

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SOSYAL SERMAYE, SOSYAL AĞLAR ve SOSYAL DESTEK İLİŞKİSİ

**-Sultanbeyli ve Kadıköy’de Sosyal Hizmet Merkezlerine
Başvuranlara İlişkin Karşılaştırmalı Durum Çalışması-**

**DOKTORA TEZİ
Sümeyye Beyza ABAY ALYÜZ**

**Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fethi GÜNGÖR

EYLÜL 2018

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL SERMAYE, SOSYAL AĞLAR ve SOSYAL DESTEK İLİŞKİSİ

**-Sultanbeyli ve Kadıköy’de Sosyal Hizmet Merkezlerine
Başvuranlara İlişkin Karşılaştırmalı Durum Çalışması-**

DOKTORA TEZİ
Sümeyye Beyza ABAY ALYÜZ (127303005)

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Bu tez/....../.... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

"Bu çalışma Yalova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu Tarafından Desteklenmiştir.
Proje Numarası: 2015/D/060 ("This study was supported by the Research Fund of Yalova University.
Project Number: 2015/D/060")

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı <i>(Danışman)</i>	Doç. Dr. Fethi GÜNGÖR	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Aliye MAVİLİ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Ersin KAVİ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Yusuf Genç	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Bedrettin KESGİN	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

BEYAN

Tez Başlığı: Sosyal Sermaye, Sosyal Ağlar Ve Sosyal Destek İlişkisi - Sultanbeyli ve Kadıköy’de Sosyal Hizmet Merkezlerine Başvuranlara İlişkin Karşılaştırmalı Durum Çalışması

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve/...../ tarihinde danışmanım tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %.....’tır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : Sümeyye Beyza ABAY ALYÜZ
Öğrenci Numarası : 127303005
Ana Bilim Dalı : Sosyal Hizmet
Programı : Sosyal Hizmet
Türü : () Proje () Yüksek Lisans Tezi (X) Doktora Tezi

Danışman
Doç. Dr. Fethi GÜNGÖR

ÖNSÖZ

Bu araştırma için beni yönlendiren ve çalışmanın her aşamasında ilgi ve desteğini esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Sayın Doç. Dr. Fethi Güngör'e, doktora eğitimim boyunca her daim heyecanımı yaşayan, bilgisini desteğini esirgemeyen sevgili babam ve hocam Sayın Prof. Dr. Ali Rıza Abay'a, tez izleme jürimde benimle değerli bilgilerini paylaşan sayın hocalarım Doç. Dr. Bedrettin Kesgin ve Mehmet Adak'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmamda nitel araştırma yöntemleri konusunda bilgi ve tecrübeleri ile beni yönlendiren, değerli vaktini ayıran sayın Doç. Dr. Aysun Öztuna Kaplan hocama tezime yaptığı katkılardan dolayı ayrıca teşekkür ederim. Tezimin konu seçiminde beni yönlendiren değerli hocam sayın Prof. Dr. Aliye Mavili'ye aklıma sosyal destek konusunu düşürdüğü için özel teşekkürlerimi sunarım. Yine çalışmama verdikleri katkılardan dolayı araştırma bölümündeki görüşmeleri gerçekleştirdiğim sayın katılımcılara ayrıca teşekkür ederim. Çalışmamın gerçekleşebilmesi için gerekli izinleri veren, o günkü adıyla Aile ve Sosyal Politikanlar Bakanlığı'na, araştırmamı yaptığım Sultanbeyli Sosyal Hizmet Merkezi ve Üsküdar Sosyal Hizmet Merkezi'ndeki değerli sosyal çalışmacılara, yöneticilere mesai yoğunlukları içerisinde bana vakit ayırdıkları için şükranlarımı sunarım.

Sadece doktora eğitimim ve tez boyunca değil, beş yaşında başladığım okul ve öğrencilik hayatım boyunca ve hayattaki öğrenciliğim boyunca beni her daim destekleyen, motive eden, yönlendiren sevgili annem Şerife Abay'a ve sevgili babam Ali Rıza Abay'a yapmış oldukları mükemmel annelikten babalıktan ötürü sonsuz şükranlarımı sunarım. Tezim boyunca sabırla çalışmalarımın bitmesini bekleyen, çalışabilmem için hayatımı kolaylaştıran, beni motive eden, cesaretlendiren sevgili eşim Furkan Alyüz'e ve en büyük sermayem sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sümeyye Beyza ABAY ALYÜZ

Ağustos 2018

İÇİNDEKİLER

BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vii
TABLolar VE ŞEKİLLER.....	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyal Sermaye Kavramı ve Tarihsel Gelişimi	7
1.2. Sosyal Ağların Yeniden Keşfi: Sosyal Sermaye	10
1.3. Sosyal Sermayede İki Temel Yaklaşım.....	12
1.4. Sosyal Sermaye Teorileri	15
1.4.1. Birey İçin Sosyal Sermaye.....	15
1.4.1.1. Bourdieu.....	15
1.4.1.2. Coleman.....	18
1.4.1.3. Lin	20
1.5. Sosyal Sermayenin Unsurları	23
1.5.1. Sosyal Ağlar.....	23
1.5.2. Normlar.....	24
1.5.3. Güven.....	25
1.6. Sosyal Sermayenin Olumsuz Yönleri.....	26

BÖLÜM 2: SOSYAL AĞLAR VE SOSYAL DESTEK

2.1. Sosyal Ağlar	29
2.1.1. Coleman'ın Yaklaşımıyla Ağların Kapalılığı – Güçlü Ağlar	31
2.1.2. Burt'un ve Granovetter'in Yaklaşımıyla Zayıf Ağlar.....	33
2.1.3. Lin'in Sosyal Kaynaklar Yaklaşımı ve Zayıf – Güçlü Ağlar	35
2.2. Sosyal Ağların Özellikleri	36
2.3. Sosyal Destek	38
2.3.1. Sosyal Desteğin Boyutları	40
2.3.2. Sosyal Desteğin Ele Alınışında Bazı Perspektifler	42
2.3.3. Sosyal Desteğin Etkileri.....	43
2.3.4. Sosyal Destek Kaynakları	45
2.3.4.1. Birincil Ağlar.....	46
2.3.4.2. İkincil Ağlar	64
2.3.4.3. Üçüncül Ağlar	66

BÖLÜM 3: SOSYAL ÇALIŞMANIN SOSYAL SERMAYE VE SOSYAL DESTEK İLE ETKİLEŞİMİ

3.1. Sosyal Sermaye, Sosyal Çalışma ve Sosyal Refah Hizmetleri	67
3.2. Sosyal Sermayeyi ve Sosyal Desteği Sosyal Çalışma Açısından Yeniden Düşünmek....	75
3.3. Sosyal Desteğin Bireyin Problemlerine Etkisi ve Sosyal Çalışmada Sosyal Ağ Çalışması	78
3.4. Türkiye’de Sosyal Hizmet Uygulamaları	87

BÖLÜM 4: DURUM ÇALIŞMASI

4.1. Yöntem	95
4.1.1. Araştırma Deseni	95
4.1.2. Araştırma Grubunun Belirlenmesi	98
4.1.3. Veri Toplama Süreci	100
4.1.4. Verilerin Toplanması	105
4.1.4.1. Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşmeler.....	105
4.1.4.2. Doküman İncelemesi ve Sosyal Hizmet Uzmanları İle Görüşme	108
4.1.5. Verilerin Değerlendirilmesi	108
4.2. Bulgular ve Yorumlar.....	110
4.2.1. Sosyoekonomik ve Sosyokültürel Açidan Dezavantajlı Bireylerin Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Durumu	111
4.2.1.1. Aysen’in Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Durumuna İlişkin Bulgular	111
4.2.1.1.1. Demografik Özellikler	111
4.2.1.1.2. Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağların Görünümü	111
4.2.1.1.3. Sosyal Ağların Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Potansiyeli	115
4.2.1.1.4. Hayatı Güçleştiren Probleme Yüklenen Anlam ve Algılanan Sosyal Destek	121
4.2.1.1.5. Problemle Başa Çıkma Sosyal Sermaye ve Sosyal Desteğin Kullanımı ve Kuruma Başvurma Hikâyesi	123
4.2.1.2. Ahmet’in Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Durumuna İlişkin Bulgular	128
4.2.1.2.1. Demografik Özellikler	129
4.2.1.2.2. Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağların Görünümü	129
4.2.1.2.3. Sosyal Ağların Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Potansiyeli	134
4.2.1.2.4. Hayatı Güçleştiren Probleme Yüklenen Anlam ve Algılanan Sosyal Destek	141
4.2.1.2.5. Problemle Başa Çıkma Sosyal Sermaye ve Sosyal Desteğin Kullanımı ve Kuruma Başvurma Hikâyesi	144
4.2.1.3. Özlem’in Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Durumuna İlişkin Bulgular	147
4.2.1.3.1. Demografik Özellikler	148
4.2.1.3.2. Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağların Görünümü	148
4.2.1.3.3. Sosyal Ağların Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Potansiyeli	152
4.2.1.3.4. Hayatı Güçleştiren Probleme Yüklenen Anlam ve Algılanan Sosyal Destek	155
4.2.1.3.5. Problemle Başa Çıkma Sosyal Sermaye ve Sosyal Desteğin Kullanımı ve Kuruma Başvurma Hikâyesi	159

4.2.1.4. Melek'in Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Durumuna İlişkin Bulgular	161
4.2.1.4.1. Demografik Özellikler	162
4.2.1.4.2. Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağların Görünümü	162
4.2.1.4.3. Sosyal Ağların Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Potansiyeli	166
4.2.1.4.4. Hayatı Güçleştiren Probleme Yüklenen Anlam ve Algılanan Sosyal Destek	171
4.2.1.4.5. Problemle Başa Çıkma Sosyal Sermaye ve Sosyal Desteğin Kullanımı ve Kuruma Başvurma Hikâyesi	173
4.2.2. Sosyoekonomik ve Sosyokültürel Açından Avantajlı Bireylerin Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Durumu	178
4.2.2.1. Daniel'in Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Durumuna İlişkin Bulgular	178
4.2.2.1.1. Demografik Özellikler	178
4.2.2.1.2. Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağların Görünümü	179
4.2.2.1.3. Sosyal Ağların Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Potansiyeli	184
4.2.2.1.4. Hayatı Güçleştiren Probleme Yüklenen Anlam ve Algılanan Sosyal Destek	190
4.2.2.1.5. Problemle Başa Çıkma Sosyal Sermaye ve Sosyal Desteğin Kullanımı ve Kuruma Başvurma Hikâyesi	193
4.2.2.2. Nil'in Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Durumuna İlişkin Bulgular...	197
4.2.2.2.1. Demografik Özellikler	198
4.2.2.2.2. Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağların Görünümü	198
4.2.2.2.3. Sosyal Ağların Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Potansiyeli	203
4.2.2.2.4. Hayatı Güçleştiren Probleme Yüklenen Anlam ve Algılanan Sosyal Destek	207
4.2.2.2.5. Problemle Başa Çıkma Sosyal Sermaye ve Sosyal Desteğin Kullanımı ve Kuruma Başvurma Hikâyesi	211
4.2.2.3. Gül'ün Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Durumuna İlişkin Bulgular	214
4.2.2.3.1. Demografik Özellikler	214
4.2.2.3.2. Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağların Görünümü	214
4.2.2.3.3. Sosyal Ağların Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Potansiyeli	218
4.2.2.3.4. Hayatı Güçleştiren Probleme Yüklenen Anlam ve Algılanan Sosyal Destek	224
4.2.2.3.5. Problemle Başa Çıkma Sosyal Sermaye ve Sosyal Desteğin Kullanımı ve Kuruma Başvurma Hikâyesi	226
4.2.2.4. Berna'nın Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Durumuna İlişkin Bulgular	231
4.2.2.4.1. Demografik Özellikler	231
4.2.2.4.2. Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağların Görünümü	231
4.2.2.4.3. Sosyal Ağların Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Potansiyeli	235
4.2.2.4.4. Hayatı Güçleştiren Probleme Yüklenen Anlam ve Algılanan Sosyal Destek	240
4.2.2.4.5. Problemle Başa Çıkma Sosyal Sermaye ve Sosyal Desteğin Kullanımı ve Kuruma Başvurma Hikâyesi	243

4.2.3. Sosyoekonomik ve Sosyokültürel Açıdan Dezavantajlı ve Avantajlı Bireylerin Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Deneyimi Durumlarının Karşılaştırılması....	246

SONUÇ VE ÖNERİLER	251
KAYNAKÇA	261
EKLER.....	277
ÖZGEÇMİŞ	289

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AKOM	: Afet Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü
AMATEM	: Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi
ASDEP	: Aile Sosyal Destek Programı
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BİMER	: Başbakanlık İletişim Merkezi
bkz.	: bakınız
CİMER	: Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
km	: kilometre
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TL	: Türk lirası
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

TABLÖLAR

Tablo 1. Araştırmada Bütüncü Çoklu Durum Çalışmasının Genel Görünümü.....	98
Tablo 2. Sosyal Hizmet Merkezinde Vaka Yönetimi Süreci.....	93

ŞEKİLLER

Şekil 1. Ağ Şekilleri	30
Şekil 2. Kapalılığı Olan ve Kapalılığı Olmayan Ağ	32
Şekil 3. Yakınlık ve Yapısal Eşitsizlik.....	33
Şekil 4. Stratejik Ağ Büyümesi.....	34
Şekil 5. Günlük Sosyal Destek.....	41
Şekil 6. Sosyal Desteğin Etkileri.....	44
Şekil 7. Ağ Kartları	84
Şekil 8. Sosyal Destek Kartları	85
Şekil 9. Bireyin Kaynak Kartları.....	85
Şekil 10. Araştırmanın Aşamaları	100
Şekil 11. Sosyal Ağ Şeması	107
Şekil 12. Betimsel Analiz Aşamaları	109
Şekil 13. İçerik Analizi Aşamaları	109
Şekil 14. Aysen'in Sosyal Ağ Şeması.....	113
Şekil 15. Ahmet'in Sosyal Ağ Şeması	131
Şekil 16. Özlem'in Sosyal Ağ Şeması	149
Şekil 17. Melek'in Sosyal Ağ Şeması.....	163
Şekil 18. Daniel'in Sosyal Ağ Şeması	181
Şekil 19. Nil'in Sosyal Ağ Şeması	200
Şekil 20. Gül'ün Sosyal Ağ Şeması	215
Şekil 21. Berna'nın Sosyal Ağ Şeması	232

ÖZET

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi

Tezin Başlığı: Sosyal Sermaye, Sosyal Ağlar Ve Sosyal Destek İlişkisi - Sultanbeyli ve Kadıköy’de Sosyal Hizmet Merkezlerine Başvuranlara İlişkin Karşılaştırmalı Durum Çalışması-	
Tezin Yazarı: Sümeyye Beyza ABAY ALYÜZ Danışman: Doç. Dr. Fethi GÜNGÖR	
Kabul Tarihi: 10.09.2018	Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 289 (tez)
Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet	Bilim Dalı: Sosyal Hizmet
Bu çalışma, genel anlamda bireylerin, özel anlamda ise sosyal hizmet kurumuna başvuran bireylerin, kuruma başvurmadan önce yaşadıkları sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimlerini konu almaktadır. Çalışmanın amacı, bireylerin sosyal hizmet kurumuna başvurmadan önce yaşadıkları sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimi ile kuruma başvurma hikâyeleri arasındaki ilişkiyi anlamaktır. Bu çalışmada analiz birimi, bireylerin profesyonel sosyal hizmet desteğine başvurma durumuyla, bu sınırlı durum içinde yaşadıkları sosyal sermaye ve sosyal destek tecrübeleri, deneyimleri ve eğilimleridir. Sosyal sermaye ve sosyal destek sosyal ilişkiler içinde elde edilmektedir. Kişilerarası sosyal iletişim ağlarına odaklanılan bu çalışmanın öngörüsü, bireylerin sosyoekonomik ve sosyokültürel konumunun, sahip olduğu, erişebildiği sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini etkileyeceğidir. Bu bakımdan çalışmada, araştırmada belirlenen kırsal simgeleri barındıran, sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı bireylerle; kentsel simgeleri barındıran, sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek deneyim durumları iki ayrı durum çalışması altında ele alınmıştır. Bu husus yapısal konumların, bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeline etkilerini gösterirken, çalışmada aynı zamanda sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli üzerinde eylemin de etkinliği kabul edilerek, yapı-eylem etkileşimli odak çalışmaya entegre edilmiştir. Çalışma, Sultanbeyli ve Kadıköy bölgesine hizmet veren, ilk başvuru taleplerinin alındığı sosyal hizmet merkezlerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlılık ve dezavantajlılık durumunun bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyellerini etkilediği görülmüştür. Bu durum özellikle maddi destek konusunda kendisini göstermiştir. Diğer yandan bireylerin avantajlı konumuna rağmen, bilinçli eylemleri ile ağındaki kaynakları hareketlendiremediği ya da dezavantajlı konumuna rağmen zayıf ağlarla kurduğu etkileşim sonucu bilinçli eylemleriyle kaynaklara ulaşabildiği de araştırma bulgularında elde edilmiştir. Araştırmada bireylerin, kuruma başvurmadan önce sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyellerini kullanma eğiliminde oldukları, “çaresizlik”, “dayanamama” gibi sebeplerden ötürü kuruma yöneldikleri saptanmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Sosyal Sermaye, Sosyal Ağlar, Sosyal Destek, Kişilerarası İletişim	

SUMMARY

Yalova University Institute of Social Sciences Doctoral Thesis Summary

Thesis Title: The Relationship Between Social Capital, Social Networks and Social Support -A Case Study on Social Services Applicants in Kadıköy and Sultanbeyli-	
Thesis Author: Sümeyye Beyza ABAY ALYÜZ Advisor: Assoc. Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR	
Date of Acceptance: 10.09.2018	Total Number of Pages: x (pre text) + 289 (main body)
Department: Social Work	Field of Study: Social Work
This study focuses on social capital and social support experiences that experienced by individuals especially who applied the social service institution before applying the institution. Study's aim is to understand the relationship between the social capital and social work experiences of individuals that lived before applying the institution and applying stories to the institution. The analysis unit in this study is the experiences, knowledges and trends of social capital and social support they experience in limited situation, with individuals applying the situation for professional social service support. Social capital and social support are gained in social relations. The foresight of this work which focuses on interpersonal social networks is socioeconomic and sociocultural status of individuals will affect the social capital and social support potential that they have and can access. From this perspective, social capital and social support experience status of both individuals that has socioeconomic and sociocultural disadvantage and hold the rural symbols and that has sociocultural and socioeconomic advantages hold the urban symbols are examined under two contradictory case studies. The focus on interactional structure-action integrated into the work while this shows the affects of structural positions the social capital and social support potential of individuals, at the same time accepted the efficiency of action on social capital and social support potential. The study was conducted in the social service centers of Sultanbeyli and Kadıköy regions where first application requests were received. In the study, it has been seen that the advantages and disadvantages in terms of socioeconomic and sociocultural factors affect the social capital and social support potential of the individuals. This situation has especially shown itself in financial support. On the other hand, despite the advantageous position of the individuals, it was also found in the research findings that the conscious actions can not mobilize the resources in the network, or despite the disadvantageous position as a result of interaction with the weak network with conscious actions can reach the resources. In the study, it was determined that individuals tend to use social capital and social support potentials before resorting to the institution and go to institution because of reasons such as "helplessness" and "unable to stand".	
Keywords: Social Work, Social Capital, Social Networks, Social Support, Interpersonal Communication.	

GİRİŞ

Sosyal sermaye, sosyal destek gündelik hayatta ve akademik çalışmalarda sıklıkla söz edilen kavramlar haline gelmişlerdir. Bu iki kavramın öneminin hem gündelik hayatta hem de akademik çalışmalarda yeniden keşfi, aile, akrabalık, komşuluk, arkadaş ilişkilerindeki dönüşüm düşünüldüğünde hiç de şaşırtıcı değildir. Kişilerarası sosyal iletişim ağlarında, geleneksel değerlerin ve kültürün eski gücünü kaybetmeye başladığı günümüz dünyasında, sosyal sermaye ve sosyal destek, sosyal ilişkilerin gücünü ve bireye kattıklarının önemini yeniden hatırlatmaktadır.

Günlük hayatta kurulan ilişkilerde bireylerin sosyal kaynak olarak görülmesi kişilerarası sosyal iletişim ağlarının önemini başka bir boyuta taşımaktadır. Anne, Baba, eş, çocuklar, kardeşler, akrabalar, arkadaşlar, komşular ve bağlantıda olunan diğer aktörler, bireylerin yakın ve uzak sosyal ağlarını oluştururken, kurduğumuz ilişkinin niteliğine ve yapısına göre aynı zamanda sosyal kaynak olarak nitelendirilirler. Bu ilişkilerin birer kaynak olarak ifade edilmesi, bireyin sosyal ağları üzerinden elde ettiği birtakım faydaları vurgulamasıdır. Sosyal sermaye zenginliği ya da büyüklüğü, bireylerin ilişkileri üzerinden elde ettikleri maddi destek, itibar, güç, ruhsal doyum gibi birtakım getiriler üzerinden tanımlanmaktadır.

Sosyal sermaye ve sosyal desteğin birey üzerindeki olumlu etkileri özellikle hayatı güçleştiren bir sorunla karşılaşan birey için ayrı bir önem taşır. Sosyal destek, bireyin iyilik halini arttıran psikolojik ve araçsal faydalar açısından ele alınmaktadır. Bireyin problemli durumunu paylaşabilmesi, problemini çözme konusunda çevresinden bilgi, tavsiye alması, yönlendirilmesi, problemini çözme hususunda cesaretlendirilmesi, yakınlık gösterilmesi ve bireyin bunun sonucunda kendisini değerli hissetmesi sosyal desteğin bireyin zihinsel ve psikolojik iyilik haline etki eden faydalar olarak sınıflandırılırken, çevresinden maddi/pratik yardımlar görmesi, onu birtakım faydalara ulaştıracak bilgiyi elde etmesi ise sosyal desteğin araçsal getirileri olarak ele alınmaktadır. Bu bakımdan hayatta güçlük oluşturan süreci aşmada ya da bu sürecin zararlarını azaltmada sosyal çevresi birey için önemli bir sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli taşıyabilir.

Bu çalışmanın teorik kısmında, sosyal sermaye, sosyal ağ, sosyal destek yaklaşımları ve teorileri ele alınmıştır. Yaklaşımların ve teorilerin ortak kabulü, bireyin sosyal ağları üzerinden elde ettiği birtakım faydalardır. Sosyal sermaye ve sosyal desteğin sosyal ilişkiler içinde elde edilmesi ya da başka bir ifadeyle; sosyal sermaye getirilerinin ve faydalarının sosyal ilişkiler içinde elde edilmesi, bireyin hangi ağlara sahip olduğu ve bu ağların fonksiyonlarının neler olduğu konusu sosyal sermaye kuramcıları için odak noktası olmuştur. Bu durum, bireyin sahip olduğu sosyal ağların ve bu ağların taşıdığı fonksiyonların, sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini etkileyeceğini göstermektedir. Sosyal ağ özelliklerinin ve sosyal sermaye getirilerinin hangi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterdiği ve sosyal sermayeye erişim, kullanım konusundaki engeller ve fırsatlar sosyal ağ kuramcılarının odaklandığı alanlardır.

Sosyal sermayeye erişim ve kullanım konusunda bireyler arasındaki farklılıklar, sosyal sermaye getirilerini etkilemekte ve bireyin iyilik halinin artmasında ya da hayatlarını

güçleştiren bir sorun karşısında erişilen sosyal sermayenin gücü nispetinde bireyleri güçlendiren bir mekanizmaya dönüşmektedir. Bireyin sosyal sermayesinin gücü nispetinde sosyal sermaye getirileri elde etmesi ve bu getirilerin bazı değişkenlere bağlı olarak sosyal sermaye potansiyeli ve sosyal destek potansiyeli ortaya çıkarması, bireyin sosyal destek ve sosyal sermaye deneyimlerine ayrı bir önem atfetmektedir. Bu bağlamda bireyin sosyal hizmet kurumuna başvurmadan önce yaşadıkları sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimleri çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Bu çalışma açısından bireyin sosyal ağları üzerinden elde ettiği faydalar, sorunla karşılaşan ve profesyonel destek talebinde bulunan bireyin sosyal hizmet kurumuna başvurana kadarki süreçte yaşadığı sosyal destek ve sosyal sermaye deneyimleri açısından ele alınmıştır. Kuruma başvurmadan önce yaşadığı sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimi ile kuruma başvurma deneyimi ve hikâyesi arasındaki ilişki ve süreç bu anlamda çalışmanın ilgi odağını oluşturur.

Araştırmanın Problemi

Bu çalışmanın problemi; bireyler hayatlarını güçleştiren sorunlarla karşılaştıklarında, sosyal hizmet kurumuna başvurmadan önceki süreçte, sahip oldukları sosyal ağlardan algıladıkları sosyal destekle problemlerini çözebilme kapasiteleri ve eğilimlerine sahip olup olmadıklarıdır. Profesyonel sosyal hizmet desteğine başvurmak ve bu sınırlı ve güncel durum için elde edinilen ve algılanan sosyal destek ile ilgili tecrübeler, deneyimler, eğilimler araştırmanın odağıdır. Burada analiz birimi, bireylerin profesyonel sosyal hizmet desteğine başvurma durumuyla, bu sınırlı durum içinde yaşadıkları tecrübeler, deneyimler ve eğilimlerdir.

Bireyin sahip olduğu sosyal ağlardan algıladığı sosyal desteğin beklentisini karşılayıp karşılayamadığı, beklentisini karşılamasına rağmen sorununa enformel kaynaklarından bir çözüme ulaşamaması, direkt bu enformel kaynaklara başvurmadan profesyonel yardıma ihtiyacı olduğuna inanarak kuruma başvurması, sosyal ağlarından sağladığı bilgi desteği ile kuruma yönlendirilmesi veya problemini yakın çevresine utanma, çekinme gibi durumlardan dolayı açamaması vb. nedenler profesyonel yardıma başvurmaya sebep olabilir. Bireyin hayatını güçleştiren sorunla karşılaşp, kuruma başvurma eğilimiyle bu süreç içinde yaşadığı sosyal destek deneyimleri ve tecrübeleri her görüşülen birey için anlamlarının keşfedilmesi gereken ve yorumlanması gereken bir durumu oluşturur.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışma genel anlamda bireylerin, özel anlamda ise sosyal hizmete ihtiyacı olan kişilerin ilişkileri sonucu elde ettikleri sosyal sermaye ve sosyal desteği konu almaktadır. Bilindiği gibi bireyler bir problemle karşılaştıklarında problemlerine çözüm aramada formel bir yardım kaynağı olarak profesyonel sosyal hizmete direkt olarak yönelebilecekleri gibi, bazen ise birey bu yardıma başvurmadan öncelikle kendi sosyal ilişkileri içerisinde problemlerine çözüm arama eğiliminde olabilir. Çalışma, bireylerin profesyonel yardıma sorunun hangi aşamasında başvurma eğilimi taşıdıkları ve problemle karşılaştıklarında sosyal sermayelerini kullanıp kullanmama sorunu üzerine

odaklanmaktadır. Bu bakımdan çalışma, birey- sorun-çevre üçgeninde, bireyin sorun çözme aşamasında çevresinde algıladığı sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimlerine odaklanmaktadır.

Fakat bireyin kendi sosyal ilişkileri içerisinde problemi ile başa çıkmaya çalışması öncelikle bireyin sahip olduğu sosyal ağların niteliği ve niceliği ile ilgilidir. Sosyal ilişki bağlarının gücü, yakın olduğu kişi sayısı, bu kişilerle görüşme sıklığı, aile, akrabalık, komşuluk, arkadaşları ve diğer uzak bağları gibi bireyin sahip olduğu sosyal ağların nitel ve nicel özellikleri bireyin elde ettiği sosyal desteği de birebir etkileyecektir. Bu bağlamda bireylerin sahip oldukları sosyal ağların niteliğini ve niceliğini anlamak çalışma açısından önemlidir. Diğer yandan sosyal ağlarından algıladıkları sosyal destek ve bu destekle problemleri çözme kapasiteleri ve profesyonel yardıma başvurmadan önce sosyal sermayelerini kullanıp kullanmama eğilimleri çalışmanın odaklandığı alanlardır.

Sosyal destek, bireyin sorunu çözme sürecini direkt etkileyen faktörlerden biridir. Fakat çevresindeki sosyal desteği kendi yorumları ve deneyimleri ile algıladığından dolayı bireyin kendi sosyal sermayesine yüklediği anlam önemlidir ve sübjektif yorumlar içermektedir. Birçok çalışma gerçekten “edinilen sosyal destek” ile sübjektif olarak “algılanan sosyal destek” arasındaki farkın altını önemle çizmiştir (Bullinger ve Nowak, 1998: 102). Bu bakımdan çalışmanın, kişinin sosyal ağlarından gerçekte elde ettiği sosyal desteği ortaya koyma çabası yoktur. Araştırma, bireyin hayatını zorlaştıran durum sonrasında yaşamış olduğu algıladığı sosyal desteğe odaklanmakta ve bu deneyime yüklediği anlamlar ile bireyin profesyonel sosyal hizmet ihtiyacına gereksinim duymasındaki sebeplere odaklanmaktadır.

Çalışmanın amacı, bireylerin sosyal hizmet kurumuna başvurmadan önce yaşadıkları sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimi ile kuruma başvurma hikâyeleri arasındaki ilişkiyi anlamaktır.

Araştırmanın amacı aşağıdaki hususları kapsamaktadır:

1. Bu çalışmada odaklanılan ilk alan bireyin sosyal ağlarıdır. Bireyin sosyal çevresinden elde ettiği sosyal destek, öncelikle sosyal ağlarına bağlıdır. Çalışmanın birincil amacı bireyin sosyal ağlarının bir haritasını çıkarmak ve bireyin sosyal ağlarına yüklediği anlamı ve deneyimleri analiz etmektir.
2. Çalışmanın ikincil amacı, bireyin sosyal ağlarına yüklediği sosyal destek ve sosyal sermaye anlamını kavramaktır.
3. Çalışmanın üçüncül amacı, hayatını güçleştiren problemlerine yüklediği anlamı ve bu sorunlarla mücadele sürecinde sosyal çevresinden deneyimlediği sosyal desteği anlamaktır.
4. Çalışmanın dördüncü amacı ise, bireyin hayatını güçleştiren sorun karşısında problemi ile başa çıkma yöntemlerini kavramak, sosyal sermaye, sosyal destek potansiyelini harekete geçirip geçirememeye deneyimlerini anlamak ve yetersiz sosyal destek, sosyal sermaye potansiyeli karşısında sosyal sermaye, sosyal desteğe erişememe deneyimleri ile sosyal hizmet kurumuna başvurma hikâyeleri arasında ilişki kurmaktır.

Araştırmanın Önemi

Güçlü sosyal ağlar ve sosyal destek mekanizmaları sosyal sorunların önlenmesinde ve çözümlenmesinde önemli bir referans noktasıdır. Günümüzde yaşlıların yalnızlık ve bakım sorunu, engellilerin bakım ihtiyacı, intihara eğilim, kronik hastaların hastalıkla baş edebilmeleri vb. tüm sosyal sorunlar sosyal destek ile birlikte anılmaktadır. Sosyal destek, sosyal ilişkilerin en önemli fonksiyonlarından biridir. Bireyin iyilik halini doğrudan etkilemesi ya da bireyin bir problemle karşılaştığında problem çözme kapasitesini geliştirmesi açısından ve profesyonel yardıma ihtiyaç duymadan da sorunların önlenmesi ve çözülmesinde direkt bir etkiye sahip olması sosyal çalışma açısından önemli bir ilgi alanıdır.

Günümüzde sosyal ilişkilerin zayıflaması, aile- akrabalık bağlarının zayıflaması dolayısıyla dayanışma ruhunun giderek azalmaya başlaması, bireylerin yalnızlaşması, bireyselleşmesi gibi problemler özellikle gelişmiş ülkelerde bireylerin problemleri ile başa çıkmada yalnız kalarak, direkt profesyonel bir yardıma gereksinim duymalarına neden olmaktadır. Fakat Türkiye gibi dayanışma dinamiklerinin/kültürünün devam ettiğine inanılan bazı ülkelere kıyasla sürdürmektedir. Bu çalışmanın önemi, profesyonel yardıma gereksinim duyan- sosyal hizmete gereksinim duyan- insanların sosyal ağlarından elde ettikleri sosyal sermaye ile problemlerini çözme kapasiteleri arasında bağ kurmasında yatmaktadır.

Bireyin kuruma başvurmadan önce yaşamış olduğu sosyal destek sosyal sermaye deneyimini sosyal hizmet uygulamaları için görünür hale getirmek bu çalışmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır. Ülkemizde bireylerin hayatlarını güçleştiren sorunla karşılaştıklarında, kuruma başvurmadan önce sosyal destek deneyimini tecrübe ettiği araştırmanın öngörüsüdür. Bu bakımdan özellikle Türkiye gibi dayanışma bağları güçlü olan ülkelere sosyal destek mekanizmalarının hala aktif olması, bireyin sosyal destek tecrübe ve deneyimlerinin anlaşılmasını önemli kılmaktadır. Böylece araştırmanın sosyal hizmet uygulamalarına katkısı amaçlanmıştır.

Bu çalışma akademik anlamda bir katkıyı da hedeflemektedir. Sosyal sermaye üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, yapılan çalışmaların ağırlıklı makro ve mezzo düzeyde ele alındığı ve ekonomik gelişme, sürdürülebilir kalkınma, sosyal politika ile bağlantılı olarak yoksulluğun azaltılması, politik katılımı artırma ya da mezzo düzeyde örgütlerde gelişmeyi odak alan perspektifle ele alındığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, sosyal sermaye kavramının ülkemiz literatüründe oldukça popüler olduğu görülmektedir. Sosyal Sermaye üzerine yapılan çalışmalar, sosyal ağlar, sosyal destek konuları ile birlikte ele alındığında ise daha sınırlı bir çalışma alanı ile karşılaşılmaktadır. Bu çalışmada ise, kişisel sosyal iletişim ağlarının önemi sosyal hizmet perspektifiyle sunulmuştur.

Kişisel sosyal iletişim ağlarının sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini konu alan çalışmalara bakıldığında, sosyal destek- ruh sağlığı ilişkisi, kronik hastalıkla mücadele etmede sosyal desteğin etkisi, sorunlarla baş etme stratejisi olarak sosyal destek, engelli bakımını üstlenen ailelerin sosyal destek deneyimi, yaşlılık ve yaşlı bireylerin sosyal

destek deneyimi, okul başarısı ve sosyal sermaye ilişkisi gibi bazı konu başlıkları verilebilir. Bu açıdan sağlık, sosyal hizmet, eğitim, sosyoloji, psikoloji bilim alanlarının kesiştiği disiplinlerarası bir çalışma alanı karşımıza çıkmaktadır. Özellikle psikoloji ve sağlık alanında yapılan çalışmalar çoğunluğu oluşturmaktadır. Sosyal hizmet alanı ile ilişkilendirilebilecek çalışmaların ise kısıtlı olduğu söylenebilir. YÖK Ulusal Tez Merkezi arşivinde doktora çalışmalarında, Polat'ın (2012), "Madde Bağımlısı Ergenlerin Tedavi Sonrası Toplumla Yeniden Bütünleşme Deneyimleri Ve Sosyal Sermaye Yaklaşımı Temelinde Sosyal Hizmet Müdahalesi", Dağ'ın (2016), "Huzurevlerinde Ve Aileleri Yanında Kalan Yaşlıların Sosyal Destek Ağları" doktora çalışması, Kılıç'ın (2017) "Bakım Merkezinde Ve Ailesi Yanında Yaşayan Ağır Ruhsal Hastalığı Olan Bireylerin Sosyal Destek Algısı İle Yaşam Kalitesinin İncelenmesi", Özbesler'in (2001) "Çocukluk Çağı Lösemilerinin Ve Sosyal Destek Sistemlerinin Aile İşlevlerine Etkisi" adlı çalışmalarına rastlanılmıştır. Yapılan bu araştırmalarda, madde bağımlı bireylerin bütünleşmesi ile sosyal sermaye bağlamı, yaşlı hayatları ile sosyal destek bağlamı, engelli, hasta bakımı ile sosyal sermaye bağlamı gibi sosyal sorun ve sosyal sermaye- sosyal destek deneyimi ilişkisi kurulduğu görülmektedir.

Bu çalışmada ise, sosyal hizmet kurumuna başvurma durumu ile sosyal sermaye, sosyal destek deneyimi ilişkisi kurularak, sosyal ağları, sosyal ağların fonksiyonlarını, sosyal sermaye- sosyal destek potansiyelini, bireyin bunu kullanma eğilimi ve kapasitesini merkeze alan bir odak hâkimdir. Literatürde, sorunla baş etmede sosyal destek ve sosyal sermayenin birey üzerindeki etkisi üzerine yapılan çalışmalara rastlanılmıştır. Bu çalışmalar, bireyin sorunun oluşturduğu stresle baş etmede sosyal desteğin iyilik haline etkisi anlamında sosyal destek ele alınmıştır. Sosyal hizmet kurumuna başvurma eğilimi ile sosyal destek deneyimi ilişkisini konu alan çalışmaya ise Türkiye'de rastlanılmamıştır. Yurt dışında bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında ise, Kaehler'in (1983) "Zor Durumlarla Mücadelede Sosyal Ağ Kaynakları" çalışması bireylerin zor durumlarında formel ve enformel destek alma eğilimlerini konu aldığı araştırmasına rastlanılmıştır. Sosyal sermaye, sosyal ağ, sosyal destek, sosyal çalışma ekseninde yapılan yurtdışı çalışmalarına bakıldığında ise, aileleriyle birlikte yaşayan çocuklara kıyasla, evde bakımın ve koruyucu bakımın bir parçası olarak yaşayan çocukların sosyal ağ analizini sosyal destek bağlamında ele alan Günther, Nestmann, Werner'in (2011) çalışması, Landhäußer ve Ziegler'in (2011) Bourdieu'nun bireysel sosyal sermaye ve Putnam'ın kolektif sosyal sermaye perspektifi ile düşük sosyoekonomik düzeyde olan mahalledeki sosyal sermaye potansiyeli üzerine yaptığı araştırması, Kniel, Windisch'in (1987) engellilerin sosyal ağları üzerine yaptığı araştırması, Nestmann ve Niepel'in (1994) tek ebeveynli ailelerin sosyal ağlarını konu aldığı çalışması sosyal ağ, sosyal destek, sosyal sermaye, sosyal çalışma ekseninde gerçekleştirilen çalışmalar olarak verilebilir.

Bu çalışmanın, teorik bölümünü sosyal sermaye, sosyal ağ, sosyal destek yaklaşımları ve teorileri oluşturmaktadır. Sosyal sermaye ve sosyal desteğin sosyal ilişkiler içerisinde elde edilmesi bu çalışma için kişisel sosyal iletişim ağlarını odak noktası yapmıştır. Sosyal ağ özellikleri, sosyal ağ fonksiyonları, sosyal ağların sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli ve nihayetinde sosyal sermaye- sosyal destek getirilerine erişimde

engeller, fırsatlar bu çalışmanın teorik yaklaşımlarının üzerinde durduğu bazı noktaları oluşturmaktadır. Bu bakımdan yapısal ve eylemsel etkileşimlerin birlikte ele alındığı bir teorik arka plan oluşmuştur. Çalışmada araştırma bölümünde ise teorik perspektifin yardımıyla araştırma planlanmış ve yürütülmüştür. Buna göre, Kadıköy ve Sultanbeyli bölgesinde sosyal hizmet kurumuna başvuran bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimlerine odaklanan durum çalışmasının birinci aşamasında, öncelikli olarak kurumda çalışan sosyal çalışmacılarla uzman görüşmeleri gerçekleştirilmiş ve doküman analizi yapılarak iki bölgedeki kuruma başvuru dosyaları incelenmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında ise, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek durum analizi gerçekleştirilmiştir.

Çalışma giriş ve sonucun dışında dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde sosyal sermaye tartışmaları irdelenmiştir. Sosyal sermaye tartışmalarında odak olan, sosyal sermaye birey için mi topluluklar için fayda sağlar tartışmalarına yer verilerek, teorisyenlerin bireysel sosyal sermaye yaklaşımları üzerinde durularak, Bourdieu, Coleman, Lin'in görüşlerine yer verilmiştir. Bu bağlamda, “birey için sosyal sermaye” olanakları ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde sosyal ağlar ve sosyal destek yaklaşımlarına odaklanılarak, ağ yapılarının, ağ özelliklerinin, zayıf-güçlü ağların fonksiyonlarının tartışıldığı yaklaşımlara yer verilerek, sosyal ağların bir fonksiyonu olarak sosyal destek yaklaşımlarına ve sosyal destek mekanizmalarının fonksiyonlarına yer verilmiştir. Bu bağlamda zayıf ve güçlü ağların sosyal destek potansiyeli ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, sosyal sermaye, sosyal ağlar, sosyal destek ve sosyal çalışma etkileşimi ele alınarak, sosyal çalışma uygulama alanı için, kişisel sosyal iletişim ağlarının sosyal destek ve sosyal sermaye potansiyelinin önemine yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca sosyal çalışmada bir uygulama alanı olarak “Sosyal Ağ Çalışması”na yer verilerek, sosyal çalışma uygulama alanına katkı verilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise yönetime ilişkin bilgilere ve araştırmanın yorumlarına ve bulgularına yer verilmiştir.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyal Sermaye Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Tüm sosyal sermaye teorisyenlerinin değındığı en temel nokta ilişkilerin önemli olduğudur. Sosyal sermaye kavramı anlamı ve değeri açısından ele alındığında, toplumsal yaşamın, gündelik hayatın her alanında var olan bir olgudur. Sosyal bir varlık olan bireyin sosyal ilişkileri ve bu sosyal ilişkilerin ne doğurduğu her daim ilgi konusu olmuştur.

Bireyler sahip olduğu çevrede kurduğu ilişki türüne, yoğunluğuna, yakınlığına göre sosyal sermaye potansiyelini de oluşturmaya başlar. Bu potansiyelin niteliği ve miktarı kimi insanları daha avantajlı bir konuma oturtabilir. Sosyal ilişkilerin “sermaye” niteliği ile sosyal ilişkilerin bir “yatırım” olduğu ve bireye kâr ve fayda sağladığı söylenmektedir. Bu sadece bireysel anlamda değil, dayanışmanın ortaya çıkardığı “güç” ile önce bireyleri ve grupları ve makro anlamda da toplumu bir arada tutma özelliğini sosyal sermayenin sağladığı kabul edilmektedir. Günümüzde sosyal sermaye kavramı popüler bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Gündelik hayatın merkezini, sosyal ilişkilerin önemini tasvir eden bu kavramın görece yakın bir zamanda keşfi şaşırtıcıdır. Birey, grup, toplum bazında sosyal ilişkilerin taşıdığı potansiyel ona “sermaye” anlamı yüklendiğinden beri mi daha önemli olduğu sorusunu akla getirmektedir.

Sosyal sermaye konseptinin oluşmasında öncü isim olan Lyda Judson Hanifan (1916) yüzyıl önce sosyal sermaye konseptinin temelini toplum üyelerinin birlikteliğine dayandırmıştır ve bunun toplumsal gelişmeye olumlu katkısını ele almıştır. Ona göre bireylerin sosyalleşmesinden başka bir yol yoktur. Birey için aile üyelerinin bir araya gelmesi dahi kâfi değildir. Birey aileden daha büyük bir grubun parçası olmayı ister, arkadaşlarıyla birlikte olma ister. Eğer birey komşularıyla iletişim kurabilirse ve daha sonra komşusu ve kendisi diğer komşularla temas kurarsa, birey sosyal ihtiyaçlarını karşılayacaktır ve yaşam koşullarını o topluluk içinde önemli ölçüde geliştirecek ve böylece sosyal sermaye birikimi açığa çıkacaktır. Topluluk, bir bütün olarak tüm parçaların işbirliğinden fayda görecek ve birey sosyal münasebetlerinde yardımın faydasını, sempatiyi, komşularının samimiyetini bulacaktır (Hanifan, 1916: 130).

Bireyleri sosyal ilişkiler kümesi içerisinde değerlendirdiğimizde az ya da çok, yoğun ya da zayıf ağlarla sosyal etkileşim içerisinde olduğunu görürüz. Bir sosyal çevreye doğan insan doğduğu günden itibaren başta ailesi olmak üzere diğer bireylerle sosyal etkileşim içinde olur. İnsan sosyal bir varlık olduğu için toplum içinde ve topluluk içinde yaşaması kaçınılmazdır. İbn-i Haldun Mukaddime’sinde toplumsal yaşamın ve dayanışmanın zorunluluğuna dikkat çeker. Şu örneği verir; birey olarak tek bir insanın gücü, beslenme ihtiyacını karşılama ve yaşamını devam ettirecek maddeleri bulma işinde yetersiz kalır. İnsanın günde sadece bir miktar buğdayla yaşamını sürdürebileceğini kabul etsek bile, yine de o buğdayın öğütölüp un haline getirilmesi, hamur yapılması ve pişirilmesi gibi aşamalardan geçmesi gerekir. Tek bir kişinin bu işlerinin hepsinin veya bazılarının üstesinden gelmeye gücü yetmez. O

halde güçlerini birleştirilmesi gerekir. Böylece güçlerini birleştiren her fert, ihtiyaçlarını karşılamış olur ve ihtiyaç duyulan gücün kat kat fazlası bir güce ulaşmış olur (İbni Haldun, 1406: 79). Toplumsal yaşamın bir zorunluluk olduğu, her bireyin bir aile içinde ve sosyal çevre içinde doğduğunu ve toplumsallaşmaya başladığını kabul ettiğimizde sosyal sermayeyi de bu başlangıç noktasından açıklamak gerekir. İbn-i Haldun kavramsallaştırdığı asabiye kavramında da aile, akrabalık, soy bağlarının yakınlığının özellikle yardımlaşma konusunda önemine dikkat çeker. Eğer yardımlaşanlar arasındaki akrabalık bağı, gerçekten çok yakın ve açık ise, bu yakınlığın yardımlaşmayı sağladığını belirtmiştir (İbni Haldun, 1406: 171).

Sosyal sermayenin başlangıç noktası olarak, sosyal ilişkilerin niteliği ve doğurduğu sonuçları ele alırsak bu muhtevayı birçok düşünürlerin eserlerinde de görürüz. Bu bağlamda dayanışmacı bir toplumsal yaşamın önemi 19. Yüzyıl batı kaynaklı eserlerde görülmektedir ve Alexis de Tocqueville'nin 1831'de Amerika'ya yaptığı seyahatini anlattığı “Amerika'da Demokrasi” adlı eseri başlangıç noktası olarak görülür. Bu eserinde, Amerikan demokrasisi ve ekonomik gücünün temelinde resmi statü ve yükümlülük bağlarının değil, bireysel Amerikalıları birbirine bağlayan sosyal bir yapıştırıcı özelliğindeki gönüllü kuruluşlardaki etkileşimin belirleyici olduğunu ileri sürer (Field, 2008:7). “Sosyal yapıştırıcı” kavramı topluluk duygusu, dayanışma, topluluğun birlikteliği gibi anlamlar içermektedir ve bireyselleşmeye başlayan toplum için bir nevi panzehiri nitelediğini söyleyebiliriz.

Aile, komşuluk, din ve devlet gibi başat sosyal kurumların zayıflamaya başladığı algısı bu anlamda pek de yeni değildir. Durkheim ve Tocqueville'den bu yana sosyal teorisyenler sosyal bağların zayıflaması hakkında kaygı duymuşlardır. Büyüyen sosyal çözülme özellikle Amerika ve Batı dünyasında hızla artmasıyla korkulur bir hale gelmiştir (Furstenberg ve Kaplan, 2014). Sosyal çözülme ve sosyal kurumların etkisinin azalmasına dair hissedilen kaygı, dikkati sosyal hayatın eksik unsurlarına yöneltmektedir. Bu unsurların nasıl dağıldığı ve neyin onları geri getirip bir araya toplayacağı sosyal bilimlerde olduğu kadar politik söylemle de yankılanan sorulardır (Furstenberg ve Kaplan, 2014).

Sosyal ilişkilerin “sermaye” değeri, kavramsal açıdan alt yapısını Marx'ın tarihsel materyalizm teorisinden aldığı söylenebilir. Marx'ın çatışma üzerine tasvir ettiği toplumsal sistemde, toplumsal bağları çok önemsemekle birlikte, gönüllü kuruluşları ve sendikaları, belirsiz emek piyasasında kendi çıkarlarına yer bulmak için geliştirilen, ancak emeğin aristokrasisinin geniş işçi sınıfı arasında kendi ayrıcalıklı konumlarını koruduğu koruyucu araçlar olarak görülmüştür; Marx'a göre bunun sonucunda egemen burjuvaziye karşı mücadeleleri zayıflamıştır. Kapitalist düzende dayanışma ise, eğer dayanışma üretim araçlarına sahip olanlar arasındaki dayanışma olarak ele alınırsa, sadece onların egemenliklerini sürdürme isteklerini yansıtmaktadır (Field, 2008: 8). 19. Yüzyıl sosyologlarının sosyal ilişkilerin anlamı ve niteliği üzerine ilgi göstermelerine karşın, Marx'ın yapıyla daha fazla ilgilendiği görülmektedir (Field, 2008: 8).

19. Yüzyıl toplumsal anlamda büyük dönüşümlerin yaşandığı bir zaman dilimini yansıtmaktadır. Bazı Sosyologların toplumsal yapı çözümlemesinde sosyal ilişkileri merkeze oturttuğunu görmekteyiz. Emilie Durkheim da feodal toplum ve kapitalist toplum kıyaslamasında bireylerin kurmuş olduğu sosyal ilişkilere odaklanarak, toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşümü sosyal ilişkiler üzerinden çözümlemiştir. Feodal dünyadaki ilişkileri mekanik olarak tanımlayan Durkheim, bireylerin tıpkı cansız bir maddenin molekülleri gibi tam bir teslimiyetle sosyal bütüne bağlanmış olduğunu belirtir. Bireyi adeta toplumun malı olarak tasvir etmektedir. Mekanik dayanışmada bireysel eylem kendiliğinden kolektif bilince bağlıdır (Esgin, 2008: 55). Organik dayanışmanın özelliklerini taşıyan kapitalist toplumlarda ise, sanayi toplumunun karmaşık yapısı, sosyal anlamda benzerliklerin yerini farklılaşmaya bırakmış, dayanışmanın temelini işbölümü oluşturmuştur. Organik dayanışmada birey artık kolektif bilincin etkisinde değildir ve daha çok bireysellik sergileyebilmektedir (Esgin, 2008: 55).

Ferdinand Tönnies de Durkheim'in organik- mekanik dayanışma ayrımıyla ilişkili olarak cemaat cemiyet (Gemeinschaft- Gesellschaft) ayrımı ile ilişkilerin yapısındaki değişikliğe değinmiştir. Cemaat ve cemiyet ayrımında en temel nokta, ilişkilerdeki “ben şuuru” ve “biz şuuru” farkıdır. Cemaat üyeleri bu bağlamda, müşterek hayatın ana parçalarını paylaşacak şekilde bir arada yaşayan gruptur. Cemaat hayatında, cemiyetteki menfaat birliklerine dâhil insanların sırf menfaate dayanan soyut (mücerret) ilişkilerine karşılık, somut ilişkilerden doğan bir duygu gelişir. Bazı sosyologlar buna “biz şuuru” demektedir (Kurtkan Bilgiseven, 1986: 6-7).

“Buna mukabil cemiyet hayatında göze çarpan organizasyon tipi daha ayrıntılı ve daha geniş kapsamlıdır. Böylece annevi, kültürel değerler etrafında bir vücudun âzâlarına benzetilecek kadar içten bir dayanışma ile birleşen insanların meydana getirdikleri cemaat tipi, menfaat gibi sathî bağlar etrafında mukaveleye dayanan münasebetlerle bir araya gelen insanların ayrıntılı organizasyonu haline çevrildiği zaman cemiyet denilen sosyal hayat tipi ve şekli ortaya çıkmaktadır.” (Kurtkan Bilgiseven, 1986: 8). “Cemiyetteki menfaat birliklerine ferdi irade ile girilir. Cemaate giriş ise doğumla birlikte gerçekleşir. Ferdiyetin belirgin olduğu cemiyette, fert menfaat birliklerine ancak belirli menfaatleri açısından dahildir. Cemaat üyesi ise cemaate bütün varlığı ile mensuptur. Böylece şahsin ferdiyeti cemaat içinde silikleşir, biz duygusu, ben duygusunun yerini alır” (Kurtkan Bilgiseven, 1986: 8).

Ferdinand Tönnies ve Durkheim'in 19. Yüzyılda, cemaat, cemiyet – organik, mekanik dayanışma ayrımı sosyal ilişkilerin anlamı, içeriği, niteliği ile ilgili görüşleri kapsamaktaydı. Toplumsal değişim ve dönüşüm bu bağlamda sosyal ilişkilerin niteliğini de değiştirmişti. Buna dikkat çeken sosyologlar, belki şu sorunun sorulmasını sağlayacaklardı ve sosyal sermayenin alt yapısını hazırlayacaklardı; Cemiyet hayatında biz duygusu ne kadar etkili olabilirdi? Ferdiyetin ön plana çıktığı cemiyet hayatında yeniden biz şuurundan bahsetmek bu bağlamda bireyselliğin önünde panzehir olabilirdi. Nitekim sosyal sermayeyi anlamsal açıdan ilk defa tasvir ettiği belirtilen ve bunu Amerikan toplumu üzerinden anlatan Tocqueville'nin sosyal

sermayeyi sosyal yapıştırıcı olarak nitelemesi dikkat çekicidir. Tocqueville, bencilik kusurunun (egoizmin) yumuşak bir biçimi olarak gördüğü bireyciliği demokratik toplumların kusuru olarak görmektedir ve sivil birlikteliği insanların kişisel hazlarıyla çevrili doğal iç dünyalarından çıkarıp, kamu-ruhunun oluşmasına hizmet ettiğini ileri sürer (Şan, Şimşek, 2011: 91). Bu açılardan bakıldığında, sanayi öncesi toplumlardan kapitalist topluma geçişte gündelik hayattaki sosyal ilişkilerin mahiyeti ve bunun toplumsal yapıya ve toplumsal bütünleşmeye etkisi klasik sosyal bilimcilerin büyük oranda ilgisini çekmiştir.

1.2 Sosyal Ağların Yeniden Keşfi: Sosyal Sermaye

Klasik sosyal bilimciler arasında sosyal sermaye kavramına ilişkin en erken tanımlama 1916'da Batı Virginia'dan eğitimci Lyda J. Hanifan tarafından yapılmıştır. The Rural School Community Center başlıklı makalesinde eğitim zamanı dışında da kullanılan okul binasında öğrencilerin bir araya gelmesinin onların kolektif davranışlarına olumlu etki sağladığını ve aynı zamanda eğitim ve müfredatın kalitesini de arttırdığını belirtmiştir (Aydemir, 2011: 29). Hanifan'dan sonra sosyal sermaye düşüncesi birkaç on yıl ortadan kaybolmuş ve şehir sosyologları ekibi tarafından Sealy, Sim, Looesely 1956, 1960'larda bir sosyal mübadele teorisyeni Homans 1961 ve şehirleri inceleyen bir akademisyen Jacobs 1961 tarafından ve bir ekonomist Loury 1977 tarafından yeniden inşa edilmiştir (Woolcock ve Narayan, 2010: 273). Sosyal sermaye kavramının ilk defa belirgin kullanımlarını ise, Pierre Bourdieu (1973, 1983), James Coleman (1988,1990) ve Robert Putnam (1995)'da görülmektedir.

Bourdieu'ye göre (2010: 60) “Sosyal sermaye, az ya da çok kurumsallaşmış karşılıklı tanışıklılık ve tanıma ilişkilerinden oluşan uzun ömürlü bir networke sahip olmayla – ya da başka şekilde söylersek, bir gruba üyelikle- bağlantılı, kendi üyelerine kolektivitinin sahip olduğu sosyal sermayenin desteğini, kelimenin tam anlamlarıyla kredi hakkı tanıyan bir referans sağlayan fiili ya da potansiyel kaynaklar kümesidir”. Coleman sosyal sermayeyi işlevselliği noktasından ele almıştır. Sosyal sermaye işlevi ile tanımlanır. Tek bir birim değil, farklı birimlerin karışımıdır. Bu farklı birimlerin iki ortak özelliği vardır: bunların hepsi toplumsal yapının bazı özelliklerinden meydana gelirler ve aktörlerin –bireylerin ya da tüzel aktörlerin- belli eylemlerini yapı içerisinde kolaylaştırır (Coleman, 2010: 83). Putnam'a göre ise, “Sosyal sermaye, fiziki ve beşeri sermayeye -bireysel verimliliği arttıran araçlar ve eğitim- teşbihle, işbirliği ve karşılıklı fayda için işbirliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve sosyal güven gibi toplumsal örgütlenmenin özelliklerine göndermede bulunur” (Putnam, 2010: 125). Fukayama'ya göre ise, “sosyal sermaye iki ya da daha fazla birey arasında işbirliğini destekleyen somutlaşmış gayri resmi normdur” (Fukuyama, 2010: 143).

Çeşitli sosyal sermaye tanımlarına bakıldığında, bazı sosyal sermaye tanımlarında bireylerarası ilişkilerin ön plana çıktığını ve sosyal sermayenin bireye olan etkileri, bazı tanımlarda bireylerin dernek, STK üyeliği ile sosyopolitik ve sosyoekonomik katılıma, toplumsal bütünleşmeye, toplumsal örgütlenmeye etkisi bazı tanımlarda ise

makro anlamda toplumu bir arada tutan işbirliği ve dayanışmayı sağlayan baş unsurlardan biri olarak sosyal sermaye yaklaşımları karşımıza çıkmaktadır. Bu tanımların çeşitliliği bize sosyal sermaye literatürünün politika, ekonomi, sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet, işletme gibi farklı disiplinlerinin teorik arka planı ile zengin bir perspektiften oluştuğunu göstermektedir. Politik perspektifle uluslararası sosyal politika ile ilişkisi ve özellikle sosyal politikanın gelişmesi ve sosyal kalkınmaya etkisi, ekonomik perspektifle sosyal sermayenin ekonomik büyümedeki etkisi, sosyoloji alanında sosyal sermaye potansiyelinin toplumsal yapı, toplumsal kurumlara ve bütünleşmeye etkisi, sosyal hizmet alanında birey, aile grup toplum bazında sosyal sermayenin güçlendirici etkileri, psikoloji alanında bireyin psikososyal çevresiyle etkileşimi ve işletme alanında özellikle beşeri sermayeyi güçlendirici faktör olarak ve işletmedeki bireylerin sosyal ağ ilişkileri gibi konularla ele alınmaktadır.

Sosyal sermaye konusunda, günümüzde derin bir disiplinlerarası literatür mevcuttur. Sosyal ve sermayenin bir araya geldiği bir kavram olarak sosyal sermaye, ekonomi ve sosyal bilimlerin iç içe geçtiği bir literatüre hâkimdir. Gerçekte bir sosyal bilim olan iktisat biliminin, sosyal yönü üzerinde yeterince durulmadığı söylenebilir. Sosyal problemlerin, sosyal yetersizliklerin ekonomik sorunlar üzerindeki olumsuz etkisi günümüzde daha fazla dikkate alınmaktadır. Dört temel üretim faktörüne (*emek, ekonomik sermaye, doğal kaynaklar, girişimcilik*) ilave olarak, çalışan kişinin bilgi ve becerisinin ele alındığı *beşeri sermaye* ve toplumsal güvene dayalı iletişim düzeyini belirleyen *sosyal sermaye*, yeni üretim faktörleri olarak ekonomik teoriye girmiştir (Karagül ve Dünder, 2006: 64). Sosyal sermaye ekonomik açıdan ekonomik büyüme, gelişme ve verimlilik konularına odaklanmıştır (Altay, 2007: 337). İktisadi büyüme ile sosyal sermaye arasında doğrusal ilişkinin olduğu saptanmıştır. Toplumda insanlar arasında geleceğe dair ortak hedeflerin belirlenmesinde güven seviyesinin yüksekliği, ilgili toplumdaki ekonomik kalkınmayı kolaylaştırmaktadır (Karagül ve Dünder, 2006: 64). Piyasa ekonomisinin ve demokrasisinin etkin işleyişinde sosyal sermaye birikiminin oluşturduğu “birlikte iş yapabilme” ve “paylaşma gücü” çok önemlidir (Altay, 2007: 339). Sosyal sermaye unsurları olan işbirliği, güven ve dayanışmanın yetersizliği nedeniyle istenilen gelişme düzeyi yakalanamamaktadır (Altay, 2007: 339). Bu bakımdan ekonomi ve sosyal buluştuğu noktaların en önemlilerinden biri sosyal sermaye konusudur.

Sosyal sermaye konseptinin sosyolojik alanda bu kadar popüler olmasının çeşitli nedenleri olabilir. Öncelikle ilk nedeni sosyolojik konseptler için şemsiye bir kavram olma özelliği taşıyor olmasıdır (Sosyal destek, sosyal entegrasyon, sosyal dayanışma hatta normlar ve değer) ve sosyal sermaye konsepti disiplinlerarası bir anlamayı mümkün kılmaktadır. Bunun nedeni bir sermaye türü olarak, kazanç ya da faydaya odaklanarak diğer sermaye biçimleriyle (özellikle beşeri sermaye) ortak noktalar paylaşmasıdır. Sosyal sermaye, araştırmacılar ve özellikle sosyologlar için bireylerden ziyade toplumsal yapılara ve sosyal ağlara gömülü unsurları ve kaynakları keşfetmek için bir imkân sunmuştur (Lin, Cook ve Burt 2001: 7).

Sosyal sermaye çalışmalarını Woolcock ve Narayan (2010: 274) dokuz ana başlıkta toplamıştır: (1) Aileler ve gençlerin davranış problemleri, (2) eğitim ve öğretim, (3) toplumsal yaşam (sanal ve kentsel), (4) meslek ve organizasyonlar, (5) demokrasi ve yönetim, (6) kolektif hareket etmenin problemleri hakkında genel durumlar, (7) kamu sağlığı ve çevre meseleleleri, (8) suç ve şiddet, (9) ekonomik kalkınma. Bu çalışma alanları sosyal sermayenin birçok akademik alanla iç içe olduğunu göstermekte olduğu gibi, aynı zamanda metodolojik olarak da, daha net sonuçlar alınabilmesi için sosyal sermaye konsepti içinde bir sınıflandırma yapılması gereğini ortaya çıkarmıştır.

Sosyal sermaye tanımlarına bakıldığında, sosyal sermayenin konseptinin kavramsal olarak disiplinlerarası bir alanda gelişmekte olduğu ve sosyal ilişkilerden yola çıkarak birey, grup, toplum bazında sosyal sermaye yaklaşımlarının farklı noktalara yoğunlaştığı görülmektedir.

1.3 Sosyal Sermayede İki Temel Yaklaşım

Sosyal sermaye kavramı temelde iki bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bir yandan mikro düzlemde “bireyin iyilik hali”, diğer yandan makro düzlemde “kolektif iyilik hali” şeklinde ele alınmaktadır. Bireyin iyilik hali ile kastedilen, ‘sosyal ağlar içinde karşılıklı değiş tokuş ilişkisi içinde elde edinilen bireysel fayda (sermaye) olup, bu bakış açısında ön plana çıkan, sosyal ilişkilerin bireye sağladığı fayda ve kazançtır. Sosyal iletişim ağları bilgiye, yardıma, desteğe erişimi sağlar. Sosyal sermayenin değeri ve ölçüsü için bir ilişkinin varlığı, iletişim kurulan kişiyle ilişkinin gücü ve çeşidi ve aynı zamanda iletişimde bulunan kişiler aracılığıyla edinilen sermaye (bilgi, yardım performansları, destek hizmetleri) önemlidir. Makro düzeyde sosyal sermaye ise, bir toplum veya topluluğun karşılıklı yardım, destek ve sosyal kontrol ile sosyal sermayenin tüm grup için olumlu etkilere sahip olmasıdır (Reitmayr, 2008, S.22).

Sosyal sermaye konseptinin odak noktasını birey, grup, toplum bazında sosyal ilişkiler oluşturmaktadır. Sosyal sermayeyi mikro düzeyde sınıflandıran teorisyenler, sosyal ağlar ve sosyal ilişkiler üzerinden sosyal sermayenin etkilerini birey ve grup için ele almaktadır. Bu akımın temsilcileri arasında, Bourdieu (1983), Coleman (1988)¹, Lin (1999) en baş sırada yer almaktadır. Diğer akımın temsilcileri arasında ise, kolektif iyiliği ele alması bakımından Coleman ile toplumsal işbirliğini ele almasıyla Putnam (1995) yer almaktadır. Putnam, “Tek Başına Bowling: Amerika’nın Azalan Sosyal Sermayesi” (1995) makalesinde, Amerikan toplumunun sosyal sermaye birikiminin düşüşte olduğu gözlemlerine yer verirken sosyal sermaye düzeyindeki düşüşü bireyselleşme vurgusu ile anlatmıştır ve “biz” duygusunun önemini değinmiştir. Bu bakımdan Putnam’a göre sosyal sermaye, bireylerin ortak amaçlarla, güçlü işbirliği ve sivil katılımı toplumsal faydaları vurguladığı

¹ Coleman’ın sosyal sermaye konsepti bir yandan birey merkezlidir, diğer yandan birey-grup etkileşimiyle kolektivitinin özelliği olarak sosyal sermayeyi ele almaktadır. Bu bakımdan Coleman’ın sosyal sermaye tanımı bireysel ile kolektif arasında köprü kurmaktadır. Coleman, sosyal sermayeyi şüphesiz (ancak sosyal yapısal kaynakların oluşturduğu) “birey için bir sermaye değeri” olarak görmektedir (Field, 2008: 34).

görülmektedir. Siyasal bilimlerde Putnam ile popülerlik kazanan sosyal sermaye konseptinde, toplum birlikteliğini ve işbirliğini sağlayan güven, toplumsal değerler, normlar, bireylerarası iletişim, ve sosyal ağlar ele alınır (Franzen ve Freitag 2007: 10). Bir siyaset bilimcisi olarak Putnam sosyal sermayeyi, büyü ölçüde sivil katılım üzerinden analiz etmiştir. Bireylerin içinde yaşadıkları toplulukların meseleleriyle ilgisi, ulusal seçimlere katılım, bir sosyal organizasyona üyelik (gönüllülük), siyasal bir mitinge katılım, siyasal bir parti için çalışmak gibi çeşitli göstergeler üzerinden Amerikan toplumunun sivil katılımını analiz etmiştir (Putnam, 2010: 126,127). Diğer yandan komşuluk ve aile en bilinen ve üzerinde mutabık kalınan sosyal sermayenin en temel biçimidir (Putnam, 2010: 135).

Sosyal sermaye konseptinde tartışmaların büyük kısmı, farklı problem türleriyle uygulamaların yapılması ve teoride farklı alanlarda analiz yapılması ile ilgilidir. Pierre Bourdieu (1980) ve Amerikan Sosyolog James Coleman (1993) tarafından gerçekleştirilen teorik gelişim, analiz birimi olarak bireyler ya da daha küçük alanların ele alınmasını kapsamaktaydı (Portes, 2000: 2). Bourdieu diğer sermaye türleri ile kurduğu bağlantılarla sosyal sermayeyi bireyi kişisel amaçlarına ulaştıran bireysel kaynak olarak ele almaktadır. Coleman sosyal sermayeyi, kooperatif ilişkiler ve güvene dayanan sosyal değiş tokuş yoluyla bireysel faydayı maksimize eden bir unsur olarak görmektedir. Sosyal sermaye ona göre bireyin özelliklerinden çok, güçlü sosyal ilişkilerle ilgilidir. Coleman'a göre, Sosyal sermaye farklı şekillerde görünür olur; sosyal yükümlülükler, güven, bilgi potansiyelleri ve toplumsal normlar. Sosyal sermayenin sosyal organizasyonlarda oluşumunu ve gelişimini daha özel bir bağlamda ele almıştır (Franzen ve Freitag, 2007: 10).

Coleman için topluluk ağları bireye sağladığı faydalar açısından önemlidir. Coleman'ın toplumsal değerler üzerinden anlatmış olduğu, topluluğun bir özelliği olarak sosyal sermaye konusu, Putnam'la birlikte toplulukların hatta ulusların da dahil olduğu sosyal sermaye stokundan bahsetmeyi mümkün kılmıştır. Temel sosyal ağlardan türetilen bireysel ve kolektif faydalar birbirinden bağımsız değildir belki de bu bakımdan Coleman Putnam'ın sosyal sermaye konseptine karşı çıkmamıştır (Portes, 2000: 3). Coleman'ın bireysel ile kolektif arasında kurduğu bağlantılar, sosyal sermaye tartışmalarını bu anlamda başka bir noktaya taşıdığı söylenebilir. Bireyselden kolektife uzanan fayda ya da kolektiften bireysele uzanan fayda da Coleman'ın kurduğu bağlantılar, günümüzde makro ve mikro sosyal sermaye olarak ele alınan alanların arasında kapalı ve keskin bir ayırımın olmadığını göstermiştir.

Sosyal sermayeye kuramcıları birey, grup, toplum bazında sosyal ilişkilerin doğasını ve bu sosyal ilişkilerde saklı olan kaynaklara odaklanırlar. Sosyal sermayeyi ne tamamen mikro düzlemde sadece bireye fayda sağladığını söyleyebiliriz, ne de sosyal sermayenin sadece kolektif fayda doğurduğunu söyleyebiliriz. Nitelikli sosyal ilişkilerde saklı olan fayda bir yandan bireyi güçlendirirken diğer yandan toplumu bir arada tutma özelliğine sahiptir. En temelde bireyin genel iyilik hali toplumun genel iyilik haline yansımaktadır. Bugün güncel sosyal sermaye tartışmalarında sosyal sermaye perspektifi mikro, mezzo, makro düzeyde geçişlerin olduğu bir fayda

anlayışını yansıtmaktadır. En temelde sosyal ilişkileri sürdüren birey olduğu düşünüldüğünde sadece bireyi bağlayan sosyal sermaye birikimi ya da sadece grup, toplum içinde grubun ve toplumun mülkiyetinde olan sosyal sermaye analizi düşünülemeyecektir. Bu bağlamda sosyal sermayenin bireye mi yoksa topluma mı fayda sağladığı tartışmalarının yanında bugün teorisyenler sosyal sermayeyi çoklu analiz düzeyinden, yani mikro, mezo, makro düzeyde ele almaktadırlar. Mikro düzeydeki sosyal sermaye birey ve gruplara, makro düzey olan sosyal sermaye ise toplumun mülkiyetinde olan sosyal sermayedir (Gerni, 2013: 29).

Bourdieu'nun sosyal alan üzerindeki eşitsizlikler ve eşitsizlik üretimi üzerinden sermaye (ekonomik, sosyal, kültürel, simgesel) kavramı analizinde, sosyal sermayeyi de bireyin mülkiyetinde ve kullanımında olduğunu belirtmiştir. Coleman'ın ise sosyal sermaye analizindeki, sosyal sermayenin hem bireyler hem de kolektif hareket eden grubun üyelerine sağladığı faydalar bakımından düşünüldüğünde Coleman'ın analizi hem bireyci hem kolektif anlayışa uyum göstermektedir. Coleman'ın, rasyonel tercih kuramına başvurarak oluşturduğu sosyal sermaye konseptine karşın Putnam, Tönnies'in organik toplum (Gemeinschaft) ve başarılı sosyal organizasyon (Gesellschaft) arasındaki karşıtlığını, modernitenin yardımseverliğin düşmanı olduğunu belirterek, rasyonel tercih kuramının hesaplayıcı bireysel aktörünü kesin bir dille reddetmiştir (Field, 2008: 46). Putnam'a göre yoğun iletişim ağları katılımcıların benlik hislerini genişletecek, "ben"i "biz"e dönüştürebilecek ya da (rasyonel seçim teorisyenlerin söylediği gibi) kolektif kazançlara yönelik katılımcıların "iştah"ını arttıracaktır (Putnam, 1995: 126). Coleman, bireysel çıkarlarını önceleyen bireylerin neden işbirliği ve sosyal sermaye oluşturmayı tercih ettiklerini sorusuna, aktörlerin hesapçı bir tercih yapıp buna yatırım yapmaları sonucu değil, "faaliyetlerin diğer hedefleriyle uğraşırken beklenmeyen bir sonuç" olarak ortaya çıktığını belirtmiştir (Field, 2008: 35).

Portes'e göre, kavramın bireysel bir varlıktan bir topluluğa ya da ulusal kaynağa geçişi, açıkça teorize edilmemiştir ve bu bakımdan bariz bir karışıklığa neden olmuştur. Kentlerin ve ulusların mülkiyetinde olan sosyal sermayenin niteliği bireysel versiyonundan farklıdır ve bu yüzden bireysel ve kolektif sosyal sermaye ayırımında bazı noktalara dikkat etmek gerekmektedir. Kavramın deneyimsel yönü, olumlu olan her şeyin sosyal sermaye ile eş anlamlı olma riskini beraberinde getirmektedir. Örneğin bireysel anlamda, doğru bağlantılar bireylerin kârlı kamu sözleşmelerine girmesine ve başkalarını bağlayan düzenlemelerin atlanmasına izin verir. Bu gibi durumlarda bireysel sosyal sermaye, yasaların tarafsız şekilde uygulanmasına dayanan yurttaşlık ruhu olarak tanımlanan "kolektif" sermayeyi baltalayabilme kabiliyetine sahiptir (Portes, 2000: 4). Portes'in bahsetmiş olduğu bu durum bireysel menfaatlerin ve kamusal menfaatlerin sınırının belirlenmesi hususunda önemli bir noktanın altını çizmektedir. Sosyal ağların sağladığı faydalarla başkalarının önüne geçme durumu, bireysel sosyal sermayenin daha sistemli olarak analiz edilmesini gerekli kılmaktadır. Diğer yandan bu çalışmanın konusu en temelde bireylerin sosyal ağları üzerinden elde ettikleri sosyal destektir. Bu

bakımdan çalışmada sosyal destek konsepti için şemsiye bir kavram olan sosyal sermaye kavramının bireysel sosyal sermaye temsilcilerine yer verilecektir.

1.4. Sosyal Sermaye Teorileri

1.4.1 Birey için sosyal sermaye

Bu çalışmanın odağı bireylerin sosyal ağlarından elde etmiş oldukları sosyal destektir. Sosyal destek, sosyal sermaye teorileri açısından değerlendirildiğinde, bireylerin mülkiyetinde olan "birey için sosyal sermaye" açısından değerlendirilmektedir. Bu çalışmada mikro ve mezzo düzeyde bireyler için sosyal sermaye analiz edileceği için bu akımın temsilcisi olan teorisyenlere yer verilecektir.²

1.4.1.1 Bourdieu

Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı, sosyal alan kuramı içerisinde açıklanabilir. Bourdieu'nun sosyal alan kuramında, alanı oluşturan unsurların birbirleriyle ilişkisi incelenmiştir. Marx'ın sermaye kavramını ödünç alan Bourdieu, sermayeyi sadece iktisadi alanla sınırlamamaktadır (Jourdain ve Naulin, 2011: 106). Bourdieu, sermayenin yalnızca ekonomik teori tarafından kabul edilen bir biçimiyle değil, bütün biçimlerinin etkisini kabul etmeden sosyal dünyayı anlamının imkânsız olduğunu belirtmiştir (Field, 2008: 21). Ona göre bireyler, sosyal alanda sahip oldukları güç, kaynak nispetinde sosyal alanda daha başarılı olmaktadır. Bu durum sosyal alanlar içerisindeki mücadele ortamını da nitelemektedir. Bireyler alanlarda sahip oldukları sermayenin azlığına veya çokluğuna göre sosyal alanda konumlanmışlardır. Herkes egemen pozisyonları arzuladığı için, sosyal uzam bir mücadele alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. (Jourdain ve Naulin, 2011: 105). Bu mücadelenin aktörleri, alana yeni giren ve alanın özgül sermayesi üstünde hegemonyası olan egemen sınıftır. Mücadele, sermayenin tanımı ve dağıtım tekeli hususunda devamlı sürmektedir (Kaya, 2007: 400). Baskın gruplar varlıklarını korumak ve güçlendirmek üzere eylemde bulunurlar, onlara göre, dünyanın güncel hali zaten olması gereken haldir. Alana yeni girenler ise, işte bu sabit kanaati sarsmak için yeni stratejiler geliştirirler (Kaya, 2007: 400-401). Bourdieu'ye göre, toplumda ne kadar sermaye türü varsa o kadar eşitsizlik biçimi mevcuttur (Jourdain ve Naulin, 2011; 106).

Bourdieu sermayeyi ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel sermaye olmak üzere dörde ayırır. Ekonomik sermaye, bireyin iktisadi kaynaklarının bütününe işaret eder (Jourdain ve Naulin, 2011: 106). Kültürel sermaye, belirli şartlar içinde ekonomik sermayeye çevrilebilir olan eğitim vasıfları biçimlerinde kurumsallaştırılabilir. Sosyal sermaye, toplumsal yükümlülüklerden ("bağlantılar") oluşan, belirli şartlar içinde ekonomik sermayeye çevrilebilir ve bir soyluluk unvanı gibi biçimlerde kurumsallaştırılabilir (Bourdieu 2010: 49). Simgesel sermaye ise, toplumsal tanınırlık ve prestij kavramlarına atıfta bulunur (Jourdain ve Naulin, 2011: 106).

² Çalışmada "birey için sosyal sermaye" kavramsallaştırılması uygun görülmüştür. Çalışmada bireyi merkeze oturatarak, bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli ele alınacaktır. Bu bakımdan teorik perspektifte mikro ve mezzo düzeyde sosyal sermayeyi analiz eden teorisyenlerine yer verilmiştir.

Bourdieu sosyal kapitali, bireylerin harekete geçirebilecekleri etkin bağlantı ağlarının miktarı ile kavramsallaştırmaktadır (Özmete, 2010: 84). Bourdieu'ye göre, Sosyal sermaye toplumsal ilişkilere egemendir ve bireyin içinde bulunduğu sosyal ilişki ağına atıfta bulunur. Bireylerin toplumsal konumları gereği kullanabilecekleri etki ve destek ağlarını gösterir (Görgün Baran: 2008: 88). “Sosyal sermaye, bir bireyin ya da grubun, kalıcı bir ilişkiler ağına, az çok kurumsallaşmış karşılıklı tanıma ve tanımlara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek ya da potansiyel kaynakların toplamıdır” (Bourdieu ve Wacquant, 2001: 108). Bu anlamda, sosyal sermaye bireyler için bir grubun üyesi olması yoluyla kurumsal kaynaklara ulaşmada aracılık etmektedir. Ona göre, bireyin bağlarının değeri; harekete geçirebildiği bağlantı sayısına ve her bir bağlantıyla sahip olunan (kültürel, sosyal ve ekonomik) sermaye büyüklüklerine bağlıdır (Field, 2008: 23). Bourdieu özetle, ekonomik, kültürel, sosyal sermaye kavramlaştırmaları ile sosyal alan içindeki hiyeraşi sorununa odaklanmaktadır ve tüm sermaye gruplarının toplumsal eşitsizlikleri yeniden ürettiğini vurgulamaktadır. Sermayeyi sınıflandırmasıyla sosyal alan içerisindeki güç dengesinin ve tabakalaşmanın tüm yönleriyle anlaşılması gerektiğini savunmaktadır.

Bourdieu, alan içindeki mücadeleyi bir oyuna benzetmiş ve “Oyun” kavramıyla alanların işleyişini açıklamıştır. Ona göre alana dahil olan bireyler, bu alanın hedefine uygun şekilde hareket etmekte ve bu alanda özel sermaye elde etmek için mücadele etmektedirler. Örneğin siyasi alandaki hedef iktidardır. İktisadi alanda zenginlik, sanatsal alanda ise tanınırlıktır. Bu durum oyuna dahil olan oyuncuların bir şey (ganimet) elde etmek için oyuna dahil olduklarını göstermektedir. (Jourdain ve Naulin, 2011: 123-124). Bourdieu'ye göre, alana giriş, oyunun kurallarını kabul etmek ve kurallara inanmaktır. Bourdieu, alanın oynayamaya değer olduğuna dair inanca “illusio” adını verir. Illusio aktörleri alana yönlendiren ve “benim çıkarım ne” sorusunu sorduran mekanizmadır (Kaya, 2007; 402).

Bourdieu teorisinin merkezine “habitus”, “alan”, “sermaye” kavramlarını yerleştirmiştir ve bu kavramlar eşliğinde sosyal gerçeklikleri anlamaya çalışmıştır. Sosyal alan, eyleyicilerin sermayelerine uygun hareket ettikleri ve roller üstlendikleri alandır (Aydemir, 2011: 46). Habitus, özel toplumsal koşullara maruz kalınarak, algıladığımız ve içerisinde hareket ettiğimiz dünyanın aracılığıyla oluşan eğilimler/ yatkınlıklar sistemini anlatır (Çelik, 2014: 268). Sosyal alanın eyleyicileri kendi habitusları dolayımında algıladıkları bu dünyanın sınırlarını sahip oldukları sermayelerinin çeşidi ve gücü nispetinde sürdürürler ya da genişletirler (Aydemir, 2011: 47). Başka bir anlatımla, bireyler toplumsallaşma sürecinde edindikleri, ailelerinden devraldıkları ya da eğitim gibi formel kurumlar dolayımıyla biriktirdikleri sermayelerine göre, toplumsal uzamda konum alışları şekillenir (Aydemir, 2011: 47). Dolayısıyla, eyleyicilerin toplumsal sınıf, cinsiyet, köken üzerinden, ekonomik ve kültürel sermayelerine ek olarak, sosyal ağları tabakalaşmakta ve bu da onların sonradan alan – örneğin okul- içerisindeki kaynaklara ulaşımını belirleyen, birtakım yatkınlıklar sistemi edinmelerine yol açmaktadır (Çelik, 2014: 268- 269).

Bourdieu, öznelere sosyal alandaki durumlarının, onların göreceli sermayelerinin büyüklüğü ve miktarı ile kendi amaçlarına ulaşmak için benimsedikleri belirli stratejiler tarafından belirlendiğini belirtmiştir (Field, 2008: 19). Pierre Bourdieu, bireylerin eylemlerinin toplumsal alandaki konumlarını daima koruma ve yükseltme güdülü olduğunu belirtmektedir. Bunu ise iki temel strateji ile açıklar; muhafaza stratejileri ve yıkım stratejileri. İlki kendi lehlerine oyunu devam ettirmek isteyen, konumlarını güçlendirmek ve korumak isteyenlerin mücadelesini kapsamaktadır. Yıkım stratejileri ise, sermayeye en az sahip olan bireylerdir ve konumlarının iyileştirilmesi amacıyla oyunun kurallarını ve alandaki konumlar hiyerarşisinin geçerliliğini sorguladıkları için heretik olarak tanımlanırlar (Jourdain ve Naulin, 2011: 126-127). Alana yeni girenlerin heterodoks tutumları ve baskın grupların Ortodoks tutumları, alanın dinamik yapısının ve statüsünün devamlı olarak korunmasına ve yeniden üretime neden olur (Kaya, 2007: 400-401)

Bourdieu'nun bu teorisi diğerlerinin (daha az imtiyazlı olan bireyler ve gruplar) sosyal bağlardan yararlanabileceklerine dair hiçbir ihtimal bırakmamaktadır (Field, 2008: 27). Bourdieu'ye göre, sosyal alan içerisindeki bu eşitsiz durum sürekli kendi kendini yeniden üretecektir. Yapının sonuçlarına odaklanan bu bakış açısı güncel tartışmalarda, sosyal alanın yeniden yapılandırılmasını gündeme getirmiştir. Örneğin Dünya Bankası, bireylerin özel yaşam alanlarındaki dayanışma ve yardım ağlarına odaklanan sermaye biçimiyle, yoksulluğu azaltma stratejisi olarak, aile üyeleri, komşular, yakın arkadaşlar arasındaki, etnik bağlar ve cemaatler temelindeki geleneksel ilişkilerin geliştirilmesini gerekli görmekte ve bu sosyal ilişkiler dizisinin bir toplamını oluşturan “sosyal sermaye” nin geliştirilmesiyle yoksulluğu azaltacağını varsaymaktadır. Dünya Bankası “yoksulların sosyal kurumlarını inşa etmek gerekliliği”nden söz etmektedir (Uğuz, 2010: 47). Sosyal alanın yeniden yapılandırılması özellikle eşitsizliklere odaklanan sosyal sermaye anlayışında, yoksulların ve güçsüzlerin onlara kaynak sağlayacak sosyal ağlarla buluşturulması anlamına gelmektedir. Bourdieu'ye göre, tüm ilişkiler aynı değerde değildir, kimileri diğerlerinden daha fazla bireye getiri sağlar. Ona göre, bireylerin toplumsal sermayesinin büyüklüğü, bireyin ilişki ağının genişliğine ve ilişkide bulunduğu kimselerin iktisadi ve kültürel sermayesinin ne kadar güçlü olduğuna bağlıdır (Jourdain ve Naulin, 2011: 106).

Bourdieu, sosyal alan kuramında iki sosyolojik geleneğe birine dahil olma konusunda yeni bir açılım gerçekleştirmiştir. Bourdieu, tamamen yapının eylemi oluşturduğu nosyonunu kabul etmemektedir fakat saf öznelciliğin de karşısında durmuştur (Jourdain, Naulin, 2011: 39-40). Bir yandan eylemi eyleyicisiz, mekanik bir tepki olarak gören nesnelcilik, öte yandan eylemi bilinçli bir niyetin kararlı bir şekilde yerine getirilmesi, kendi amaçlarını belirleyen ve akılcı hesapla faydayı azamiye çıkartan bilincin özgür projesi olarak tanımlayan öznelcilik anlayışına karşı çıkar (Bourdieu, Wacquant, 2001: 110). Bourdieu, toplumsallaşmış bir öznelikten bahsetmektedir. Sosyal alan kuramında bahsedilen habitüs, kişisel, öznel olanın dahi toplumsal, kolektif olduğunu ortaya koymaktadır (Bourdieu, Wacquant, 2001: 110). Bourdieu'ye göre aynı sosyoekonomik statüye sahip bir grup insanın yaşam koşulları aynıysa, bu kimseler kısmen aynı habitüsa sahiptirler. Fakat herkesin bireysel olarak kendi çizdiği bir yolu ve sınıfı içerisinde

belirli bir konumu olduğuna göre habitusun bireysel bir boyutu da mevcuttur. Bu açıdan bireylerin sosyoekonomik konumlarında köklü bir değişiklik olmadıkça, bireyleri edindikleri eğilimleri muhafaza ederler (Jourdain, Naulin, 2011; 43). Bu açıdan bakıldığında Bourdieu, bireylerin eylemlerinin bağlı oldukları sınıfın ya da topluluğun habitusu olduğu fikrini savunmaktadır ve bireyleri habituslarına tam anlamıyla boyun eğen ve dolayısıyla eylem sırasında düşünsellikten yoksun olan “kültürel ahmaklar” olarak kabul eden, fazlaca determinist bir sosyolog olmakla suçlanmıştır (Jourdain, Naulin, 2011: 45-46).

Bourdieu’nun sosyal alan teorisi üzerinden sosyal sermaye kavramını yorumladığımızda, öncelikle sosyal sermayenin daha çok elitler için faydalar sağladığı anlaşılmaktadır. Sosyoekonomik durum sosyal sermaye elde edimini de direkt olarak etkilemektedir. Çünkü bireyin habitusları yani eğilimleri sosyal alanda ne kadar başarılı olacağını etkilemektedir ve bireyler sosyal alanda bu duruma göre konumlanmaktadır. Diğer yandan bireyin ne kadar sosyal sermaye kazancı sağlayacağı kişinin bağlantıda olduğu kişilerin sermaye büyüklüğüne bağlıdır. Bu durum kişilerin kendi sosyoekonomik konumlarından daha yüksek bireylerle bağlantıya geçmesinin birey için daha faydalı olduğu anlamına gelmektedir. Bourdieu’nun sosyal sermaye kavramında en önemli nokta bireyin tamamen kendi faydasına odaklanmasıdır. Bu anlamda tamamen bireyci bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

1.4.1.2 Coleman

Coleman sosyal sermaye çözümlemesinde yapı eylem etkileşimi önemli bir yer tutar. Coleman, ne tamamen aktörü toplumsal normlar, kurallar ve yükümlülükler tarafından sosyalleşmiş ve eylemi de bunlar tarafından kabul edilmiş görür ne de eylemi toplumsal bağlamından kopartarak aktörü tamamen bağımsız ve amaçları doğrultusunda sadece kendi menfaatine göre hareket eden biri olarak görür. Coleman’ın sosyal sermaye çözümlemesi bu iki entelektüel akımdan da unsurlar içerir. Bireyin amaca yönelik eylemde bulunduğu ilkesini kabul ederken aynı zamanda bunu belirli toplumsal bağlamlarla açıklar ve oluşan sosyal sermaye toplumsal örgütlenmeye de dayanır ve toplum, grup bazında da fayda doğurur (Coleman, 2010: 78,79). Bu bakımdan Coleman hem bireye fayda anlamında hem de kamuya fayda anlamında sosyal sermaye birikimini savunur. Fakat Coleman’ın sosyal sermaye kuramında rasyonel seçim kuramı önemli bir yer tutar.

Coleman’ın sosyal sermaye kuramı rasyonel seçim kuramına dayanır. Bu bağlamda bireyin amacı rasyonel davranmak ve fayda arttırıcı eylemlerde bulunmaktır. Sosyal ilişkiler bağlamında düşünüldüğünde de sosyal ilişkilerin sosyal sermaye faydasını bilen birey sosyal ağlar içine katılarak bu faydayı arttıracaktır. Fakat Coleman bunu yapının bireye sunduğu bir olanak olarak ele almaktadır ve sosyal sermayeyi işlevi ile tanımlamaktadır. Sosyal sermaye yapıların bazı özelliklerinden meydana gelirler ve aktörlerin belli eylemlerini yapı içerisinde kolaylaştırırlar (Coleman, 2010: 83). Coleman’ın sosyal sermaye anlayışı, işte bu sosyal yapıyı kişinin nasıl rasyonel(ussal) amaçlarla kullanabileceği üzerine odaklanır (Erselcan, 2009: 249). Bu bakımdan Coleman’ın sosyal sermaye tanımı bireysel ile kolektif arasında köprü kurmaktadır.

Coleman, sosyal sermayeyi şüphesiz (ancak sosyal yapısal kaynakların oluşturduğu) “birey için bir sermaye değeri” olarak görmektedir (Field, 2008: 34).

Coleman’a göre sosyal sermayenin önemi, öncelikle sosyal sermayenin toplumsal yapının belli yönlerini işlevleri ile tanımlamasında yatar (Coleman, 2010: 83). Bu bakımdan sosyal sermaye, toplumsal yapının bazı işlevlerine dikkat çeker ve aktörlerin bunları kendileri için nasıl faydaya dönüştüreceği ile ilgilenir. Coleman sosyal sermayenin formlarını üç başlıkta ele alır;

1.Yükümlülükler, Beklentiler ve Yapıların Güvenirliği:

Yükümlülükler ve beklentiler sosyal ilişkilerde değiş-tokuşla başka bir ifade ile sosyal alışveriş ile oluşmaktadır. Ona göre eğer A kişisi B kişisi için bir şey yapar ve B’nin gelecekte kendisine karşılıklıta bulunacağına güvenirse bu durum, A kişisinde bir beklenti ve B kişisi için bir yükümlülük oluşturur ve nihayetinde A kişisi alacaklı olarak sosyal sermaye potansiyelini elinde bulundurur (Coleman, 2010: 89). Coleman bu formülasyonu ile aslında bireyin ekonomik sermayeyi artırma hedefi gibi sosyal sermayeyi de arttırmak istediğini ve bu güdü ile eylemde bulunduğunu söylemektedir. Bu bakımdan yardım eden kişi de ödenmemiş sosyal sermaye birikimini elinde bulundurmasıyla faydasını arttırmaktadır. Bu aslında kapalı ağların neden önemli olduğunu da onun çalışmasında göstermektedir. Karşılıklı ilkesine dayandırdığı sosyal sermaye formülasyonunda adeta sosyal alışverişten bahsetmektedir.

2. Bilgi Kanalları

Önemli bir sosyal sermaye biçimi, toplumsal ilişkilerde var olan bilgi potansiyelidir. Bilgi, eylem için temel sağlamada önemlidir. Bilgiyi elde etmek zahmetlidir ama elde etmenin bir yolu ise başka amaçlar için kullanılan toplumsal ilişkileri kullanmaktır. Bu sosyal ilişkiler üzerinden bilginin elde edilmesi nedeniyle Coleman toplumsal ilişkilerin bu fonksiyonuna dikkat çekmiştir (Coleman, 2010: 92).

3. Normlar ve Fiili Yaptırımlar

Normların varlığı ve etkinliği güçlü bir sosyal sermaye birikimi oluşturmaktadır. Topluluk içerisinde önemli bir sosyal sermaye biçimi olan kuralcı norm, bireylerin topluluk çıkarları doğrultusunda hareket etmesi gerektiğidir. Örneğin aile bireylerinin aile çıkarları doğrultusunda hareket etmesi gerektiği aileleri güçlendirebilir(Coleman, 2010: 93). Güçlü aile ilişkileri ise tüm aile bireylerini daha güçlü kılabilir.

Belli toplumsal yapı türleri, bazı sosyal sermaye biçimlerini kolaylaştırmada özellikle önemlidir (Coleman, 2010: 94). Sosyal ağların yapısı ile ilgili “sosyal ağların kapalılığı” belirgin şekilde Coleman tarafından savunulmuştur. Özellikle mikro ve mezzo düzeyde incelemiş olduğu sosyal sermaye oluşumu ve birikiminde ağların kapalılığı güveni besler. Bu güven ise bireyler arası ilişkileri kuvvetlendirir. Sosyal iletişim ağları içindeki kapalılık, özellikle güven düzeyinde ve sosyal alışverişin devam etmesi hususunda önemli bir yer tutar. Coleman’ın yükümlülük, beklenti, yapıların güvenirliliği formülasyonunda bu durumdan bahsedilmektedir. Günlük sosyal ilişkiler değerlendirildiğinde, bu bağlamda Coleman’ın bahsetmiş olduğu bu durum özellikle daha önce tanışıklık ya da yakınlık düzeyinde olan ilişkiler için söz konusu olabilir.

Coleman'ın sosyal sermaye anlayışında normlar önemli bir yer tutar. Normlar ise kapalı sosyal ağlarda sosyal sermaye potansiyelini arttırır. Normların yapı içerisindeki tüm üyelerin yükümlülüklerini arttırma konusunda fonksiyonu vardır. Nitekim güven de bu yapının en önemli dinamiklerindendir. Grup üyeleri arasında yardım ilişkisinin devam etmesi için birey üzerinde normların birebir etkisi olabilir. Örneğin borç para istediğinde bunu ödeme konusunda birey kendini zorunlu hissedebilir. Çünkü ödememesi grup üyeleri arasındaki güveni zedeleyecektir. Özellikle Türkiye'deki esnaf ilişkileri, hemşerilik ilişkileri, komşuluk ilişkileri bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu yapılar hem kendilerine has dinamikleri ile grup içindeki güven ve normları besleyen birtakım özelliklere sahiplerdir hem de bu özellikler bireyi normlara göre hareket etme bağlamında etkilemektedir.

Coleman, sosyal sermaye birikimini gruptaki sosyal alışverişle birlikte formüle etmektedir. Çünkü ona göre bir grup üyesinin diğer bir kişiden yardım istemesi yükümlülük ve beklenti oluşturacaktır. Grup üyeleri arasında yükümlülük ve beklentinin oluşması ve devam etmesiyle sosyal sermaye potansiyelini artmakta ve sosyal sermaye yatırımı olarak bireye fayda sağlamaktadır. Diğer yandan eğer birey, ihtiyacını kendi kendine giderse ya da resmi bir kaynaktan yardım isteyerek ihtiyacını giderse bu grup üyesine herhangi bir yükümlülük oluşturmamasından ötürü topluluğun ödenmemiş sosyal sermayesine bir katkı sağlamayacaktır (Coleman, 2010: 113). Coleman'ın sosyal sermaye anlayışında, bireylerin birbirleriyle sıkça temasta bulundukları yapılar, ortak davranış normları ortaya çıkartan ve bireylerin birbirlerine karşı beklentilerin oluşmasını sağlayan bir işlev yerine getirmektedir. Bu ilişki yapıları, düzenli temaslar ve davranış normları aracılığıyla aktörler arasında güven ve itibar inşa edilmesini ve böyle sosyal sermaye potansiyelini arttırmaktadır (Öztaş, 2007: 83). Coleman güçlü ilişkilerin ve sosyal ağların kapalılığının önemini belirtmiştir. Sosyal ağlardaki bu kapalılık güçlü bir sosyal kontrol ve norm oluşturmaktadır ve güveni grup içinde gerekli kılmaktadır.

1.4.1.3. Lin

Lin sosyal sermaye modelini sosyal ağlar üzerinden temellendirmiştir. Lin sosyal sermaye kavramına sosyal ağlar, sosyal kaynaklar, sosyal destek kavramları üzerinden ulaşmıştır. Lin öncelikle sosyal kaynaklar teorisi (1982, 1983), daha sonra genişlettiği sosyal kaynaklar teorisini 1999 yılında “A Network Theory of Social Capital” çalışmasıyla sosyal sermaye tartışmalarına dahil olmuştur. Sosyal ağlar üzerinden sosyal sermaye konseptinin en ayrıntılı formülasyonu Lin (2001a) tarafından yapılmıştır.

Sosyal sermayenin, diğer sermaye türleri gibi sosyal sermayeye erişilebilme ve bunun kullanımı, sosyal sermayenin yapı içindeki dağılımı, sosyal sermayenin bireye sağladığı faydalar gibi hususlar sosyal sermaye tartışmalarının odaklarındandır. Bilindiği gibi sosyal sermaye tartışmalarının ana konularından biri, sosyal sermayenin bireye ya da kolektife faydalarının sınıflandırılmasıdır. Lin bu bağlamda hem Coleman'a hem de Bourdieu'e bazı eleştiriler getirmiştir. Coleman'nın sosyal sermayenin hem birey hem grup içindekilere fayda sağladığı ve bu faydayı arttırmanın yolunun normları besleyen “kapalılık” olması gerektiği düşüncesini eleştirir. Aynı zamanda Bourdieu'nun sosyal sermayenin sadece elitlere fayda sağladığı ve onların grup dayanışmasını arttırmak ve

grubun baskın pozisyonunu korumak için karşılıklı kabul ve onaylamaya giren baskın sınıf üyelerinin yatırımı olarak görmesini de eleştirir. Lin'e göre bu durumda sosyal sermayeye diğer sınıfların tamamen dışarıda bırakıldığı keskin bir sınıflandırılma ile sınır çizilir (Lin, 2010: 183). Diğer yandan Burt ve Granovetter'in zayıf bağların bireye daha fazla fayda sağladığı teorisini de eleştirmiştir. Sosyal ilişkilerin ve sosyal etkileşimin sürekli devam eden bir süreç olduğu düşünüldüğünde sosyal sermayenin daha sistemli ölçülmesi ve sınıflandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda hem zayıf ağların hem de kapalı ve yoğun ağların belirli durumlarda ve şartlarda daha fazla sosyal sermaye ve fayda getirebileceğini belirtmiştir.

Lin öncelikle sosyal ağlar konusunda, (sadece) kapalılığın ya da yoğunluğun gerekmediği ve bunun gerçekçi olmadığını belirtir ve köprülerin, yapısal boşlukların, zayıf bağların da önemini vurgular. Kapalı ve yoğun sosyal ağların sağladığı faydalar da bazı konularda daha belirgin olabilir. Lin'e göre kapalı ya da açık networkler gereklidir iddiasında bulunmaktansa, *hangi getiriler ve hangi koşullar altında daha çok fayda sağlayacağı ve bu duruma göre ampirik inceleme ile belirtilmelidir*. Onun sınıflandırmasında, özellikle kaynakları korumak ve devam ettirmek konusunda kapalı networkler daha çok işe yarayabilir. Örneğin Bourdieucu görüşe göre, ayrıcalıklı sınıfın gücünü korumak ve yeniden üretmesi için kapalı sosyal ağ daha etkili olabilir. Ya da Coleman'ı görüşe göre, aralarında sıkı ve yoğun bağlar olan bir cemiye taşınan annenin çocuğunun güvenliğini ve emniyetini hedeflediğinden dolayı kapalı networkler daha fazla fayda sağlayabilir. Diğer yandan hali hazırda sahip olunmayan kaynakları araştırmak ve onlara sahip olmak örneğin bir iş bulmak ya da daha iyi bir iş bulmak gibi araçsal eylemler için networkteki köprülere erişmek ve onları genişletmek daha yararlı olacaktır (Lin, 2010: 184).

Sosyal sermayeyi ağlar üzerinden açıklarken Lin, Granovetter's'in zayıf bağlar, Burt'un yapısal boşluklar kuramıyla heterojen sosyal ağlar ve araçsal eylemlerin getirileri üzerinde ilişki kurmuştur. Köprü kuran sosyal sermaye türü olarak da nitelendirilen bu sermaye türü ile bireylerin kendi mevcut sosyal ağlarından daha başka sosyal yapıda sosyal ağlarla etkileşimi ile birey iş bulma, yükselme vb. birtakım faydalar elde etmektedir. Zayıf ağlar özellikle farklı bilgilere erişme konusunda bireye fayda sağlamaktadır. Sosyal ağlardaki kuvvetli bağlar (yoğun ağlarda güçlü ilişkiler) ise, (Coleman'ın sosyal sermaye konsepti gibi) ifade edilmiş eylemler olarak bireye sağladığı fayda yardım, destek gibi bireyin psikolojik ve zihinsel iyiliğine etki eden konulardır.

Sosyal sermayenin getirilerini de iki başlık altında sınıflandırmıştır;

1. Araçsal eylemlere göre getiriler: Aktör tarafından sahip olunmayan kaynakları elde etmek için gerçekleştirilir.
2. İfade edilmiş eylemlere göre getiriler: Aktörün hâlihazırda sahip olduğu kaynakların sürekliliğini sağlamak için gerçekleştirilir (Lin, 2010: 196).

Hem araçsal eylemler hem de ifade edilmiş eylemler sosyal ilişkilerde önemli bir role sahiptir (Lin, Dean 1984: 86). Lin, *araçsal eylemlerin* getirilerini ekonomik, politik, sosyal getiri olarak sınıflandırmıştır. Bu bağlamda kişinin diğer sosyal yapılardaki bireylerle etkileşim içinde olması onun için sosyal olarak yükselme faydasını getirebilir. *İfade edilmiş*

eylemler için sosyal sermaye, kaynakları güçlendirme ve olası kaynak kayıplarına karşı kendini savunma anlamına gelir. İlke, ortak çıkarlara sahip ve benzer kaynakların kontrolünü yapan kişilere erişmek ve onları hareketlendirmektir (Lin, 2010: 197). Burada ağ içindeki ilişki, kaynakları birbiri ile paylaşma üzerinedir ve bir dayanışma kültürünü ortaya çıkarır. Karşılıklı ilişkisi daha kuvvetli şekilde doğmuş olur. Lin bu sosyal ağlardaki getirileri de şöyle belirtir; fiziksel sağlık, akıl sağlığı ve yaşamsal doyum. Bu ağlardaki paylaşımın etkisi ile bireylerin fiziksel sağlık; fiziksel olarak iş görebilirliğin devamlılığını, hastalıksız olmayı sağlarken, akıl sağlığı; stresle baş edebilme, bilişsel ve duygusal dengeyi sağlayabilme yetilerine işaret eder. Yaşamsal doyum da, iyimserliğe ve aile, evlilik, iş, cemiyet ve komşuluk ilişkileri gibi çeşitli alanlarda tatmine işaret eder (Lin, 2010: 197). Lin'e göre, araçsal ve ifadesel eylemler arasında kesin bir ayırım yapmak ve bireye herhangi birinin daha fazla fayda sağladığını söylemek zordur, çünkü bu iki eylem birbiri ile iç içe geçmiştir. Bazen ifadesel bir eylem araçsal eylem olarak yorumlanabilir. Ego (birey) ifadesel eylemde bulunarak bir ilişkide araçsal getiri hedeflemiş olabilir diğer yandan bunun tersi de mümkündür (Lin, 2001b: 46). Ona göre, araçsal eylem getirileri ile ifadesel eylem getirileri birbirlerini pekiştirici niteliktedir.

Lin, diğer sosyal sermaye teorisyenleri gibi, sosyal sermayenin bireye sağladığı “fayda” boyutunun altını çizmiş ve “beklenen getirileriyle birlikte sosyal ilişkilere yapılan yatırım” olarak sosyal sermayenin ardındaki aksiyonu dile getirmiştir (Lin 2001b: 29). Nitekim bu bakımdan sosyal sermaye teorisyenleri ile aynı noktadır. Bu bağlamda kişiler daha çok kar sağlamak için etkileşimlere ve network'lere girme eğiliminde olurlar (Lin, 2010: 176).

Lin'e göre sosyal sermaye, “amaçlı eylemlerle erişilebilen ve/veya hareketlendirilen, sosyal yapılarda yerleşik kaynaklardır”. Bu tanımlamaya göre, sosyal sermaye düşüncesi şu üç bileşeni kapsar: 1) Sosyal bir yapıdaki yerleşik kaynaklar, 2) Bu sosyal kaynaklara bireyler tarafından erişilebilirliği, 3) Amaçsal eylemlerle erişilebilmesi ve/veya hareketlendirilebilmesi (Lin, 2010: 187). Lin'in tanımlamasında, “sosyal yapılarda yerleşik kaynaklar”, “amaçsal eylemler”, “erişilebilen”, “hareketlendirilebilen” gibi birtakım tanımlamalara daha ayrıntılı bakmak onun sermaye modellemesini daha iyi kavramaya yardımcı olacaktır. Bu durum onun yapı- eylem arasında kurduğu ilişkiye ve şu üç unsura odaklanmayı sağlamaktadır; Yapısal (yerleşiklik), fırsat (erişebilirlik) ve eylem- odaklı (kullanım) bakış (Lin, 2010: 187).

Lin'in yapı eylem etkileşimli sosyal sermaye modeline bakıldığında, üç süreç içinde sosyal sermayeyi almaktadır; 1) Sosyal sermayeye yatırım, 2) sosyal sermayeye erişim ve sosyal sermayenin hareketlendirilmesi, 3) sosyal sermayenin getirileri. İlk süreç sosyal sermaye yatırımlarını geliştirecek ve sınırlayacak olan konumdur. Yapıdaki hangi yapısal ve konumsal unsurların sosyal sermayenin oluşturulması ve sürdürülmesini etkilemekte olduğu üzerine odaklanır. Yapı içerisindeki konum, yani aktörün sosyal tabakalaşma içindeki yerinin sosyal sermayesini belirlediğine vurgu yapar. Ağ bağ içerisindeki konum, bireyin ağ içindeki konumudur ve sosyal sermayesini ve sosyal sermaye türünü belirlemektedir. Eylemin amacı ise, aktörün ilişkilerindeki

davranışlarının başka sonuçlar için bir araç mı yoksa kendi başlarına bir amaç mı oldukları ayrımını yapar. Bu gruptaki üç değişken, sosyal sermayeyi belirleyen ve sınırlayan kaynaklardır (Öztaş, 2007: 93).

İkinci süreç, olası eylem seçiminin vurgulandığı noktadır. Burada eylem seçiminin önemine vurgu yaparak, iki unsuru birleştirir: Sosyal sermayeye erişim ve sosyal sermayenin kullanımı. Erişim ve kullanım konusunda, genel beklenti, yerleşik kaynakların erişebilir olduğça, bu kaynakların bireyler tarafından amaca yönelik eylemlerde hareketlendirilebileceğidir. Fakat bireyin network konumu, yani bir köprüye yakın olma olmama durumu yerleşik kaynakları hareketlendirme konusunda farklılık oluşturur (Lin, 2010: 200).

Üçüncü süreç ise, sosyal sermaye getirilerine vurgu yapar. Bireyin sosyal sermayeden fayda elde etme sürecidir. Lin, sosyal sermayenin bireyin hayatına hangi getirilerde bulunduğunu vurgular. Bunları ise, dayanışmacı sosyal sermayenin getirileri olan; a) fiziki varlığın korunması- maddi ya da fiziki destek bulabilme, b) akıl sağlığının korunması- sosyal ve duygusal destek, c) hayatta tatmin olarak üç grupta ele almıştır, bunlar bireylerin kendisi için birer amaç olan faydalardır. Lin'e göre aracı sosyal sermaye ise, a) ekonomik fayda- varlık kazanımı b) siyasi fayda- iktidar kazanımı, c) sosyal fayda- itibar kazanımı biçiminde yani insan hayatında birer araç olan faydalar sağladığını ifade etmektedir (Öztaş, 2007: 94) .

1.5. Sosyal Sermayenin Unsurları

Sosyal sermaye yaklaşımlarında teorisyenlerin üç unsuru ön plana çıkardığı görülmektedir. Bunlar sosyal ağlar, normlar ve güvendir. Bu üç unsur sosyal sermayenin oluşmasında ve gelişmesini sürdürmesinde rol oynayan en temel aktördür.

1.5.1. Sosyal ağlar

Sosyal sermayenin en önemli unsuru sosyal ağlar olduğu söylenebilir. Sosyal ağlar, bireylerin sosyal çevre içinde bağlantısının olduğu ilişkileri belirtmektedir, bu bakımdan sosyal ağlar sosyal sermayenin varlığının görünür olduğu unsurdur. Sosyal ağlar, mikro, mezzo, makro düzeyde ele alınmaktadır. Mikro düzeyde, bireyin yakın ilişki içerisinde olduğu ailesi, yakın arkadaşları, akrabaları, komşuları gibi sahip olduğu sosyal ilişkiler bireyin mikro düzeydeki sosyal sermayesini nitelemektedir³. Mezzo düzeyde sosyal ağlar, topluluklar, gruplar, firmalar ve sivil toplum kuruluşları kapsayan dikey ilişkiler ve birlik ağlarıdır. Makro düzeyde sosyal ağlar ise, siyasal rejim, sivil toplum, hukuk düzeni ve hükümeti etkileyen resmi kurumsal ilişkileri ve yapıları içerir (Gerni, 2013: 31).

Sosyal ağların önemi Keupp'a göre (1987: 11) "İnsanların diğerleriyle sosyal olarak bağlantılı olma gerçeği" şeklinde ifade edilebilir. Bireyler sosyal hayat içinde birbirileri

³ Sosyal sermayede, aile, akrabalar, yakın arkadaşlar, komşular da mikro düzeyde sosyal ağ olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni aile ve akrabaların bireyin sahip olduğu sosyal kaynaklar olmasından dolayıdır. Bireysel sosyal sermaye, bireyin sosyal kaynaklarını nitelediği için başlangıç noktası bireydir. Genel itibarıyla mikro düzeyde sosyal sermaye, bireyin yatay ilişki içerisinde olduğu bireyleri kapsamaktadır.

ile sosyal alışverişte bulunurlar. Bu sosyal alışveriş ise sosyal ağlar üzerinden yapılır. Sosyal ağlar, bireyin yaşadığı sosyal çevre içerisinde tanıdığı, duygu- düşünce paylaşımında bulunduğu, destek gördüğü en yakın çevresinden (aile, akrabalık gibi.) daha uzak çevresine (komşuları, iş, okul çevresi, tanıdık vb.) kadar dolaylı ya da doğrudan sosyal ilişki içerisinde olduğu kişileri kapsar. «Ne bildiğin değil, kimi tanıdığın önemlidir» özdeyişi sağlam bağlantıların önemini ifade eder. Bir kişi ya da grubu başka gruplara ya da kişilere bağlayan doğrudan bağlantılar (arkadaşlarınız gibi), ya da dolaylı bağlantılar (arkadaşlarınızın arkadaşları gibi) sosyal ağlar olarak tanımlanmaktadır. (Giddens, 2008: 716).

Cohen ve Prusak'a göre sosyal ağlar, sadece tanışıklıklardan ibaret değildir. Birçok insanı tanıyan olmak da tek başına, bir ağın mutlaka bir parçası haline gelmek değildir. Ağ üyeliği daha aktif bir özelliktir ve bir miktar zaman, enerji ve duygu yatırımı gerektirmekte, güçlü bir karşılıklılık potansiyeli içermektedir (Ekşi Uğuz, 2010: 68). Bourdieu, sosyal sermayenin aktarılmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Ona göre sosyal sermaye, sosyal ağlar üzerinde oluşturma ve muhafaza etme üzerine sürekli bir çalışmayı gerektirir. Sosyal sermayenin faydalı olabilmesi için adres defterindeki insanların periyodik olarak canlandırılması gerekmektedir (Jourdain ve Naulin, 2011: 108)

Sosyal sermayenin önemli bir bileşeni olarak kabul edilen sosyal ağlar sosyal sermayenin oluşturulması ve geliştirilmesi için bir önkoşul niteliğindedir. Ağlara katılım ve yoğun bir sosyal ağ, sosyal sermayenin doğasında gerekli bir şarttır (Çetin, 2006: 3). Sosyal sermayenin oluşturulması, sürdürülmesi, geliştirilmesi; Sosyal ağların niteliği, niceliği, yoğunluğuna ve genişliğine bağlıdır. Ağlar etkin biçimde kullanılmadığında kendiliğinden fonksiyon yerine getirmez (Gerni, 2013: 27). Özetle sosyal ağlar, sosyal sermayenin oluşmasında, gelişmesinde en temel etkidir ve sosyal sermaye sosyal ağların yapısına, özelliklerine göre analiz edilebilmektedir.⁴

1.5.2. Normlar

Norm, grup üyelerini belli konularda nasıl davranması gerektiğine dair kurallar bütünüdür. Grup üyelerinin davranışlarını koordine etmelerine, hedeflerine varmalarına yardımcı olan kurallardır. Normlar, toplu halde yaşayan insanların belirli olaylar karşısında belirli tarzda davranmaya zorunlu kılan yazılı (kanunlar-tüzükler) ve sözlü (örf-adetler) kurallardır (Seyyar, Genç, 2010: 401).

Normlar, sosyal sermayenin güçlenmesinde rol oynayan en temel unsurlardan biridir. Norm sosyolojik bir yaklaşımla ele alındığında, topluluk içindeki etkileşimden doğar ve topluluk içindeki etkileşimi kuvvetlendirir. Bu etkileşim, işbirliğini güçlendirir ve ortak amaç için hareket etmeyi güdüler. Birey için norm sosyal sermayenin oluşmasında ve gelişmesinde itici bir unsur olarak ele alınmaktadır. Bir topluluk içinde kalıcı olan norm, kişinin bireysel çıkarlarını aşır, topluluğun çıkarları doğrultusunda hareket etmesidir. Aile üyelerinin kendilerini düşünmeden aile çıkarları doğrultusunda hareket etmesi ve

⁴ Sosyal ağlar, bu çalışmada hem sosyal sermaye hem de sosyal destek için anahtar bir unsurdur. Sosyal destek kısmında sosyal ağlara daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

böylece ailenin güçlenmesi, içe dönük ve birbirlerini ödüllendiren grupla toplumsal hareketlerin gelişimini kolaylaştıran ve genelde insanları kamusal yarar doğrultusunda hareket etmesi normlar sayesinde (Coleman, 2010: 93-94).

Coleman özellikle sosyal sermaye teorisinde sık sık normların öneminden bahsetmektedir. Kolektivitinin öneminden bahseden Coleman için normlar, sosyal sermayenin oluşmasında ve güçlenmesinde başat rollerden birini üstlenmektedir. Coleman için normlar, topluluk ve grup içindeki içselleştirilen kurallar bütünüdür. kapsarken, bireyler arasındaki bağı kuvvetlendirir. Coleman özellikle, sosyal ağların kapalılığını savunur ve sıkı bağlara büyük önem atfeder. Çünkü yakın ilişkilerde bireyler arası normların daha kuvvetli olduğu kabul edilir. Köy kültüründe, yardım ihtiyacı hasıl olduğunda tüm bireyler kendilerini yardım konusunda zorunlu hissederler. Normlara uyum sağlama aynı zamanda ilişkilerin sürekliliği için büyük önem arz etmektedir. Sıkı bağlara sahip olan bireyler belirli olaylarda belirli davranış kalıplarını göstermek konusunda kendilerini zorunlu hissederler. Çünkü grup içi normlar bu algıyı beslemektedir.

Makro anlamda ise, toplumsal gelişmeye katkı için bireylerin STK üyeliği, sosyal sorumlu davranışları günümüzün modern toplumsal normları haline gelmiştir. Sosyal sermaye, makro anlamda en temelde işbirliğini, sosyal ve ekonomik kalkınmayı hedeflediği için sosyal katılım sosyal sermayeyi güçlendirecektir.

1.5.3. Güven

Güven, bireysel düzeydeki ilişkiler açısından ele alındığında, sosyal bağın kuvvetlenmesinde dolayısıyla sosyal sermayenin oluşmasında en temel unsurlardan birini oluşturmaktadır. En basit ifadeyle, toplum üyeleri birbirlerine güvendikçe sosyal alışverişte bulunacak ve bu işbirliği sosyal sermaye birikimi ortaya çıkaracaktır. Güven sosyal sermaye çalışmalarında, makro düzeyde toplumların kalkınmasında, toplum üyelerinin ortak bir amaç için birbiri ile işbirliği yapması ve ekonomik kalkınmaya etkisi konusunda ele alınmaktadır.

Güven, sosyal sermaye analizinde en önemli noktalardan birini oluşturmaktadır. Çünkü bireylerin ortak amaç doğrultusunda birlikte hareket edebilmeleri toplumsal düzeydeki bu güvene bağlıdır. Fukuyama'ya göre, tüm gruplar sosyal sermayeyi bir güven kapsamı dahiline yerleştirir, yani sosyal sermaye bu aralarında işbirliği normlarının etkin olduğu insanlar dairesidir. Fukuyama, modern ve geleneksel toplumlardaki güven düzeyini yorumlamıştır. Ona göre, modern bir toplumun eş merkezli ve birbiri ile örtüşen güven kapsamı dizisinden oluştuğu düşünülebilir (Fukuyama, 2010: 147). Gans ve Gross dernek ve STK'lara üye olan bireyler üzerinde genel güven düzeyini ölçen uluslararası bir araştırma yapmışlardır. Araştırmaya göre, Güney Avrupa'nın gelir düzeyi daha düşük olan ülkelere göre, İskandinav ülkelerinde, Danimarka, Norveç, Finlandiya, İsveç gibi ülkelerde yüksek güven düzeyi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun direkt olarak refah düzeyi ile ilgili olmadığını, eğitim seviyesi, gelir düzeyindeki denge, sağlık koşulları ve yüksek düzeyde ülkedeki demokrasinin varlığına bağlı olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Araştırmacılara göre, sosyal sermaye göstergelerinin eşit bir şekilde dağılımı, yüksek düzeyde eğitim seviyesine, temellendirilmiş refah devleti yapısına,

süren demokrasiye ve yüksek düzeyde modernleşme derecesine bağlıdır (Franzen ve Freitag, 2007: 16).

Güven konusunda bu anlamda mikro (bireylerarası güven düzeyi) ve makro anlamda (kamu düzeni, devlete, topluma güven düzeyi) bir sınıflandırma yapılabileceği gibi, toplumların yapısına göre güven düzeyi de değerlendirilmektedir. Modern ve geleneksel toplumlardaki bu güven düzeyini, sosyal sermaye teorisyenleri sosyal ağların kapalılığı bağlamında değerlendirmektedir. Fukayama, geleneksel kültür sosyal gruplarında (kabile, klan, köy birlikleri, dinî cemaatler düşünüldüğünde), güven düzeyinin işbirliğinin devam etmesinden dolayı grup içi dayanışma ve güven düzeyi yüksekken, grup üyelerinin dışarıdakilerle işbirliği yapma konusunda ve güven duyma konusunda üyelerin yeteneklerinin azalttığını belirtmiştir. Örneğin Doğu Asya'nın Çin kökenli kısmında ve Latin Amerika'nın çoğunluğunda, sosyal sermaye, ailelere ve yakın arkadaşlara dayanmaktadır. Bu dar dairenin dışında kalanlara güvenmek insanlar için oldukça zordur (Fukuyama, 2010: 146-148). Bu anlamda Fukayama, geleneksel toplumlardaki ağ kapalılığın güven düzeyini olumsuz anlamda etkilediğini ve bunun da sosyal sermaye üretimine engel olduğunu belirtmiştir.

Sosyal ağ kapalılığını savunan Coleman ise, güven düzeyinin kapalı ağ yapılarında daha yüksek olduğunu savunmaktadır. Coleman'a göre toplumsal yapıların güvenirliliği, bireylerarası yükümlülüklerin ve beklentilerin çoğalmasını sağlar. Bir bireyin diğerine yardım etmesi, yardım edilen kişi üzerinde bir yükümlülük doğurur. Yardım eden kişide ise, karşılığını almak için beklenti oluşur. Coleman bu durumun ancak bireylerin birbirlerine güvenmesi durumunda olduğunu belirtmiştir. Coleman, bireylerarası kaynakların paylaşılması konusunda güvenden bahsetmektedir. Nitekim özellikle bireylerarası ilişkilerde, paylaşımların, yardımların ve birlikteliğin sürdürülebilmesi güvene bağlıdır.

1.6. Sosyal Sermayenin Olumsuz Yönleri

Bu çalışmanın odağı, bireyin problemleri ile başa çıkmada çevresinden sağladıkları sosyal sermaye ve sosyal destekle problemlerini çözebilme eğilimleridir. Bu anlamda çalışma açısından sosyal sermaye olumlu anlamıyla kullanılacaktır. Fakat sosyal sermaye tartışmalarına bakıldığında, sosyal sermayenin olumsuz etkileri de literatürde önemli bir yer tutmaktadır.

Bağlantılı olma durumu mikro ve makro ölçekte birçok fayda getirdiği söylendiği gibi, olumsuz sonuçlar da doğurabilir ve genellikle sistematik eşitsizliğin genel yapısının parçalarını şekillendirir (Field, 2008: 129). Bu durum aynı zamanda her ortak amaç için hareket eden insan topluluğun bir fayda üretmediği anlamına gelmektedir. Özellikle sosyal içirme, sosyal sermayenin sağladığı fayda olarak ele alınırken, buna karşılık gelen toplumsal dışlanma ise sosyal sermayenin karanlık tarafını oluşturmaktadır ve toplumsal dışlanmayı güçlendirebilir (Fine, 2010: 310). Özellikle iyi bağlantılara sahip olamayanların sosyal kaynaklardan yoksun olması çok yaygın olarak eleştirilmektedir. Örneğin iş bulma konusunda bağlantıları daha iyi olanların ön plana geçmesi, bağlantıya sahip olanlar için sosyal sermayenin olumlu yanını gösterirken diğerleri için dışlanma sebebidir.

Ağlardaki sosyal kapalılığın bazı homojen gruplar için zararları daha büyüktür. Özellikle madde kullanan gençler açısından bu değerlendirildiğinde grup içindeki dayanışma bağımlılık konusunda olumsuz bir etkileşim oluşturabilir. Gençlere yapılan çalışmalar, bu tip ağlara sahip olanların, daha heterojen ağlara sahip olanlardakinden daha fazla negatif sonuçlarla karşılaşma olasılığının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Uyuşturucu, alkol bağımlılığı, suç faaliyetleri, sosyal marjinalleşme sosyal sermayenin bu olumsuz çıktılarına dahildir (Healy ve Hampshire, 2002: 233). Grup içindeki dayanışma ağ kapalılığını besler.

Diğer yandan sosyal sermaye, çift taraflı bir güçtür. Sosyal sermaye bir yandan topluluk üyelerine bebek ve ev bakıcılığından meslek edinme ve nakit bulmaya kadar bir dizi değerli hizmet sunarken diğer taraftan bazı maliyetler içerir. Özellikle bağ kurulan toplulukla ilgili üyeler üzerinde yükümlülükler doğurduğu düşünüldüğünde zaman zaman bireyleri olumsuz anlamda da etkileyebilir. Portes ve Sensenbrenner, kendisinden sonra gelen göçmenleri destekleme konusunda zorunluluktan kurtulmak için adlarını ingilizceleştiren Asyalı göçmenlerin durumunu ele almıştır (Woolcock ve Narayan, 2010: 225).

Son olarak makro politika olarak, sosyal sermayenin benimsenmesi konusunda sosyal sermayeyi savunanlara eleştiriler yöneltilmektedir. Bu eleştirilerin ana merkezi sosyal sermayenin küreselleşme, neoliberal sosyal politikalar ve Dünya Bankasının sosyal sermayeyi neden popüler bir kavram haline getirdiği ile ilgilidir (Fine, 2010: 316). Özellikle sosyal problemlerin çözümü konusunda, sosyal sermayenin güçlendirilmesi ve sosyal politika olarak benimsenmesi makro anlamda sosyal sermayenin olumsuz yanına örnek verilmektedir. Yoksulluk alanında benimsenen sosyal sermaye etkili sosyal politikaların, dünyadaki yoksulluk düzeyine bakıldığında, sıkı sosyal dayanışmanın veya formel olmayan grupların kendi başına mutlaka ekonomik refah oluşturacağı önermesinin neden doğru olmadığını göstermektedir (Woolcock ve Narayan, 2010: 276). Bu bağlamda kendi kendine yardım, bireyin sosyal çevresinin bireyin güçlü yanı olarak görülmesi, komşuluk dayanışması, imece usulü yardımlaşma gibi birtakım eylemler bu eleştirilere göre neoliberal politikaların benimsediği eylemlerdir.

BÖLÜM 2: SOSYAL AĞLAR VE SOSYAL DESTEK

Sosyal ağlar, hem sosyal sermaye hem de sosyal destek konsepti için ana unsurlardan biridir. Sosyal sermayenin kuramsal çerçevesi sosyal ağlar üzerinden şekillenmiştir. Çünkü sosyal ağlar hem sosyal sermayenin oluşumunda hem de sosyal sermayenin analizinde başvurulan en temel unsurdur.

Bireysel sosyal sermayenin bireye sağladığı faydaların en başında sosyal destek gelmektedir. Sosyal sermaye ve sosyal destek sosyal ilişkiler içinde elde edilmektedir. Edinilen sosyal desteğin ölçüsü için önemli olan nasıl bir nitelikte ve nasıl bir nicelikte sosyal ilişkiler üzerinden elde edildiğidir. Sosyal ağ yapısı, sosyal desteğin ölçüsü ve etkisini araştırmak için bir imkân sunmaktadır (Dehmel ve Ortmann, 2006: 6). Aynı şekilde sosyal sermaye analizinde de, sosyal ağların niteliği ve niceliği araştırılmaktadır.

2.1. Sosyal Ağlar

Sosyal ağlar, sosyal hayatın bütün karışıklığını içinde barındırmaktadır. İnsan ilişkilerinin çeşitliliği düşünüldüğünde, hangi sosyal yapılarda nasıl ilişki türlerinin, nasıl etkileşimlerin doğduğu sosyal ağları yapısal olarak anlama gereği doğurmuştur. İnsan ilişkilerinin doğası, yapısı, sonuçları en belirgin şekilde sosyal ağ biliminin yardımıyla çözümlenebilir.

Sosyal ağlar, “Ağ konsepti” sosyolojide, “sosyal ilişkilerin geometrisi” George Simmel 1908 ve Lepold von Weise 1924 “bireylerin bağlantılı olma durumuna”na dayanmaktadır. Sosyal ağlar konusundaki literatür sosyal ağ analizi formülasyonu ile ilgili olarak sosyometri geleneğine dayanmaktadır. Ağların genel özellikleri ve ağların aktif oluşumunda karakteristik stratejiler araştırılmış ve spesifik özellikler psikiyatrik hastalar, kadınlarla ilişkilendirilmiştir. Buradan profesyonel yardım için eksik destekler ve dayanak noktaları oluşturulmuştur (Gerhardter, 2001: 1). Bu bakımdan sosyometrinin ağ yaklaşımlarına içeriksel ve metodolojik olarak büyük katkısı vardır.

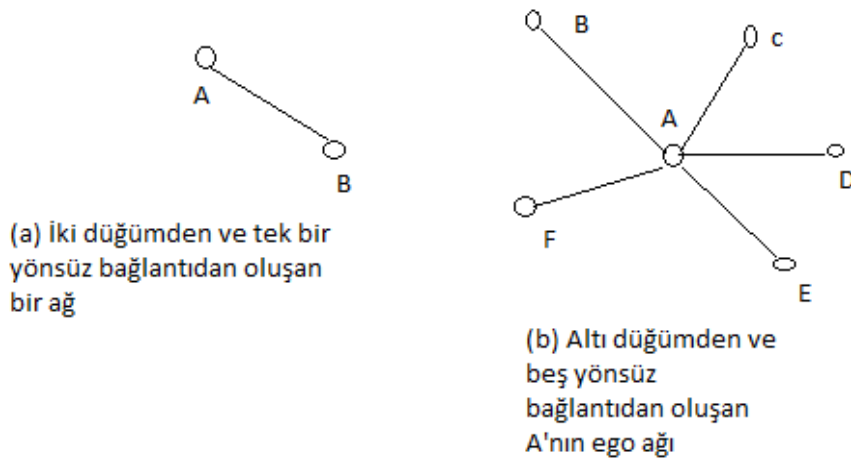
Sosyal ağ biliminin başlangıcı 1950’li yıllar olarak görülmektedir. Clyde Mitchell, J. A. Barnes, Elisabeth Bott sosyal ağ konseptini oluşturan teorisyenler olarak görülmektedir. Barnes (1954) sosyal ağları şu şekilde tanımlamaktadır: “Her birey belli sayıda insanla iletişim içindedir, bunlardan bazıları ile direkt iletişim kurar bazıları ile direkt iletişim kurmaz. Böyle sosyal yapıları “ağlar” olarak nitelemeyi kullanışlı buluyorum.” (Barnes, 1954 akt: Leirater, 1993:45) Sosyal ağ konseptinin en bilinen temsilcisi Clyde Mitchell’a göre (1969: 2) sosyal ağ, bireylerin tanımlanmış kümesi arasında belirli bir dizi bağlantıdır ve bu bağlantıların özellikleri bir bütün olarak ilgili kişilerin sosyal davranışlarını yorumlamak için kullanılabilir. Keupp’a göre (1987: 11). “Sosyal ağlar, bireylerin birbiri ile bağlantılı olma gerçeğinden başka bir şey değildir. Sosyal ağ, toplumsal bağlamdaki kişilerin ve diğer varlıkların aralarındaki etkileşimi, yardımlaşmayı, etkiyi gösteren bir yapıdır.”

Sosyal ağlar sadece bireysel olmak zorunda değildir. İnsanlar arasında, organizasyonlar veya sosyal pozisyonlar arasındaki ağlardan bahsedilebilir. Bu bakımdan ilişkinin içeriğine ve etkileşim türüne göre ağlar farklılaşabilir. Buna bağlı olarak araştırma konusu ve odaklanan nokta değişebilir. İlişki içerikleri, arkadaşlık, bilgi değiş tokuşu,

duygusal yakınlık, materyal kaynakların paylaşımı, sosyal kontrol gibi ilişki tipleri araştırma konusu olabilir. Bu bakımdan ağlarda odaklanılan alan da farklılaşabilir. Örneğin kontak ağları, yardımlaşma ağları, akrabalık ağları bir bütün olarak araştırılarak bu sosyal ağlar sınırlandırılarak belirli özellikler tespit edilebilir. Örneğin Schweizer, 1989 yılında, bir köydeki ilişkilerin tümü incelenmiş, hane halkları arasındaki ilişkilere dair sistematik bilgi edinilmiştir. Bu araştırmalar “gesamtnetzwerk” olarak sınıflandırılmaktadır. Diğer yandan ego ağları, bireyin merkeze oturtularak diğerleri ile olan ilişkisinin incelendiği ağlardır. Ağ perspektifi, direkt ve dolaylı ilişkilerin hepsini kapsar. Sosyal ağ konsepti bireyin direkt ilişki çevresi (mikro düzey) ve diğer sosyal yapılarla (makro düzey) ilişkilerini kapsamaktadır. Böylece diğer sistem düzeylerinde birbiri ile bağlantı kurabilmesini ve birey, enformel, toplumsal kurumlar arasındaki kesimlerle gelişmeleri anlamaya katkı sağlamaktadır (Olbermann, 2003: 10).

Ağlar, düğümler ve bunlar arasındaki bağlantılardan oluşur. Sosyal ağlarda düğümler; sosyal aktörler, bağlantılar ise; arkadaşlık, iş gibi sosyal ilişkilerden oluşur. Ağlar en azından ilişkili iki düğüm ile başlar ve çok sayıda düğümü içerebilir. Şekil 1’de (a), iki düğümden oluşan basit bir ağ gösterilmektedir. 2. Şekilde (b) ise, A kişisinin birden çok kişiyle kurduğu “ego ağı”nı görmekteyiz (Gürsaka, 2009: 69).

Şekil 1. Ağ Şekilleri

Kaynak: Gürsaka (2009: 69)

Bireylerin ilişkileri sadece insan- insan düzeyinde değildir. Bireyin yaşam dünyası düşünüldüğünde, sosyal ağları mikro- mezzo- makro düzeyde sınıflandırmak gerekmektedir. Bu durumda sosyal ağı ele alırken, insanlar arası ilişkileri kapsayan mikro düzey ve makro düzeyde ilişki kalıpları ve ekolojik yapıyla bağlantılarla sınıflandırılması gerekmektedir. Sosyal ağ, bireyin birincil sosyal çevresi ve sosyal yapı ile olan ilişkileri arasında bir köprü kurmaktadır (Nestman 1989: 109). Bireyin sosyal

ilişkileri ve sosyal ağları toplumsal bağlamdan koparılamayacağı gibi, sosyal katılım sadece bireylerarası ilişkilerle düşünülemez. Bu bağlamda, sosyal ağların diğer sosyal alanlarla münasebetlerinin incelenmesi gerekir: organizasyonlar (işletmeler, gönüllü kuruluşlar, partiler, dernekler), bireysel aktörler, toplumsal alanlar (politika, ekonomi, bilim) ve kültür. İkinci olarak sosyal ağlar konusunda şu sorunun da sorulması gerekmektedir: Neden belirli sosyal ağ sosyal ağ kümeleri belirli durumlarda oluşmaktadır? Bu durumda sosyal ağların sosyal yapı ve süreçlerle ilişkisi önem arz etmektedir (Fuhse, 2016: 179). Sosyal ağ kavramı, sosyal destek ve sosyal sermaye ile ilişkili olarak düşünüldüğünde bu çalışmanın sosyal ağ araştırmalarıyla kesiştiği nokta şu sorudur: Kim hangi sosyal ağlara sahiptir ve bu ağların fonksiyonları nedir? (Bullinger ve Nowak, 1998: 64).

Sosyal ağ kuramcıları, bireyin ağ büyüklüğü ve yakınlık derecesine göre sosyal ağların faydalarını sınıflandırmışlardır. Hangi ağların bireylere daha fazla fayda getirdiği konusundaki ana tartışmada, yakın ilişkilerin olduğu kapalı ağlar (homojen ağlar) ve daha zayıf bağlardan oluşan sosyal ağlar (heterojen ağlar) tartışmanın iki odağını oluşturmaktadır. Coleman'ın Sosyal Kapalılık Kuramı, Granovetter'in "Zayıf Bağların Gücü" ve Burt'un "Yapısal Boşluk Kuramı" sosyal sermaye tartışmalarında "hangi ağ yapılarının sosyal sermaye açısından daha faydalı olduğu" konusunda başvurulan kuramlardandır. Lin ise, iki ağ türünün bireyin hayatına farklı nitelikte getirilerde bulunduğu konusunda sosyal ağ tartışmalarına dahil olmuştur.

2.1.1. Coleman'ın yaklaşımıyla ağların kapalılığı- güçlü ağlar

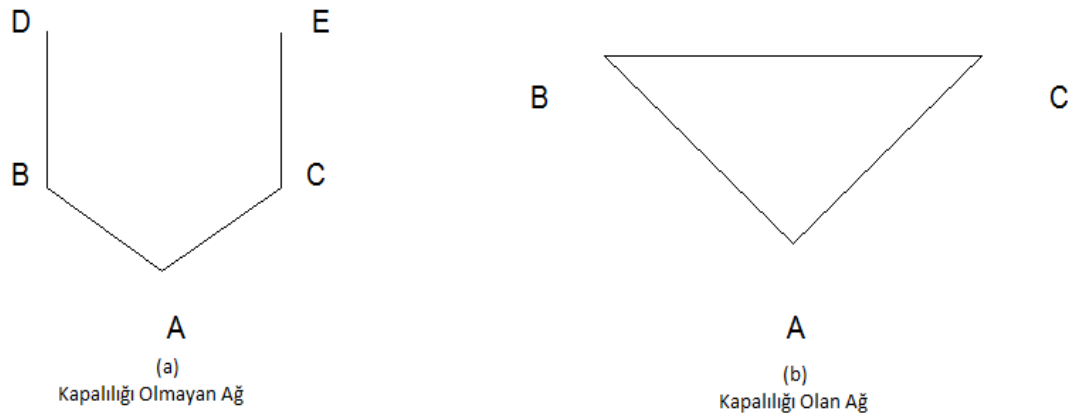
Kapalı ağlarda, daha yakın ilişkiler, sık etkileşim ve daha yoğun duygusal ilişkiler söz konusudur. Bu ağlarda ağlardaki kapalılıktan dolayı daha birbirine benzer bireylerin olduğu vurgulanmaktadır ve homojen ağlar olarak sınıflandırılmaktadır. Bu ağlar, "dayanışmacı" ağlar olarak da nitelenmektedir çünkü ağların kapalılığı normları besler ve bireyler arasındaki dayanışmayı güçlendirir.

Coleman'a göre, bazı sosyal yapılar sosyal sermaye oluşumunu kolaylaştırmaktadır. Ağlardaki kapalılık en belirgin şekilde Coleman tarafından savunulmuştur. Coleman (1988) sosyal ağlardaki kapalılığın güveni, normları beslediğini dolayısıyla daha fazla sosyal sermaye açığa çıkardığını savunmaktadır. Coleman'ın formülasyonunda, eğer A kişisi B kişisi için bir şey yaparsa, ve A kişisi B'nin gelecekte bunun karşılığını vereceğine inanırsa, A kişisi beklenti içine girer, B kişisi için ise yükümlülük oluşur. Bu formülasyon özellikle kapalı ve daha küçük ağlarda düşünüldüğünde bireyler üzerinde dışsal etkiler oluşturmaktadır ve normları beslemektedir.

Normların olumsuz birtakım olayları kontrol etme ya da olumlu davranma konusunda cesaretlendirme özelliği vardır. Güvene dayalı ilişkilerin kurulduğu kapalı ağlarda, bireyler ilişkilerinin devamı için birbirlerine yanlış yapmama konusunda daha dikkatlidir. Toptancı elmas pazarındaki satıcılar arasındaki bağlar örneğini veren Coleman'a göre, bu pazardaki satıcıların birbirlerini tanımaları ve sık iletişimde bulunmalarından dolayı birbirleri ile değerli taşların değiş tokuşunda sosyal ağın kapalı olmasının faydalarını yaşamaktadırlar. Bu ağların kapalı olması güveni ve normları beslemektedir. Bu satıcılardan birinin değerli taşları değersiz taşlarla değiştirmesi

durumunda oradaki bütün sosyal bağlarını kaybetme tehlikesi ile karşılaşır. Bu durumda kapalı ağlar içindeki diğer üyelerin birbirleri üzerindeki yaptırım etkisi daha fazladır bu olumsuz davranışları sınırlandırdığı gibi, olumlu davranışlar konusunda bireyleri cesaretlendirir. Şekile (a)'ya bakıldığında, ağ kapalılığı olmayan bir ağda, B ve C aktörü ile ilişkileri olan A aktörü, B ya da C, ya da her ikisi üzerinde de olumsuz dışsallıklar dayatan eylemlerde bulunabilir. D ve E aktörleri ise diğerleriyle ilişkileri olduğu halde birbirleriyle olmadığından, eylemleri sınırlamak üzere A'ya yaptırım uygulamada güçlerini birleştiremezler. Şekil (b)'ye bakıldığında, kapalılığı olan bir ağda, ortak bir yaptırım uygulamak için B ve C bir araya gelebilir ya da B ve C'den biri diğerini A'ya yaptırım uygulaması için ödüllendirilebilir (Coleman, 2010: 95)

Şekil 2. Kapalılığı olan ve kapalılığı olmayan Ağ

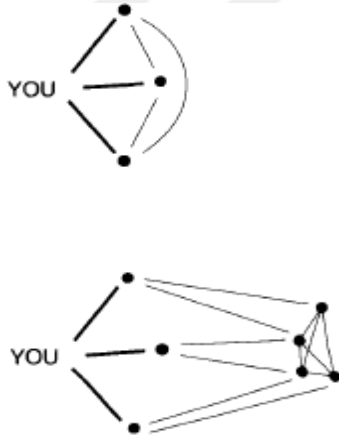
Kaynak: Coleman (2010: 96)

Coleman dayanışmacı sosyal sermayenin, yoğunluğu yüksek ağbağların hem tek tek o ağbağın parçası olan aktörler için hem de bir bütün olarak o ağbağ için önemli faydalar sağladığını iddia etmiştir. Coleman'ın sosyal sermaye anlayışında, bireylerin birbirleriyle sıkça temasta bulundukları yapılar, ortak davranış normları ortaya çıkartan ve bireylerin birbirlerine karşı beklentilerinin oluşmasını sağlayan bir işlev yerine getirmektedirler. Bu ilişki yapıları, düzenli temaslara ve davranış normları aracılığıyla aktörler arasında güven ve itibar inşa edilmesini, dolayısıyla da sosyal sermayenin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Dayanışmacı ağların en belirgin özelliği, homojen gruplarda oluşması, kapalılık özelliği göstermesi, bireylerin daha yakın ilişkilere sahip olması ve bu yüzden güven düzeyinin yüksek olmasından dolayı paylaşımın, dayanışmanın yüksek olduğu öngörüsüdür. Nitekim Türk toplumu aile- akrabalık ilişkileri, komşuluk ilişkileri, geleneksel Türk mahalleleri bu sermaye türüne örnek olarak verilebilir (Öztaş, 2007: 82-83). Sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan daha dezavantajlı görülen kesimler için de dayanışmacı sosyal ağlar başta sosyal destek olmak üzere ciddi bir sosyal sermaye potansiyelini barındırmaktadır.

2.1.2. Burt'un ve Granovetter'in yaklaşımıyla zayıf ağlar

Burt'un ve Granovetter'in sosyal ağ kuramları, zayıf bağların önemine vurgu yapar. Zayıf bağlar, yani bireylerin yakın ilişkiler içinde olduğu diğer bağlara göre, bireylere daha büyük faydalar sunmaktadır. Burt özellikle belli ağ yapısına vurgu yapar. Ağ yapılarında yapısal boşluklar barındıran ağların bireylere avantaj sağlama konusunda daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle iş yaşamında bu yapısal boşluklar daha iyi şanslar sunmaktadır. Bu ağlara sahip olanlar yoğun ağlara sahip olan bireylere göre daha kreatiftir. Bu bağlamda Burt Coleman'a göre, sosyal ağların tam tersi özelliklerini ele almıştır (Fuhse, 2016: 185). Burt yapısal boşluklar kavramıyla bağlantılar arasında ilişki olmamasından bahseder. Bu yapısal boşluklar bireylere rekabet avantajı sağlar. İki grup arasındaki yapısal boşluk, gruptaki insanların birbirinden habersiz olduğu anlamına gelmez. Bu sadece gruptakilerin kendi faaliyetlerine odaklandığı, diğer gruptaki insanların faaliyetlerine katılmadığı anlamına gelir. Yapısal boşluklar, elektrik devresindeki izolator görevi görürler. Böylece yapısal boşluğun her iki tarafındaki kişiler, farklı bilgi akışlarına sahiptirler. Burt aslında bireylerin ağları üzerinden elde ettiği bilginin farklılığını ve sayısını vurgular. Çünkü yapısal boşlukların olduğu ağlarda bireylerin farklı bireylere ve dolayısıyla farklı bilgilere ulaşma imkânı vardır. Yakınlık ve yapısal eşitlikler bu bilgilerin tekrarını sağlar (Burt, 2000: 353).

Şekil 3. Yakınlık ve Yapısal Eşitsizlik

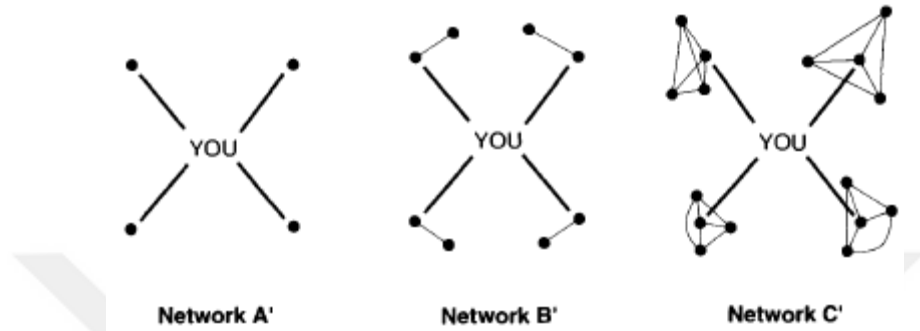

Kaynak: Burt (1992: 66)

Şekle bakıldığında, Burt'un ifadesiyle yakınlığın ve yapısal eşitliğin oluşturduğu gereksizlik görülmektedir. Birinci şekilde, güçlü bir ilişki görülmektedir. Güçlü bir ilişki, yapısal bir boşluğun bulunmadığını gösterir. Örnek olarak baba ve oğul, kardeş ve kız kardeş, karı koca, yakın arkadaşlar, uzun süre ortak olmuş kişiler, sıklıkla sosyal etkinlikler için bir araya gelen kişiler vb. gösterilebilir. Bu ağda üç kişi birbirine bağlıdır ve bu nedenle aynı ağ yararlarını sağlar. Bu ağda, bilgi akışının rutin olduğu dolayısıyla ağlardaki diğer üyelerde de aynı bilgilerin olduğu anlamına gelmektedir. Güçlü bir ilişkinin birbirinden bağımsız iki boyutu vardır bunlar; sık temas ve duygusal yakınlıktır.

İkinci şekilde ise, yapısal eş değeriğin oluşturduğu gereksizlik söz konusudur. Yapısal eş değeri, yapısal boşlukların tespit edilmesinde ikinci noktadır. Bu ağda üç kişi direkt olarak birbirine bağlı olmasa da, daha uzaktaki ağlarla bağlantılı olmalarından dolayı karşılıklı olarak paylaştıkları bilgiler benzerdir. Konumsal olarak eş değerde olan insanlar, aynı bilgi kaynaklarına sahiptirler ve ağ içinde gereksiz olarak aynı bilgiler dolaşmaktadır (Burt, 1992: 66).

Şekil. 4 Stratejik Ağ Büyümesi

Kaynak: Burt (1992: 68)

Şekle bakıldığında üç farklı ağ vardır. Bu 3 ağda temel bağlantı sayısı (4) aynı iken, uzak bağlantılara ulaşma dolayısıyla bu bağlantılardan elde edilen fayda farklıdır. C ağına bakıldığında 4 temel ağ ile 16 farklı ağ elde etmiştir. Eşit bağlantı sayısına sahip olan bu ağlar incelendiğinde daha fazla dolaylı bağlantıları olanlar daha fazla fayda sağlamaktadırlar. Burt ağları etkin kullanmayı ikincil bağlantıların sayısının artması ile olduğunu belirtmektedir. Her bağlantı için zaman ve enerji harcandığı düşünüldüğünde, temasların geri dönüşsüzlüğünün en üst düzeye çıkarılması, kontakt başına elde edilen yapısal boşlukları maksimize eder (Burt, 1992: 68).

Granovetter, (1973:1361) bir bağıın gücünü, bağıı oluşturan zaman miktarının, duygusal yoğunluğunun, samimiyetinin ve karşılıklı yükümlüklerin bir kombinasyonu olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda güçlü bağlar, daha sık etkileşimde bulunulan, duygu yoğunluğunun, paylaşımın, yakınlığın daha güçlü olduğu ağlardır. Zayıf bağlar ise, daha az etkileşimde bulunulan ve buna bağılı olarak duygu yoğunluğunun daha zayıf olduğu ağlardır. Granovetter'e göre (1973:1362), ağlarda daha sık etkileşimde bulunma ve duygu yoğunluğunun fazla olması etkileşimde bulunan bireylerin birbirine benzerliğini ve bu bireylerin aynı davranış kalıplarını göstermelerine neden olmaktadır. Bunu bilişsel boyut ile açıklayan Granovetter, bireylerin sık ve yoğun etkileşimde bulunmalarından dolayı, bireyler uyum içersinde olmayı ve duygularının uyuşmasını ister. Zayıf ağlarda ise, bu uyum psikolojik olarak daha az beklenir. Dolayısıyla samimiyet derecesi düşük olan, daha nadir temasta bulunulan bireyler ağlara farklılık getirir. Bu farklılık daha faydalıdır, çünkü böylece hiç duymadığı bilgilere ulaşabilme imkânı oluşturur.

Bilgiye ulaşma özellikle farklı bilgilere ulaşma, Granovetter ve Burt'un kuramının ortak noktasını oluşturmaktadır. Bu kuramlarda, ağların hetrojenliği büyük önem taşımaktadır. Bir ağın hetrojenliği ise, görüşme sıklığı ve bağıın yoğunluğuna bağılıdır. Bağıın

güçlenmesi ve ağda doğan kapalılık yeni bilgi ve fırsatlardan haberdar olmamaya neden olmaktadır. Burt, yapısal boşluklar kuramı ile daha uzak bağlantıların önemini vurgulamıştır. Burt tarafından köprü kurucu- aracı sosyal sermaye türü olarak kavramlaştırılan, kişilerin kendi sosyoekonomik ve sosyokültürel özelliklerinden daha farklı bireylerin oluşturduğu sosyal ağlarla köprü kuran bu sermaye türü, özellikle dezavantajlı görülen kesimler için sosyal sermayelerini arttırabilmelerinin bir yoludur.

Burt ve Granovetter'in özellikle altını çizdikleri nokta, bilgiye ulaşma konusunda zayıf bağların önemi konusundadır. Örneğin iş bulma konusunda bilgilere birey yakın ilişkilerine göre uzak bağlarından daha faydalı bilgilere ulaşabilir. Granovetter'in tezi bu bağlamda daha çok ağbağlar içindeki bilgi paylaşımı ve akışı ile ilgilidir. Zayıf bağların diğer ağlardaki ilişkisinden dolayı gruplar arasında bir bilgi akışı söz konusudur. Taze bilgiler paylaşılmaktadır. Bu durumda zayıf ağlara sahip olan ilişkilerde, daha *fazla* ve her şeyden önce başka *bir türde* sosyal sermaye elde edilebilir. Daha yakın ilişkilerde ise, ağda bulunan bireylerin özellikleri birbirleriyle benzerdir. Yakın ilişkilerde önemli bir düzeyde kapalılık hâkimdir. Bu kapalılık dışardan yeni bireylerin ağlarla paylaşımda bulunması konusunda tutucudur. Zayıf ağlarda ise, farklı ağbağlardan *köprü (Bridging) vasıtasıyla* paylaşım söz konusudur. Putnam, bu durum için bonding ve bridging kavramlarını kullanmıştır. Bu iki kavram anlamsal olarak, zayıf ve güçlü bağlarla aynı içeriğe sahiptir. Bu durumda, zayıf ağlar köprülerin fonksiyonu aracılığıyla bilgilerin yayılabilmesi konusunda önemli bir role sahiptir (Windzio ve Zentarra, 2014: 55).

2.1.3. Lin'in sosyal kaynaklar yaklaşımı ve zayıf -güçlü ağlar

Bireylerin sosyal ağlarına bakıldığında, kimi kişi ve gruplarla daha sıkı ilişkiler kurulduğu (aile, akrabalık, yakın arkadaşlıklar vb.), kimi kişi ve gruplarla ise daha uzak bağlantılarla (iş, okul arkadaşlığı, patronla ilişkiler, üye olunan STK'daki ilişkiler vb.) ilişkiler kurulduğu görülür. Yakın ilişkilerde özellikle karşılaşılan zor durumlarda bireye ciddi duygusal destek ve yardımlaşma konusunda katkı sağladığı görülürken, kişinin daha uzak bağlantılarından elde ettiği bilgi, yönlendirme, materyal destek kişinin güçlük durumunu aşabilmesinde ciddi yarar sağlayabilir. Lin'e göre kapalı ya da açık networkler gereklidir iddiasında bulunmaktansa, *hangi getiriler ve hangi koşullar altında daha çok fayda sağlayacağı ve bu duruma göre ampirik inceleme ile belirtilmelidir* (Lin, 2010: 184).

Lin, Coleman'ın sosyal kapalılık teorisi ile Burt ve Granovetter's'in zayıf ağların öneminden bahsettikleri teorileri bir konseptte toplamıştır. Bu bağlamda, bireyler, zayıf ağlarından araçsal eylemler için fayda sağlarlar. Daha uzak sosyal yapılardan zayıf ağlar dolayısıyla bilgi elde ederler. Böylece farklı sosyal yapılara sağladıkları üyelikle öncelikle sosyal yükselme elde edebilirler. Diğer yandan daha yoğun ağlardaki güçlü ilişkiler ifadesel eylemler için fayda sağlar. Yardımlaşma ve ilişkilerde karşılıklı olarak birbirini onaylama söz konusudur (Fuhse, 2016: 185). Yakınlık ve yoğun iletişim kurmanın bireyin duygusal destek sağlaması anlamında özellikle bireyin problemli zamanlarında ve bireyin genel iyilik haline yansıyan, bireyi güçlendiren bir unsur olduğu bilinmektedir. Bireyler karşılaştıkları problemlerde yakın ilişkilerinden sadece duygusal destek almazlar. Daha özel problemlerini daha yakınlarındaki insanlarla paylaşarak bu

problemlerine çözüm arayabilirler ve problemlerinin çözümüne ilişkin daha yakın ilişki kurduğu insanlardan problemin çözümüne ilişkin bilgi edebilirler. Bu durum aslında araçsal ve ifadeşel eylemlerin birbirinden kesin çizgilerle ayrılamayacağını aksine birbirlerini tamamladıklarını göstermektedir.

Lin'in sosyal ağlara yaklaşımı, sosyal destek konsepti ile uyum göstermektedir. Sosyal desteğin sosyal ilişkiler içerisinde elde edildiğı düşünöldüğünde, bireylerin genel iyilik haline etki eden sosyal destek ve bireyin zor durumlarında güçlenmesine etki eden sosyal destek ancak bireyin tüm sosyal ağlarından fayda sağlaması ile mümkün olmaktadır. Bireyin dezavantajlı bir konumda olmasından dolayı stratejik bir konumda olan bireyle bağ kurması onun iş bulmasına, terfi almasına neden olabilir. Fakat aynı dezavantaja sahip bireyin ailesinin dağılması, eşinden ayrılması söz konusu olduğunda sorununu paylaşarak rahatlayacağı, sarılacağı güçlü yakın ilişkilere de ihtiyacı vardır. Bu bakımdan hangi koşullar için hangi sosyal ağlar soruları bireyi için önemlidir. Nitekim sosyal destek sadece manevi anlamda bireyi güçlendiren unsur değildir. Sosyal desteğin maddi boyutu da mevcuttur. Sosyal desteğin boyutlandırılması bu bağlamda *hangi sosyal ağlardan (heterojen veya homojen) hangi sosyal desteklerin sağlanacağı* ya da başka bir ifadeyle sosyal ağların sosyal destek potansiyellerinin belirlenmesi bizlere daha net bir görüntü verecektir.

2.2. Sosyal Ağların Özellikleri

Sosyal ağların teorik alt yapısına bakıldığında, sosyal ağlara yaklaşımda bazı özelliklerin ön plana çıktığı görölmektedir. Bireylerin sosyal ağlarına ilişkin sistematik bilgi edinebilmek için sosyal ağ özelliklerinin sınıflandırılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Röhrle'nin (1994) geliştirmiş olduğu sınıflandırmaya göre sosyal ağ özellikleri üç başlıkta toplanabilir:

1. *İlişkişel özellikler*: ilişkişel özellikler bireyin sahip olduğu sosyal ağların niteliğı ve karakteri ile ilgili bilgiler sunar.
 - Güçlü ve zayıf ilişkiler (Yoğunluk ve samimiyet)
 - İletişim sıklığı
 - Ertelenmiş ya da aktif ilişki
 - Süre (stabillığı)
 - Çok düzeylilik, tek düzeylilik (İlişki içeriklerinin çeşitliliğı)
 - Ego merkezlilik
 - Karşılılık
 - Homojenlik

İletişim sıklığı sosyal ağlar konusunda en çok başvuruşan özelliktir. İlişkinin sıklığı ilişkinin yoğunluğunu anlamak için objektif bir ölçüt olabilir. Fakat bunun yanında bir ilişkinin güçlü ya da zayıf olduğunu belirleyen o ilişkinin yoğunluk ve samimiyet derecesidir. Buna örnek olarak iş arkadaşları verilebilir. İş arkadaşları çok sık görüşmesine rağmen yoğun bir paylaşım içinde olmayabilir (Barth,1998:6). Bu bağlamda yoğunluk ve samimiyet derecesi genellikle duygusal paylaşım ve güvene bağlıdır. Bir ilişkinin süresi, yani o ilişkinin ne zamandır var olduğu ve aynı zamanda

güncel ve aktif bir ilişki olması da ilişkinin yoğunluğunu göstermektedir. Tek düzeyli ya da çift düzeyli ilişki ise, ilişkide bireyin rol veya roller üstlenmesi ile ilgilidir. İş arkadaşları sadece iş düzeyinde olmayabilir, özel zamanlarda da birlikte vakit geçirebilirler (Bullinger ve Nowak, 1998: 68). Ego merkezilik, bireyi merkez alan ağlardır. Bireyin, ağların merkezinde yer alıp almama durumudur. İlişkilerin tek taraflı ya da karşılıklı olması bireyler arasındaki sosyal alışverişi tanımlar. Karşılıklı durumuna, anne çocuk ilişkisi örnek verilebilir. Anneden çocuğa doğru bir akış söz konusudur. Çocuk alıcı, anne vericidir (Barth, 1998: 8). Günlük sosyal ilişkilerde ilişkilerin tek taraflı olmaması beklenir. Homojenlik, ilişkilerde bireyler arasında benzer sosyal özelliklere ve konumlara sahip olması ile tanımlanır. Buradaki bağlantı noktası ilişkilerin zayıf ve güçlü olması ile ilgilidir. Heterojen ilişkiler zayıf ağlarda kurulur ve köprü ile diğer ağlarla bağ kurmak mümkün olur (Barth, 1998: 8).

2. *Yapısal Özellikler:* Yapısal özellikler sosyal ağların yapısını tanımlayan özelliklerdir.

- Büyüklük
- Derinlik
- Ulaşılabilirlik
- Merkeziyet
- Küme veya grup olma durumu
- Bölgeler (Aile, Akraba, Komşu, Arkadaş,)

Sosyal ağlardaki büyüklük ağlara katılan kişi sayısıdır. Özellikle bilgiye ulaşmada büyük ağlar önemlidir (Barth, 1998: 9). Ağın derinliği, diğer mevcut ilişkilere kıyasla gerçekten var olan mevcut ilişkilerin varlığı ile ilgilidir. Bu ağlarda ağa katılan tüm bireyler arasında karşılıklı kontak mümkündür. Örneğin büyük bir ailenin tüm üyeleri düzenli kontak halindedir. Amca kardeşinin çocukları ile veya annanne torunlarıyla sadece aile buluşmalarında bir araya gelmezler (Bullinger ve Nowak, 1998: 68). Yoğun ağlar, daha kolay koordine oldukları için daha fazla kaynak ve destek sunabilirler. Diğer yandan yüksek ölçüde bireyleri olumsuz etkileyecek şekilde sosyal kontrol söz konusudur. Ulaşılabilirlik, ne kadar hızlı bireylerin amaçlanan kişilere ulaşması ile ilgilidir (Barth, 1998: 9). Örneğin A kişisi B'ye ancak C ve D üzerinden D'ye ulaşabilir. Bazı insanlara ulaşmak diğerlerine göre daha kolay olabilir (Bullinger, Nowak, 1998: 68). Merkeziyet ağ içindeki stratejik konumu tanımlar. Ağ içinde temel alınan bir birey vardır. Bu ego olarak adlandırılır. Buradan bireyin diğer bağlantıları incelenerek sosyal izolasyon ve sosyal entegrasyon derecesi belirlenir. Küme veya grup olma durumu, ağ içinde alt gruplar anlaşılır. Çekirdek aile yakın aile grubudur. Kümeye ise akrabalık örnek verilebilir. Bölgeler, bireyin direkt veya dolaylı olarak bağlantıda olduğu insanlardır. Bireyin ağlarını dalları olan bir ağaç olarak düşünüldüğünde, ilk bölge ego (birey) ile doğrudan temas kuran bireylerdir. İkinci bölge ise, biri üzerinden dolaylı olarak ilişkide bulunduğu insanlardır (Barth, 1998: 9).

3. *Bireysel ya da kolektif fonksiyonel özellikler*

Sosyal ağların bireyler ve topluluklar üzerinde bazı etkileri söz konusudur. Bu etkiler topluluklara ve bireyler (ağın üyelerine) üzerindeki fonksiyonel özellikleri olarak

sınıflandırılmaktadır. Bir topluluk ağına üye olmanın hem o topluluğa hem de birey için bazı faydaları mevcuttur. Bireylerin benzer amaçlara sahip olması, birlikte hareket etmeleri o topluluk için sosyal sermaye açığa çıkartır. Sosyal entegrasyon ve sosyal kontrol bireyleri sosyal güvensizlikten ve karışıklıktan korur. Özellikle kapalı ağların oluşturduğu faydalar sosyal ağların topluluklar üzerindeki fonksiyonları konusunda söylenebilir. Topluluklar için sosyal ağlar, sosyal entegrasyon, kolektif, yerel, (alt)kültürel kimliğin üretimi ve devamı, farklı düzeylerde alt alta değişebilen düzeylerde sosyal değişim ilişkilerinin dengelerinin üretimini sağlar. Bireyler için sosyal ağların fonksiyonları, sosyal kontakların paylaşımı ve bilgi akışının sağlanması, duygusal destek, güven, karşılıklı saygı, ulaşılabilirlik, bilişsel yönlendirme, görüşlerin paylaşımı, problem çözme bilgisi, ipuçları, öneriler, sosyal kontrol, alternatiflerin tartışılması, araçsal yardım, materyal destek, motivasyon, rehabilite eden etkisi, yaşanan stresli ve durumlarda tampon görevi görerek acıyı dindirmesi, duygusal, sosyal, fiziksel strese rahatlatma olarak söylenebilir (Barth, 1998:10).

Ağ konseptinde en sık araştırılan konu “sosyal destek”tir. Sosyal destek, son zamanlarda en sık araştırılan konulardan biridir (Laireiter 1993; Keup:1987). Sosyal ağların yapısal, ilişkisel, fonksiyonel özelliklerine bakıldığında, sosyal ağların sosyal destek kavramı ve konsepti ile yakın ilişkisi görülmektedir. Fakat sosyal ağ, çok kapsamlı bileşenlere sahiptir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, sosyal ağ analizi içeren araştırmalarda öncelikle odaklanılan alanın net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Sosyal ağ, bireylerle ve diğer sosyal birlikler arasındaki sosyal ilişki yapılarıdır. Sosyal destek ise, sosyal ilişkilerin belirli içeriksel ve fonksiyonel özelliklerine odaklanmaktadır. Sosyal ağ, daha çok sosyal destek için yapısal bir şarttır ve sosyal ağ konsepti sosyal destek araştırmaları için teorik arka plan sunmaktadır (Olbermann, 2003: 14).

2.3. Sosyal Destek

Sosyal destek ve sosyal ağlar aynı anda düşünüldüğünde birbiri ile iç içe geçmiş bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma açısından sosyal ağların önemi, sosyal desteğin sosyal ilişkiler içerisinde elde edilmesi yani sosyal desteğin sosyal ağın bir fonksiyonu olmasından dolayıdır.

Sosyal ilişkilerin uzantısı sosyal ağlar olarak tanımlanırken, sosyal destek kavramı – genellikle pozitif anlamda- bu ilişkilerin bireyin refahına etkisi anlamında kavramsallaştırılır ve somut-araçsal, psikolojik yardımlar olarak ele alınır. Sosyal destek sosyal ilişkiler içerisinde elde edilir. Bu bakımdan sosyal ağlara atıfta bulunmak zorundadır. Fakat sosyal ağlar, sosyal destekle eş anlamlı olarak kullanılamaz. İki kavram arasındaki en temel fark, sosyal desteğin ilişkilerin içeriğine ve kalitesine işaret ederken, sosyal ağ kavramının ilişkilerin özelliklerine ve ilişki ağlarının yapısına dayanmasıdır. Bu nedenle sosyal ağlar, sosyal desteğin üretimi ve paylaşılması için bir alt yapı olarak görülür. Özetle, sosyal ağlar sosyal desteğin kendisi olarak görülemez. İlişki süresi, kontak sıklığı, ilişkilerin çeşidi (aile, akrabalık, arkadaşlık komşuluk), ağ büyüklüğü, ağ derinliği, aktüelliği tanımlayan ilişki ve ağ özellikleri altında sosyal destek kendini göstermez. Odaklanılan nokta, ilişkilerin içeriği ve kalitesidir. Örneğin arkadaşlık, ilişki boyutudur ve bundan ötürü belli bir ilişki kalitesine işaret edilebilir.

Ancak arkadaşlıktan somut olarak ne anlaşıldığı konusunda büyük farklılıklar olabilir. Arkadaşlığın mevcudiyeti kesin olarak sosyal destek ile ilişkilendirilebilir ama hangi türde ve kalitede sosyal destek ortaya çıktığı belirsizdir. Bu bakımdan sosyal destek özel olarak araştırılmalıdır (Diewald ve Sattler, 2010: 689-690).

Durkheim'in 1897'de "İntihar" adlı çalışması, bireyin sosyal ilişkilerine atıfta bulunmaktadır. Durkheim'e göre, insanlar arası sosyal bağlar güçlü veya zayıf olmasına göre, bireyin hayattan kopuşuna neden olabilmekteydi. Bu durum aynı zamanda sosyal ağların ve sosyal desteğin insan hayatı için önemini de vurgulamaktadır. Schlittmaier'e göre (1999: 32), sosyal destek günlük gerçekliğimize ait olan bir fenomendir.

Literatüre bakıldığında 1970'li yıllarda sosyal destek literatürdeki yerini almıştır. Cassel (1976) makalesinde, sosyal çevrenin ve sosyal desteğin bireyin stresle ve olumsuz durumlarla başa çıkmadaki etkisinden bahsetmektedir. Cassel insan sağlığının devamı için psiko- sosyal süreçlerin önemini vurgulamıştır.

Cobb'a göre (1976 :300) sosyal destek bilgidir ve bunu üç başlıkta ele almıştır.

1. Bakıldığına, sevildiğine ait olan bilgidir.
2. Saygı duyulduğuna ve değerli olduğuna ait olan bilgidir.
3. Bir ilişkiler ağına ait olduğu ve karşılıklı yükümlülükleri olduğuna inanmasına ait olan bilgidir.

Sosyal destek konusunda bireyin özellikle zor durumlarında örneğin kronik hastalık durumlarıyla, bireyin yaşamış olduğu stresli ve problematik durumlarla, psikolojik durumlarıyla bir ilişki kurulduğu görülmektedir. Bunun yanında sosyal desteğin yaşam doyumu, bireyin genel iyilik haline etkisinin ele alındığı görülmektedir. Badura (1981: 157), sosyal desteği, sağlıkla ilişkilendirerek tanımlamıştır. Ona göre, bireyin çevresindeki ilişkileri ve kontakları, sağlık kazanmasına, hastalıklardan kaçınmasına, psikolojik veya bedensel sıkıntıları sağlığına zarar vermeden atlatmasına ve hastalıkları aşmasına katkıda bulunur.

Sosyal desteğin, sağlık araştırmalarında bireyin ruhsal durumunu ve psikolojik durumunu etkilemesi bakımından sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Diğer yandan problematik durumu aşması ile ilgili de sosyal desteğe başvurulur. Sommer ve Fydrich'e (1989: 5) göre, sosyal destekten sübjektif olarak algılanan sosyal destek anlaşılmaktadır. Sosyal destek, sosyal etkileşimlerin ve sosyal ilişkilerin niteliği ve niceliğinin değerlendirilmesi ve algılanmasını ele alır. Pfingstmann'a göre (1987: 77) sosyal destek bireyin özellikle desteğe ihtiyacı olduğu zor zamanlarında bağlantıda olduğu kişilerden (eşi, ailesi, arkadaşları, komşusu, iş arkadaşları, din görevlisi) kullanıma hazır olan yardımdır.

Daha somut bir tanıma göre House, sosyal desteği 4 başlıkta incelemiştir. Öncelikle sevgi, saygı empatiyi vb. içeren duygusal destek, daha somut yardımları içeren araçsal destek, çevre üzerinden sağlanan bilgi desteği ve kişinin kendi hakkında sosyal çevresi üzerinden aldığı bilgi ile kendini değerlendirme imkânı sunan geri bildirim desteğidir (House, 1981: 44). Linn (1986: 20) ise sosyal sermaye teorisi ile bağlantılı olarak sosyal desteği iki boyutta ele almıştır; belirli bir amaca yönelik örneğin iş bulmak, borç para

vermek, bebek bakıcısı bulmak gibi araçsal destek, anlamsal destek ise ilişkilerde duyguların paylaşılması, problemleri istişare etmek, farklı sorunları tartışmak ve aynı zamanda House'un duygusal destek ve öz değerlendirme desteği olarak nitelendirdiği ilişkiler içerisinde değer görmek gibi birtakım destekleri kapsar (Paulinger, 2012: 70).

Sosyal desteğe zemin hazırlayan araştırmalar şu soruyla başlamıştır: bireyler neden yaşadıkları olaylara psikolojik ve fiziksel olarak farklı tepki vermektedirler? Bu soruya bazı araştırmacılar, psikolojik mekanizmalara odaklanarak cevap vermişlerdir. Onlara göre, bireylerin problemlerle başa çıkması onların bireysel becerilerine bağlıdır. Diğer araştırmacı grup ise, bireyin sahip olduğu sosyal ilişkilerle (sosyal kaynakları) bağlantı kurmuştur. Onlara göre, bireyin sahip olduğu ağların fonksiyonu olarak elde ettikleri sosyal destek zor durumları ile mücadelede onları güçlendirmektedir (Paulinger, 2012: 70).

Sosyal desteğin odaklandığı içeriklere bakıldığında farklı spesifik alanlara odaklanan farklı tanımlar karşımıza çıkmaktadır. Bu durum sosyal desteğin boyutları ile sosyal desteğe daha sistemli yaklaşılması gerektiğini göstermektedir. İnsan hayatı ve sosyal ilişkilerle bağlantılı olan bir kavram olarak sosyal desteğin boyutlarını incelemek sosyal desteğin daha net tanımını yapmayı mümkün kılmaktadır.

2.3.1. Sosyal desteğin boyutları

Sommer/ Fydrich (1989) sosyal destek konseptini, bireylerin sosyal ilişkilerinden ve etkileşimlerinden hangi ölçüde destek, yardım, yarar algıladığı ve bireyi nasıl etkilediği şeklinde ele almıştır. Laireiter'e göre, sosyal destek sosyal ilişkilerin önemli bir fonksiyonudur. Bu sayede duygusal ve sosyal ihtiyaçlar giderilir. Bu duygusal ve sosyal temel ihtiyaçlar arasında, ait olma, yakınlık, güvenlik, pratik yardım ve duygu vardır (Eisenberger, 2010: 15). Sosyal desteğin tanımlarına bakıldığında, sosyal desteğin şu üç boyutu vurgulanmaktadır. (Erlemeier, 1995; Kaufmann, 1989; Unger, Powell, 1980)

1. Duygusal Boyutu
2. Araçsal Yardım Boyutu.
3. Bilgi Boyutu.

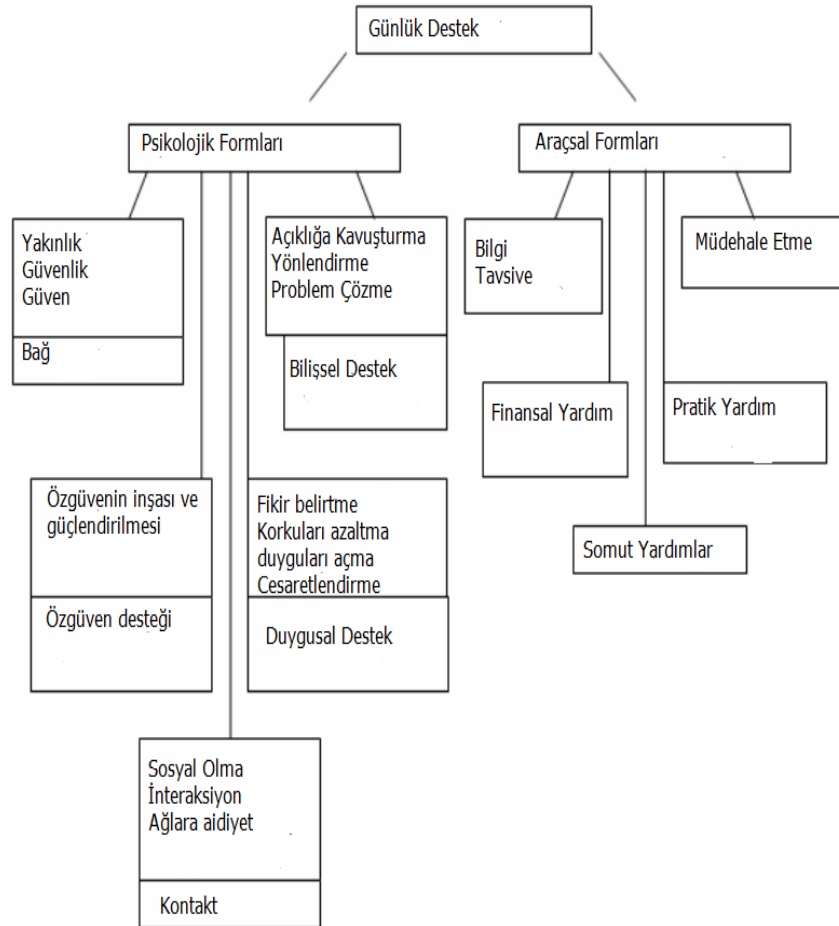
Peter Paulus'a göre (1993: 181), sosyal desteğin içeriği beş başlıkta toplanabilir;

1. Duygusal desteği yaşama: pozitif duygular, yakınlık, güven ve ait olmayı hissetmek. Kendi kişiliğinin ve duygularının başkaları tarafından kabul edilmesi.
2. Problem çözmede destek: problem üzerine konuşabilmek ve davranışları yönlendirecek bilgileri elde etmek, problem çözümü için cesaret elde etmek ve davranışları hakkında sosyal ilişkileri üzerinden geri bildirim elde etmek.
3. Pratik ve materyal yardım: ihtiyaç duyurumunda para desteği ya da borç alma/verme desteği görmek. Zor durumlarda pratik bir yardım görmek.
4. Sosyal entegrasyonu yaşamak: bir ağa ait olmak
5. İlişki emniyeti yaşamak: bir ilişkiye ve onun sağlayacaklarına güvenmek.

Laireiter (1993: 27), sosyal desteği günlük ve zor durumlarda sosyal destek olarak ele almıştır. Laireiter tarafından günlük sosyal destek *psikolojik* ve *araçsal* formlar şeklinde sınıflandırılmıştır. Psikolojik destek; duygusal ve bilişsel destek bileşenlerini

kapsamaktadır. Bu bakımdan kişiye zihinsel anlamda ve duygusal anlamda fayda veren sosyal destek boyutu olduğu söylenebilir. Araçsal yardım ise daha somut yardımları kapsamaktadır.

Şekil 5. Günlük Sosyal Destek

Kaynak: Leireiter (1993: S.27)

Özetle sosyal desteği tanımlamaya yönelik çabalara bakıldığında farklı noktaların ön plana çıktığı görülmektedir. Sosyal bir varlık olan bireylerin hayatının tümünü sosyal ilişkilerin kapsadığı düşünüldüğünde insanın insana verdiği destek hayatın tüm alanları ile ilgilidir. Bu bakımdan birçok perspektiften sosyal desteğe yaklaşılabilir.

2.3.2 Sosyal desteğin ele alınışında bazı perspektifler

Sosyal destek tek taraflı bir süreç değildir. Desteği alıcının ve vericinin olduğu, sosyal değiş tokuş sürecini yansıtmaktadır. Sosyal desteğin algılara, değerlendirmelere ve sosyal alışveriş sürecine bağlı olması sosyal desteğin etki boyutunu da birebir etkilemektedir. Sosyal desteğin etki boyutunu değerlendirirken, sadece desteği talep eden ve verilen desteği kabul eden desteğin alıcısı tarafından değil, destek talebine karşılık olarak reaksiyon gösteren ve desteği veren tarafından da bakılmasını

gerektirmektedir. Hem destek verici hem de desteği alan, destek eylemini ve destek talebini kastedilenden başka anlayabilir. Bu durumda sosyal desteğin pozitif olarak beklenen etkisi, hiçbir pozitif etki doğurmamasını ya da negatif bir etkinin doğmasına neden olabilir. Bu durumda etki şu dört boyuttan etkilenebilir (Diewald ve Sattler 2010: 693)

1) **Gerçekten edinilen sosyal destek:** Bu boyut, belirli bir zaman diliminde belirli bir destek türünün gerçekten elde edildiğini ve gerçekten verildiğini sorgular. Bu durumda gerçekten elde edinilen sosyal destek de hem alıcı hem verici sorgulanır. Alıcının belirli bir zaman diliminde elde ettiği sosyal destek, vericinin ise sosyal desteği verip vermediği sorgulanır (Diewald ve Sattler 2010: 693). Bu perspektif, bu zaman aralığında belirli bir desteğe ihtiyacı olmayan ya da olmamış olanların destekten yoksun olarak sayılması problemini ortaya çıkarır. Şayet destek vermeye hazır olmasına rağmen vericiye bu zaman aralığında desteğe ihtiyaç isteği sunulmamasında da problem ortaya çıkar (Bruns, 2012:108).

2) **Ulaşılabilirliği açısından algılanan sosyal destek:** Gerçekten edinilen sosyal destekten farklı olarak, alıcının desteğe ihtiyacı halinde desteğin hazır olduğuna dair inancını kapsamaktadır (Diewald ve Sattler 2010: 693). Bu durumda gerçekten elde edinilen sosyal destek değil, sosyal desteğin ihtiyaç halinde var olduğuna dair inanç da bireyi olumlu anlamda etkilemektedir. Bu perspektifte ihtiyaç halinde sosyal desteğin gerçekten ulaşılabilir olup olmadığı paylaşılmamaktadır. Bu perspektif sadece alıcının algıları ile ilgilidir. Diğer yandan beklenen desteğin yokluğu durumunda hangi etkilere neden olduğu da ele alınmamaktadır. Desteği veren açısından da, desteği verecek olanın desteği vermede hazır olup olmaması da paylaşılmamaktadır (Bruns, 2012: 108).

3) **Daha spesifik olarak sosyal destek ihtiyacı:** Sağlık ve belli stres durumlarına göre bağlı olan sosyal destek ihtiyacından bahsedilmektedir (Diewald ve Sattler 2010: 693).

4) **Yeterliliği açısından algılanan sosyal destek:** Burada sunulan ya da sunulmaya hazır olan sosyal desteğin ihtiyaç durumunda ne dereceye kadar yeterli olarak değerlendirildiği ele alınmaktadır. Bu perspektif hem alıcı hem de verici perspektifini yansıtmaktadır. Bu durumda ihtiyaç halinde edinilen yardımın yeterliliğini sadece sosyal desteğin alıcısı açısından değil, vericinin de, alıcının ihtiyaç halinde ortaya koyduğu yardımı yeterli olarak değerlendirip değerlendirmediği de ele alınır (Bruns, 2012:108).

Sosyal destek, bireyin sorunu çözme sürecini direkt etkileyen faktörlerden biridir. Fakat çevresindeki sosyal desteği kendi yorumları ve deneyimleri ile algıladığından dolayı bireyin kendi sosyal sermayesine yüklediği anlam önemlidir ve sübjektif yorumlar içermektedir. Birçok çalışma gerçekten “edinilen sosyal destek” ile sübjektif olarak “algılanan sosyal destek” arasındaki farkın altını önemle çizmiştir (Bullinger ve Nowak, 1998: 102). Gerçekten edinilen sosyal destek (eş anlamlı olarak, gerçek destek alışıverışı, destek eylemi, verilen destek, objektif destek, aktüel destek, destek ilişkili etkileşimler) kişilerarası gerçek etkileşimlerde tanımlanan destektir (Laireiter, 1993: 34). Dolayısıyla bu perspektif çok boyutlu ilişkilerin gözlemlenmesini ve desteğin hem alıcı hem verici tarafından incelenmesini gerektirmektedir. İlişkileri objektif ölçüde ele almak yani gerçekten edinilen sosyal desteği ele almak veya sosyal desteği yeterliliği açısından ele

almak yoruma bağılı olmasından dolayı, çalışmalarda genellikle sadece algılanan destek ele alınmaktadır (Bruns, 2012:110).

Bunlarla bağlantılı olarak; bu çalışmanın konusu kişinin çevresinden gerçekte yani objektif olarak elde ettiği sosyal desteği analiz etmek değil, algılanan sosyal desteğin problemi çözmedeki etkisini araştırmaktır. Bu bakımdan çalışmanın odaklanacağı alan, sübjektif olarak algılanan sosyal desteği araştırmaktır.

2.3.3. Sosyal desteğin etkileri

Sosyal desteğin bireylerin hayatı içerisindeki etkisi iki grupta incelenmektedir:

1. *Direkt etkisi* bireyin genel iyilik haline etkisidir. Bu bakımdan sosyal desteğin ana etkisi ya da direkt etkisi olarak nitelendirilmektedir.
2. *Tampon etkisi* ise sosyal desteğin daha spesifik durumlar için olan etkisinden bahsedilmektedir. Sosyal desteğin bu etkisi özellikle kriz durumlarının hafiflemesini ya da krizin ortadan kaybolmasını sağlar. Sosyal desteğin tampon etkisi böylece, bireyin zor durumlarındaki stresini azaltan, moral duygusu veren ve problemi ile başa çıkmada ona destek sağlayan bir güç olarak anlaşılmaktadır (Bullinger ve Nowak, 1998: 105). Bir kriz durumunda, sosyal destek aracılığıyla negatif etkiler ya azalır ya da bu etkilerden tamamen kaçınılabılır (Eisenberger, 2010: 16). Bu durumda sosyal destek stres ve kriz durumlarında bir tampon görevi görür.

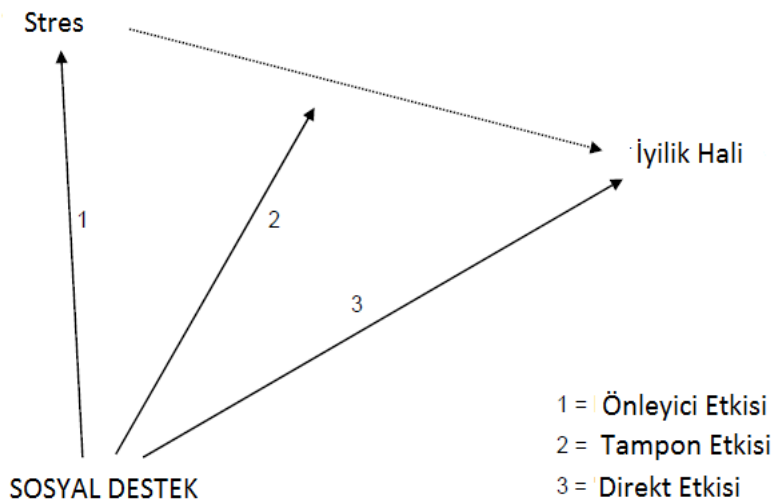
Direkt etkisinde temel görüş, sosyal desteğin bireyin temel ve durumlara bağılı olmayan ihtiyaçlarını giderdiği ve bireyin ruh hali üzerinde direkt etkisi olduğudur. Direkt etkisinde kasıtlı olmayan, planlanmamış, olağan sosyal destek anlaşılmaktadır, aslında bu sosyal ilişkilerin kendi varlığı içinde genel rol ilişkilerinde ve insanlar arası etkileşimde günlük sosyal yaşamın birey üzerindeki direkt ve sürekli desteğidir. Bu durumda sosyal destek, ne bireyin kendisinin elde ettiği destektir ne de sosyal ağında kontakta bulunduğu kişinin ona belirli bir sorun için sunduğu yardımdır. Bu yüzden sosyal destek, belirli somut stresli yaşam koşulları olmadan da etkili olabilir. Tampon etkisi ise, direkt etkisinin aksine, spesifik olarak güçlük durumu oluşturan durumlarla sosyal desteği sınırlar. Sosyal destek, güçlük oluşturan durumlarda stres kaynakları ile tampon görevi görür ve bir yandan duruma dair algıyı ve yorumu diğer yandan problemin büyüklüğünü ve niteliğini etkilemeye çalışır (Barth, 1998: 17- 18). Direkt etkisi daha temel insani ihtiyaçlarla ilgilidir; ahlak, değer görme buna örnek olarak gösterilebilir. Tampon etkisi ise belli stres durumları için geçerlidir, sağlık, iş sorunu, kişisel problemler bireyin iyilik halini zedeler ya da tamamen etkiler (Diewald ve Sattler, 2010: 694).

Diewald ve Sattler (2010: 694) sosyal desteğin direkt etkisi ve tampon etkisinden başka önleyici etkisini de ele almıştır. Sosyal desteğin önleyici etkisinden sosyal destek stres durumlarının oluşmasını engellenmesi veya onun boyutunu azaltması durumunda bahsedilebilir. Örnek olarak nesilden nesile geçen ekonomik miras verilebilir. Materyal desteğin bu etkisi ile bireyler ekonomik dar boğaz ya da hayata tutunabilme korkusu yaşamazlar. Ya da pozitif olarak değerlendirilen sosyal kontrol sayesinde kişiler yanlış

davranışlarından kaçınabilirler. Örneğin sağlık ve sosyal destek ilişkisi üzerinden sosyal desteğin önleyici etkisi düşünüldüğünde, bireyin sosyal ağlarından sağlıkla ilişkili öğrendiği bir bilgi sosyal desteğin önleyici etkisi olarak düşünülebilir (Bruns, 2012: 112). Bu bakımdan önleyici sosyal destek, sorun oluşmadan önce ya da sorunun ciddiyetini ve ağırlığını etkileyecek halde önleyici bir destek olarak düşünülebilir.

Sosyal desteğe bakıldığında, belli yaşam olaylarında ve yaşam alanlarında bireylerin hayatlarında etkili olduğu görülmektedir. Diewald ve Sattler'in (2010: 695) şekline bakıldığında, stres durumları ile iyi hal arasındaki dengede sosyal desteğin etki boyutu görülmektedir.

Şekil 6. Sosyal Desteğin Etkileri

Kaynak: Diewald, Sattler (2010: 695).

Sosyal desteğin problematik anlardaki etkisini Schröder ve Schmitt şu şekilde değerlendirmektedir; bir kişi endişe verici bir problemle karşılaştığında sosyal ağların algısı ve tatmin edici olarak algılanan desteğin hazır olması bireyde oluşan korku, yas gibi duyguları hafifletir. Bireyin bu farkındalığı direkt olarak problemi çözme isteğini merkeze alır. Bu yeniden değerlendirmede çevresinden elde ettiği potansiyel mücadele yardımı endişe verici değerlendirmenin boyutunu azaltır (Schröder ve Schmitt 1988: 157).

Martin Diewald'a göre, insanların zor durumlarında problemleri ile baş etmede 3 yol mümkündür;

- Problematic durumun değişmesi (kendi davranışlarının uyumu veya yaşam şartlarının kendine imkânlarına uyumu ya da sorunun ortadan kalkması)
- Sorumluluk- suçluluk duygusunu etkileyen algıya bağlı stratejiler aracılığıyla durumun sübjektif anlamının değişmesi (tehdit eden durumun yeniden yorumlanması)

c) Sosyal ağlarından elde edilen Sevme- sevilme- emniyet- kendini ait hissetme vb. gibi sosyal destek fonksiyonlarıyla depresyonun, korkunun, kızgınlığın, mutsuzluğun üstesinden gelmek için sağlanan motivasyonel (sosyal) destek ile algılanan stresin bilişsel ve duygusal sonuçları için yatıştırıcı-azaltıcı etkisi (Bullinger ve Nowak, 1998: 105).

Sosyal desteğin direkt etkisi bireyin genel iyilik haline etkisi olarak ele alınırken, aynı zamanda bireyin bir problemle karşılaştığında çevresindeki yakınlarının ona yardım edeceği güvencesini kendi içinde taşıması da bireyin genel iyilik haline yansımaktadır. Elde edilen destek sadece kriz durumlarında gerçekten varlığı anlaşılabileceği gibi, kriz durumu ortaya çıkmadan bireyin bir gün zor bir durumla karşılaştığında çevresinden destek göreceği güvencesini içinde taşıması bireyi güçlendirmektedir. Sosyal destek özellikle yaşam kalitesi ile birlikte anılmaktadır. Bireylerin gündelik yaşam içerisinde karşılaşmış oldukları strese neden olan sorunlar, eksik ya da dar sosyal entegrasyon ve eksik sosyal destekle birleştiği zaman bireylerin ruh sağlığını ve yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Diğer yandan ise, bireylerin sosyal ağlarından kaynaklanan yardımlar ve sosyal destekler güçlü bir ruhsal bağışıklık sistemi oluşturmakta ve insanların problemlerle baş etme kapasitelerini arttırmakta, insanları güvensizlik ve belirsizlikten korumaktadır.

Burada diğer nokta, bireyin algıladığı sosyal desteğin, zor durumlarla mücadele etmesini olumlu yönde etkilemesidir. Sosyal destek, bireyi bu problematik ve stres verici durumdan kurtarabilir ve sorunla başa çıkmada onu daha güçlü hale getirebilir. Bunu sosyal desteğin boyutları ile birlikte düşündüğümüzde, bireylerin zor durumlarında, çevresinden gördüğü psikolojik ve zihinsel durumunun iyilik halini arttıran *sosyal desteğin psikolojik formları* (sevme, sevilme, ait olma, yakınlık, güven duyma, problemini paylaşma, cesaretlendirme, yönlendirme, problem çözme vb.), *somut yardımlar* (ev işlerinde yardım, bakım, borç verme, maddi ihtiyacı giderme), kişinin mevcut problemleri halden kurtulmasına, ya da bu konudaki stresini azaltmasına vesile olmaktadır.

2.3.4. Sosyal destek kaynakları

Sosyal destek kaynakları, bireyin çevresinde var olan formel ve enformel sosyal ağları nitelendirmektedir. Sosyal ağlar, sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini içinde barındırır. Bireyin çevresinde farklı nitelikte sosyal ağların olduğu düşünüldüğünde, sosyal ağların farklı sosyal destek nitelikleri mevcuttur. Sözgelimi, bu çalışmada sosyal ağların önemi, hangi sosyal ağların birey açısından hangi sosyal destek fonksiyonlara sahip olduğu konusundadır. Bu çalışmada sosyal ağlar, birincil, ikincil, üçüncül ağlar olarak sınıflandırılacaktır.⁵

⁵ Çalışmada, Bullinger ve Nowak'ın birincil, ikincil, üçüncül sosyal ağ sınıflandırması kullanılmıştır. Bu sınıflandırmada; birey, sosyal sorunlar, toplum ve sosyal çalışma ekseninde sosyal ağlar bölümlendirilmiştir. Bu eksen içinde hangi sosyal ağların, birey için hangi sosyal destek fonksiyonları taşıdığına bakılmıştır. Buna göre, birincil ağlar, bireyin mikro sosyal ağlarını oluşturmakta ve aile, akrabalık, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerini kapsamaktadır. İkincil ağlar, bireyin kurumlarla olan etkileşimini kapsayan makro sosyal ağlardır. Bireyin okul, mesleki, devlet kurumları, boş zaman kurumları, politik ilişkiler gibi etkileşimlerinin toplamını oluşturmaktadır. Üçüncül ağlar ise, birincil ve

2.3.4.1 Birincil ağlar

Bireyin mikro sosyal bağlantılarını içeren birincil ağlar, çoğunlukla bireylerin doğumuyla veya kendi kararları ile katıldığı sosyal ağlarını kapsamaktadır. Birincil ağlarda, aile üyeleri, akrabalar, arkadaşlar ve komşular yer almaktadır. Buna göre bireyin mikro sosyal alanları şu şekilde ele alınmaktadır (Bullinger ve Nowak,1998: 70)

1. Aile Ağları
2. Akraba Ağları
3. Komşuluk Ağları
4. Arkadaş Ağları

Aile Ağları, sosyal ilişkiler açısından bireyin en küçük ama en derin ağlarıdır. Aile öncelikle, anne baba ve kardeşlerden oluşan topluluk içinde ele alındığında, özellikle çocuklar açısından en önemli destek kaynağıdır. Çocuğun ilk çevresini oluşturan ebeveynler, gerek bakım, eğitim desteği gibi durumlar için gerekse bireyin psikolojik olarak sağlıklı bir birey olarak toplumsal hayata kazandırılmasında çok önemli bir işleve sahiptir. Diğer yandan çocuğun toplumsal ilişkilere dahil olmasında aile, toplumsal ağ içi faktörleri harekete geçirme ve buradan sosyal sermaye olarak tanımlanabilecek kaynakları oluşturma görevini üstlenir (Güngör, 2016: 138). Ebeveynler, hane içerisindeki kaynakları çocuklarına aktarma ve akraba gruplarından gelen kaynakları koordine etmeyle çocukların toplumsal hayatta güçlenmeleri için onlara destek olur (Baştürk, 2011: 150). “Özellikle dezavantajlı gruplarda ebeveynlerin verdiği desteğin iki özelliği vardır. Bunlardan birincisi formel kaynaklardan uzaklığı telafi edici enformel kaynaklar oluşturmaya kapsar. İkincisi ise, avantajlılarda kuşaklararası yönlendirme iken, dezavantajlılarda bu tür bir yakınlık motivasyon yoluyla kurulur.” (Baştürk, 2011:152).

Aile, evli bireyler açısından ele alındığında, eşlerin hayat içerisinde birbirlerine sağladıkları sosyal destek özellikle evli olmayan bireylerle karşılaştırıldığında oldukça büyük bir öneme sahiptir. Klausmann’a göre (1989: 31) evliler, problemleri durumlarda, evli olmayanlara göre daha çabuk üstesinden gelmektedirler. Özellikle yaşlılığın baş göstermesi ile eşler bireyler için daha önemli bir sosyal destek kaynağı haline gelmektedir. 60 yaş üstü bireylerin en büyük destek kaynağı olarak eşlerini tanımladıkları görülmüştür (Olbermann, 2003: 84).

Aile sosyal destek potansiyeli açısından değerlendirildiğinde, duygusal destek en çok aile ilişkileri içerisinde elde edilir. Bireylerin aile içerisinde sevmeye sevilme, değer görme duygusunu yaşaması ve zor zamanlarda aileden algıladığı duygusal destek bireyleri daha güçlü hale getirir. Aileden sağlanan sosyal destek, özellikle kronik hastalıkla mücadele döneminde sadece bireye bakım konusunda değil, sağlığa zarar verici hareketlerde bulunduğu bireylerle (yol gösterici) görüşmelerle, hastalıklarda duygusal yakınlık, ilgi göstererek, zihinsel stresle karşılaşıldığında duygusal destek göstererek bireylere yardımda bulunulur. Bu durumda aileden sağlanan sosyal desteğin olmaması, aile

ikincil ağların orta düzeyinde olan mezzo ağlardır. Üçüncül ağlar, gönüllülük esasına dayanan yardım hizmetlerini ve genel itibarıyla sivil toplum kuruluşlarını kapsamaktadır.

üyelerinin hastalıktan ve genel iyilik halinin zarar görmesinden korunmasını engeller. Bu durum ailenin insan hayatında sorunların oluşmasında nasıl “önleyici” bir kurum olarak öneme sahip olduğunu göstermektedir (Barth, 1998: 23-24).

Aile, kişiye motivasyonel destek sağlayan, özgüveni güçlendiren, bireyin duygularını açtığı, belli konuları çevresindeki diğer bireylere nazaran daha rahat ve açık şekilde konuşabildiği en yakın ağ yapılarını oluşturur. Yakınlık, güven, samimiyet çoğunlukla en yoğun şekilde aile içinde hissedildiği söylenebilir. Bunun yanında bireylerin bilişsel anlamda aileden sağladığı sosyal desteğe bakıldığında, bu ailenin sosyokültürel konumuna göre ve ailenin sahip olduğu zayıf ağların büyüklüğüne göre değişebileceği söylenebilir. Aile, bilgi, tavsiye, yönlendirme konusunda düşünüldüğünde mevcut bilgi birikiminin en rahat paylaşıldığı ağlardandır. Fakat yeni bilgilere ulaşma hususunda sosyal ağ çeşitliliği, bireylere fırsatlara ulaşma hususunda önemli bir imkân sağlamaktadır. Bu açıdan aile bireyleri arasında heterojen ağ yapılarına sahip olanların bulunması aile üyelerinin daha farklı bilgilere erişmesini dolayısıyla aile bireylerin daha çok fırsat yakalamalarına imkân doğurur. Burada ailedeki dayanışmanın aile üyelerine sağladığı en büyük avantaj bilginin paylaşılması konusundaki istek ve her aile bireyinin farklı ağ yapılarına (iş, okul, sosyal faaliyetler vb.) sahip olmasıyla farklı bilgi akışının gerçekleşmesidir.

Aile, araçsal ve pratik yardım potansiyeli açısından değerlendirildiğinde, en somut yardımların görüldüğü ağlardır. Hastalık durumunda bakımın sağlanması, yaşlı, çocuk, engelli bakımının sağlandığı ya da bireylerin ev işlerinde birbirine yardım ettiği ağlardır. Bazı somut yardımlara bakıldığında, örneğin Strehmel ve Degenhardt’ın araştırmasında sosyal desteğin etkisini işsizlik üzerinde ele almıştır. Önemli ölçüde ebeveynler tarafından duygusal destek sağlandığını belirtmiştir. Diğer yandan işsizlik söz konusu olduğunda materyal yardımın da sağlandığı belirtilmiştir (Barth, 1998: 23). Bullinger, Nowak’a göre, aile hiç şüphesiz sosyal destek ağlarında merkez bir role sahiptir. Bu özellikle duygusal destek ve bakım söz konusu olduğunda kendini göstermektedir. (Bullinger ve Nowak 1998: 70).

Aile içindeki yardımlaşma akımı incelendiğinde, anne babadan çocuğa, çocuktan anne babaya doğru farklı zaman dilimlerinde farklı beklentiler söz konusudur. Kağıtçıbaşı’na göre, ana-baba ve çocuk arasındaki bu karşılıklı bağımlılık örüntüsü zaman içinde değişen bir süreçtir. Doğumla birlikte çocuk ana babasına bağımlı bir konumdadır, sonra ise bağımlılık ilişkisi devam etmekte fakat yön değiştirerek yaşlı ana babanın yetişkin evlada bağımlılığı şeklinde sürmektedir. Çocuğa faydacı değerler atfeden aile sisteminde, özellikle geleneksel yapının süre geldiği yerlerde, çocuğun hem aile ekonomisine katkısı hem de ileride anne babaya yaşlılık güvencesi sağlama konusunda faydasının olduğu görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 1991: 51).

Yasal düzlemde de net bir biçimde belirlendiği gibi⁶, doğumdan başlayarak okul yaşı bitene kadar aile çocuğun bakım ve eğitim giderlerinden sorumludur. Nitekim ülkemizde

⁶ Madde 327- Çocuğun bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderler ana ve baba tarafından karşılanır.

yasal dayanağının dışında bakıldığında da, evlenene kadar aile ile birlikte yaşama çocuklar için yaygın görülen bir durumdur. Özbay’a göre Türkiye’de 18 yaş üstü bireylerin %87’si bir aile üyesi olarak yaşamaktadır. Bu yüksek oran 2011 yılından itibaren yalnız yaşayan bireylerin arttığı görülse de, 2011 yılına kadar %87 oranında hiç değişmeden kalmıştır (Özbay, 2014: 71). Bu durum aile üyesi olma durumunun ülkemizde hala güçlü bir norm olduğunu göstermektedir.

Ailede aile üyelerinin birbirine bağımlılığı yüksektir. Bu iç bağımlılık öncelikle aile üyelerinin hepsine yükümlülük doğururken, aile içindeki dayanışma ortamını besleyen bir faktördür. Bireyler gerek toplumsal değer sisteminin güdülemesiyle gerek aile içinde sürekli dayanışma ortamı ile aile üyelerine karşı kendilerini her durumda sorumlu hissederler. Bu durum aile üyeleri arasındaki bağıllığın yanında iç ve dış normların oluşturduğu bir iç bağımlılıktır.

Aile halen manevi ve psikolojik destek konusunda önemli bir sosyal sermaye kaynağı olduğunu bizlere göstermektedir. Fakat bu durum kültürden kültüre değişebilmektedir. Aileye yüklenen anlam, ailenin aile üyelerine yüklediği sorumluluk öncelikle toplumsal değer sistemi ile ilgilidir. Bu durumun ülkemizde halen aidiyet ve bağlanma açısından ailenin güçlü yanlarını oluşturmaktadır. Sanayi ve modernite sonrası dönemde, batı Avrupa ve gelişmiş ülkelerde 20’li yaşlardan sonra ailelerin çocuklarına maddi desteği kestiği görülmektedir. İkinci yirmi yılda kopukluk içinde yürüyen ilişkilerde aynı şekilde çocukların anne baba yaşlandığında onlara destek vermelerinin beklenmediği görülmektedir. Bu durum böylesi bir toplumsal değer sisteminin, sıkı ve kalıcı bir aile ilişkisini oluşturmamasını, ailenin aidiyet bağlarını güçlü tutmasını engellemekte ve güçlü, dayanışmacı bir aile yapısı beklentisini imkânsız hale getirmektedir (Mavili, 2015: 28).

Türkiye’deki duruma baktığımızda, aile ilişkileri açısından ülkemizde dayanışmacı bir yapı dikkati çekmektedir. Kır- kent arasındaki ayırımı bazı farklar olsa da, aile ilişkileri açısından güçlü bağlar olduğu söylenmektedir. Burada toplumsal değerlerin ülkemiz açısında bu dayanışmayı besleyici ciddi normlar oluşturduğu söylenebilir. Kağıtçıbaşı’nın 1982 yılında yaptığı “çocuğun değeri” araştırmasında, çocuklara atfedilen değer kategorilerine göre (faydacı/ekonomik, psikolojik, sosyal) ailenin dönüşümü ve toplumsal sosyoekonomik gelişmeyi kavramaya yönelik bulgular elde etmiştir. Çocuklara ana baba tarafından atfedilen değerlerde, faydacı değerler; çocukların hem küçükken hem de yetişkin olduklarında sağladığı ekonomik maddi yarara dayanmaktadır. Örneğin, yetişkin evladın yaşlılıkta ana babasına sağladığı yaşlılık güvencesi bunlardan en önemlisidir. Psikolojik değerler; çocuğun ana babaya verdiği mutluluk, gurur, sevgi ve birliktelik gibi doyumlarla ilgilidir. Çocukların sosyal değerleri ise, çocuk sahibi olmakla ilgili genel sosyal kabul ve bunun aileye sağladığı

Ana ve baba, yoksul oldukları veya çocuğun özel durumu olağanüstü harcamalar yapılmasını gerektirdiği takdirde yada olağan dışı herhangi bir sebebin varlığı hâlinde, hâkimin izniyle çocuğun mallarından onun bakım ve eğitimine yetecek belli bir miktar sarf edebilirler.

Madde 328- Ana ve babanın bakım borcu, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder.

Çocuk ergin olduğu halde eğitimi devam ediyorsa, ana ve baba durum ve koşullara göre kendilerinden beklenebilecek ölçüde olmak üzere, eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlüdürler (Türk Medeni Kanunu, 2001, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>).

sosyal itibar ile ilgilidir. Bu araştırmada, çocuğun ekonomik/faydacı değeri, daha kırsal kesimlerde daha önemli bulundu. Çocuklar gençken aile ekonomisine katkıda bulunur ve yaşlılıkta ana babalar yaşamlarını sürdürebilmek çocuklarına bağımlı hale gelirler. Bu aile içindeki bağımlılığın akışını ve dönüşümünü gösteren bir durumdur. Kentsel ve daha eğitilmiş kısımlarda, diğer faydacı bir değer olan, çocukların ev işlerine yardımı önemini kaybediyordu. Buna tezat bir biçimde, refah düzeyi yüksek olan yerlerde ve kentsel yaşam koşullarında, çocuğa anne babaların yüklediği psikolojik anlam daha belirgin gözükmekteydi. Bu değerler nesiller arası bağıllık çerçevesinde, anne-babadan çocuğa, çocuktan anne babaya doğru, ailenin devamlılığı açısından işlevsel olduğunu göstermiştir (Kağıtçıbaşı, 2017: 150-153).⁷

Kağıtçıbaşı'na göre, “çocuğun değeri araştırmasında, ana- babalara çocukları büyüdüğünde nasıl biri olmasını istedikleri sorulduğunda, “hayırlı evlat olsun” temennisi yaygın olarak belirmiştir. Çocuk yetiştirmedeki bu yaygın tutumlar, bireyselliği değil, karşılıklı desteği içeren topluluk değerlerini özendiricidir.” (Kağıtçıbaşı, 1991: 52). Aynı araştırmanın Amerikan ve Alman toplumunda yapıldığında ise (Kağıtçıbaşı, 1982), ebeveynlerin çok yüksek oranda bireysel bağımsızlığa önem verdikleri ve “bir çocuğa bağımlı olma” fikrini tamamen reddettilerini görülmüştür. Araştırmaya katılanlar için bir çocuk isteme sebebi olarak “yaşlılıkta güvenecek birinin olmasını” önemseyenler Almanya ve ABD’de %7-8 oranında iken, Türkiye’de bu oran hem kadınlar hem erkekler için %77’dir (Kağıtçıbaşı, 1991: 52). Bu araştırma, çocuğun çocukluktan itibaren anne babanın bu temennisi ile büyümekten kaynaklı çocuk üzerinde ciddi bir yükümlülük doğurduğu söylenebilir. Alman ve Amerikan toplumunun aksine, “Türkiye’de çocukların çalışmaya başladıklarında maaşlarının bir kısmını ailelerine vermeleri, kardeşlerinin okul masraflarını karşılamaya yardım etmeleri, acil durumlarda para yardımında bulunmaları ve yaşlılıkta ana-babalarına mali destek sağlamaları konusundaki beklentiler çok daha yüksek düzeydedir” (Kağıtçıbaşı, 1991: 52). Kağıtçıbaşı’nın “işlevsel geniş aile” olarak kavramsallaştırdığı bu durumda, çekirdek konumdaki aile, daha geniş aileye işlevsel bağlarla bağlıdır (Kağıtçıbaşı, 1991: 51). Bu durumda bireyler evlendiklerinde de anne babaya karşı kendilerini bu konuda sorumlu hissetmektedir.

Kağıtçıbaşı bu sosyal değişmeyi yorumlarken, nesiller arası bağımlılığın sadece ekonomik boyutta azaldığını, duygusal bağımlılıklar konusunda ise sosyoekonomik gelişmeyle bir azalma söz konusu olmadığını belirtmektedir. Ona göre, modernleşme kuramları duygusal-maddi ayrımı yapmadan, gelişmekte olan toplumlardaki ailenin giderek batı tipi çekirdek aileye dönüşeceğini öngörür. Fakat batı tipi modern ailenin en belirleyici özelliği “bireylerin birbirinden bağımsız” olmasıdır. Türkiye ve benzeri toplumlarda ise, (özellikle Orta-Doğu- Akdeniz sosyo-kültürel bağlamda) ailesel ve

⁷ Çocuğun değeri araştırmasının, diğer yapılan ülkelerdeki sonuçları aile içindeki dönüşümün sosyoekonomik bağlam açısından her ülkenin kendi dinamikleri çerçevesinde geliştiğini ve dönüştüğünü göstermektedir. Örneğin kadınlar arasında çocuğun yaşlılık güvencesi olarak görülmesi, Endonezya’da iki alt örneklemle %93-%98, Filipinlerde %89, Tayland ve Tayvan’da %79, Türkiye’de %77 oranında çocuk doğurma sebebi olarak görülmektedir. Bu değer Almanya’da ve ABD’de sadece %8 oranla diğer ülkelerinkine tezat oluşturmuştur. Kore (%54), Singapur (%51) gibi hızlı ekonomik gelişme süreci yaşayan ülkelerde görülen oranlar ise bu iki uç nokta arasında yer alıyordu (Kağıtçıbaşı, 2017: 150).

sosyal etkileşim, kişiler arası bağlılık, karşılıklı bağımlılığa dayanır (Kağıtçıbaşı, 1991: 54). Kağıtçıbaşı'nın Türkiye'de aile kültürü üzerindeki sosyal değişmeyi, Batıdaki değişimle kesin net çizgilerle birbirinden ayırmaktadır. Ona göre, ailedeki duygusal bağımlılık ve "beraberlik kültürü" ülkemizde sosyoekonomik gelişmeye ters düşmemektedir. Batıda, ayrışma, çekirdekleşme ve bireycilik modeli sosyoekonomik gelişmenin zorunlu bir sonucu değildir. Nitekim batıda bireyci ideolojinin sanayileşmenin bir sonucu olmadığı, tam tersine sanayi devriminden de önce olduğu ileri sürülmektedir (Kağıtçıbaşı, 1991: 55)

Türkiye'de günümüzdeki dayanışmacı aile kültüründen bahsedildiğinde, sanayileşme sonrası ailenin dayanışmacı fonksiyonlarını kaybedeceği ve Batı tipi çekirdek aileye evrileceğine dair derin bir tartışma literatürde hâkimdir. Aile, toplumların gelişme aşamalarına göre farklı özellikler gösteren bir kurumdur. Kentleşme ve sanayileşmenin hemen hemen tüm toplumda ailede önemli bir değişim meydana getirdiği, ailenin fonksiyonlarını yitirerek diğer sosyal kurumlara devrettiği yönünde yaygın bir kanı vardır. Bu görüşe sahip olanlar, sanayileşme ve kentleşme ile geniş aileden çağdaş çekirdek aileye geçme konusunda evrensel bir bağlantı olduğuna inanmaktadır (Özen, 1987: 321). Emre Kongar'ın "İzmir'de Kentsel Aile" adlı çalışmasında, Türkiye'de ailenin bürokratik örgütlere yardımını, eğitim, iş hayatı ve akrabalarla iş ilişkileri açısından incelenmiştir. Eğitim konusunda, İzmir'de şehirde yaşayan ailelerin %63,9'u çocuklarının derslerine yardım ettikleri gözlenmiştir. Eğitim konusunda ailelerin toplumsal amaçların gerçekleştirilmesinde ciddi desteklerinin olduğu görülmüştür. Aile üyeleri arasında çalışan bireye ise, iş hayatında karşılaştığı sorunlarla ilgili, diğer aile üyelerinin %56 oranında psikolojik destek gösterdikleri saptanmıştır. Bunun yanında, aile iş hayatı konusunda, çalışan üyelerine maddi destek de sağlamaktadır. Aynı şekilde akrabalarla ilişkiler konusunda ise, İzmir'de ailelerin %10,5'i akrabalarla ortak iş yapmış, %26,3'ü de akrabalarına işle ilgili bir yardım yapmıştır. Bu araştırma bulguları, ailenin bürokratik örgütleri çeşitli toplumsal amaçların yerine getirilmesi hususunda desteklediğini göstermiştir. Fakat, Kongar bu çalışma sonrasında, vardığı genel kanı, Türkiye'de ailenin köysel bölgelerde geleneksel yapıdan, şehirlerdeki çekirdek yapıya doğru bir dönüşüm gösterdiğidir. Kongar'a göre, Gelenekselden endüstriyele geçiş halinde bulunan bir toplum yapısının doğal bir sonucu olarak aile de bu geçişin gereklerine uyum sağlamak ve fonksiyon değiştirmektedir. Bu durum, az gelişmiş bir niteliğe sahip olan ülkemiz için önemi, endüstrileşme ile aile arasındaki ilişkilerde ortaya çıkmaktadır (Kongar, 1970: 98). Bu konu günümüzdeki ailenin geleneksel aileden çekirdek aileye doğru dönüşmesi ve dayanışmacı fonksiyonlarını kaybetmesi ve zamanla Batı tipi çekirdek aileye doğru evrileceği tartışmalarına kadar uzanmaktadır. Fakat bu üzerinde ciddi tartışmaların olduğu bir konudur. Vergin'e göre, geleneksel aileden çekirdek aileye doğru bir evrilme Türkiye için söz konusu değildir. Çünkü çekirdek aile geçmişte de günümüzde de Türkiye'de yaygın aile tipini temsil etmektedir. Bu durumda çekirdek ailenin yaygınlaşması, kentleşmenin ve çekirdek ailenin ihdasına elverişli olan bir bireyciliğin doğmasına yol açan kapitalist sistemin yaygınlaşmasının bir sonucu değildir, Türk toplumunun yaygın aile tipi çekirdek ailedir. Bu durum

sanayileşme ve ailelerin çekirdek aileye dönüşmesi hususunda anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir (Vergin, 1987: 312).

Sosyal değişim ile birlikte ülkemizde de geçmişe kıyasla ciddi farkların olduğu kabul edilmektedir. Kağıtçıbaşı'na göre, Türkiye'nin Batı tipi aileye dönüşmeyeceği varsayımı, ailede hiçbir değişimin olmayacağı anlamına gelmemektedir. Fakat bu değişim, modernleşme kuramının varsaydığı gibi, "Batı modeline" doğru olmayıp farklı şekillerde gerçekleşebilir (Kağıtçıbaşı, 2017: 149). Nitekim Kağıtçıbaşı Çocuğun Değeri araştırmasını 2003'te yaptığında, ailedeki değişim, sosyoekonomik gelişmeyle birlikte, maddi bağımlılık konusunda 1970'deki araştırmaya kıyasla azalma olduğu ama duygusal bağımlılık konusunda aile içindeki bağlılığın devam ettiği gözlemine ulaşmıştır. Nesiller arası maddi bağımlılığın anlaşılması için, ana babalara çocuklardan maddi yardım beklentileri sorulmuştur. 2003 yılında yapılan bu araştırmada çocuklardan daha az maddi destek beklenmektedir. Bu durum yeni kentli yaşam tarzının, yetişkin evlat desteğine alternatif olarak sosyal güvenlik gibi yaşlılık güvencesi kaynaklarını sunması ile de ilgilidir. Araştırmada, çocukların ekonomik/fayda değeri en çok kırsal kesim tarafından dile getirilirken, kentsel bölgeler çocuğa atfedilen maddi değeri en az önemseyen kesimdir. Fakat çocuğun psikolojik değeri her iki taraf için de önemlidir (Kağıtçıbaşı, 2017: 167-168). Maddi bağlılığın azalması Kağıtçıbaşı'na göre, modernleşme kuramının iddia ettiği gibi, aile içinde bir çekirdekleşme veya ayrışma olduğu izlenimi verebilir. Fakat sosyoekonomik gelişmeyle maddi bağımlılık azalırken, duygusal bağımlılıkta bir azalma olmadığı görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 2017: 161).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2010'da yapılan "Türkiye'de Aile Değerleri" araştırmasına göre, Türk toplumunda aile kurumu çok değerli görülmektedir. Araştırmaya katılanların %83,7'si maddi ve manevi sorunlar olduğunda başvurulması gereken ilk yerin aile olduğuna inanmaktadır. Benzer şekilde, ailesinin iyiliği için her türlü sıkıntıya katlanacağı belirtenlerin oranı ise %90,3'tür (Topçuoğlu, 2010:302). Araştırmada, yaşlıların ailede kabulü ve onlara sağlanan sosyal destek bakımından da önemli veriler elde edilmiştir. Bakıma muhtaç aile büyüklerinin aile içinde bakılması gerektiğine inanların oranı %84,9 iken, yaşlandıklarında çocuklarının kendilerine bakmaları gerektiğini belirtenlerin oranları ise, %74,5'tir (Topçuoğlu, 2010:304). Araştırmada, aile bireylerine duyulan güven yüksek orandadır. Çocuklara güven (%97,2), eşlere güven (%95,9), anne-babaya güven (93,1), kardeşlere güven (%92) oranlarındadır. Aile bireylerinden hemen sonra gelen akrabalara güven de oldukça yüksektir (%70,6). Öte yandan yakın sosyal çevreye olan güven aile bireylerine olan güvene oranla oldukça düşüktür. Komşulara güven %58,5, iş arkadaşlarına güven %57,4, hemşerilere güven ise %51,2'tir (Topçuoğlu, 2010:305).

Türkiyede aile içindeki sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli anne babadan çocuğa, çocuktan anne babaya doğru karşılıklı bağımlılıkla sıkı bir norm oluşturduğu görülmektedir. Türkiye'deki aile bağlarına atfedilen değer, normları dini değerlerin de beslemesiyle daha da kuvvetlendirdiği söylenebilir. Kur'an'da belirgin bir şekilde bireyler üzerine sorumluluk yüklenmiştir: "Allah'a kulluk edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak

komşuya, yakın arkadaşına, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez!” (Nisa Suresi, 4/36). Müslüman dünyasında aile, karşılıklı bir mecburiyetler ağından oluşur. Bu mecburiyetler yalnız karı-kocanın kendi arasında değil, büyükbabalar, torunlar, kız ve erkek yeğenler, halalar, amcalar, teyzeler, dayılar ile yakın veya uzak bütün kuzenler için geçerlidir. Bu bağlar ilk başta baskıcı, fedakârlık gerektiren bağlar olarak gözükebilir, fakat aynı zamanda bireyi destekleyen, rahatlatan, yalnızlıktan kurtaran, özel menfaatlerin korunmasında birey için bir garantidir (Meriç, 1989: 428).

Akrabalık Ağları,

Aileden kasıt, anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile iken akrabalık, çekirdek aile dışındaki kan bağı olan bireylerdir. Akrabalık, soy bağı bulunan ya da daha sonrasında evlilik ile soy bağı kurulan bireylerin oluşturduğu, birbirlerine normatif ve kültürel bağlamda karşılıklı yükümlülüklerle bağlı ve bunun yanında çoğunlukla duyulan duygusal yakınlıkla da birbirleri ile dayanışma içinde olmaya istekli ya da bu konuda birbirlerine karşı beklentiye sahip bireylerden oluşan bir alt sistemi nitelenmektedir.

Akrabalığa soy bağı olarak bakıldığında, akrabalığın öncelikle biyolojik boyutu ön plana çıkmaktadır. Fakat akrabalık, biyolojik özelliğinin yanında kültürel, dini, hatta hukuki boyutlarıyla tanımlandığında kapsamı değişebilmektedir. Kimin kiminle akraba olduğu, ne tür ilişkide bulunduğu bu bakımdan her toplumun kendi iç dinamikleriyle belirlenen ve kendine özgü kültürel kodları olan bir alandır. Bu durumda akrabalık, farklı toplumsal yapılarda anlamı, içeriği sınırları değişen bir olgu olsa da, her toplumda akrabalık ilişkilerinden söz edilebilmektedir. (Demez, 2012: 93). Akrabalık ilişkileri, özellikle antropolojinin odaklandığı ana konularından biridir.

Holy’e göre, akrabalığın ne olduğuna ilişkin antropolojik yaklaşımlarda en tanınmışı Fortes’in 1969 yılındaki tanımlamasıdır. Fortes akrabalığı, “diğerkâmlık” öncülüne dayandırır. Akrabalığın tanımını diğerkâmlık ölçüsüne dayandırmak, akrabalık ilişkileri olarak idrak edilen başka türden ilişkilerden ayırt edilememesi sonucunu doğurur. Yekdiğerini seven, destekleyen ve birbirine fedakârane yardım eden insanların akraba olması şart değildir (Holy, 2016: 216). Antropolojik tartışmalarda, akrabalığa ilişkin biyolojik kabul ön plandadır. Holy’e göre, herhangi bir antropologca muayyen kavramsallaştırılması ne olursa olsun, akrabalık öncelikle biyolojik bir süreçtir. Sosyal ve kültürel nitelikler antropologların başlıca mevzusu olsalar da, ancak ikincildir ve biyolojik ilişkilere nazaran daha az belirleyici bir değerdir (Holy, 2016: 217).

Sahlins, akrabalığın biyolojik yanının yerine kültürel boyutunu ön plana çıkarmıştır. Ona göre akrabalık, bir biyoloji değil, kültürdür: “çok katmanlı bir kişilerarası katılım, başka bir ifadeyle, müşterek bir varoluş ağıdır” (Sahlins, 2013: 36). Akrabalığın soy bağı olduğunu savunan çoğu antropoloğa karşı Sahlins, akrabalığın özellikle kültürden kültüre kimin, kimi, hangi nedenlerle akraba olarak gördüğüne ilişkin tercihlerle

belirlendiğini söylemektedir.⁸ Bu görüş, akrabalığın kan bağına bağlı olarak gelişen ilişkilerden çok, yakınlığın ve “birlikte var oluş”un etkisiyle bireyler arasında bağ kurması dolayısıyla kültüre de bağlı olarak, bireylerin birbirini akraba olarak görmesini anlatmaktadır. Bu görüşe göre, bireylerin birbirini akraba olarak görmesi öncelikle kültürel bir olaydır. Görüldüğü gibi, antropolojik yaklaşımların özü akrabalık ilişkilerinin doğasına odaklanır. Akraba ilişkilerinin doğasında da öncelikle yardımlaşma vardır.

Akrabalığın hukuki, dini boyutu da akrabalığın boyutunu değiştirmektedir. Örneğin Türkiye’deki akrabalık geçmişine bakıldığında, “Cahiliye dönemindeki ve İslamiyet öncesi Türklerdeki akrabalık anlayışı, İslam hukuku ile değişmiş; Cumhuriyetle birlikte ise kimlerin akraba olacağı, kimlerin olmayacağı yeniden ve bazı farklılıklarla tanımlanmıştır” (Özbay, 2014: 58). Özellikle evlat edinme konusundaki hukuksal bağlam, aralarında biyolojik bağ olmayan bireyleri birbirleriyle akraba olarak görmüştür. Örneğin Cahiliye döneminde ve İslamiyet öncesi Türklerde evlat edinme soybağı kurmak için uygulanırken, İslam hukuku bu tür bir soybağı kurma biçimini yasaklamıştır. Cumhuriyet yönetimi ise yeniden evlat edinmeyi yasalaştırmıştır.” (Özbay, 2014: 58). Diğer yandan cumhuriyet döneminde, aile ve akrabalığı ilgilendiren alanlarda yapılan değişikliklerin İslam hukuku ile çeliştiği görülmektedir. Çok eşliliğin yasaklanması, evlilik ve boşanma akitlerinin devletin gözetiminde yapılması, miras hakkı açısından cinsiyet farklılığı gözetilmemesi ve altsoylara öncelik verilmesi, evlat edinmenin yasalaşması, süt anneliği ve süt kardeşliğinin akraba olarak dikkate alınmaması gibi konular cumhuriyet dönemi ile birlikte akrabalığın kapsamını değiştiren alanlardan bazılarınıdır (Özbay, 2014: 58). Bu çalışma açısından akrabalık bağlarının sosyal destek potansiyeli ele alınacaktır. Akrabalıktan; soy bağı bulunan veya evlilik dolayısıyla soy bağı kurulan anne, baba, annecanne, babacanne, dede gibi dikey ilişkilerin yanında, kardeşler, kardeş çocukları, amcalar, dayılar, teyzeler, halalar gibi yatay ilişkileri kapsayan bir bütün akraba sistemi kastedilmektedir.

Akrabalık, dini boyutu ile değerlendirildiğinde akrabalığa yüklenen anlam, aynı kana ve soya sahip olmanın ötesinde Müslümanlar için daha büyük bir öneme sahiptir. Akrabalık dini boyutuyla değerlendirildiğinde, nasıl ilişkiler, nasıl bir akrabalık bağı sorusuna, İslamiyet, akraba topluluğun üyesi olan her bireye akraba ilişkilerinin sürdürülmesi, akrabaların kollanıp gözetilmesi gibi konularda önemli sorumluluklar yükler. Nisa suresinin 4. âyetinde akraba ile bağların sürdürülmesine ilişkin kesin bir uyarı vardır: “... Adını anarak birbirinizden talepte bulunduğunuz Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, hepinizi görüp

⁸ Sahlins, müşterek varoluş kavramıyla, akrabalığın kültürden kültüre değişen bir olgu olduğunu, etnografik örnekler de vererek akrabalığın soy bağının ötesinde, bir kolektif dayanışma olduğunu belirtir. Akrabalığı en net biçimde, birbirine aitlik, birbirinin üzüntüsüyle dertlenen, duygusal olarak neredeyse aynı dünyayı paylaşan birbirlerinde içkin olan bir topluluğu yansıtmaktadır ve bu kesinlikle kan bağından kaynaklı bir durum değildir. Sahlins, bir Fijilinin verdiği cevabı alıntılar:

“Diyelim ki senin ihtiyacın olan bir şeye sahip olan iki erkek var, ve bunlardan biri akraban, diğeri değil, yardım istemek için hangisine giderdin? Yanıt şu şekildeydi: “elbette akrabama giderdim, eğer akrabam bana ihtiyacım olan şeyi vermez de diğeri verirse, gerçekten akrabam olan diğedir.” (Sahlins, 2013: 92).

gözetmektedir.” Ra’d suresinin 25. âyetinde de kesin bir uyarı söz konusudur: “Allah'a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah'ın riayet edilmesini emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) terk edenler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar; işte lânet onlar içindir. Ve kötü yurt (cehennem) onlarıdır. “Sıla-i rahim her Müslüman için akrabalarına karşı sorumluluğunun dini tanımını tam olarak tasvir etmektedir.⁹

Akrabalık ve akraba içi sosyal ilişkiler, araçsal yardımlar, pratik yardım ve psikolojik işlevleri açısından, birey için sosyal destek mekanizmasını temsil etmektedir. Bu sosyal destek mekanizması genel olarak ailenin sağladığı sosyal destekten sonra ikincil ağlar olarak tanımlanır. Ailenin yokluğunda, ya da ailenin işlevselliğinin kaybı durumunda akrabalık sosyal destek mekanizmaları birey için önemli bir sosyal sermaye potansiyelidir. Akrabalık, toplumsal birliğin oluşturulmasında baş etmendir. Bireyin ekonomik ve siyasal işlevlerinin, haklarının ve yükümlülüklerin belirlenmesinde, toplumdan göreceği yardımların saptanmasında önem taşımaktadır (Bottomore, 2015: 239).

Akrabalık günümüzde git gide zayıflamaya başlayan sosyal ağlar olarak ele alınmaktadır. Bu durum modernleşmenin bir sonucu olarak görülmektedir. Bu alanda Bora ve Üstün'ün (2005: 55) sosyoekonomik seviye açıdan daha dezavantajlı bireyler üzerinde yapılan çalışmada, bireylerin yakın ilişkilerinin niteliği ve niceliğini anlamaya yönelik bazı sorular sorulmaktadır. Bu sorularda bireylerin akrabalarla görüşme sıklığı, hafta sonu kimlerle görüştüğü gibi sorular yöneltilmiştir. Bora Üstün'e göre, Ortadoğu toplumlarında ve Türkiye'de de sık sık vurgulanan dayanışma ortamının izlerine araştırmada rastlanmadı; çeşitli yardımlaşmalar yakınlıklar olmakla birlikte, en yakın aile ilişkileri dışında görüşülen kişilerin kendilerini ait hissettikleri topluluk yok. Araştırmada bireyler psikolojik açıdan rahatlamak maksadıyla da, dertlerini sadece aile yakınlarına anlatmaktadır. Diğer yandan akrabalarından somut yardımlar görmediklerini belirtmişlerdir.¹⁰

⁹ 30 Haziran 2017 Tarihli, Diyanet İşleri Başkanlığı Hutbesinde sila-i rahimin öneminden bahsedilmiştir. “Sıla-i rahim; ailemizle, akrabamızla, komşularımızla ilişkilerimizi sürdürmek için önemli bir vesiledir. Sıla-i rahim, akrabamızla ilgilenmektir. Onların sevinçlerini, kederlerini paylaşmaktır. Birbirimize güvenli bir liman olmaktır. Darda kaldıklarında yakınlarımızın yardımına koşmaktır. Düşükleri vakit ellerinden tutup onları kaldırmaktır. Dünyanın türlü hengâmesinde bitap düşen zihinlerimizi, gönüllerimizi birbirimizin şefkat, merhamet ve muhabbetiyle rahatlatmaktır.” (Diyanet, 2017, <http://www.yenisafak.com/hayat/cuma-hutbesi-sila-i-rahim-2741608>).

¹⁰ Araştırmada verilen yanıtlara bakıldığında, akrabalarından somut yardımlar konusunda yardım görmediğini belirtenlerin yanında, akrabaları ile sahip oldukları problemler konusunda derdini anlatmak, iletişim kurmak istemeyen katılımcıların olduğu gözlenmektedir. Bunun sebebi, öncelikle yardımı ihtiyacı olan kişinin kişisel sebepleri olacağı gibi, grup dinamiği içerisindeki sosyal alışveriş denge durumuna bağlı olarak gelişebilir. Diğer yandan bireylerin iletişim kurmak konusundaki kabiliyeti de olabilmektedir. Araştırmada bazı katılımcıların ifadelerine bakıldığında bireylerin kişisel bir tercih olarak problemlerini anlatmaktan kaçınmaktadırlar. Bu durum sonuç itibarıyla akraba arası zayıf ilişkileri tanımlasa da, ağ yapılarının zayıf olmasının nedenleri daha anlamlı ve kapsamlı bilgiye ihtiyaç vardır. Araştırmada verilen bazı yanıtlar şu şekildedir;

“Fatma’ya yaşadığı sağlık sorunlarını, çocuklarıyla çatışmalarını ve yalnızlığını kimseyle paylaşım paylaşmadığını, dertleştiği komşularının ya da arkadaşlarının olup olmadığını sorduk. Fatma’nın yanıtı, bizim için çarpıcıydı: “Pek öyle dert anlatacak bi arkadaş yok. Dinleyecek. Sıkılırlar diye anlatmak istemiyorum.”

Karpat, 1970’lerde İstanbul’da üç gecekondu mahallesinde yaptığı çalışmada, eski gecekonduluların, akrabalık ilişkilerinin getirdiği yükümlülük ve sorumluluklardan rahatsız olmaya başladıklarını, bu tür bağların, göç ve yerleşmenin ilk aşamalarında önem taşıdığını, ama daha sonra bu ilişkilerin yerini “yabancılarla çıkara dayalı ilişkilere” bıraktığını ileri sürmüştür (Karpat, 1970: 151-152 akt: Duben, 2002: 82). Kongar, İzmir’deki aileleri konu alan çalışmasında, ev işlerindeki yardımlaşmanın azaldığını belirterek gecekonda ailesinin akrabalarla ilişkilerinin koptuğunu ve Karpat’ın görüşü ile paralel olarak aile, akrabalık gibi birincil ağıları içeren ilişkilerin yerini ikincil ağlara bıraktığını ileri sürmüştür (Kongar, 1972: 213 akt: Duben, 2002: 83).

Türkiye kentlerini ele alan literatürde, geniş akrabalıkların önemini yitirmesi neredeyse kaçınılmaz bir süreç olarak görülmüştür. Modernleşme ve kentleşme ile birlikte akrabalık ilişkilerinin ortadan kalktığı varsayımı, ne mantıksal ne de ampirik olarak desteklenebilir (Duben, 2002: 84). Aile ve akrabalık bağlarının sosyal çözümde önemli bir gösterge olması ve sosyal çözülmenin ilk bu kurumlardan başlama durumu, aile ve akrabalık ilişkilerinin toplumsal bağlamında ele alınmasını önemli kılar. Aile- akrabalık ilişkilerinin zayıflaması, geleneksel toplumun çözülmeye başlaması sanayi devrimi sonrası gelişmelere dayandırılarak, bireyci ideoloji ile ilişkilendirilmektedir. Bu görüş, aynı aile kurumunda olduğu gibi, literatürde tartışmaların derin olduğu bir alandır. Sanayileşme ve kentleşmenin geliştiği yerlerde, akrabalık ilişkilerin ortadan kalkacağı tezine Duben araştırmasında katılmamaktadır. Duben’e göre, Türkiye’de tarihi çok eskilere dayanan geniş akrabalık ilişkileri, kurumsallaşmış bir sistem olarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle akrabalık kodunun, kentlerde yaygın olduğunu gösteren pek çok ampirik veri mevcuttur (Duben, 2002: 84).

Kağıtçıbaşı, sanayileşme ve kentleşme ile birlikte, modernleşme kuramının aile ve akrabalık ilişkilerinin önemini yitireceği tartışmasına katılmamaktadır. Bireyci ideoloji sanayileşme gelişmesinin bir sonucu değildir. Sanayi devrimi öncesinde de bireyci ideoloji vardır. Örneğin Batı’daki aileye bakıldığında, ailenin daha geniş aile, akrabalık, komşuluk çevresinden “ayrı” olduğu görülmektedir. Aile ilişkilerinde bireylerin birbirinden bağımsız ve ayrı olması Batı tipi ailelerin özelliğidir. Türkiye ve benzeri toplumlara bakıldığında ise, aile ilişkilerindeki etkileşim kişiler arası bağlılık ve karşılıklı bağımlılığa dayanır. Kağıtçıbaşı bu noktada maddi ve duygusal bağımlılık ayrımı yapmaktadır. İlişkiler, maddi bağımlılık içermese bile duygusal bağımlılık devam etmektedir (Kağıtçıbaşı, 1991: 54-55). Ona göre, Psikolojik, ekonomik/faydacı, sosyal bağımlılıkların ayrımı gözetilerek, aile ve akraba ilişkileri içindeki sosyal değişim

“Fatma, köyden kente göç etmiş, bu anlamda henüz kalıcı ilişkiler oluşturmamış olabilir. Ama doğduğundan beri aynı köyde yaşayan Meliha da çok benzer şeyler söyledi. “Aman niye dertleşiyim. Konu komşuyla. Ben öyle şey yapmam. Kimseye derdimi söylemem. Kendi kendimize işte. Beli alırım, bel bellerim”.

“Neriman, ne kendi memleketi olan Zonguldak’ta ne de daha sonra taşındıkları Antalya’da, aile dışından kimseyle derin ilişkiler kurmadığını, bunun da kendisini çok yıprattığını anlattı. “Ben hiç kimseyle paylaşmadım. Hep içime attım. Ama sinir hastası oldum tabi. Sinir ilaçları çok kullanıyorum şimdi. Çocuklarımı çok yıprattım. Küçükken çok döverdim onları. Onlardan alırdım hırsımı. Kimseye bi şey diyemezdim.” Bu kadar kendi içine kapanmasının nedenini sorduğumuzda, çevresindeki insanların anlamayacağını düşündüğünü söyledi. Ayrıca, aile içinde olup bitenleri başkalarına anlatmanın hoş olmadığını da ekledi.” (Bora, Üstün, 2005: 55)

yorumlanmalıdır. Bu görüş, gelişmekte olan ülkelerde, aile ve akrabalık ilişkilerinde geleneksel ailenin çözülmeye başlamasıyla, ailelerin batı tipi modern aileye dönüşeceği tezini reddetmektedir. Modernleşmenin akrabalık ilişkileri üzerindeki etkisi dünyanın her yerinde aynı seyretmemektedir. Mesela Batı’da akrabalık ilişkileri büyük ölçüde çözülmüş olduğu halde Batı dışındaki toplumlarda çözülme oranı daha azdır. Ülkemizde de akrabalık ilişkilerinin sadece kırsalda değil, şehirlerde de devam ettiğini söylemek mümkündür (Tekin, 2016: 256).

Akrabalık, aile ilişkilerinin öncelikle kültürle ilişkili olması ve sosyolojik bir olgu olması, her toplumun kendi iç dinamikleri ile bu ilişkileri ürettiği ve sürdürdüğü anlamına gelmektedir. Türkiye’de akrabalık ve aile ilişkilerinin birlikteliğe dayanıyor olması, bireylerin özellikle kırsal kesimde mekânsal olarak birbirlerine yakın olması dayanışma ortamını pekiştirdiği söylenebilir. Dolayısıyla küçük yerlerde akraba ilişkilerinin sürdürülmesi ve korunması nispeten daha sık görülen bir olgudur. Nitekim küçük yerlerden kentlere göç eden bireylerin kan bağı ya da akraba saikleriyle aynı mahalleye yerleştikleri de görülmektedir (Tekin, 2016: 256). Bu durum bireylerin hayatlarının göç ile zorlaşması durumunda birbirleri ile tutunma mücadelesi olarak da görülebilir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın ülke genelinde yapılan 2006 ve 2011 yıllarında Türk Aile Yapısı Araştırma verilerine bakıldığında, Türkiye’de 18 yaş üstü bireylerin akraba çeşitliliğine bakıldığında oldukça zengin olduğu görülmüştür. Özbay’a göre, farklı türde akrabaların olmasının yararı ve sakıncası vardır. Akrabalar arası dayanışma, üst kuşaktan alt kuşağa doğru olmasından kaynaklı genç kuşaklar bu konuda oldukça şanslıdır. Yetişme çağına gerekli maddi- manevi destek görebilmektedirler. En sorunlu grup ise, hem çocuklarına destek olmaya çalışan hem de anne- babaya bakmakla kendini yükümlü gören 45 yaş üstü grubudur (Özbay, 2014: 68). Bu durum örneğin yatay akrabalıkta, ilişkilerin bazen çok sıkı bazen daha sorunlu ilişkiler şeklinde yürümesine sebep olmaktadır. Bunun sebebi özellikle kardeşler arasında, sorumlulukların paylaşılması (örneğin anne- babaya bakım), miras paylaşımı gibi konularda yaşanan anlaşmazlıklar olduğu tahmin edilmektedir (Özbay, 2014: 62). Diğer yandan akrabaların arasındaki mesafeye bakıldığında, 2011 yılında yaşadığı apartmanda akrabası ile aynı zamanda komşu olan bireylerin oranı %17’dir. Aynı binada oturan akrabaları olmayanlar arasında, aynı semtte bir akrabalarının oturduğunu belirtenlerin oranı ise, %27’dir (Özbay, 2014: 75-76). Akrabalar arasında yüz yüze görüşme sıklığına bakıldığında, aile ve akrabalarıyla görüşmeyen bireylerin oranı, hangi akrabalık türü sorulursa sorulsun, %10’nu geçmemektedir (Özbay, 2014: 82). Sık- seyrek görüşülen akraba listesine bakıldığında ise, 1. Çocuklar, 2. Anne baba, 3. Kardeşler, 4. Kayınvalide, kayınpeder, 5. Büyükanne, büyükbaba, 6. Amca, dayı, teyze, hala olduğu görülmüştür. Diğer yandan kır- kent farklılaşmasında, beklendiği gibi, kırsal kesimde akrabalarla yüz yüze görüşme sıklığı daha fazlayken, kentsel kesimde çocuklarla ilişkilerin daha yoğun olduğu gözlemlenmiştir (Özbay, 2014: 83). Araştırmada akrabaların birbirlerini sık sık görme konusunda istekli olmaları birbirlerinin hayatlarından haberdar olmalarını doğurur. Türkiye’de akraba ilişkilerindeki ritüellere bakıldığında, cenaze, hastalık durumlarında, bireylerin birbirini görmek, acılarını

paylaşmak, duygusal destek vermek konusunda istekli oldukları görülmekte, hatta bunun bireyler üzerinde ciddi bir yükümlülük olduğu görülmektedir.

Aile Değerleri araştırmasında (Topçuoğlu, 2010: 243) akraba ilişkileri ile ilgili önemli veriler elde edilmiştir. Akrabalar ile sık sık görüşme hususunda, çok istekli olmayan, bu duruma “daha mesafeli” bakanlar olduğu gibi, sık sık ziyaret etmeye olumlu bakanlar da vardır. Bireyler, akrabalarla bağı korumanın insana yardımlaşma, dayanışma gibi konularda ciddi destek sağladığını belirtmişlerdir. Özel günlerde ve cenaze, hastalık gibi durumlarda akrabalarını görmek ise katılımcılar için genel ve olağan bir tutumdur. Araştırmaya göre, akraba ilişkilerini tamamen geleneksel bir şekilde (daha küçük yerleşimlerinde daha sık görüşmeler gibi) yaşamak yerine, daha mesafeli bir tutumla akrabalara yaklaşmanın akraba ilişkilerinin niteliği, düzeyi hakkında yeni bir düşünce ve ilişki tarzı oluşturabilir. Toplum, gelenekseli yaşarken, ona yeni yorumlar katmaktadır. Diğer önemli nokta, araştırmada akraba ilişkilerine dair katılımcıların, dayanışma, yardımlaşma, güç gibi noktaları vurgulamalarıdır. Akraba ilişkileri kişiye bir güven aşılama, kimi sorunların çözümünde destek sağlamaktadır. Aynı zamanda kişiyi güçlü kalan bir husus olarak da öne çıkmaktadır. Bu durum özellikle şehir hayatında, kırdan kente göç durumlarında, akraba ilişkileri bir tutanak olarak görülmektedir (Topçuoğlu, 2010: 242-243).

Türkiye’de akrabalığa verilen öneme bakıldığında, akrabalık sosyal destek açısından, özellikle bireyler bir problemle karşılaştıklarında, öncelikle beklentilerin yoğun derecede olduğu sosyal ağları oluşturmaktadır. Bu durumu yardım alan ve yardım eden açısından ele aldığımızda, beklentilerin ve yükümlülüklerin olduğu, aileden sonra en önemli sosyal destek ağını akrabaların oluşturduğunu söyleyebiliriz. Akrabalığa yüklenen bu anlam, araştırmada, ailelerin çocuklarına öğretmek istediği ve çocuklarının da bu değeri korumalarını salık verdikleri bir durum olarak belirtilmiştir (Topçuoğlu, 2010: 244).

Diewald’in “normatif dayanışma sorumluluklarının hiyerarşik oluşumu”na baktığında, evlilik, ebeveyn, çocuk en önemli konuma sahipken, bunu kardeşler ve diğer akrabalar takip etmektedir. “Normatif dayanışma yükümlülüğü” kavramıyla aile ve akraba ilişkilerinin destek eylemlerinin niteliği ve niceliğinin esas dayanağına dikkat çekmektedir. Aile ve akrabalar bireyin bağlılık yaşadığı diğer kontaklarına göre onları hukuksal yükümlülük olarak da öne sürer ve onlar bu sebeplerden dolayı güvenilir yardım kaynakları içinde en garanti olandır. (örneğin bakım paralarının ödenmesi) (Barth, 1998: 23). Bu durum aile içindeki dayanışmanın toplumsal normların yanında hukuksal zeminle de desteklendiğini göstermektedir.

Türkiye’de günümüze kıyasla geçmişte çok daha fazla hukuksal olarak bireylerin akrabalarına karşı ciddi yükümlülük taşıdığı bilinmektedir. Türk Medeni Kanunu 325. Maddede ebeveynlerinden ikisini de kaybeden çocukların akrabalarının isteme durumunda velayetini alma hakkını akrabalara vermektedir, fakat bu konuda akrabalara bir yükümlülük söz konusu değildir (Özbay, 2008: 61). Osmanlı dönemine bakıldığında ise, akrabalar yetim ve öksüz çocukların bakımında birinci derecede sorumluluk taşırlar. “Osmanlı’ da, yetimlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve eğitimlerinin verilmesi için baba

tarafından akrabası olan en uygun kişi çocuğa vasi tayin edilirdi.” (Küçükdağ, 2011) 11. Bunun dışında ebeveynleri yaşlılık durumunda çocuklarından nafaka isteme hakkına sahipti. “Anadolu’da yaşlılara hizmet, dinî bir vecibe olarak kabul edildiği için ailede dede ve nineler saygınlık bakımından ilk sıralarda yer alırlar. Orta yaşlılar ve gençler, onların çevrelerinde fırıl fırıl dönerek bir dediklerini iki etmezler; hemen tüm istekleri ve ihtiyaçlarını vakit geçirmeden yerine getirirler. Bu genel anlayışa rağmen çocuklarının ihmali sonucu anne ve babalar, yaşlılıklarında zaruri ihtiyaçlarını karşılayamayacak derecede muhtaç hale gelebilirler; bu durumda hukukî yolla ebeveyn, evlâtlarından nafaka isteyebilirlerdi.” (Küçükdağ, 2011). 12

Duben’e göre, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında, çok köklü patrimoniyal gelenekleri olan bir topluma, Batı’nın medeni hukuku ve ceza yasalarının aktarıldığı bir dönemden sonra bile Batılı anlamda bir kamu ahlakı tam olarak yerleşmemiş, sivil toplum kodları sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmemiştir. Türkiye’de adalet, toplumsal güvenlik, kişiler arası beklentiler ve karşılıklı samimiyete dayanan eski “enformel” sistem, hukukun giremediği ya da giremediği alanlarda, günlük faaliyetlerde geçerliliğini sürdürmüştür

¹¹ “Yetimin ihtiyacını karşılama hususunda sıkıntı yaşanması durumunda dede, nine gibi yakını bulunmazsa amca, hala gibi ikinci derecede akrabasına nafaka verme zorunluluğu getirilirdi. Konya’nın Pürçekli Mahallesi’nden Abdullah kızı Cemile, kocası İbrahim oğlu Mehmed para veya mal cinsinden hiçbir şey bırakmaksızın ölünce küçük oğulları Musa ve Ömer’e nafaka verecek amcaları İbrahim oğlu Hacı Mahmud’dan başka kimse bulunmadığından nafaka davası açmış; elindeki fetvaya göre anne olarak kendisi iki, amcaları İbrahim’in ise dört akçe nafaka vermesine hakim 20 Zilkade 1135/22 Ağustos 1723 tarihinde karar vermiştir (KŞS, no. 49, 61 akt: Küçükdağ, 2011)

“Çocuğun mağduriyeti değişik nedenlerle anne ve babası hayatta iken de söz konusu olabilirdi. Bu durumda olanlar kendi kaderlerine terk edilmez, durum mahkemeye bildirilerek hukukî yolla nafakaları sağlanırdı. Konya’nın Ahmadede Mahallesi’nden Abdülkadir kızı Zübeyde mahkemeye başvuruda bulunarak askere giden kocası Ali Rıza’nın kendilerine hiçbir mal ve para bırakmadığı; birbuçuk yaşındaki oğlu Rasih’in de “aslâ mâlî olmayup nafakaya eşedd ihtiyâc ile muhtâc” olduğu, dedesi Ahmed oğlu Nafiz Usta’dan başka “infâk idicek” kimsesi bulunmadığından kocası askerden gelinceye kadar Nafiz Usta’nın üzerine her ay ihtiyacını karşılayacak miktarda çocuğa nafaka takdir edilmesini talep etmiştir. Hakim, 13 Rebiyülâhir 1337/16 Ocak 1919 tarihinden geçerli olmak üzere Nafiz Usta’nın,oğlu Ali Rıza askerden gelinceye kadar torununa nafaka vermesine karar vermiştir” (1916-1921 KŞS, 122-123 akt: Küçükdağ, 2011)

¹² “Konya’nın Kerimdede Mahallesi’nde sakin İlgin kazası eski savcısı Hüseyin Ağa oğlu Mustafa Kâmil Efendi, 2 Muharrem 1340/5 Eylül 1321 günü Konya Şer’iye Mahkemesi’ne müracaatla, Yalvaç kazası Hükümet Tabibi Behcet Efendi’nin büyük oğlu olduğunu, kendisinin 18 aydır memuriyette bulunmadığından başka emekli maaşı almadığını; hayatını devam ettirecek malının da mevcut olmadığını, maddî durumu iyi olduğu halde oğlunun kendisini yedirip giydirmedeğini, bu nedenle Behcet Efendi üzerine aylık ihtiyaçlarını karşılayacak kadar nafaka takdir edilmesini talep etmiştir. Behcet Efendi’nin ekonomik durumunun iyi olduğu tanıkların şahadetiyle belirlenince hakim, Mustafa Kâmil Efendi için oğlu üzerine aylık 1500 kuruş nafaka ve giysi gideri farz ve takdir etmiştir” (1916-1921 KŞS, 116-117 akt: Küçükdağ, 2011).

“Türk toplumunda yaşlılıkta hastalananlar, çoğu kez yatalak olurlar, bakıma muhtaç duruma düşerler. Bu durumda oğlu, kızı, gelini gibi yakın çevreleri onların bakımlarını üstlenirler. Osmanlı döneminde de durum pek farklı değildi. Ancak bir başkasının bakımına muhtaç olan hastanın malından mahkemece belirlenecek miktarda nafaka tayin edilir, zarurî ihtiyaçları bununla karşılanır; hasta bakıcısının işi kolaylaştırılmış olurdu. Konya’nın Şems Mahallesi’nden Aziziye Camii imamı müteveffa Sarı Hafızade Hacı Ahmed’in eşi Hatice, ihtiyar ve yatalak hasta olup kendi işlerini yürütemediği için gelini Habibe Hanım’ın başvurusu üzerine Hakim 19 Şevval 1338/6 Temmuz 1920 tarihinde Hatice’nin malından “nafaka ve kisve-bahâ ve sâir levâzım-ı zarûriyyesine harc ve sarf” için aylık üç bin kuruş takdir etmiştir “ (1916-1921 KŞS, 137 akt: Küçükdağ, 2011).

(Duben, 2002: 87). Türkiye’de geçmişimizden tevarüs eden diğerkâmlık özelliği özellikle aile, akrabalık söz konusu olduğunda kendisini göstermektedir. Kağıtçıbaşı’nın ailenin değişimini ele alan modelinde, “ilişkisel kültürüne (toplulukçu)” sahip olan ülkeler diye kavramsallaştırdığı durum ve Batı’nın “ayrılık kültürü (bireyci)” diye nitelediği durum geçmişten tevarüs eden değerleri göstermektedir.

Komşuluk Ağları,

Komşuluk bir sosyal ağ olarak değerlendirildiğinde, mekânsal yakınlık sosyal ilişki içerisinde olmaya çok elverişlidir. Bu yüzden komşuluk sosyal destek potansiyeli yüksek sosyal ağlar arasında yer almaktadır. Kan bağının yanı sıra, bu ağların karakteristikliğini belirleyen en temel etmenlerden birisi de paylaşılan mekânlardır. Mekânlar, bireylerin yakınlık ya da uzaklık ilişkilerinin soyut ya da somut düzeyleri ile birlikte var oldukları sosyal alanları tanımlamaktadır (Aksan, 2015: 76). Mekâna dayalı ortak yaşamı temsil etmesi ve mekân üzerinde bir toplumsal ilişki ağı olarak değerlendirilmesi komşuluğun çok boyutlu bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. Komşuluk toplumsal bir ilişki ve kültürel bir organizasyon olarak değerlendirildiğinde komşuluğun içine değerler, tutumlar, alışkanlıklar, güven, zihniyet, kent, aile, topluluk duygusu, dayanışma vb. gibi daha pek çok sosyolojik, psikolojik boyut dâhil olur (Aydemir, 2013: 83).

“ Komşuluk ilişkilerine ister milli, ister evrensel, isterse de dini açılardan bakılsın öğreti ve uygulamada temel niteliğinin karşılıklı “yardımlaşma” ve “dayanışma” olduğu görülür. Bu konuda sosyologlar, antropologlar, etnologlar ve folkloristler aynı görüşü paylaşmaktadırlar (Özdemir,1991: 698). Alver’e göre, “komşu bir paylaşma aktörüdür. Paylaşmanın türlü hallerinin gerçekleşme sahasıdır komşuluk. İnsanın bir başkasına muhtaçlığının en yakıcı ve en yakın tanığıdır. Bir adım öteden insanı seyreden, gerektiğinde el uzatan, dayanılan, yardım istenen, yardım edilen bir merkez aktördür. Komşu, paylaşma, dayanışma ve yardımlaşma aktörü olmakla insanın acziyetini, muhtaçlığını, eksikliğini sürekli terennüm eden bir varlıktır” (Alver, 2013: 24). Komşuluğa taşıdığı sosyal destek potansiyeli açısından bakıldığında, bireyler arasında kurulan ilişkinin niteliğine göre, komşuluk ağlarının farklı sosyal destek potansiyeli taşıdığı söylenebilir. Arkadaşlık ya da aile yakınlığı taşıyan komşuluk ağlarının mümkün olabileceği gibi, birbirleri ile hiçbir duygusal paylaşımda bulunmadan komşuluk sosyal alanı içinde yaşayan bireyler de mevcuttur. Özellikle Batı bölgelerinde görülen, yalnız yaşayan yaşlıların evde ölü bedenlerinin günler sonra fark edilmesi gibi durumlar bir problem olduğunda mekânsal yakınlığın önemini göstermektedir.

Mekânsal yakınlıkta “güvenilecek birilerinin” olması, yani bireyin herhangi bir kötü olayla karşılaştığında yardım isteyecek birilerinin olacağını bilmesi, bireyi rahatlatan, kendini daha güçlü hissettiren bir durum olduğu söylenebilir. Komşuluğun sosyal sermaye olarak değerlendirilmesinde önemli faktörlerden biri de “güven”dir. Üretilen ve paylaşılan bir duygu olarak güven, sahiplerinin hayatını kolaylaştırır. Sosyal bilimlerde güven üzerine yapılan araştırmalarda, “bir süreliğine de olsa bakmakla yükümlü olduğunuz birini veya kendi çocuğunuzu emanet edebileceğiniz bir komşunuz var mı?” veya “acil bir ihtiyaç olduğunda aile dışında ilk olarak arayabileceğiniz bir komşunuz var

mı?” vb. gibi sorular komşuluk ve güven arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Komşuluk bu anlamda, yardıma ihtiyaç halinde ilk başvurulacak kişiyi, herhangi bir sorunu aşmada ya da bir beklentiye karşılamada işbirliği yapılabilecek, rahatlıkla güvenilebilecek, hayatı kolaylaştıracak sosyal ağları nitelemektedir (Aydemir, 2013: 88). Burada önemli olan komşuluk sosyal ağlarındaki ilişki düzeyleri olduğu söylenebilir.

Bireylerin komşuluğa dair sahip oldukları kültürel-dini kodlar ve kendi ürettikleri duygusal kodlar komşuluk ilişkisinin niteliğini belirlemektedir. Birlikte yaşamının getirmiş olduğu hukuksal sorumluluklar, kültürel kodların etkisiyle etik- ahlaki yükümlülükler ve duygusal kodlara bağlı olarak gelişen ilişki içindeki dayanışma sorumluluğu bireylerin komşuluk sosyal alanı içindeki ilişki biçimini oluşturmaktadır. Komşuların kendi aralarındaki etkileşim ve ilişki biçimlerinin zaman içinde süreklilik kazanması, bazı eylemlerin ve algıların zaman içinde kurumsallaşmasını doğurmaktadır. Bu durum hastalık, ölüm ve acıklı durumlarda ziyaret etme, yemek götürme, acıyı paylaşma, taziyede bulunma gibi faaliyetlerin bireyler arasında değer yönelimli olarak kurumsallaşmasına sebep olmaktadır. Daha açık bir ifadeyle ise bireylerin hayatlarında bu gibi olaylar vuku bulduğunda acısını paylaşma, dayanışma, yardımlaşma gibi durumlar için beklenti oluşturmaktadır (Aydemir, 2013: 89-90).

Komşulukta, dini ve kültürel kodların etkisiyle de bir dayanışma ve yükümlülük sisteminin oluştuğundan bahsedilebilir. Bu sistem komşular arasındaki münasebetleri, hayatın bütün dönem ve alanlarında, dert, tasa ve sıkıntılarla birlikte eğlence ve mutlulukların da paylaşıldığı bir duygudaşlık ve aidiyet düzeyinde tutmaktadır (Çelik, 2013: 71). Özellikle dini açıdan bakıldığında, İslam Peygamber’ine göre komşuların birbirlerine karşı görevi şu şekilde özetlenebilir: hastalandığında ziyaretine gitmek, öldüğünde cenazesinin kaldırılmasında bulunmak, borç istediğinde imkân nispetinde yardımcı olmak, bir nimete kavuştuğunda tebrik etmek, başına bir musibet geldiğinde teselli etmek (Yıldız ve Gündüz, 2015: 45).

Türkiye’de komşuluk sosyal ağları kültürel ve dini olarak önemli bir fonksiyona sahiptir. İslamiyet’te, komşuluk ilişkileri fıkhi açıdan ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.¹³ Geçmişe bakıldığında, Osmanlı’da aile ve akrabalıktan sonra komşulukta da bireyler hukuk nezdinde de birbirlerine karşı sorumludur. Komşular, aile, akraba üyelerinden sonra sorumluluk yüklenen bireyler arasında yer almaktadır. Örneğin Osmanlı’da öksüz kalan bir çocuğun vasilğini yapacak akrabası bulunmazsa onun malını muhafaza ile eğitiminden oturduğu mahalle komşularının tamamı sorumlu tutulmaktaydı. Bu

¹³ Komşuların birbirlerine karşı hukuki sorumlulukları Mecelle’de yer almaktadır. Bu hukuki sorumlulukların çoğu birbirlerine yakın yaşayan bu bireylerin haklarını korumak ve birbirlerine verecekleri zararlardan yasal zorunlulukla caymalarına neden olabilecek düzenlemelerdi. Böylece mülk sahibi bireylerin birbirlerine karşı ödevler, yarar çatışmaları özel hukuk kurallarıyla sağlanmak istenmiştir (bkz. Türkmen, 2016: 37-48). Bu bağlamda İslam dininde komşuluğun sosyal hayatta önemli bir merkeziyete sahip olduğu söylenebilir.

durumda çocukla ilgili işlerin düzenli yürütülmesi için mahalle halkından birisi vasi olarak görevlendirilirdi (Küçükdağ, 2011).¹⁴

Komşuluk ilişkileri gündelik hayatın olağanlığında gelişen ilişkiler olarak, önemli ritüellere sahip, görünmeyen ahlak ve sorumluluk kurallarının kuşattığı bir sosyal alanı oluşturmaktadır.¹⁵ Bu ritüeller, komşular arası ilişkilerde sosyal alışverişi arttırmakta ve sosyal dayanışmayı pekiştirmektedir. Komşuluk, bireylerin ölüm, hastalık gibi bireyin psikolojik açıdan çöküntü içinde olduğu hallerde, düğün gibi törensel faaliyetlerde bireylerin mutluluğunu paylaşmasında ve sevincini arttırmasında, kendini değerli hissetmesinde, yalnızlığını paylaşmasında ve hayatını güçleştiren problemlerini anlatmada gerek rahatlatma fonksiyonu gerekse o kriz anında yol gösterici, yönlendirici, tavsiye fonksiyonları ile önemli bir sosyal destek mekanizması oluşturmaktadır. Bu paylaşımların ve sosyal alışverişin komşuluk ağlarında görülmesi, öncelikle dayanışmacı- yoğun sosyal ağ özelliklerinin komşuluk sosyal ağlarında görüldüğü söylenebilir. Fakat bu durum, öncelikle bireylerin mevcut olan komşuluk sosyal ağlarını ne kadar aktif kullanma isteği taşıdığıyla ilgili bir durumdur. Kültürel, dini ve duygusal kodların güdülemesi, bu ağların daha aktif kullanılmasını, grup içi normların ve karşılıklı ilişkisinin güçlenmesini ve dolayısıyla ciddi bir sosyal destek mekanizması oluşturarak bireyi hem kriz anında hem de gündelik hayatın olağanlığında daha güçlü kılabilmektedir.

Komşuluk ilişkileri, genel itibariyle birbirlerine komşu olan hane içlerindeki aile üyelerinin birbirlerini tanımasını ve birbiri ile etkileşimini doğurmaktadır. Bu durum öncelikle aile bireylerinin sosyal çevresinin niceliğini arttıran bir durum olarak değerlendirilirken, aynı zamanda hane üyelerinin ulaştığı sosyal kaynakların diğer hane üyelerinin de ulaşabilmesi imkânını doğurabilmektedir. Komşuluk, özellikle ailelerin birbiri ile etkileşim kurmasını sağlamasıyla aile üyelerinin hepsi için sosyal destek potansiyeli oluşturmaktadır. Başka kaynaklara ulaşmada komşular arası tanıdık kişi stokunun paylaşılması ya da her aile bireyinin kişisel sosyal ağları üzerinden elde edilen

¹⁴ 18 Safer 1131/10 Ocak 1719 tarihli KŞS kaydına göre, Konya'nın Sarıhasan Mahallesi'nden Hasan kızı Cennet Hatun, aynı mahalleden olup vefat eden Mevlüd oğlu Ali'nin küçük oğlu Ahmed'in vasilğini yürütüyordu (KŞS, no.49, 16 akt: Küçükdağ, 2011).

¹⁵ İnsan hayatının belli başlı geçiş dönemlerinde doğum, sünnet, evlilik ve ölümler münasebetleriyle komşular arası dayanışma ve yardımlaşma komşular arası ilişkilerin en yoğun görüldüğü zamanlardır. Ölümle ilgili gelenekleri ele alırsak, komşuların ölen komşunun cenaze namazını kılmak, cenazeye mezara kadar refakat etmek, ölü sahibi komşuya başsağlığı dilemek, ölü evini sık sık ziyaret edip yoklamak, ailenin acısını, üzüntüsünü teskin etmeye yardımcı olmak bu gelenekler arasında sayılabilir. Diğer yandan evlilik ile ilgili durumlarda, yaşlı komşuya saygı gereği evlilik tarihini o komşu için ertelemek, nişan, sünnet tarzı törenleri ertelemek bunlar arasında sayılabilir. Diğer yandan bazı yörelerde ölümden sonraki bayramlarda, yas evi sahipleri dışarıya çıkamadıkları için onlar evinde mutlaka ziyaret edilir, acıları paylaşılır. Diğer yandan diğer önemli bir adet ölü hamamıdır. Komşular ölü yakınlarının matemden arınması için hamama götürülür. Ölümle ilgili diğer önemli adet, ölü sahiplerinin ölümden sonra ilk günler “evde kazan kaynamaz” inancıdır. Bir hafta on gün süreyle komşular ölü evine yemek gönderir. Diğer yandan komşuluk, imece usulü işlerin paylaşıldığı bir sosyal alanı oluşturur. İmece sistemiyle komşular tarhana yapar, bulgur kaynatır, çeker pekmez yapar. Gündelik hayatla ilgili, komşulukta aile içi birtakım sorunların çözümünde uzlaştırıcı olmak suretiyle komşuya yardımcı olmak, sorunları konuşmaya çalışmak, gerekli şeyleri komşudan ödünç almak gibi konular da eklenebilir (Özdemir, 1991: 698, 699).

farklı bilgiler komşuluk sosyal ağlarının sosyal sermaye potansiyelini göstermektedir. Komşular arasındaki ilişkinin yoğunluğu ve derinliği, gerekli olduğunda her bir komşunun kendi sahip olduğu aile, akrabalık, hemşerilik ya da iş yerindeki ilişkileri bazındaki formel ve enformel ağlarını kendi özgül komşuluk ilişkileri içerisinde işletebilme imkânı sağlamaktadır (Aksan, 2015:78).

Türkiye’de akrabalarla aynı mahallede oturma, aynı apartmanda oturma durumu komşuluk, akrabalık, hemşerilik kavramlarının iç içe geçmesine vesile olmuştur. 1950 sonrasında yaşanan kırdan kente göçlerin ülkemizde yaşanmış olması, aynı köyden aynı mahalleden insanların büyükşehirliere göçtüğünde de beraber yaşama isteği, göç alan bölgelerde komşular arasında çoğunlukla sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan homojen sosyal ağların oluşmasına sebep olmuştur. Bu durum bireylerarasındaki dayanışmayı arttırıcı bir sebep olarak görülmekteyken, aynı zamanda benzer sosyokültürel ve sosyoekonomik düzeydeki bireylerin daha farklı ve yeni sosyal kaynaklara ulaşma hususunda onları kısıtlama ihtimalini doğurabilir¹⁶. Genel olarak kapalı sosyal ağ özelliği gösteren bu ağlarda, dayanışmanın yüksek olması, ilişkilerin karşılıklı, güven üzerine kurulması ve kuvvetli normların olması yeni ve çeşitli sosyal kaynaklara ulaşma hususunda bireylerin daha zor fırsat yakalamasına da neden olabilmektedir. Bu durum komşuluk sosyal ağlarını değerlendirmede Türkiye için göz önünde bulundurulması gereken önemli bir noktadır.

Türkiye’de komşuluk üzerine yapılan kısıtlı çalışmalarda, sanayileşme ve kentleşme sonrası komşuluk ilişkilerinin dönüşmeye başladığı söylene de, komşuluk ilişkilerinin bittiğine dair bir yargıya varılamamaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan araştırmaya göre (1993), Türkiye’de akrabalık ilişkilerinden sonra en fazla önem verilen ilişki komşulardır. Komşularla görüşme sıklığı eğitim seviyesine göre ve yaşa göre farklılıklar göstermekte ve düşük eğitim seviyesine sahip bireylerde ve yaşlı bireylerde akrabalarıyla görüşme sıklığı daha fazladır. İlkokul mezunu bireylerin %59.7’i, %32.3’ü komşularla, %6.5’i ise iş arkadaşlarıyla görüşmektedir. Üniversite mezunu olup, iyi bir işe sahip olan bireylerde ise, %45.3’ü akraba ile, %15.8’i komşu ile, %22.1’i iş arkadaşı ile sosyal ilişki kurmaktadır (Koyuncu, 2009: 35).

2004 yılında Konya’da yapılan araştırmaya göre ise, komşularla görüşme oranı %85.5; gerektiğinde komşularla ekmek, tuz, şeker, alet edevat vb. yardımlaşmanın % 73. 7; ev temizliği, çocuk bakımı, küçük çaplı tamiratlar, apartman temizliği vb. konularda yardımlaşma oranının %40.5; borç para alış verişinde %35.3 birlikte pikniğe ya da tatile gitme oranının ise %24.8 şeklinde yansıdığı görülmüştür (Koyuncu, 2009: 35).

Ankara’nın dört ayrı mahallesinde gerçekleştirilen araştırmaya göre ise, komşularla görüşme sıklığı sorusuna yanıt olarak, komşularıyla her gün görüştüğünü belirtenlerin oranı % 24.3, komşularıyla haftada birkaç kez görüşenlerin oranı % 30.3, komşularıyla

¹⁶ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın ülke genelinde yapılan 2006 ve 2011 yıllarında Türk Aile Yapısı Araştırma verilerine bakıldığında, Türkiye’de akrabaların arasındaki mesafeye bakıldığında, 2011 yılında yaşadığı apartmanda akrabası ile aynı zamanda komşu olan bireylerin oranı %17’dir. Aynı binada oturan akrabaları olmayanlar arasında, aynı semtte bir akrabalarının oturduğunu belirtenlerin oranı ise, %27’dir (Özbay, 2014: 75-76).

ayda birkaç kez görüşenlerin oranı % 12,8 ve komşularıyla rast geldikçe görüşenlerin oranı % 32.8 düzeyindedir (Yılmazöz, 2010: 199).

Konya’da Yıldız ve Gündüz tarafından yapılan araştırmaya göre, komşuluğun en önemli özelliği nedir sorusunda, en yüksek oranları %39.8 ile manevi yardımlaşma, %38.8 güvenilir olma, %12.3 ise ortak yaşam kurallarına uyma görüşü almıştır. Diğer yandan doğum, düğün, ölüm gibi olaylarda takınılan tavır, “ne ihtiyacı olursa yardımcı olurum” görüşü %80.8 iken, sadece törene katılım %10.5’tir, ilgilenmem diyenlerin oranı ise sadece %3.5tir (Yıldız ve Gündüz 2015: 173-184). Bu araştırmalar ülkemiz açısından komşuluğun ülkemiz açısından hala önemli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.

Arkadaşlık Ağları,

Arkadaş ağları, gönüllülük ve karşılıklı sempati üzerine kuruludur. Aile- akrabalık ilişkilerine kıyasla normatif yükümlülükler daha azdır. Arkadaşlık ilişkileri, gündelik ilişkilerde aile- akraba ilişkilerinden sonra insan hayatını önemli bir oranda tamamlar. Gündelik rutinlerden, gündelik sorunlardan daha uzaktır ve bu bakımdan önemli bir sosyal destek kaynağıdır (Olberman, 2013: 96). Arkadaş ağlarında olan bireylerin, bireyin diğer sosyal ağlarında (aile, akraba, iş vb. gibi) oluşan birtakım problemleri gündelik olayların dışında olması, öncelikle bireye sorunlarını paylaşabilme, içini dökme imkânı verir. Arkadaşların bireyler üzerindeki en önemli etkilerinden biri sorunlarını paylaşabilme imkânını bireylere vermesidir.

Arkadaşlık ilişkilerinde bireyler, ilişkinin bağlamına göre ve kendi iradelerine göre ilişkiye dair bazı kurallar ve yükümlülükler inşa etmektedirler. Bu durum arkadaşlıklarının diğer ilişkilere göre daha bireyselleşmiş ve kişiselleştirilmiş ilişkiler olduğunu göstermektedir. Arkadaşlığı diğer ilişkilere ayıran en önemli özelliklerden biri güvendir. Güven, arkadaşlık hissinin daha yoğun yaşanmasına ve daha samimi, içten paylaşımlar yapılması konusunda bireyi yönlendirir (Aksan, 2015: 81-82). Diğer sosyal ağlarındaki bireylere anlatamadığı birtakım olayları, arkadaşlara anlatabilme durumu bireyin ilişki içerisindeki ve hayattaki motivasyonunu artırır. Bu paylaşımlar ve yakınlık bireylerin ihtiyaçları olduğu durumlarda birbirlerine yardım ve destek sağlamasını bekledikleri bir ilişki üretmektedir (Aksan, 2015: 82).

Arkadaşlar sosyal destek mekanizması olarak önemli bir role sahiptir ve sosyalleşme için, sosyal çevre içinde kabul ve takdir görmek için, yeni yetkinlik ve yönelim kazanmak için, normların ve bilgilerin aktarımı için ve motivasyonel destek için birincil önem taşımaktadır. Dolayısıyla arkadaşlıklar sosyal izolasyon hissine karşı bireyleri koruma altına alırlar, benlik saygısını güçlendirirler, kişisel kabul hissi verirler. Çünkü akrabalık ilişkilerinin aksine dostluklar özgür seçimler yoluyla oluşmaktadır ve bu nedenle özgürce seçilen bu arkadaşlıklar bireyin toplumsal çekiciliği (bireyler tarafında kabul görmeyi ve sevilmeyi) hissetmesini sağlamaktadır (Barth, 1998: 24).

Arkadaş ilişkilerinin en önemli özelliği özgürce seçilmesidir ve bireylerin hayatında önemli bir konuma sahiptir. Çoğunlukla yoğun karşılıklı duyguların hâkim olduğu arkadaşlık ilişkisinde, ilişkinin süresine ve yoğunluğuna göre bireyler için arkadaşlığa atfedilen önem artar. Diğer yandan bireylerin arkadaşlıklarına atfettikleri önem ve

ilişkinin yoğunluğu bireylerin eğitim seviyesi, yaş düzeyleri, cinsiyet gibi birtakım faktörlere göre değişmektedir (Bruns, 2012: 99). Sanayileşme ve kentleşme ile birlikte aile ve akrabalık ilişkilerinin yok olacağı buna karşın bireysel tercihlerle edinilen arkadaşlıkların bu ilişkilerin yerini alacağı tezi özellikle modernleşmenin etkisi olarak görülmektedir. Fakat Batı ülkelerinde ailenin öneminin azaldığı tezi, artan bireyselleşme ve modernleşmeye rağmen kendini tamamen kabul ettiremez. Özellikle geleneksel yapıların korunmakta olduğu ülkelerde aile sosyal ağları hala önemini korumaktadır. Bunun nedeni özellikle birincil ağ türlerinin mevcut ya da korunmakta olmasından kaynaklanmaktadır. Düşük sosyoekonomik statüye sahip bireyler, güçlü bir aile geçmişi olan yoğun birincil ağlara entegre olma eğilimindedirler. Buna karşılık, daha yüksek sosyoekonomik düzeyde olan bireyler ise, daha az akrabalık ilişkilerine sahipken daha fazla arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerine sahiptirler. Bu durum ise, yüksek sosyoekonomik düzeyde olan bireylerin kısmen daha mobil olması ya da hareket kabiliyeti yüksek olmasına bağlıdır” (Bruns, 2012: 99). Wolf’a göre, benzer durum eğitimi yüksek bireyler için de geçerlidir. Eğitimi yüksek bireylerin daha büyük sosyal ağlara girmesi olasıdır, dolayısıyla bu durum ağ içindeki akrabalarla olan ilişki yoğunluğunu da etkilemektedir (Bruns, 2012: 99). Özellikle günümüzde geçmişe kıyasla bireylerin sosyal etkileşimde bulunduğu ortamların sayısı çoğalmıştır. Tüm aile bireylerinin iş hayatına katılmaları, çocukların eğitim hayatına zorunlu katılımları, bireylerin hobi sahibi olmaları, boş zaman faaliyetlerinin artması, spor bilincinin artması gibi durumlar her bireye özel bir sosyal alan oluşturmaktadır. Bu etkileşimin nitelik açısından bireye nasıl imkânlar sağladığı tartışmanın başka bir boyutunu oluştururken, nicelik açısından bakıldığında bireyler için diğer bireylerle etkileşim içinde olabilecek imkânlar artmaktadır. Sözgelimi bu durum bireylere özellikle arkadaş ağlarının genişlemesi konusunda bir imkân doğurmaktadır. Özellikle modern zamanda, bireylerin tanıdık stokunun fazla olması bireyler arasındaki kaynak dolaşımını ve kaynakların paylaşılma ihtimalini arttıracaktır. Örneğin ağlar üzerinden elde edilen bilgi bireylerin daha farklı imkânlarla ulaşmalarına sebep olacaktır. Bireylerin iş bulma konusunda elde edecekleri bilgi, eğitim fırsatları konusunda elde edecekleri bilgi ya da herhangi bir sorununu nasıl çözeceği konusunda bilgi öncelikle bireylerin farklı bilgi potansiyeline ulaşabileceği bireylerle etkileşim içinde olmasına bağlıdır. Bu bağlamda, arkadaşların yanında, arkadaşların arkadaşları, tanıdıklar da bireye sosyal destek sağlamada önemli bir fonksiyona sahiptir.

2.3.4.2 İkincil ağlar

Birincil ağların yanında bireyler kurumlarla, organizasyonlarla da etkileşim içindedir. Dolayısıyla sadece birincil ağlar sosyal fonksiyona sahip değildir, ikincil ağlar da bireye iletişim imkânı verir ve bireyler bu ağlarda sosyal destek elde edebilirler (Bullinger ve Nowak 1998: 81-82). İkincil ağlarda, kreşler, okullar, üniversiteler, iş bulma kurumları, mağazalar, hizmet kuruluşları, boş zaman faaliyeti sunan sosyal kurumlar yer almaktadır. Bu sosyal kurumlardan, bireyin sosyalleştiği ve gündelik hayatını şekillendiren kurumlar kastedilmektedir. Makro sosyal ağlar, kar güden ve kar gütmeyen kamusal sosyal organizasyonlardır. (Bullinger ve Nowak 1998: 81). Bireyin kar güden ağlara dâhil olması, örneğin, iş yerlerinde iş bulması, öncelikle hayatını maddi açıdan

sürdürebilir kılmaktadır. Kamusal sosyal ağlarda ise, sosyal güvenlik sistemi, sosyal hizmet sistemi gibi makro yapılarla birey etkileşimi kastedilmektedir (Bullinger ve Nowak 1998: 82-83). Bullinger ve Nowak, ikincil makro ağları gruplandırmasında, okul, sosyal hizmetler, iş kurumlarına yer vermiştir. Bu gruplandırma bireylere indirgendiğinde, okul ortamında öğretmenler, sosyal hizmet kurumlarında sosyal çalışmacılar ve iş ortamında iş arkadaşları olarak ele alınabilir (Bullinger ve Nowak 1998:117-120). Diğer yandan eczanede eczacı, sağlık kurumlarında doktorlar, mahalle muhtarlığında muhtarlar bireyin sosyal organizasyonlar üzerinden iletişime girdikleri profesyonellerdir.

İkincil ağlarda, özellikle aile, okul, çocuk etkileşimi önemli sosyal destek potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır. Örneğin öğretmenler, çocuk ve ailesini tanımasından dolayı aile sorunlarına ve çocuğun sosyal dünyasındaki birtakım sorunlara tanık olabilmekte ve bu konuda çocuğa ve aileye yardımcı olma konusunda önemli bir potansiyel taşımaktadır. Özellikle düşük sosyokültürel düzeydeki bireyler için öğretmenler, yaşadıkları sorunların çözümüne dair bilgi, ya da yardım sağlayacak kurumlara yönlendirme gibi konularda bireylere ve ailelere destek olabilmektedir. Bu bağlamda öğretmenler, bireylerin sosyal kaynaklara ulaşabilme konusunda yönlendirmesiyle önemli bir sosyal destek mekanizması görevi üstlenebilir. Diğer yandan okul sosyal çevresinde velilerin birbiri ile iletişimi, başta çocukların okul başarısına dair deneyimleri paylaşmakla birlikte, bireylerin kendi sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeylerinden daha farklı heterojen ağlara girebilme imkânı verebilmektedir.¹⁷

İkincil ağlarda, sosyal hizmetler kurumları ve sosyal çalışmacılar bireylere sundukları formel destek kaynaklarıyla birey hayatındaki problemleri çözmede ve destek olmada önemli bir göreve sahiptirler. Diğer yandan bireyin sosyalleşmesinde önemli bir fonksiyona sahip olan ve bireye maddi geçim imkânı veren kurumlar bireylerin maddi geçimini sağlarken diğer yandan arkadaşlıkların kurulduğu, sosyal çevrenin genişlediği ve böylece iş ortamında kurulan bağlantılar vasıtasıyla sosyal destek imkânı yakalanan kurumlar olarak görülmektedir (Bullinger ve Nowak 1998:118).

¹⁷ Çelik (2014:265-289), araştırmasında, Bourdie'unun sosyal sermaye kavramını içselleştirerek, İstanbul'un bazı dezavantajlı bölgelerinde yaşayan, hâlihazırda okula devam eden ve kısa bir süre önce okulu terk etmiş öğrenci ebeveynlerinin ağ yapılarını ve çocuklarının başarılarına etkilerini analiz etmiştir. Bu çalışmada, görüşülen ebeveynlerin ağ yapılarındaki ciddi farklılıklar çocukların okulu terk hususunda önemli bir etkiye sahiptir. Okula devam eden çocukların ebeveynlerin, genelde sigortalı işlerde çalışan, iki ebeveynli ve görece olarak daha geniş ve kurumsal kaynaklara erişimi olan komşu, muhtar, öğretmen gibi bireylerle iletişim halindedir. Diğer yandan okuldaki öğrencilerin ise, aileleri genelde tek ebeveynli Roman ve Kürt ailelerden oluşmakta ve ağ yapıları uzamsal olarak dar ve kurumsal kaynaklara erişimi olmayan yoksul yakın akrabalarından oluşmaktadır. Kaynaklara erişme ile iş ortamında kurulan ilişkilerin de büyük etkisi vardır. Bireylerin düzenli bir işlerinin olması, onlara maddi kaynak sağlarken aynı zamanda sahip oldukları iş vasıtasıyla kurduğu arkadaşlıklar onlara çeşitli yardımların gelmesi hususunda imkân sağlamaktadır. Araştırmada, yaşadıkları yoksulluğa rağmen okula devam eden çocuklarda, ailelerin sahip oldukları bu ağların önemli bir etkisi olduğu saptanmıştır. Okula devam eden çocukların ailelerinde daha heterojen yapılar gözlenmiştir. Annenin öğretmenle, okul aile birliği ve diğer okul velileri ile ilişki içerisinde olması ve onlar fikir alışverişinde bulunması hem aileye birtakım yardımların ulaşmasını hem de çocuğun okul başarısına katkıda bulunacak bazı bilgileri diğerlerinden öğrenme imkânı vermiştir.

Birincil ağların dayanışmacı ve yoğun ağlarına kıyasla, ikincil sosyal ağlar, yoğunluğu az, kurulan daha zayıf bağlar olarak değerlendirildiğinde, bireyin yüz yüze iletişim kurduğu bütün organizasyonlar anlaşılabilir. Bireyin alışveriş yaptığı eczacı, bazen insan hayatında önemli bir sosyal destek işlevi görebilmektedir. Yaşlı-eczacı arasındaki olumlu etkileşim, ya da evde yaşlısına bakan bir birey için eczacı-bakıcı etkileşimi bireyin hayatında çok önemli yere sahip olabilmektedir. Zayıf ağların en önemli işlevi, bireye sağladığı bilgi potansiyelidir, bilgi ise öncelikle bireyin bilgisi dahilinde olmayan sosyal kaynaklara yönlendiren bir işleve sahiptir.

2.3.4.3. Üçüncül ağlar

Üçüncül ağlar, birincil ve ikincil ağlara göre orta düzeyde bulunan ağlardır. Üçüncül ağlar, birincil ve ikincil ağlara alternatif olarak ya da birincil ve ikincil ağlar arasında paylaşılan bir düzey olarak görülebilir. Birincil ağlardaki değişiklikler (örneğin; aile kurumunun erozyonu) ve ikincil ağlardaki değişiklikler (örneğin; iş yaşamının son bulması, sosyal devlet yardımlarının zayıflaması) son yıllarda üçüncül ağların önemini göstermektedir (Bullinger ve Nowak 1998: 85).

Bu ağların içinde STK, dernek, gönüllü hareketler, vakıflar sayılabilir. Burada bireylerin ortak bir amaç uğruna dayanışma güdüsüyle organize oldukları görülür. Belirli risklerle karşı karşıya gelen bireylerin, üçüncül ağlara katılımı ile bireye sosyal hayatında birçok yarar sağlamaktadır. Bireylerin bilinçli olarak ortak bir amaç için sosyalleştikleri sivil toplum örgütleri ya da sosyal örgütler (dernek, vakıf vb.) kişilerin ortak amaçlar için ilgili alanda işbirliği yapmalarına imkân vermektedir. Özellikle üyelerine ekonomik ve sosyal alanlarda bir dizi menfaatler sağlayan söz konusu örgütler, kişilerin çevresiyle olan iletişimini daha da geliştirmekte ve kişiler bu yolla topluma çok daha kolay entegre olabilmektedirler (Karagül ve Masca, 2005: 45).

Sivil toplum örgütlerinin bireye sağladığı sosyal destekler, sivil toplum örgütleri içindeki ağ yapılarına göre değişiklik göstermektedir. Türkiye’de homojen sosyal ağlardan oluşan hemşerilik dernekleri ele alındığında, özellikle göç sonrası kente tutunmaya çalışan bireylerin aynı köyden, aynı memleketten gelen bireylerin kentlerde dayanışma içerisinde olması, o derneğin üyesi olan her bireye önemli yardımlar sağlamaktadır. En önemli fonksiyonu başta bireyi sosyal izolasyondan koruyan bu dernekler, bireyin yeni hayatına alışmasında tecrübelerin paylaşılması yoluyla ve sağladığı motivasyon ile birey hayatına önemli katkı sağlamaktadır. Homojen sosyal ağlardan, yani “ortaklık” üzerine kurulan sosyal organizasyonların en önemli özelliği “dayanışma” ilişkisi üretmesi iken, kent ortamında belirli sosyal amaçlar için kurulan sivil toplum örgütleri daha heterojen ağlar oluşturabilmekte, bu ise bireylerin daha farklı kaynaklara erişmesine imkân vermektedir. Diğer yandan dezavantajlı bireylerin oluşturduğu sosyal organizasyonlar ise, bireyin problemlerine yardımcı olabilecek spesifik bilgi ve tecrübe paylaşımı imkânı verirken, aynı zamanda moral, motivasyon açısından bireyin hayatını kolaylaştırabilmektedir.

BÖLÜM 3: SOSYAL ÇALIŞMANIN SOSYAL SERMAYE VE SOSYAL DESTEK İLE ETKİLEŞİMİ

Sosyal sermaye ve sosyal destek kavramsal olarak enformel mekanizmaları işaret etmektedir. Çalışmanın teorik kısmında, bireysel sosyal sermaye ve bireysel sosyal destek mekanizmaları ele alınarak, enformel sosyal yardım kaynaklarının bireyin iyilik halinin arttırılmasındaki potansiyel rolü üzerinde durulmuştur. Çalışmanın teorik kısmının son bölümünü oluşturan bu bölümde ise, formel sosyal destek hizmetleri ile sosyal sermaye ve sosyal destek ilişkilendirilmeye çalışılacaktır.

3.1. Sosyal Sermaye, Sosyal Çalışma ve Sosyal Refah Hizmetleri

Sosyal sermaye, herhangi bir toplumun sahip olduğu insani değerler, kültürel değerler, dini ve ahlaki değerler ve aile değerlerinin toplamı olarak ifade edilebilir. Sosyal sermaye sosyal ilişkiler içinde elde edilmektedir. Sosyal Çalışma disiplini de mikro planda bireysel, mezzo planda grupsal (ailevi) ve makro planda da toplumsal sorunların çözümüne odaklanmaktadır. Sosyal refah hizmetleri ise toplumun tümüne ulaştırılması gereken formel sosyal destek/refah hizmetleridir.

Tarihin derinliklerine doğru indiğimizde, sosyal çalışmanın gerek akademik bir disiplin ve gerekse profesyonel bir meslek haline gelmesinin arka planında “sosyal sermaye” olgusunun var olduğu anlaşılabılır. Bir bakıma sosyal sermaye bireysel ve toplumsal sorunların çözümünde temel dayanak ve hazır öz sermaye olarak da görülebilir.

Bugün içinde bulunduğumuz tarih diliminden gerilere doğru bir yolculuk yaptığımızda, insanlığın bireysel ve sosyal sorunlar karşısında üç dönem geçirdiğini/geçirmekte olduğu söylenebilir (Özdemir, 2004: 99-105). Birinci dönem, henüz devletin sosyal görevler üstlenmediği ve devlet tarafından oluşturulan bir sosyal koruma sisteminin söz konusu olmadığı dönemdir. Bu dönemde ortaya çıkan sorunlar, başta aile ve akrabalık ilişkiler olmak üzere dini ve hayri kurumlar gibi sosyal sermaye niteliği taşıyan dinamikler ile sosyal dayanışma içinde çözüldüğü ya da çözülmeye çalışıldığı dönemdir.

İkinci dönemde ise sanayi devrimi ile toplumsal yapılar değişmeye başlamış, göç, sanayileşme ve şehirleşme ile hayat şartları ve çalışma koşulları giderek kötüleşmiş, dayanışmacı büyük aileden çekirdek aileye doğru bir temayül belirilmiş ve yeni oluşmakta olan toplumsal sınıfların sorunları karşısında geleneksel sosyal sermaye kurumları kifayetsiz kalmaya başlamış, bunun üzerine devlet sosyal hayata müdahale etmeye başlamıştır. Ancak bu dönemde hâkim olan liberal sistem gereği devlet daha çok güvenlik, adalet ve bayındırlık konularına ağırlık verdiği için toplumun tümünün sorunları ile ilgilenmek yerine daha çok ve özellikle çalışan kesimin sorunlarına ağırlık vermiştir. Ayrıca bu dönemde birer sosyal sermaye olan eski dönemin sosyal kurumları olan aile, akrabalık ilişkileri ve hayır kurumları vb. sosyal dayanışma kurumları, sosyal sorunlar karşısında yine görevlerini icra etmeye devam etmektedirler.

Üçüncü dönem ise liberal kapitalist devlet sisteminin başarısızlığının kabul edildiği ve liberal sistemin aksayan yönlerinin giderilmesi çabası olarak kabul edilen dönem olup, özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletin/kamunun sosyal refahın yaygınlaşmasında ve sosyal sorunların çözümünde çok önemli görevler üstlendiği hatta

toplumun tümünün sosyal sorumluluğunu üzerine alarak devletin yegâne refah sağlayıcı haline geldiği dönemdir (Can, 2013: 6). Bu özelliğe sahip olan devlete refah devleti ya da sosyal devlet denilmektedir. Her ne kadar devlet, refah hizmetlerinin tümünü üzerine almış olsa da eski dönemin sosyal sermaye kurumları, toplumsal yapılara göre farklılık gösterse de aile, akraba ilişkileri ve dini kurumlar vb. kurumların geleneksel görevlerini devam ettirdikleri de bilinmektedir.

Devletin/kamunun toplumun bütün sorumluluğunu üzerine aldığı üçüncü dönem, aslında eski dönemlere göre ekonomiye ve devletin işleyişine ilişkin düşüncelerin büyük ölçüde değiştiği dönemdir. 19. yy'ın nerede ise tamamı ile 20. yy'ın ilk yarısı Adam Smith'in temsil ettiği laissez-faire kapitalizmi ile Karl Marx'ın temsil ettiği devlet sosyalizmi tartışmaları/mücadelesi ile geçmiştir (Özdemir, 2009: 62) Birinde alabildiğine libarel serbest piyasa ekonomisi savunulurken diğesinde ise her şeyin devlet tarafından kontrol edilen bir sosyoekonomik sistem savunulmakta ve bazı ülkelerde de uygulanmaktadır.

20. yüzyılın ilk yarısında dünya iki defa cihan savaşı yaşamış toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılar alt üst olmuş ve nerede ise dünya yıkılıp yeniden kurulmuştur. Özellikle ekonomik açıdan klasik iktisatçıların piyasaya devletin müdahale etmemesi gerektiği yaklaşımına ilişkin uygulamalar, tekelleşme eğilimleri, gelir ve servet dağılımındaki büyük uçurumlar vb. gelişmeler piyasa ekonomisine olan güveni sarsmış ve Klasik iktisadi düşünceye yönelik eleştiriler artarak Neo-Klasik iktisatçıları tarafından geliştirilen piyasa başarısızlığı teorisi de devletin ekonomik hayata müdahalesi için güçlü bir gerekçe oluşturmıştır. Ayrıca herkesin hayatını etkilemiş olan 2. Dünya savaşı düşünce ve eylemlerde önemli değişikliklere yol açmıştır. Savaş ortak noktaların açığa çıkmasına sebep olurken, ayrımların ve farklılıkların da azalmasına sebep olmuş, nerede ise tüm sosyal sınıflar savaş ortamından eşit şekilde etkilendikleri için ortak sorunlar ortak çözümlerin kabulüne sebep olurken, sosyal sorunlar toplum ve politikacılar tarafından da daha anlaşılır, fark edilir ve önemli hale gelmiş, fikirler ve tutumlar da bu yönde değişmiştir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 72).

20 yy'ın ikinci yarısından itibaren John Maynard Keynes'in temsil ettiği ve keynesyen politikalar olarak bilinen ve devlete müdahale etme, düzenleme ve yeniden dağıtma yetkisi veren, kapitalizm ile sosyalizm arasında “orta bir yol” olan bu sistem, çok sayıda ülke tarafından benimsenmiştir(Özdemir, 2009: 64). Her ne kadar toplumsal ve ekonomik yapılara ve kullandığı araç çeşitlerine göre uygulamada bazı farklılıklar olsa da, temel amacı refahı tüm toplum kesimlerine yaymak olan refah devletinin/sosyal devletin Gosta Esping-Andersen'a göre üç biçiminden söz edilebilir (Andersen, 2011: 38; Özdemir, 2004: 99).

1- Liberal Refah Devleti: Piyasa mantığı hâkim olup refah hizmetlerinin piyasa mekanizmaları ile sunulduğu ülkeler; ABD, Birleşik Krallık, Kanada, Avustralya, Y.Zellanda ülkeleri bu gruptaki refah devletlerine örnek gösterilebilir.

2- Korporatist Refah Devleti: Piyasa şartlarına önem vermekle birlikte katı bir liberal yaklaşımın kesinlikle söz konusu olmadığı ülkeler; Almanya, İtalya, Fransa, Belçika ve Avusturya bu gruptaki refah devletlerine örnek gösterilebilir.

3- Sosyal Demokrat Refah Devleti: Temel özelliği evrensellik ve müdahaleci-aktif devlet anlayışının hâkim olduğu ve en yüksek seviyede eşitliğin sağlandığı ülkeler; İsveç, Finlandiya, Danimarka ve Norveç bu gruptaki refah devletlerine örnek olarak gösterilebilir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 55).

İkinci dünya savaşını takip eden yıllarda sosyal devlet uygulamalarının rüzgârına kapılan gelişmekte olan bazı ülkelerin de sosyal devlet olma yolunda birtakım çabaların içine girdikleri görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de de 1961 anayasası ile Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bir sosyal devlet olduğu kabul edilmiştir (Kara, 2013: 250).

Refah devletinin/sosyal devletin temel özelliği, demokratik bir hukuk devleti olması, ekonomik düzeninin sosyal piyasa ekonomisi olması, müdahaleci, düzenleyici ve yeniden dağıtıcı olması, bir hizmet devleti olması, tüm vatandaşlarını özellikle de düşkünleri, güçsüzleri ve yoksulları koruyan devlet olup, sosyal devletin “sosyalist devlet” olmaması gibi temel vasıfları olması sebebiyle sosyal devlet, son derece gelişmiş sosyal politika araçlarını kullanarak II. dünya savaşının bitiminden küreselleşmenin başlangıcı kabul edilen 1970’li yılların ortalarına kadar süren bu dönem, refah devletlerinin birçok gelişmiş batılı ülkelerde tam anlamı ile kurulduğu, tam istihdamın ve kapsamının giderek genişleyen sosyal ve ekonomik hakların söz konusu olduğu refah devletinin “altın çağı” olarak adlandırılan dönemdir (Aktan ve Özkıvrak, 2008: 72; Özdemir, 2007: 21-22).

Refah Devletinin Krizi, Küreselleşme ve Neo-Liberal Politikalar

1970 yılların yarısından itibaren refah devletinin krizinin başladığı konusunda literatürde bir mutabakat vardır. Nedenlerini açıklamaya kalktığımızda ise bunun tek sebebinin olmadığı görülecektir. Yukarıdaki satırlarda da ifade edildiği gibi, ikinci dünya savaşından sonra insanlık âleminin, liberal kapitalizm ile devlet sosyalizminin kıskacından kurtulmak için daha yaşanabilir bir dünya kurmak maksadıyla hem yazılı ve hem de yazılı olamayan bir mutabakat içine girdiği görülmektedir. Geliştirilen ve uygulanan Keynesyen politikalar ile batılı ülkelerin büyük çoğunluğu, refah devlet/sosyal devlet anlayışını 25 yıl kadar devam ettirmişlerdir.

Ancak, 1970’li yıllara gelindiğinde ulusal ve uluslararası boyutta sosyal ve ekonomik yapılarda meydana gelen değişmelere refah devletinin/sosyal devletin uyguladığı politikalar cevap verememeye başlayınca bizzat refah devletinin/sosyal devletin kendisi tartışılmaya başlanmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi refah devleti/sosyal devlet toplumun tümünün ihtiyaçlarını karşılamayı ve toplumun tümünün sorunlarını çözmeyi taahhüt ettiğinden; ortaya çıkan iç ve dış nüfus hareketleri(iç ve dış göç) ve devletin ön göremediği işsizlik vb. yeni sosyal risklerin yanında çalışan nüfusun azalması, çalışmayan nüfusun, (yaşlılık ve teknolojiye gelişmeler vb. sebeplerle) çoğalması, artan sağlık giderlerinin ve emeklilik primlerinin artması, değişmekte olan aile yapısına paralel olarak tek ebeveynli ailelerin ve yalnız yaşayan annelerin sayısının artması, gelirlerin istenilen seviyede artmaması, buna karşılık halkın taleplerini karşılamak için gelir vergilerinin artırılması, halkın daha fazla refah talep etmesi ve karşılanamayan talepler, toplum kesimlerinde

başlayan memnuniyetsizliklerin artması, ayrıca ve özellikle 6 Ekim 1973'te başlayan Arap-İsrail Savaşı'nın ardından OPEC ülkelerinin petrol fiyatlarını artırması sonucunda refah devletinin/sosyal devletin uyguladığı politikalardan öte, bizzat devletin akıbeti tartışılmaya başlanmış ve Keynesyen politikaların sonunun geldiği anlaşılmıştır (Özdemir, 2004: 205-251; Çelik, 2007: 307).

Refah devleti/sosyal devlet, içine düştüğü bu duruma paralel olarak daha çok ekonomik ilişkilerde ulusal kontrolü ortadan kaldıran ve dolayısıyla ulusal üreticileri dünya çapında rekabetle karşı karşıya bırakan sermaye, mal ve hizmet piyasalarının dünya çapında bütünleşmesi olarak ifade edilen, küreselleşme denilen bir gerçeğe karşı karşıya gelmiştir. Küreselleşme olgusu ile sermayenin sınırsız dolaşımı, üretimin uluslararası rekabete uygun biçime dönüşmesi, üretimin emeğin ucuz olduğu ülkelere kayması, devletin ekonomiye müdahalesinin azalması, sendikasılaşan çalışma hayatı, yerel işletmeler boyutunda, ulusal ve uluslararası düzeyde ciddi sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum refah devletinin son 25 yılda uygulamakta olduğu sosyal harcamaları ve sosyal politikaları gözden geçirmesine sebep olmuş, adeta refah devletinden rekabet devletine doğru bir evrilme başlamıştır (Gümüş, 2010:472-486). Görüldüğü gibi refah devletinin krizi ile küreselleşme arasında önemli bir ilişki vardır. Refah devletinin krizi aynı zamanda refah devletinin çöküşü olarak da ifade edilmektedir.

Refah devletinin/sosyal devletin bu krizden nasıl çıkacağı meselesine gelindiğinde; geçmiş uygulamalardan da esinlenen klasik liberal iktisadi görüşü savunanlar, Keynesyen politikaları eleştirerek, yeniden eski liberal politikalara dönüşmesi gerektiğini söyleyerek, klasik liberal düşüncenin çağdaş bir yorumu olan Neo-liberal politikaların krizin çözümünü sağlayabileceğini ileri sürmüşlerdir. Neo-liberal anlayışa göre ekonominin devlet işlerinden ayrılması ve piyasayı özel girişimin yönetmesi gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda devletin büyük ölçüde toplumsal riskleri bireyin üzerine bırakması, devletin büyük ölçüde üretimden çekilmesi ve devletin güvenlik ve adalet gibi temel görevlerine dönmesi gerektiği gerekçesi ile devletin yeniden yapılanması anlamına gelmektedir. Küreselleşme sürecinde bu durum büyük ölçüde de gerçekleşmiştir. Bu bağlamda 1980'li yıllardan sonra Neo-liberal politikaları uygulayan sembol isimler olarak İngiltere'de Margaret Thatcher'ın, ABD'de Ronald Reagan'ın, Türkiye'de ise Turgut Özal'ın öncülük ettiği söylenebilir (Gümüş, 2010: 363; Sallan Gül, 2006: 281).

Yukarıdaki satırlarda refah devletinin/sosyal devletin liberal kapitalizm ile devlet sosyalizminin arasında orta bir yol olduğu ifade edilmişti. Ancak küreselleşme sürecinin de etkisi ile refah devletinin/sosyal devletin krize girdiği hatta çöktüğü de ifade edilmişti. Küreselleşme sürecinde değişen koşullar refah devletlerini ve refah rejimlerini etkilemiş ve Neo-liberal politikalar engelsiz bir şekilde yoluna devam ederek, liberalizm yükselişe geçmiş ve Liberal kapitalizme alternatif olarak görülen sosyalizm ise alternatif olmaktan çıkmıştır (Özdemir, 2009: 58).

Sonuç olarak, bugünkü konjoktürde taahhütlerini yerine getiremeyen refah devletinin/sosyal devletin geriye dönüşü mümkün olmadığına göre bireysel ve toplumsal

sorunların üstesinden nasıl gelineceği gündeme gelmiştir. Bu durumun yeniden liberal kapitalizme dönüş anlamına mı geldiği sorgulanmıştır. Özellikle de dezavantajlı kesimlerin sorunlarının çözümü hayırseverlerin insafına mı terk edileceği sorusu tartışmaların odak noktası olmuştur.

Sosyal Refahın sağlanmasında, “Modern Hayırseverlik, “Refah Karması”, Sosyal Sermaye ve Sosyal Çalışma İlişkisi:

Sosyal refahın sağlanmasında Neo-liberal politikaların uygulanmaya başlaması ile yoksulların, genel olarak tüm dezavantajlı kesimlerin sorunlarının nasıl çözüleceği konusu önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Tarihin başlangıcından bu tarafa “klasik hayırseverlik” anlayışının ve uygulamalarının sorunların çözümüne çare olamayacağını anlayan devlet(refah devleti/sosyal devlet), sorumluluğu üzerine alma gereği duymuş ve sorunların çözümünün bir kamu hizmeti olması gerektiği anlayışı içinde toplumun tamamını sosyal güvenlik şemsiyesi altına almıştır. Ancak 1980’li yıllardan sonra uygulanmaya başlayan Neoliberalizm (Neo-liberal politikalar), yoksulluk başta olmak üzere dezavantajlı kesimlerin sorunlarına duyarsız kalamadığından yeni bir çözüm yolu olarak “modern hayırseverlik” yaklaşımını geliştirmiştir.

Liberal düşünce sisteminde devlet müdahalesine yer olmadığı için devlet(liberal devlet), özel sektör ve sivil toplum örgütlerini(gönüllü kuruluşları) de yanına alarak, bir taraftan kendi kamu otoritesini korumuş olacak, bir taraftan özel sektör vasıtası ile istihdam sağlayacak, bir taraftan da insanların vicdanlarında var olan sorumluluk duygusundan yararlanarak, bireysel ve kurumsal sosyal sorumluluğu özendirecek yasal(vergi) düzenlemeleri yaparak sorumluluğu paylaşmak istemektedir. Böylece hem kamu geri plana itilmemiş hem de özel sektör ve sivil toplum örgütleri sürece dahil edilmiş olacaktır/olmaktadır. Bu bağlamda kurumsal sosyal sorumluluk ile özel sektör hem vergilerden muafiyet kazanacak, hem firmasının reklamını yaparak pazarını genişleterek ek kazanç sağlayacak hem de yapmış olduğu projelerle yoksulların-dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçları karşılanarak hayır yapılmış olacaktır. Bu yeni yaklaşımın adına “modern hayırseverlik” denilmektedir.

Hayırseverliğe “modern” kelimesinin eklenmesinin sebebi, hayırseverliğin batılı uygulamasında hayır işlerinin vicdani-gönüllü olması, bir kamu hizmeti sayılmaması ve informal bir uygulama olmasındandır. Oysa Modern hayırseverlik, devlet, özel sektör, sivil toplum örgütleri ilişkileri ve yasalarla düzenlenmiş uygulamalar olmasındandır (Akyıldız, 2009: 52-53).

Bugün gelişmiş ülkelerde, büyük ölçüde uygulanmakta olan Neo-liberal politikalar, toplumsal kesimlerin özellikle de yoksulların ve dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarını karşılamadığı ve sorunlarını çözmediği gerekçesi ile eleştirilmektedir/tartışılmaktadır. Bu bağlamda kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum örgütleri tarafından yürütülen sosyal sorumluluk projeleri/hizmetlerinin kamu hizmeti olamayacağı, refah devletinin/sosyal devletin uygulamasında görülen bazı ilkelere(süreklilik, eşitlik, değişkenlik) uygun düşmediği ve gönüllülük esaslı bir hizmet olması, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin gerçekleştirdiği hizmetleri belirli kesimlere götürmüş olmaları, ayrıca refah devleti/sosyal devlet uygulamaları “hak” temelli bir kamu hizmeti olmasına

karşın “modern hayırseverlik” ise güçlüden zayıfa doğru işleyen bir hizmet olduğundan “sadaikat kültürü” oluşturmaktadır, gerekçeleri ile şiddetli bir biçimde eleştirilmektedir (Akyıldız, 2009: 56; Sallan Gül ve Kahraman, 2011: 95-96).

Son 35 yılda hem uygulanmakta olan Neo-liberal politikaların ortaya çıkardığı eşitsizlik ve adaletsizlikleri çözmek hem de dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümü için yeni arayışlara girilmiştir. Bu arayışlardan birisi de “refah karması” yaklaşımıdır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi yeni dönemde devletin küçülmesi ve refah hizmetlerinin sunumuna olan katkısının da zayıflamaya başlaması devletin temel görevlerinin ne olduğu ve sosyal refahın nasıl sağlanacağı ve sosyal hizmetlerin nasıl sunulacağı sorgulanmaya başlamıştır. Başka bir ifade ile uzunca bir süre sosyal refah gereksinimlerini karşılamaya çalışan devletlerin yapısal ve fonksiyonel olarak aşırı bürokratik, merkeziyetçi ve otoriter olma eğilimi göstermesi, sosyal refah hizmetleri de dahil olmak üzere tüm hizmetlerin sunulmasında başarısız olması nedeniyle yeni arayışlar başlamıştır.

Bu arayışlar bağlamında, sosyal refahın sağlanmasında/sunumunda ve sosyal sorunlar karşısında devletin görevleri konusunda üç farklı yaklaşımın tespit edildiği ya da üç farklı görüşün ortaya çıktığı görülmektedir. Birinci görüşe göre herhangi bir sorun ile karşı karşıya gelindiğinde, çözüm hususunda sırasıyla önce kişi kendisi, sonra ailesi-akrabaları ve arkadaşları daha sonra dini kurumlar en sonunda da devlet gelmektedir. İkinci görüşe göre de, devlet sosyal refahın sağlanmasında ve sosyal sorunların çözümünde en temel kurumdur, bu da refah devleti/sosyal devlet ile aynı anlama gelmektedir. Refah devletinin/sosyal devletin alternatifi serbest piyasa değildir. Üçüncü görüş ise sosyal refahın sağlanmasında ve sosyal sorunların çözümünde tek faktör devlet değildir ve olmamalıdır. Ayrıca refahın sağlanmasını serbest piyasanın insafına da bırakmamak gerekir (Özdemir, 2004:100-103).

Gelinen bu noktada ne tek başına kişinin ve yakın çevresinin, ne serbest piyasanın, ne sivil toplum örgütlerinin, ne dini kurumların ne de devletin sosyal refahın sağlanmasında ve sosyal sorunların çözümünde yeterli ve başarılı olamayacağı anlaşılmıştır. Sosyal refahın sağlanmasında ve sosyal sorunların çözümünde karma bir yapıya ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır. Bu karma yapının bir bakıma insanlık tarihi içinde mevcut olduğundan hareketle, modern refah devletinin/sosyal devletin oluşumundan önce sunulan bazı sosyal refah hizmetlerinin bir şekilde sivil sektör, dini kurumlar, piyasalar, gönüllü kuruluşlar ve devlet gibi kurumlar tarafından sunulduğu görülmektedir. Ayrıca devlet tarafından oluşturulan henüz bir kurumsal koruma sisteminin oluşturulmadığı dönemlerde ortaya çıkan ailevi, sosyal ve doğal krizler karşısında bireylerin ihtiyaç duyduğu koruma, sosyal sermaye olarak kabul ettiğimiz(mahalle-köy-cemaat-lonca-tekke-zaviye vb.) dayanışma kurumlarınca/sosyal ağlarca sağlanmıştır.

Bu açıklamalardan sora “refah karması” yaklaşımında/modelinde sosyal refahı sağlamada görev alan kurumlar/aktörler şöyle formüle edilebilir (Özdemir, 2004:105-109).

Sivil sektör; örgütlü sosyal sermayenin en eski örneğini oluşturan aile, akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık gibi kurumlar, bir bütün olarak sivil sektör olarak ifade edilmektedir.

Dini kurumlar; Bir sosyal olgu ve bir sosyal sermaye olarak din kurumu, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmekle kalmaz aynı zamanda yerine ve sorunun niteliğine göre bazen gönüllü olarak özendirir bazen de zorunlu olarak mecbur eder.

Gönüllü sektör; Gönüllü sektör de aynen sivil sektör gibi bir sosyal sermaye olup hem geçmişte hem de günümüzde oldukça önemli sosyal refah kurumlarıdır. Bunlar; üçüncü sektör (kar gütmeyen kuruluşlar vakıflar, dernekler gibi), sivil toplum kuruluşları, hayırsever yardım kuruluşları olarak ifade dileyebilir. Gönüllü kuruluşların en önemli gelir kaynağı merkezi ve yerel yönetimlerden proje karşılığı elde edilen fonlar ile üyelerinin katkıları ve insani ve dini gerekçelerle yapılan bağışlardır. Günümüzde gönüllü sektörün rolü, genellikle yasal hizmetlerin sunumunda devleti(merkezi ve yerel) tamamlayıcı olarak gerçekleşmektedir.

Özel sektör; kar amacı güden piyasa ve işletmelerden oluşmaktadır. Yukarıda da üzerinde durulduğu gibi son zamanlarda piyasa mekanizması çerçevesinde özel sektörün sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir.

Kamu sektörü; Sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında toplum için hiç kuşkusuz en önemli sosyal sermaye ve en başat sosyal refah sağlayıcı kurum devlet kurumudur.

Görüldüğü gibi aynı zamanda tarihi tecrübelerden de beslenen “Refah karması” yaklaşımı/modeli sosyal refah sağlamada bir yandan devlete başat rol vererek neo-libreal politikalar ile ortaya çıkan adaletsizliği serbest piyasa mekanizmasına bırakmazken, bir yandan özel sektöre sorumluluk yüklerken, bir yandan da sivil sektöre(aile ve yakınlarla) sorumluluk yüklemekte, hem din kurumunun vicdanlara yüklediği sorumluluğu hatırlatmakta hem de gönüllüğü teşvik ederek sosyal sorumluluk anlayışı içinde halkın, toplumsal sorunlara sahip çıkarak devletin yükünün hafifletilmesine katkı vermesi sağlanmaktadır. Bu yaklaşımda devlet, sosyal sorunları ne piyasa şartlarına terk etmekte ne de hayırseverlerin vicdanına terk etmektedir. Devlet başat rolünü korumaktadır. Sosyal refah sağlaması gereken taraflara sorumluluk yüklemektedir. Ancak insanlığın ilk döneminden bu yana uygulanmakta olan bu modelin, son 35 yıldır gündeme gelerek tartışılmasına rağmen refah devleti/sosyal devlet uygulamasında olduğu gibi bir kamu hizmeti halinde formüle edilerek uygulandığı da söylenemez.

Karma refah devleti eğiliminde sosyal sermaye ve sosyal çalışma ilişkisi ele alındığında, sosyal sermayenin bireysel ve toplumsal sorunların çözümüne katkısı daha görünür hale gelmektedir. Sosyal sermayenin, makro, mezzo, mikro boyutuyla, herhangi bir toplumun sahip olduğu insani değerler, kültürel değerler, dini ve ahlaki değerler ve aile değerlerinin toplamı olarak ifade edilmesi, sosyal sermaye-sosyal çalışma ilişkisinin çok boyutlu ele alınmasını gerektirir. Bireyin, toplumun ve grupların sosyal sermaye potansiyelleri ancak yapısal, kültürel, sosyal, ekonomik faktörlerin göz önünde bulundurulması ile analiz edilebilir.

Sosyal sermayenin, bireylerarası ilişkilerin oluşturduğu potansiyele vurgu yapması sosyal çalışmanın “çevre içinde birey” anlayışı ile önemli bir noktada kesişmektedir. Sosyal çalışmanın bireysel ve toplumsal sorunların çözümünü odak almış bir akademik disiplin olması, bireysel ve toplumsal sorunların çözümünde sosyal sermayeden yararlanılabilir mi sorusunu akla getirmektedir. Başka bir ifade ile, “sosyal sermaye sosyal çalışma uygulamalarına entegre edildiğinde sorunların çözümünde nasıl bir sonuç alınır?” sorusu bu çalışma açısından önem taşımaktadır.

Öncelikle ifade edilmesi gerekir ki, sosyal çalışmanın mikro planda en önemli iki odak noktası/yaklaşımı vardır. Birincisi bireyin sorunlarının çözümünde çevresi içinde bireye ve bireyin sorunlarına odaklanmak, ikincisi de bireyin sorunlarının çözümünde bireyde var olması muhtemel bireysel ve çevresel potansiyellerin açığa çıkarılmasını ve sorun karşısında bireyin güçlendirilmesini sağlamaktır (Kongar, 1972: 2-11). Bireyin çevresinden kast edilen, bireyin sahip olduğu maddi ve manevi(sosyokültürel ve sosyoekonomik) sermayesi, sahip olduğu sosyal ağların niteliği ve niceliğinin yanında bu ağlardan ne ölçüde destek aldığı hususudur.

Sosyal çalışma uygulamalarında dikkat edilmesi ve ihmal edilmemesi gereken iki husus vardır. Birincisi bireyin sorunları çevresi içinde ele alınırken, bireyin içinde bulunduğu toplumun sosyokültürel yapısı, sahip olduğu değerler (dini, ahlakı ve ailevi) göz önünde bulundurulmalıdır. İkincisi ise sosyal sermayenin maddi destek (sosyoekonomik) boyutunun yanında manevi destek (ruhsal,psikolojik) boyutu da dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda biyo-psiko-sosyal-kültürel bir varlık olan insanın tam anlamı ile refaha/feraha ulaşması veya ulaştırılması ancak insanın bütüncül bir bakış açısı ile ele alınması mümkündür.

Sosyal Çalışma disiplini bir yönü ile multi disiplinler bir yönü ile de interdisipliner olmasının yanında, sosyal çalışma uygulamalarında sosyal sermayeden yararlanırken toplumsal yapıların da iyi analiz edilmesi gerekir. Sosyal çalışma uygulamalarında zaman zaman literatürün de etkisinde kalarak toplumların sosyokültürel ve sosyoekonomik yapıları dikkatten kaçabilmektedir. Burada sosyal sermayenin sosyal çalışmaya uygulamalarına entegre edilmesine de ışık tutacak bir tespit yapacak olursak; çok kabul gören bir yaklaşıma göre, Batı toplumları bireyci toplumlar, doğu toplumları ise kamucu toplumlardır. Coğrafya esasına göre yapılan bu ayırimda Batıya göre İslam toplumların çoğunluğu doğuda olduğu için, İslam toplumları da bu kategoriye konularak İslam toplumları da kamucu toplum olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşım daha çok batılı düşünürlerin bakış açısını yansıttığından, çoğu bilim çevreleri İslam toplumlarını da bu kategoride görme alışkanlığına sahiptir. Ancak İslam, altıncı yüz yıldan itibaren yeni bir medeniyet tasavvuru getirmiş ve safha safha bu yeni medeniyeti inşa etmiştir. Bilindiği gibi “İslam medeniyeti”nin oluşmasında İslam dininin, Müslümanlığı kabul eden doğu toplumlarını dönüştürdüğü de bir gerçektir. Eğer günümüz toplumlarını mutlaka bir tasnife tabi tutacak olursak, doğu ve batı toplumları diye ikili bir tasnif yerine doğu toplumları, batı toplumları ve diğergâm toplumlar diye üçlü bir tasnife tabi tutmak gerçeğe daha uygun olacaktır. Doğu ve batı ayırımı coğrafya esasına dayanırken diğergâmlık doğu içinde farklılaşan ve büyük ölçüde dönüşüm geçiren Müslümanları

ifade etmektedir (Abay, 2004: 277). Türkiye'ye gelindiğinde ise, sosyal politika literatüründe Türkiye'nin Güney Avrupa refah modeline uyum gösterdiği bu anlamda özellikle enformel mekanizmaların aile ve akrabalık ilişkilerinin ve diğer aktörlerin büyük önem taşıdığı belirtilmektedir (Kesgin, 2012:173).

Sosyal çalışma uygulamalarının, sosyal sermaye potansiyelleri göz önüne alınarak planlamasından kasıt bu çalışma için enformel güçlerin devreye sokulması ve bireyin devletin yardımlarından, desteğinden mahrum bırakılması amacı taşımamaktadır. Aksine sosyal sermayenin, bireyin sosyal kaynaklarını ifade eden bir unsur olduğunu ve bireyin sosyal kaynakların potansiyelinin belirlenmesi, yeni sosyal kaynakların geliştirilmesi, var olan sosyal kaynakların iyileştirilmesi gibi sistematik sosyal çalışma uygulamalarına vurgu yaptığını göstermektedir. Sosyal ağlar perspektifinden bireyin sosyal kaynaklarına odaklanmak bu anlamda bireyin sahip olduğu bir güç olarak sosyal sermaye potansiyellerinin daha görünür hale gelmesini sağlamaktadır.

Türkiye açısından, kendi toplumsal yapımızda, sorunların çözülmesinde ve önlenmesinde sosyal kaynakların taşıdığı potansiyelin sosyal çalışma uygulamalarında değerlendirilmesinin nasıl sonuçlar doğuracağını tespit etmek için öncelikle sosyal ağlar perspektifi ile gündelik sosyal ilişkilerin niteliğini ve niceliğine odaklanmakla başlanmalıdır.

3.2. Sosyal Sermayeyi ve Sosyal Desteği Sosyal Çalışma Açısından Yeniden Düşünmek

Sosyal çalışma literatüründe, sosyal ilişkilerin öneminden sıklıkla bahsedilmektedir. Nitekim bu durum bireyselleşmenin baş göstermesi, insanların yalnızlıktan kaynaklanan nedenlerden ötürü sorunların çeşitlenmesiyle daha da büyük bir öneme sahip olmuştur. Sosyal işlevsellik, günümüzdeki sosyal çalışma anlayışı için sadece bireyi sosyal çevre içinde rehabilite eden bir öneme sahip değildir. Aynı zamanda sorun ile birey arasında bir tampon mekanizma görevi üstlenen sosyal çevreden yoksun olma durumu, bireylere daha fazla profesyonel destek ihtiyacı doğurmaktadır.

Sosyal çalışma geleneğine bakıldığında, sorunun bireyden kaynaklandığı medikal yaklaşımın etkisi altındaki uygulamalardan, birey, sorun ve çevre üçgeninde problemlerin değerlendirildiği sosyal çalışma uygulamalarına gelen dönemde, "*Bireyin sosyal çevresi, sosyal çalışma uygulamaları için daha fazla anlam ifade eder mi?*" sorusu sosyal sermayeyi sosyal çalışmanın odağına oturtmaktadır. Sosyal sermaye teorileri, bireyin sosyal kaynaklarını anlamada daha sistematik bir bilgiyi sosyal çalışmaya sunmaktadır. Bu yönelim, öncelikle bireyin mevcut kaynaklarının ortaya konmasına ve sosyal çalışma uygulaması için sosyal kaynakların yeniden değerlendirilmesine, analiz edilmesine yardım eder. Sosyal sermaye analizi ile bireyin sosyal çevresinden elde edebileceği fırsatlar ortaya çıkar. Bireyin sorunla birlikte ele alınan mevcut kaynakları, örneğin maddi durumu, sorun çözme becerisi, beşeri sermayesi gibi birtakım kaynaklarının yanında, sahip olduğu sosyal kaynaklar da bireyin güçlü yanı olarak sorun çözmeye dahil edilir.

Sosyal ilişkilerin üretken kapasitesini anlamak, birey, aile ve topluluklarla sosyal çalışma uygulamalarında değerli bir katkı sunar. Sosyal sermaye analizi, sosyal ilişkilerde gömülü olan belirsizlikleri anlamaya yardım eder. Sosyal sermaye konsepti, sosyal ağın analizine derinlik katar ve yapısal dinamiklerin dahil edilmesiyle sınıf, etnisite ve cinsiyet gibi faktörlerin etkileşimsel nüansların etkisini yakalamaya destek verir (Hawkins ve Maurer, 2012: 367). Sosyal sermaye, bireysel bazda düşünüldüğünde, bireylerin ilişkilerinde gömülü olan sosyal kaynaklardan kendilerinin bile habersiz olması durumu onları elde edeceği bazı faydalardan mahrum bırakır. Özetle, sosyal sermaye analizi ile sosyal kaynakların resmi çekilir ve sosyal kaynaklar hem sosyal çalışmacı için hem de birey için daha görünür hale gelir.

Sosyal sermaye tartışmalarında sıklıkla bahsedilen sosyal sermayenin bireye sağladığı faydalardır. Bireye sağladığı güven, itibar, statü gibi durumlarla toplumsal bazı kaynakların erişiminde ve ediniminde birey daha avantajlı bir konuma sahip olur. Bu avantajlı konum, sosyal sermaye konusunda zayıf olanların kaynaklara erişim anlamında yaşadığı sıkıntıların gündeme gelmesini zorunlu kılmıştır. Eğer sosyal sermaye, bireylere örneğin iş bulma konusunda yardım sağlıyorsa, diğerlerine göre bir adım daha önde olmasını sağlıyorsa, bir öğrencinin eğitim bursu elde etmesinde onu daha şanslı kılıyorsa, bu durum yeterli sosyal sermayeye sahip olamayanlar için profesyonel bir yardım ihtiyacı doğurmaz mı sorusunu akla getirmektedir.

Sosyal sermayede baskın olan tartışma, Bourdeiu'nun öncüsü olduğu, sosyal sermaye konusunda elitlerin sosyal konumundan dolayı avantajlı bir konumda olması ve bunun toplum içindeki eşitsizlikleri beslediği konusundadır. Bu durum sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı durumda olan bireyler için sosyal sermayeden fayda elde etme konusunda onlara çok fazla fırsat tanımamaktadır. Fakat sosyal adalet prensibini benimseyen sosyal çalışma disiplini, dezavantajlı bireylerin sosyal kaynaklara ulaşma konusunda sosyal sermaye edinimine yardımcı olabilecek bir yöntem, sosyal çalışma uygulamalarına entegre edilebilir mi hususu gündeme getirilmiştir. Bu durum bir nevi dezavantajlı bireyler için yeni sosyal kaynaklar oluşturulmasının mümkün olup olmadığını akla getirmektedir.

Sosyal sermaye makro anlamda düşünüldüğünde, bazı toplumlarda yetersiz kaynaklara sahip sosyal ağlar ve topluluklar için ekonomik, beşeri ve sosyal sermaye edinimi üzerindeki kısıtların nasıl azaltılacağına ilişkin sistematik bilgi sunmasıyla büyük bir cazibe kaynağı olmuştur. Bu kısıtların nasıl azaltılacağı hususu, öncelikle sosyal sermayenin bir yönü olan, bireylerin, kurumların ve onların etkileşimlerinin yapısal güç dinamiğinin analizini içerecek şekilde bütünsel bir çerçeve içinde ele alınmalıdır. Bu bakımdan sosyal çalışmacılar, etkili olmak için, tarihsel olarak sosyal ve ekonomik kaynaklara erişimden dışlanmış olan topluluk ve bireylerin sosyo-ekonomik hareketliliğini teşvik etmede sosyal değişimlerin sosyal sermayeyi ne ölçüde arttırdığını veya azalttığını anlamalıdır (Hawkins ve Maurer, 2012: 367). Bu anlayış öncelikle sosyal çalışmanın, sosyal adalet prensibi ile örtüşmektedir. Özellikle sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan daha dezavantajlı konumda olan bireyler için, düşük sosyal sermaye bireylerin refahlarını arttıracak değerli kaynaklara erişim fırsatı

sunamamaktadır. Bu durum, dezavantajlı gruplar için kaynaklara erişim anlamında fırsat eşitliği sağlayacak sosyal çalışma uygulamalarına sosyal sermaye analizinin önemini ve katkısını anlatmaktadır. Diğer yandan sosyal çalışmanın bir diğer odak noktası, bireyleri fırsat ve kaynak sağlayacak bağlantılarla buluşturması olduğu düşünüldüğünde, özellikle dezavantajlı gruplar için bağlayıcı, köprü kurucu, bağlantı kurucu gibi sosyal sermaye türleri ile mevcut kaynak stokunu anlama ve kaynak sağlayacak yeni sosyal ağlarla onları bağlantılandırmasıyla bütünlüklü bir sosyal çalışma uygulaması gerçekleştirilebilir.¹⁸

Sosyal sermaye konusuna dezavantajlı bireyler açısından yaklaşıldığında, bireyin sosyal konumundan dolayı sosyal sermayede de daha zayıf bir potansiyele sahip olduğu vurgusu yapılmaktadır. Sosyal sermayede odaklanılan üç nokta, öncelikle bireyin sosyal konumu, bireyin sosyal ağlarındaki konumu ve bireyin amaçlı eylemlerle ağları hareketlendirmesidir (Lin, 2001a). Sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan daha dezavantajlı konuma sahip olanlar bireylerin sosyal çevresi, sosyal kaynaklara erişim anlamında onlara bir ayrıcalık tanımazken, aynı zamanda köprü kuran ağ hareketleri de kısıtlı durumdadır. Bu durum, dezavantajlı bireyler için imkânsızlıklarını yenebilmede de bir engel olarak görülmektedir. Sosyal paylaşım ve sosyal destek, düşük gelirli bireyler ve ailelerin günlük mücadelede hayatta kalmasına yardımcı olabilse de, kaynak paylaşımı, karşılıklılık ve yapısal desteklerin eksikliği nedeniyle, düşük gelirli bağların genellikle yükselmeye katkıda bulunamayacağını göstermektedir (Dominguez ve Watkins, 2003).

Sosyal Sermayeye sadece yükselme şansı tanınması açısından bakılması, sosyal sermayenin aslında bir boyutunu oluşturmaktadır. Lin'in sosyal sermaye getirilerini gruplandığı modelde Lin, araçsal eylemlerin getirilerini ekonomik, politik, sosyal getiri olarak sınıflandırmıştır. Bu bağlamda kişinin diğer sosyal yapılardaki bireylerle etkileşim içinde olması onun için sosyal yükselme faydasını getirebilir. Lin için ifadesel eylemlerin getirisi ise, fiziksel sağlık, akıl sağlığı ve yaşamsal doyumdur. Bu ağlardaki paylaşımın etkisi ile bireylerin fiziksel sağlık; fiziksel olarak iş görebilirliğin devamlılığını, sağlıklı olmayı sağlarken, akıl sağlığı; stresle baş edebilme, bilişsel ve duygusal dengeyi sağlayabilme yetilerine işaret eder. Yaşamsal doyum da, iyimserliğe ve aile, evlilik, iş, cemiyet ve komşuluk ilişkileri gibi çeşitli alanlarda tatmine işaret eder (Lin, 2010: 197). Lin'e göre, araçsal ve ifadesel eylemler arasında kesin bir ayırım yapmak ve bireye herhangi birinin daha fazla fayda sağladığını söylemek zordur, çünkü

¹⁸ Hawkins ve Maurer (2012) makalesinde, sosyal çalışma uygulamalarına entegre edilen sosyal sermaye analizinin katkılarını iki senaryo üzerinden yorumlamıştır. Çocuk bakımına ayırdıkları zamandan ötürü akademik başarısı azalan, ekonomik açıdan dar gelirli, ve orta gelirli iki gencin sosyal çalışmacıya aktarılması ile müdahale planları değerlendirilmiştir. Burada amaç, düşük gelirli ve diğer orta gelirliere dayalı iki farklı ağın sosyal sermayesini oluşturmak için göreceli gücü sosyal çalışmaya entegre edilen sosyal sermaye analizi ile araştırmaktır. Burada sosyal çalışmacının amacı, sorunu çözmek için öncelikle ders çalışma saatlerini yükselterek onlara burs gibi maddi geçimlerine yardımcı olacak imkânlar sağlamak olabilir. Fakat fark oluşturan sosyal çalışma uygulaması, sosyal sermaye bakış açısıyla sorunun çözümü aşamasında öğrencinin bağlantıda olduğu kişiler üzerinden sahip olduğu sosyal kaynaklara erişim fırsatlarının, örneğin okul sonrası elde edebilecekleri birtakım iş fırsatlarını garantiye almak gibi göz önünde bulundurmaya gerektirir. Düşük gelirli genç için ise, çevresinde ona sosyal kaynak sağlayacak bireylerin kısıtlı olmasından dolayı dış çevrede kaynaklar oluşturulmaya çalışılacaktır.

bu iki eylem birbiri ile iç içe geçmiştir. Bazen ifadesel bir eylem araçsal eylem olarak yorumlanabilir. Birey (ego) ifadesel eylemde bulunarak bir ilişkide araçsal getiri hedeflemiş olabilir, diğer yandan bunun tersi de mümkündür (Lin, 2001b: 46). Ona göre, araçsal eylem getirileri ile ifadesel eylem getirileri birbirlerini pekiştirici niteliktedir.

Sosyal desteğin ve sosyal sermayenin getirileri, bireylerin hayatlarını güçleştirici stres durumları düşünüldüğünde, üstlendikleri rol bakımından sosyal çalışma için anlamlıdır. Dolayısıyla bireylerin sahip oldukları sosyal kaynakların görünür hale getirilmesi ve sosyal çalışma uygulamasına dahil edilmesi daha etkili bir sosyal çalışma uygulaması oluşturabilir. Sosyal sermaye, sosyal destek ve sosyal çalışma etkileşimi ele alındığında, sosyal sermayeyi ve sosyal desteği sosyal çalışmanın amaçları açısından yorumlamak gerekir. Nitekim sosyal sermayenin ve sosyal desteğin sosyal ilişkiler içinde üretildiği göz önünde bulundurulduğunda, sosyal çalışma açısından asıl mesele, bireyin sosyal ağlarının fonksiyonlarının neler olduğu ve bireyin iyilik haline bunun yansımasıdır. Bu açıdan bakıldığında, yoğun- güçlü ağların ve zayıf ağların farklı sosyal sermaye potansiyelleri mevcuttur.

Yoğun ağların ve zayıf ağların etkileri, birincil, ikincil, üçüncül ağlar üzerinden düşünüldüğünde her ağ türünün farklı sosyal sermaye potansiyeli taşıdığı görülür. (bknz. 2.3.4.)

3.3. Sosyal Desteğin Bireyin Problemlerine Etkisi ve Sosyal Çalışmada Sosyal Ağ Çalışması

Bireyin hayatını güçleştiren bir sorunla karşılaşması durumunda, çevresinde tecrübe ettiği sosyal destek ve profesyonel desteğe başvurma eğilimleri arasında teorik olarak nasıl bir ilişki kurulabileceği konusuna farklı noktalardan bakılabilir. Sosyal destek, psikolojik, bilişsel, araçsal yardım boyutuyla bireyin problemle başa çıkmasında birçok olumlu etkiye sahiptir. Sosyal çalışma ise, bireyin problemlerini çözmeyi ve bireyin sorunlarla baş edebilecek kapasitelerini geliştirerek sorunlarla başa çıkması için bireyi güçlendirmeyi hedeflemektedir. Kendi kendine yardım ilkesini benimseyen profesyonel sosyal çalışma, bireyin sosyal eksikliklerini dengelemeyi, toplumsal hayata entegrasyonu ve sosyal hayata katılımı kolaylaştırmayı da mümkün kılmaya çalışır. Bu entegrasyon mikro ve mezzo düzeyde sosyal ağlara katılımı gerçekleştirir. Eğer bireyin sosyal ağlarında sosyal eksiklikler mevcutsa, enformel sosyal destek olanakları azalır ve birey kriz durumlarında sosyal çalışma gibi mesleki yardım kaynaklarına bağımlı kalır (Barth, 2015: 32). Sosyal çalışmanın en temel prensibi bireyin yeteneklerini güçlendirmek ve kendine olan güveni arttırarak kendi kendine yardım kabiliyetini geliştirmektir. Fakat bununla birlikte, herkesin sosyal ağa ve sunduğu desteğe ihtiyacı vardır. Sosyal ağlardaki eksiklik, sosyal desteğin araçsal, psikolojik, bilişsel boyutlarıyla düşünüldüğünde, bireyin sosyal ağlarından elde edemediği tüm destekler için profesyonel kurumlara başvurmalarını gerektirir.

Sosyal destek çok çeşitlidir. Herhangi bir kişi ya da kurumdan gelen desteğin kabul edilmesi ya da gerçekten faydalı olabilmesi için birçok şeyin bir araya gelmesi gerekir. Her şeyden önce gelen destek teklifi mevcut gereksinimi karşılamalıdır. Sosyal desteğin çeşitliliği de düşünüldüğünde, destek gereksinimi ile sunulan destek teklifinin

uyumunun yanında, desteği kimin verdiği de önemli bir rol oynamaktadır. Yardımın kabul edilmesinde sahip olunan ilişkinin niteliği çok önemlidir. Eğer ön planda, endişe ya da beklenmeyen yan etkiler (kişinin değerinin düşeceğini düşünmesi, yardım edene bağımlı olacağını düşünmesi, kontrol) söz konusuysa yardımın kabul edilmesi zorlaşabilir. Bu durumda birey yardımı kabul etmez ya da olumsuz duyguların eşliğinde kabul eder. Bunun yanında olumsuz tecrübelerle bazı müracaatçılar sosyal ağlarının onları desteklemek konusunda isteksiz olduklarını tecrübe etmiş olabilirler. Bu durum onları sosyal ağlarında yardım arama konusunda isteksiz yapar. Dolayısıyla profesyonel yardımlar bir kurtarıcı olarak görülür ve kendi sosyal ağlarından yardım istemek yerine profesyonel yardım almak daha kolay görülebilir. Fakat profesyonel yardım alma, hayatını idame etme, günlük birtakım olaylarla mücadelede, çocuk yetiştirme ve bakımı gibi konularda bireyin kendi kendinde değer kaybı ya da etiketlenme gibi sorunlar da doğurabilir. Sosyal çalışma prensibinde öncelikle bireyin ağ yeterliliği teşvik edilir. Bireyin iletişim ağlarını genişletmek ya da var olan sosyal kaynaklarını korumak için bireyin iletişim ağlarını desteklemek sosyal çalışmanın amaçlarından (Friedrich, 2012: 30-31). Sosyal çalışma açısından bireyin kaynakları, bireysel kaynaklar (kişisel yetkinlikler, yetenekler vb.), sosyal kaynaklar (sosyal ağlar ve profesyonel destek hizmetleri), materyal kaynaklar (finansal destek, maaş, konut vb.) olarak ele alınabilir. Sosyal çalışmada bireyin kaynaklarının belirlenmesi ve sistematik kullanımı yardım planının bir parçasını oluşturmaktadır (Möbius, 2010: 14). Bireyin sahip olduğu sosyal ağlar, bu durumda bireyin güçlü yanını oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle sosyal çalışma bireyin sosyal işlevselliğini hedefleyerek, güçlü bir sosyal çevre için çabalar.

Profesyonel mesleki yardımlar gerekli olduğunda, hem sosyal çalışmacı hem de profesyonel yardıma başvuran birey için, sosyal ağlarının niteliğinin belirlenmesi önemlidir. Mevcut sosyal ağ hakkında genelde herhangi bir farkındalık bulunmadığından, hem profesyonel yardımcı hem de ilgili kişi için ağın niteliği hakkında bilgi toplanabilecek bir yöntem gerekir (Kaehler, 1983: 263). Sosyal ağ çalışması bireyin sosyal çevresinin bir resmini çeker ve sosyal ağları bireyin kaynakları olarak değerlendirir. Özellikle kriz durumlarında soruna kitlenen bireyler kendi kaynaklarının yönetimi konusunda sıkıntı çekebilirler. Sosyal ağ odaklı çalışmada, birey kendi sosyal kaynaklarının farkına varır.

Sosyal çalışma açısından sosyal ağların, birincil olarak, bireyi çevre içinde anlama, bireyin çevresini anlama ve problem ile çevre arasında bağ kurulabilmesi açısından önemi vardır. İkincil olarak ise, bireyin hayatını zorlaştıran bir sorunla karşılaşması durumunda ya da genel iyilik halinin sürdürülmesi konusunda, sosyal ağ odaklı çalışma, bireyin sosyal destek potansiyelini ortaya koyar. Nestman (1991: 48), bireyin sosyal ağlarına odaklı sosyal çalışma perspektiflerinde, sadece problemin taşıyıcısı olarak bireye ve onun güçlü yanlarına odaklı olarak değil, aynı zamanda sosyal ağlarıyla sorun arasında da bağlantı kurulur. Çünkü sosyal ağlar, sorunun belirlediği ya da soruna etki eden muhtemel kaynaklar olabileceği gibi, aynı zamanda birey için sorunla mücadelede yardımcı kaynaklar olabilir, ya da buna dönüşebilirler (Bullinger ve Nowak, 1998: 139). Bu durum sosyal çalışma açısından sosyal ağların hem soruna çok yönlü yaklaşım için bireyin çevresi içinde ele alınmasını gerekli kılar, hem de bireyin sosyal ağlarını sosyal

kaynak olarak değerlendirerek, sorunun çözümünde yardımcı kaynak olarak başvurulmasını sağlar.

Sosyal çalışmacılar, bireylerin sosyal ağlarıyla ne dereceye kadar bağlantılı olduğunu ve bu ağlarda hangi sosyal destekleri tecrübe ettikleri hakkında bilgiye ihtiyaç duyarlar (Bullinger, Nowak: 99). Sosyal çalışma, karşılaşılan zor durumlarda, müracaatçılara verdiği danışmanlık ile çok önemli bir rol üstlenmektedir. Bu danışmanlığın bir boyutu da, müracaatçının ağ kaynaklarına odaklanan sosyal çalışmadır. Uygulamada, bireyin ağ yapılarına odaklanılarak, bireylerin mevcut ağlarının aktivite edilmesi yahut da eksik kaynakların geliştirilmesi hedeflenir. Sosyal çalışma uygulaması, çevredeki sosyal kaynakların eşitsiz dağılımı öngörüsüyle, kaynaklardaki eksikliği gidermeyi ve bireyi yeni kaynaklarla buluşturma amacı gütmektedir (Kaehler, 1983: 262). Bu aynı zamanda sosyal çalışmanın hedefi olan, bireyi yeni kaynaklarla buluşturma amacına da hizmet etmektedir. Özellikle dezavantajlı kesimler açısından düşünüldüğünde hayatlarını kolaylaştıracak ya da iyilik haline etki eden sosyal ağlarla bağlantı kurabilmeleri sosyal ağ çalışması ile mümkün olabilecektir.

Sosyal destek ve sosyal ağ arasında, sosyal desteğin sosyal ilişkiler içerisinde elde edilmesinden dolayı direkt bir ilişki vardır. Bu durum bireylerin hayatlarındaki sosyal destek potansiyelini anlayabilmek için öncelikle sosyal ağların niteliğini ve niceliğini anlamayı gerektirir. Sosyal ağlar, bu anlamda sosyal destek için bir alt yapı sunmaktadır. Sosyal destek konseptinin gelişme serüvenine bakıldığında ise, sosyal destek bir sosyal alışveriş olarak görülmekte ve sosyal alışveriş araştırma geleneğiyle yol aldığı görülmektedir. Bu durum sosyal desteğin tek taraflı olmadığı, desteği alıcı ve vericinin olduğu sosyal değiş tokuş sürecini yansıtmaktadır (Diewald ve Sattler 2010: 689- 693). Böylece desteği alan ve desteği veren arasında etkileşime dayalı, karşılıklı içeren bir sürece vurgu yapılmaktadır. Sözgelimi, desteği alan ve verene bağlı nedenlere bağlı olarak sosyal desteğin bireyin problemlerine etkisinden söz edilebilir.

Hayatı güçleştiren olaylarda bireyin bunun üstesinden gelmesinde farklı süreçler mümkündür.¹⁹ Bu süreçte bireyin problem çözme ile ilgili becerileri ve kapasiteleri ve süreci nasıl yönettiği çok önemli bir yer tutmaktadır.²⁰ Bununla birlikte, bireyin çevresiyle ve çevresindeki sosyal kaynak sağlayıcılarla etkileşimi birey üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilmektedir. *Birey odaklı konuya yaklaşıldığında*, kriz durumlarıyla mücadele etmede bir yol da, çevresindeki potansiyel yardımlar için, bireyin sahip olduğu sosyal ağları harekete geçirebilme kapasitesidir. Öyle ki, bireyin hayatını zorlaştıran zor durumların, aile ve akrabalarının, arkadaşlarının, tanıdıklarının yardımları

¹⁹ Martin Diewald'a göre, insanların zor durumlarında problemleri ile baş etmede 3 yol mümkündür;
a)Problematik durumun değişmesi (kendi davranışlarının uyumu veya yaşam şartlarının kendine imkânlarına uyumu ya da sorunun ortadan kalkması)
b)Sorumluluk- suçluluk duygusunu etkileyen algıya bağlı stratejiler aracılığıyla durumun subjektif anlamının değişmesi (tehdit eden durumun yeniden yorumlanması)
c)Sosyal ağlarından elde edilen Sevmeye- sevilme- emniyet- kendini ait hissetme vb. gibi sosyal destek fonksiyonlarıyla depresyonun, korkunun, kızgınlığın, mutsuzluğun üstesinden gelmek için sağlanan motivasyonel (sosyal) destek ile algılanan stresin bilişsel ve duygusal sonuçları için yatıştırıcı-azaltıcı etkisi (Bullinger, Nowak, 1998: 105).

²⁰ Tezde sosyal desteğin olumlu etkisi ele alınmaktadır.

ile birey hayatının kolaylaştığı bilinmektedir. Bununla birlikte birçok çalışma, bireyin dahil olduğu sosyal ilişki yapılarının, bireye özgü belirli davranışsal özelliklerle ilişkili olduğunu öne sürmektedir (Kaehler, 1983: 262). Sosyal alışveriş süreci olarak değerlendirilen sosyal desteğin, bu bağlamda birey kaynaklı bazı etkenlere göre şekillendiği görülmektedir. Bu etkileşim süreci, bireyin iletişim becerisi ve iletişim isteği gibi süreçlerden etkilenebilmektedir. Bireyin sosyal çevresiyle etkileşimi, öncelikle bir iletişim süreci olarak değerlendirildiğinde, birey, sahip olduğu sosyal ağlarda, sosyal etkileşimin bir muhatabı olarak etkin bir rol üstlenmektedir ya da üstlenmemektedir. Dolayısıyla bu tercih durumuna göre, bireyin tecrübe edeceği ya da ettiği sosyal destek düzeyi, sosyal etkileşimin aktörlerden biri olan, öncelikle sorunu yaşayan bireyle ilgilidir. Nitekim birey hayatını zorlaştıran bir problemle karşılaşması durumunda, sosyal çevresi ile uzaklığını veya yakınlığını kendisi belirlemektedir. Bu durumda, bireyin problem çözme konusundaki bilgisi, kapasitesi, becerisi, isteği hayatını güçleştiren durumla başa çıkmasını etkilerken, bununla birlikte çevresindeki bireylerle etkileşime girme konusundaki motivasyonu da, bireyin problemle başa çıkmasını etkileyebilmektedir. McKinley'in (1973) çalışmasında, refah kurumlarının ve sağlık kurumlarının hizmetine başvuran insanlara göre, nadiren bu tür hizmetleri kullananların sosyal ilişkileri daha farklı karakteristik özelliklere sahip olduğu görülmüştür (Kaehler, 1983: 262). Bu durum, bireylerin problemleri ile başa çıkmada profesyonel kurumlara başvurma eğilimleri ile sahip oldukları sosyal ağ yapıları arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır.

Sosyal ağlar odaklı konuya yaklaşıldığında, bireylerin yaşadıkları hayat şartlarını zorlaştıran problemleri yaşadıkları süreçte, çevrelerinden deneyimledikleri sosyal destek öncelikle sosyal ağların niteliği ve niceliği ile ilgilidir. Ağ yapısı karşılıklı bir yapıdan meydana gelmektedir. Bu durum, ağlardaki karşılıklı etkileşimin beslendikçe daha güçlü ve daha dayanışmacı yapılar oluşturduğunu göstermektedir. Diğer yandan daha zayıf ağlar ise, bireylere başka fırsatlar sunabilmektedir. Sosyal ağlar, sosyal ilişkinin niteliğini anlayabilmek için önemli imkânlar sunmaktadır. Kaehler'e göre, bireylerin yaşadıkları zorluklarda temasta bulunduğu sosyal ağlar zorluklarla baş etmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu ise, öncelikle ego merkezli ağların analizini gerekli kılar. Özellikle zorluklarla baş etmede, bireyin sosyal ağlarının bazı boyutları daha önemlidir; birincil, ikincil, üçüncül ağlarının durumu, sosyal ilişkinin içeriği, ilişkinin tek düzeyli ya da çok yönlü olması, bireylerin ulaşılabilirliği sosyal destek ediniminde en önemli noktaları oluşturmaktadır (Kaehler, 1983: 263).²¹

Sosyal destek bölümünde teorik perspektifi verildiği gibi, sosyal desteğin birey hayatındaki direkt etkisi veya tampon etkisi olarak ifade edilen, sosyal desteğin birey üzerindeki iyileştirici etkisi iki başlıkta alınmaktadır. Birincisi, sosyal desteğin direkt etkisi, bireye stres ve kaygı veren yaşam koşulları olmadan da birey üzerindeki

²¹ Röhrle'ye göre (1994) sosyal ağ özellikleri üç başlıkta ele alınabilir:

1. İlişkisel özellikler (yoğunluk ve samimiyet, iletişim sıklığı, ertelenmiş ya da aktif ilişki, süre, çok düzeyli ya da tek düzeylilik, ego merkezlilik, karşılıklık, homojenlik.
2. Yapısal özellikler (büyüklük, derinlik, ulaşılabilirlik, merkezîyet, küme veya grup olma durumu.
3. Bireysel ya da kolektif fonksiyonel özellikler (sosyal destek, sosyal kontrol, sosyal entegrasyon).

iyileştirici etki iken, tampon etkisi ise, belirli stres ve kaygı durumlarında bireyin sosyal çevresinden tecrübe ettiği sosyal destektir. Kriz durumlarında elde edilen sosyal destek ve günlük ilişkiler içinde elde edilen sosyal destek düzeyi farklılaşabilir. Kriz durumlarında daha yoğun paylaşımlar olduğu veya tam tersi paylaşımları azaldığı bir süreç oluşturabilir. Dolayısıyla bu durum bireyin sorun çözme kapasitesini etkileyebilmektedir.

Sosyal desteği alan ve veren tarafından şekillendiği için, yardım süreci sosyal etkileşimin diğer aktörleri ile ilgilidir. Sorununu paylaşmaya istekli olan birey, muhatabından aynı isteği yakalayamayabilir. Sosyal destek, bireyin sosyal ağlarında gömülü kaynaklar olarak değerlendirildiğinde, bunun açığa çıkıp çıkmaması, problemi yaşayan birey için sosyal destek oluşturup oluşturmaması, sosyal etkileşimin diğer muhatabı olan bireyle de ilgilidir. Bireyin güçlü sosyal ağlarının olması, zor durumlarında sosyal destek elde edebilmesi için ciddi bir potansiyel oluşturmaktadır. Bunun yanında geniş bir alana yayılan sosyal ağlarının olması, bu ağlarda zayıf bağlara da sahip olması, özellikle sosyal kaynaklara erişme hususunda bilgi desteğine sahip olacağı anlamına da gelmektedir. Bilindiği gibi, bireyin sahip olduğu sosyal ağlar, kompleks bir yapı sergilerken, sürece bağlı olarak ağ yapılarında karakteristik değişiklikler olabilir. Bu durum ise, öncelikle ağların niteliğinin ve niceliğinin değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bireyin sahip olduğu güçlü ağların ve zayıf ağların bireyin problemleri sürecinden çıkabilmesinde birçok olumlu etkisi bulunmaktadır.

Bireyi, hayatını güçleştiren sorunlarla baş edebilmesinde birey üzerinde önemli etki oluşturan diğer nokta *bireyin kültürel eğilimleridir*. Bu bireyin dışındaki tutum ve değerlerini oluşturan kültürel değerlerdir. Sorun çözme aşamasında, bireyin çevresini sorunun çözümüne dahil etmek istemesi aynı zamanda sahip olduğu kültürel değerlerin de etkisi altında olduğunu göstermektedir.

Sosyal Ağ Çalışması

Bireyin hayatındaki sosyal ilişkilerin bireye iyileştirici etkileri düşünüldüğünde, önleyici ve koruyucu uygulamalarda, sosyal ağların sosyal çalışmanın odaklarından biri olması çok doğaldır. Sosyal ilişkilerin kompleks yapısı ve sosyal kaynaklara ulaşmada desteği alan ya da veren arasındaki karşılıklı engeller düşünüldüğünde, sosyal çalışmanın bireyin yaşam dünyasını oluşturan sosyal ağlar üzerinde güçlendirici, ya da sosyal ağları genişletmeyi hedefleyen sosyal çalışma uygulamaları bireyin sosyal destek potansiyelini arttırmada büyük rol üstlenebilir. Sosyal desteğin bireyin genel iyilik haline direkt etkisi ve kriz durumlarında sorun ile birey arasında tampon görevi görmesi, profesyonel sosyal çalışma uygulamaları için enformel sosyal destek kaynaklarının sosyal çalışma için önemini göstermektedir.

Sosyal ağların bireyin hayatında taşıdığı önemle, sosyal çalışma arasındaki ilişki dolaylı bir ilişki değil, bilakis direkt bağlantıları olan bir ilişkidir. Sosyal ağların, bireyin gündelik yaşamını kuşatan tüm etkileşimler olduğunu kabul ettiğimizde, sosyal ağlar, sosyal çalışma için bireyi ve bireyin problemini anlamada başlangıç noktasıdır. Sosyal çevre ve birey ilişkisi, başka bir ifadeyle sosyal çevre içinde birey konusu, sosyal çalışmanın en temel yaklaşımı olan ekolojik insan davranışı modelinin vurgusudur

(Zastrow, 2013: 17) Sosyal çalışma; birey, sorun, çevre etkileşiminde üç alana odaklanabilir:

- Kişiye odaklanarak, kişinin problem çözme, problemle baş etme ve gelişimsel kapasitelerini geliştirme.
- Birey ve iletişim içinde olduğu sistem arasındaki ilişkiye odaklanarak, gerekli olan kaynaklar, hizmetler ve fırsatlarla kişiyi birbirine bağlama.
- Sistemlere odaklanarak bireyin gereksinimlerini daha etkili olarak karşılamak üzere değişim yapma.

Sosyal çalışma uygulamalarında, medikal yaklaşımdan ekolojik kurama doğru yol alan gelişimde, en temel düşünce, bireyin çevreden bağımsız düşünülemeyeceği ve çevrenin insan davranışı üzerindeki etkisi olduğu özetle söylenebilir. Sosyal çalışmanın birincil amacı, birey için problem çözme sürecini etkinleştirmede ve problemle baş etmede bireyin kapasitesini geliştirmektir. Odağı insan olan sosyal çalışma için, insan-insan ilişkisi, insan-çevre, insan-toplum ilişkisi, insan-kurum ilişkisi gibi ilişki kurduğu tüm sistemlerde arabuluculuk görevi üstlenir ve bu amaçla bireylere kaynak, hizmet ve fırsat sağlayan sistemlerle ilişki kurmasını sağlamak ya da var olan ilişkisini iyileştirmek gibi görevler üstlenir.

Sosyal çalışma, bireyin hayatını güçleştiren bir problemle karşılaşması durumunda bireyin problemini çözmesini desteklemek için ya da günlük hayatında bireyi güçlendirmek amacıyla üç çalışma alanına odaklanır (Möbius, 2012: 107):

- Materyal kaynaklar düzeyi (yaşam yeri güvencesi, gelir düzeyi, temel bakım).
- Ağlara aktif katılım düzeyi (sosyal ağ durumu, günlük ve kriz durumlarında sosyal destek düzeyi).
- Bireysel kaynakların teşviki ve tespiti (bir amaca ulaşmada gerekli olan yetenekler, beceriler).

Sosyal ağ çalışması sistematik olarak hem tanı hem de müdahale için bir yöntemdir. Sosyal ağ çalışmasıyla kaynak analizi ve kaynakların yeniden aktive edilmesi mümkün olur. Sosyal ağların insan yaşamı için hayati önemi vardır. Sosyal ağların sosyal destek performansı, sermaye kaynağı, pozitif niteliği ve yıkıcı niteliği sağlık, hastalık, iyilik hali, yaşam fırsatı ve bunun yanında sosyal ağların elverişsizliği, acı ve keder için de çok belirleyicidir. Aile, arkadaş, iş arkadaşları gibi sosyal ağların bakımı kişisel sosyal çalışma ve profesyonel sosyal yardım için en önemli sorumluluktur. Ağ çalışması ve ağ terapileri araştırmaları göstermiştir ki, tedavi edilmeyen kontrol gruplarına kıyasla sosyal ağlara müdahale çok iyi bir etki göstermiştir (Pelzer, Renate 2004, S. 3- 4).

Sosyal ağlar üzerine odaklanılan sosyal çalışmada şu noktalar ön plana çıkabilir:

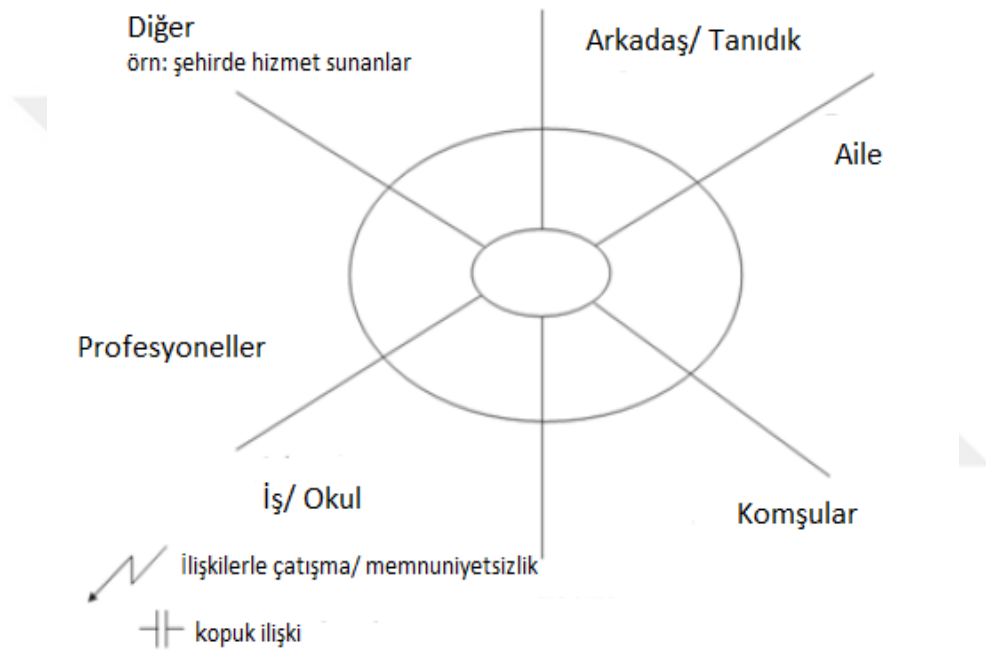
- Eksik sosyal kaynakların (eş, aile-akraba, arkadaş tanıdık, komşuluk) dönüşümü
- Yeni ilişki kalıpları oluşturmak
- Sosyal kontakları iyileştirmek

- Psiko-sosyal kaynakların daha iyi kullanımı ve aktifleştirilmesi (Pelzer, Renate 2004S.3)

Sosyal ağ çalışmasında belirli aşamalarla ilerlenir. İki aşamada sosyal ağ çalışması şu şekilde özetlenebilir (Friedrich, 2012: 63):

1. **Sosyal Ağ ve Sosyal Destek Analizi:** Öncelikle bireyin iletişim içinde olduğu akraba, arkadaş, iş-okul arkadaşlığı, komşular ve profesyonellerin listesi belirlenir ve bu ağ grupları kâğıt üzerinde görünür hale getirilir. Ağ kartları (Netzwekkarte) müracaatçı tarafından, verilen şemada kendisine uzaklık-yakınlık ilişkisine göre doldurulur (Freidrich, 2012: 67-68).

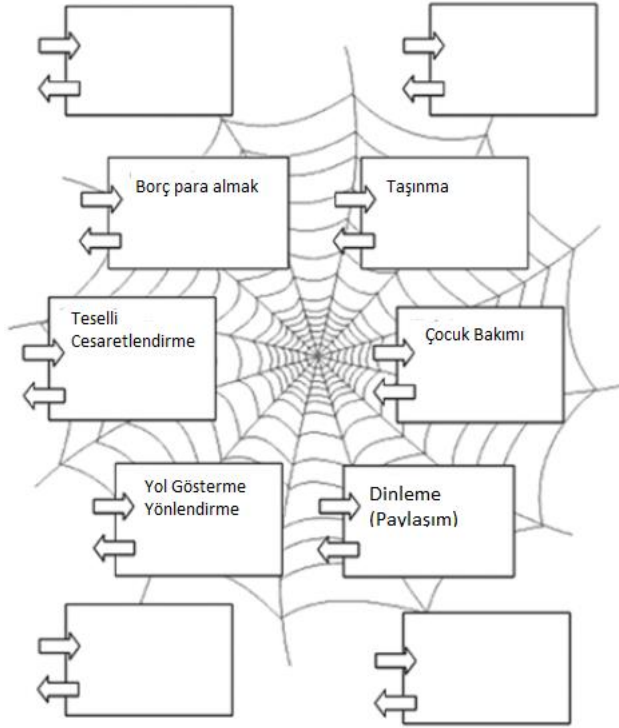
Şekil 7. Ağ Kartları

Kaynak: Friedrich (2012: 68)

Birey (ego) ortada yer alır. Ağ kartları aracılığıyla bireyin farklı yaşam alanlarındaki ilişkide olduğu gruplar ya da anlaşmazlık potansiyeli olan bireyler listelenir. Ağ kartlarını, sosyal destek analizi takip eder. İsimleri yer alan bireylerin destek potansiyelleri ve müracaatçının bu ilişki içindeki destek verme imkânı belirlenir. Özetle, ne dereceye kadar belirtilen alanlarda destek alınıp verildiği incelenir. İlişkilerin karşılıklı yapıları düşünüldüğünde destek yapılarını anlamak açısından ilişkilerdeki sosyal destek düzeyinin karşılıklı (desteği alan- desteği veren) incelenmesi önemli bulunmaktadır. Sosyal destek düzeyi dört alanda belirlenir: duygusal günlük destek (dinleme-paylaşım), pratik günlük destek (taşınma, çocuk bakımında yardım, yol göstermek), duygusal kriz desteği (teselli/ cesaretlendirme) ve pratik kriz desteği (borç para vermek). Ayrıca şema üzerinde bunların dışında boş bırakılan alanlara diğer alınan ya da verilen desteklerin yazılması istenir (Freidrich, 2012: 67).

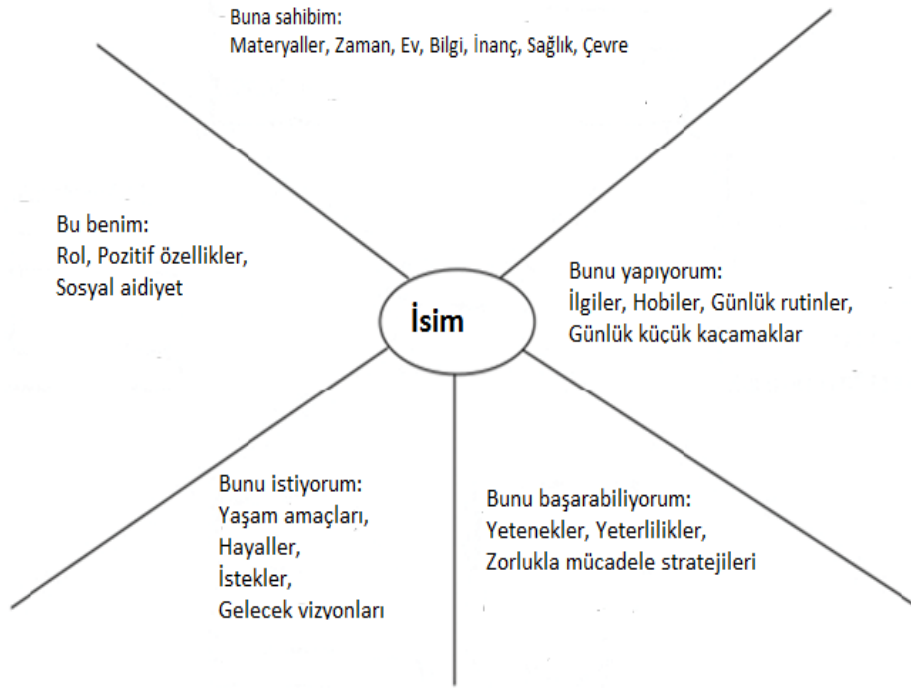
Şekil 8. Sosyal Destek Kartları

Kaynak: Freidrich (2012: 71)

Diğer yandan bireyin sosyal ağ kaynakları değerlendirilirken, bireyin kaynakları da değerlendirilerek, sorunun çözümünde bütüncül bir bakış açısı sağlanır. Bireyin kaynakları, sorun çözme aşamasında bireyin güçlü yanlarından oluşmaktadır.

Şekil.9 Bireyin Kaynak Kartları

Kaynak: Freidrich (2012: 73)

2. **Ağ yapılarının Aktifleştirilmesi:** Ağ odaklı sosyal çalışmanın çıkış noktası, bireylerin sosyal ağlarını genişletmek ve sosyal destek potansiyelini arttırmak ya da var olan sosyal destek potansiyelinin bireyler tarafından nasıl daha iyi kullanılacağını belirlemektir. (Freidrich, 2012: 63) Sosyal ağ odaklı danışmanlık bu görevi görür.

Ancak her durum için ağ odaklı bir sosyal çalışma uygulama planı yoktur. Bazı durumlar için söz konusudur ve bireyin kontrolündedir. Bunun dört adımı vardır. Öncelikle amaç belirlenir ve somutlaştırılır. Bu amaca ulaşmada, hangi sosyal ağların mobilize edilebileceğine bakılır. İkinci adımda, amaca ulaşmada somut adımlar belirlenir ve “Kim sana yardım edebilir ve nasıl?” sorusunun yardımıyla bireyin enformel sosyal ağları eylem planına dahil edilir. Üçüncü adımda, risk kontrolü yapılır. Dördüncü adımda ise, amaçlara ulaşma ile mevcut durumun değerlendirilmesi yapılır (Freidrich, 2012: 76-77).

Bu yöntemin uygulanması için en önemli ön şart, müracaatçının mevcut sosyal ilişkileri hakkında sosyal çalışmacı ile birlikte düşünme motivasyonunun olmasıdır. Bu yöntem sosyal çalışmacının veri toplama yöntemi olarak düşünülmemeli, müracaatçının sosyal ağlarının özellikleri üzerine veya sosyal ağlarla ilgili yaşanan tecrübeleri örneğin süren iletişim ağlarını ya da kopuk sosyal ağları müracaatçı ile birlikte görmek için bir yöntem olarak algılanmalıdır (Kaehler, 1983: 270).

Görüldüğü gibi sosyal ağlara odaklanılan sosyal çalışmada, bireyin sosyal ağlarını keşfetmek, sosyal ağ bağlantılarını güçlendirmek gibi amaçlar güdülmekte ve bireyin sosyal çevre ile etkileşiminde işlevselliği iyileştirmeye çalışılmaktadır. Bu sosyal

çalışmanın odağı olmasının ötesinde, sosyal ağlar ile sosyal çalışmanın kesiştiği alanı göstermektedir. Diğer yandan sosyal çalışmanın bir diğer amacı, bireyi problemleri ile başa çıkmada kendi güçlerini ortaya çıkarmaktır. Bireyin sahip olduğu sosyal ağlar ve sosyal ağlarından elde ettiği sosyal destek bireyin güçlü yanlarını oluşturmaktadır. Sosyal ağların niceliği ve niteliğinin nasıl olduğu ve neticesinde bireylerarası sosyal destek yardım performanslarına nasıl yansıdığı sosyal çalışma için önemli bir ilgi alanını oluşturmaktadır.

3.4 Türkiye’de Sosyal Hizmet Uygulamaları

Sorunla karşılaşan bireyin nerelere başvurduğu ve yardım kaynağı olarak nitelendirilen merkezlerin/aktörlerin görünür hale gelmesi sorunla mücadele sürecindeki bireyin deneyimlerini kavramak açısından önemlidir. Türkiye’deki sosyal hizmet uygulamaları, formel ve enformel yapılar birlikte düşünüldüğünde, merkezi yönetimin, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin ve dayanışma ağlarının/ilişkilerinin aktör oldukları çoklu bir yapının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. TÜİK Yaşam memnuniyeti araştırmasına bakıldığında, 2003-2008 yılları arasında her sene tekrarlanan araştırmada, Belediye, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Akraba, komşu gibi sosyal dayanışma mekanizmaları, Gönüllü kişi/kuruluş aktörleri bireyler tarafından yardım kaynakları olarak görülmüş ve bireylerin bu aktörlerden yardım aldıkları saptanmıştır. Yapılan araştırmanın 2008 yılındaki verilerine bakıldığında, Belediyeden alınan yardımlar %21.4, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu %29.8, Akraba, komşu vb. %59.4, Gönüllü kişi/kuruluş 3.7, ve diğer yardım kaynakları %1.7 olarak belirlenmiştir (Toksöz vd., 2009: 6) Bu oranlara bakıldığında, merkezi yönetimle birlikte, yerel yönetimlerin, gönüllü kuruluşların, aile gibi dayanışma mekanizmalarının sorumluluk üstlendiği bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sosyal yardımlar bazında konuya yaklaşıldığında bu durum daha net bir şekilde görülmektedir. Fakat sosyal hizmet, dezavantajlı gruplara yönelik koruyucu ve önleyici sosyal, psikolojik, ekonomik sosyal destek olarak nitelendirildiğinde, daha bütünlüklü ve planlı bir uygulama stratejisinin varlığı önem kazanmaktadır. Bu anlamda, 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulması ve tüm yurt çapında örgütlenmesi sosyal hizmetin sunumunda önemli bir milat olarak görülmektedir.

Ülkemizde sunulan formel sosyal hizmet desteğine ve yasal yapıya bakıldığında özellikle son on yıldan itibaren değişen ve gelişen bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı öncesinde sosyal hizmet örgütlenmesinin dağınık bir yapıya sahip olduğu, bakanlığın kurulması ile birlikte merkezileşme konusunda büyük adımların atıldığı görülmektedir (Artan, 2012: 179). Bu merkezileşme, hizmetlerin sunumu konusunda hem arz hem de talep odaklı bir anlayışın benimsenmesine ve saha araştırmaları ile sorunların tespiti hususunda yeni stratejilerin geliştirilmesi için imkân sağlamıştır. Merkez ve taşra olmak üzere sosyal hizmetlerin örgütlenmesi, tüm dezavantajlı bireylerin sorunlarını giderme hususunda daha sistemli ve kolay bir şekilde ulaşabilecekleri formel bir yapıya kavuştukları anlamına gelmektedir.

2011 yılında bakanlığın kurulması ile görev tanımı tüm dezavantajlı grupları kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Buna göre,²² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının²³ görevleri şunlardır:

“a) Sosyal hizmetler ve yardımlara ilişkin ulusal düzeyde politika ve stratejiler geliştirmek, uygulamak, uygulanmasını izlemek ve ortaya çıkan yeni hizmet modellerine göre güncelleyerek geliştirmek.

b) Sosyal ve kültürel dokudaki aşınmalara karşı aile yapısının ve değerlerinin korunarak gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, aile bütünlüğünün korunması ve aile refahının artırılmasına yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.

c) Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunarak sağlıklı gelişimini temin etmek üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.

ç) Kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek, kadının insan haklarını korumak ve geliştirmek, kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, kadınlara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.

d) Özürlülerin ve yaşlıların her türlü engel, ihmal ve dışlanmaya karşı toplumsal hayata ayrımcılığa uğramadan ve etkin biçimde katılmalarını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, özürlülere ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.

e) Şehitlerimizin hatıralarının yaşatılması, şehit yakınları ile gazilerin her türlü mağduriyet ve mahrumiyetten korunması amacıyla; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, şehit yakınları ile gazilere yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.

f) Toplumun sosyal yardım ve korumaya ihtiyaç duyan kesimlerine yönelik yardım faaliyetlerini düzenli ve etkin biçimde yürütmek; yoksullukla mücadeleye ilişkin ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.

g) Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek; korunmaya, bakıma ve

²² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, KHK/633, Resmi Gazete Tarihi: 08.06.2011, Resmi Gazete Sayısı: 27958 Mükerrer.

²³ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının ismi 10 Temmuz 2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” olarak değiştirilmiştir. Çalışmada geçen “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı” ibaresinden “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” kastedilmektedir.

yardıma muhtaç çocuk, kadın, özürlü ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek, bu hizmetler için gündüzlü ve yatılı sosyal hizmet kuruluşları kurmak ve işletmek.

ğ) Ailenin bütünlüğünü korumak, parçalanmış ailelerin korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç fertleriyle çocuklarına her türlü maddi, manevi ve sosyal destek sağlamak; bu amaçla gerekli planlamaları yapmak, eğitim faaliyetlerinde bulunmak.

h) Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yürütülen sosyal hizmetler ve yardımlara ilişkin ilke, usûl ve standartları belirlemek, bu alanda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların taşınması zorunlu olan nitelikleri ve bunlara rehberlik edecek programları geliştirmek.

ı) Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yürütülen sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerinin, belirlenen ilke, usûl ve standartlar çerçevesinde denetimini yapmak.

i) Sosyal hizmet ve yardım faaliyetleriyle bunlardan yararlananlara ilişkin bilgileri merkezi bir sistemde oluşturulacak veri tabanı aracılığıyla işlemek, kontrol etmek, izlemek ve geliştirilecek politika, strateji ve önlemler bağlamında değerlendirmek.

j) Sosyal hizmetler ve yardımlar alanındaki uluslararası gelişmeleri ve faaliyetleri izlemek, bunlara katkı vermek ve yürütülecek çalışmalarda yararlanmak üzere değerlendirmek, bu alanda taraf olduğumuz uluslararası sözleşme ve anlaşmaların ulusal düzeyde uygulanmasını sağlamak.

k) Mevzuatla Bakanlığa verilen diğer görev ve hizmetleri yapmak.”

2011 yılında oluşturulan 633 numaralı kararnameye bakıldığında, çocuk, kadın, yaşlı, engelli, aileler, şehit ve gazilere yönelik, sosyal yardım, koruyucu, önleyici sosyal hizmet destek hizmetleri geliştirmeye yönelik ulusal politika ve stratejilerin bütünlüklü bir şekilde sunulmasının amaç edinildiği görülmektedir. Bakanlığın hizmet birimlerine bakıldığında hizmet birimleri şunlardır (KHK/633):

- a) Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- b) Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- c) Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- ç) Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- d) Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.
- e) Denetim Hizmetleri Başkanlığı.
- f) Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- g) Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı.
- ğ) Hukuk Müşavirliği.
- h) Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı.
- ı) Personel Dairesi Başkanlığı.
- i) Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı.
- j) Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği.

k) Özel Kalem Müdürlüğü.

2011 yılında bakanlığın kurulması ve örgütlenmesi ile aileye yönelik koruyucu ve önleyici sosyal hizmetlerin gelişmesi hususundaki anlayışın özellikle ağırlık kazandığı görülmektedir. Bakanlığın belirlediği görev alanlarına bakıldığında, sorunların tespitinde, giderilmesinde ve sosyal hizmet uygulama planının oluşturulmasında aile temel olarak kabul edilmekte, öncelikli ailenin güçlendirilmesi anlamında bir hizmet anlayışının benimsendiği görülmektedir. Bu anlamda Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, aile ve topluma yönelik sosyal hizmetlerin geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Aile ve toplum hizmetlerinin görevi şunlardır (Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü, 2018):

- “a) Bakanlığın aile ve topluma yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek.
- b) Aile yapısının ve değerlerinin korunması, güçlendirilmesi ve ailenin sosyal refahının artırılması için ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek.
- c) Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce aile ve topluma yönelik yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak.
- ç) Aile yapısını ve değerlerini tehdit eden sorunları ve bu sorunlara yol açan faktörleri tespit etmek, bu sorunlara karşı toplumsal duyarlılığı geliştirici faaliyet ve projeler yürütmek, çözüm önerileri geliştirmek, bu konularda eğitim programları hazırlamak ve uygulamak.
- d) Aile içi şiddet ve istismar, töre cinayetleri gibi sorunları nedenleri ve sonuçları bakımından incelemek, araştırmak, bunların önlenmesine ve sorunların çözümüne yönelik, aileyi destekleyici ve eğitici programlar hazırlamak ve uygulamak.
- e) Ailelerin huzur ve mutluluğunu tehdit eden kötü alışkanlık ve bağımlılık sorunlarını, nedenleri ve sonuçları bakımından incelemek, araştırmak, bunların önlenmesine ve sorunların çözümüne yönelik, aileyi destekleyici ve eğitici programlar hazırlamak ve uygulamak.
- f) Ailelerin maddi refahının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, bu konuda diğer birimler, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile koordineli eğitim programları ve projeler hazırlamak ve uygulamak.
- g) Ailedeki yapısal değişimleri, nedenleri ve sonuçları bakımından araştırmak, değerlendirmek ve aile değerlerinin sağlıklı biçimde korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak.
- ğ) Nüfus yapısındaki değişimlerin aile yapısı üzerindeki etkilerini izlemek, sorun alanlarını tespit etmek ve bu konuda ulusal bir politikanın geliştirilmesine yardımcı olmak.
- h) Ailenin ve aileyi oluşturan bireylerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin kamuoyundaki eğilim ve beklentileri tespit etmek amacıyla çalışmalar yapmak.
- ı) Yurt dışında yaşayan Türk ailelerinin sorunlarını araştırmak ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde çözüm önerileri geliştirmek ve uygulamak.
- i) Bakan tarafından verilen benzeri görevleri yapmak.”

Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün uygulamalarına bakıldığında, aşağıda verilen alanlar üzerinden uygulamaların yürütüldüğü görülmektedir.

- Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik Arapça Aile Eğitim Programı
- ASDEP - Sosyal Hizmet Merkezleri
- Aile Eğitim Programı Uzaktan Eğitim
- Romanlar
- Göç, Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek
- Araştırmalar
- Aile Danışmanlığı
- Aile Eğitim Programı
- Evlilik Öncesi Eğitim Programı

Bu uygulamalar içinde özellikle ASDEP- Sosyal Hizmet uygulamaları arz ve talep odaklı sosyal hizmetlerin sunumunda, hane halkı ile formel yardım mekanizmaları arasındaki ilişkinin gelişmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün web sitesinde ASDEP'in (Aile ve Sosyal Destek Programı) amacı şu şekilde ifade edilmektedir: “Bakanlığımız tarafından sunulan sosyal yardım ve sosyal hizmetler başta olmak üzere kamunun imkânları ve hizmetleri konusunda desteğe ihtiyacı olan kişi ve ailelere ulaşılması, psikososyal ve ekonomik durumlarının incelenerek değerlendirilmesi ve ihtiyaç duyulan hizmetlerden yararlandırılmalarına yönelik, rehberlik ve yönlendirmenin yapılması suretiyle vatandaşlarımız ile kamu hizmetlerinin daha hızlı buluşturulması hedeflenmektedir.” (Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü, 2018).

Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak, sosyal hizmet merkezleri ise, 09.02.2013 tarihli ve 28554 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliğinde belirlenen şart ve koşullarda “gündüzlü hizmetler” olarak nitelendirilmektedir. Merkezlerin amacı bu anlamda merkezde ve taşrada olmak üzere sistemli örgütlenme ile arz ve talep odaklı koruyucu, önleyici sosyal hizmetin gerçekleştirilmesidir. Merkezin kurulmasıyla, vatandaşın daha kolay ulaşılabilmesi, bölgenin özelliklerine göre sistemli saha araştırmasının gerçekleştirilebilmesi, sorunların yerinde tespiti gibi bazı amaçların hedeflendiği yönetmelikte görülmektedir. Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliğinde²⁴, hizmet sunumunda aşağıdaki ilkeler esas alınmaktadır:

- “a) Birey, aile ve toplumun ihtiyaçları esas alınır.
- b) Sorunların yerinde tespiti ve çözümü esastır.
- c) Hizmetler, sosyal sorunları çözmeyi ve sosyal riskleri azaltmayı amaçlar.
- ç) Hizmet politikalarının belirlenmesinde alan tarama analizleri dikkate alınır.

²⁴ Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği, Resmi Gazete Tarihi: 9 Şubat 2013, Resmi Gazete Sayısı: 28554

d) Hizmet modellerinin tespitinde, hizmet bölgesinin sosyal, ekonomik ve kültürel yapıları dikkate alınır.

e) Merkezde, birey ve ailenin kendi başına sorun çözme kapasitesi ve sosyal refahını artırmaya yönelik önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri verilir.

f) (Değişik: RG-1/8/2013-28725) Hizmetin planlanması ve sunumunda hizmet bölgesinde bulunan 29/5/1986 tarihli ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu hükümlerine göre kurulan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları ile diğer paydaş kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılır.

g) Toplumun bilgi ve farkındalığını artırmaya yönelik eğitim, kültür, sanat ve benzeri alanlarda faaliyetler yapılır.

ğ) Hizmetler, merkezin sorumlu olduğu hizmet bölgesinin tümünü kapsar.

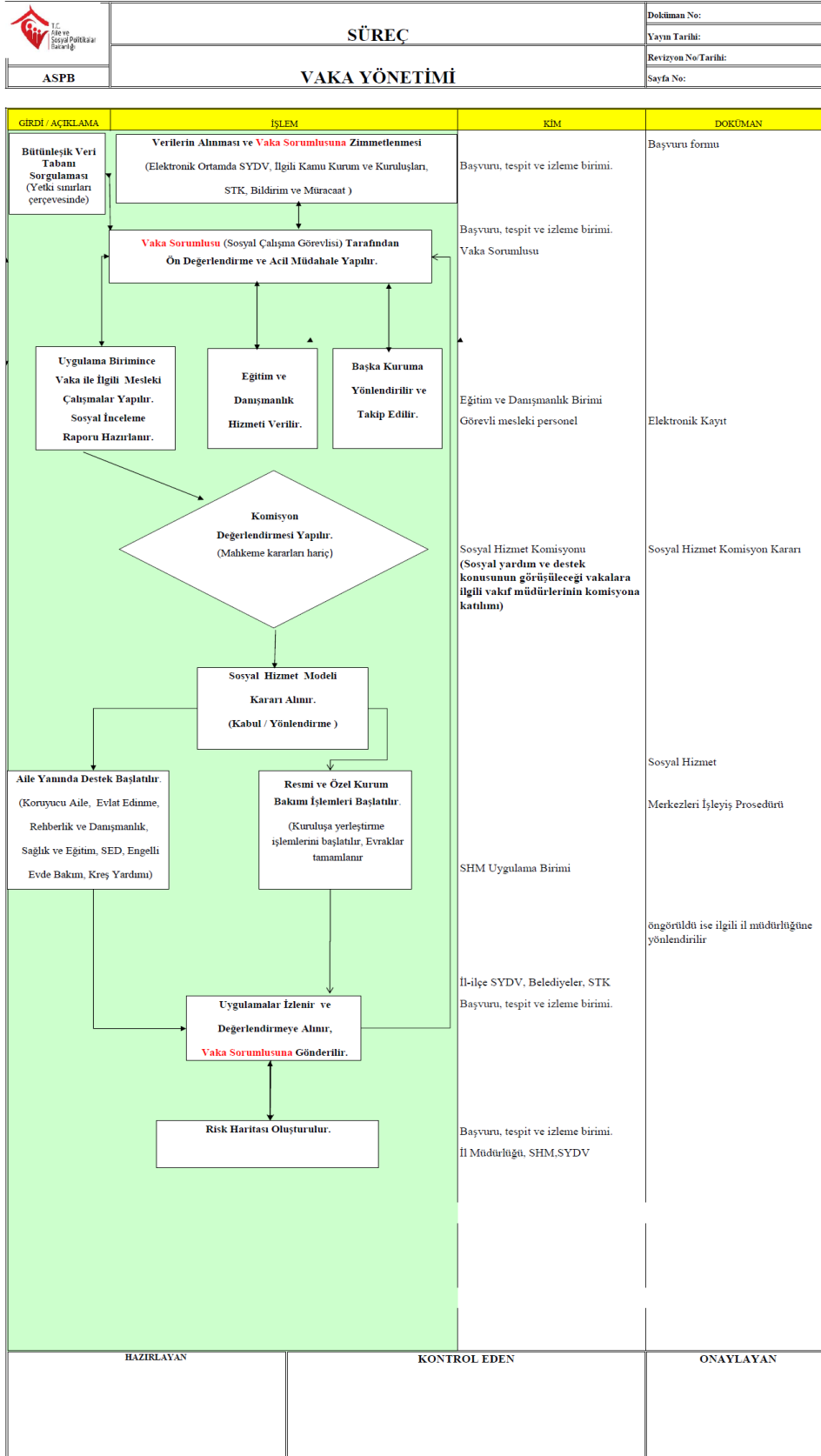
h) Hizmet sunumu ve önceliklerin belirlenmesi risk esaslı olarak yapılır.”

Merkezlerin mahalle bazında bölgesel olarak çalışması, tüm ili kapsayacak şekilde hizmetlerin örgütlenmesi, diğer kurumlarla işbirliği hizmetlerin ivedilikle vatandaşlara ulaşması konusunda önemli bir yere sahiptir. Hizmetlere vatandaş daha kolay ve çabuk ulaştırmak bu anlamda merkezlerin kurulmasında temel amaç olarak görülebilir.

Sosyal Hizmet Merkezlerinde hem arz hem de talep odaklı sosyal hizmet uygulamasının olduğu görülmektedir. Bunun yanında, kuruma BİMER, CİMER gibi merkezlere yapılan başvurularla kuruma gelen ihbarlar, diğer kamu kurumlarından aktarılan ihbarlar, bölge halkından gelen ihbarlar ulaşmaktadır. Özellikle mahalle bazında muhtarla işbirliği, yardımların doğru kişilere ulaşmasının sorgulanabilirliğini sağlaması açısından hem arz ve hem de talep odaklı sosyal hizmet sunumunda önemli bir yere sahiptir.

Sosyal hizmet merkezleri talep odaklı başvurular açısından değerlendirildiğinde, başvuruların değerlendirilmesi birkaç adımdan oluşmaktadır. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü sitesinden alınan tabloda (Tablo 2.) görüldüğü üzere, Başvuru, tespit ve izleme biriminin başlattığı süreç, uygulama biriminin, eğitim ve danışmanlık biriminin hizmeti sürdürmesi ve takibi ile devam etmektedir.

Tablo 2. Sosyal Hizmet Merkezlerinde Vaka Yönetimi Süreci

Kaynak: Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü, 2018

Talep odaklı başvurular açısından sosyal hizmet merkezleri değerlendirildiğinde, kuruma gelen başvuruların uygulama birimine aktarılmadan önce titiz bir şekilde ön değerlendirme sürecinden geçtiği saha araştırması sürecinde araştırmacı tarafından gözlemlenmiştir. Araştırma sürecinde yapılan uzman görüşmelerinde de, sosyal çalışmacılar özellikle ön değerlendirme sürecinde yardımların doğru kişilere ulaşabilmesi açısından aldıkları çeşitli önlemler üzerinde durmuşlardır. Merkez bünyesindeki sosyal çalışmacıların ev ziyaretleri yaparak incelemelerde bulunması, komşu ve çevreden bireyin beyan ettiği bilgilerin doğruluğunun sorgulanması gibi ön araştırma sürecinin dikkatle gerçekleştirildiğinden bahsetmişlerdir. Diğer yandan sosyal çalışmacılar, başvuruların kabul edilmesinde ailenin birliğini, çocuğun korunmasını öncelikli olarak gördüklerini ve başvuruların kabulünde en önemli kriterin bu olduğunu belirtmişlerdir.

Tabloda da görüldüğü üzere, başvuruların sosyal hizmet merkezindeki komisyona girmeden önce ön değerlendirme sürecinden geçerek komisyon üyelerinin değerlendirmesine sunulmaktadır. Bunun akabinde komisyon kararı ile uygulanacak tedbirler ivedilikle alınarak birey hizmetle buluşmaktadır.

Sosyal hizmet merkezlerinin bölgesel olarak hizmet vermesi, hizmetle bireyin daha kolay ulaşabilmesi açısından bir avantaj oluştururken, bölge içinde hizmet veren sosyal çalışmacıların mahalle bazında sorunlara hakim olabilmesini de beraberinde getirmektedir. Uzmanlarla yapılan görüşmede, sosyal çalışmacıların bölgeler hakkında verdiği bilgilere bakıldığında, mahallenin yapısını, sokaklardaki hanelerin özelliklerinin bilgisine, mahalle içindeki yardım alma kültürünün bilgisine ve muhtarla yakın ilişkilere sahip oldukları görülmüştür. Bu açıdan sosyal hizmet merkezlerinin mahalleler temel alınarak yurt genelinde örgütlenebilmesi ve muhtarlık, kaymakamlık gibi diğer kurumlarla işbirliklerinin ve koordinasyonun sağlanması gibi açılardan değerlendirildiğinde, sorunların mikro bağlamdan makro bağlamına kadar değerlendirebilen, rapor sunabilen bir yapısının olduğu anlaşılmaktadır.

BÖLÜM 4:DURUM ARAŞTIRMASI

Çalışmada bu başlık altında araştırmanın yöntemi hakkındaki bilgilere ve araştırmanın bulgularına, yorumlara yer verilecektir.

4.1. Yöntem

4.1.1. Araştırmanın deseni

Bu araştırma nitel durum çalışması olarak planlanmıştır. Bu başlık altında çalışmanın neden nitel araştırma yöntemi üzerinde kurgulandığı ve neden bütüncül çoklu durum deseni seçildiğinin nedenleri irdelenecektir.

Çalışmanın bireyin çevresinden algıladığı sosyal destek ve sosyal sermayeye odaklanması, bireyin yüklediği anlamlar ve yaşadığı deneyimler üzerinde durmayı ve bu sebeple de nitel çalışmayı zorunlu kılmıştır. Bireyin hayatını güçleştiren bir problemle karşılaşması sonrasında yaşadığı deneyimlerin başında, çevresinin bu durumda gösterdiği sosyal destek gelmektedir. Fakat sosyal destek, aynı zamanda algısal bir durumdur ve birey çevresindeki sosyal desteği yeniden yorumlamaktadır. Nitel araştırmada görüşmedeki veriler bize, araştırma öznelerinin/ görüşülenlerin anlam dünyalarını, kendi deneyimlerini, nasıl yorumladıklarını, duygu ve düşüncelerini aktarır (Kuş, 2007: 130).

Durum çalışması, bu çalışmanın araştırma desenini oluşturmaktadır.” Durum çalışması araştırması, gerçek yaşamın, güncel bağlam ya da ortamın içindeki bir durumun araştırılmasını gerektirmektedir” (Creswell, 2013: 96). Yin’e göre (2008: 18) durum çalışması, “güncel bir olguyu gerçek hayattaki bağlamıyla –özellikle olgu ile bağlam arasındaki sınırlar tam olarak belirgin değilse- inceleyen ampirik bir araştırmadır” (Merriam, 2015: 40). Araştırmacılar durum çalışmasını bir hipotezi test etmek için değil de, özellikle vakayı kavrama, keşfetme ve yorumlama ihtiyacı duyduklarında tercih ederler (Merriam, 2015: 42).

“Durum çalışması araştırması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem (**bir durum**) ya da belli zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış sistemler (durumlar) hakkında **çoklu bilgi kaynakları** (örneğin gözlemler, mülakatlar, görsel-işitsel materyaller ve dökümanlar ve raporlar) aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, **bir durum betimlemesi** ya da **durum temaları** ortaya koyduğu bir nitel yaklaşımdır. Durum çalışmasındaki analiz birimi birden fazla durum veya tek bir durum olabilir.” (Creswell, 2013: 97).

Yin (2008: 13) “nasıl” ve “niye” soruları söz konusuysa vaka çalışmasının önemli bir avantajı olduğunu belirtmiştir. Araştırmacının “eş zamanlı olaylar” üzerindeki kontrolünün az olduğu ya da değişkenlerin vakanın iyice içine gömüldüğü ve belirlenemediği vakalarda, vaka çalışması en iyi seçim gibi durmaktadır (Merriam, 2015: 45). Durum çalışmasının özelliklerini, araştırmanın konusu değil, analiz birimi belirler. Örneğin yaşlıların bilgisayar kullanmayı öğrenmeleri durum çalışması değil, fakat başka bir nitel araştırma konusu olabilir. Durum çalışması açısından analiz birimi, bilgisayar kullanmayı öğrenen yaşlıların tecrübeleri ve deneyimleri olacaktır. Bir durumun vaka çalışması olması için, belirli bir sınırlı sistem alınmalıdır. Bir öğrenci

sınıfı ya da bir program ya da yaşlı bir öğrenci tipiklik, aykırılık, başarı gibi ölçütlere bağlı olarak seçilmelidir (Merriam, 2015: 42).

Bu araştırmada durum çalışması desenlerinden “bütüncül çoklu durum deseni” kullanılmıştır. Yin (1984) tarafından durum çalışmaları, “bütüncül tek durum deseni, iç içe geçmiş tek durum deseni, bütüncül çoklu durum deseni ve iç içe geçmiş çoklu durum deseni” olarak dört kategoriye ayrılmıştır. Tek durum desenlerinde, bir veya çoklu analiz birimleri tek başına bütüncül ve tek bir ünite şeklinde analiz edilir. Çoklu durum desenlerinde ise çoklu analiz birimleri mevcuttur. Bütüncül çoklu durum çalışmasında, her bir durum kendi içinde bütüncül olarak ele alınır ve daha sonra birbirleri ile karşılaştırılır. İç içe geçmiş durum çalışmasında ise, her bir durum kendi içinde alt birimlere ayrılarak çalışılır (Yıldırım, Şimşek, 2016: 300-302). Çoklu durum çalışmasında bir konu veya sorun seçilir, fakat araştırmacı konuyu örneklemek için birden fazla durum çalışmasını seçer. Yin’e göre araştırmacı farklı bakış açılarını ortaya koymak için genellikle çoklu durumları amaçlı bir şekilde belirler (Creswell, 2013: 99).

Bu araştırma, profesyonel sosyal hizmete ihtiyaç duyan bireylerin sosyal destek ve sosyal sermaye deneyimlerine odaklanmaktadır. Hayatını güçleştiren bir sorunla karşılaşan bireyin yaşadığı deneyimlerin başında sosyal destek gelir. Sosyal desteğin bireyi iyileştirici etkileri, birey ile sorun arasında bir tampon görevi görürken, sosyal desteğe erişememe ya da beklentilerini karşılayamama durumu formel yardım ihtiyacını doğurabilir. Bireyin talebi odaklı sosyal hizmet başvurularında, kuruma başvuruya kadar olan süreçte bireyin enformel çevresinden deneyimlediği sosyal destek ile kuruma başvurma hikâyesi arasındaki ilişki ancak bu sınırlı durumun irdelenmesi ile mümkün olabilir.

Çalışmada bütüncül çoklu durum deseninin seçilmesinin sebebi, sosyal sermaye ve sosyal ağ kuramlarının sağladığı perspektiftir. Sosyal ağ teorileri ve sosyal sermaye teorileri, bireyin sosyal yapı içerisindeki konumunun sosyal sermaye potansiyelini etkileyeceği görüşündedir.²⁵ Sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan daha avantajlı bir konuma sahip olanlar ile sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan daha dezavantajlı bir konumda olan bireylerin çoklu durum olarak ele alınması gerekli görülmüştür. Çalışmanın öngörüsü, iki farklı konumdaki bireylerin yaşadıkları sosyal destek deneyimlerinin farklı olacağıdır.²⁶

²⁵ Çalışmada teori bölümünde yer verildiği gibi, Bourdieu’nun öncülüğünü yaptığı bu görüşte bireyin üyesi olduğu sosyal yapıdan tevarüs eden sosyal sermayeden bahsedilebileceği görüşü savunulurken, Lin’in teorisinde yapı-eylem etkileşimli bir görüş savunulmuştur. Coleman da yapı eylem etkileşimli görüşe katılmış, dayanışmacı sosyal sermaye vurgusu ile homojen sosyal ağ yapılarının sosyal sermaye potansiyelini ele almıştır. Bu açıdan bakıldığında, görüşlerin farklılığı olsa da, sosyal konum sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeline erişim açısından başlangıç noktası olarak ele alınmaktadır.

²⁶ Sosyal sermayenin ve sosyal desteğin sosyal ilişkiler içerisinde elde edilmesi, farklı nitelikte ve nicelikteki sosyal ağların farklı sosyal sermaye getirilerine sahip olduğu anlamına gelmektedir. Sosyal ağ kavramı, sosyal destek ve sosyal sermaye ile ilişkilendirildiğinde, bireylerin hangi ağlara sahip olduğu ve bu ağların fonksiyonlarının neler olduğu bireylerin sosyal ağları üzerinden elde ettiği getirileri anlamaya yardımcı olur. Hayatını güçleştiren bir problemle karşılaşan bireyin gereksinimleri açısından düşünüldüğünde, bireyin hangi sosyal destek ağlarına sahip olduğu ve sosyal destek ihtiyacını kendi sosyal ağlarından ne kadarını karşılayabildiği konusu sosyal ağ kuramlarının perspektifleri ile irdelenecektir.

Bu teorik yönelime göre, araştırma deseni belirlenirken aşağıdaki noktalar göz önünde bulundurulmuştur;

- Profesyonel sosyal hizmet desteğine başvurmak ve bu sınırlı ve güncel durum için elde edinilen ve algılanan sosyal destek ile ilgili tecrübeler, deneyimler, eğilimler araştırmanın konusudur. Burada analiz birimi, bireylerin profesyonel sosyal hizmet desteğine başvurma durumuyla, bu sınırlı durum içinde yaşadıkları tecrübeler, deneyimler ve eğilimlerdir.
- Bireyin hayatını güçleştiren sorunla karşılaşp, kuruma başvurma eğilimiyle bu süreç içinde yaşadığı sosyal destek deneyimleri ve tecrübeleri her görüşülen birey için anlamlarının keşfedilmesi gereken ve yorumlanması gereken bir durumu oluşturur. Bu bakımdan her birey kendi içinde bütüncül olarak değerlendirilecektir. Fakat bireylerin sosyal ağ yapılarının ve sosyal sermaye-sosyal destek deneyimlerin sosyal yapı içindeki konuma değişiklik göstereceği, çalışmanın teorik kısmının sağladığı perspektifle araştırmada da öngörülmüştür. Bu durum çalışmanın sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı ve avantajlı bireyler arasında iki farklı kategorinin belirlenmesine neden olmuştur.
- Araştırmada araştırma problemini yansıtacak tipik durumlar kendi içlerinde bütüncül olarak ve birbirine aykırı durumlar kategorize edilmiştir.

Sosyal ağ kuramcıları, bireylerin sosyal ağları üzerinden elde ettikleri faydaları sınıflandırmaya çalışmışlardır. Bu ise, öncelikle sosyal ağların özelliklerine bağlıdır. Bireyin sosyal ağlarının yoğun bağlardan oluşması, zayıf bağlarının az olması, homojen olması, heterojen olması, ağların büyüklüğü gibi bazı sosyal ağ özellikleri ağların sosyal sermaye potansiyelini göstermektedir. Sosyal ağ kuramcıları arasındaki daha zayıf ağların daha fazla fayda getirdiği ya da daha yoğun ağların dayanışmacı bir yapı sergilemesi ile bireye daha fazla fayda sağlayacağı tartışmalarına sosyal destek açısından bakıldığında, hem yoğun ağların hem de zayıf ağların bireye farklı sosyal destek getirileri sağlayacağı çalışmada kabul edilmektedir.

Lin'in yapı eylem etkileşimli sosyal sermaye modeline bakıldığında, üç süreç içinde sosyal sermayeyi almaktadır; 1)Sosyal sermayeye yatırım, 2) sosyal sermayeye erişim ve sosyal sermayenin hareketlendirilmesi, 3)sosyal sermayenin getirileri. İlk süreç sosyal sermaye yatırımlarını geliştirecek ve sınırlayacak olan konumdur. Yapıdaki hangi yapısal ve konumsal unsurların sosyal sermayenin oluşturulması ve sürdürülmesini etkilemekte olduğu üzerine odaklanır. Yapı içerisindeki konum, yani aktörün sosyal tabakalaşma içindeki yerinin sosyal sermayesini belirlediğine vurgu yapar. Ağ bağ içerisindeki konum, bireyin ağ içindeki konumudur ve sosyal sermayesini ve sosyal sermaye türünü belirlemektedir. Eylemin amacı ise, aktörün ilişkilerindeki davranışlarının başka sonuçlar için bir araç mı yoksa kendi başlarına bir amaç mı oldukları ayrımını yapar. Bu gruptaki üç değişken, sosyal sermayeyi belirleyen ve sınırlayan kaynaklardır (Öztaş, 2007: 93).

Bu teorik yönelim, çalışmada bütüncül çoklu durum deseninin seçilmesinin gerekli olduğu kanaatine varırmıştır. Sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan daha avantajlı konumda olan bireylerle, daha alt grupta sayılacak bireylerin seçilmesi araştırma açısından anlamlı sonuçlar verecektir. Sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeyin, bireylerin sosyal sermaye potansiyellerini etkileyeceği bu çalışmada da öngörülmüştür. Diğer yandan bireylerin içinde bulundukları güç durumu aşmalarında onlara yardım edecek sosyal destek potansiyeli, bireyin ağ içindeki konumuna bağlıdır. Bireyin yoğun ve zayıf ağlara sahip olmasının farklı sosyal destek potansiyelleri taşıdığı çalışmada kabul edilmektedir. Bu açıdan bireyin ağ içindeki konumu sosyal sermaye türünü belirlemektedir. Diğer yandan sosyal sermayenin hareketlendirilmesi konusunda olası eylem seçimi de sosyal sermaye potansiyelinin belirlenmesinde ve kullanımında araştırmanın odaklandığı diğer bir husustur.

Tablo 2. Araştırmada Bütüncül Çoklu Durum Çalışmasının Genel Görünümü

Sosyal Hizmet Talebinde Bulunan Bireylerin Sosyal Destek, Sosyal Sermaye Deneyimleri ve Kuruma Başvurma Hikâyeleri	
Sosyoekonomik ve Sosyokültürel Açıdan Dezavantajlı Bireyler	Sosyoekonomik ve Sosyokültürel Açıdan Avantajlı Bireyler
1. Durum	5. Durum
2. Durum	6. Durum
3. Durum	7. Durum
4. Durum	8. Durum

- Bu araştırmanın analiz birimi, hayatlarını güçleştiren bir sorunla karşılaşarak profesyonel sosyal hizmet desteğine ihtiyaç duyan bireylerdir. Bu nedenle bireylerle yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler öncelikle tek bir durum olarak analiz edilmiş ve kendi kategorisi içerisinde değerlendirilerek daha sonrasında ise iki farklı durum içinde (sosyoekonomik- sosyokültürel açıdan avantajlı ve dezavantajlı olma) karşılaştırmalı analizle irdelenmiştir.
- Araştırmada her bir durum için aynı noktalar üzerinde veri toplanması ve değerlendirilmesine dikkat edilmiştir.

4.1.2 Araştırma grubunun belirlenmesi

Bu çalışma için araştırma grubu, öncelikle belirli ölçütlere göre belirlenen ölçüt durum örnekleme ve iki farklı durumun incelenmesini sağlayan aykırı durum örneklemesidir. Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Durum çalışmasında, durum tek bir birim, sınırlı bir sistemdir. Üzerinde çalışılacak durum seçildikten sonra eğer bu durum kapsamında bütün insanlarla görüşülmek, etkinlikleri ya da belgeleri inceleyip, analiz edilmesi planlanmıyorsa örneklem seçmek gerekmektedir (Merriam, 2013: 79). Çalışılacak en iyi durumu seçmek için öncelikle seçilecek durum için bazı ölçütler belirlemek gerekir daha sonrasında ise bu ölçütlere uygun bir durum seçmek gerekir (Merriam, 2013: 80). Araştırmada ikinci aşamada, teorik bölümün yönlendirmesi ile ve birbirine aykırı durumların çoklu veri sağlayacağı öngörüsüyle bireylerin sosyal konumları iki farklı durum şeklinde kategorize edilmiştir.

- Bu çalışma açısından birey, sosyal çevre içindeki bireydir. Sosyal sorunların çeşitliliği ne olursa olsun, çalışma açısından önemli olan nokta, sosyal sorunla karşılaşmış olan ve profesyonel bir yardıma gereksinim duymuş bireydir. Profesyonel yardıma başvurmuş olması, çalışmanın ilgi alanına uyum gösterir. Bireyin profesyonel yardıma başvurması, sorunu çözme aşamalarında son aşamalardan biri olarak öngörülmekte ve öncesinde sorunuyla ilgili sosyal desteğin varlığını ya da yokluğunu deneyimlediği öngörülmektedir.

- Çalışmada örneklem düzlemi, sorunun çeşitliliğine bakılmaksızın Türkiye’de *sorunla karşılaşmış ve profesyonel yardıma gereksinim duyan* bireydir. Sosyal çevre içinde yaşayan bireyler ve bir sorunla karşılaşp bunu profesyonel yardım yöntemi (sosyal hizmet desteği) ile çözmeye çalışan bireyler bu araştırmanın ilk örneklem düzlemini oluşturmaktadır.
- Çalışma 18 yaş üstü danışanlarla gerçekleştirilecektir. 18 yaş altı çocuk ve gençlerin devletin koruma altında olması birebir devlet desteğini gerektirdiğinden çalışmanın dışında tutulmuştur
- *Çalışmanın diğer bir örneklem yöntemi aykırı durum örneklemesidir.* Kır ve kenti bir arada barındırması bakımından en anlamlı bölgenin İstanbul olduğu düşünüldüğünde, göçün yoğun yaşandığı bölgelerden bir yer olan ve kırsalı yansıttığı düşünülen Sultanbeyli bölgesi ve kenti yansıttığı düşünülen Kadıköy bölgesinde, kentli ve kırlı olmanın kriterlerini yansıttığı düşünülen; son iki kuşak İstanbullu olan kentli ile, sosyoekonomik ve sosyokültürel düzey açısından avantajlı olan bireylerle; anne babası veya kendi göçüyle İstanbul’a yerleşen, sosyoekonomik ve sosyokültürel düzey açısından dezavantajlı bireyler ile derinlemesine görüşme planlanmıştır.²⁷
- Çalışmada, Sultanbeyli ve Kadıköy bölgelerinin seçilmesi, bu bölgelere bir genelleme yapmak gayesi ile değil, araştırmanın “kentli” ve “kırlı” olarak belirlediği görüşmeci özelliklerine bu bölgede daha rahat karşılaşılabileceği gayesi ileler.
- Çalışma açısından anne babanın İstanbul doğumlu, bireyin İstanbul doğumlu olması, yaşanılan mahalle ve sokağın konumu, kentsel özellikleri barındırması açısından Kadıköy’deki katılımcıların belirlenmesi için önemliyken, aynı zamanda dosyalar incelendiğinde, kentsel simgelere rastlanılması ile anne babanın doğum yeri önceliğini bu kentsel simgelere bırakabilir. Sultanbeyli bölgesi için ise, eğitim düzeyi, oturduğu mahalle, ailede yakın zamanda göç hikâyesinin olması gibi çeşitli kriterler aranmıştır.
- 2016 yılı Aralık ayı- 2017 Mayıs ayı arasında itibaren, İstanbul’un kırsalını ve kentini yansıtan bu iki bölgedeki
- Sosyal hizmet kurumuna danışanların, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın²⁸ Sultanbeyli Sosyal Hizmet Merkezi ve Üsküdar Sosyal Hizmet Merkezi sosyal

²⁷ Sultanbeyli bölgesinde 1983 öncesi dönemde İstanbul dışından gelenlerin oranı %70’in altına düşmediği 1998 tarihinde Sultanbeyli’de 611 hane halkı ile yapılan anket sonuçlarına dayanarak saptanmıştır (Işık, Pınarcıoğlu: 2015: 270).

Diğer yandan 2000 yılında DİE tarafından gerçekleştirilen İstanbul’da ilçe nüfuslarının sosyal ve ekonomik niteliklerine bakıldığında, İstanbul içinde bütün ilçe nüfus özellikleri arasında hiçbir okuldan mezun olmayanlar %31,5 oranı ile en yüksek Sultanbeyli’de görülmüştür. Bunun akabinde nüfusun %51,1’i ilkökul mezunudur. Bu durum nüfusun %82’sinin hiçbir okuldan mezun olmayan ve ilkökul mezunu olanlardan oluştuğunu göstermektedir. Kadıköy bölgesine bakıldığında, nüfusun %14,4 hiçbir okuldan mezun olmayan bireylerden oluştuğu, %24,5’i ise ilkökul mezunu olan bireylerden oluştuğu görülmektedir (Murat, 2007: 52).

²⁸ Doktora Tez çalışmasının saha kısmı için 2017 yılında, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığından, “Sosyal Hizmet Merkezleri”nde uygulama yapmak için izin alınmıştır. Çalışmada Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ismi geçmektedir. Türkiye’de 2018 yılı itibariyle Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçildiğinden Bakanlıkların da ismi değişmiştir. Bu bağlamda Aile ve Sosyal Politikalar

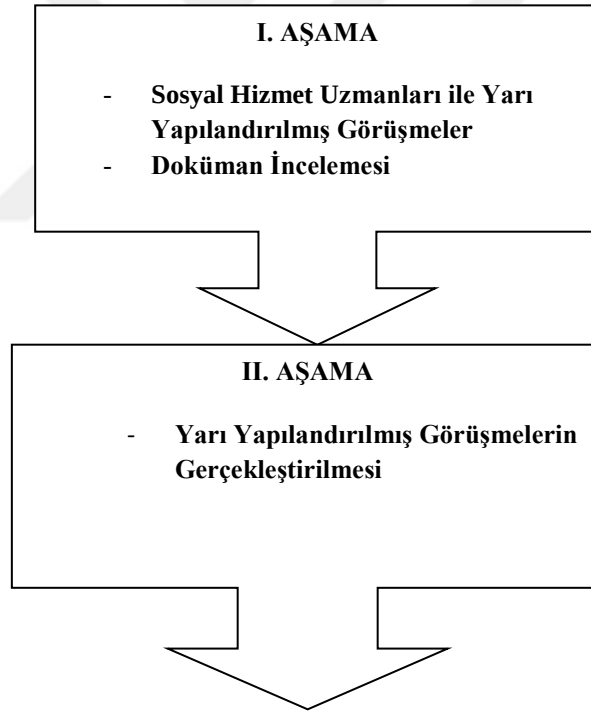
hizmetler kurumlarında ilk başvuru birimine 2016 yılı Aralık- 2017 yılı Mayıs zaman diliminde başvuran,

- Veya aynı zaman diliminde BİMER- CİMER gibi kurumlar vasıtasıyla başvuruların sosyal hizmet kurumuna aktarılmasıyla, bireylerin talepleri odaklı başvurular,
- Kurumlar tarafından sosyal hizmet desteğine kabul edilen,
- Danışanların incelenen dosyaları sonucunda araştırmanın belirlediği kriterlere göre kentli ve kırsal olmanın özelliklerini yansıtan,
- Araştırmacı ile görüşmeyi kabul eden ve görüşmenin devam edebilmesi için akıl sağlığı yerinde olan bireylerle derinlemesine mülakat yapılacaktır. Sonuçların tekrar etmesi araştırma için yeterli ve güvenli bilgiye ulaşıldığını göstermiştir.

4.1.3. Veri Toplama Süreci

Araştırmada aşamalı olarak veri toplamaya gidilmiştir. Planlanan durum çalışması çerçevesinde, veri toplama süreci iki aşamadan oluşmaktadır.

Şekil 10. Araştırmanın Aşamaları

Birinci Aşama: Bu aşamada, araştırmayı yönlendirecek veriler toplanmaya ve belirlenen kriterlere göre seçilecek olan durum çalışmalarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Bakanlığının ismi de 10 Temmuz 2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak, “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” olarak değiştirilmiştir. Çalışmada geçen “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı” ibaresinden “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” kastedilmektedir.

- Sosyal Çalışmacı ile Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler

Çalışmanın birinci aşaması tespit aşaması olarak nitelendirilebilir. Bu aşamada öncelikle sosyal hizmet talebi başvurularını değerlendiren ve vakaları inceleyen sosyal çalışmacı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ek-1’de verilen yarı yapılandırılmış görüşme formunda görüldüğü gibi, sosyal çalışmacıların müracaatçı ve başvurular konusundaki deneyimlerine, değerlendirmelerine ve genel olarak sürece dair bilgilendirmelerine dair veri toplanmaya çalışılmıştır. Bu görüşmeler, araştırmacıya alan hakkında zengin veri kaynağı sunmuş ve seçilecek durumlar için araştırmanın geçerlilik, teyit edilebilirlik, güvenilirlik gibi amaçlarının sağlanmasına katkı sağlamıştır. Diğer yandan sosyal hizmet merkezlerinin işleyişi ve değerlendirme süreci hakkında bilgi toplanmasıyla ve araştırmada veri toplama sürecinin ve araştırma sürecinin daha sağlıklı yürütülmesi amaçlanmıştır.

Görüşme süreci Sultanbeyli Sosyal Hizmet Merkezi ve Üsküdar Sosyal Hizmet Merkezinde²⁹ merkez çalışanları ile gerçekleştirilmiştir. Sultanbeyli ve Kadıköy bölgesi için toplam 5 sosyal çalışmacı ile görüşme sağlanmıştır. Uzmanlardan alınan izin sonrasında görüşmeye başlanmıştır. Görüşmelerin süresi 60 dakika ile 90 dakika arasında değişmiştir.³⁰

Sosyal çalışmacılarla yapılan görüşmeler sonucunda, talep odaklı başvuruların değerlendirilme süreçleri hakkında bilgi alınmıştır. Sosyal hizmet merkezlerindeki değerlendirme sürecinin, sosyal çalışmacılar tarafından bireyin yaşadığı yeri ziyaret edilmesi, komşularından müracaatçı hakkında bilgi alınması gibi ön araştırma süreci ile başladığı aktarılmıştır. Bu ön araştırmanın yardımların doğru kişiye ulaşması bakımından titizlikle yapıldığı belirtilmiştir. Çalışmanın araştırma grubunu oluşturan, hayatını güçleştiren sorunla karşılaşan, kurumdan yardım talebinde bulunan bireylerin başvuru taleplerinin kabulü konusunda ön araştırmaya tabi tutulması, çalışma açısından da doğru kişilere ulaşmak için önem taşımaktadır.

Görüşmelerde odaklanılan diğer önemli nokta, araştırmacının araştırma amaçlarına uygun olarak seçtiği iki bölge olan Sultanbeyli ve Kadıköy bölgesinin müracaatçı profilidir. Bu konu hakkında uzman görüşleri ile araştırmacının bölgede yaşayan müracaatçı profili hakkındaki öngörülerinin paralellik gösterdiği görülmüştür.

- Aralık 2016- Mayıs 2016 Ayları İçinde Kabul Edilen Başvuru Dosyalarının ve Dokümanlarının İncelenmesi

Araştırmada dokümanların incelenmesinin sebebi, derinlemesine görüşme yapılacak bireylerin belirlenen kriterlere göre seçilmesidir. Bunun yanında genel olarak başvuruda bulunan müracaatçı profili hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Fakat araştırmanın amaçları Sultanbeyli ve Kadıköy bölgesine dair genellemelerin yapılmasını içermediğinden kapsamlı bir dosya doküman analizine gidilmemiştir. Dokümanların incelenmesindeki temel amaç, belirlenen kriterlere göre derinlemesine görüşme yapılacak bireylerin

²⁹ Sultanbeyli Sosyal Hizmet Merkezi, Sultanbeyli ve Şile Bölgesine hizmet verirken, Üsküdar Sosyal Hizmet Merkezi Üsküdar, Kadıköy, Ataşehir bölgesine hizmet vermektedir.

³⁰ İlgili görüşmelerin izni Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’ndan alınmıştır. (Bkz. EK-3) Ayrıca Yalova Üniversitesi etik kurul raporu da alınmıştır. (Bkz. EK-4).

seçilmesidir. Araştırmadaki amaç, bireyin hayatını güçleştiren sorunun çeşitliliğine bakılmaksızın, bireyin hayatını güçlendiren bir sorunla baş başa olması ve profesyonel sosyal hizmet desteğine gereksinim duymasıdır. Çalışma açısından bu incelemenin amacı, kentli ve kırlı olmanın özelliklerini yansıtan ve profesyonel desteğe ihtiyaç duyan bireylere ulaşmaktır.

Doküman incelenmesinde, sosyal çalışmacıların yönlendirilmesi ile sosyal ve ekonomik destek talebinde bulunan başvuru dosyalarının incelenmesine ağırlık verilmiştir. Bunun nedeni, bu dosyalarda yer alan sosyal inceleme raporlarında başvuru nedenleri ve bireyin hikâyesi, aile, bireyin yaşam şartları hakkında ayrıntılı veri içermesinden dolayıdır. Kadıköy bölgesinde çalışma amaçlarına uyan sosyal ve ekonomik destek dosyalarının kısıtlı olması ve araştırma kriterlerini sağlayan başvuru talepleri ile karşılaşamamasından ötürü engelli ve yaşlı bakımı dosyalarının incelenmesi gerekmiştir. Engelli bakımı, yaşlı bakımı ile ilgili dosyalarda, engellinin ve yaşlının ailesi ve kendi hakkında dosyada ayrıntılı bilgilerin yer almamasından dolayı, çeşitli nüfus bilgilerine bakılarak seçilen dosyalar hakkında, dosyanın takibini süren sosyal çalışmacı ile iletişime geçilip ayrıntılı bilgilendirilme talep edilmiştir. Çocuk vakaları, danışmanlık tedbiri dosyaları çocukların araştırma konusunun dışında olmalarından dolayı inceleme dışında tutulmuştur. Engelli dosyalarında, yaşlılığa bağlı olarak bakım gerektiren durumların da içine dahil olduğu gözlemlenmiştir. Kadıköy bölgesinde engelli dosyaları, sosyal çalışmacıların sağladığı ek bilgilerle incelemeye tabi tutulurken, Sultanbeyli bölgesinde engelli dosyaları, dosya takibini süren sosyal çalışmacının önerdiği vakalar üzerinden araştırma amaçlarına uygun dosyalar hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılarak incelenmesi sağlanmıştır.

Kadıköy bölgesinde ilçeye bağlı sosyal hizmet merkezi bulunmamakta ve Üsküdar Sosyal Hizmet Merkezi tarafından Ataşehir, Kadıköy, Üsküdar bölgelerine hizmet verilmektedir. Çalışma açısından belirlenen yerin Kadıköy olması nedeniyle, Üsküdar Sosyal Hizmet Merkezine Kadıköy bölgesi tarafından yapılan ilk başvuru talepleri incelenmiştir. Üsküdar Sosyal Hizmet Merkezi tarafından verilen bilgiye göre, 2016 Aralık- 2017 Mayıs tarihleri arasında, Kadıköy bölgesinden 219 toplam başvuru olduğu aktarılmıştır. Bu başvurular arasında, 90 talep odaklı başvurudan, 66 Sosyal Ekonomik Destek Dosyası, 2 Bireysel Danışmanlık, 8 Engelli dosyası, 5 KMÇ vakası, 7 yaşlı bakımı, 8 engelli bakımı, 2 şehit- gazi yardımı ile ilgili başvuru olduğu belirtilmiştir. Sosyal hizmet merkezinin verdiği bilgiye göre, Kadıköy bölgesinde gerçekleşen kentsel dönüşüm sonrasında Kadıköy bölgesinden gelen başvurularda ciddi azalma olduğu belirtilmiştir. Özellikle taleplerin tamamına yakını oluşturan Fikirtepe Mahallesi, Eğitim mahallesi, Dumlupınar mahallesi bölgelerinden gelen taleplerin oradaki halkın göçü nedeniyle azaldığı belirtilmiştir. Başvuru dosyaları incelenmiştir, Kadıköy bölgesinden gelen taleplerin özellikleri hakkında veri toplanmıştır.

Genel olarak dosyaların dağılımına bakıldığında, Kadıköy'ün Göztepe, Caddebostan, Moda, Acıbadem gibi eski yerleşim yerleri ve Kadıköy'ün kentsel kısmını simgeleyen yerlerine göre başvuruların neredeyse tamamına yakını Fikirtepe mahallesi, Eğitim mahallesi gibi daha düşük sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeyi simgeleyen

mahallelerden olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim başvuru dosyalarına bakıldığında eğitim seviyesinin düşüklüğü ve ailede yakın zamanda göç hikâyesinin olduğu araştırmacı tarafından tespit edilmiştir. Bu durum Kadıköy için belirlenen kriterlerin dışında olduğu ve Sultanbeyli için belirlenen kriterlere benzer olduğu için bu dosyalar elenmiştir ve dosya incelemesinde daha ayrıntılı doküman incelenmesine gidilmiştir. Bütün dosyalara ulaşılmıştır ve araştırma kriterlerine uyan 4 başvuru belirlenmiştir. Görüşme talebinin iletilmesini etik değerler gereği sosyal çalışmacı telefonla gerçekleştirmiştir. 4 bireyin de olumlu cevap vermesi üzerine görüşme sosyal hizmet merkezinde gerçekleştirilmiştir.

Sultanbeyli Sosyal Hizmet Merkezi, Sultanbeyli ve Şile bölgesine hizmet vermektedir. Çalışmanın Sultanbeyli bölgesine odaklanması nedeniyle, Sultanbeyli bölgelerinden gelen başvurular incelenmiştir. Sultanbeyli Sosyal Hizmet Merkezi tarafından verilen istatistiki tabloda başvuru nedenlerine göre başvurular kategorize edilmiştir. Bu başvuru nedenleri arasında, bireylerin hayatlarını güçleştirecek nedenler göz önünde bulundurularak, doğum yardımı, engelli kimlik kartı talebi vb. talepler sayının dışında tutulmuştur. İstatistiki bilgilerden faydalanılarak araştırma amaçlarına uygun olarak yeni bir sayıma gidilmiştir. Bu durumda, Aralık 2016- Mayıs 2017 zaman aralığında, 3967 başvuru arasında, aile bireyleri arasında engellilik (bakıcı) 1590 başvuru, Engelli bakım hizmeti talebi 1601, Ücretsiz kurum bakımı talebi (engelli) 3, Ücretsiz kurum bakımı talebi (KMÇ) 2, Ücretsiz kurum bakımı talebi (yaşlı) 0, Rehberlik ve danışmanlık hizmeti (engelli aile bireyi) 26, Danışmanlık tedbiri kararı 116, Sosyal ve ekonomik destek talebi 629, Korunmaya muhtaç çocuk 2, Yaşlı hizmetleri 0'dır.

Bu başvuru dosyaları arasında, KMÇ ve danışmanlık tedbiri dosyaları incelemenin dışında tutulmuştur. 629 sosyal ve ekonomik destek talebi dosyaları incelenmiştir. Araştırmacının talebi doğrultusunda, engelli ve yaşlı bakımı dosyalarını takip eden sosyal çalışmacıların ek bilgilendirmesiyle bakımı üstlenen yakınlar hakkında bilgi toplanarak, vaka örnekleri arasından çalışma amacına uygun bireyler seçilmiştir.

Doküman incelemesinde Sultanbeyli Sosyal Hizmet Merkezi ile Üsküdar Sosyal Hizmet Merkezine yapılan başvuruların müracaatçı kitlesine bakıldığında bazı farkların olduğu gözlemlenmiştir. Sultanbeyli bölgesinde daha homojen bir kitle ile karşılaşmıştır. Eğitim seviyesinin düşüklüğü, ailede göç hikâyesinin bulunması kriteri neredeyse tüm incelenen dosyalarda araştırmacının karşılaştığı bir durum olmuştur. Kadıköy bölgesine bakıldığında, araştırmacının belirlediği kriterlere göre sosyoekonomik ve sosyokültürel düzey açısından daha avantajlı bireylerin başvurularının oldukça az olduğu gözlemlenmiştir. Sosyal ekonomik destek dosyalarında kriterlere uyan bireylere hiç karşılaşamamıştır. Başvuruların, Kadıköy'ün göç alan bölgelerinden olan, araştırmanın belirlediği kriterlere göre sosyoekonomik ve sosyokültürel düzey açısından dezavantajlı bireylerin çoğunlukla yaşadığı Fikirtepe Mahallesi, Eğitim Mahallesi gibi yerlerden olduğu gözlemlenmiştir. Engelli ve yaşlı bakımı talebi dosyalarında ise daha heterojen bir kitle ile karşılaşmıştır. Caddebostan, Acıbadem, Moda gibi Kadıköy'ün eski yerleşim bölgelerinden de başvuruların olduğu görülmüştür. Ama bu başvurular oldukça kısıtlıdır. Bu bakımdan araştırma kriterlerine uyan tüm bireylerle görüşülmesi planlanmıştır.

İkinci Aşama: Bu aşamada çalışmaya asıl veri kaynağını sağlayacak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinin bu bölümünde, tespit aşamasında sağlanan verilerin yardımı ve çalışmanın teorik arka planının yardımı ile çalışmada belirlenen araştırma sorularına cevap verecek durumların seçilmesi ve seçilen bireylerle Ek-1’de verilen yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

- Profesyonel sosyal hizmet desteğine başvuran ve destek talebi kabul edilen bireyler arasından araştırma kriterlerine göre seçilmiş bireylerle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme.

İncelenen dosyalar ve sosyal çalışmacıların yönlendirmesi ile belirlenen vakalar sonrasında görüşmeciler listeleri oluşturulmuştur. Kadıköy bölgesinde araştırma kriterlerine uyan 5 birey belirlenebilmiştir. Bu bireylerden görüşmeyi kabul eden 4 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Kadıköy bölgesinde, incelenen dosyalarda özellikle sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı bireylere ulaşmak için eğitim seviyesi, oturulan muhit (Caddebostan, Moda, Acıbadem, Erenköy mahalleleri gibi), kentsel simgelere dosyada rastlanması (örneğin piyano öğretmeni olunması, evde köpek beslenmesi vb. gibi), ya da anne babanın İstanbul doğumlu olması, yakın zamanda ailede göç hikâyesinin bulunmaması gibi çeşitli ayrıntılar yakalanarak bireyler seçilmiştir. Yapılan görüşmeler sırasında da, doğru kişilere ulaşıldığı tespit edilmiş ve görüşme gerçekleştirilmiştir.

Bireylerin seçilmesi konusunda başvuru dosyaları incelenmiştir. Dosya içeriğindeki bireye dair ayrıntılı hikâye, aile yaşamı, başvurma hikâyesi gibi ayrıntıların sosyal ve ekonomik destek başvuru dosyalarında yer almasından dolayı öncelik bu vakalara verilmiş fakat araştırma amaçlarına uygun yeterli sayıdaki bireye bu dosyalarda ulaşılamamasından dolayı engelli- yaşlı bakım dosyaları da merkezden talep edilmiştir. Engelli yaşlı bakımı dosyalarında müracaatçı hakkında nüfus bilgilerinin dışında ayrıntılı bilgilerin yer almamasından dolayı, vaka dosyasını inceleyen sosyal hizmet uzmanının ek bilgilendirilmesi talep edilmiştir. Sosyal çalışmacılar ile görüşmeden sonra vakalar tespit edilmiş ve görüşme sonrasında ise araştırma amaçlarına uygun bireylere ulaşıldığı görülmüştür.

Görüşmeler sonunda Kadıköy bölgesinde, gerekli verilerin toplandığı, Kadıköy’ün kentli kesimini yansıtan araştırma amaçlarına uygun birbirine benzer durumların yakalandığı ve sonuçların tekrar etmesi üzerine görüşmeler sonlandırılmıştır.

Sultanbeyli bölgesinde, genel kitlenin sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı bireylerin olduğu öngörülmüştür. Genel olarak müracaatçı profiline bakıldığında araştırmacının bu öngörülerinin Sultanbeyli için geçerli olduğu görülmüştür. Başvuru dosyalarına bakıldığında birbirine benzer vakaların ve gayet homojen bir kitlenin ağırlıklı olmasından dolayı 10 vaka kolayca belirlenmiş, bu vakalar arasından görüşmeyi kabul eden 5 kişi ile görüşme yapılmıştır. Fakat görüşme gerçekleştirilen bir bireyin Türkçe bilmemesi ve ilköğretim çağındaki çocuğunun Kürtçeden Türkçeye yaptığı çeviriler sonucunda görüşmenin sürdürülebilmesi ve sağlıklı bir iletişimin sağlanamamasından dolayı görüşme verileri kullanılamamıştır.

Kadıköy ve Sultanbeyli bölgesinde, seçilen görüşmecilerde cinsiyet ayrımı- kriteri uygulanmamış, kentli ve kırlı olmanın özelliklerini yansıtmaya durumuna öncelik tanınmıştır. Nitekim Kadıköy bölgesinde kentli olmanın özelliklerini yansıtan tüm bireylere ulaşılmış, görüşmeyi kabul eden 4 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Bireylere vakaları inceleyen çalışmacının telefon aramasıyla ulaşılmış olup, alınan randevu sonrasında görüşmeler kurum içinde gerçekleştirilmiştir. Sultanbeyli bölgesi için de aynı yol izlenmiştir. Bu etik açıdan ve görüşülen bireyin hayatını güçleştiren durumla ilgili duygularını açarken kendini daha güvende hissetmesi açısından sosyal çalışmacı ve araştırmacının karar birliği ile uygun görülmüştür. Yapılan görüşmelerde, yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu Ek-1’de verilmiştir. Görüşmeler 60-120 dakika arasında sürmüştür.

4.1.4. Verilerin toplanması

Araştırma veri kaynağının temelini yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler oluşturmaktadır. Bu verilerle araştırma notları birleştirilerek bir veri tabanı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Nitel araştırmada çok sık vurgulanan nokta, araştırmaya veri sağlayan yöntemlerin çeşitlendirilmesidir. Böylece araştırmanın teyit edilebilirliği, güvenilirliği artacaktır. Araştırmada, bu amaçla doküman incelemesi ve sosyal çalışmacı ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi ve sosyal çalışmacı ile yapılan derinlemesine görüşmeler araştırmanın ikincil veri kaynağını oluştururken, araştırmanın birincil veri kaynağı yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerdir.

4.1.4.1 Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler

Görüşme, veri toplama sürecinde en çok kullanılan yöntemlerden biridir. Seidman, derin görüşmenin amacının, sorulara cevap bulmak ya da hipotezleri test etmek ya da “değerlendirme” yapmak olmadığını ifade eder. Ona göre derin görüşmenin kökeninde, diğer insanların deneyimlerini ve o deneyimleri yapan anlamı anlama ilgisi yatmaktadır (Seidman, 1991, akt: Kuş, 2007: 93). Özetle amaç, katılımcının kendi deneyimini çalışılan konu içinde yeniden inşa etmesidir (Kuş, 2007: 94). Bu araştırmada da, belirlenen sınırlı bir durum içinde, bireyin yaşadığı deneyimler, yüklediği anlamlar önceden hazırlanmış bir görüşme formu vasıtasıyla sorulması planlanmıştır. Görüşmenin belirli konuları ve soruları içeren içerikle gerçekleştirilmesinin sebebi, benzer konulara yönelmek yoluyla görüşülen bireylerden aynı tür bilgilerin alınmasının amaçlanmasından dolayıdır. Görüşmede önceden hazırlanan konu ve sorulara sadık kalınarak aynı zamanda ilave sorularla görüşme derinleştirilerek yarı yapılandırılmış bir görüşmenin gerçekleştirilmesi planlanmıştır (Bkz. Yıldırım, Şimşek: 2006, 122). Yarı yapılandırılmış görüşmeler, katılımcının algıladığı dünyayı kendi düşünceleriyle anlatmasını sağlar (Merriam, 2009:88). Soruların esnek yapısı da, bireylere sorulan soruların araştırma amaçlarına göre derinleştirilmesine imkân tanır.

Görüşmenin Kapsamı

Görüşmenin kapsamı, araştırma soruları ve çalışmanın teorik arka planına odaklanarak belirlenmiştir. Görüşme kılavuzunun kapsamı 5 başlık etrafında toplanabilir:

- I. *Sosyodemografik Durum*
- II. *Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağ Şemasının Çıkartılması ile Bireyin Sosyal Sermaye Bileşenlerinin Belirlenmesi*
- III. *Sosyal Destek Beklentisi ve Algılanan Sosyal Destek Deneyimi*
- IV. *Problemın Öyküsü ve Algılanan Sosyal Destek*
- V. *Profesyonel Yardıma Başvurma Gereksinimi*

Sosyodemografik Durum: Sosyodemografik durum, görüşme kılavuzunun birinci kısmında yer almaktadır. Bireyin sosyoekonomik konumuna dair genel veriler toplanmaya çalışılmıştır.

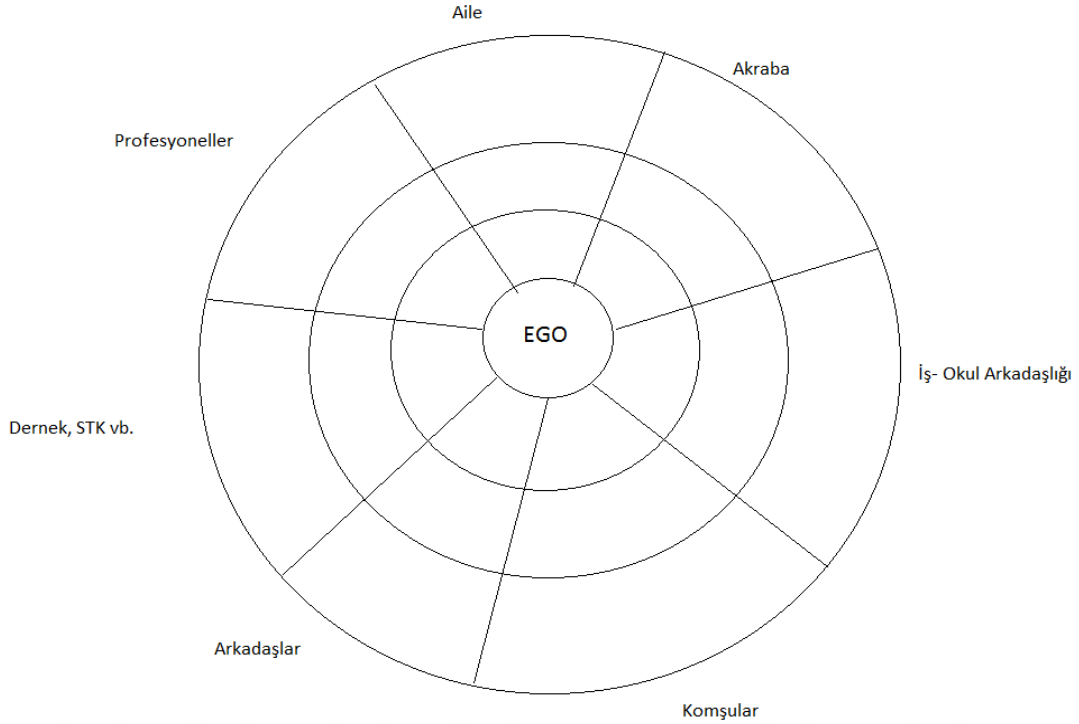
Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağ Şemasının (Ağ Kartları) Çıkartılması ile Bireyin Sosyal Sermaye Bileşenlerinin Belirlenmesi: Araştırmanın ikinci kısmında ilk olarak, bireyin yaşam öyküsü ve bireyin etrafında bağ kurduğu bireyler listelenerek sosyal ağların bazı özellikleri belirlenmeye çalışılacaktır.

Bireyin yaşam öyküsü nitel çalışmada çok önemli bir yer tutar. Seidman nitel görüşmeyi yaşam öyküsü görüşmesi olarak gördüğünü söyler. “Görüşme yapıyorum çünkü diğer insanların öyküleriyle ilgileniyorum” demiştir. Ona göre, öyküler bir bilme tarzıdır. Öyküler anlatma gerçekte, bir anlam oluşturma sürecidir. İnsanlar öykülerini anlattıklarında, kendi bilinç akımlarından deneyimlerinin detaylarını seçmektedirler (Kuş, 2007: 93).

Diğer yandan bu bölümde kişinin kendi gözünden sosyal ağlarının haritası çıkarılmak istenmiştir. Böylece bireyin çevresindekilere yüklediği anlam anlaşılmasına çalışılmıştır. Bireylerden aşağıda şemadaki alanların doldurulması istenmiştir. Sosyal ağ haritası olarak nitelendirilebilen bu şema sayesinde bireyin bağ kurduğu formel ve enformel ilişkilerinin tümünün bütüncül olarak listelenmesi sağlanmıştır.

Diğer yandan bu şema araştırmacıya da listede yer alan her isimle kurulan ilişki özellikleri hakkında veri toplamada yardımcı olur. Listenin bölümlere ayrılması ile hangi tür ilişkilerin bireyin ağlarında hâkim olduğu görülür. Görüşülen bireylerden bu listenin doldurulması istenerek, aralarındaki ilişkinin niteliği sorulmuştur. Böylece bireyin kendi sosyal ağlarına yüklediği öznel anlam, diğer bir ifadeyle bireyin gözünden ağın öznel yapısı anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, çalışmanın amacı görüşülen bireylerin ağ yapılarını ve ağ özelliklerinin bireyin gözünden sübjektif anlamı anlaşılmasına çalışılmaktadır. Araştırma esnasında şemayı doldurmakta zorlanan bireyler için araştırmacı rehberlik etmiştir. Çalışmada bireylerden doldurulması istenen şema aşağıdaki gibidir;

Şekil 11. Sosyal Ağ Şeması

Kaynak: Fushe (2016:146)

Fushe'ye göre, kişinin sahip olduğu sosyal ağların özelliklerini ve ağ içindeki fırsat ve engelleri görmek önemlidir. Bireyin kişisel ağlarını ortaya koymak ve bu ağların yapısal ve niteliksel özelliklerini görüşme esnasında belirlemek gerekmektedir. Bunun için niteliksel ağ görüşmesinde, katılımcılara açık ve hikâyecî formda ilişki kurduğu insanlar ve bu ilişkiler sorulmaktadır. Burada odak öznelere keşfi ve bu kişilerle kurulan ilişkilere yüklenen anlamdır. Bu görüşme çoğunlukla “ağ kartları” (Netzwekkarten) ile desteklenir (Fushe,2016: 146). Ağ kartları, “ego ağlarının” şematik yansımasıdır. Ego ağı, görüşülen kişiden (ego) irtibatla olduğu bireyleri (alters) tanımlamasını istemesiyle şemalaştırılır. Ağ kartları, ego ağlarının görselleştirilmesidir. Bireyin hayatındaki önemli kişiler, egoya yakınlık ve uzaklığına göre şemada yer alır. Gerekliğinde şema kısımlara ayrılır ve bireyler arasındaki bağlantılar çizgi ile işaretlenir (Fushe,2016: 148).

Sosyal Destek Beklentisi ve Algılanan Sosyal Destek Deneyimi : Görüşmede şemada yer alan her bireyle ilgili ilişkisel özelliklerinin sorulmasıyla, aile, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık gibi ilişki türlerinde, ilişkinin yoğunluğu, bireye duyulan güven, birlikte hareket etme motivasyonu, ağ içinde görüşülen bireylerin sosyal konumları, ilişkilerde karşılıklı durumu gibi birtakım sosyal sermaye bileşenleri hakkında verilerin toplanması sağlanmıştır. Bunun sonucunda bireyin ağların hâkim olan sosyal sermaye türü ve sosyal sermaye potansiyeli açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Çalışma açısından bireyin

sosyal ağlarının sahip olduğu sosyal sermaye potansiyeli, sosyal desteğin bileşenleri üzerinden de ele alınmıştır. Sosyal destek, psikolojik ve araçsal destek üzerinden ele alınmıştır. Psikolojik destek, bireyin ruhsal ve zihinsel durumuna etki eden destek olarak değerlendirilirken, araçsal destek ise, bireyin hayatındaki amaçları gerçekleştirmede ve iyilik halini arttırmada fayda kazandığı sosyal destek olarak ele alınmıştır.

Problemin Öyküsü ve Algılanan Sosyal Destek:

Görüşmenin dördüncü bölümünde bireyin hayatını güçleştiren problemin öyküsü, bu probleme yüklediği anlam ve bu sorunlarla mücadele sürecinde sosyal çevresinden deneyimlediği sosyal desteğe dair sorular yöneltilmiştir. Bireyin hayatını güçleştiren probleme dair deneyimlediği sosyal destek ve buna yüklediği anlamlar ele alınmıştır. Sosyal desteğin tampon etkisi olarak teori bölümünde ele alınan destek türü direkt olarak bireyin sorunla ilişkilendirdiği sosyal destek olarak ele alınmıştır.

Profesyonel Yardıma Başvurma Gereksinimi

Görüşmede beşinci bölümde yöneltilen soruların amacı ise, bireyin hayatını güçleştiren sorun karşısında problemi ile başa çıkma yöntemlerini kavramak, sosyal sermaye, sosyal destek potansiyelini harekete geçirip geçirememeye deneyimlerini anlamak ve yetersiz sosyal destek, sosyal sermaye potansiyeli karşısında sosyal sermaye, sosyal desteğe erişememe deneyimleri ile sosyal hizmet kurumuna başvurma hikâyeleri arasında ilişki kurmaktır.

4.1.4.2 Doküman incelemesi ve sosyal hizmet uzmanları ile görüşme

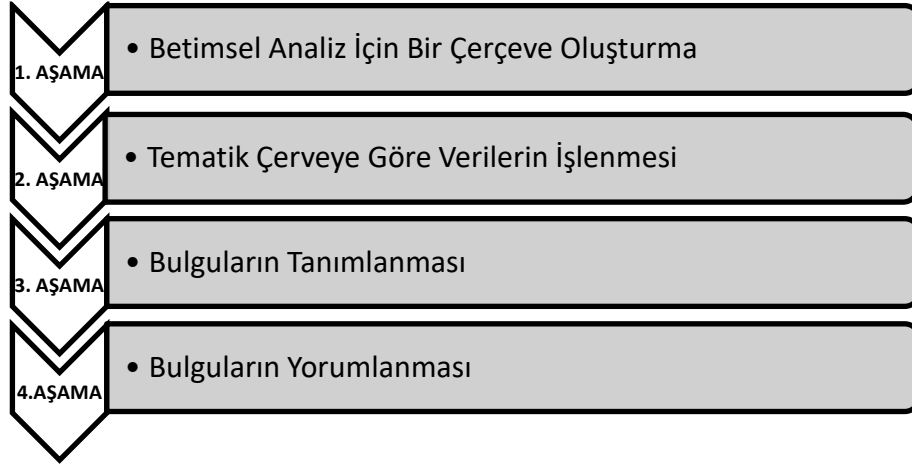
Bu araştırmada doküman incelemesi ve sosyal çalışmacılar ile görüşme, araştırma planında tespit aşamasını oluşturmaktadır. Bu bakımdan toplanan veriler araştırmanın teyit edilebilirliğini ve güvenilirliğini arttırması ve araştırmayı yönlendirmesi amacıyla toplanmıştır.

4.1.5. Verilerin değerlendirilmesi

Araştırmada verilerin değerlendirilmesi, içerik analizi ve betimsel analiz yaklaşımından yararlanılarak yapılmıştır. Betimsel analiz yaklaşımına göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre belirlenmektedir (Yıldırım, Şimşek, 2016: 239). Çalışmanın teorik arka planından yararlanılarak temalar ve kodlar üretilmiştir. Analizde bu kapalı kodlardan faydalanılmıştır. Betimsel analizde temel amaç, elde edilen verilerin açıklanması, yorumlanması ve birbiri ile ilişkilerinin kurularak belli sonuçlara ulaşmaktır.

Betimsel analiz 4 aşamadan oluşmaktadır (Yıldırım, Şimşek, 2016: 240).

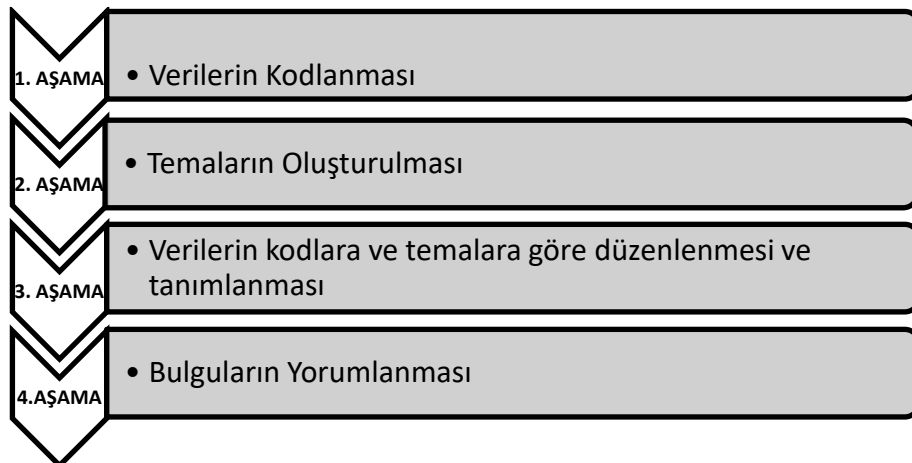
Şekil 12. Betimsel Analiz Aşamaları

Kaynak: Yıldırım, Şimşek (2016: 240)

İçerik analizinde temel amaç ise, “toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonu keşfedilebilir.” (Yıldırım, Şimşek, 2016: 242). Bu çalışmada da, öncelikle çalışmanın teorik arka planının sağladığı perspektifle temalar oluşturularak kapalı kodlama yapılmıştır. Akabinde ise içerik analizi yapılarak, görüşme metinlerinden kodlar oluşturularak verilerin derinlemesine değerlendirilmesi amaçlanmıştır. İçerik analizi yaklaşımı ile, verilerden de kodlar oluşturularak daha kapsamlı ve ayrıntılı bir veri analizinin yapılması amaçlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2016) içerik analizini dört aşamada ele almıştır;

Şekil 13. İçerik Analizi Aşamaları

Kaynak: Yıldırım, Şimşek (2016: 242)

Araştırmada veri kaybını önlemek için hem verilerden kodlama yapılarak açık kodlamadan faydalanılmıştır hem de çalışmanın teorik arka planının sağladığı

perspektifle kapalı kodlama tekniğinden faydalanılmıştır. Bu bakımdan araştırmada veri çözümleme tekniği olarak, betimsel analiz ve içerik analizinden birlikte faydalanılmıştır.

Betimsel analiz veri çözümleme tekniği benimsenerek, araştırmanın yaslandığı teorik arka planın odaklandığı noktalar araştırmanın çerçevesini oluşturmuştur. Buna göre araştırmada, 5 tematik çerçeve belirlenmiştir;

- Demografik Özellikler
- Sosyal Ağların Görünümü
- Sosyal Ağların Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Potansiyeli
- Hayatı Güçleştiren Probleme Yüklenen Anlam ve Algılanan Sosyal Destek
- Problemlerle Başa Çıkma Sosyal Sermaye ve Sosyal Desteğin Kullanımı ve Kuruma Başvurma Hikâyesi

Tematik çerçeveler kapalı kodları da kendi altında oluştururken, aynı zamanda mevcut kapalı kodların yanında, içerik analizinin sağladığı perspektifle verilerde ek kodlamaya da gidilerek, tematik çerçeve tekrar gözden geçirilmiştir. Akabinde ise veriler oluşturulan çerçeve içinde birbirleriyle ilişkilendirilerek düzenlenmiş ve bulgular yorumlanmıştır.

4.2. Bulgular ve Yorumlar

Bu başlık altında profesyonel sosyal hizmet desteğine başvuran ve destek talebi kabul edilen bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimi durumlarının değerlendirilmesine yer verilmiştir. Araştırmada iki aykırı durum altında çoklu durumlara yer verilmiştir.

Araştırmada I. Aykırı Durum;

- Sosyoekonomik ve Sosyokültürel Açından Dezavantajlı Bireylerin Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Durumu

Araştırmada II. Aykırı Durum:

- Sosyoekonomik ve Sosyokültürel Açından Avantajlı Bireylerin Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Durumu

Araştırmada iki ana aykırı durum altında, birbirine benzer durumlar alınarak analiz edilmiştir. Söz konusu aykırı durum çalışmalarından elde edilen bulgular ise, karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır.

İki aykırı durum ve birbirine benzer çoklu durumlar aşağıda belirlenen aynı tematik çerçeveler altında değerlendirilmiştir;

- I. Demografik Özellikler
- II. Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağların Görünümü
- III. Sosyal Ağların Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Potansiyeli
- IV. Hayatı Güçleştiren Probleme Yüklenen Anlam ve Algılanan Sosyal Destek
- V. Problemlerle Başa Çıkma Sosyal Sermaye ve Sosyal Desteğin Kullanımı ve Kuruma Başvurma Hikâyesi

4.2.1. Sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek durumu

Söz konusu durumu aydınlatmak amacıyla Sultanbeyli bölgesinde araştırma kriterlerine göre kırılı olma özelliklerini taşıyan dört farklı bireyin sosyal destek ve sosyal sermaye deneyimi durumları incelenmiştir. Bu kısımda öncelikle her birey kendi içinde irdelenmiş, ardından söz konusu durum için analitik bir değerlendirme yoluna gidilmiştir. Araştırmada görüşülen bireylerin kimlikleri etik değerler nedeniyle gizli tutulmuş, takma isimler belirlenmiştir.

4.2.1.1. Aysen'in sosyal sermaye ve sosyal destek durumuna ilişkin bulgular

Aysen'in Hikâyesi

33 yaşında, kadın. İki çocuğu var, 4 ve 9 yaşında. Eşi akıl hastası olduğu için boşanma sürecinde. Evlendikten kısa bir süre sonra eşinin akıl hastası olduğunu öğrenmiş. Eşi ve eşinin ailesi aynı hastalığa sahip. 3-4 aylık evlilik hazırlığı sürecinde eşinin ve ailesinin bu durumunu anlamamış. Eşinin tedavi olması için ona ciddi destek vermiş. Ama eşi tedavi olmayı reddetmiş. Birkaç defa eşi kollarını, bileklerini keserek kendi kendine çok zarar vermiş. Aysen eşinin ailesinden fiziksel ve sözlü çok şiddet görmüş. Eşinin ve ailesinin çocuklarına ve kendine zarar vermesinden korktuğu için son kertede ailesine yaşadıklarını anlatmış. Ailesinin de desteğiyle, kira ödemedi, anne babasına ait aile apartmanında, erkek kardeşine ayrılmış apartman dairesinde çocuklarıyla kalıyor. Sultanbeyli sosyal hizmet merkezinden bir çocuğu için aylık maddi yardım (450 TL) alıyor.

4.2.1.1.1. Demografik Özellikler

Yaş: 33

Cinsiyet: Kadın

Medeni Durum: Dul (Mahkeme süreci devam ediyor)

Çocuk Sayısı: 2 çocuk (4 ve 9 yaşındalar)

İş durumu: Düzenli çalışmıyor, merdiven işlerine gidiyor

Eğitim Durumu: İlkokul mezunu

Memleket: Bingöl

Sosyal Güvence: Yok

Gelir Kaynağı: Yok

4.2.1.1.2. Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağların Görünümü

Bireyin Yaşam Öyküsü

Araştırmada bireyin yaşam öyküsü, kırılı ve kentli olmanın özelliklerini taşıyan bireyleri seçebilmek için belirleyici bir kriter olarak görülmüştür. Araştırmada kırsal ve kentsel simgeleri taşıyan bireylere ulaşmak amaç olarak belirlendiğinden göç hikâyesi, bireyin özellikle kırsal bölgenin özelliklerini taşıyıp taşıması açısından araştırma kriterlerinde

önemli bir yer tutmaktadır. Yaşam öyküsü, bireyin hayatını güçleştiren sorunla karşılaşmadığı döneme dair ipuçları taşıması bakımından çalışma açısından önemlidir.

Aysen hanıma sorulduğunda, Aysen hanım İstanbul'a geliş hikâyesini şöyle anlatmaktadır;

Bingöl'de doğdum. Buraya gelmemizin sebebi terör olayları nedeniyle. Teröristlerden kaçıp da buraya geldik. Bir sabah saat 6.30 filandı, onlardan kaçtık geldik.

Araştırmacı: Evli miydiniz o zaman?

Yok, bekârdım 12 yaşındaydım. Ben burada evlendim. 23 yaşında evlendim.

Araştırmacı: Oradaki hayatınızla buradaki hayatınızı kıyasladığınızda nasıl yorumluyorsunuz?

Tabi ki oradaki değil de, buradaki hayatım çok güzeldi. Ta ki evlenip bu duruma gelene kadar.

Bireyin İstanbul'a geliş hikâyesine bakıldığında, zorunlu bir göçle İstanbul'a yerleştikleri görülmektedir. Ailenin 20 sene öncesinde İstanbul'a yerleştikleri görülmektedir. Birey, hayatını güçleştiren problemleri döneme kadar ki ailesiyle geçen zamanını çok güzel geçirdiğini belirtmiştir. Bu durum bireyin sorunlu dönemin başlangıcını yapmış olduğu evlilik deneyimine yüklemiş olduğunu göstermektedir. Diğer yandan bireyin geçim sıkıntısı vurgusundan ailesinin ekonomik refaha erişme konusunda hala bazı sıkıntılarının olduğu anlaşılmaktadır.

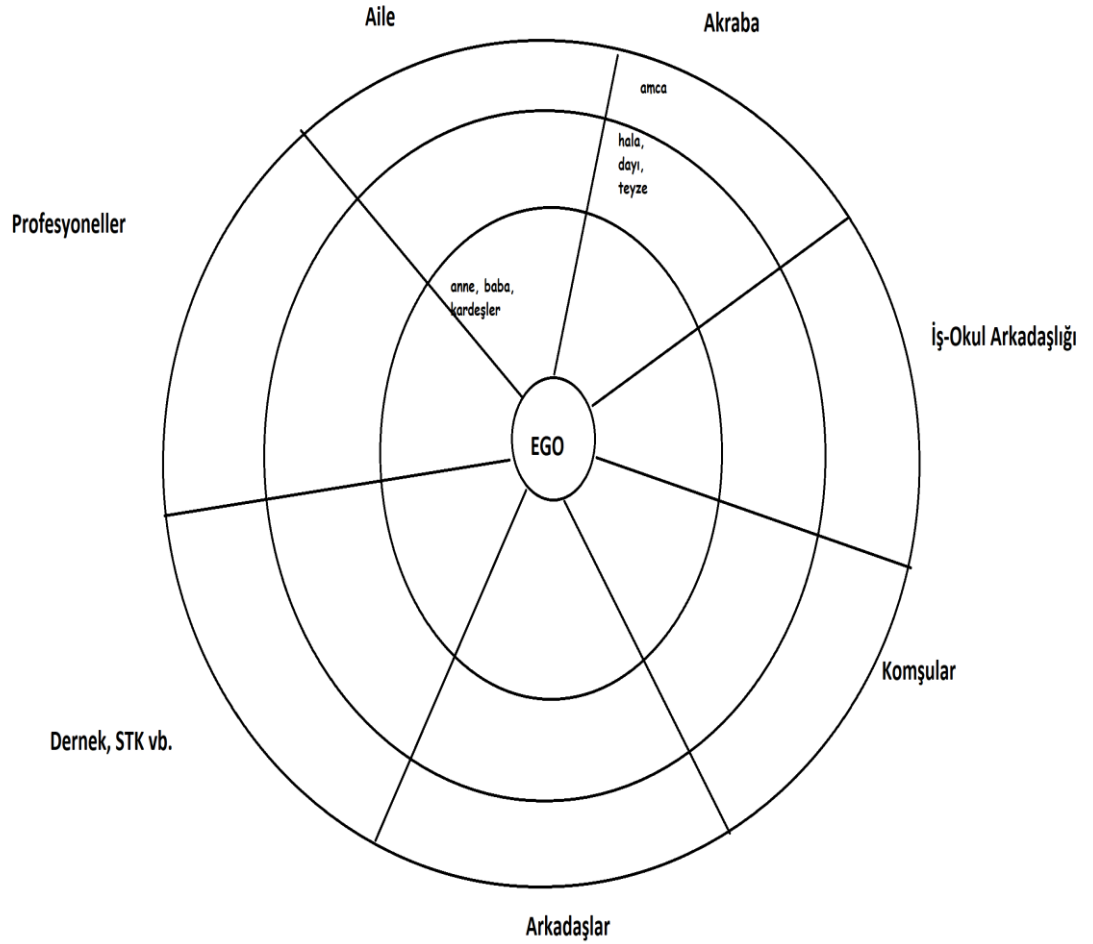
Araştırmacı: Aileniz, kendi aileniz hala burada mı?

Annem burada. Babam Batman'da çalışıyor. Asgari ücretle çalışıyor. Mecbur onlar da kendilerini geçindirmeye çalışıyor, iki tane nişanlısı var, daha hala evde 8-9 kişiler. Ancak kendilerini geçindiriyorlar.

Bireyin Sosyal Ağlarının Görünümü

Görüşmenin bu kısmında, katılımcıya aşağıdaki şema gösterilerek, kendisine (ego) yakınlığına göre, çevresinde görüştüğü insanları yazması istenmiştir. Araştırma açısından bu şema araştırmacıya bireyin sosyal ağlarının görünümü hakkında genel bir bakış açısı sağlayacaktır. Şemadaki bireyler tek tek sorularak kurulan ilişkinin niteliği hakkında bilgi toplanmış, bireyin ilişkiye yüklediği anlamlar sorulmuştur. Bu şemada bireyin yazmış olduğu isimlere müstear isimlerin yazılması araştırmanın etik ilkeleri açısından gerekli görülmüştür. Dolayısıyla katılımcının kendi el yazısı ile doldurduğu şema ve şemadaki bireylerin gerçek kimliği araştırmacı tarafından gizli tutulmuştur.

Şekil 14. Aysen'in Sosyal Ağ Şeması

Aysen'in sosyal ağlarının görünümüne bakıldığında, çok kısıtlı bir çevre içinde sosyal yaşantısının sürdüğü görülmektedir. Bu durum sosyal ağının büyüklüğünün çok kısıtlı olduğunu göstermektedir. Küçük bir sosyal ağ içinde gayet homojen bir ağ içinde Aysen'in yaşamı sürmektedir.

Araştırmacının sorduğu sorularla, aile, akrabalık, arkadaşlık, komşuluk ilişkileri ve diğer formel ilişkileri sorularak, Röhrle'nin (1994) belirlemiş olduğu sosyal ağların ilişkisel özelliklerinden, ilişkinin güçlü veya zayıf olması (yoğunluk ve samimiyeti), iletişim sıklığı, ilişkinin süresi (stabilitesi), ilişkinin aktifliği gibi kriterler göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. Bunun dışında, sosyal ağın yapısal özelliklerinde, bireyin sosyal ağın büyüklüğü göz önünde bulundurulmuştur.

Aysen sosyal ağ şemasında ailesinden ve birkaç akrabasından başka kimsenin ismini yazmayı tercih etmemiştir. Aile vurgusu ifadelerinde çok sıklıkla vurgulanmış ve aile içinde çok yoğun ilişkilerin olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Şimdi şöyle bir şemamız var, kendinize yakınlık derecesine göre aile, akraba, arkadaş, komşu çevrenizden size yakın olanların isimlerini yazar mısınız?

Tabi ki ailem. Annem. Erkek kardeşim, ablam.

Araştırmacı: Kaç kardeşiniz?

10 kardeşiz.

Araştırmacı: Kardeşlerinizle yakınlığınız nasıl?

4 erkek kardeşim var hepsine yakınım, 5 kız kardeşim var hepsine yakınım. Hep iç içeyiz. Bir sorunum olduğunda hepsine söylerim. Ama hepsi bir yere kadar, herkesin kendi hayatı sorumlulukları var.

Aysen boşandıktan sonra ailesine ait olan apartmanda bir dairede ikamet etmektedir. Aynı apartman içinde tüm ailesinin yaşaması, mekânsal yakınlığın da etkisiyle aile içindeki iletişimin yoğunluğunu ve görüşme sıklığını arttırmaktadır. Bireyin ailesiyle gayet aktif, yoğun ve samimi bir ilişki ağına sahip olduğu görülmektedir.

Akrabalık ilişkileri sorulduğunda, Aysen halası, teyzesi ve amcalarından bahsetmiştir. Akrabalık ilişkilerinde de, yakınlık, ilişki yoğunluğu, görüşme sıklığı gibi ağ özelliklerine bakıldığında akrabalarla kurulan ilişkinin oldukça zayıf olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Akrabalarınızdan şu anda burada yaşayan biri var mı?

Halalarım, teyzelerim.

Araştırmacı: Size yakınlar mı?

Ya öyle sık değil, gördüklerinde sorarlar başka türlü sormazlar. Hala, dayı, teyze, amcalar çok uzakta zaten karşıda oturuyorlar. Binde bir yanı ararlarsa. Amcalarımın bir tanesi var binde bir arar, diğerleri hiç aramazlar.

Bireye komşuluk ilişkileri sorulduğunda, komşuluk ilişkilerinin olmadığı görülmüştür.

Araştırmacı: Komşulardan biri var mı?

Yok, hayır, içli dışlı komşum yok.

Araştırmacı: Çaya sohbete gelen?

Yok yani.

Arkadaşlık ilişkileri sorulduğunda, hiç arkadaşının olmadığı görülmüştür.

Araştırmacı: Arkadaşınız var mı?

Hayır, benim arkadaşlarım sadece ablam kardeşlerim. Onların dışında kimse yok..

Bireye formal ilişkileri sorulduğunda, mahalle muhtarı, aile hekimi, okula giden çocuğunun öğretmeni ile resmi işlemlerin ötesinde iletişiminin olmadığı görülmüştür. Hayatını güçleştiren sorun sonrasında, yardım istemek için mahalle muhtarına gittiği birey tarafından dile getirilmiştir. Bunun dışında veli toplantılarına katılım gösteren Aysen, öğretmenle ise, çocuklarının babası tarafından kaçırılması konusunda kaygı

taşımasından dolayı iletişim kurmuştur. Öğretmenle ve mahalle muhtarı ile sürekli bir ilişkisi bulunmamaktadır. Bireyin herhangi bir STK'ya üyeliği de bulunmamaktadır.

Aileye verilen anlam sorulduğunda aileye yüklenen anlamın çok güçlü olduğu görülmekte ve aile bağlarının ilişkisel özellikleri ile yüklenen anlam arasında paralellik olduğu görülmektedir.

“Benim için aile demek her şey demek. Ailem benim her şeyim. Çünkü onlar olmasa, ben gerçekten şu anda ayakta duramazdım. Çünkü benim ailem gerçekten hep benim yanımdaydı. Sürekli destekçimdi. Sürekli. Akıl verendi. Yol gösterendi.”

Akrabalığa verilen anlam sorulduğunda, kopuk ilişkilerin akrabalara verilen anlam konusunda baskın olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Akrabalığa verdiğiniz anlam nedir?

Valla akrabalar (acı gülererek) nasıl diyeyim size, akrabalar sana bir değer vermediği zaman tabi biraz uzak duruyorsun. İşte sana değer verdikleri zaman arayıp sordukları zaman tabi ki çok değerli.

Komşuluk ilişkilerine verilen anlam sorulduğunda, bireyin komşu ile ilişki kurmak konusunda çok mesafeli olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Komşuluğa verdiğiniz anlam nedir?

Komşularım benim için yabancı. Onlara ne anlam verebilirim ki. Sokakta görüyorsun.

Arkadaşlığa verilen anlam sorulduğunda, bireyin arkadaşlığa ciddi anlam yüklediği ama bu konudaki eksikliğin onu üzdüğü görülmektedir.

Araştırmacı: Arkadaşlığa verdiğiniz anlam nedir?

Arkadaşım olsun isterdim. Böyle çok güvendiğim bir arkadaşım. Her şeyimi anlatayım içimi boşatayım isterdim. Çok rahatlamak isterim böyle oturup. Ama işte yok öyle bir arkadaşım.(sesi titriyor)

Bireyin sosyal çevresiyle kurduğu ilişki yoğunluklarına bakıldığında, aileyle kurulan aktif ilişki ve kısmen akraba ilişkileri dışında neredeyse hiçbir ağ grubu ile iletişim içinde değildir. Aile ile ilişkilerin mesafe yakınlığının da etkisiyle oldukça aktif bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Bireyin aile ilişkilerine verdiği anlama bakıldığında, sosyal ağ gruplarından sadece aile ile aktif ilişki sürdürme konusunda motivasyonu vardır.

4.2.1.1.3. Sosyal ağların sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli

Bu başlık altında, ağ içindeki sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli ve bireyin buna yüklediği anlam değerlendirilecektir.

Sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli, sosyal sermaye ve sosyal destek teorilerine dayandırılarak analiz edilmiştir. Sosyal sermaye potansiyeli, bireyin ağ kurma davranışları, ağın içindeki konumu, sosyal ağlarına duyduğu güven, ağdaki diğer bireylerin sosyal konumu, ağın heterojenliği homojenliği ve sosyal sermaye türü değerlendirilmiştir. Lin'in sosyal sermaye teorisi üzerinden analize gidilmiştir. Sosyal destek ise, Leireiter'in (1993) sosyal destek sınıflandırması üzerinden, psikolojik ve araçsal boyutları üzerinden sınıflandırılmıştır. Psikolojik boyutu, bireyin zihinsel ve ruhsal yapısına iyi gelen duygusal ve bilişsel destek boyutunu içermekteyken, araçsal

boyutu ise bilgi, tavsiye, pratik yardım, maddi yardım gibi destek boyutunu içermektedir.

Aysen'in sosyal ağlarına bakıldığında, ailesi ile kurduğu yoğun ilişkilerin dışında neredeyse iletişimde olduğu kimse yoktur. Ağ büyüklüğü oldukça kısıtlı olan Aysen, oldukça homojen bir ağa sahiptir.

Aysen'in ağ kurma davranışlarına bakıldığında, aile, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık veya diğer sosyal ortamlara dahil olma konusunda net bir tutuma sahiptir. Bu durum sosyal sermaye potansiyelinin oluşmasında bireyin bilinçli tercihinin etkisi olarak değerlendirilebilir.

Araştırmacı: Kendi aileniz dışında kimseyle görüşür müsünüz?

Benim güvenebileceğim kimse yok. Artık kimseye güvenemiyorum kendime bile.

Araştırmacı: Kendinizi geri mi çekiyorsunuz?

Evet aynen. Sadece çocuklarım ve ben. Çocuklarım sokağa çıktıklarında bile başında duruyorum. Ki ben artık güvenemiyorum. Kimseye güvenemiyorum. Benim bir tane küçük çocuğum var, onu anneme bıraktım geldim. Benim aklım hep orada. Bir şey yapamıyorum, bir yere gidemiyorum. Benim artık sosyal bir hayatım yok....

Araştırmacı: Tanıyor musunuz komşularınızı?

Yabancı hepsi.

Araştırmacı: Şu anki bulunduğunuz konuta boşandıktan sonra geçtiniz.

Evet, Ümraniye'de oturdum 8 sene. Sonra oturduğum yerden bir alt sokakta oturdum.

Araştırmacı: Oralarda var mıydı tanıdığınız komşu?

Oralarda da aynı, hiç tanımıyorum. Sonuç olarak hepsi ayrı ayrı ülkelerden ayrı ayrı şehirlerden insanlar.

Araştırmacı: Sizin genel olarak kendinizi geri çekme durumu var mı?

Ben bu olaylardan sonra artık ortamlara girmiyorum. Eskiden olsa her yere katılırdım. Her yere giderdim. Şu 1.5, 2 senedir artık gitmiyorum.

Araştırmacı: Eskiden iletişimde olduğunuz insanlarla görüşüyor musunuz?

Görüştiğim çok kimse yoktu. Eşim derdi, görüşme gitme. Öyle olduğu için de. Ama şimdi toptan koptum.

....

Araştırmacı: Okuldaki ilişkileriniz nasıl, diğer ebeveynlerle?

Yok, yok onlarla iletişimim. Örneğin şimdi whatsapp grubu kurdular. Ben sadece dersle ilgili, öğretmenle ilgili bir şey olur diye girmiştım. Baktım whatspta derslerden daha çok muhabbet var, ben girmek istemedim. Sadece gördüğüm zaman merhaba.

Araştırmacı: Yakınlık hissettiğiniz kimse yok mu onlardan?

Dediğim gibi, öyle kendimi anlatabileceğim kimseyi bulamadım.

Araştırmacı: O zaman hiçbir ortama girmiyor musunuz?

Girmiyorum. Şu an girmiyorum. Dediğim gibi bunları yaşadıktan sonra girmek istemiyorum. Artık güvenebileceğim insan yok. Sanıyorum herkes aynı, benim yaşadıklarımı bir daha yaşayacağım gibi geliyor.

Aysen kendi ağı içinde sadece ailesi ile yakın ilişkiler kurmaktadır. Bireyin ağ içindeki konumu, sadece ailesine yakın olmasından dolayı, yoğun ilişkilere yani dayanışmacı ilişkilere sahip olduğu görülmektedir. Bireyin bu konuda bilinçli bir tercihe sahip olduğu ağ kurma davranışlarına bakıldığında da kendini göstermektedir.

Bireyin aynı apartmanda ailesiyle yaşaması, zaman zaman yemekleri birlikte yemeleri gibi birtakım durumlara bakıldığında, oldukça sık görüştükleri anlaşılmaktadır. Fakat bireyin birlikte zaman geçirme konusunda kendisini ailesi konusunda da geri çektiği görülmektedir.

Araştırmacı: Ailenizle tatil günlerinde bir yerlere gider misiniz?

Eskiden giderdik. Şimdi çok şeyliğim yok. Sosyal hayatım yok. Ailem gider, bana derler. Ama ben gidemiyorum. O tat, o zevk kalmadı.

Araştırmacı: Birlikte yemek yer misiniz?

Ramazan boyunca yedik. Şimdi diyorlar yemek yapma diye ama ben rahat edemiyorum. İki tane çocuk olduğu için. Onlar da ancak kendilerini geçindiriyorlar. Hep çağırıyorlar. Ramazan boyunca sahur iftarı hep birlikte yaptık.

Bireye akrabalarıyla görüşme sıklığı sorulduğunda, sadece bayram ziyaretinde bazı akrabaları ile görüştüğü görülmektedir. Akrabalarının bazılarının ise köyde olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Akrabalarınızla görüşür müsünüz?

Bayram ziyaretlerine gitmedim. Annem büyük olduğu için onlar geldiler. En son babaannem karşıdan gelmişti. Halama gelmişti onu görmeye gittik. Onun dışında başka gitmedik. Babaannem karşıda oturuyor, yılda bir gelir.

Araştırmacı: Bütün akrabalarınız geldi mi Bingöl'den?

Yok, hayır halam köyde, çocukları köyde, amcam filan var karşıda. Pek kimse yok.

Aysen'in ilişkilerinin devamlılığına bakıldığında sadece ailesiyle aktif bir ilişki sürdüğü görülmektedir. Bunun dışında aktif bir ilişkisinin olmadığı görülmektedir.

Araştırmacı: (Ailenizle) Hep böyle miydi ilişkiniz?

Hep böyleydi, bütün çocuklarına karşı.

..

Araştırmacı: Şuanda ilişkileriniz nasıl akrabalarınızla?

Kısıtlı. Arayıp sormazlar, karşılaştığımızda işte nasılsın ne var ne yok o kadar.

Araştırmacı: Hep böyle miydi?

Normalde de zaten hani gelip gitmezlerdi.

Sosyal ağlarına duyduğu güven sorulduğunda, geçmişten bugüne bireyin sadece ailesine tam anlamıyla güven duyduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Ailenize güvenir misiniz?

Sonuna kadar.

Araştırmacı: Hayatınızda daha büyük bir problemle karşılaşacak olsanız, onlardan yine tam anlamıyla destek göreceğinize inanır mısınız?

Benim ailem şu anda bile her şeyi yapıyor. Öyle bir şey olsa sonuna kadar yaparlar. Sonuna kadar güveniyorum. Arkamda olduklarını biliyorum. Onlara güvendiğim için. Şimdi de diyorlar, senin turnağına bir şey olsa, benim eşim beni çok ağlattığı için kızıp bağırıp dövdüğü için babam her zaman derdi kızımın bir gözyaşına ben seni kurban ederim derdi (eşine). Seni asla ama asla affetmem, sen karşıma çıktığın an seni döverim. Benim babam annem kardeşlerim kimse ağlamamı üzülmemi istemezler. Onlar en ufak bir şeyde destekçim.

..

Araştırmacı: Akrabalarınıza peki hayatınızla ilişkin konuşur musunuz?

Yok konuşmam.

Araştırmacı: Onlardan destek alacağınıza güvenir misiniz?

Yok maalesef.

Bireyin ağ içinde ilişki kurduğu bireylerin sosyal konumlarına bakıldığında, aile içinde sadece kız kardeşinin eğitilmiş (öğretmen) olduğu belirtilmiştir. Kız kardeşin de şu anda atanamamasından ötürü maddi destek veremediği ama pratik yardım konusunda destek olduğu ifade edilmiştir. Kendisi ilkokul mezunu olan Aysen için, sayısal öğretmeni bir kardeşinin olmasından fayda sağladığı söylenebilir.

Araştırmacı: Kardeşiniz size yardım etmeye çalışıyor mu?

O şu an nişanlı. Özel bir okula Kurtköy'de çalışıyor, atanmadı. Bir senelikti anlaşması, şu an çalışmıyor. Zaten parası falan da yok. Olduğu zaman yardım ediyordu. O sadece nişanlı su an çalışmıyor.

Araştırmacı: Yardım manevi olarak?

Hep yanımdaydı.

Araştırmacı: Çocuğunuzun derslerine yardım eder miydi?

Evet, hep yardım ederdi.

Araştırmacı: Eğitilmiş sadece kız kardeşiniz mi?

Erkek kardeşim lise mezunu, biri lise 2 terk, biri de liseyi bitirdi üniversiteye hazırlık yapıyor.

Aysen'in sosyal ağlarında, daha eğitilmiş ya da maddi gelir açısından kendisine göre daha avantajlı biri ile ilişki içinde olmadığı görülmüştür. Bu durum bireyin sosyal sermaye potansiyelini aile bireylerinin sahip olduğu imkânlar ile sınırlamaktadır. Bireyin aile dışında kimseyle iletişim içinde olmaması gayet homojen bir ağa sahip olduğunu göstermektedir.

Birey ağ içindeki sosyal sermaye potansiyeline ve türüne bakıldığında, dayanışmacı bağların ağ içinde baskın olduğu görülmektedir. Ailesi ile yoğun ilişkilere sahip olan Aysen'in, enformel sosyal destek ihtiyacının büyük kısmını ailesinden karşıladığı görülmektedir. Akrabaları ile olan kısıtlı ilişkisi içerisinde somut yardımlaşmaları çok az da olsa var olduğu söylenebilir. Birey, komşularını "yabancı" olarak nitelemekte, arkadaş ilişkileri kurmak konusunda ise, ağ kurma davranışlarına bakıldığında önyargıları bulunmaktadır.

Bireyin en yoğun ilişkilere sahip olduğu aile ve kısmen akraba ilişkilerinde özellikle dayanışmacı sosyal sermaye açısından belli bir potansiyel taşıdığı görülmektedir. Bireyin ailesi ile aynı apartmanda olması, zaman zaman birlikte yemek yemesi gibi

verilen bilgilere bakıldığında aile ile yoğun vakit geçirdiği bu da ilişkinin yoğunluğunu koruma konusunda önemli bir paya sahiptir. Aile ilişkilerinin sürekliliğine bakıldığında ise, aile içinde her aile üyesine karşı dayanışmacı ilişkilerin mevcut olduğu görülmektedir.

Benim babam annem kardeşlerim kimse ağlamamı üzülmemi istemezler. Onlar en ufak bir şeyde destekçim.

Araştırmacı: Hep böyle miydi ilişkiniz?

Hep böyleydi, bütün çocuklarına karşı.

Sosyal desteğe, psikolojik ve araçsal boyutu ile bakıldığında bireyin çevresindeki sosyal destek potansiyelini daha ayrıntılı görmek mümkün olmaktadır. Aysen'in duygusal destek anlamında en büyük ve tek desteği ailesinden aldığı görülmektedir. Fakat birey, ailesine problemlerini anlatıp, onların duygusal desteğini alma konusunda çekinceli bir tutuma sahiptir. Buna rağmen ailenin Aysen'in hayatında ciddi bir duygusal destek potansiyeli taşıdığı görülmektedir.

Araştırmacı: Peki, gerçekten güvendiğiniz insan kim var? Kime açıyorsunuz her şeyi, insanın hani zaman zaman içi çok dolar?

Ben kimseye açamıyorum. Ben aileme açamıyorum, çünkü biliyorum ki onlar da benimle birlikte çok üzülecekler. Açamıyorum konuşamıyorum içim dolduğu zaman oturur ağlar ağlar çocuklarıma göstermeden. Özellikle gece.

Araştırmacı: Kız kardeşinizle?

Konuşamıyorum (ağlıyor) çünkü biliyorum üzülecekler.

...

"İçimi boşaltamıyorum o yüzden doluyum ben biraz da. Kendime kızgınım. Etrafımdaki her şeye kızgınım sanki küsüm. Hani güvendiğiniz biri var mı diyorsunuz ya. Hiç kimseyle konuşmak istemiyorum. İçeri kapanıp da kimseye kapılarımı açmak istemiyorum. Doluyum yani. Kimseye bir şeye anlatmak istemiyorum. Çünkü anlatınca dediğim gibi bir faydası olmayacağını biliyorum. Yine anlattıklarım bana kalacak."

Aysen, akıl alma, yol gösterme gibi konularda da ailesinin desteğini aldığı görülmektedir. Ama bunun kısıtlı bir destek olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Sizi yönlendiren biri var mı hayatınızda bazı konularda?

Benim ablam var mesela. O 1 numara ben 2 numarayım. Bir şey olduğunda mesela çoğunlukla ablama anlatırım annem duymasın derim. Çünkü bizim için annem çok farklı ya. Annem bizim için her şeye yapar elinde olmadığı halde. Maddi değil yani, manevi olarak. Maddi olarak da zaten sürekli yanımda.

Duygusal destekte bireyin çevresi tarafından cesaretlendirmesi önemli bir yer tutmaktadır. Aysen'in bu konuda da aile bireylerinden duygusal destek aldığı görülmektedir.

Araştırmacı: Bunların öncesinde sizi cesaretlendiren şunu yaparsın bunu yaparsın diye motive eden var mıydı?

Öyle akrabam filan yok hiç. Kız kardeşlerim sağ olsun. Sen güçlüsün, güçlü olmak zorundasın, sen çocukların için güçlü olmalısın ayakta durmalısın diye onlar beni motive derdi. Onlar beni motive ederdi.

Bireyin sorunlu durumu aşmasında çevresindekilerle duygusal paylaşımda bulunması ve duygularını açması duygusal desteğin önemli bir yanını oluşturmaktadır. Fakat bireyin çevresindeki duygusal destek potansiyelini kullanma konusunda çekinceli bir tutuma sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Peki, mutlu olduğunuz ya da üzülmediğinizde kime sarılmak istersiniz?

Anneme sarılmak istiyorum (ağlama daha şiddetli). Diyemiyorum ki, tabi ki sevindiğim zaman kardeşlerime hepsine söylerim. Ama üzülmediğim zaman işte, gidip diyemiyorum ya. Diyemiyorum çünkü dediğim gibi işte onların üzülmelerini istemiyorum. Şu an keşke beni çağırmasaydınız. İçim çok dolu. Bunun bana faydasının olmayacağını biliyorum. Sadece kendime stres yapıyorum. Onun dışında başka bir şey olmuyor.

Aysen'in aile apartmanında yaşaması ve tüm ailenin bir arada yaşaması Aysen'in çocukları için de önemli bir sosyal destek potansiyeli oluşturmaktadır.

"Benim kardeşlerim bunları kendi çocuklarından asla ayrı tutmazlar. Onlardan önce bunlara sarılırlar, bunlara para verirler, çocuklarına ne alırlarsa bunlara da verirler."

Aysen'in çevresinden aldığı araçsal desteğe bakıldığında, ailesinin maddi durumu yettiği kadarıyla maddi destek gördüğünü belirtmiştir. Ailesinin kalabalık bir aile olması, maddi durumunun yetersiz olması gibi sebepler Aysen'in maddi destek ihtiyacını tam anlamıyla karşılayamamaktadır. Fakat ailesine kira ödemedi Aysen'in konaklayabilmesi, ailenin Aysen için ciddi bir maddi sosyal destek potansiyeli taşıdığını göstermektedir. Bunun dışında ailenin gücü yettiği kadarıyla maddi destekte bulunduğu belirtilmiştir. Akraba ilişkilerinden ise, halasının evinde 2 ay süreyle kira ödemedi kaldığını belirtmiştir. Bunun dışında akraba ve diğer tanıdıkların zekat, fitre aldığını belirtmiştir.

Araştırmacı: Maddi durumunuzun yetmediğinden yakınlarınızdan maddi destek kimden aldınız?

Ailemden aldım. Ailemin dışında dediğim gibi, akraba kimse yok.

...

"Çocuklarıma bayramda alışveriş yapıyorlar. Çünkü benim gelirim yok. Orada benim yeğenlerim falan var. Kardeşlerim var. Onların üstü basını görünce. Onların üst başı için yardım ediyorlar. Bayram harçlığı veriyorlar. Mutfağım için yardım ediyorlar. Ama bir yere kadar işte."

...

"Şimdi diyorlar yemek yapma diye ama ben rahat edemiyorum. İki tane çocuk olduğu için. Onlar da ancak kendilerini geçindiriyorlar. Hep çağırıyorlar. Ramazan boyunca sahur iftarı hep birlikte yaptık."

...

"Benim kiramı, zaten halamın evindeydim. Yani 2 ay kira almadılar benden."

...

"Sadece akrabalar değil, yabancılar da ramazan fitrelerini verdiler."

Aysen için ailenin günlük hayatta pratik yardım sağladığı da görülmektedir. Annesinin, Aysen'in çalıştığı dönemde çocuk bakımını üstlendiğini belirtmiştir. Bunun dışında, annesinin sosyal ağıyla kurulan dolaylı bağlantılarla iş bulma konusunda yardım edildiğini ifade etmiştir.

Araştırmacı: İş bulmada size kim yardımcı oluyor?

Annemin arkadaşları sağ olsun, şu an merdivenlere filan gidiyorum, tekstile gidiyordum. Onun dışında işte annemin arkadaşları hep sorar, ev temizliğine filan gider mi diye. Annem hep sorardı, etrafınızda bildiğiniz iş var mı diye.

...

Araştırmacı: Çocuk bakımında ya da siz hastalıklar geçirdiğinizde sizin çocuklarınızla kim ilgileniyordu?

Annem. Dediğim gibi annem olmasaydı, ailem olmasaydı, ben hayatta tutunamazdım. Ben şu an çok şükür. Kötü de değilim, iyi de değilim. Bu dereceye gelemezdim.

Aysen'in çevresinden sağladığı bilgi desteğine bakıldığında ise, çok homojen bir ağ yapısına sahip olmasından ötürü ve ilişkilerinin çok kısıtlı olmasından ötürü, Aysen'e kurduğu bağlantılar aracılığıyla gelen farklı bir bilgi akışına rastlanamamıştır. Sadece formel kurumların sağladığı maddi yardımlar konusunda ağından gelen bilgi akışına rastlanmıştır.

Kadın koordinasyon merkezine başvurmuştum. Kart veriyorlar ya ayda 75 lira veriyorlar. Gıda yardımı.

Araştırmacı: Onun bilgisine nerden ulaştınız?

Onu da benim teyzem yapmıştı dedi ki kiracılara filan yardım ediyor demişti.

...

Araştırmacı: Bunun bilgisine yani sosyal hizmet merkezinin yardım ettiğine nereden ulaştınız?

Bizim bir komşu vardı, onun kocası ölmüştü. O buradan yardım alıyordu. Size de yardım eder dedi. Dullara, evden ayrılanlara yardım ediyorlar dedi.

Aysen'in sosyal ağlarının kısıtlılığı ve sadece aile içinde bağlarının olması, ailesinin imkânları dahilinde sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelinden faydalanma imkânı vermektedir. Araçsal boyutuyla ve duygusal boyutuyla sosyal destek değerlendirildiğinde kaynakları kısıtlı olan ailesinin imkânları dahilinde Aysen'e destek verdiği, bu anlamda ailenin Aysen için önemli bir sosyal destek mekanizması olduğu görülmektedir.

4.2.1.1.4. Hayatı güçleştiren probleme yüklenen anlam ve algılanan sosyal destek

Görüşmenin dördüncü bölümünde bireyin hayatını güçleştiren problemin öyküsü, bu probleme yüklediği anlam ve bu sorunlarla mücadele sürecinde sosyal çevresinden deneyimlediği sosyal desteğe dair sorular yöneltmiştir. Çalışmanın teorik bölümünde, sosyal desteğin tampon etkisi olarak bahsedilen boyutuyla, bireyin zor durumla başa çıkmasında ona yardım eden sosyal destek deneyimine odaklanılmıştır.

Aysen'in hayatını güçleştiren, “problem” olarak nitelediği sürecin başlangıcı yaptığı bir evlilik ile başlamıştır. Bireyin probleminin öyküsü ve ona yüklediği anlam, bireyin stres boyutunu ve sosyal destek ihtiyacını arttırmaktadır. Bireyin bu anlamda yaşamış olduğu problem evlilik ve eşinin akıl hastası olmasıyla yaşadığı problem ve daha sonra eşinin evi terk etmesi ile ağırlaşan maddi yoksunluk olarak iki boyutta değerlendirilecektir. Bireyin kuruma başvurması ise, boşanma sonucunda maddi yoksunluk sebebi iledir.

“Buradaki hayatım çok güzeldi. Ta ki evlenip bu duruma gelene kadar.”

...

Araştırmacı: Yaşamış olduğunuz probleme dönersek, anlatır mısınız?

Bizim tanışmamız, söz nişan düğün hepsi 3 ay içinde olduğu için evlendikten 1 ay sonra akıl hastası olduğunu öğrendim. Ben bunların evine gittim küçük görümcem vardı o aynı hastalıktandı. Onun hiç bitmiyor hep aynı bir de. Nasıl diyeyim size ya ben hiç ailemde öyle bir şeye karşılaşmadığım için ben onları görünce bir afalladım. Ne oluyor dedim nereye düştüm dedim. 23 yaşındaydım. Eşim öyleydi, kayınpederim öyleydi, kaynanam öyleydi..

Araştırmacı: Yani hastalığı sinir olarak mı çıkıyor?

Yani bilmiyorum da yatmışlar, Erenköy’de, Bakırköy’de de yatmışlar. Bilmiyorum artık hani sinir olarak mı, insan sinirlenir ama bir müddet sonra sakinleşir bunlar farklı. Kız kardeşi, kayınpederi hepsi yatmış. Daha doğrusu onların ailesi hep öyle. Halasında, dayısında, halasının kızında, yani o köy öyle.

..

“Evlendikten bir ay sonra öğrendim ben bunu. Zaten ben evlenmeden 2 hafta önce hastaneden taburcu olmuş. Nişanlandıktan 1 ay sonra evlendim. Ha bugün ha yarın tedavi olacak diye. İlaç veriyorum kasar beni diye, iğne diyorlar kasıyor beni diyor. Hiçbir şekilde hiçbir şey kullanmadı. En sonunda bu dereceye geldik. 10 sene boyunca çektim kahrını, hem ondan hem de ailesinden cabası yani. İlk evlendiğimde ailesi bana etmediğini bırakmadı. Annesi, kız kardeşi, erkek kardeşi.”

Aysen, eşinin ailesinden sözlü ve fiziksel şiddet gördüğünü de belirtmiştir.

“Çok üstüme geldiler. Kürtmüşüm, teröristmişim.”

“Beni kaynım dövmeye çalıştı. Sırf bu çocuk 2,5 yaşında yukarı yollamak istemedim diye beni tekme tokat dövdü. “

“Oraya ilk gittiğimde komşunun yufkasına yardım etmedim diye kaynanam neler yaptı. Seni orospu, seni yalancı, seni terörist, seni sürtük diye daha bir haftalık gelinim.”

Aysen için, eşinin akıl hastalığının ilerlemesi ile başlayan süreç sorunların başlangıcı olarak görülmektedir. Bu süreçte bireyin psikolojik olarak ciddi yük altında olduğu görülmektedir. Eşinin evi terk etmesi, akli dengesini tamamen kaybetmesi ve bunun sonucunda artan maddi imkânsızlıklar Aysen için hayatını güçleştiren sorunlu bir dönemin başlamasına neden olmuştur.

“En son koptuğum yer, halamın evindeyken bir gece gitti gelmedi. İki gün ortada yok. Ailesini arıyorum bizi ilgilendirmiyor dediler.. Ben annemde kaldım gece annem yollamadı korkarım diye. Sabah 6.30 da halam aradı. Dedi ki kocan burada, senin kapının önü darmadağın gel bir bak ne olmuş dedi. Gittik bir baktık kapılar kapalı hırsız gibi çatıya çıkmış suları dökmüş. Yani beyin yok ya. 2 gündür nerede olduğunu da bilmiyoruz. Benim komşum dedi ki abla sabaha kadar bizi uyutmadı şarkı türkü söyledi Kuran okudu. Komşumun eşi ya artık sus sabah işe gideceğiz demiş. Sarhoş sanmışlar, ama içmez... Öyle bir vaziyetteydi ki, çok affedersiniz çamaşırını asmış kapıya. Yani hiçbir şey yoktu üstünde. Öyle çatıya çıkmış. Biz onu banyoya soktuk. Banyodan takır tukur sesler geliyor. Banyo dolabı içinde o sabunluğu filan hepsini kırmış tuvaletin deliğine sokmaya çalışıyor. “

...

“Şubatın 8'inde eşim evi terk etti. O günden beri de hiç gelmedi, görüşmüyoruz hiç.”

Bu süreçte, ailesinin tam anlamıyla destek gösterdiği anlaşılmaktadır. Bunun dışında diğer sosyal bağlantıları ile ilişki neredeyse hiç kurmadığı göz önünde bulundurulduğunda, sosyal destek konusunda da akraba, komşuluk, arkadaşlık ilişkilerinde sosyal destek alışverişine rastlanamamıştır.

Sosyal destek, Aysen için öncelikle hastalıkla mücadele aşamasında ve boşanma sürecinde ailesinin göstermiş olduğu sosyal destek bilgi, tavsiye, somut yardım, maddi yardım, pratik yardım, olarak görülmektedir. Bireye bu aşamada hayatında yaşamış olduğu kriz anında gördüğü sosyal destek deneyimleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Duygusal destek değerlendirildiğinde, ailesinin bu süreçte Aysen'i yalnız bırakmadığı görülmektedir.

Araştırmacı: Onlar sizi nasıl yönlendirdiler?

Bir dur bakalım bir anlayalım dediler. Sakin ol, herkesin başına gelen bir şey Allah'ın verdiği bir hastalık dediler. Hemen gelsin şöyle böyle yapalım demediler. Sakinleştirdiler.

...

Araştırmacı: Boşanma sürecinde, ailenizle alakalı sahiplenmeme durumu yaşadınız mı?

Yok hayır. Benim ailem sürekli yanımdaydı. Sen ne dersen, senin kararın neyse biz saygı duyuyoruz dediler.

Araçsal desteğe bakıldığında, ailenin süreç içinde Aysen'in problemi ile ilgilendiği, çözümler üretmeye çalıştığı görülmektedir. Bunun dışında boşanma sürecinin başlaması ile ailenin kızının barınma ihtiyacını karşılaması, annesinin Aysen'in çalışabilmesi için çocuklarına bakması göz önünde bulundurulduğunda ailenin maddi ve pratik yardımda da bulunduğu görülmektedir.

“Babam hastaneye, hocaya götürürdü. Onun ailesi zaten hiçbir zaman destek çıkmadı.”

“Ben artık yaşayamayacak durumda olduğumda, çocuğum hastalığında, ben babamın evine 3 kez geldim. Benim küçük oğlum 15 günlüktü buraya geldiğinde. Benim oğlumu annem büyüttü.”

“Benim ailem onu hocaya götürdü, muska yaptırdı. Eve gelmiyordu kesinlikle dergâhlardaydı. Benim eniştem elin oğlu yapmasa yapmaz, kardeşlerim gece üçe kadar dergâh ararlardı acaba nerde diye.”

Aysen'in ailesinden gördüğü sosyal desteğe yüklediği anlama bakıldığında, ailesinin ona bütün imkânlarını kullanarak destek gösterdiğine ilişkin inancı tamdır.

“Benim ailem ellerinden gelen desteği tamamen gösteriyorlar. Çünkü dediğim gibi onların da sorumlulukları var, kardeşlerim nişanlı, 5 tane bekârları var.”

..

Benim babam bile 54 yaşında bu yaşında Batman'da çalışıyor. Arıyor her gün bir çatışma var. Sırf emekli olabilmek için. Onlar elinden geldiğini yapıyorlar. Ama ben de istemiyorum. Kız kardeşim nişanlı onunla mı uğraşınlar, kardeşimin düğünü var. Yani hangi birini yapsınlar.”

4.2.1.1.5. Problemlerle başa çıkmada sosyal sermaye ve sosyal desteğin kullanımı ve kuruma başvurma hikâyesi

Görüşmede beşinci bölümde yöneltilen soruların amacı ise, bireyin hayatını güçleştiren sorun karşısında problemi ile başa çıkma yöntemlerini kavramak, sosyal sermaye, sosyal

destek potansiyelini harekete geçirip geçirememeye deneyimlerini anlamak ve yetersiz sosyal destek, sosyal sermaye potansiyeli karşısında sosyal sermaye, sosyal desteğe erişememe deneyimleri ile sosyal hizmet kurumuna başvurma hikâyeleri arasında ilişki kurmaktadır.

Aysen için hayatını güçleştiren sorunların başlangıcı eşinin akıl hastalığının ilerlemesi olarak görülmektedir. Bu süreçte Aysen'in bu durumu kendi çevresinden gizlediği, boşanma sürecine gelene kadar eşinin tedavisi ile tek başına mücadele ettiği anlaşılmaktadır.

“Boşanmak hiç geçmedi aklımdan, 10 sene boyunca geçmedi. Ama sonra dayanamadım ya. Kendinizi benim yerime koyun ve düşünün. 10 sene dayandım. “

“Hep düzelir diye düşündüm. Doktora gidelim şuna buna gidelim”

Aysen'in eşinin evi terk etmesi ile maddi sorunların bireyin hayatını daha güç hale getirdiği anlaşılmaktadır. Bireyin bu durumla başa çıkmak için bir süre çalıştığı anlaşılmaktadır.

“Benim iki tane çocuğum var, en azından ben onlar için merdivene gidiyorum. Ta ki benim çocuğum hasta olup ameliyat olana kadar. Ben tekstilde çalışıyordum, sürekli izin almak zorunda kalıyordum. Kadın dedi ki böyle olmaz, zaten 4'te gidiyorsun, böyle olursa hiç gelme dedi. Ben de artık mecburen merdiven işlerine gidiyorum.”

“Hem işe gideyim hem de çocuklara ilgileneyim diye bir iş arıyordum. Ben tekstilde çalıştığım da çocuklar sürekli rahatsızdı. Sabah gidiyordum, yatıyorlardı, akşam geldim yediler mi içtiler mi, ne yaptılar, sürekli aklım oradaydı. Annem cenaze olurdu, düğün olurdu, bir işi olurdu, evde kimse kalmazdı. Yani o küçük çocuğum annem kuranlara götürürdü. Ve o soğuklarda. O yüzden hep hastalandı. Kulak burun boğazdı, bademcik, geniz etinden ameliyat oldu. Ameliyat olduktan sonra bir daha hastanede yattık ramazan boyunca. Sonra kendim ilgilenmem lazım dedim en azından çocuk okula başlayana kadar.”

“Kendi başıma olsam yine neyse gider çalışırım. Tek büyük oğlum olsa yine neyse, bir de küçüğü var. En çok küçük benim boynumu büküyor”

Bu zorlu süreçte bireyin sosyal destek potansiyelini harekete geçirmesi öncelikle bireyin problemini çevresine anlatması ile başlayabileceği söylenebilir. Dayanışmacı ağ yapısına sahip olan Aysen için karşılaştığı güç durumda çevresinden alacağı sosyal destek öncelikle Aysen'in bu konuda ağlarını sorununa dahil etme konusunda bilinçli tercihi ile başlayabilir.

Aysen'in öncelikle sorununu saklama çabası içerisinde olduğu, daha sonra ise süreci kendi başına kontrol edememesinden dolayı ailesine durumu anlatmak zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum ailesinin ilgisine karşın, Aysen'in sosyal destek potansiyelini kullanma konusunda çekinceli tavrını göstermektedir. Ailesini yaşamış olduğu sorunlu sürece dahil etmesi son raddeye geldiğinde ve yaşama tehdidi ile karşılaştığında olduğu anlaşılmaktadır.

“Ben bunları yaşarken, eşimin böyle olduğunu aileme söylemedim. Bilmesinler istedim. Olsun dedim. Babam ilk başlarda hemen, her zaman mutluyum filan derdim ben. Bunlar başıma geldikten sonra artık, babam kızım her zaman mutluydın da, bugün mü kötü oldular dedi bana. Açıklamak istemedim, bilmesinler istedim işte. Çünkü gelip gidiyoruz o gözle bakmasınlar istedim. Ama işte bir yere kadar. Patlak verince artık insan dayanamıyor.”

“Annemdeydim, o beni aradı, gelip oraya ateşe vereceğim filan dedi. Ben işte orada koptum. Ve ben kimseye anlatmadım. Anneme de, ondan sonra söyledim. O benim babamı aradı babamdan silah istiyor. Beni öldürmesi için. Düşünün yanı. Ben orada söyledim. O ta ki beni arayıp da, annemin gelip de, ne oluyor dedi, ne bağıırıyorsun kızım dedi. Yok, bir şey anne dedim. Konuşuyorum ses gitmiyor dedim. Geleceğim oraya orayı yakacağım edeceğim diyor. Ben yine bir şey söylemedim. Tekrar babamı arayıp da, babamdan silah isteyince ben de artık dayanamadım her şeyi söyledim.”

Aysen’in sosyal sermaye, sosyal destek potansiyelini harekete geçirme deneyimlerine bakıldığında, yaşamış olduğu sorunu çevresiyle paylaşmaması sosyal sermayenin hareketlendirilmemesine ya da daha geç hareketlendirilmesine neden olmuştur. Bu açıdan bireyin sorunlarıyla uzun bir zaman tek başına mücadele etmeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Diğer yandan bireyin, boşanma sürecinin başlaması ile ekonomik sıkıntıları artmıştır. Bu sıkıntılarının çevresinin giderebilmesi konusunda ailenin kaynak yetersizliğini dile getirmiştir. Bu açıdan birey, çevresindeki sosyal kaynakların ekonomik sıkıntılarını çözmede yetersiz olduğuna inanmaktadır. Bu durum bireyin, sosyal sermayeyi hareketlendirme konusunda önünde gördüğü engeli de nitelemektedir.

Araştırmacı: Çevrem tarafımdan bana şu destek sağlansaydı daha mutlu olurum diyor musunuz?

Benim ailem ellerinden gelen desteği tamamen gösteriyorlar. Çünkü dediğim gibi onların da sorumlulukları var, kardeşlerim nişanlı, 5 tane bekârları var.”

..

“Ailem elinden geleni yapıyor. Ama ben de istemiyorum. Kız kardeşim nişanlı onunla mı uğraşınlar, kardeşimin düğünü var. Yani hangi birini yapsınlar.”

Bireyin resmi kurumlara başvurma hikâyesine bakıldığında, çocuğun hastalanması ve çalışamama durumunda bireyin maddi yetersizlikten ötürü formel bir kuruma, mahalle muhtarına başvurduğu anlaşılmaktadır.

“Oraya (muhtara) gittim, artık dayanamadım. Param yok pulum yok çocuklarım var, artık gittim dayanamadım böyle böyle dedim. O aradı sağ olsun burayı (sosyal hizmet kurumunu). Elinden gelirse yapar ya gelmezse de ne yapalım. Kimseyi zorlayamazsın ki illa gel bana yardım et diye. Varsa ben buradan bile, sadece küçük çocuğum için para alıyorum. Faturalarım bile yanımda duruyor şu anda. (sesi titriyor).”

Bireyin mahalle muhtarı dışında diğer formel kurumlara başvurarak maddi imkânsızlığı ile başa çıkmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Ağları üzerinden yönlendirilerek Kadın Koordinasyon merkezinin yardımına ulaşmıştır.

“Kadın koordinasyon merkezine başvurmuştum. Kart veriyorlar ya ayda 75 lira veriyorlar. Gıda yardımı.”

Bireyi kurumdan maddi yardım alma konusunda çevresindeki bireylerin sağladığı bilgi ile kuruma başvurduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, sosyal ağların bilgi sağlama boyutunun bireyin problemlerle başa çıkma sürecindeki önemini göstermektedir. Aysen’e bakıldığında, teyzesinin ve komşusunun sağladığı bilgi ile formel kurumlardan sağlanan yardımlardan haberdar olduğu ve bu konuda sosyal sermayesini deneyimlediği görülmektedir.

Araştırmacı: Kadın Koordanisyon merkezinin yardım bilgisine nerden ulaştınız?

Onu da benim teyzem yapmıştı dedi ki kiracılara filan yardım ediyor demişti.

...

Araştırmacı: Bunun bilgisine yani sosyal hizmet merkezinin yardım ettiğine nereden ulaştınız?

Bizim bir komşu vardı, onun kocası ölmüştü. O buradan yardım alıyordu. Size de yardım eder dedi. Dullara, evden ayrılanlara yardım ediyorlar dedi.

Bireyin resmi kuruma başvurma zamanına bakıldığında, 3 aylık süreç sonrasında başvurduğunu dile getirmiştir.

Araştırmacı: Sosyal hizmete ne zaman başvurmayı düşündünüz?

Valla işte başıma geldikten sonra 3 ay sonra. Çünkü çalışmıyordum.

Bireyin kuruma başvurma konusuna olumsuz bir anlam yüklediği anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Buraya başvurmak size zor geldi mi?

İlk başlarda geldi. Sonra düşündüm ki, niye gitmeyeyim. Çünkü daha önce böyle bir şey hiç yaşamadım gelmedim. Çünkü kendimi bir şekilde geçindiriyordum. Ama işte sonra baktım ki olacak gibi değil.

Buna karşın bireyin akrabalarından yardım isteme konusunda net bir tutuma sahiptir.

“Normalde de zaten hani gelip gitmezlerdi. Bunun dışında ben de akrabalarıma gidip de, ben kimseye el açıp bana yardım edin demem.”

Akrabalarının Aysen’in sorununa ilgisizliğini ise, akrabalarının destek sağlama konusunda isteksizliklerine bağlamaktadır.

“Onlar (akrabalar) bu belki bizden bir şey isterler düşüncesi ile bir şey sormuyorlar.”

Bireyin kuruma başvurma sebeplerine bakıldığında, ilk olarak “dayanamama” sebebini öne sürmesinin yanında, devlet yardımını öncelediği anlaşılmaktadır.

Çevremdekilerden daha çok isterdim ki devletim bana yardım etsin. Çünkü ben bu ülkenin vatandaşıyım. Ben isterdim ki devletim bana daha fazla yardım etsin. Çevremdeki insanlar akrabalarından zaten beklemem. Onlar korkuyorlar çünkü biz sorarsak bizden bir şey ister sanıyorlar.

Araştırmacı: Siz o zaman yakın çevrenizden filan değil de, devlet mi yardım etsin isterdiniz?

Yakın çevrem dediğim gibi yapmaz. İstesem istemesem de yapmazlar. Ben onlardan isteyeceğime devletten isterim.

Araştırmacı: Devletin size yardım etmesi gerektiğini düşünüyor musunuz?

Yani, hani mecbur yardım, burada herkese yardım ediyorlarsa, ben de dediğim gibi, bana da yapsınlar istiyorum.

Aysen’in hayatını güçleştiren sorun sonrasında kuruma başvurma hikâyesine bakıldığında, kuruma başvurmasında birbiri ile ilişkili olarak nitelendirilebilecek bazı nedenler olduğu görülmektedir. Bireyin, probleminin öyküsüne bakıldığında, eşinin akıl hastalığı ile başlayan problemlili süreç, boşanma ve maddi imkânsızlıklarla devam etmiştir. Bu durum birey için çok boyutlu bir sosyal destek ihtiyacı doğurmuştur. Bireyin maddi destek amaçlı sosyal hizmet kurumuna başvurduğu bilinmektedir.

Formel destek ihtiyacı hisseden ve sosyal hizmet kurumuna başvuran Aysen için, bu durumu aşmada ya da sorunlarını hafifletmede çevresini bu durumdan haberdar etmeyerek onları duruma müdahil etmediği öncelikle kendisinin sorunu ile başa çıkmaya çalıştığı görülmüştür. Bireyin eşinin akıl hastalığı sürecinde yalnız başına bu durumla başa çıkmaya çalıştığı görülmektedir. Eşinin durumunu ve kendi zor durumunu bilinçli bir tercihle saklı tutmak istemiştir. Can güvenliğinin tehdidi durumunda ailesi ile durumu paylaşmıştır. Can güvenliği tehdidinden önce bireyin yakınlarıyla durumunu paylaşmaması, bireyin bilinçli eylemi olarak değerlendirilebilir ve bu durum hastalık sürecinde sosyal destek potansiyelinin hareketlendirilmemesine ve bireyin bu durumla tek başına mücadele etmesine neden olmuştur.

Paylaşım sonrasında ise ailesinden sosyal desteği deneyimlediği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, sosyal destek potansiyelinin hareketlendirilebilmesi ve aktif hale getirilmesi öncelikle bireyin bilinçli tercihi ile sorununu paylaşması sonrasında mümkün olabilmektedir. Bu açıdan problem çözme yöntemlerinden ilki olarak, bireyin çevresi ile sorununu paylaşması görülebilir. Diğer yandan, bireyin eşinin evi terk etmesi ile başlayan maddi imkânsızlıktan dolayı, Aysen çocuğunu annesine bırakarak, ailesinden pratik yardım alarak çalışmaya başlamıştır. Aysen'in bunu çocuğu hastalanıp ameliyat olana kadar devam ettirmesi, bireyin kuruma başvurmadan kendisinin problem çözme yöntemi geliştirdiğini göstermektedir. Nitekim birey "dayanamama" sonucunda kuruma başvurduğunu belirtmiştir.

Bireyin deneyimlediği sosyal destek ile kuruma başvurma hikâyesi arasındaki ilişkiye bakıldığında, ailesinin tam anlamıyla destek gösterdiğine inanan Aysen için, ailesinin gücü nispetinde, aile ilişkilerinde sosyal desteği tam anlamıyla deneyimlediği söylenebilir. Yoğun ve samimi ilişkilere sahip olduğu ailesinin desteğinin sorunun hafiflemesinde ciddi bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Dayanışmacı ağ yapısının etkisiyle, bireyin maddi destek, pratik destek, duygusal destek, bilgi desteği, bilişsel desteği ailesinde deneyimlediği görülmektedir. Bu durumun bireyin problematik durumunun hafiflemesinde önemli bir paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bireyin, kuruma başvurana kadar enformel sosyal desteği deneyimlediği görülmektedir. Fakat birey, sahip olduğu enformel sosyal kaynakların, özellikle maddi imkânsızlıktan doğan güç durumu aşmasında yetersiz olduğunu dile getirmiştir. Bu durumun bireyin kuruma başvurmasında, öncü sebeplerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Bireyin sosyal sermaye potansiyeli ile kuruma başvurma arasındaki ilişkiye odaklanıldığında, bireyin sosyal ağ fonksiyonlarının güç durumu aşmasında da yetersiz olduğu görülmektedir. Sosyal sermaye teorisi üzerinden analize gidildiğinde Aysen için üç duruma odaklanılmasında fayda vardır. Bunlardan ilki, Aysen'in sosyal konumudur. Aysen'in sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı konuma sahip olduğu görülmektedir. Bu durumun bireyin sosyal ağ yapısının niteliğini ve niceliğini etkilemiştir. Bireyin sosyal ağ özelliklerine bakıldığında, öncelikle ağ büyüklüğünün oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Ailesi ve kısmen akrabası dışında ilişki kurduğu neredeyse kimse yoktur. Bireyin ağ kurma konusunda isteksiz tutumunun yanında, ilkökul mezunu olması, merdiven silme dışında düzenli bir işe sahip olmaması bireyin

sosyal ağ büyüklüğünü etkilediği söylenebilir. Diğer yandan bireyin çok homojen bir ağ yapısına sahip olduğu görülmektedir. Öğretmenlik mezunu olan kız kardeşi dışında, kendi sosyokültürel düzeyine göre sosyal konum açısından daha avantajlı bir bireyle ilişki içinde değildir. Bu bakımdan ikincil olarak bireyin ağ içindeki konumuna bakıldığında, sadece dayanışmacı ağ yapısına sahip olduğu ve zayıf bağlardan (köprü kurma) gelecek birtakım fırsatlardan yoksun olduğu anlamı çıkmaktadır. Bu durum sosyal sermaye potansiyeli açısından, Aysen'in sosyal ağlar üzerinden elde edeceği fırsatları yani sosyal sermaye potansiyelini sadece ailesinin imkânları ile sınırlamaktadır. Üçüncü olarak, bireyin sosyal sermaye potansiyelinin hareketlenmesi yani sosyal sermayenin başka bir ifadeyle kullanılabilir hale gelmesinde bireyin bilinçli eylemlerinin etkisi vardır. Aysen'e bakıldığında, diğer bireylerle bağ kurma konusunda oldukça isteksiz tutuma sahip olan Aysen için sosyal ağları üzerinden elde edeceği faydanın bilinçli eylemi neticesinde sınırlandığı söylenebilir. Akrabaları ile sorununu paylaşma konusunda kesin olumsuz bir tutuma sahip olan Aysen, ailesine de sorunlarını anlatma konusunda ailesinin üzüleceği kaygısıyla çekincelerini ifade etmiştir. Bu durum günlük sorunlarını paylaşmayan Aysen için, ailesinin birtakım yardımlarından da, örneğin sorunlarını anlatarak rahatlaması, ailesinin bilgi, tavsiye desteğinden onu mahrum bırakabileceği söylenebilir. Diğer yandan, arkadaşlık, akrabalık, komşuluk ilişkileri açısından bakıldığında Aysen'in ilişki kurmama konusunda isteksiz tutumu sosyal sermaye potansiyelini etkilediği görülmektedir. Aysen'in Sosyal sermaye potansiyeli değerlendirildiğinde, özellikle duygusal destek, pratik yardım, problem çözmede destek, tavsiye, yönlendirme, maddi destek konusunda ailesinin desteğini deneyimlese de, onu refaha kavuşturacak sosyal sermaye deneyimini tam anlamıyla yaşayamadığı söylenebilir.

Aysen'in hayatını güçleştiren sorunla başa çıkma konusundaki çabasının dışında, yetersiz sosyal destek ve sosyal sermaye deneyimine bakılarak, kuruma başvurma eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bireyin sosyal kaynaklarının yetersizliği, sosyal ağlarını hareketlendirme ve sosyal sermaye potansiyelini kullanma ve bunu sorununa dahil etme konusunda bilinçli eylemlerinin olmaması bireyi kuruma yönlendiren sebepler olarak ele alınabilir. Bunun dışında bireyin sosyal hizmet kurumuna başvurma konusunda olumsuz bir tutuma sahip olmadığı, aksine devletin yardımını öncelediği görülmektedir. Çevreden yardım isteme konusunda ise, Aysen'in olumsuz bir tutuma sahip olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.1.2 Ahmet'in sosyal sermaye ve sosyal destek durumuna ilişkin bulgular

Ahmet'in hikâyesi

Ahmet, 62 yaşında, evli, 3 çocuğu var. Çocuklarından iki çocuğu evli, biri ise bekâr. Evli olan çocuklarından biri hapishanede tutuklu durumda. Tutukluluk sebebi, oğlunun boş kâğıda imza atarak yüklü bir borcun altına girmesi. Ahmet bu borcu kapatmakla ve oğlunun hapishaneden çıkması için hukuki süreçlerle maddi manevi ilgilenmektedir. Aynı zamanda tutuklu olan oğlunun eşinin oğlunu aldatması ve gelinin evi terk etmesiyle, iki çocuğun bakımını Ahmet üstlenmiştir. Ahmet, oğlunun hapishaneye

girmesi, gelininin evi terk etmesi, oğlunun borçlarını kapatmaya uğraşması, torunlarının sorumluluğunu üstüne almasından dolayı zor ve sıkıntılı bir süreç yaşamaktadır. Emekli olan Ahmet, bir arkadaşının kahvehanesinde günlüğü 30 liraya çaycılık yapmaktadır.

4.2.1.2.1. Demografik özellikler

Yaş: 62

Cinsiyet: Erkek

Medeni Durum: Evli

Çocuk Sayısı: 3 çocuk

İş durumu: Çaycılık yapıyor.

Eğitim Durumu: İlkokul terk

Memleket: Tokat

Sosyal Güvence: Emekli

Gelir Kaynağı: Var

4.2.1.2.2. Bireyin yaşam öyküsü ve sosyal ağların görünümü

Bireyin yaşam öyküsü

Araştırmada bireyin yaşam öyküsü, kırlı ve kentli olmanın özelliklerini taşıyan bireyleri seçebilmek için belirleyici bir kriter olarak görülmüştür. Araştırmada kırsal ve kentsel simgeleri taşıyan bireylere ulaşmak amaç olarak belirlendiğinden göç hikâyesi, bireyin özellikle kırsal bölgenin özelliklerini taşıyıp taşıması açısından araştırma kriterlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Yaşam öyküsü, bireyin hayatını güçleştiren sorunla karşılaşmadığı döneme dair ipuçları taşıması bakımından çalışma açısından önemlidir.

Ahmet beye sorulduğunda, İstanbul'a geliş hikâyesini şöyle anlatmaktadır;

Araştırmacı: Niçin gelmiştiniz İstanbul'a?

Çalışmak için geldim. Allah yardım etti, iyi kötü yer aldık ev yaptık. Çok şükür Allah olmayanlara versin. Çocukların kira dertleri yok, benim de yok. İyi kötü geçinip gidiyoruz.

Araştırmacı: Buraya akrabalarla mı birlikte geldiniz?

Hayır, kimsem yoktu, sadece bir arkadaşım vardı çocukluktan beri, o üniversitede çalışıyordu ben de sağda solda çalışıyordum. Sonra Eminönü'nde bir tuvalet kiraladım. 7 sene orada çalıştım kızım. İşte oradaki kazancım ile buradan yer aldım. 4-5 katlı bina yaptım. Orayı bırakım, büyükşehirde çalıştım temizlik işlerinde. Sonra bir rahatsızlık geçirdim, zaten 4-5 yılım vardı emekli olmaya. Malulen emekli oldum.

Araştırmacı: Burada mı evlendiniz?

Memleketten evlendim, 1,5 sene eşimi getirmedim. İşimi tam garantiye aldım ondan sonra evi getirdim. Belki perişan olurum, belki geri dönmem icap eder, işimi garantiye aldıktan sonra evi getirdim. O zamandan bu zamana kadar burada işte.

...

Beni İstanbul'a getiren Hakkı dediğim arkadaşır. Sebep olup da 1989'da beni getiren o idi. O benden çok önce geldi o bana dedi ki sana gel bir kahve ocağı tuttum Tahtakale'den. Bak Hakkı

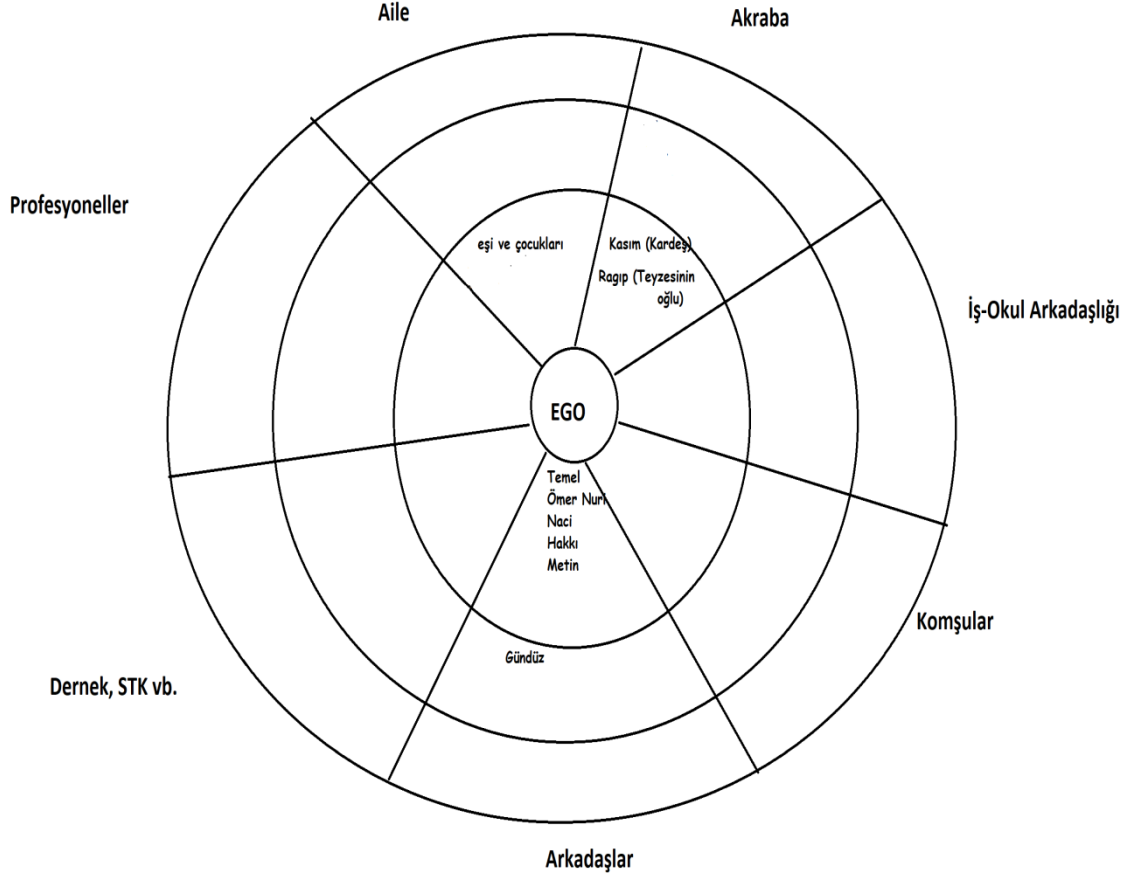
iş sağlamsa geleyim. Yoksa kış günü neylersin, para yok pul yok. Dedi sağlam sen gel dedi. Ben tuttum bir arkadaştan iki tane altın aldım. Birini eve bıraktım, birini de aldım kendime yanıma. Sırtımdaki borçla geldim buraya kızım. Ne demek istediğimi anla. Buraya geldim evine. Dedim iş nerede. Falan camide biri var. Tanıyor musun? Dedi sen tuvaletlere bakacaksın. Öyle deyince kızdım, sen beni nasıl tuvaletlere layık görürsün. Dur dedi, senin bildiğin gibi iş değil. Orası sene 1989'da 1000 lira mıydı, yalan olmasın, ayda 1000 lira mıydı, 150 lira kira verdiğime göre, 1000 liraydı. Gerisi bize kalıyordu. Ben de o zaman Tokat'ta kaynatamın kahvehanesinde çalışıyordum ocakçılık yapıyorum. Kaynatam 3 gün izin verdi. Burada işi gördüm, iş rahat da çok da para. Gitmedim. Kaynatam aradı, oğlum sen ne iş yapıyorsun orada neden gelmiyorsun, kaç lira alıyorsun? 400.000, 500.000 alıyorum. Ama diyemiyorum ki, burada tuvalet temizliyorum, bekçilik yapıyorum diyemiyorum, utaniyorum ar ediyorum. Dedim ki geleceğim, geldiğimde anlatırım. La oğlum banka filan soyuyorsun diyor kaynatam, kaynatam da tanınmış kişi yani ta İran'da filan, şoför kendisi. 40 gün sonra cami yıkıldı, memlekete gittim. Garda da kahvesi var, beni orada yakaladı. Dedi oğlum sen ne yapıyorsun. Temizliyorum işte, bakıyorum oralara. Lan dedi oğlum sen bundan mı ar ediyorsun? Ben tanınmış bir insanım beni dünyada tanıyorlar. Ben simit satıyorum da ar etmiyorum, sen bu işimi ar ediyorsun. Neden utaniyorsun dedi. Ben itleri sıçtırtırım ekmek parası için ya dedi. Bana versinler, ölmüş köpeği sürerek götürür atarım çöpe ya dedi. Güzel para kazandım kardeşim oradan, işte buradan (Sultanbeyli'den) iki tane arsa aldım. 5 katlı güzel bir ev yaptım işte, başımızı sokacak şekle getirdim. Bir fakir insanın bol paraya alışması da iyi bir şey değil. Bol paraya alıştım orayı bıraktım. 16 ay boş gezdim. Hazıra hazine dayanır mı? Para bitti. Şimdi iş buluyorlar arkadaşları Hakkı dediğim arkadaş iş buluyor belediyede, giderim aylığı soruyorum. 60 milyon, 70 milyon. Bu benim sigara param değil deyip çalışmıyorum. Sonra en son belediye girdim de, işte oradan çalıştık sonra emekli oldum.

Bireyin İstanbul'a geliş hikâyesine bakıldığında, geçim sebebi ile geldiği anlaşılmaktadır. Yaklaşık 30 senedir İstanbul'da yaşayan birey, kentteki hayata tutunma hususunda yol kat ettiği, maddi açıdan kendi ve ailesi için birikim sağladığı anlaşılmaktadır. Geçmiş dönemine bakıldığında, maddi sıkıntı çekmediği aksine rahat bir hayat sürdüğü anlaşılmaktadır. Birey İstanbul'da tuvaletçi olarak hayata tutunmaya en başta olumsuz anlamlar yüklese de, çevresinde bir itibar kaybı yaşamadığı da anlaşılmaktadır.

Bireyin Sosyal Ağlarının Görünümü

Görüşmenin bu kısmında, katılımcıya aşağıdaki şema gösterilerek, kendisine (ego) yakınlığına göre, çevresinde görüştüğü insanları yazması istenmiştir. Araştırma açısından bu şema araştırmacıya bireyin sosyal ağlarının görünümü hakkında genel bir bakış açısı sağlayacaktır. Şemadaki bireyler tek tek sorularak kurulan ilişkinin niteliği hakkında bilgi toplanmış, bireyin ilişkiye yüklediği anlamlar sorulmuştur. Bu şemada bireyin yazmış olduğu isimlere müstear isimlerin yazılması araştırmanın etik ilkeleri açısından gerekli görülmüştür. Dolayısıyla katılımcının kendi el yazısı ile doldurduğu şema ve şemadaki bireylerin gerçek kimliği araştırmacı tarafından gizli tutulmuştur.

Şekil 15. Ahmet'in Sosyal Ağ Şeması

Ahmet'in sosyal ağlarının görünümüne bakıldığında, sosyal ağlarının kısıtlı olmadığı söylenebilir. Fakat aile ve hemşerilik, mahalle arkadaşlarından başka farklı ortamlardan farklı özellikler taşıyan bireylerle sık iletişim içinde olmadığı görülmektedir.

Araştırmacının sorduğu sorularla, aile, akrabalık, arkadaşlık, komşuluk ilişkileri ve diğer formel ilişkileri sorularak, Röhrle'nin (1994) belirlemiş olduğu sosyal ağların ilişkisel özelliklerinden, ilişkinin güçlü veya zayıf olması (yoğunluk ve samimiyeti), iletişim sıklığı, ilişkinin süresi (stabillığı), ilişkinin aktifliği gibi kriterler göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. Bunun dışında, sosyal ağın yapısal özelliklerinde, bireyin sosyal ağının büyüklüğü göz önünde bulundurulmuştur.

Ahmet'in sosyal ağ şemasında eşinin ve çocuklarının ona en yakın yerde konumlandığı görülmektedir. Akrabalarından ise, bireye en yakın konumda olan kardeşi Kasım, teyzesinin oğlu Ragıp'ın olduğu görülmektedir. Akrabalarından başka bir isim ise belirtmemiştir. Bireyin arkadaşlarıyla ağlarının görünümüne bakıldığında, kendisine en yakın olarak konumlandığı altı kişi bulunurken (Temel, Osman Ali, Naci, Hakkı, Metin), bir adım daha uzak mesafede konumlandığı kişi ise Gündüz'dür. Bu durum

bireyin arkadaş açısından zengin bir sosyal çevreye sahip olduğunu göstermektedir. Bireyin diğer sosyal ağ bölgelerine bakıldığında ise, herhangi bir profesyonelle ilişkisinin olmadığı, komşularıyla sürekli ilişkilerinin olmadığı ve herhangi bir kuruluşa veya derneğe üyeliğinin olmadığı görülmektedir.

Bireyin sosyal ağ grupları ile ilişki durumlarına bakıldığında, aile apartmanında yaşayan Ahmet çocukları ile yakın mesafede yaşamaktadır. Bu durum gelinleri, torunları, oğulları ile sık görüşükleri anlamına gelebilir.

Çocuklarım var, 3 oğlum var ya, birisi ceza evinde, onun karısına daire vermişim o da bırakıp gitti, işte o oturuyordu, oğlan cezaevine düşünce o bırakıp gitti, iki tane çocuk kaldı bana.

Araştırmacı: Bir de bekâr oğlunuz vardı?

Bekâr benle duruyor, onlara birer daire verdim, onlar oturuyor, bir tane de yapılacak dairem var. Aynı binada. Bekâr olanı da everirsem, Allah nasip ederse ölmeden aşağı da yapıp kendim aşağıya inmeyi düşünüyorum.

Bireyin akrabalarla ilişki yoğunluğuna bakıldığında, akrabalarının çoğunluğunun memlekette olduğu görülmektedir. İki akrabasıyla ise, sık iletişim içinde olduğu söylenebilir.

Araştırmacı: Akrabalarınız nerede yaşıyor genel olarak?

Kardeşlerim orada (Tokat'ta). Biri buraya geldi. Ben getirdim daha doğrusu. O da çalışıyor, Beykoz tarafında oturuyor. Teyzemin çocukları filan var ama onlar karşıda oturuyor. Anneleri çocukluktan burada evlenmiş kalmış.

Araştırmacı: Memlekete gidebiliyor musunuz?

Valla bu 2-3 senedir gidemiyorum. Çocuk beni perişan etti.

Araştırmacı: Anneniz sağ mı?

Hayır, sizlere ömür.

Araştırmacı: Kardeşlerinizden kim var?

Bir kardeşim var, o da Beykoz'da oturuyor. Bir tane daha kardeşim var o da memlekette oturuyor.

Araştırmacı: Böyle bir şemamız var, akrabalarınızdan size en yakın kimler var, onların isimlerini bana söyler misiniz?

En yakın, kardeşim Kasım, teyzemin oğlu Ragıp. O da burada (Sultanbeyli'de) oturuyor.

Araştırmacı: Görüşüyor musunuz?

Evet, sık sık görüşürüz. Başka da hısım olarak yok.

Bireyin arkadaşlarıyla ilişki yoğunluğuna bakıldığında, yakın arkadaşlık ilişkilerinin olduğu görülmektedir.

En yakın arkadaşım Temel var Çorumlu.

Araştırmacı: Kaç senelik arkadaşınız?

10 sene vardır.

Araştırmacı: Sık görüşür müsünüz?

Konuşuruz.

Araştırmacı: Başka kim var yakın arkadaşınız?

Ömer yine arkadaşım, 10 senelik filandır yine o da, konuşuruz işte, kırıcı kelimelerimiz filan yoktur bizim. Naci var, Kars'ta, zaten onun kahvesinde çalışıyorum. Gündüz de burada oturuyor geliyor sabah 9.30-10' da kahveye muhabbet ediyoruz, dertleşiyoruz.

Bireyin diğer sosyal ağlarıyla ilişki yoğunluğu sorulduğunda, komşularıyla, profesyonellerle ve dernek, STK ile süreli ilişkilerinin olmadığı görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında, aile, akraba ve arkadaş sosyal gruplarından başka hayatında süreli ilişkilerinin olduğu başka kimseye rastlanılamamıştır.

Ahmet'in aileye ve akrabalığa verdiği anlama bakıldığında, yoğun anlamlar yüklediği görülmektedir.

Araştırmacı: Aileye verdiğiniz anlam nedir?

Aile benim için kutsal bir vazifedir. Ne bileyim ben hepsine çok değer veriyorum.

...

Araştırmacı: Akrabalığa verdiğiniz anlam nedir?

Akraba benim için güzel bir şey. Akrabalık da çok iyi. Eğer ki yapabilirsen. Sürdürebilirsen.

Bireye komşuluğa verdiği anlam sorulduğunda, geleneksel anlamlar yüklediği görülmektedir.

Araştırmacı: Komşuluğa verdiğiniz anlam nedir?

Komşu benim için güzel bir şeydir, komşu komşunun külüne muhtaçtır derler ya. Komşuluk yaparsan komşuluk güzel şey.

Bireye arkadaşlığa verdiği anlam sorulduğunda, sosyal ağ grupları içinde en fazla arkadaşlığa anlam yüklediği ve arkadaşlıkta ilişkinin samimiyetine göre daha derin anlam yüklediği anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Arkadaşlık sizin için ne ifade eder?

İnsanın üç çeşit arkadaşı vardır. Yol arkadaşı vardır, kahve arkadaşı vardır, bir de evine sığacak namusunu teslim edeceği arkadaşı olur.

Araştırmacı: Var mı sizin böyle arkadaşınız?

Var. Benim hanımın onun koynunda yatsın, aklıma en ufak bir şey gelmez.

Araştırmacı: Kim onlar?

Memlekette. Hakkı ve Metin.

Araştırmacı: Üç türlü arkadaşım var dediniz ya, onlar kim?

Havadan sudan konuştuğum arkadaşlarım olur. Bir de kahvede oturduğum arkadaşlar olur. İşte şöyle böyle arkadaş olur.

Araştırmacı: İyi arkadaş sizin için kimdir?

Namusunu bilen, Allahtan korkan arkadaşır.

Bireyin sosyal ağlarının görünümüne bakıldığında, aile, akraba ve mahalle- memleket ortamında tanıştığı arkadaşlardan başka sosyal çevresinde kimsenin olmadığı görülmektedir. Bu ilişkilerinde ise hepsiyle yoğun ilişki kurduğu görülmektedir.

4.2.1.2.3. Sosyal ağların sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli

Bu başlık altında, ağ içindeki sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli ve bireyin buna yüklediği anlam değerlendirilecektir.

Sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli, sosyal sermaye ve sosyal destek teorilerine dayandırılarak analiz edilmiştir. Sosyal sermaye potansiyeli, bireyin ağ kurma davranışları, ağın içindeki konumu, sosyal ağlarına duyduğu güven, ağdaki diğer bireylerin sosyal konumu, ağın heterojenliği homojenliği ve sosyal sermaye türü değerlendirilmiştir. Lin'in sosyal sermaye teorisi üzerinden analize gidilmiştir. Sosyal destek ise, Leireiter'in (1993) sosyal destek sınıflandırması üzerinden, psikolojik ve araçsal boyutları üzerinden sınıflandırılmıştır. Psikolojik boyutu, bireyin zihinsel ve ruhsal yapısına iyi gelen duygusal ve bilşsel destek boyutunu içermekteyken, araçsal boyutu ise bilgi, tavsiye, pratik yardım, maddi yardım gibi destek boyutunu içermektedir.

Bireyin ağ kurma davranışlarına bakıldığında, yeni ağlar kurma konusunda ve karşılaştığı insanlarla iletişimini sürdürme konusunda motivasyonunun zayıf olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Çocukların veli toplantısına gider misiniz, öğretmeni tanır mısınız?

Tanımam. Velisi ben değildim, hanım da değildi, hiç gitmedim. Çocukların anası idi. bir kere çağırmışlardı velisi gelsin diye. Bizim hanım gitti. Gelin gittikten sonra. Görüştüler o kadar. Ben gitmem yani.

Araştırmacı: Çalıştığınız kahvehane, oturduğunuz mahallede mi?

Hemen hemen öyle sayılır.

Araştırmacı: Orada öyle böyle başka kurduğunuz arkadaşlıklar oluyor mu?

Hal hatır sorarsın konuşursun o kadar.

Araştırmacı: Hemşerilik derneklerine filan gider misiniz Tokat'ın?

Yok, kalabalığı sevmem o kadar. Gitmem.

...

“Komşular var ama komşulara erkekler gidip gelmez, bayanlar gidip gelir.”

“Adamlar akşama kadar çalışıyorlar. Adam eve gelince yoruluyor (komşularla) sohbet edecek hali kalmıyor ki.”

...

Araştırmacı: Mahalle muhtarını tanır mısınız?

Hiç tanımam gitmem.

Araştırmacı: Aile hekimini tanyor musunuz?

Tanımam.

Bireyin ağ içindeki konumuna bakıldığında, aile, akrabalık, arkadaşlık ilişkilerinde yoğun bağlarının olduğu görülmektedir. Bireyin bu açıdan daha çok güçlü ağlara sahip olduğu, köprü kurucu ağlar konusunda ise ağlarının yetersiz olduğu görülmektedir. Bireyin ailesiyle aile apartmanında yaşaması görüşmek sıklığını ve iletişim yoğunluğunu

arttıran bir fonksiyon olarak görülebilir. Akrabalarından İstanbul'da yaşayan akrabalarıyla daha sık görüştüğü görülmektedir. Arkadaşlarıyla ise yakın bağlarının olduğu görülmektedir.

Bireyin sosyal ağ grupları ile geçirdiği zamana bakıldığında, zamanının çoğunu kahvede çalışarak geçiren Ahmet, geri kalan zamanını ise aile ve arkadaşlarıyla geçirdiği görülmektedir.

“Akşam 5 olunca herkes evde olur bizde. Kahvehanede çalışıyorum ama akşam evde olurum. Oynarsam bir iki oynarım.”

...

Araştırmacı: Çocuklarla falan tatil günleri birlikte gezmeye gidebiliyor musunuz?

Ben gidemiyorum kızım yalan söylemeyeyim. Çünkü çalışıyorum. Ay 30 ben de 30 gün çalışıyorum.

Araştırmacı: Ziyarete gidebiliyor musunuz çocuğu cezaevine?

Gidiyorum tabi, ayda bir gidiyorum. Çünkü beni çok üzdü.

Araştırmacı: Akşamları birlikte yemek yer misiniz?

Herkes ayrı dairede. Bekâr çocuğumla hanım ben bir de o çocuklar burada olursa onlarla. Bir hafta orada kalıyorlar bazen. Sonra geliyor bana. Nereye gidecek.

Akraba ile görüşme sıklığına bakıldığında, geleneksel ilişkilerin sürdüğü görülmektedir. Sadece birkaç akrabasıyla yakın ilişkiler sürdürdüğü görülmektedir.

En yakın, kardeşim Kasım, teyzemin oğlu Ragıp. O da burada (Sultanbeyli'de) oturuyor.

Araştırmacı: Görüşüyor musunuz?

Evet, sık sık görüşürüz. Başka da hısım olarak yok.

..

Araştırmacı: Sizin büyüklerinizden kimse yaşıyor mu?

Bir tane amcam var memlekette. Onun da aramız pek yok biraz üçkâğıtçı.

Araştırmacı: Onun dışında hala amca çocukları var mı?

Gidersem memlekete hepsini ziyaret ederim. Ama bunu dışında görüşemiyorum. Kızım nasıl güreşceğim.

Araştırmacı: Bayramlarda filan buradaki akrabalarına gider misiniz?

Gelirler, ben giderim. Onların büyükleri benim buradaki akrabalarım içinde.

Araştırmacı: Bayram olmadan gelirler mi? sohbete?

Gelirler tabi, gece 10 olsalar yine gelirler eğer kafalarına koyarlarsa.

Araştırmacı: Siz memnun olur musunuz?

Tabi misafiri çok severim ben.

Komşularla görüşme sıklığına bakıldığında, bireyin daha mesafeli durduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Komşularla daha resmi ilişkileriniz mi, yakın ilişkileriniz mi var?

Yok, kendimden bahsetmem. Alçak tarafımı vermem. Nasılsın iyi misin, iyiyim, sen nasılsın iyi

misin o kadar. O da dışarıda görürsem. Balkonda görürsem, konuşurum.

Araştırmacı: Onun dışında?

Ben hanımlarına sorarım karşıdan, nasılsın iyi misin diye.

Araştırmacı: Hanım gidip gelir mi?

O gidip gelir.

Araştırmacı: Onların araları iyi mi?

İyi. Kadınlar çok güzel anlaşıyorlar onlar birbirlerine gidip gelirler. Adamlar akşama kadar çalışıyorlar. Adam eve gelince yoruluyor seninle sohbet edecek hali kalmıyor ki.

Arkadaşlarla görüşme sıklığına bakıldığında, yakın mesafede oturduğu arkadaşlarıyla sık görüşürken, uzaktaki arkadaşlarıyla ise bağlantısını koparmadığı, telefonla sürdürdüğü görülmektedir.

Her gün yanımdadır (Hakkı), her gün beraberdir, her gün aynı camiye gideriz.

..

Gündüz de, burada oturuyor geliyor sabah 9.30 10 da kahveye muhabbet ediyoruz.

...

Araştırmacı: Onlar (Hakkı ve Metin) nerede şimdi?

Tokat'talar.

Araştırmacı: Görüşebiliyor musunuz?

Görüşüyoruz telefonla.

Ahmet'in ilişkilerinin devamlılığına bakıldığında, akrabalık ilişkilerinde eskiye göre gerilemenin olduğu görülmektedir. Bireyin akrabalarıyla güncel ilişki durumunu karşılaştırdığında, eskiye özlem duyduğu anlaşılmaktadır. Diğer ilişkilerinde ise, devamlılık sürmektedir.

Araştırmacı: Akrabalarınızda daha iyi olduğunuz bir zaman var mıydı?

Vardı kızım. Sene 70-7'3lerde, 77-78'e kadar vardı. Akrabalarımınla bir kardeş gibiydim. Hiç onların benim evi fark etmezdi. Akraba hısımlığı vardı, çok sıcaktı. Çok güzeldi o günler.

Araştırmacı: Niye böyle oldu sonra sizce?

Her birimiz bir yere dağılınca. Gözden uzak olan gönülden de ırak olur kızım. Zaman geçtikçe ara açıldı. Şimdi memlekette amcamın çocukları var, gidersen yanıma bile gelmezler. Gördüğümüz yerde merhaba o kadar. O kadar açıldı ara. Çok samimilik vardı eskiden. Çok güzeldi. Çok güzel günler vardı. Şimdi yok.

Bireyin ilişkilerindeki karşılıklılık yapısına yardımlaşma açısından bakıldığında, aile babası olarak yardımını esirgemeyen bir yapıda olduğu ama çocukları konusunda beklentisini tam olarak karşılayamadığı görülmektedir.

Araştırmacı: Çocuklarınızın kötü zamanlarında yanında olur musunuz bu zamana kadar her şeyiyle ilgilendiniz mi?

Tabi, başına bir şey gelse koşarım, karakola düşse koşarım, ne bileyim bir dövüş olsa yine koşarım, canımı koyarım yani

Araştırmacı: Hastalandığınızda size baktılar mı gelip?

Gözlerinin ucuyla baktılar. (Acı bir gülümseme)

Araştırmacı: Bakmadılar mı yani?

Eh işte. Ben kimseye ne gocunurum ne küserim. Gelmeyen bile oldu kızım. Cezaevindeki oğlum yanıma gelmedi bile kızım. Ama evladım bana bunu yaptı, ben ona bunu yaparım yok bende.

Araştırmacı: Siz ailenize karşı verici misiniz?

Ben her zaman hanede öyleyim.

Akrabada karşılıklılık durumuna bakıldığında, bireyin maddi gücünün olduğu dönemde akrabalarına yardım konusunda da verici olduğu görülmektedir. Bireyin şu an akrabalarından karşılıklılık anlamında beklentisini karşılayamadığı anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Sahip çıkar mısınız (akrabalarınızla) birbirinize?

Hele ki benim gençlik zamanımda. Çok sahip çıkardım. Şimdi her birimiz bir tarafa dağıldık. Kimi İstanbul, İzmir, Antalya.

...

Araştırmacı: Sizin daha önce akrabalarınıza komşularınıza yardımınız dokunmuş muydu?

Kızım söylemesi günah olmasın da, Allah'ın da gücüne gitmesin, benim durumum çok iyiydi. Tuvalette çalışırken. Tuvalette de çok para kazandım. İnan ki fitremi sadakamı bile yollardım köye fakirlere. Ben öyle bir insandım.

Araştırmacı: Akrabalarınıza mı gönderiyordunuz?

Akrabam vardı, amcamın gelini, amcamın oğlu öldü, 5 tane çocukla kaldı gelin genç yaşta. 40-50bin para gönderdim. Onlar yesin derdim, onlara bir yardımım olsun. Şimdi de yüzümüze bakmıyorlar gidiyoruz.

Araştırmacı: Şimdi görüşmüyorsunuz yani?

Kendi yatağında yatırdığım akrabalarım bile şimdi gidince memlekete bir çay bile söylemiyorlar.

Araştırmacı: İlgisizler yani?

Ben hepsiyle ilgileniyorum, ama bir benle de olmuyor. Sen de bana az bir iyilik göstereceksin ki. Şimdi omzumdaysan ben seni başımda tutuyorum. Bir çay nedir ya?

Arkadaşları ile karşılıklılık durumuna bakıldığında, Ahmet'in şu anda arkadaşlarına yardım edemediği görülmektedir.

“Ben arkadaşlarıma uzun zamandır yardım edemiyorum.”

Sosyal ağlarına duyduğu güven sorulduğunda, aile ilişkilerinde şu anda onlarla yaşayan bekâr oğluna güvendiği görülmektedir. Akraba ilişkilerinde ise birey, güven duyduğunu belirtmemiştir.

Araştırmacı: Hasta olsanız ya da başınıza bir şey gelse ailenizden kime güvenirsiniz?

Bu bekâr sahip çıkar.

...

Araştırmacı: Bir problem olduğunda hayatınızda akrabalarınızdan destek alacağınıza güvenir misiniz?

Ben önce Allah'a sonra kendime güvenirim.

Arkadaşlarına güven sorulduğunda ise, güçlü bir güven bağı olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Kime güvenirsiniz?

En fazla Hakkı'ya güvenirim.

Araştırmacı: Allah korusun size bir şey olsa?

Ben ölsem ölümü de kaldırır, çocuklarıma da bırakmaz.

Araştırmacı: Eşine ve ocaklarına sahip çıkar mı?

Sahip çıkar ama o kadar da maddi gücü yok. Ancak 50 lira 100 lira bir şeyler verebilir. Ama devamlı da veremez.

Komşularına karşı herhangi bir destek sağlayacaklarına dair güven taşımamaktadır.

Araştırmacı: Komşularınızdan destek alacağına güvenir misiniz?

Hayır, hiç kimseye güvenmem o konuda.

Ağdaki diğer bireylerin sosyal konumu sorulduğunda, bir oğlu hapisanede olan Ahmet'in diğer iki oğlu da meyve sebze halinde çalışmaktadır. Akrabaların sosyal konumu sorulduğunda ise, ancak yeğenlerinin eğitime devam ettiği ama henüz tamamlamadığı görülmektedir.

Araştırmacı: Çocuklarınız çalışıyor mu?

Evet, halde çalışıyor ikisi de.

Araştırmacı: Okudu mu?

Liseye kadar gitti küçük oğlum, sonra gitmedi. Lise terk yani.

...

Araştırmacı: Akrabalarınızda daha eğitilmiş, geliri yüksek biri var mı?

Çok olsa, üniversiteyi bitiren birkaç kişi var ama onlar daha işbaşı yapmadı. Onlar biradenin çocukları. Biri askerde, biri de ikinci mi, üçüncü mü üniversiteyi okuyor.

Araştırmacı: Onlarla aranız nasıl, gelip yardım ederler mi?

Yardım etmezler ama hal hatır sorarlar.

Araştırmacı: Aranız yakın mı?

Onlar Tokat'ta yaşıyor.

Arkadaşlarının sosyal konumuna bakıldığında, sosyoekonomik, sosyokültürel açıdan avantajlı bir konumda olmadıkları görülmektedir. Ama Ahmet'in mevcut durumuna göre daha iyi maddi güce sahip oldukları görülmektedir.

Araştırmacı: Naci ne iş yapıyor?

O kahvenin sahibi.

Hani kahvede çalışıyorum dedim. Onun sahibi.

Ömer Nuri de kepececi,

Araştırmacı: Geliri var mı?

Var kendine göre.

Araştırmacı: Temel ne yapıyor?

O da cezaevinde idi çıktı şimdi, geziyor. Durumu fena değil yani çalışıyor.

Araştırmacı: Hakkı ve Metin dediğiniz arkadaşlar ne iş yapıyor?

İkisi de emekli. Birisi Tekel'den, birisi de İstanbul Büyükşehir Belediyesinden emekli.

Komşularının sosyal konumuna bakıldığında da sosyoekonomik ve sosyokültürel olarak daha avantajlı olan bir bireye rastlanılmamıştır.

Araştırmacı: Komşularınızda daha geliri yüksek, size yardım edebilecek gibi biri oldu mu?

Hiç öyle birini tanımadım ki. Yok, kızım yok.

Araştırmacı: Mesela daha eğitilmiş olabilir?

Hayır, ben hiç rastlamadım.

Bireyin sosyal ağlarının heterojenliğine bakıldığında, bireyin ağ kurma davranışlarına bağlı olarak, farklı çevrelere girme konusunda motivasyonun olmaması daha homojen bir sosyal ağa sahip olmasına neden olduğu söylenebilir. Bireyin ilişki içinde olduğu bireylere bakıldığında, aile, akrabalık, arkadaşlık, komşuluk ilişkileri arasında birbirlerine benzer sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeyde olan bireylerden oluşan bir kitle ile karşılaşmıştır.

Diğer yandan bireyin sosyal sermaye türü değerlendirildiğinde, bireyin sadece aile, akraba, arkadaş bağlarıyla ilişkide olduğu görülmektedir. Ağlarında dayanışmacı sosyal sermayenin hâkim olduğu görülmekle birlikte, bireyin sosyal sermaye türünün özellikleri, çevresinden aldığı sosyal destek ile bağlantılı incelenerek daha görünür hale getirilecektir.

Ahmet'in çevresinden elde ettiği sosyal destek, psikolojik boyutuyla değerlendirildiğinde, bireyin duygusal ve bilişsel dünyasına iyi gelen birtakım faydaları elde ettiği söylenebilir. Bireyin çevresinde aile ve arkadaşlık ilişkilerinde duygusal destek, yol gösterme, yönlendirme, problemini anlatma, rahatlatma gibi birtakım psikolojik destekler gördüğü anlaşılmaktadır. Bu açıdan özellikle arkadaşlık ilişkilerinin önemli bir fonksiyon icra ettiği söylenebilir.

Araştırmacı: Muthuluğunuzu ailenizdekilerle paylaşıyor musunuz? Üzüldüğünüzde söyler misiniz?

E tabi söylerim. Çocuklarımın hepsine derim.

Araştırmacı: Başınıza iyi bir şey geldiğinde, diyelim iş buldunuz konuşur musunuz?

İcap ederse söylerim. Biri içerde ikisi dışarda, onlar bilir.

Araştırmacı: Arkadaşlarınıza sıkıntınızı anlatır mısınız?

Dolduğumda anlatırım. En fazla Hakkı'ya anlatırım.

Araştırmacı: Yol gösterir mi size?

Tabi, elinden geldiğince, şu yoldan gidersen daha iyi olur der. Doğru yolları aklımın yetmediği yerleri, mesela o benden daha bilgili. O liseyi filan bitirdi. Konuşuruz onla.

..

Araştırmacı: Sizi sıkıntılı halinizde rahatlatırlar mı? Daha duygusal bir anınızda. Daha zorlandığınız zamanlarda, o zamanlar kiminle konuşursunuz?

Kızım ya, Hakkı'nın burada dairesi var, 11 ayda gelir 3,4 ayda gider. En fazla onunla konuşurum. Konuşsam da diğerleriyle öyle konuşamam. Ama Hakkı'ya her şeyi olduğu gibi anlatırım.

Araştırmacı: Size yol göstermesi için kime danışırsınız?

Bilmediğim, aklımın basmadığı bir şey olursa, derim ki Hakkı bu iş nasıl olur, o da bana yol gösterir. Onun dediğine giderim çünkü bilirim zarar gelmeyeceğini bilmez.

Araştırmacı: Hakkı'dan başka kim var?

Ondan başka kimse yok.

Araştırmacı: Hakkı'nın ya da başkalarının size yardım edip de, yol gösterip de çözdüğünüz bir probleminiz oldu mu?

Hakkı'ya, danıştım ben buradan ev alacağım, arsa alacağım, giderdik beraber filan yerden alırdık. Mesela daha başka bireylerde Hakkı'ya danıştım, Hakkı bunu yapma derdi, ben yapardım tersine sonra zarar görürdüm. Sonra bana kızardı, sen benim dediğimi neden yapmadın diye.

...

Araştırmacı: Komşularınız size sorarlar mı bir ihtiyacınız var mı diye?

Yok, sadece hal hatır sorarız, onu da çarşıda pazarda görürsek.

Araştırmacı: Onun dışında bir yakınlık göstermiyorlar mı?

Yok.

Ahmet'in sosyal ağlarına maddi yardım, pratik yardım, bilgi desteği gibi birtakım iyilik halini arttırmada araçsal destekler açısından bakıldığında arkadaşlık ilişkilerinden elde ettiği faydalar yine ön plana çıkmaktadır. Bireye arkadaşının iş imkânı sağlaması, arkadaşlarından borç alması, arkadaşının İstanbul'a gelmesine vesile olması ve ona iş ayarlaması bu tip desteklere örnek gösterilebilir. Diğer yandan hastalığı döneminde bireyin, ailesinden ve akrabalarından yardım gördüğü görülmektedir.

O (Naci) kahvenin sahibi. Hani kahvede çalışıyorum dedim. Onun sahibi.

Araştırmacı: O mu size dedi, gel çalış diye?

Evet, ben de boştaydım işe de ihtiyacım vardı. Çocuk da cezaevine girince. Onun 20.000 borcu vardı. Bunları kapatmaya çalıştım

..

"Beni İstanbul'a getiren Hakkı dediğim arkadaştır. Sebep olup da 1989'da beni getiren odur"

..

Araştırmacı: Maddi durumunuz yetmediği durumlarda kimlere başvurdunuz?

Arkadaşlarımdan borç olarak alırım, 100-200 sonra maaş gelince de veririm.

..

Araştırmacı: 14 kez ameliyat oldum dediniz, o süreçte size kim destek oldu?

Hiç kimse.

Araştırmacı: Gelip kim baktı size?

Eşim baktı, kardeşim gelirdi, sadece derdim ki yanımda bir gece kal yeter derdim. Narkozdan ayılana kadar, ondan sonra kimseyi istemem ben. Kimseye beni götürün de demem hastaneye. Çantamı elime alırım giderim.

Oğlum işte birkaç sefer getirdi götürdü. Kardeşim bir iki defa götürür getirdi. Kardeşim birkaç ameliyatta yanımda kaldı geceleri. Maddi durumdan bu zamana kadar kimseden bir şey

görmedim.

Bireyin genel olarak hayatındaki sosyal destek potansiyeli değerlendirildiğinde, zihinsel ve ruhsal dünyasına iyi gelen psikolojik boyutuyla sosyal desteği aile ve arkadaş çevresinden aldığı görülmektedir. Araçsal boyutuyla değerlendirildiğinde, arkadaşlarından maddi destek anlamında, pratik yardım (örneğin iş bulma) konusunda fayda gördüğü görülmektedir. Bireyin çevresinde sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı bireyler bulunmasa da, sosyal destek mekanizmalarının gücü nispetinde genel olarak güçlü fonksiyonlar icra ettiği söylenebilir. Bireyin homojen bir ağa sahip olması ve dayanışmacı ağlara sahip olması, bireye hayatında yeni fırsatlarla buluşturacak bilgiye erişmesini mümkün kılmamaktadır.

4.2.1.2.4 Hayatı güçleştiren probleme yüklenen anlam ve algılanan sosyal destek

Görüşmenin dördüncü bölümünde bireyin hayatını güçleştiren problemin öyküsü, bu probleme yüklediği anlam ve bu sorunlarla mücadele sürecinde sosyal çevresinden deneyimlediği sosyal desteğe dair sorular yöneltmiştir. Çalışmanın teorik bölümünde, sosyal desteğin tampon etkisi olarak bahsedilen boyutuyla, bireyin zor durumla başa çıkmasında ona yardım eden sosyal destek deneyimine odaklanılmıştır.

Ahmet'in hayatını güçleştiren problemlerine bakıldığında, oğlunun boş bir kağıda imza atarak yüklü bir borcun altına girmesi ve bu yüzden tutuklanması, oğlunun hapiste olduğu süreçte gelininin oğlunu aldatması ve evi terk etmesi, Ahmet'in bu durumdan ötürü torunlarının bakımını üstlenmesi bireyin sorunlarının iki boyutta olduğunu göstermektedir. Bireyin oğlunu hapisten çıkarmak için borcu kapatma isteği ve maddi sıkıntıları birinci boyutu gösterirken, torunlarının bakımını üstlenmesi ve gelininin durumu ise ikinci boyuttaki sorunlarını göstermektedir. Yaşadığı sorunlar bireyde birçok boyutta sosyal destek ihtiyacı doğurmuştur. Bireyin bu problemlerden dolayı ciddi bir stres altında olduğu görülmektedir.

Ahmet'in oğlunun hapse girmesinin öyküsü ve bu duruma yüklediği anlamlara bakıldığında derin stres ve kaygı altında olduğu görülmektedir. Bireyin oğlunu hapisten kurtarmak için hem avukat masrafı hem de borcu kapatmak için kaygı duyduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Cezaevine girme sebebi neydi çocuğunuzun?

2003'te bunu kandırmışlar, seni müdür yapacağız diye bundan imza almışlar. Benle beraber oturuyordu, ben de belediyede tiyatrodan çalışıyordum. Kadıköy'de. Benim 3 ay sonra haberim oldu, bana hiç söylemediler. İmza atmış boş kâğıda, adamlar da doldurmuş, üstüne 7-8 dükkân açmışlar. Vergi benim çocuğa geliyor, kazancı onlara. Naylon fatura kullanmışlar. 5 mahkemeden 5 ayrı ceza aldı, ine ine 18 aya indi. 18 ay diye girdi içeri, af gibi bir şeyler çıktı, ondan çıktı bu dışarı çıktı. Bu hanımın peşine düştü. İlla geri evleneceğim oğlum bize yaramaz dedim ben açık açık her şeyi konuştum oğlum vazgeç dedim ben seni yine everirim sen şu gününü bitir. Bu karşının peşine düştüğü için iki gün imzaya gitmedi yine bunu attılar içeri. Çek işin yoksa.. Yarın siz de büyüyeceksiniz tabi ki de Allah hayırlısını versin. Şimdi bak yok zamanda beş bin para verip avukat tutup da.. neler çekiyorum..

Araştırmacı: Borcu öderse çıkacak mı?

Onu da bilemiyorum. Zor yani. Keşke çıksa da çocuklarına sahip çıksa. Olan zaten çocuklara oluyor. Yarın kendi de çıkar, evlenir, o gelin de evlenir. Olan çocuklara olur. Allah kimsenin başına vermesin.

..

Allah kimseyi düşürmesin oralar (hapishane) kolay bir şey değil. Bir gökyüzünü görüyorsun kızım. Yaz geldi mi çiçekler açtı mı? Sen anasını görsen daha 60 yaşında, 80 yaşında dersin. 130 kiloluk karı 80 kiloya düştü çok üzuldüm.

Torunlarına sahiplenmesine yüklediği anlama bakıldığında, bireyin bu durumdan dolayı stres ve kaygı altında olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Çocuk cezaevine girdi, gelin kaçtı, sizin bu durumu sahiplenmeniz, çocuğa ben bakarım demeniz nasıl oldu?

Şimdi kızım karakolda dediler ki, amca sana çocuk düşmüyor, babasına annesine düşer. Babası cezaevinde ise, annesine düşer. Sen ikinci planda kahrısın dediler. Çocukları verdiler anasına. Onla 4 gün durdular, sonra çocuklar geldi. Ne yapayım kızım, devlet annesine verdi diye çocuğu sokağa mı atayım? Ne yapayım onlar benim canım ciğerim. Baktım. Okula da gönderdim. Kıştı anası gelip gidemiyor, 15 günde 20 günde analarını görmeye giderler. O da gelir çocukları bırakır buraya, eve kaynanasına telefon açar ki, çocukları getirdim, falan yere bıraktım gelin alın diye. Hala anne baba diye konuşur ama ben öyle konuşmuyorum tabi. Madem bizi seviyordun, neden yaptın bu işi? Şaşmaz bir Allah'tır, insan bir kere şaşar, bir kere olabilir. Ama sen bunu üstelersen olmaz. Adama yakışmayan bir şey.

Araştırmacı: Çocuklar biri kız biri erkek mi ?

14 yaşında olan kız, 9 yaşında olan erkek. Sen bu çocuklara da acımıyorsun, hadi bizi siktir et. Yarın bugün senden bunlar hesap soracak, anne bizi neden bıraktın diyecekler. Sormayacaklar mı? Soracak.

Araştırmacı: Çocuklar farkında mı?

Tabi ki biliyorlar. Anaları gitti diye, çocukları göstermeyeyim filan öyle bir şey yok. Gönderiyorum çocukları.

Araştırmacı: Yani siz hiç düşünmeden aldınız çocukları?

Evet. Şimdi istese benden alabilir çocukları. Okullarını da oraya alabilir.

Araştırmacı: Peki, çocukların sıkıntı verdiği oluyor mu size?

Evet, çocuklar çok şerler. Babaannelerini çok üzüyorlar. Ama ne yaparsın kızım dışarı atamazsın. Şer de olsa bakacaksın, hayırlı da olsa bakacaksın. Mecbursun. Babaannesine bana bir tokat atarsan seni şikâyet ederim polise diyormuş kız. Kalkıp bir iş yapmaz, çok tembel. Televizyon izler yatar. Böyle de bir çocuk. Eğitemiyorsun bir yaştan sonra. Çocuğu küçükken eğeceksin. Büyüdükten sonra dinlemiyor seni. Hele şimdinin çocukları. Ben çocukken ne sopa yerdim, babanın, amcanın, ananın sopasını. Şimdi bu çocuğa vuramıyorsun. Geçen de çocuk geldi, benim torunum bunu dövüyor. Oğlum yapma bunun babası cezaevinde, anası yok, dövme yazıktır. İkinci kattaki torun bizim gelip bunu dövüyor. Bir gün de, komşunun oğlu geldi. Ramazan ayı zaten başım duman. Elinde bıçak çocuğun. Bıçağı sallıyor tutmasam bana batacak. Sonra annesi gitmiş beni karakola şikâyet etmiş.

Araştırmacı: Sahip çıkması zor oluyor mu çocuklara?

Sahip çıkmasam ne edeceksin? Dışarı bırakamazsın. Anası çalışıyor, 7'de eve geliyor. Çocuklara kim bakacak o saate kadar. Çocuk iyice soytarı olursa ne olacak? İpe sapa yanaşmaz sefer. Biliyorsun alıp içenler 10 yaşına kadar indi. Ya başına öyle bir şey gelirse? Hepsini birden düşünüyorum. Büyük olmak çok zor.

Gelinin evi terk etmesi, oğlunu aldatması ve gelinen süreç bireyi psikolojik olarak çok üzdüğü görülmektedir.

Yani insan olsa ona da el atarım. Böyle bırakmamış olmasaydı, kötü yolda olmasaydı, anası babası da yok. Ona da kendi evladım gibi bakardı.

Araştırmacı: Yanlış mı yaptı? Siz kırgınsınız yani?

Kırgınım hiç de konuşmuyorum 15 sene evli kaldı onlar. Boşver kızım ben dertleniyorum (ağlıyor) sorma kızım çok zor.

Araştırmacı: İyi miydi sizinle eskiden?

İyiymi ya böyle bir şeysi yoktu. Ben onla oğlum ben çalışmaya karşıyım. Çalışan kızlarımız var, ablalarımız var hepsi mi kötü? Asla. Asla. Dedim ki bunu verme işe. Bunun gözü açılsa baş edemeyiz. Verdi işe gözü açıldı bu sefer rahat durmadı. Allah ne verirse hayırlısını versin. Anlatırken inan ki ben çok üzüliyorum. Keşke olmasaydı, keşke yine işinde olsaydı, yazık değil mi? Şeytana uymak bak nelere mâl oldu?(ağlamaklı) ben o kadar bak duyduğum halde yuttum sesimi hiç çıkarmadım. Karıkoca iyi olsun dedim.

Bireyin hayatını güçleştiren sorunlara bakıldığında, hem psikolojik hem de araçsal açıdan sosyal destek ihtiyacının olduğu görülmektedir. Bireyin bu zorlu süreçte algıladığı sosyal desteğe bakıldığında, maddi sorunları çözmek hususunda aile içinde dayanışmanın olduğu görülmektedir. Bunun dışında bireyin arkadaş çevresinden iş bulma konusunda yardım aldığı görülmektedir. Akrabalarında ise, kardeşinden kısıtlı maddi yardım gördüğü söylenebilir.

“Hani ben dedim avukat tutacağım diye. Bir milyonunu ortanca oğlan verecek. Diğerini de o bekâr olanla ben vereceğim.”

...

“İşte oğlum 1000 verecek, ben ayın 18’inde avukata 3000 vereceğim, gerisini de 1000 lira 1000 lira vereyim başka çarem yok dedim. Allah razı olsun anlayışla karşıladı.”

...

Hani kahvede çalışıyorum dedim. Onun sahibi (Naci).

Araştırmacı: O mu size dedi, gel çalış diye?

Evet, ben de boştaydım işe de ihtiyacım vardı. Çocuk da cezaevine girince. Onun 20.000 borcu vardı. Bunları kapatmaya çalıştım.

...

Sadece Tokat’taki kardeşim, bir koli yaptırıp iki senedir yolluyor.

Çocuklarının bakımı konusunda bireyin eşi ile sorumluluğu paylaştığı ve aile içinde pratik yardım aldığı görülmektedir.

Araştırmacı: Çocukların günlük bakımını babaanne mi üstleniyor?

Evet.

Araştırmacı: Siz doktora gideceğinizde vs. başka iş olduğunda çocuklara kim bakıyor?

Ben boş olursam bakarım, yoksa hanım götürür, yoksa bekâr çocuk bakar. İlgilenirler yani.

Araştırmacı: Torunların bakımı ile ilgili gelip başka yardım eden olur mu?

Yok kızım.

...

Araştırmacı: Derslerine kim yardımcı oluyor?

Bazen o bekâr olan yardım eder. Kız, 1 sene boyunca, kitap açıp da okuduğunu görmedim.

Bireyin akrabalarının ise problemlerini sorma, sorunlarını dinleme konusunda ilgisizliğini deneyimlediği görülmektedir.

Araştırmacı: Peki, akrabalar hani bu durum için size destek olmak istediler mi?

İstemediler.

Araştırmacı: Desteği sadece para olarak düşünmeyin. Gelip bir sıkıntınız var mı filan diye sordular mı?

Yok. Kardeşim bile sormuyor. Bırak akrabayı. Ben arasam aramıyor. Ben hısım akrabalık uzaklaşmasın diyorum. Ben gidiyorum, geliyorum ara açılmasın diye. Onlar pek nadir gelirler. Aman ne yaparsın kızım...

Araştırmacı: Geldiklerinde sadece sohbet mi ediyorsunuz?

Sohbet ederiz otururuz. Muhabbet işte çay kahve Allah ne verdiyse.

...

Araştırmacı: Torunla ilgilenir mi akrabalar?

Kızım kimse sorumluluk almaz. Kendini yormaz. Herkes kendi başının derdiyle uğraşıyor.

Araştırmacı: Tamamen sorumluluk sizde?

Bütün dert bende.

4.2.1.2.5. Problemlerle başa çıkmada sosyal sermaye ve sosyal desteğin kullanımı ve kuruma başvurma hikâyesi

Görüşmede beşinci bölümde yöneltilen soruların amacı ise, bireyin hayatını güçleştiren sorun karşısında problemi ile başa çıkma yöntemlerini kavramak, sosyal sermaye, sosyal destek potansiyelini harekete geçirip geçirememeye deneyimlerini anlamak ve yetersiz sosyal destek, sosyal sermaye potansiyeli karşısında sosyal sermaye, sosyal desteğe erişememe deneyimleri ile sosyal hizmet kurumuna başvurma hikâyeleri arasında ilişki kurmaktır.

Bireyin problemleri ki boyutta ele alındığında, çocukların bakımı konusunda bireyin gelinine güvenmemesi nedeniyle sorumluluğu üstlendiği görülmektedir. Torunlarına bakımın sorumluluğunu eşi ile paylaşan birey, bu konuyu aile içindeki dayanışmacı ortamla, çocuklarının desteği ile belli noktada çözmeye çalıştığı görülmektedir. Bu konuda herhangi bir formel yardımda bulunmadığı aynı zamanda kendi çevresinden de ailesi dışında destek talebinde bulunmadığı görülmektedir.

Bireyin maddi destek konusunda kuruma başvurduğu ve maddi sorunların üstesinden gelme hususunda hayatının oldukça güçleştiği görülmektedir. Bununla ilgili bireyin emekli olmasına rağmen, arkadaşının kahvesinde günlüğü 30 liraya, her gün çalıştığı görülmektedir.

“Günlük 30 lira kazanıyorum, sabah 6’da kahvehane açıyorum.”

“Şimdi 30 lira alıyorum evimin günlük masrafını karşılıyorum. Yeter. Allah bereket versin. Aza kanaat etmeyen çoğunu bulamaz.”

Bireyin problem çözme yöntemlerine bakıldığında, karşılaştığı güçlüğü aşmada öncelikle çevresinden yardım istemiştir. Çocuklarının maddi yardımı ile oğlunun borçlarını kapatmak konusunda çözüm üreten birey, aynı zamanda diğer zayıf bağlarını harekete geçirme konusunda da eylemde bulunduğu görülmektedir. Bu konuda köprü kurucu sosyal sermaye potansiyelini harekete geçirme konusunda eylemde bulunduğu ve arkadaşının oğlunun arkadaşına ulaştığı görülmektedir.

Hakkı'nın bir oğlu var, gelin daha gitmemişti, dedim bize biraz yardımcı olun. O zaman İstanbul Büyükşehir Belediyesinde 900 lira yardım ettiler onu aldım, elektrik, suyunu, doğalgazı ödedik.

Araştırmacı: O mu size yardım etti?

Hakkı'nın oğlu yardım etti. Onun orada arkadaşı müdürmüş. Bir sefer yardım ettiler.

Diğer yandan bireyin, kardeşinden de borç para istediği ama bu konuda kardeşinin ilgisizliği ile karşılaştığı görülmektedir.

Güzde, işte Kasım ayıydı, işte kardeşimden yardım istedim. Bana biraz yardım et dedim. Durumu güzel, çocuklarının çok güzel işi var. Bana birkaç kuruş yardım et, şu çocuğun borçlarını ödeyeyim. İstedğim de, 1000 lira 1500 lira para. Yok, çocukların 300.000 borcu var, daire almışlar da, gönderemem dedi. Sen en yakınından bunu duyarsan, sen daha kime güvenip de, borç isteyeceksin veya yardım et diyeceksin. Kime? Hiç kimseye.

Araştırmacı: Önce onlara sordunuz?

Evet, sordum, olmayınca mecbur kaldım. Buraya (sosyal hizmet kurumuna) yoksa gelmezdim.

Bireyin problem çözme konusunda öncelikle sosyal ağlarını kullanma eğilime sahip olduğu görülmektedir. Bu açıdan Ahmet'in sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini harekete geçirdiği söylenebilir. Fakat sosyal ağlarından özellikle akrabalarından beklentisini tam anlamıyla karşılayamadığı görülmektedir. Bu durumun ise bireyin kuruma başvurma hikâyesini birebir etkilediği anlaşılmaktadır.

Bireyin kuruma başvurma hikâyesine bakıldığında ise, öncelikle çevresindeki sosyal destek ve sosyal sermaye potansiyelini deneyimlediği ve kuruma çaresizlik sonucunda başvurduğu görülmektedir. Bireyin kuruma başvurma bilgisini ise diğer resmi bir kurumdan aldığı görülmektedir.

Araştırmacı: Sosyal hizmet merkezine başvurmayı ne zaman düşündünüz?

Valla çocuklar gelesi 5-6 ay oldu işte, başvurdum. Bu ay 4. defa para alacağım. 1-2 ay da öyleyse geçtiyse, 6 ay olmuştur.

Araştırmacı: Neden başvurdunuz?

Maddi açıdan çok sıkışmıştım. Bankadan para çektim bu çocuğun borçlarına yatırdım. Gidiyorum para arıyorum, 300-400 lira para geçiyor elime. Artık bunalıma girmiştim. Kaymakamlıktan sosyal hizmete git dediler. Buraya da geldim, tesadüfen o kıza (sosyal hizmet uzmanı) gitmiştim. Durumu izah ettim. Amca dedi, 3-4 aydır neden gelmedin bak 6 ay geçmiş dedi. Kızım ben bu yolları bilmiyorum, hakikaten de bilmiyordum. Kimden para alınır, yardım alınır. Allah düşürmesin. Onlar almayana versinler. Beni de araştırınsınlar. Eğer benim de fazla gelirim varsa böyle kira vs. benimkini de kessinler.

Bireyin sosyal hizmet merkezine başvurmadan önce belediyeye, kaymakamlığa gittiği

ve yardım talep ettiği, kurumların yönlendirmesi ile sosyal hizmet merkezine başvurduğu görölmektedir.

“Ben bunun için bir gün beyaz masaya geldim belediye. Orada yazdılar çizdiler, oradan bir hayır çıkmadı. Dedi ki bir de kaymakamlığa git. İki tane çocuk var başımda torunlarım bunlara hiç yardım edemez misiniz? Senin üstünde beş katlı ev gözükiyor, evet var dedim. Emeklisin de evet. Sen onlara bakarsın dedi. Bizim evde direk yenmeyecek kardeşim dedim. Bizim yapacak hiçbir şeyimiz yok dedi. Sen sosyal hizmetlere bir gitsene dedi.”

Bireyin kuruma başvurma konusunda olumlu anlam yüklediği görölmektedir. Birey için kuruma başvurma “düşmek” olarak nitelenen bir durum olduğu görölmektedir.

Araştırmacı: Hiç çekindiniz mi, buraya gelmek zor geldi mi size?

Tabi ki. Allah düşürmesin çok zor. Devletten alıyorum yardım ama belki benden daha düşükler var. Daha muhtaç olanlar var, keşke onlar alsaydı. Keşke benim borcum olmasaydı, ben almasaydım keşke. Onda tüy bitmemiş yetimin hakkı var kızım. Eğer ki şöyle bir düşünecek olursak var ya, Allah yardımcımız olsun öteki tarafta kısım çok zor. Her şeyin hesabını vereceksin.

...

Araştırmacı: Devlet bana yardım etmeli, benim gibi insanlara yardım etmeli diyor musunuz? Sorumlu devlet mi sizce?

Devlet vermese vermez. Hayır. Mecbur değil. Benim bir gelirim var mı, emekliyim. 1400 lira maaş alıyorum kızım. 520 lirası benim her zaman kesiliyor. Geriye ne kalır? 870 lira para alıyorum. Bunun 600 ünü de elektrik su doğalgaz bunlara ödüyorum. Geri kalıyor 200 lira. Bu parayla geçinebilir misin? O bekâr çocuk getirmese, ben çalışsam ne olacak? Yetişmediği için buraya müracaat ettim. Borcum olmasaydı, yani kredi çekmeseydim, buraya hiç gelmezdim. Kendim geçinirdim.

Bireyin hayatını güçleştiren sorun karşısında kuruma başvurma hikâyesine bakıldığında, bireyin öncelikle sosyal çevresinde sosyal destek ve sosyal sermayeyi deneyimlediği görölmektedir. Maddi problemini çözme konusunda ise, bireyin her gün bir kahvehanede çalıştığı ve aynı zamanda maddi yardım alma konusunda çevresindeki bireylerden yardım talebinde bulunarak sosyal destek potansiyelini harekete geçirmek için eylemlerde bulunduğu görölmektedir. Kuruma başvurmaya olumsuz anlam yükleyen birey, kuruma dayanamama, çaresizlik sonucu başvurduğu görölmektedir.

Bireyi kuruma getiren sebepler arasında, sosyal ağlarındaki kaynak yetersizliğinin en önemli noktayı oluşturduğu görölmektedir. Sosyal sermaye potansiyeli ile kuruma başvurma hikâyesi arasındaki ilişkiye odaklanıldığında, bireyin sosyal destek mekanizmaları aktif olsa da, ağ içindeki kaynak yetersizliğinin bireyin güç durumu aşmasını tam anlamıyla sağlayamadığı anlaşılmaktadır. Nitekim bireyin kuruma başvurmadan önce sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini deneyimlediği ve sorununu çözemediği için kuruma başvurduğu görölmektedir. Bireyin sosyal ağlarının sosyal destek fonksiyonlarına bakıldığında, güçleri nispetinde yardım ettikleri ve sosyal destek mekanizmalarının özellikle aile ve arkadaşlık bağlamında ele alındığında aktif olduğu görölmektedir. Bireyin ağındaki kişilerin kendi gibi sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı üyelerden oluşması daha fazla fırsata ulaşma konusunda birey önünde engel oluşturmaktadır. Bu durum bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini çevresinin imkânları dahilinde kısıtlamaktadır.

Sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı konuma sahip olarak kategorize edilen bireyin sosyal ağları değerlendirildiğinde, homojen ve dayanışmacı sosyal ağlara sahip olduğu görülmektedir. Aile, arkadaş, akraba bireylerine bakıldığında, sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı bireylerden oluşan bir topluluk görülmektedir. Ağ içindeki bireylerin konum olarak görece yüksek olmaması, Ahmet'in sosyal destek ve sosyal sermaye potansiyelini kısıtlamaktadır. Bireyin sosyal ağlarında ağ içinde konumuna bakıldığında, yoğun ve dayanışmacı ağların baskın olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle aile ve arkadaşlık ilişkilerinin yoğunluğu düşünüldüğünde, dayanışmacı özelliklerin aktif olması, aile ve arkadaşlarının gücü nispetinde bireye destek sağlandığı görülmektedir. Akrabalık ilişkilerinin, geleneksel değerler taşıması fakat akraba bireylerinin psikolojik ve araçsal destek konusunda ilgisiz tavırları ise, bireyin sosyal sermaye, sosyal destek potansiyelini kısıtlamaktadır. Akraba bireyleri arasında sadece kardeşinin ekonomik açıdan biraz daha avantajlı olduğu görülmektedir. Birey bu potansiyeli harekete geçirmek için yardım talebinde bulunsa da olumsuz bir deneyim yaşamıştır. Birey arkadaşlık bağları açısından değerlendirildiğinde ise, arkadaşlarının da görece dezavantajlılığı yaşadığı fakat güçleri nispetinde Ahmet'e psikolojik ve araçsal sosyal destekte bulundukları görülmüştür. Bireyin yeni kaynaklara ulaşma konusunda, eylemde bulunup bulunmadığında bakıldığında ise, sorununu çözmek için zayıf bağları (oğlunun arkadaşının arkadaşı) harekete geçirmeye çalıştığı ve bu sayede maddi yardıma ulaştığı görülmüştür. Bu açıdan bireyin sorununu aşmada kendi yoğun ağlarını kullanmanın ve ağlarının sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini harekete geçirmenin yanında, zayıf bağlarındaki potansiyeli kullanma hususunda eylemde bulunduğu görülmektedir.

Bu açıdan Ahmet'in hayatını güçleştiren sorunla başa çıkma konusundaki çabasının dışında, yetersiz sosyal destek ve sosyal sermaye deneyimine bakılarak, kuruma başvurma eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bireyin özellikle aile ve arkadaşlık sosyal ağları açısından sosyal destek mekanizmaları aktif olsa da, görece homojen bir kitleden oluşan ve kendisi gibi dezavantajlılık durumunu yaşayan çevresi maddi güçlük durumunu aşmada sosyal destek ihtiyacını karşılayamamıştır. Bu açıdan bireyin kuruma başvurmada kaynak yetersizliği birinci sebep olarak gösterilebilir. Bireyin akrabaları arasında kardeşinin görece ekonomik açıdan avantajlı bir konumda olması ama buna rağmen yardım talebinde bulunan Ahmet'in ilgisizlikle karşı karşıya kalması, bireyi kuruma yönlendiren ikincil sebep olarak söylenebilir. Bireyin sosyal ağlarında akrabaları dışında ise ilgisizliği deneyimlemediği söylenebilir. Bunun dışında birey, sosyal hizmet kurumuna başvurmaya olumsuz anlamlar yüklediği, enformel mekanizmalarını kullanma hususunda ise olumsuz anlam yüklediği, aksine problem çözme yöntemi olarak öncelikle sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini kullanma eğiliminde olduğu görülmüştür.

4.2.1.3. Özlem'in sosyal sermaye ve sosyal destek durumuna ilişkin bulgular

Özlem'in hikâyesi

64 yaşında, evli. 84 yaşındaki engelli ve yaşlı annesine bakmakta. Sultanbeyli'de kendilerine ait bir binada, eşi ve çocuklarıyla yaşıyor. Yozgat'tan önce Ankara'da bir

gecekonduya göç etmişler, daha sonra ise İstanbul'a göç etmişler. 6 çocuğu var. Eşi bir yaşlı bakım evinde bakıcı olarak çalışıyor.

4.2.1.3.1. Demografik Özellikler

Yaş: 64

Cinsiyet: Kadın

Medeni Durum: Evli

Çocuk Sayısı: 6

İş durumu: Çalışmıyor

Eğitim Durumu: İlkokul

Memleket: Yozgat

Sosyal Güvence: Yok

Gelir Kaynağı: Yok

4.2.1.3.2. Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağların Görünümü

Bireyin Yaşam Öyküsü

Araştırmada bireyin yaşam öyküsü, kırlı ve kentli olmanın özelliklerini taşıyan bireyleri seçebilmek için belirleyici bir kriter olarak görülmüştür. Özlem'in yaşam öyküsüne bakıldığında, geçim nedeni ile Yozgat'tan önce Ankara'ya, daha sonra İstanbul'a yerleşmişlerdir. Bireyin yaşamında göç hikâyesinin bulunması, geçmişte Ankara'da bir gecekonduya şimdi Sultanbeyli'de kendi yaptıkları bir evde oturmaları, bireyin ilkokul mezunu olması gibi bireyin sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı olduğunu gösteren birtakım ayrıntılara odaklanılmıştır.

Araştırmacı: Yozgat'ta doğdunuz ne zaman buraya geldiniz?

Biz depremden bir sene sonra, önce Ankara'da yaşıyorduk. Tayinini buraya aldırdı, orada bir gecekondu var sattık, işte buradan aldık. Depremden bir sene sonra geldim işte yerleştik.

Araştırmacı: Yozgat'tan ne zaman döndünüz?

Ben bekârdım, evlendim Ankara'ya geldim.

Araştırmacı: Çocukluğunuz gençliğiniz orada geçti yani?

Evet.

..

Araştırmacı: Eşinizin ailesi neden gelmiş?

Onlar köyden işe girmek için gelmiş.

...

"Çok sıkıntı yaşadım orada. Ankara'da bir gecekondu vardı çocuklarım ufaktı. Zaten sobanın başına birikti mi ellerine bir ekmek versem oluyordu."

...

“Ya yokluk çok çektim, sıkıntı. Çocuklar büyüdü sorunlar büyüdü. Mesela küçük yırtığı diktim büyük yırtığı dikemedim. Yani çalıştık kızlar çalıştı, tekstilde çalıştılar, orada burada. İşte bugüne kadar geldiler.”

..

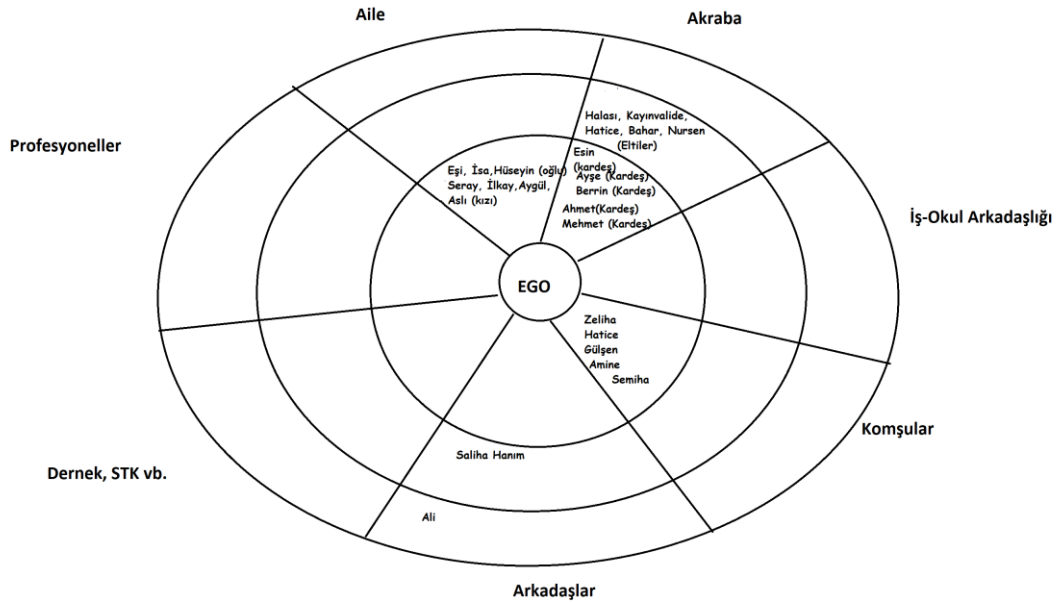
“Aile dostu vardı ama öyle yardım edecek kimsem yoktu. Biraz da anaç bir kadını. Hiçbir şey yoktu geldiğimde, iki göz yere geldim, afedersin tuvalet bile yoktu. Yani çalıştım, yeri geldi patates yıkadım, yeri geldi çam dikmeye gittim. Maaşlı bir işim yoktu ama harçlık alacağım işlere giderdim eşimin işi önce mermer döverdi. İş çok zor bir işti. Sonra dışarıdan liseyi okudu, kazandı, bu işe girdi işte. Ankara’da çocuk yuvasında çalıştı, orada 15-16 sene çalıştı.

Bireyin yaşam öyküsüne bakıldığında, geçmiş yaşantısında ekonomik açıdan sıkıntılar geçirdiği ve şehre tutunmak için mücadeleler içinde yaşam sürdüğü görülmektedir.

Bireyin Sosyal Ağlarının Görünümü

Görüşmenin bu kısmında, katılımcıya aşağıdaki şema gösterilerek, kendisine (ego) yakınlığına göre, çevresinde görüştüğü insanları yazması istenmiştir. Araştırma açısından bu şema araştırmacıya bireyin sosyal ağlarının görünümü hakkında genel bir bakış açısı sağlayacaktır. Şemadaki bireyler tek tek sorularak kurulan ilişkinin niteliği hakkında bilgi toplanmış, bireyin ilişkiye yüklediği anlamlar sorulmuştur. Bu şemada bireyin yazmış olduğu isimlere müstear isimlerin yazılması araştırmacının etik ilkeleri açısından gerekli görülmüştür. Dolayısıyla katılımcının kendi el yazısı ile doldurduğu şema ve şemadaki bireylerin gerçek kimliği araştırmacı tarafından gizli tutulmuştur.

Şekil 16. Özlem’in Sosyal Ağ Şeması

Özlem'in sosyal ağlarının görünümüne bakıldığında, 6 çocuğunun olması, eşinin hayatta olması büyük bir ailesi olduğu anlamına gelmektedir. Bunun dışında akrabalık, komşuluk, arkadaşlık sosyal ağlarının aktif olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bireyin sosyal temas içinde bulunduğu bireylerin sayısı azımsanmayacak çoğunluktadır.

Özlem'in sosyal ağ şemasında, aile kısmında, eşinin ve çocuklarının kendisine en yakın yerde konumlandığı görülmektedir. Akraba kısmında, halasının, kayınvalidesinin, ehtilerinin yine orta düzeyde konumlandığı görülmektedir. birey komşularını ise, kendisine en yakın kısımda konumlandırmıştır. Bireyin komşuları dışında orta düzeyde konumlandığı iki arkadaş da sahiptir.

Bireyin aile ilişkilerine bakıldığında, iki yönlü iletişimin olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Size yakın olan ailenizden kimler var?

Kızlarım var. Evlatlarım var.

Araştırmacı: Sık sık iletişim içinde olur musunuz?

Evet tabi. Geliyor gidiyoruz.

Araştırmacı: Çok yakın mısınız?

Evet, tabi, çocuklarımla bir arkadaş gibiyiz.

..

Araştırmacı: Eşinizle aranız nasıl?

İyi bir sıkıntı yok.

Bireyin akraba ilişkilerine bakıldığında, akrabalarıyla aktif ilişki içinde olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Akrabalarla kimlerle iletişim içindesiniz?

Halamlar var.

Araştırmacı: Size en yakın akrabalarınız kim var, babanız yaşıyor mu?

Babam öldü zaten ona da ben baktım. Öyle yardım olacak sadece kaynanam var. Hani daraldığım zaman. Bana yakınlar.

Araştırmacı: Kayınvalidenizle yakınlığınız ne derece?

Kaynana nasılsa öyle işte. Konuşuruz dertleşiriz. Zaten dul, oğlu bakıyor. İyi yani.

..

"Ehtilerim çok iyi. Senden iyi olmasın, böyle bacı gibiyiz. 4 elim var kardeş gibiyiz. Kaç sene oldu daha birbirimize öte git dememişizdir. Benim için canlarını verirler. Sonlarına da kadar ehtilerime güvenirim."

Bireyin komşularıyla olan ilişkisine bakıldığında, komşularıyla aktif ilişki içinde oldukları görülmektedir. Bireyin komşularıyla günlük ilişkilerinde sürekli vakit geçirdikleri, komşuların hayatında önemli bir yer kapladığı görülmektedir.

Araştırmacı: Komşularla öyle çok bir şey yok. Amine hanım var.

Araştırmacı: Yakınlığınız nasıl?

Evimi koyup anahtarımı verecek kadar. O da bizim yanımızda oturuyor.

Araştırmacı: Başka komşularınızdan kim var?

Gülşen hanım, Zeynep hanım var karşı karşıyayız. Komşularımla bana Özlem Hanım derler tamam. Söylemesi ayıptır mahallenin iyi niyetçisiyim, sağlıkcısıyım, ben kendimi övmüyorum. Öyle severler beni ben de onları öyle seviyorum. 16 senedir yaşıyorum orada hiçbir komşumla sıkıntım yok

Araştırmacı: Daha kimse var mı?

Araştırmacı: Yok. 3 arkadaş yetiyor komşulardan.

Araştırmacı: Sürekli ziyarete gelirler mi?

Gelirler, benim kapının önünde otururuz. Semaver demleriz. Annem de var ya kapıda otururuz.

Bireye diğer sosyal ağ gruplarıyla ilişkisi sorulduğunda, aile hekimi ve muhtarla zaman zaman iletişim içinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bireyin dini bir grubun sohbetlerine katıldığı bu ortamdan da arkadaşlık edindiği belirtilmiştir. Bireyin sosyal ağ şemasında konumlandığı bireyler, katıldığı bu dini gruptan edindiği arkadaşlardır.

Bireyin aileye ve akrabalığa verdiği anlama bakıldığında, birey için aile ve akrabalarının hayatında önemli bir yer teşkil ettiği görülmektedir.

Araştırmacı: Aileye verdiğiniz anlam nedir?

Sevgi baş tacı, aile gibi yoktur. Aile olmasa nasıl yaşarsın, baş tacı, sevgi, aile gibi yoktur, aile can ciğer.

...

Araştırmacı: Akrabalığa nasıl bakıyorsunuz?

Aynı gözle bakıyorum. Ama uzaklar, akrabalarımın çoğu Kayıdağı'nda. Bir yeğenim var, halam var. Giderik birbirimize. Halam ve kaynanamgil var. Başka kimse yok

Bireyin komşuluğa verdiği anlama bakıldığında ise, derin anlamlar yüklediği ve bireyin gündelik hayatında komşuluğun önemli yer kapladığı görülmektedir. Birey, komşuluğu yardımlaşma ilişkileri üzerinden tanımlamaktadır.

“Evladım söz gelimi mesela bir ocak yakıyorsun yakacağın ateş yok, komşuya varıyorsun. Ben anamı babamı kardeşimi hemen nerede bulacağım. İcabında komşuya varıyorsun. Ziline basarsın, atıyorum emine hanım gelir misin şu sıkıtım var bir gelir misin? Örneğin Özlem hanım ben şuraya gidiyorum bu çocuk şurada kalsın. Komşu öyledir.”

...

“Evet. Zeliha Hanım sen gel, ben falan tarafa gidiyorum sen gel, hemen gelir. Birbirimizde anahtarımız durur.”

Bireye arkadaşlığa yüklediği anlam sorulduğunda ise, arkadaşlığın da bireyin hayatında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Arkadaşlık sizin için ne demektir?

Güven demek, can demek

Araştırmacı: Böyle arkadaşınız var mı hiç?

Olmaz olur mu var tabi.

Bireyin sosyal ağlarına bakıldığında, aile, akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri grupları arasında neredeyse tüm ilişkilerin aktif olduğu, bireyin ilişkilerini sürdürme konusunda motivasyonunun olduğu görülmektedir.

4.2.1.3.3. Sosyal ağların sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli

Bu başlık altında, ağ içindeki sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli ve bireyin buna yüklediği anlam değerlendirilecektir.

Sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli, sosyal sermaye ve sosyal destek teorilerine dayandırılarak analiz edilmiştir. Sosyal sermaye potansiyeli, bireyin ağ kurma davranışları, ağın içindeki konumu, sosyal ağlarına duyduğu güven, ağdaki diğer bireylerin sosyal konumu, ağın heterojenliği homojenliği ve sosyal sermaye türü değerlendirilmiştir. Lin'in sosyal sermaye teorisi üzerinden analize gidilmiştir. Sosyal destek ise, Leireiter'in (1993) sosyal destek sınıflandırması üzerinden, psikolojik ve araçsal boyutları üzerinden sınıflandırılmıştır. Psikolojik boyutu, bireyin zihinsel ve ruhsal yapısına iyi gelen duygusal ve bilsel destek boyutunu içermekteyken, araçsal boyutu ise bilgi, tavsiye, pratik yardım, maddi yardım gibi destek boyutunu içermektedir.

Bireyin ağ kurma davranışlarına bakıldığında, sosyal biri olduğu ve bireyle iletişim içinde olma hususunda motivasyonunun olduğu görülmektedir.

“Benim gençliğimde çok deli bir kızdım. Deli dolu böyle candan bir kızdım.”

“Ankara’daki komşularım da telefonla konuşuruz. Sen iyi olursan herkes iyi olur.”

“Evet, hep görüşürüm eski komşularım da örneğin Ankara’daydım giden hafta düğün vardı. Komşularım gel kal Özlem Hanım sen gel dediler. Dedim nasıl kalayım annem var, kızı koydum evde. Yani hiç bitirmedik ilişkimizi.”

“Söylemesi ayıptır mahallenin iyi niyetçisiyim, sağlıkçısıyım, ben kendimi övmüyorum. Öyle severler beni ben de onları öyle seviyorum.”

“Çevremdeki insanlar bana danışır. Özlem hanım şunu alacağım, şunu diyeceğim, şu şuna yakışır mı. Benim kızımı şu oğlan istiyor oğlan şöyle şöyle. Nasıl bakarsın derler. İzdivacı pek yaparım. Fikir alırlar benden.”

Bireyin ağ içindeki konumuna bakıldığında, aile, akraba ve komşuluk ilişkilerinde oldukça aktif olmakla birlikte en yoğun ilişkilerinin aile ve komşuluk ilişkilerinin olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Aile içi ilişkileriniz nasıl? Mesela akşamları birlikte yemek yer misiniz?

Tabi, otururuz hep birlikte yeriz, sohbet ederiz. Annemin akşamın yemeğini aşağıya indiririz yalnız yemesin diye yanında yeriz. Torunları oturur başına. Gıdık gıdık derler. Anneme canımızı veririz. Hele bir kızım var, canını verir anneanne diye. Diğer kızım olsun. Anneannelerine çok düşünler. Babaannelerine de düşünler. Hiç ayırt etmeyiz.

Araştırmacı: Tatil günlerinde filan kızlarınız size gelirler mi?

Tabi şuanda mesela karşıdaki kızım burada. Ataşehir’deki gidiyor geliyor yakın ya.

Araştırmacı: Ne kadar sürede yanınıza uğrarlar?

Haftada bir gelirler. Şimdi okullar tatil ya, bayramdan beri burdalar.

Akrabalık ilişkilerine bakıldığında, bireyin akrabalarının çoğunluğu ayrı şehirlerde yaşamaktadır. Bu durum ilişki yoğunluğunu etkileyen bir faktör olarak görülebilir.

Araştırmacı: Onun dışında bir gün çaya gidelim filan deyip öyle buluşur musunuz akrabalarınızla?

Şimdi kalabalıksın, evin bir kadınısın. Şimdi eskisi gibi değil. Eskiden giderdik.

...

Araştırmacı: Kardeşlerinizin size yakınlığı nasıl?

Çok iyi. İyiyiz. Hani birbirimizi kırmayız. Ama işte maddiyat sıkıntı herkesin çoluğu çocuğu bir şey diyemiyorum. Ben kardeşlerime çok düşkünüm. Onlar da bize düşkün.

Araştırmacı: Peki, bu İstanbul'daki kardeşlerinle görüşüyor musunuz hiç?

Bayramda geldi gittiler işte. Eşinden ayrılan erkek kardeşim o haftada bir gelir annemin yanında kalır gider.

Komşuluk ilişkilerine bakıldığında, bireylerin çok sık iletişim içinde oldukları günlük hayatı paylaşma hususunda birbirlerine oldukça zaman ayırdıkları görülmektedir.

Araştırmacı: Ne kadar sürede bir araya geliyorsunuz komşularınızla?

Komşularla her gün görüştüğümüz ya da haftada bir, üç günde bir belli olmuyor. Örneğin Amine hanımla, Semiha hanımla her gün görüşürüz. Semiha hele canını verir öyle biri yani. Ben de onlar için öyleyim.

Araştırmacı: Herhangi bir sebep olmadan geliyorlar mı yani?

Özlem der ki abla sen oturdun tamam biz de geliyoruz. Zaten annem orada olduğunda onlar hep gelirler. Otururlar sohbet ederler, derdini alırlar, çay yaparlar, Amine hanım Özlem hanım baktım çay içerler ben giderim bakkaldan bisküvi alırım öyle can gibiyiz yani birbirimize.

Bireyin ilişkilerinin devamlılığına bakıldığında, aile içinde her zaman yoğun ilişkilerin sürdüğü akrabalık ilişkilerinin ise aradaki mesafeden etkilendiği görülmektedir. Komşularla olan ilişkiler ise, mesafenin avantajının da etkisiyle yoğunluğu her zaman sürmüştür.

Araştırmacı: Aile ilişkileriniz hep böyle miydi?

Evet, hep böyle kızım.

...

Araştırmacı: Peki, akrabalarınızla daha yakın olduğunuz zamanlar var mıydı?

Ankara'dayken. Buraya gelince fazla akraba yok.

...

Araştırmacı: Peki komşularınızla ilişkileriniz ne zamandır böyle

Ben geldiğimden beri hep böyle. 16 senedir hep böyle.

Bireyin ilişkide karşılıklılık durumuna bakıldığında, hem akrabalık ilişkilerinde hem de komşuluk ilişkilerinde karşılıklılık durumuna rastlanılmıştır.

"Desem ki, Hatice (elti) gel bana yardım et, ben şuraya gideyim. Tamam der. Ben onlara giderim, yenge şu şöyle olacak, yardıma gelir misin? Tamam yengem gelirim derim."

...

“Örneğin Amine hanımla, Semiha hanımla her gün görüşürüz. Semiha hele canını verir öyle biri yani. Ben de onlar için öyleyim.”

Bireyin sosyal ağlarına güven sorulduğunda, aile ve komşuluk ilişkilerindeki yoğun bağların ilişkideki güven düzeyine de yansıdığı görülmektedir.

Araştırmacı: Güvenir misiniz çocuklarınıza? Örneğin sizin başınıza bir şey gelecek olsa size bakacaklarına güvenir misiniz?*

Tabi ki gözüm kapalı güvenirim hepsine de. Biz çok düşkünüz birbirimize.

...

Araştırmacı: Komşularınıza onlara güvenir misiniz?

Tabi güvenirim. Komşularım iyidir.

Araştırmacı: Size bir şey olsa yardım edeceklerine güvenir misiniz?

Güvenirim.

Bireyin sosyal ağlarının konumuna bakıldığında, özellikle aile içinde bireyin çocuklarında tahsil yapanların olduğu görülmektedir. Akraba ve komşuluk ilişkilerinde sosyoekonomik ve sosyokültürel düzey açısından avantajlı bireylere bakıldığında ise, sadece bireyin ablasının maddi gelirinin iyi olduğu görülmektedir.

“4 kız, 2 oğlum var. Bir oğlum tıp okuyor Bursa’da, diğer oğlum asker lise mezunu. Kızlarımın biri evli, üniversite mezunu, moda tasarım okudu, şu anda çalışıyor. Kendi dükkânı var. Evli yani benimle ilgisi yok. Diğer ikinci kızım evli, ikinci evliliğini yaptı, ortaokul mezunu. Diğer üçüncü kızım karşıda oturuyor ilkokul mezunu ev hanımı. Dördüncü kızım da, özel bir bakım evinde çalışıyor. 1 kızı var ayrıldı eşinden, üniversite mezunu.”

..

Peki, akrabalarınızda daha eğitilmiş geliri yüksek biri var mı?

Öyle pek kimse yok.

..

“Ama evi barkı, geliri muhteşem ablamın. Evine basmaya kıyamazsın. Ben onun yanında sıfır gelirim.”

...

Araştırmacı: Sadece kız kardeşinizin mi durumu biraz daha iyi akrabalarınızdan?

Evet, ama o da Ankara’da zaten.

...

Araştırmacı: Komşularınızda daha eğitilmiş geliri yüksek biri var mı?

Yok, herkes kendine göre.

Bireyin ağındaki bireylerin sosyal konumlarına bakıldığında, neredeyse tüm bireylerin kendisiyle benzer konumda oldukları görülmektedir. Yoğun ve dayanışmacı ağların yaygın olduğu ağın homojen bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bireyin ağında yaygın olan sosyal sermaye türü ise, bireyin ağlarının sosyal destek getirilerine ve potansiyeline bakılarak değerlendirilecektir.

Özlem’in sosyal ağlarından elde ettiği sosyal destek, psikolojik boyutuyla

değerlendirildiğinde, bireyin duygusal ve bilişsel dünyasına iyi gelen birtakım faydaları elde ettiği söylenebilir. Özellikle aile içinde bireyin psikolojik olarak desteklendiği görülmektedir.

Araştırmacı: Daraldığınızda sıkıldığınızda kimle konuşur musunuz?

Komşularıyla konuşuruz.

Araştırmacı: Sizi en çok kim dinler?

Beni en çok evlatlarım, eşim dinler.

Araştırmacı: Sıkıntınız olduğunda ilk kiminle paylaşırsınız?

İlk ortanca kızım, ama fark yok yani hepsiyle aynıyım. Onlar beni üzmemeye ben de onları üzmemeye çalışırım.

Araştırmacı: Sizi kim rahatlatır en çok konuştuğunuzda?

En çok rahatlatan Aslı ve İsa ve Seray, İlkay ve annemle konuşurum. Baya annem de beni rahatlatır. Ondan fikir alırım. Anne şu şöyle olur mu, şunu şöyle yapsam diye.

Araştırmacı: Çözemediğiniz probleminiz olunca bunu nasıl yapsam diye kime danışırsınız?

İsa'ya danışırım. Oğlum şu şöyle bana bir fikir ver, ne diyorsun derdim. Anne şunu şöyle yap der. Çok da fikrini beğenirim.

Bireyin genel iyilik halini arttıran araçsal yardımlara bakıldığında ise, yine çocuklarının ve komşularının bu konuda yardımcı oldukları görülmektedir.

“İlk evlatlarım oluyor. İkinci damadım var o da çok iyi. Yunus dersin öyle kendisi Ardahanlı, öbürü dağda olsa gelir ihtiyacım olursa. Komşularım gelir, eşim destek olur.”

Bireyin genel iyilik halini arttıran sosyal destek potansiyeline bakıldığında, sosyal ağlarının özellikle aile ve komşuluk konusunda aktif olması, ilişkilerinin sürekliliğinin olması, ağı dayanımacı özellikler içermesi bireyin öncelikle psikolojik sosyal destek ihtiyacının karşılanmasında ve stres, moral durumunda olumlu etkilerinin olduğu görülmektedir. Bireyin araçsal sosyal destek potansiyeli açısından ise, pratik yardım konusunda özellikle aile üyelerinden somut yardımlar aldığı görülmektedir.

4.2.1.3.4. Hayatı güçleştiren probleme yüklenen anlam ve algılanan sosyal destek

Görüşmenin dördüncü bölümünde bireyin hayatını güçleştiren problemin öyküsü, bu probleme yüklediği anlam ve bu sorunlarla mücadele sürecinde sosyal çevresinden deneyimlediği sosyal desteğe dair sorular yöneltmiştir. Çalışmanın teorik bölümünde, sosyal desteğin tampon etkisi olarak bahsedilen boyutuyla, bireyin zor durumla başa çıkmasında ona yardım eden sosyal destek deneyimine odaklanılmıştır.

Özlem'in hayatını güçleştiren problemin öyküsüne bakıldığında, annesinin bakımını üstlenmesi, annesini kendi evine getirmesi, bütün vaktini annesi ile geçirmesi bireyin hayatını güçleştiren, hareket kabiliyetini etkileyen bir durum olarak görülebilir. Diğer yandan sosyoekonomik açıdan sıkıntılar yaşayan bireyin, annesinin bakımını üstlenmesi nedeniyle, maddi sıkıntılarının daha da arttığı görülmektedir. Bu açıdan bireyin hayatını güçleştiren sorunlar, annesinin bakımından kaynaklı sorunlar ve maddi sorunlar olarak iki kategoride ele alınabilir.

Bireyin annesinin bakımı konusunda öncelikle kız kardeşleriyle sorumluluğu

paylaşmaya çalıştığı daha sonrasında bakımını kendisini üstlendiği görülmektedir.

Araştırmacı: Annenizin sağlık durumu nasıl, yatalak mı?

Sürekli yatmıyor, dizi kırıldı ya platin kondu, öbür ablam ameliyat ettirdi. Ameliyat ettiklerinde platin tam oturmamış. Kemik kırılması gibi. Platin sıkıntısından annem çok hastaneye kaldı. Bir seneden beri ben annemi hastaneye götürüyorum. Helali hoş olsun ben çektiğimi bilirim. 3 ay Ankara'da kaldı. Ablam altından aldı. Allah var o da çok baktı, eşi sonra onun istemedi. O yüzden ben getirdim buraya. ya nasıl diyeyim kalkabiliyor, dizini hiç kıramıyor, oturtuyoruz, tuvaletim alafranga ya gecekondu, tuvalet ev düz ayak kendi gidebiliyor. Yemek yiyebiliyor eli ayağı tutuyor. İşleri yemeği şunu bunu ihtiyaçları bende. İşte göz yırtıldı, damar patlamış, üzüntüden sanırım bu sıkıntıları yaşadı ya. Onu Marmara hastanesinde ameliyat ettirdim.

“Bir kız kardeşim Mecidiyeköy’de, kışın da oraya götürdük bir 3,5 ay da o baktı. Benim ev biraz soğuktu. O da çok istedi ne olur bakayım dedi. Merdivenli ambulans çağırdık öyle gittik geldik. Sonra bu kadın hangi birini gezecek istemiyor herkesi yani. İş ciddiye binince, misafirlik bitince bir ay iki ay bakarsın daha başka bakamazsın. Bu budur yani. Adam yükü kolay bir şey değil. Aldım şu anda şükür aylığım da çıktı, bir aydır bakıyorum.”

...

“İşte bu ameliyat ettiren ablam da, Ankara’da, eniştem tat vermedi annene bakıyorsan, anneme bakacaksın dedi. Ablam da belinden rahatsız iki yaşlıya birden nasıl baksın o kadın.”

Bireyin annesine bakmasının onu psikolojik olarak etkilemediği görülmektedir.

Araştırmacı: Siz annenize bakmanın psikolojik olarak rahatsızlığınızı hissedersiniz mi? Bu size zor gelmiyor mu hiç?

Yok, hiç gelmez. Banyo yaptırırken öpüyorum kokluyorum. Çok seviyorum.

Bireyin sorunun ikinci boyutunu maddi sorunlar oluşturmaktadır. Annesinin bakımını üstlenmesi ile kiracısını evden çıkaran birey, annesi için ortamı hazırlamıştır.

Araştırmacı: Bu süreçte bir yaşlıya annenize bakarken insanın en çok neye ihtiyacı oluyor?

Benim ihtiyacım işte parasal konuydu işte. Sözgelimi bir taksi çağırıyorum getiriyorum götürüyorum elimde oldu mu dağlar yol oluyor. İster istemez anneme de yansıtmıyorum. O zaten yurdunu yuvasını bırakıp gelmiş. Kızım 6 tane çocuğu büyüttün yoklukla bir de şimdi bana bakıyorsun diyor.

Bireyin problemine yüklediği anlama bakıldığında, annesinin bakımı üstlenme hususunda, maddi problemlerine dikkat çekmiştir. Bireyin hem bakımla ilgili hem de maddi sorunlarıyla ilgili sosyal destek düzeyine bakıldığında, psikolojik anlamda sosyal çevresinden sosyal destek gördüğü, araçsal sosyal destek açısından pratik yardımlar konusunda bireyin çevresinden yardım aldığı, maddi yardımlar konusunda bireyi güçlendirecek yardıma erişemediği görülmektedir.

Bireyin çevresinden aldığı psikolojik desteğe bakıldığında, aile ilişkilerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Özellikle bakım konusunda bireyin üzerindeki psikolojik yükün yakınları tarafından alındığı, sürekli desteklendiği görülmektedir.

Araştırmacı: Eşiniz size anneniz konusunda destek veriyor mu?

Ben kimseye bırakmıyorum, her şeyiyle ilgileniyorum. Bir şey istiyor musun karı der.

Araştırmacı: Ablanızın eşi hani kabul etmemiş ya, sizde öyle bir şey oldu mu?

Öyle bir şey kesinlikle olmadı. O benden önce söyledi, karı bakacak olan sensin dedi. Zaman

ileriye nasıl gösterir bilemem, ama gücüm yettikçe. Hele benim askerdeki çocuk, anneanneme kimse bakmazsa ben bakarım dedi. Düşün erkek çocuğu yani.

...

“Daha dün akşam bile, oturmuşlar annemle. Pazar günüydü. Benim Sancaktepe’de bir kızım oturuyor, kardeşler arasında toplanmışlar, torunuma doğum günü yaptılar. Anne sen de gel dediler. Kızım dedim anneannen var. Annem de kızım git dedi, kocan var dedi, emine hanım var dedi (komşu) karnım da tok dedi. Biz 9 da geldik. Baktım ki Amine hanımla oturmuşlar, kavun kesmişler yemişler, nörüyorsunuz dedim, oturuyoruz dediler. Ben de cay yaptım. Pazar günüydü, öyle yani.”

...

Annemi yıkarken örneğin kız gelir der, anne ben de geleyim. Beraber yıkarız yardım eder. Birbirimize kıyamayız hiç.

Araştırmacı: Sizin yükünüzü alırlar yani?

Tabi, şu anda mesela ben buraya erken geldim. Öyle bir şeyim olsa gelir miyim kızım evde çünkü, annemi emanet ettim.

...

Araştırmacı: Annenizin sağlık sorunları ile ilgili kime danışırsınız?

Benim bir köylüm var, bekârlıktan beri arkadaşım, o da eczacı Ali. Ona danışırım. Gecen annemin tansiyonundan bahsettim. Hemen bana tansiyon aleti yolladı. Parasını bile almadı. Yıllardır orda çalışıyor kalfa. Çocukluğundan beri. Özlem bir ihtiyacın var mı, durumun nasıl diye konuşuruz telefonda. Beni o da rahatlatır. Bir ihtiyacın olursa söyle der. Bizim aile dostumuz, bir arada büyüdük.

...

Araştırmacı: Zor bir bakım üstlenmişsiniz bunla ilgili sizi cesaretlendiren olur mu?

Ben cesaretliyim. İsa oğlum cesaret çok verir, tıp okuyan. Seray’im, Aygül’üm çok cesaretlendirir.

Bireyin çevresinden araçsal sosyal destek hususunda aldığı yardımlara bakıldığında, maddi sorunlarını karşılamada ciddi bir destek alamadığı görülmektedir. Ama hayatını kolaylaştırma anlamında özellikle ailesinin pratik yardımlarda bulunduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Çevrenizden hiç maddi destek aldınız mı bu süreçte?

Yok kızım olmadı. Bir geçen para yolladılar anneme Yozgat’tan. Babamın bacasının oğlu, durumu iyi. Sen annene baktığın için sana harçlık yolluyorum dedi. 500 lira verdi. Annem Eyüp’ü görmeyi çok istiyordu. Onu gezdirdim.

...

Araştırmacı: Eşimin arabası var. Şimdi götürüyor da Allah için de konuşacağım. Ayağını uzatamıyor, koltuğu çekiyoruz oturuyoruz. O olmasa gelinlikçi kızım var, o alıyor götürüyor beni.

Araştırmacı: Siz hastaneye hep kendiniz mi götürüyorsunuz?

Evet.

Araştırmacı: Sizin yanınızda kim oluyor?

Eşim oluyor, oğlum oluyor, getiriyor götürüyor. Resim çekiliyorlar anneannesine gır gır şamata. Seviyorlar.

Bireyin çevresinden psikolojik anlamda destek gördüğü, maddi anlamda destek

göremediği anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Peki, bu süreçte ilk etapta ablanız çok destek olmuş. Ondan sonrasında sizi arar sorar mı bir ihtiyacınız var mı diye?

Annemi aldın üstümüzden diyor dua ediyor. Başka bir ihtiyaç karşılayamıyor.

4.2.1.3.5. Problemlerle başa çıkmada sosyal sermaye ve sosyal desteğin kullanımı ve kuruma başvurma hikâyesi

Görüşmede beşinci bölümde yöneltilen soruların amacı ise, bireyin hayatını güçleştiren sorun karşısında problemi ile başa çıkma yöntemlerini kavramak, sosyal sermaye, sosyal destek potansiyelini harekete geçirip geçirememeye deneyimlerini anlamak ve yetersiz sosyal destek, sosyal sermaye potansiyeli karşısında sosyal sermaye, sosyal desteğe erişememe deneyimleri ile sosyal hizmet kurumuna başvurma hikâyeleri arasında ilişki kurmaktır.

Özlem için hayatını güçleştiren sorunun başlangıcı olarak, engelli ve yaşlı annesinin sorumluluğunu üstlenmesi görülmektedir. Bunun akabinde ise bireyin maddi sorunlarının arttığı görülmektedir. Bu süreç birey için, kardeşlerinin bakımıyla ilgili hem psikolojik hem araçsal destek ihtiyacına neden olmuştur.

Bireyin hayatını güçleştiren sorun karşısında problemi ile başa çıkma yöntemlerine bakıldığında, aile içinde dayanışmacı ilişkilerin hâkim olması bireyin hayatında sosyal fonksiyonlarının kısıtlanmaması konusunda ona yardım etmektedir. Bireyin annesini yakınına emanet etmesi, günlük ilişkileri içinde hem ailesinin hem komşuları ile sürekli dirsek temasının bulunması bunda bir faktörken, aynı zamanda bireyin problemlerini anlatma, paylaşma konusunda eğilimlerinin olduğu görülmektedir. Bunun dışında bireye kendisini rahatlatmak için yöntemi sorulduğunda, dini inançlarına sarılarak manevi desteğe yöneldiği görülmektedir.

Araştırmacı: Hasta bakmaktan ötürü hayatınız kısıtlanıyor mu? Kendinizi sıkışmış hissediyor musunuz? O zaman ne yapıyorsunuz?

Sıkışmış hissedersen ertesi gün yeni gün oluyor bir daha. Mesela sıkıldım hemen abdest alırım bir Kuran okurum öyle geçiririm yani.

Bireyin bunun dışında maddi sorunlarını çözme hususunda geliştirdiği yöntemlere bakıldığında, bireyin yardımları soruşturma, yardımlara erişme konusunda eğiliminin olduğu görülmektedir.

“Bir de ben soran bir kadını, ileriye bakan bir kadını. Şu öyle olur mu, ben böyle oturup da böyle elimi çekmem. Başvururum yani. Hani derler ya taşı at yine bak olursa olur. Yani ben öyle elimi üfeleyip de oturmam bakarım elimden geldiği kadar. Geldim kömüre başvurdum mesela.”

...

“Gecen gün gittim bir de kömüre yazıldım, sobalı ya. Abi dedim peki her sene alınır mı? Öyle insanlar var ki doğalgazlı eve kömür alıyorlar dedi. Sen her sene gel almak üzere bilgini vereceksin dedi. Ben de Allah razı olsun dedim.”

...

“Muhtarlığa da gittim erzak dağıtıyorlarmış herhâlde.”

Buna mukabil, bireyin çevresinden yardım isteme konusunda kaynak yetersizliğini öne

sürdüğü görülmektedir.

“Ama işte maddiyat sıkıntı herkesin çoluğu çocuğu bir şey diyemiyorum. Ben kardeşlerime çok düşkünüm”.

Bireyin kuruma başvurma hikâyesine bakıldığında, komşusu Hatice’nin kızının parti kadın kollarıyla bağlantısının olması ve muhtarla kurduğu ilişkilerin etkili olduğu görülmektedir. Birey, daha önce hem muhtara hem Hatice’nin kızına durumunu arz etmiştir. Bireyin daha önce de engelli maaşı yardımına başvurduğu ama yardım alamadığı, daha sonrasında muhtarın ve komşusunun kızının yardımı ve yönlendirmesi ile maddi yardıma ulaştığı görülmektedir.

“Beyza Hanım kadın kollarında çalışıyor. Hatice’nin var (komşu) aile dostumuz onun kızı. Onun evi biraz arkada. Onlar Gümüşhaneli ben Yozgatlı. Onlarla da çok sıkı fıkıyız. Sonra dedi Özlem abla biz yardım ediyoruz seni sosyal hizmetlere bu teyzeyi yazdıralım. Sonra ben geldim sosyal hizmetlere, defteri açtırdım.”

...

Eşinin maaşı var dediler. Eşimin maaşı var da, evin oğlu sıkıntıdaydım. Babama bakmıştım, annem için bir daha para ver diyeceğim kocama. Böyle olunca Kayışdağı’nda kardeşine yaptır dediler. Kardeşim yaptırdı Üsküdar’a götürdük her iş oldu. Gel bir imza at dediler ona. İllallah bakmam dedi. O dosya bir sene kardeşinde kaldı. Sonra muhtarlığa geldim bir işim vardı. Muhtarlıkta parti kollarından kadın beni gördü, ne yaptın Özlem hanım para aldın mı dedi, eşimin maaşlı çıktı, evi çıktı, ev para getirmiyor ki dedim. Muhtar konuşmalarımızı duymuş. Dedi sen Selim’in karısı mısın, evet dedim. O zaman kimliğini git getir dedi. Şimdi yasa değişti, aradan bir sene geçti dedi. Zaten evinin durumumu ben biliyorum dedi. Evin bir geliri yok dedi. Sonra geldik buraya aylığı bağladılar.

Araştırmacı: Muhtar aracı oldu yani?

Evet, sen git dedi eski gibi değil değişti dedi. Kardeşime gittim Kayışdağı’na kardeşimden aldım dosyaları geri baştan açılar.

...

Araştırmacı: Beyza Hanım dediniz ya, hani o komşunun kızı, ona daha önce söylemiş miydiniz böyle bir şeye ihtiyacınızın olduğunu?

Evet söylemiştim. Onlar zaten biliyordu aile dostu idik ya. Onlara söyledik işte bir şey olmadı. Bana kabul olmadı en başta.

Araştırmacı: Onun dışında söylediğiniz kimse olmuş muydu?

Pek kimseye söylemedim.

Araştırmacı: Ona partide çalıştığı için mi söylediniz?

Yok, yok aile dostu annemi biliyordu. Özlem abla dedi, maaşa bağlatalım seni dedi. Yazık bak sana da, kıvranıyorsun dedi. Yeri geliyor Selim abiye de söyleyemiyorsun. Bak devlet hak tanımış al dedi annene gül gibi bak dedi.

Bireyin kuruma başvurma konusunda, sosyal ağlarının yönlendirmesi ve maddi kaynaklar açısından sosyal çevresindeki kaynak yetersizliğin neden olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Hem maddi hem manevi anlamda düşündüğümüzde, yakın çevrenizden kızlarınızdan komşularınızdan gördüğünüz desteksizi tatmin etti mi?

Manevi etti, etmez olur mu? Ya etse de ne yapabilirsin ki?

Araştırmacı: Manevi olarak yetti ama maddi olarak?

Maddi olarak öyle bir imkân olmadı.

...

Araştırmacı: Hem maddi hem manevi düşündüğünde çevrenizdeki insanların size destek olma konusunda ne kadar etkili olduğunu düşünüyorsunuz?

Ya etkili olsa da herkes kendine. Ne olacak ki, konuş konuş ne olacak.

Araştırmacı: Bana çevrem tarafından şu destek sağlansaydı daha iyi bakardım daha iyi üstesinden gelirdim diyor musunuz?

Olsa iyi olur da yok.

Bireyin sosyal hizmet kurumuna başvurmaya yüklediği anlamlara bakıldığında ise, kuruma dayanamaması, daha eşinden para isteyememesi sonucunda başvurduğu ve kuruma başvurmakla ilgili çekincelerinin olduğu ve buna olumsuz anlam yüklediği görülmektedir.

Araştırmacı: Buraya gelmek maddi destek almak size zor geldi mi?

Ya uğraştım tabi biraz sıkıldım, bak bak annesine bakamıyor da, evi var da, eşi var da diyen olur mu diye bir çekimser geldim. Çünkü bak bak evlat da niye kendi bakamıyor. Ama düşünüyorum daha ne kadar içime atabilirim. Elin oğlu birini istersen ikincisini isteyemiyorsun. Babama bakmıştım sonuçta, kocam nasıl yardım etsin? İsterken kocamdan elime yüzümü alarak istiyorum ama sonuçta benim annem onun annesi değil. İstemiyorum işte ondan istesem de usul usul el göz durarak.

...

Araştırmacı: Size yardım etme konusunda devleti sosyal hizmeti sorumlu olarak görüyor musunuz?

Nasıl diyeyim Allah razı olsun bakıyorlar ediyorlar daha bunun ötesinde ne diyeyim.

Bireyin, annesinin bakım sorumluluğunu üstlenmesiyle araçsal ve psikolojik sosyal destek ihtiyacı doğmuştur. Bireyin problemi maddi sorunlar ve annesinin rutin bakımını üstlenmesiyle doğan sorunlar açısından ele alındığında ve bireyin yaşadığı sosyal destek deneyimlerine bakıldığında, sosyal çevresi tarafından gösterilen sosyal destek maddi sorunlar dışında onu tatmin ettiği görülmektedir. Bu durumun bireyin iyilik halini arttırdığı ve stres durumunu azalttığını göstermektedir. Maddi sorunlarının çözümü için ise, profesyonel sosyal desteğe başvurmuştur.

Bireyin sosyal sermaye potansiyeli ile kuruma başvurma arasındaki ilişkiye odaklanıldığında, bireyin sosyal ağ fonksiyonlarının, kardeşlerinin rutin bakımı konusunda doğan psikolojik ve araçsal desteği önemli ölçüde karşıladığı görülmektedir. Maddi sorunlar konusunda ise, bireyin çevresindeki kaynak yetersizliğinin ve çevresindeki bireylerin çoğunluğunun sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı bireylerden oluşmasının maddi sorunları konusunda çevresinden yardım alamamasında etkili olduğu düşünülmektedir. Sosyal sermaye teorisi üzerinden analize gidildiğinde ise, Özlem için üç duruma odaklanılmasında fayda vardır.

Bireyin yakın geçmişinde göç hikâyesinin olması, Ankara'da gecekonduda başlayan şehir hayatının Sultanbeyli'de devam etmesi, ilkokul mezunu olması, bireyin

sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı konumunu nitelemektedir. Bireyin sosyal ağ çevresi değerlendirildiğinde, yine çoğunlukla konumsal dezavantajlılığı yaşayan bireylerden oluştuğu görülmektedir. Özlem'in sosyal ağlarına genel olarak bakıldığında, bireyin ağ kurma davranışlarının etkili olmasıyla, zamanının büyük çoğunluğunu annesiyle geçirmek zorunda olmasına rağmen gündelik sosyal ilişkilerinde sosyal ortamlarından kopmaması ve aktif olmasıyla, özellikle komşuluk ve aile ilişkilerinde yoğun ve dayanışmacı sosyal ağ yapısına sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanında, bireyin ağ kurma davranışlarının etkisiyle, mahallede tanınan biri olması, ilişki kurmak ve ilişki sürdürmek hususundaki motivasyonu, zayıf bağlarla kısıtlı da olsa temas kurma anlamında fayda sağlamıştır.

Özlem'in sosyal ağları içindeki konumuna bakıldığında, aile içi ve komşuluk bağlarının yoğun bir ağ yapısına sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanında bireyin, muhtarla ilişkisi, komşusunun kızı ile olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, zayıf bağları harekete geçirmek hususunda da motivasyonunun olduğu görülmektedir. Bu açıdan birey, psikolojik ve araçsal (maddi destek dışında) sosyal tatminini yaşadığı yoğun ilişkilerinin yanında, parti kollarında çalışan komşusunun kızı ile bağlantısı, muhtarla bağlantısı gibi zayıf ağlarla iletişim kurma ve sürdürme konusundaki motivasyonun, maddi desteğe ulaşma anlamında ona yardım sağladığı görülmektedir.

Analiz edilen durumda, bireyin sosyal sermaye potansiyelini ve sosyal destek potansiyelini hareketlendirmede ve kullanmada eylemin ciddi bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bireyin ilişkilerini sürdürme ve besleme konusundaki motivasyonu, özellikle psikolojik anlamda, sorunlarını açtığı, kendisini değerli hissettiği, tavsiye, yönlendirme aldığı gibi birtakım psikolojik faydaların yanında, zaman zaman annesini emanet ettiği, annesinin rutin bakımı konusunda destek aldığı birtakım araçsal faydalara çevresinde ulaşabilmesine imkân tanımıştır. Bunun yanında bireyin, yardıma ulaşma konusunda, mahallede dağıtılan yardımların bilgisine ulaşma, etraftan soruşturma gibi eylemlerle maddi sorunlarını hafifletme konusunda çaba sarf ettiği de görülmektedir. Bu durum bireyin sorununu çözme hususunda sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini kullanma eğiliminin olduğunu göstermektedir. Fakat sosyal ağlarındaki kaynak yetersizliği kuruma başvurma hususunda ana etken olduğu söylenebilir.

Bireyin kuruma başvurma deneyimine bakıldığında ise, öncelikle çevresindeki sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini kullanma eğilimi taşıdığı ve bunun için problem çözme yöntemleri geliştirerek çabaladığı ama sosyal ağlarındaki kaynak yetersizliği kuruma başvurma hususunda ana etken olduğu söylenebilir. Bireyin kuruma başvurmaya olumsuz bir anlam yüklediği de görülmüştür.

4.2.1.4. Melek'in Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Durumuna İlişkin Bulgular

Melek'in Hikâyesi

25 yaşında. Evli, 2 çocuğu var. Çocuklardan biri 2 yaşında, biri ise 1 yaşında. Bireyin eşi uyuşturucu madde kullanıyor. Evlendikten 3 ay sonra eşinin uyuşturucu madde kullandığını öğrenmiş. Nişanlılık döneminde işi olan eşi, evlendikten sonra

uyuşturucunun etkisiyle hiçbir işte düzenli çalışmamış. Birey şu anda hem eşinin tedavisi ile hem de maddi sorunlarıyla uğraşıyor. Psikolojik açıdan bu durum bireyi oldukça yıpratmaktadır. Birey, sosyal hizmet merkezinden maddi yardım alıyor.

4.2.1.4.1. Demografik özellikler

Yaş: 25

Cinsiyet: Kadın

Medeni Durum: Evli

Çocuk Sayısı: 2 çocuk (1 ve 2 yaşındalar)

İş durumu: Çalışmıyor

Eğitim Durumu: Ortaokul mezunu

Memleket: Siirt

Sosyal Güvence: Yok

Gelir Kaynağı: Yok

4.2.1.4.2. Bireyin yaşam öyküsü ve sosyal ağların görünümü

Bireyin Yaşam Öyküsü

Araştırmada bireyin yaşam öyküsü, kırlı ve kentli olmanın özelliklerini taşıyan bireyleri seçebilmek için belirleyici bir kriter olarak görülmüştür. Araştırmada kırsal ve kentsel simgeleri taşıyan bireylere ulaşmak amaç olarak belirlendiğinden göç hikâyesi, bireyin özellikle kırsal bölgenin özelliklerini taşıyıp taşıması açısından araştırma kriterlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Yaşam öyküsü, bireyin hayatını güçleştiren sorunla karşılaşmadığı döneme dair ipuçları taşıması bakımından çalışma açısından önemlidir.

Melek'in yaşam öyküsüne bakıldığında, İstanbul'a geliş hikâyesini şöyle anlatmaktadır;

Araştırmacı: Memleketiniz neresi?

Siirtliyim ben. Siirt Kozlukluyum evli olduğum için Diyarbakırlıyım.

Araştırmacı: Buraya ne zaman geldiniz?

Doğma büyüme buradayım ben.

Araştırmacı: Aileniz de burada mı yaşıyor?

Ailem kartalda yaşıyor. Yakacık'ta oturuyorlar.

Araştırmacı: Onlar ne zaman geldiler buraya?

Onlarda hemen hemen 35 senedir buradalar. Buraya çalışmak için gelmişler.

..

"Ailemin de maddi durumu yok abla eskiden beri, onlar kendi karnını zor doyuruyorlar."

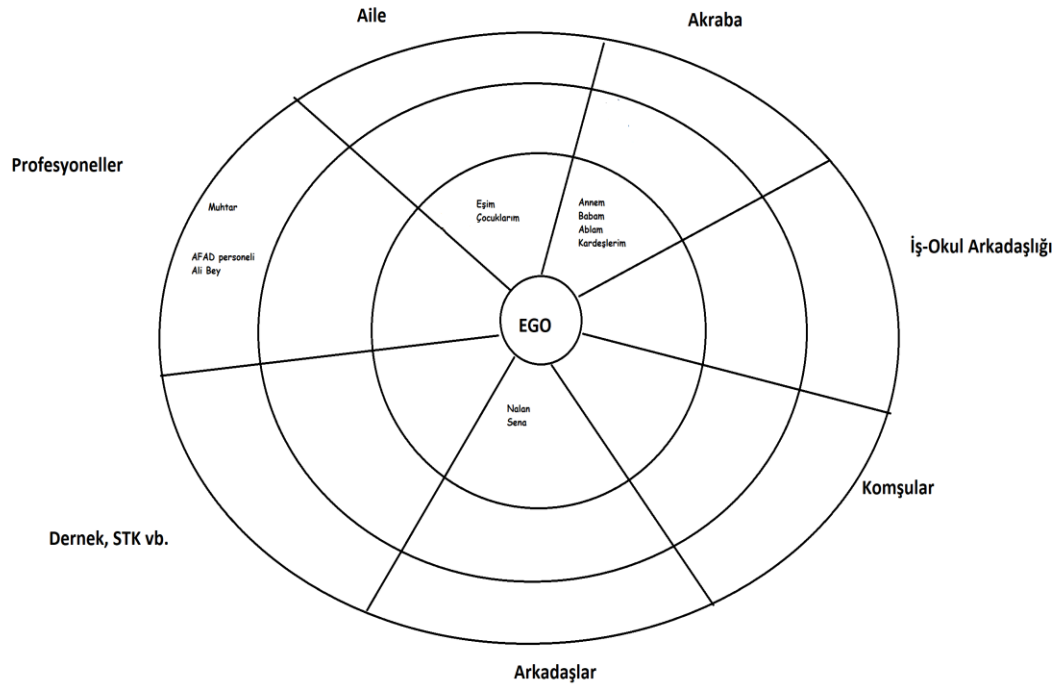
Bireyin yaşam öyküsüne bakıldığında, anne babasının göçüyle İstanbul'a yerleştikleri anlaşılmaktadır. Bireyin ailesinin göç sonrası İstanbul'a tutunma hususunda maddi sıkıntılarının hala olduğu görülmektedir. Geçmiş yaşantısına bakıldığında, bireyin geçmişe özlem duyduğu görülmektedir.

“Genç kızken ne kadar güler yüzlüsün şakacısın falan derlerdi.5-6 yıllık patronum vardı. Allah seni inandırсын abla bankadan gelirdi para çantasını masaya koyardı, bu çanta sana emanet kara kız der giderdi. O kadar güven sağlamıştım, o kadar severlerdi, o kadar güzel günlerim vardı. Neyse evlendik şimdi düşünüyorum neydim ne oldum, ne olacağız bu duygular içindeyim yani gençliğim harap oldu Allah bu yangına bir su döksün.”

Bireyin Sosyal Ağlarının Görünümü

Görüşmenin bu kısmında, katılımcıya aşağıdaki şema gösterilerek, kendisine (ego) yakınlığına göre, çevresinde görüştüğü insanları yazması istenmiştir. Araştırma açısından bu şema araştırmacıya bireyin sosyal ağlarının görünümü hakkında genel bir bakış açısı sağlayacaktır. Şemadaki bireyler tek tek sorularak kurulan ilişkinin niteliği hakkında bilgi toplanmış, bireyin ilişkiye yüklediği anlamlar sorulmuştur. Bu şemada bireyin yazmış olduğu isimlere müstear isimlerin yazılması araştırmanın etik ilkeleri açısından gerekli görülmüştür. Dolayısıyla katılımcının kendi el yazısı ile doldurduğu şema ve şemadaki bireylerin gerçek kimliği araştırmacı tarafından gizli tutulmuştur.

Şekil 17. Melek’in Sosyal Ağ Şeması

Melek’in sosyal ağ şemasına bakıldığında, bireyin ailesi, anne, babası, kardeşleri ve iki arkadaşından başka kimsenin ismini yazmayı tercih etmemiştir. Profesyoneller arasında ise, muhtarla ve AFAD üzerinden tanıştığı bir personelle zaman zaman iletişiminin

olduğu belirtilmiştir. Bireyin sosyal ağ büyüklüğüne bakıldığında, çok kısıtlı çevresinin olduğu ve genel itibariyle homojen bir sosyal ağ kitlesine sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmacının sorduğu sorularla, aile, akrabalık, arkadaşlık, komşuluk ilişkileri ve diğer formel ilişkileri sorularak, Röhrle'nin (1994) belirlemiş olduğu sosyal ağların ilişkisel özelliklerinden, ilişkinin güçlü veya zayıf olması (yoğunluk ve samimiyeti), iletişim sıklığı, ilişkinin süresi (stabillığı), ilişkinin aktifliği gibi kriterler göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. Bunun dışında, sosyal ağın yapısal özelliklerinde, bireyin sosyal ağın büyüklüğü göz önünde bulundurulmuştur.

Bireyin ifadelerine bakıldığında, aile ve arkadaşlık konusunda bireyin daha yoğun iletişime sahip olduğu görülmektedir. Bireyin eş ve çocukları dışında, kendi ailesinden annesi, babası, kardeşleri ile aktif bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Birey akraba olarak sadece kendi ailesini yakın görmektedir.

Araştırmacı: Şimdi şöyle bir şemamız var, kendinize yakınlık derecesine göre aile, akraba, arkadaş, komşu çevrenizden size yakın olanların isimlerini yazar mısınız?

Annem, babam, kardeşlerim.

Araştırmacı: Kaç kardeşin var?

4 tane bekâr kardeşim var erkek hepsi benden baya küçükler. Bir de ablam var.

Araştırmacı: Paylaşımın nasıl onlarla?

Yok, abla onlar okuyorlar.

Araştırmacı: Annelerle?

Gider gelirim onlara abla.

Bireyin akrabalık ilişkilerine bakıldığında, akrabalarıyla kendi ailesi dışında kimseyle aktif bir ilişki içinde olmadığı görülmektedir.

Araştırmacı: Teyzen, halan var mı?

Yok, bizde öyle hani akrabamız var ama birbirlerini sevmezler, halam babamı sevmez babam halamı sevmez samimilikleri yok. Darbe yemişler birbirlerinden.

Araştırmacı: Buradalar mı?

İstanbul'dalar. Ama hiç görüşmüyorlar, konuşmuyorlar, halamlar konuşmuyorlar. Ben zaten gidemiyorum ki evden çıkıp kocamı bırakıp bir yerden bir yere gidemiyorum.

...

Araştırmacı: Peki, eşinin kardeşleri var mı?

Görümcem geliyor arada bana. Kaynım benimle konuşuyor, kayınpederim konuşuyor ama nasıl diyeyim önceden hiç konuşmuyorlardı. Tedavi olayını duyunca biraz konuşmaya başladı ama benim kayınpederim al şu bisküviyi torunlarıma yedir diye bir kere dediye burnumdan aşağı insin. Hiçbir şekilde bana ne sevgileri var ne katkıları var. Aramızda ne sevgi kaldı ne saygı. Rabbim düşman başına vermesin çok acayip durum.

Araştırmacı: Torunları görme isteği var mı?

Değişik insanlar bir bayramda pazardan bir takım al ya 10 lira yok almaz. Beni hiç sevmezler. Söyledim onlara bana yatıp kalkıp dua edin diye ama bana babanın evine git diyorlar.

Bireyin komşuluk ilişkilerine bakıldığında ise, bireyin tercihten kaynaklı komşularla

arasında samimiyetinin ve paylaşımının olmadığı görülmektedir.

Araştırmacı: Komşuların var mı yakın olarak?

Komşularım var da samimiliğim yok abla.

Araştırmacı: Sen mi samimi olmuyorsun onlar mı?

Çağırıyorlar beni ya eşimle ilgili konuşturlar diye gidemiyorum. Çalışmıyor ya şimdi evde 2 tane çocuk var onları bırakıp çıkamıyorum o duygularla ben gidemiyorum çoğunlukla.

Bireyin arkadaşlık ilişkilerine bakıldığında, bireyin iki arkadaşının olduğu, bahsettiği arkadaşlarıyla bireyin duygusal paylaşımında olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Arkadaşın var mı peki konuştuğun?

Arkadaşım var 2 tane arkadaşım var.

Araştırmacı: Kim onlar?

Uzak benden. Nalan ile Sena.

Araştırmacı: Haberleşiriz misiniz?

Haberleşiyoruz kendimi ferahlatıyorum onlarla.

....

Araştırmacı: Ne kadar sürede bir araya geliyorsun arkadaşlarınla?

2-3 haftada bir, onlar gelir ben giderim.

Bireyin ilişkilere yüklediği anlama bakıldığında, aile ve arkadaşlığa daha derin anlamlar yüklediği görülmektedir. Akraba ilişkilerinde, teyze, amca, hala gibi ilişkilerinin aktif olamaması akrabalığa yüklenen anlama etkisinin olduğu görülmektedir. Bunun dışında bireyin kendi ailesinin çevresiyle (annesi, babası, kardeşleri) karşılıklı paylaşımlarının olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Aile ne demek senin için?

Aile, çok kıymetli abla. Çok değer veriyorum.

...

Araştırmacı: Akraba ne demek senin için?

(Gülüyor) güzel bir şeydir ama hiç yaşamadım. O psikolojide değilim aman şu teyzeme gideyim amcama gideyim yok.

...

Araştırmacı: Komşuluk senin için ne demek?

Komşuluk çok güzel bir şey, insan ister gitsin gelsin. Şu anda bende engeller var gidip gelemiyorum.

...

Araştırmacı: Peki, arkadaşlık senin için ne demek?

Arkadaşlık da çok güzel bir şey. Sen böyle sorunca aklım bekârlığıma gidiyor(gülüyor). Mesela şu an 2 tane arkadaşım var yazdığım. Arada bir görüşüyoruz 2 haftada bir. Çok sık olmasa da onlar geliyor ben gidiyorum.

Bireyin sosyal çevresiyle kurduğu ilişki yoğunluğuna bakıldığında, evlenmesi ve eşinin uyuşturucu kullanmasının özellikle komşularıyla kurduğu ilişkide bireyi etki altında bırakmaktadır. Uyuşturucu kullanma durumunun, bireyin sosyal çevresinden duyulmasının bireyi rahatsız ettiği ve iletişimleri sürdürme ve paylaşım hususunda, kendisi için bir engel olarak görülmektedir. Bu bakımdan komşuluğa olumlu anlam yüklese de bireyin bu durumdan ötürü kendisini geri çekmekte ve sadece aile ve arkadaşlık ilişkilerinde yoğunluk olduğu görülmektedir.

Bireyin herhangi bir kuruluşa ise üyeliği bulunmamakta ve herhangi bir toplulukla ilişkisinin olmadığı görülmektedir.

4.2.1.4.3. Sosyal Ağların Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Potansiyeli

Bu başlık altında, ağ içindeki sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli ve bireyin buna yüklediği anlam değerlendirilecektir.

Sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli, sosyal sermaye ve sosyal destek teorilerine dayandırılarak analiz edilmiştir. Sosyal sermaye potansiyeli, bireyin ağ kurma davranışları, ağın içindeki konumu, sosyal ağlarına duyduğu güven, ağdaki diğer bireylerin sosyal konumu, ağın heterojenliği, homojenliği ve sosyal sermaye türü değerlendirilmiştir. Lin'in sosyal sermaye teorisi üzerinden analize gidilmiştir. Sosyal destek ise, Leireiter'in (1993) sosyal destek sınıflandırması üzerinden, psikolojik ve araçsal boyutları üzerinden sınıflandırılmıştır. Psikolojik boyutu, bireyin zihinsel ve ruhsal yapısına iyi gelen duygusal ve bilşsel destek boyutunu içermekteyken, araçsal boyutu ise bilgi, tavsiye, pratik yardım, maddi yardım gibi destek boyutunu içermektedir.

Bireyin sosyal ağlarına bakıldığında, aile ve arkadaşlık dışında aktif ilişkisinin olmadığı görülmektedir. Ağ kurma davranışlarına bakıldığında, komşuluk ve akrabalık konusunda bireyin bilinçli tercihlerinin olduğu görülmektedir. Bireyin daha zayıf bağlarla iletişim kurabileceği herhangi bir kurumla ise aktif ilişki kurma hususunda şu an için motivasyonunun olmadığı görülmektedir:

Komşularım var da samimiliğim yok abla.

Araştırmacı: Sen mi samimi olmuyorsun onlar mı?

Çağırıyorlar beni ya eşimle ilgili konuşurlar çalışmıyor ya şimdi evde 2 tane çocuk var onları bırakıp çıkamıyorum o duygularla ben gidemiyorum çoğunlukla.

Araştırmacı: Senin durumunu bilen, yakın hissettin kimse yok mu aralarında?

Yok, söylemiyorum abla ev sahibim bilse. İçki içtiğini biliyorlar sarhoş görmüşler birkaç kez. Desem ki bu pisliği (bonzai) içiyor beni evde tutmazlar. Öyle bir insan değiller çünkü temiz insanlar öyle söyleyeyim ben size. Umreye gitmiş hacca gitmiş temiz insanlar. Mesela ben dışarı çıkarım kolum biraz kısa olur ya bana kızarlar senin kolun niye açık diye öyle insanlar. O yüzden bir şey diyemiyorum onlara.

...

“Tabi tabi beni (komşularım) çok severler benim samimiliğim yok çağırırlar ama gitmeye engel var gitsem evde 2 çocuk var esim acaba içer mi? 2 çocuğu alsam acaba kaçıp gider mi? Kafam evde olduğu için kadının sohbetine kafayı veremiyorum. Evde yemek var acaba pişti mi dakikası geldi mi falan diyorum öyle geçiştiriyorum. Şu illet bizi mahvetti.”

...

Araştırmacı: Sosyal olarak katıldığın bir dernek falan var mı?

Yok, abla yok çocuklar biraz daha buyuşun psikolojim düzelsin o zaman belki gideriz öyle ortamlara.

Melek kendi ağı içinde sadece ailesi ve arkadaşlarıyla yakın ilişkiler kurmaktadır. Bireyin ağ içindeki konumu, sadece ailesine ve arkadaşlarına yakın olmasından dolayı, yoğun ilişkilere yani dayanışmacı ilişkilere sahip olduğu görülmektedir. Bireyin bu konuda bilinçli bir tercihe sahip olduğu ağ kurma davranışlarına bakıldığında da kendini göstermektedir.

Bireyin eşi ve çocuklarıyla ilişkisine bakıldığında, eşinin sağlık durumuna bağlı olarak aile içindeki iletişimin değiştiği görülmektedir. Fakat bireyin, eşi ile iletişiminin çok kısıtlı olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Eşinin normal olduğun zamanlar oluyor mu?

Tabi tabi oluyor. Konuşuyoruz onur niye böyle yapıyorsun çocuklarımız var kirayı ödememiz lazım diyorum. Beni geç aileni geç çocuklarını düşün diyorum.

Araştırmacı: Farkında mı yanlış bir şey yaptığının?

Farkında her şeyin farkında. Diyor ki ben o pisliği içerken her şeyi düşünüyorum ama elim gidiyor ister istemez diyor. 6 senedir kullanıyor. 6 gün bile olsa bağımlılık yapıyor abla

Araştırmacı: Peki, eşinle hiç mutlu bir anı hatırlıyor musun?

Eşime bana niye mutluluk vermiyorsun dedim. Bak ne kadınlar orda burda kocaları olduğu halde. Bak diyorum sen bana bu pisliği yaptığın halde ben senin canını yakmıyorum neden bunları yaşıyorsun, ben bunları hak ediyor muyum diyorum. Çocuklarını al gezdir, sahile götür bizi, bir çekirdek al. O an nasıl alırım nasıl içerim o onu düşünüyor.

Araştırmacı: Yani öyle bir paylaşımınız olmadı?

Yok, dışarda öyle bir şeyimiz hiç olmadı. Düğün dernek olur sonradan haberimiz olur.

...

Araştırmacı: Eşinin çocukları kucağına alıp sevdiği oluyor mu?

Seviyor sevmesine sever aklı yerindeyken ama o aklına geldiği zaman hiçbirimizi hatırlamaz. Direkt gider.

Bireyin kendi ailesi ile görüşme sıklığına bakıldığında, zaman zaman ailesini ziyaret ettiği anlaşılmaktadır. Bireyin ailesi ile paylaşım hususunda ise, hem ailesinin maddi imkânsızlığı hem de bireyin ailesinin üzülmesine karşı korumacı tavrı birey ile ailesinin görüşme sıklığını etkilediği görülmektedir.

Araştırmacı: Aileni görmeye gidiyor musun zaman zaman?

Giderim abla annemlerin yanına.

Araştırmacı: Yakınlıkları sana nasıl, ilgileniyorlar mı?

Bana ilgileri yok abla kendi durumları olmadığı için, 4 tane bekârı var babam kalp hastası bypass 4 kere anjiyo geçirdi. Gecekondu onun evine kışın gidilmiyor bile su her yer rutubet pislik içinde evi. Onların kendine hayrı yok abla çalışanları yok.

Araştırmacı: Yani yardım sadece maddi olarak değil, bunu dışında seni arayıp soruyorlar mı?

Tabi, öyle konuşuyoruz ana yüreği abla, ne olursa olsun ana yüreği dayanmaz konuşuyoruz dertleşiyoruz ama babama hiçbir şekilde bir şey diyemiyorum babam rahatsız yatıyor yani. Bir şey desem adam üzüntüden ölür yani.

Bireyin akraba ile görüşme sıklığına bakıldığında, bireyin annesi, babası ve kardeşleri dışında hiçbir akrabasını ziyaret etmediği görülmektedir. Geleneksel olarak, bayram gününde bireyin kimi ziyaret ettiği sorulduğunda, sadece ailesini görmeye gittiği, başka kimseyle görüşmediği anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Mesela geçtiğimiz bayramda nasıl oldu kimleri ziyarete gittin?

Bayramda babamın annemin elini öptüm bayramını kutladım direkt evime geldim. Başka kimseye gitmedik çocukları parka götürdüm hava alsın diye.

Bireyin komşularıyla görüşme sıklığına bakıldığında ise, ağ kurma davranışlarında da görüldüğü gibi, bireyin komşularıyla ilişkilerini sürdürme konusundaki tedirginliği aralarındaki iletişimin sıklığını da etkilemektedir. Birey arkadaşlarıyla konuşmak konusunda bu tedirginliği yaşamadığı için fırsat buldukça arkadaşlarıyla görüştüğü görülmektedir.

Araştırmacı: Komşularınla ne kadar sürede bir araya geliyorsun?

2 haftada bir taş çatlasın çay içmeye o şekilde.

...

“Haberleşiyoruz (arkadaşlarla) kendimi ferahlatıyorum. Konuşuruz derdimi anlatıyorum sabret diyorlar Allah büyük diyorlar o şekilde bana teselli veriyorlar. Kendi komşularıma bir şey anlatamıyorum.”

...

“Mesela şu an 2 tane arkadaşım var yazdığım arada bir görüşüyoruz 2 haftada bir çok sık olmasa da onlar geliyor ben gidiyorum.”

Melek’in ilişkilerindeki devamlılık sorulduğunda, en büyük değişiklik akraba konusunda olmuştur.

Araştırmacı: Eskiden gider miydin akrabalarına evlenmeden önce?

Çok giderdim abla ta karşılara giderdim.

Araştırmacı: Şimdi onlar seni arayıp sormuyorlar mı ne yapıyorsun ne ediyorsun?

Tabi, illaki ama bir şey diyemiyorsun ki

Araştırmacı: Peki, biliyorlar mı durumu?

Bilseler benim derdime derman olmaz. Ben sana söyleyeyim bizimkiler dedikodu peşindeler boşansam duysalar oh olmuş derler öyle insanlar.

Araştırmacı: Eskiden iyidim diyorsun?

Eskiden iyidim şimdi babamlar kavga yapmış görüşme yok konuşma yok değişik bir duygu olmuş annem diyor ki boşanıp gelsen kına yakacaklar diye büyüklerin arası bozulduğu için o şekilde.

Sosyal ağlarına duyduğu güven sorulduğunda, geçmişten bugüne bireyin sadece ailesine tam anlamıyla güven duyduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Peki, güvendiğin insanlar var mı hayatında?

Güvendiğim insan anne babamdır. Başka kimse yok, eşime dahi güvenmiyorum.

Bireyin ağ içinde ilişki kurduğu bireylerin sosyal konumlarına bakıldığında, konum açısından avantajlı hiçbir bireye rastlanılamamıştır. Bireyin ailesinin sosyoekonomik durumunun kötü olması, ailesinde eğitilmiş kimsenin olmamasının yanında arkadaşlarında da sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlılık durumunu yaşayan hiçbir bireye rastlanılamamıştır.

Arkadaşlarının arasında daha eğitilmiş biri var mı? Biraz daha durumu iyi birisi var mı?

Yok, abla onlarda benim gibi kiracılar onların eşleri biraz daha iyi tabi.

...

Ablan ne mezunu?

O da ortaokul mezunu. Ev hanımı.

Melek'in sosyal ağlarında, daha eğitilmiş ya da maddi gelir açısından kendisine göre daha avantajlı biri ile ilişki içinde olmadığı görülmüştür. Bu durum bireyin sosyal sermaye potansiyelini aile bireyleri ve arkadaşlarının sahip olduğu imkânlar ile sınırlamaktadır. Bireyin aile ve arkadaşlık sosyal grupları dışında kimseyle aktif ve karşılıklı iletişim içinde olmaması ve aynı sosyal konuma sahip bireylerden oluşan ağa sahip olması bireyin ağının gayet homojen olduğunu göstermektedir.

Birey ağ içindeki sosyal sermaye potansiyeline ve türüne bakıldığında, dayanışmacı sosyal sermaye türünün ağ içinde baskın olduğu görülmektedir. Sadece kendi ailesi ve kısmen arkadaşlarıyla yoğun ve aktif ilişkiye sahip olan bireyin, enformel sosyal destek ihtiyacını sadece aile ve arkadaşlarından karşıladığı görülmektedir. Sosyal ağların getirileri sosyal destek üzerinden psikolojik sosyal destek ve araçsal sosyal destek olarak ele alındığında, bireyin sosyal sermaye getirileri daha görünür olacaktır.

Sosyal desteğe, psikolojik ve araçsal boyutu ile bakıldığında bireyin çevresindeki sosyal destek potansiyelini daha ayrıntılı görmek mümkün olmaktadır. Melek'in duygusal destek anlamında en büyük desteği ailesinden ve arkadaşlarından aldığı görülmektedir. Fakat birey, ailesine problemlerini anlatıp, onların duygusal desteğini alma konusunda çekinceli bir tutuma sahiptir. Buna rağmen ailenin ve arkadaşlarının Melek'in hayatında ciddi bir duygusal destek potansiyeli taşıdığı görülmektedir.

Araştırmacı: Mutlu ya da üzgün bir anında ilk kime sarılmak istersin?

Annem.

Araştırmacı: Sana yol gösteren birileri var mı zorlandığın zaman?

Ablam yol gösterir.

Araştırmacı: Onun verdiği akıllara güvenir misin?

Güvenirim tabi ablam sonuçta.

...

Araştırmacı: Güvendiğin insanlar var mı hayatında?

Güvendiğim insan anne babamdır. Başka kimse yok, eşime dahi güvenmiyorum.

Araştırmacı: Peki, onlar seni rahatlatıyorlar mı zaman zaman kızım dayan sabret vs. diye?

Tabi tabi onlar bana teselli veriyor annemle konuşuyoruz babamla değil de.

Araştırmacı: Ne kadar sürede bir konuşursunuz annenle?

Çok fazla canını sıkamak istemiyorum annemin üzülmesin diye o yüzden arada bir konuşuyoruz. Onun dışında arkadaşlarımla konuşuyorum onlar teselli veriyor benim abim de aynı durumda yengemde böyle sabret falan diyorlar.

Bireyin çevresinden aldığı araçsal desteğe bakıldığında, maddi anlamda bireyin kimseden yardım almadığı, sadece kurban bayramında komşuların evine et getirdiği belirtilmektedir. Bireyin hayatında pratik yardım, somut yardım anlamında ise, kimseden sosyal destek almadığı sadece zaman zaman çocuklarını komşuya bıraktığı görülmektedir.

Araştırmacı: Maddi durumun yetmediği zamanlarda sana yardım eden hiç mi kimse olmadı?

Yok, abla yok Allah inandırсын seni bir muhtarın bana verdiği bir sosyal hizmet kurumunun bana verdiği. Allah sizden razı olsun onun dışında bir şey yok. Onun dışında kişilerden bir şey yok. Yok, kimseden bir şey gelmedi konu komsu.

...

Araştırmacı: Peki çocuğunuz hastalığına bakılması gerektiğinde kimse yardımcı oluyor mu? Anneniz falan geliyor mu?

Yok abla.

Araştırmacı: Diyelim ki sen hasta oldun kimse gelmiyor mu sana çocuklara bakmaya?

Yok abla kimse yok.

Araştırmacı: Bir çorba pişirenin de olmuyor mu?

Yok, abla ben güçlü durmaya çalışıyorum 2 tane çocuk var daha küçük.

..

Araştırmacı: Sen komsularınla bir şey konuşmuyorsun onlar çocuğa bakmaya veya bir ihtiyacın var mı diye soruyorlar mı?

Yok, abla ama şu an çocuklarım hasta hastaneye götürdüm komşuya bıraktım.

...

Araştırmacı: Komsularının sana somut şekilde yararının dokunduğu bir şey hatırlıyor musun?

Yok, abla en son kurban bayramında bana et getirmişlerdi.

Araştırmacı: Yardımı maddi olarak düşünme sadece?

Yok anladım abla. Söyleyemediğim için bir şey yapamıyorlar.

Araştırmacı: Kira ödeyemediğini falan biliyor dedin ev sahibi?

Yok, abla yok öyle bir şey yok.

Araştırmacı: Kendilerinin durumları var mı sence? Sana isteseler yardım ederler mi?

Ev sahibim ederdi abla etse o bana yardım ederdi diğerleri yok yanlış anlama da abla kimsenin kimseye hayrı yok.

Bireyin çevresinde algıladığı sosyal desteğe bakıldığında, duygusal anlamda ailesinin ve arkadaşlarının sosyal desteğini aldığı görülmektedir. Birey duygularını paylaşma, psikolojik olarak kendini iyi hissetme, kendini değerli hissetme gibi duygusal desteği

sadece aile ve kısmen arkadaşlarından deneyimlediği görülmektedir. Maddi yardım alma konusunda bireyin sosyal çevresinden sosyal destek deneyimlemediği anlaşılmaktadır.

4.2.1.4.4. Hayatı Güçleştiren Probleme Yüklenen Anlam ve Algılanan Sosyal Destek

Görüşmenin dördüncü bölümünde bireyin hayatını güçleştiren problemin öyküsü, bu probleme yüklediği anlam ve bu sorunlarla mücadele sürecinde sosyal çevresinden deneyimlediği sosyal desteğe dair sorular yöneltilmiştir. Çalışmanın teorik bölümünde, sosyal desteğin tampon etkisi olarak bahsedilen boyutuyla, bireyin zor durumla başa çıkmasında ona yardım eden sosyal destek deneyimine odaklanılmıştır.

Melek'in hayatını güçleştiren, "problem" olarak nitelediği süreç, evlilik sürecinden sonra eşinin uyuşturucu kullandığını öğrenmesi ile başlamıştır. Bu süreç bireyin hayatını güçleştiren sorunların birinci boyutunu oluştururken, bireyin hayatını güçleştiren sorunların ikinci boyutunu ise bu sürece bağlı olarak yaşadığı maddi yoksunluk ve evlilikte sorunlarının artmasıyla da yaşanan psikolojik zorluklar oluşturmaktadır.

"3 senelik evliyim. 2,5 senedir bu pisliğin içindeyim. Eşimin bu pisliğinin içindeyim. Böyle işte abla, çalışmıyor. Eve gel dolaba bak istersen hiçbir şey yok. Yani artık stres, sinirden kollarım uyuşuyor. Artık kollarım uyuşuyor ben bu sefer hastalık sahibi olmaya başladım. Bağırsaklarda sıkıntı midede sıkıntı böbrekler ağrımaya başladı henüz hastaneye gitmiş değilim randevum var Allah izin verirse gideceğim. Dayak dahil görüyorum o kıvama geldik öyle bir evliliğim var. AMATEM bilir misiniz? şimdi onun peşine düştük bakalım ne olacak? 2 tane çocuk var."

..

"Araştırmacı: Burada mı tanıştınız eşinle nasıl oldu? Görücü usulü mü oldu?"

Karışık bir şey oldu. (Gülüyor) geldi istedi 3 ay içinde evlendik. Sonra bu pisliğin içinde olduğumu fark ettim.

Araştırmacı: Haberiniz yok muydu?

Yok, hiçbir şekilde haberim yoktu ne anadan ne babadan haber geldi böyle bir pisliğimiz var diye. Onlar herhalde bırakır gider diye düşündüler. Yuva yapmaya çalıştılar yuvanın içine de oturdular.

Araştırmacı: Yani evlenmeden öncede varmış?

Varmış 6 senedir kullanıyormuş bu pisliği.

Araştırmacı: Peki, kullandığı pahalı bir şey mi bunu almak, nasıl para yetiştiriyor?

Şunu söyleyeceğimiz size 3-5 kuruş getiriyor ya bana Ahmet'ten 50 lira almıştım Mehmet'ten 100 lira almıştım Necdet'ten 200 lira almıştım öyle borçtan onun pisliğini ödüyorum ben. Şu an buradan aldığım yardımdan haberi yok söylemiyorum. Çocuklarıma harcıyorum çocuklarımla mamasıydı üstüydü bunları alayım diyorum. Çocuklarda reflü var mide rahatsızlığı, her türlü şeyi yiyemiyor benim çocuklarım mama alıyorum.

...

"Şu an yok işte hastaneye gideceğim böbrek çok rahatsız bir de karnım çok ağrıyor midemin ağrısından sabaha kadar uyuyamadığım oldu. Bu da stresten diyorlar buna doktora gitmişim ben bundan birkaç ay önce stres yapma dedi bana. İşte endoskopi yapacaklar bana inşallah onun randevusunu bekliyorum. Kanseri olacağı öyle görünüyor."

...

“Yetişemiyorum abla çocuklarım orda duruyor istediğim hiçbir şey yapamıyorum giyecek bir şeyim yok belediyein bir kösesi var ya oradan seçtim ayırdım bu üstümde giydiklerim. Hiçbir şey alamıyorum bir bayramım güzel geçti etek vs. almıştım.”

Bireyin artan maddi sorunlarla birlikte evliliklerinde ciddi sorunların olduğu, eşinden şiddet gördüğü de anlaşılmaktadır.

“İyi olduğu zamanlarda iyi de çok kavgamız oluyor maddiyatsızlıktan. Buraya geldim ben ilk sefer dudak içten patlamıştı gözüüm mosmor sırtım mosmor burada görenler sadece yüzümüz gördüler sırtımı gösteremedim. Tutamıyorum abla gideceğim dedi an tamam git diyeceğim o biçim abla. Otur dediğimde bana dikleniyor tartışmıyorum git diyorum. Tartışınca da olan bana oldu abla ona hiçbir şey olduğu yok olan hep bana oldu zaten. Benden çıkıyor o sinirler stresler.”

...

“Dün ağladım ya ağladım artık kendimi sıkmaktan kollarım uyuşuyor. Gitme yapma dedim.”

Duygusal destek değerlendirildiğinde, ailesinin bu süreçte Melek’i yalnız bırakmadığı görülmektedir.

Yok, olmadı ablam destek olur tedavi ettirir peşinden koş der, abla diyorum hangi birinin pesinde kosayım diyorum benim eşimle beraber 3 çocuğum var sayılır.

Araştırmacı: Senin eşinin tedavisi konusunda cesaretlendiren ablan mı yani?

Ablam, annem. Olsun dediler senin de erkek kardeşin var, o da öyle o da olabilirdi. O çukura düşmüş, o da istemez böyle olmasını falan tesellilerle destek oldular. Sonra kendime geldim, baktım böyle olacak gibi değil. Aldım hastaneye önce. Kaymakamlığa gittim onların yardımıyla yönlendirmesiyle AMATEM’e gidiyoruz.

Bireyin duygusal destek konusunda AFAD kurum çalışanının sağladığı duygusal sosyal desteğin sorunu ile mücadele etmede önemli bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

“Tabi bir annemle konuşuyorum arada bir AFAD’a gidiyorum Ali beyin yanında çalışan bayanlarla konuşuyoruz.”

...

Araştırmacı: Peki, onların ilgileri nasıldı seni nasıl rahatlatmaya çalıştılar?

İyiymi çok şükür.

Araştırmacı: Peki, size bu süreçte sana akıl veren, seni yönlendiren kim oldu?

Ablam oldu, kendim oldum bir de kaymakamlık bana çok destek verdi. Ahmet bey bana çok moral oldu.

Araştırmacı: Ali Bey dediğin kim?

AFAD bölümünde Trabzonlu.

Araştırmacı: Nerden tanıdınız onu?

Bağımlılık bölümüne gittik oradan afat bölümüne yönlendirdiler afattan da Erenköy’e gittik. Emin olun annemden babamdan kendimden Ali beyin desteği oldu. Konuşması bana moral oldu sabret dedi vs. bana moral oldu eskiden kimseyle konuşmuyordum.

Araçsal desteğe bakıldığında, Melek’in sosyal çevresinin, sorunla ilgili araçsal sosyal desteğine rastlanılmamıştır.

4.2.1.4.5. Problemlerle başa çıkmada sosyal sermaye ve sosyal desteğin kullanımı ve kuruma başvurma hikâyesi

Görüşmede beşinci bölümde yöneltilen soruların amacı ise, bireyin hayatını güçleştiren sorun karşısında problemi ile başa çıkma yöntemlerini kavramak, sosyal sermaye, sosyal destek potansiyelini harekete geçirip geçirememeye deneyimlerini anlamak ve yetersiz sosyal destek, sosyal sermaye potansiyeli karşısında sosyal sermaye, sosyal desteğe erişememe deneyimleri ile sosyal hizmet kurumuna başvurma hikâyeleri arasında ilişki kurmaktır.

Melek için hayatını güçleştiren sorunların başlangıcı, eşinin uyuşturucu kullandığını öğrenmesi olduğu görülmektedir. Eşinin uyuşturucu kullanma durumu, maddi imkânsızlıklar, evlilikte sıkıntılar ve psikolojik, fizyolojik rahatsızlıklar olarak bireyi etkilediği görülmektedir. Bireyin bu süreçte eşinin uyuşturucu sorunu ile ilgili problem çözme yöntemi geliştirerek tedavi sürecini başlattığı ve sürdürdüğü, evlilikteki sorunları için eşiyle zaman zaman konuşarak aralarındaki sorunları çözme konusunda problem çözme yöntemi geliştirmeye çalıştığı ve maddi sorunları ile ilgili çevresinden sosyal destek deneyimlemediğinden dolayı etrafındaki yardım kaynaklarına ulaşma hususunda kaymakamlık, muhtarlık ve diğer kurumlara ulaşmak için zayıf bağlarını harekete geçirmek için çaba sarf ettiği görülmektedir.

Bireyin hayatını güçleştiren bu sorunları aşmada, çevresine problemlerini anlatması bireyin sosyal desteğe erişebilmesi konusunda önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Bu süreçte bireyin çevresiyle bu konuyu konuşmada isteksiz olduğu anlaşılmaktadır. Bireyin sadece belli kişilerle sorununu paylaştığı görülmektedir. Aile ve arkadaşlarıyla sorununu paylaştığı, daha uzak çevresinden örneğin komşularından bu durumu sakladığı anlaşılmaktadır.

“Ne olursa olsun ana yüreği dayanmaz konuşuyoruz dertleşiyoruz ama babama hiçbir şekilde bir şey diyemiyorum babam rahatsız yatıyor yani. Bir şey desem adam üzüntüden ölür yani.”

...

Yok söylemiyorum abla ev sahibim bilse. İçki içtiğini biliyorlar sarhoş görmüşler birkaç kez. Desem ki bu pisliği (bonzai) içiyor beni evde tutmazlar. Öyle bir insan değiller çünkü temiz insanlar öyle söyleyeyim ben size.

Bireyin yaşadığı sıkıntılardan ötürü psikolojik olarak kendini rahatlatmak için zaman zaman arkadaşlarıyla görüştüğü ve onlara problemini anlattığı anlaşılmaktadır. Bu ise bireyin, psikolojik durumunu iyileştirmek için başvurduğu problem çözme stratejilerinden biri olarak değerlendirilebilir. Birey bu bağlamda, psikolojik destek maksatlı sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini harekete geçirmektedir.

Mesela şu an 2 tane arkadaşım var yazdığım arada bir görüşüyoruz 2 haftada birçok sık olmasa da onlar geliyor ben gidiyorum.

Araştırmacı: Çok dolduğun zaman onlarla konuşuyor musun?

Tabi anlatıyorum böyle sıkıntılar içindeyim diyorum.

...

“Haberleşiyoruz kendimi ferahlatıyorum (arkadaşlarımla). Konuşuruz derdimi anlatıyorum sabret diyorlar Allah büyük diyorlar o şekilde bana teselli veriyorlar. Kendi komşularıma bir şey anlatamıyorum.”

Bireyin sorununu çevresine açması, sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini harekete geçirmede en önemli noktalardan birini oluşturmaktadır. Bireyin aile ve arkadaşlık ilişkileri dışında sorununu enformel kaynaklarından başka kimse ile paylaşmaması ve bu konuda kaygı duyması bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini harekete geçirme hususunda önünde önemli bir engel olarak gözükmektedir. Bu bağlamda bireyin sorununu sadece aile ve arkadaşlarına açması, sosyal sermaye potansiyelini ve sosyal destek potansiyelini aile ve arkadaşlarının onlara sunduğu sosyal destekle sınırlandırmaktadır.

Bireyin eşinin tedavi süreci ile ilgili, problem çözme yöntemleri geliştirdiği, eşinin tedavisini takip ettiği görülmektedir. Bireyin bu süreçte Erenköy’de ve kurumun yönlendirmesi ile AFAD’da tedaviyi sürdürdüğü görülmektedir.

Araştırmacı: İstekli mi şu an tedaviye?

şu an istekli değil benim zorumla ona kalsa yapmaz. Hap tedavisi görüyor şu an bakalım ne olacak abla. O da fayda etmiyor onu içiyor, onu (bonzai) da içiyor.

...

Araştırmacı: Eşinin düzeleceğine inanıyor musun?

Derler ya abla umut. Tedavi olacak doktorlar elinden geleni yapacak inşallah düzelecek.

...

“Halit Bey var kaymakamlıkta onunla görüştüm Halit Bey böyle böyle dedim gidersen bu çocuk daha çok boşluğa düşer dedi, buna yardımcı olmaya bak dedi, yanında durmaya bak dedi. Sen de bırakıp gidersen daha çok boşluğa düşer dedi. Onun bize bizim ona ihtiyacımız var dedi o şekilde Halit beyi dinliyoruz. Yanında duruyoruz inşallah tedavisi olur abla.”

Bireyin eşi ile problemlerini çözmek için konuşmaya çalıştığı, aralarındaki problemleri çözmek için orta yolu bulma konusunda strateji geliştirdiği de görülmektedir.

“Konuşuyoruz eşimle niye böyle yapıyorsun çocuklarımız var kirayı ödememiz lazım diyorum. Beni geç aileni geç çocuklarını düşün diyorum.”

...

“Eşime bana niye mutluluk vermiyorsun dedim bak ne kadınlar orda burda kocaları olduğu halde bak diyorum sen bana bu pisliği yaptığın halde ben senin canını yakmıyorum neden bunları yaşıyorsun ben bunları hak ediyor muyum diyorum. Çocuklarını al gezdir sahile götür bizi bir çekirdek al. O an nasıl alırım nasıl içerim o onu düşünüyor.”

Bireyin maddi sorunlarını çözmede katkı sağlaması için bir süre evlere temizliğe gittiği, ama iki küçük çocuğunun olması ve sağlık sorunlarından ötürü çalışmaya devam edemediği anlaşılmaktadır.

“Çalışamıyorum, çocuklarıma bakıyorum. İkisi de bebek daha.”

...

Araştırmacı: Peki, bundan önce çalışıyor muydun bir yerlerde hiç?

Temizliğe gittim abla ben hamileydim, 6 aylıktım, o şekilde birkaç kere temizliğe gittim evler

sildim süpürdüm turnak attı benim şuram çatlamıştı bıraktım o işi çocuklar dünyaya geldi ondan sonra yapmadım.

Bireyin maddi sorunlarını çözme hususunda, çevresinde sağlanan yardımları alma konusunda, muhtarla, kaymakamlıkla iletişim kurmaya çalıştığı ve bu sayede birçok yardıma ulaştığı görülmektedir. Bu anlamda bireyin, enformel sosyal kaynaklarından elde edemediği yardımları formel kurumlardan elde etmek için zayıf bağlarını harekete geçirmek için çaba sarf ettiği görülmektedir.

“Kıramı 5 aydır ödeyemiyorum kaymakamlığı aradım gelin bana yardımcı olun dedim. Ev sahibine çıkmışlar böyle böyle diye, bilmiyorum abla ne olacak sonumuz böyle bilmiyorum.”

...

“5-6 aydır ödeyemiyorum kıramı, kaymakamlık 1-2 kere 300 lira yardım verdi”

...

Araştırmacı: Muhtara gittin mi hiç yardım vs. istemeye?

Muhtarlığa gittim bir koli erzak verdiler bana.

Araştırmacı: Muhtar tanıyor mu seni biliyor mu durumunu anlattın mı?

Biliyor durumumu.

Araştırmacı: Yardımı oluyor mu hiç sana?

Bir abla getirdi bana. Dediler sana bir miktar para vereceğiz 300 küsuratlı para verdiler. Mahalle başkanı mı ne diyorlar ona tam bilmiyorum. O şekilde para yardımı oldu bana bayramdan önceydi çocuklarıma bir şeyler almıştım bayramlık. Kendime bir şeyler aldım ne etek var ne üst var o şekilde bir şeyler aldık.

Bireyin akıl alma, cesaretlendirme konusunda da kurumdaki çalışanların bilgilerinden faydalanmaya çalıştığı görülmektedir.

Bir annemle konuşuyorum bir de arada bir AFAD’a gidiyorum Ali beyin yanında çalışan bayanlarla konuşuyoruz.

Araştırmacı: Ali Bey seni cesaretlendirdi mi?

Tabi çok cesaretlendirdi, kâğıt aldı verdi gerekirse polis zoruyla götürttür dedi bana yol gösterdi. Yolu biliyorum ama nasıl gideceğimi bilmiyorum dedim. Allah büyük ben çok cesaretlendim Ali Bey sayesinde.

..

“Halit Bey var kaymakamlıkta onunla görüştüm Halit Bey böyle böyle dedim gidersen bu çocuk daha çok boşluğa düşer dedi buna yardımcı olmaya bak dedi yanında durmaya bak dedi. Sen de bırakıp gidersen daha çok boşluğa düşer dedi. Onun bize bizim ona ihtiyacımız var dedi o şekilde Halit beyi dinliyoruz.”

Melek’in problem çözme yöntemlerine bakıldığında, hayatını güçleştiren sorunlarla ilgili çözümler üreterek stratejiler geliştirmeye çalıştığı görülmektedir. Bireyin bu bağlamda, öncelikle kendi potansiyelini ortaya koyarak, eşinin tedavisine yardımcı olduğu, eşiyle arasındaki sorunları çözmek için ortak bir dil yakalamaya çalıştığı, psikolojik olarak yıprandığında ve dolduğunda ise arkadaşlarına, ailesine sorunlarını anlatarak ferahlamaya çalıştığı, maddi sorunlarını hafifletmek için ise kısa süreli bir işte çalışmayı denediği görülmektedir.

Diğer yandan birey, sosyal hizmet kurumuna başvurmadan önce, muhtarlıkla, kaymakamlıkla, AFAD'taki kurum yetkilileri ile kurduğu zayıf ağırları hareketlendirerek, sosyal yardımlara ulaşmak için sosyal sermaye potansiyelini de harekete geçirmeye çalıştığı görülmektedir. Bireyin tedavi sürecinde kazandığı zayıf ağırları (örn: AFAD yetkilileri) akıl alma, cesaretlendirme, bilgi sağlama gibi noktalarda da harekete geçirme konusunda çabaladığı görülmektedir.

Bireyin, enformel sosyal kaynaklarından her ne kadar psikolojik destek sağlasa da, araçsal destek sağlama konusunda deneyim yaşayamamıştır. Birey bu durumun arkasındaki en temel etken olarak, sorununu paylaşamaması ve çevresindeki kaynak yetersizliği olduğunu belirtmektedir.

(Sorunlarımı) Söyleyemediğim için bir şey yapamıyorlar komşularım.

...

Araştırmacı: Çevrem tarafından bana imkân sağlansaydı daha başka olurdu diyor musun?

Demez miyim düşünüyör insan tabi.

Araştırmacı: Peki, ailenin olsun komsunun olsun desteği olsaydı?

Ailemde gözüüm yok abla kendi imkânları yok abla çünkü.

Bireyin sosyal hizmet kurumuna başvurma hikâyesine bakıldığında ise, maddi imkânsızlıklardan ötürü önce belediyeye daha sonra ise sosyal hizmet kurumuna başvurduğu görülmektedir. Bireyin “çaresiz kalma”, “dayanamama” sebeplerinden ötürü kuruma başvurduğu görülmektedir.

“İlk belediyeye gittim 2,5 sene öncesine kadar.”

...

“Maddi imkânsızlıklardan dolayı gittim şu ana kadar ben oradan (belediyeden)5-6 kez yardım aldım 1,5 sene oluyor herhalde.”

...

“Çaresiz kaldığım için, hale daha öyleyim, şu an sosyal hizmet kurumundan aldığım yardım, belediyeden aldığım, muhtarın yönlendirdiği kadının verdiği şu an bunlarla ayakta duruyorum.”

Bireyin sosyal hizmet kurumuna başvurma ve devletten yardım isteme durumuna olumsuz anlam yüklediği görülmektedir.

Araştırmacı: Zor geldi mi gelip devletten yardım istemek?

Çekindim çok çekindim Allah var biliyor. Niye dedim kendi kendime bu duruma düştüm dedim.

Araştırmacı: Kim devlete başvurur sence?

Fakirler başvurur tabi, çaresiz insanlar başvurur diye düşünüyorum zengin olup da devlete başvurmak helal değil diye düşünüyorum. Devletimizin sırtı yere gelmesin.

Bireyin, kuruma başvurmaya olumsuz anlam yüklese de, devlet yardımını öncelediği görülmektedir. Birey buna sebep olarak ise, enformel yardım talep etmenin daha sonra ilişkide “başa kakma” gibi sorunlara neden olduğunu belirtmiştir.

“Devleti tercih ederdim. Çünkü başa kakan insan çok öyle yaptım şöyle yaptım kendi öz

bacısı bile söyler ama devlet öyle değil gelir elinden geleni yapar yapamazsa geri gönderir yapacak bir şey yok.”

Diğer yandan bireyin sosyal yardım alma ve ulaşmayı sosyal bir hak olarak görmediği anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Sana yardım etmek konusunda devleti yardım etmek zorunda görüyor musun?

Hayır, gelirim derdimi sıkıntımı anlatırı, başvururum yapılacak bir şey varsa yaparlar Allah rızası için diyorum zaten.

Bireyi kuruma yönlendiren sebeplere bakıldığında, bireyin öncelikle maddi yoksunluğunu gidermek maksatlı kuruma başvurduğu görülmektedir. Sosyal çevresindeki kaynak yetersizliği, özellikle maddi konularda bireyin sosyal çevresinden hiçbir yardım alamamasına neden olmuştur. Diğer yandan bireyin, eşinin uyuşturucu kullanıyor olması ve çalışmaması durumu bireyin utanma, etiketlenme, elindeki imkânları kaybetme gibi korku ve kaygılardan ötürü sorununu çevresine açamamasına neden olmuştur. Bu durum ise, enformel kaynaklarındaki sosyal sermaye-sosyal destek potansiyelini harekete geçirme konusunda bireyin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

Bireyin kuruma başvurmadan önce, elde ettiği sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli ile kuruma başvurma arasındaki ilişkiye odaklanıldığında ise, bireyin sosyal ağlarının fonksiyonlarına bakıldığında, psikolojik destek konusunda bireyin ailesinden ve arkadaşlarından sosyal desteği deneyimlediği görülmektedir. Araçsal destek konusunda ise, bireyin sosyal destek deneyimlemediği ya da çok cüzi miktarda deneyimlediği görülmektedir.

Bireyin sosyal sermaye potansiyeli değerlendirildiğinde, öncelikle sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı bir konumda olduğu görülmektedir. Bireyin eğitimi tamamlamaması, ailesinin göç hikâyesi ile İstanbul'a yerleşmesi ve ekonomik durumlarını düzeltememesi gibi nedenler bireyin sosyal konumundaki dezavantajlılık durumunu nitelemektedir. Bireyin ağ içindeki konumuna bakıldığında ise, bireyin mevcut sosyal ağlarının genel itibarıyla dayanışmacı sosyal sermaye potansiyeli barındırdığı ve sosyal ağlarının genel itibarıyla homojen bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bireyin mevcut sosyal ağlarındaki bireylerin, genellikle kendisi ile aynı sosyal konumdaki bireylerden oluştuğu görülmektedir. Bu durum bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini ve getirilerini mevcut sosyal ağlarının imkânları dahilinde kısıtlamaktadır.

Bireyin ağ içindeki konumuna bakıldığında, dayanışmacı ağların baskın olması ve sahip olduğu ağların kaynaklarının da sınırlı olması ancak daha zayıf ağlarla kurulan ilişkiler sonucunda bireye birtakım getirilere ulaşabileceğini göstermektedir. Bu durum ise, öncelikli olarak bireyin çabasını gerekli kılan bir noktayı yani eylemin etkisini göstermektedir. Birey, sosyal sermaye potansiyelini kullanma ve hareketlendirme konusunda motivasyona sahiptir. Bu bağlamda kuruma başvurmadan önce, psikolojik destek sağlama konusunda dayanışmacı ağlarını kullandığı görülmüştür. Sorununu yakın çevresine açması, onların eşinin tedavisi konusunda yüreklendirmesi, motivasyon sağlaması gibi birtakım psikolojik sosyal destekler bireyin dayanışmacı ağlarından elde

ettiği sosyal desteği göstermektedir. Diğer yandan bireyin enformel sosyal kaynaklarından deneyimleyemediği araçsal sosyal destek konusunda ise daha zayıf bağlarını harekete geçirme konusunda motivasyon taşıdığı görülmektedir. Bireyin muhtarla, kaymakamlıktaki çalışanlarla, AFAD'taki kurumların çalışanları ile formel kurumun bir üyesi olarak kurduğu ilişkilerin dışında, bireyin zaman zaman kuruma gidip çalışanlarla konuşması, muhtarlığa zaman zaman gitmesi kurduğu özel ilişkilerin olduğunu göstermektedir. Bireyin çalışanlarla kurduğu bu özel ilişkiler sonucu bilgi, tavsiye, yönlendirme ve maddi kaynaklara ulaşma hususunda avantaj sağladığı yani zayıf ağlarındaki sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini bilinçli eylemleri ile harekete geçirdiği görülmüştür.

4.2.2 Sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek durumu

Söz konusu durumu aydınlatmak amacıyla Kadıköy bölgesinde araştırma kriterlerine göre kentli olma özelliklerini taşıyan dört farklı bireyin sosyal destek ve sosyal sermaye deneyimi durumları incelenmiştir.

Bu kısımda öncelikle her birey kendi içinde irdelenmiş, ardından söz konusu durum için analitik bir değerlendirme yoluna gidilmiştir.

Araştırmada görüşülen bireylerin kimlikleri etik değerler nedeniyle gizli tutulmuş, takma isimler belirlenmiştir.

4.2.2.1. Daniel'in sosyal sermaye ve sosyal destek durumuna ilişkin bulgular

Daniel'in Hikâyesi

29 yaşında, İngiltere doğumlu. Oxford Üniversitesi mezunu. 4 kardeşler. Kardeşlerinden iki kız kardeşi ağır engelli. Annesinin psikolojik durumunun iyi olmaması ve babasının kardeşleriyle ilgilenememesinden dolayı kardeşlerinin bakımını üstlenmiş. Annesi İstanbul doğumlu Türk, babası İngiltere doğumlu ve İngiliz. İlkokul ve ortaokulu İstanbul'da okumuş, lise ve üniversite ise İngiltere'de tamamlanmış. Çalışmıyor, sadece kardeşlerinin bakımıyla ilgileniyor. Üsküdar Sosyal Hizmet Merkezine kardeşlerinin bakımını üstlendiği için engelli bakım yardımı konusunda başvurmuş.

4.2.2.1.1. Demografik özellikler

Yaş: 26

Cinsiyet: Erkek

Medeni Durum: Bekâr

Çocuk Sayısı: -

İş durumu: Çalışmıyor

Eğitim Durumu: Yüksek Lisans

Memleket: İngiltere

Sosyal Güvence: Yok

Gelir Kaynağı: Yok

4.2.2.1.2. Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağların Görünümü

Bireyin yaşam öyküsü

Araştırmada bireyin yaşam öyküsü, kırlı ve kentli olmanın özelliklerini taşıyan bireyleri seçebilmek için belirleyici bir kriter olarak görülmüştür. Daniel'in yaşam öyküsüne bakıldığında, İngiltere'den İstanbul'a geliş hikâyesine sahip olduğu görülmektedir. Daniel için kuruma başvuranlar arasında, Oxford Üniversitesi mezunu olması, Erenköy muhitinde ikamet etmesi gibi bireyin sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı olduğunu gösteren birtakım ayrıntılara odaklanılmıştır.

Daniel'e sorulduğunda, İngiltere ve Türkiye arasında geçen bir yaşamının olduğu görülmektedir. Ailesinin hala İngiltere'de olduğu, yaşamının büyük çoğunluğunun İngiltere'de geçtiği anlaşılmaktadır.

“İngiltere’de doğdum, İlkokul ve ortaokulu burada okudum, liseyi karışık hem orada hem burada. Yani çoğunlukla hem buradayım hem oradayım. Ama 4-5 senedir Türkiye’deyim.

Araştırmacı: Buraya dönme hikâyeniz peki nasıl oldu?

Kız kardeşimin boynunda büyük bir sorun gelişti. Doktor İngiltere’de ameliyat etmeyi reddetti. Bu hikâye biraz daha uzun, kardeşimi hükümet ailemden almak istedi kötü bakılıyor diye. Aynı anda bu boyun hastalığı başlangıç gösterdi. Bu 4-5 ay sürdü ben aynı süreç içerisinde hem kardeşimi hükümetten kendi üzerime almak istedim, en sonunda geri verdiler, hem de onun tedavisi ile ilgilendim. En sonunda İngiltere’deki doktorlar kardeşimin tedavisinin olmadığını söylediler, ama ben buna inanmadım reddettim. Türkiye’ye getirdim ve Türkiye’de ameliyat etmeyi kabul ettiler ve ameliyat oldu çok başarılı geçti. Ameliyat olmasaydı ölecekti, çok ciddiymiş kemiği kaymıştı. Felç olmuştu nerdeyse kolu ayakları oynayamıyordu en sonunda. Sonra ameliyattan sonra burada kaldı, ben de burada kalmaya karar verdim. Zaten Türkiye’yi de seviyorum. Diğer kardeşim de buradaydı. Sonra baktım kardeşlerimle benden daha iyi kimse ilgilenmiyor. Ben ilgilenmezsem sonlarının daha kötü olacağını fark ettim. O yüzden en iyisi hep yanımda tutayım dedim.

Bireyin İstanbul’a geliş hikâyesinin tercih sonrası olduğu anlaşılmaktadır. Herhangi bir geçim sebebi ya da zorunlu bir göç hikâyesinin aksine birey İstanbul’da kardeşleriyle yaşamayı tercih etmiştir. Bireyin geçmiş hikâyesine bakıldığında, aile hikâyesinde sorunlu dönemlerin bireyin bu kararı almasında etkili olduğu görülmektedir.

“Babaannem bakıyordu hayattayken kardeşlerime. Babaannem ve babam. Yani çok az annem, annem biraz sorunlu da. Ama çok kötü ilgileniyorlardı o yüzden ben kendim ilgilenmeye karar verdim.

“Annem akıl hastanesinde yattı uzun süre bu da anneannemden kaynaklı. Babam zaten hep der, senin annen aklının bu kadar sorunlu olmasının ya da hastaneye yatırılmasının sebebi anneannen der.”

Araştırmacı: Peki, şu anda anne babanız aynı evde yaşamıyorlar mı?

Evet, evliler ama birlikte yaşamıyorlar. Annem çok bakımsız ve pis yani ciddi sorunları var. Bu da babamla bir ilişki içinde olmasını imkânsız hale getiriyor.

Araştırmacı: Kardeşlerinizin engelli olmasının nedeni, annenizin sağlık sorunları olmasıyla ilgisi var mı?

Onunla çok ciddi ilgisi var. Annem hamileliğinde ben kötü anları hatırlıyorum, ben okula gidiyordum, annem 10 ay boyunca günde belki 4 paket sigara bitiriyordu ve belki 8 çeşit bira içiyordu ve bunu 8-9 ay yaptı. Ben hatta kendime kendime sorardım bir insan yemek yemeden böyle nasıl bir hayat sürer diye. Hiç anlayamadım. Meğerse o dönemde hamileymiş. İkinci hamileliğinde de birincisine benzeyen senaryolar geçti. Aslında benim bir de ablam var. Ablamı İngiltere'deyken hükümet aldı, onu 1 yaşındayken almışlar. Ben onu hiç görmedim hayatım boyunca.

Araştırmacı: Nerede yaşadığını biliyor musunuz?

Babam biliyor sadece. Ama görmesine izin veriyorlar mı bilmiyorum.

Araştırmacı Kurumda mı kalıyor?

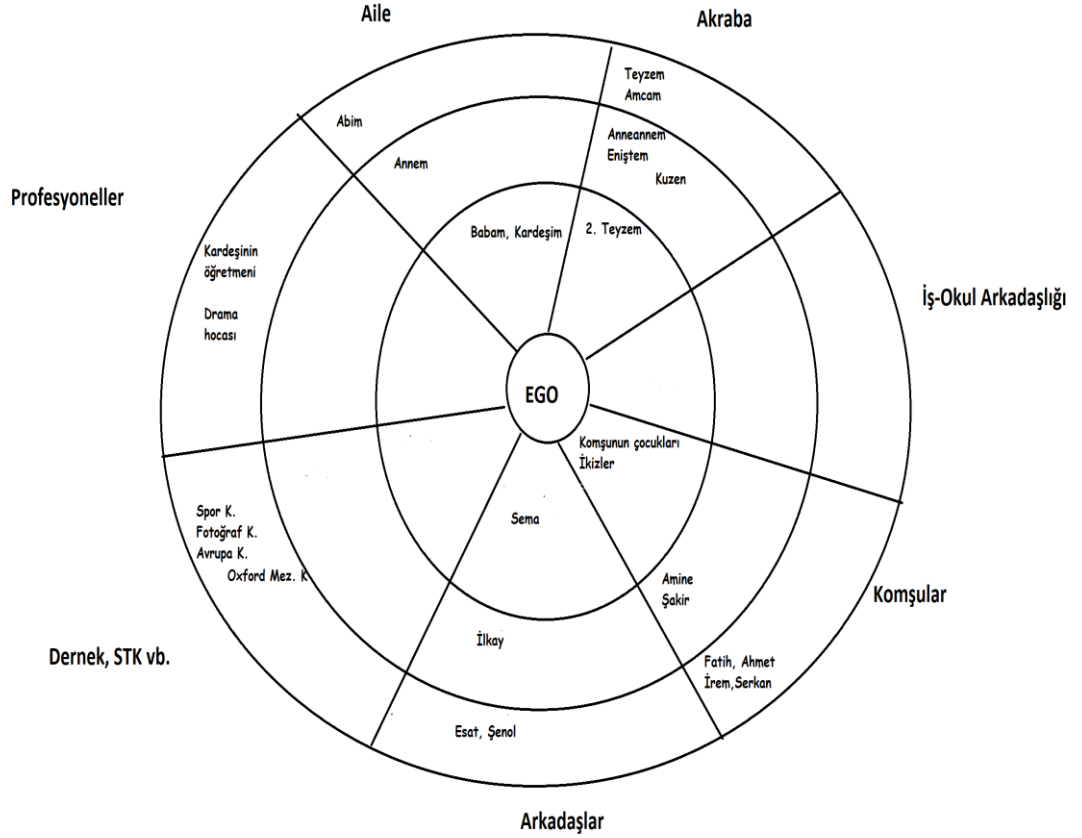
Önce kurumda kalmış, sonra hükümet onu bir aileye vermiş.

Bireyin yaşam öyküsüne bakıldığında, aile içi sorunların ciddi boyutta olduğu, aile üyeleriyle birlikte Daniel'in de bu durumdan etkilendiği ve şu anki hayatını şekillendiren kararları almada bu sürecin çok etkili olduğu görülmektedir.

Bireyin Sosyal Ağlarının Görünümü

Görüşmenin bu kısmında, katılımcıya aşağıdaki şema gösterilerek, kendisine (ego) yakınlığına göre, çevresinde görüştüğü insanları yazması istenmiştir. Araştırma açısından bu şema araştırmacıya bireyin sosyal ağlarının görünümü hakkında genel bir bakış açısı sağlayacaktır. Şemadaki bireyler tek tek sorularak kurulan ilişkinin niteliği hakkında bilgi toplanmış, bireyin ilişkiye yüklediği anlamlar sorulmuştur. Bu şemada bireyin yazmış olduğu isimlere müstear isimlerin yazılması araştırmanın etik ilkeleri açısından gerekli görülmüştür. Dolayısıyla katılımcının kendi el yazısı ile doldurduğu şema ve şemadaki bireylerin gerçek kimliği araştırmacı tarafından gizli tutulmuştur.

Şekil 18. Daniel'in Sosyal Ağ Şeması

Daniel'in sosyal ağlarının görünümüne bakıldığında, sosyal ağlarının kısıtlı olmadığı hatta zengin bir çevreye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bireyin sosyal faaliyetlerde bulunduğu, neredeyse tüm sosyal ağ gruplarıyla temas içinde olması da göz önüne alındığında heterojen bir ağa sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmacının sorduğu sorularla, aile, akrabalık, arkadaşlık, komşuluk ilişkileri ve diğer formel ilişkileri sorularak, Röhrle'nin (1994) belirlemiş olduğu sosyal ağların ilişkisel özelliklerinden, ilişkinin güçlü veya zayıf olması (yoğunluk ve samimiyeti), iletişim sıklığı, ilişkinin süresi (stabilitesi), ilişkinin aktifliği gibi kriterler göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. Bunun dışında, sosyal ağın yapısal özelliklerinde, bireyin sosyal ağın büyüklüğü göz önünde bulundurulmuştur.

Daniel'in sosyal ağ şemasında, babasının ve engelli kız kardeşlerinin kendisine en yakın yerde konumlandığı, anne ve abisinin ise sonra geldiği görülmektedir. Annesi, babası, erkek kardeşi İngiltere'de olan Daniel, kız kardeşleriyle birlikte aynı evde yaşamaktadır. Bireyin aile ilişkilerindeki yakınlığı sorulduğunda Daniel'in özellikle engelli

kardeşlerine yoğun sevgi beslediği sözlerinden anlaşılmaktadır. Babası ise, aile üyeleri arasında kendisini en yakın hissettiği kişidir.

“Babam bizi merak ediyor, telefonla filan çok arıyor çok ilgileniyor ama orada kalıyor.”

“Annem kendini iyi hissettiğinde arar sorar, bu 6 ayda 1 senede bir olur. Yakından sempatik sorar ama bunu çok iyi sağlayamaz. Belki duygusal dünyası çok bozuk olduğu için sürekliliği sağlayamıyor.”

“Abimle aram baya bir uzak.”

“Abim küçükken beni döverdi. Beni baya baya döverdi. Küçükken 4 defa filan kolum kırıldı bu yüzden. Abim beni sevmez. Anneannemle annemle aram iyi olursa, aram kötü olsun diye elinden geleni yapar.”

“Ben kardeşlerimi çok seviyorum. Onlarla küçüklüklerinden beri çok yakından ilgilendim. Ya ben kardeşlerim doğduğunda onların engelli olduğuna inanmak bile istemedim. Çünkü ben kız kardeş istiyordum. İnanmadım da onlara hiçbir zaman engelli gibi de davranmadım. Hayatları boyunca onlara normal insan gibi davrandım. Benim kardeşlerime ilişkilerim çok yakın. Anne babalarından bile daha yakın ilişkilerim var”

Akrabalık konusunda ise, Daniel’in ilişki yoğunluğunun biraz daha kısıtlı olduğu anlaşılmaktadır.

“ Ben gerçekten çok seviyorum ailemi akrabalarımı, her ne kadar onlar çok iyi olmasa da.”

“Akrabaları, onları bu şemada kendimden en uzağa yazmak istiyorum.”

Daniel’in anneannesi ile yakın ilişkilerinin dışında, teyzesi ile daha mesafeli bir ilişkiye sahiptir.

“Anneannem yakında olduğu için onu çok sık görüyorum... Bize gelmek onun hoşuna gidiyor. Rahat hissediyor kendini.”

Arkadaşlarıyla ilişki yoğunluğu sorulduğunda, Daniel’in arkadaşlarıyla çok yoğun paylaşımlarda bulunduğu anlaşılmaktadır.

“İlkay mesela zaman zaman bizde kalıyor Sema da bizde kalıyor. Esat da bizde kalıyor. Ben yokken kardeşlerimle çok yakından ilgileniyorlar.”

Araştırmacı: Yakın mı oturuyorlar size?

Evet, çok yakın oturuyorlar.

Daniel samimi paylaşımında bulunduğu komşulara da sahiptir.

Araştırmacı: Komşularla ilişkiniz nasıl? İlişkiler resmi mi, yakın mı?

Resmi ilişkilerim. Yani resmi derim ama bu listeye yazmadığım komşular hakkında konuşuyorum. Bu yazdığım komşular hakkında konuşursam farklı konuşurum. İkizlere (apartman görevlisinin çocukları) yakın, Şakir’e yakın derim. Fatih’e yakın, Ahmet’e resmi derim.

Araştırmacı: Onlarla hangi vesilelerle bir araya geliyorsunuz?

İkizler sadece oyun oynamak için eğlencesine bile geliyor sık sık. Aynı şekilde onların babası ve annesi var. (Amine ve Şakir apartman görevlisi)

Daniel’in profesyonellerle kurduğu ilişkiye bakıldığında, mahalle muhtarı, aile hekimi gibi profesyonellerle hiçbir bağlantısı yokken, engelli kardeşinin öğretmeni ile ilişki içinde olduğu görülmektedir.

“Sadece kardeşimin öğretmeni biraz merak ediyor kardeşimi. 3-4 ayda bir sorar. Diğer profesyonellerle hiç bağlantım yok mesela. “

Daniel’in STK’lar ve Kulüplere ilgisinin olduğu görülmektedir.

“ Spor kulüplerine filan üyeyim aslında. Fotoğrafçılık ve benzeri yerlere üyeyim ”

Daniel’in Oxford Üniversitesi mezunu olmasından ötürü, Oxford Üniversitesi’nin mezunlar derneğine de üyedir. Fakat burada aktif ilişkisinin olmadığı görülmektedir. Bireyin bu konuda bireysel tercihinin olduğu anlaşılmaktadır.

Oxford’un mezunlar derneği var. Toplam 150 üyesi filan var.

Araştırmacı: Aktif olarak görüşüyor musunuz?

Onların durumu çok çok iyi baya akıllı insanlar. Geçmişte yaptığım arkadaşlıklar var şu an aktif olarak yok.

Araştırmacı: Neden koptunuz onlardan?

Genellikle karşılıklı çıkarın olması şart oluyor. Bir çıkar olmadan ilişki devam etmiyor.

Daniel’in ağ gruplarına bakıldığında, neredeyse her ağ gurubundan bireylerle ilişki içinde olduğu görülmektedir. Bu ilişkilere verdiği anlama bakıldığında ise, bireyin tecrübe ettiği ilişki yoğunluğuna göre değil, kendi atfettiği değere göre anlam verdiği görülmektedir. Bu durum özellikle aile ve akraba ilişkilerinde ilişkilerini sürdürme konusunda bireyin özel çabasının olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmacı: Aileye verdiğiniz anlam nedir?

Ben aileye çok anlam veririm de, aile hiç anlam vermiyor(Gülüyor).

Araştırmacı: Sizin için aile ne ifade ediyor?

Yani bence aileler çok önemlidir beraber olmalıdırlar, aileler insanın en yakınında sahip olduklarıdır. Sev ya da sevme hep beraber olacağınız insanlardır, hep birlikte olmalısınız, sizi hep kollaması gereken sizin hep arkanızda olması gereken, vazgeçilemez belki en önemli bütünlüktür diye düşünüyorum.

Araştırmacı: Peki, şu an kendi ailenizi nasıl görüyorsunuz?

Aslında ben uzun zamandır hepsini böyle görüyordum. Ama hiç kimse öyle görmüyor yorulduğum dedim ve umudumu kaybettim. Ailemin ailelik yapacak kapasitede olmadığını anladım.

Daniel’in akrabalığa da yoğun anlam yüklediği ama bunu gerçek ilişkisinde göremediğini belirtmiştir.

Araştırmacı: Akrabalığa verdiğiniz anlam nedir?

Olmasını istediğim durum aslında aileye verdiğim değer aynısı. Aile sadece bir adım daha önce. Akraba sadece minik bir adım geride. Yine aynı mantıkla düşünüyorum. Çok severim akrabalarımı. İki teyzem vardı benim, birisi öldü. Aslında onla aram çok iyidir. Kuzenim var, iki tane kuzenim var aslında. Bir de amcam var. Aslında görüşmüyoruz onla ama her yıl kart atar. Biz de ona atarız. Uzak olsa da çok sempatik.

...

“Ben gerçekten çok seviyorum ailemi akrabalarımı, her ne kadar onlar çok iyi olmasa da.”

Daniel’in komşuluğa verdiği anlam sorulduğunda, komşuluk ilişkilerinde de beklentilerinin yüksek olduğunu ama bunu karşılayamadığı anlaşılmaktadır.

“Ya ben komşuya ne desem bilmiyorum, Türkiye ile İngiltere’de komşuluk çok farklı Türkiye’de kimse kimseyi tanımıyor. Bilmiyorum belki bizim semtte böyle. Kimse kimseyi tanımıyor, gülmüyor. Merhaba demiyor bakmıyor.”

Daniel’in arkadaşlığa verdiği anlama bakıldığında, arkadaşlığa da yoğun anlam yüklediği görülmektedir.

“Arkadaşlığın güzel olduğunu düşünüyorum. Genelde sıcakkanlı birisiyimdir. Belki aileye verdiğim anlamın 3 adım daha gerisidir, ama arkadaşlığa da çok anlam veririm. Arkadaşların seviyesi oluyor yakın arkadaşınız, uzak, orta arkadaşınız oluyor. Buraya en yakınlarını yazdım. Buradaki arkadaşlarımdan hepsinin çok iyi insanlar olduğunu düşünüyorum.”

Daniel’in sosyal ağ görünümüne bakıldığında, bireyin gayet heterojen bir ağ gurubuna sahip olduğu görülmektedir. Nitelikli ilişki kurmak konusunda bireysel tercihlere sahip olan Daniel, aynı zamanda ilişkilere anlam yüklediği ve bu ilişkileri iyileştirmek için motivasyona sahip olduğu da görülmektedir.

4.2.2.1.3. Sosyal ağların sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli

Bu başlık altında, ağ içindeki sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli ve bireyin buna yüklediği anlam değerlendirilecektir.

Sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli, sosyal sermaye ve sosyal destek teorilerine dayandırılarak analiz edilmiştir. Sosyal sermaye potansiyeli, bireyin ağ kurma davranışları, ağın içindeki konumu, sosyal ağlarına duyduğu güven, ağdaki diğer bireylerin sosyal konumu, ağın heterojenliği homojenliği ve sosyal sermaye türü değerlendirilmiştir. Lin’in sosyal sermaye teorisi üzerinden analize gidilmiştir. Sosyal destek ise, Leireiter’in (1993) sosyal destek sınıflandırması üzerinden, psikolojik ve araçsal boyutları üzerinden sınıflandırılmıştır. Psikolojik boyutu, bireyin zihinsel ve ruhsal yapısına iyi gelen duygusal ve bilşsel destek boyutunu içermekteyken, araçsal boyutu ise bilgi, tavsiye, pratik yardım, maddi yardım gibi destek boyutunu içermektedir.

Daniel’in sosyal ağlara katılım konusunda motivasyonun olduğu görülmektedir. Bireyin ağ kurma davranışlarına bakıldığında, her ne kadar ağlara katılım konusunda motivasyonu olsa da, ilişkileri sürdürme konusunda bireyin bilinçli tercihlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle aile ve akrabalık ilişkileri dışında kurduğu bağlantılarda daha dikkatli ve mesafeli tavrı dikkat çekmektedir.

“Mesela şöyle söyleyeyim son dört haftadır ücretsiz olarak sahneye çıktık. Bir etkinlik vardı, Suadiye, Bursa ve Anakara’da. Biz dans ediyorduk ve şansa otizmlilere de sponsorluk vermişlerdi. Ben bu bahaneyle kardeşimi de sahneye çıkardım. İnsanlar onu çok sevdi. Mesela bu etkinlik dolayısıyla birçok insanla tanıştık.”

...

“Aslında sosyal çevrem çok geniş, sadece arkadaştan kastınız ne ona bağlı.”

...

“Benim yakınlık kavramım çok farklı Türkiye’dekilere göre. Çok farklı bakıyorum yakınlığa. Telefonumda belki 800 kişinin telefon numarası var, ama hiçbirini yakın görmüyorum. Son 1 senedir görüştüğüm arkadaşların ismini yazsam 500-600 kişi yazarım belki. Ama hiç kimseyi yakın görmüyorum. Hani aktif olarak yeni insanlarla tanışmaya çalışmıyorum, çünkü çok fazla

insanla tanışıyorum zaten. Fotoğraf ve film çekimi ile uğraşıyorum bundan dolayı da çok kişiyle tanışıyorum. Ama dediğim gibi kimseyi yakın görmüyorum. Sosyalleşme ihtiyacı hissetmiyorum, çünkü baya bir tanıdığım var, ama o tanıdığım insanları da yakın görmüyorum. Türkiye'deki insanların birbirine arkadaş demesiyle benim arkadaşlıktan anladığım çok farklı."

...

"Türkiye'de insan çok düşünceli olabiliyor. Bir de korkuyorsunuz sizden faydalanmaya çalışır diye. İngiltere'de böyle bir şey olmuyor. Ama mesela Türkiye'de insanların samimiyetini algılayamıyorsunuz, size samimi mi davranıyor yoksa sizden bir şey mi koparmaya çalışıyor"

...

"İnsanların ben samimiyetine inanmıyorum çoğunlukla samimiyetine inanmadığım için de uzak duruyorum."

Bireyin sosyal ağlarına bakıldığında, özellikle arkadaşlık bağlarının çok kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır. Yakınlık ve samimiyete çok önem veren Daniel için, yoğun bağlarının yanında, diğer sosyal ağ gruplarındaki bireylerle de ilişki içinde olmasından ötürü hem zayıf bağlarının hem de yoğun- güçlü ağlarının olduğu söylenebilir. Ailesi ile geçirilen zamanının çok kısıtlı olmasının yanında, akrabalarıyla, arkadaşlarıyla ve kardeşleriyle geçirilen zamanın yoğun olduğu görülmektedir. Evde iki engelli kardeşi ile yaşayan Daniel, bazı arkadaşlarına ve anneannesine de çok yakın mesafede oturmaktadır. Sosyal hayatının büyük bir çoğunluğunu Daniel kardeşleriyle geçirmektedir.

"Zaten gece hep beraberiz, gündüzleri akşamları da beraberiz. Kardeşlerimle geçirdiğim vakit bir günde 14 saat filandır."

...

"Onları gittiğim her yere götürüyorum, onlarla çok yakından ilgileniyorum"

Ev içindeki sosyal hayata bakıldığında, ev içinde kardeşleriyle geçirdiği zamanda da Daniel'in sosyal çevre ile yakın bağlantılarının devam ettiği görülmektedir.

Araştırmacı: Sizin eve ziyarete kim geliyor?

Teyzem, anneannem, kuzenim geliyor annem burada olsa gelirdi, babam telefon ediyor. Şenol ve İlkay çok sık geliyor. Şakir'in kızları ikizler baya sık geliyor. Anneannemin akrabaları arkadaşları geliyor bazen, diğer arkadaşlarımız da geliyor.

Aile üyeleri geçirilen zamanın aradaki uzaklığın da etkisiyle çok az olduğu anlaşılmaktadır. Anneanesi ve arkadaşlarıyla mesafe açısından yakınlığın da etkisiyle çok sık görüşmektedirler. Komşulardan ise apartman görevlisi ile çok daha yakın ilişkilerin olduğu görülürken, diğer komşularıyla ise zayıf bağlantılara sahiptir.

Araştırmacı: Babanızla vakit geçirebiliyor musunuz?

İngiltere'ye gidersem oluyor.

Araştırmacı: Ne kadar sürede bir gidiyorsunuz babanızı görmeye?

Son 3-4 sendir hiç gitmedim, ama ondan önce çok giderdim.

...

Anneannem yakında olduğu için onu çok sık görüyorum.

...

Sema, İlkay, Esat'ı haftanın 4-5 günü görüyorum. Seval'i haftanın 2 günü görüyorum.

Araştırmacı: Birlikte dışarı çıkar mısınız, ?

Birlikte eğleniriz, yemek yeriz, birlikte dolaşırız, her şeyi yaparız.

...

Araştırmacı: Komşularla bir araya gelme vesileniz nelerdir?

En son apartman yıkılacak diye, ben apartman yöneticisi yardımcısıydım, bütün komşular sık sık bir araya geliyordu apartman yıkılacak diye. Baya baya bir aradaydılar. Sonra bir daha asla bir araya gelmediler.

Daniel'in ilişkilerinin sürekliliğine bakıldığında, ailesi ile ilişkilerinin sorunlu olması çok eskiye dayanmaktadır. Akrabalık ilişkilerinde de sürekliliği yakalayamayan Daniel, arkadaş ilişkilerindeki ve komşuluk ilişkilerinde günlük rutinlerine bakıldığında devamlılığı sağladığı görülmektedir.

"Ben bunları eskiden çocukken de çok yaşamak isterdim ama asla aile bir araya gelmezdi. Hep bir sorun vardı, kavga, çatışma vardı. Hiç o motivasyon yoktu. Ben çocukken de bunları yaşamak isterdim. Biz bütün buraya yazdığım aile olarak belki hayatımız boyunca bir kere bir araya gelmemişizdir. Yarisını sayacak olsak belki 2-3 kez bir araya gelememişizdir."

Araştırmacı: Aile ilişkilerinde düzelen bir dönem oldu mu hiç?

2-3 sene olmuştu çok iyidi, daha sonra yeniden bozuldu.

Araştırmacı: Bozulmasını neye bağlıyorsunuz?

Belki düşmanca diyeceksiniz ama abime bağlıyorum çoğunu.

...

Akrabalarınızla ilişkilerinizde daha iyi olan bir zaman var mıydı?

Dediğim gibi iki sene önce daha farklıydı. Bu bir grafik yukarı çıkıyor iniyor. Ben ne zaman iyi olsam abim elinden geleni yapıyor. Hakkında kötü konuşan gece gündüz beni kötüleyen biri.

İlişkilerdeki karşılıklılık durumlarına yardımlaşma açısından bakıldığında, yukarıda da görüldüğü gibi, bireyin aile ve akrabalık ilişkilerinde ilişkileri sürdürme konusunda özel bir motivasyonunun olduğu görülmektedir. Aile ve akrabalık ilişkilerinde Daniel'i tam anlamıyla tatmin eden bir karşılıklılık durumunun olmadığı anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Aile arasındaki yardımlaşma ilişkileriniz nasıl?

(Gülüyor) sıfır.

Araştırmacı: En son aile içinde ne zaman yardım aldınız yardım verdiniz?

Yardım vermeyi çok sık yapıyorum. 2 ay önce daha anneannem trafik kazası geçirdi, hastanedeydi ameliyat oldu. Onun bütün ameliyatını kendim üstlendim. Her türlü onunla ilgiledim. Sadece anneannem değil, annemle de ilgileniyorum, teyzemle de ilgileniyorum abimle bile ilgileniyordum, sadece kardeşim değil hepsiyle ilgileniyordum.

Araştırmacı: Size peki kim yardım ediyor?

Sadece babam. Ondan başka kimse yardım etmiyor.

..

Araştırmacı: Akrabalarınızla somut yardımlaşma hikâyeniz var mı?

Anneanneme zaten neredeyse onun da sorunlarının hepsini üstlendim diyebilirim. Zaten çok yakınız onun da her şeyiyle ilgileniyorum. Anneme de İngiltere olduğum zamma yardımcı oluyorum. Babam şu ana kadar benden hiç yardım istemedi. Teyzemin de ufak tefek yardıma ihtiyaç olduğunda ona da yardımcı oldum.

Araştırmacı: Somut bir örnek verir misiniz?

Annem hastaneye yattığında İngiltere’de her gün onunla ilgileniyordum. Anneannem hasta olduğunda zaten bende kaldı hep. Teyzemlerin yapamadığını resmi işler vs. oluyor onu aşamadıklarında yardımcı oluyorum. Kuzenlerime İngiltere’de okumaları için onlara baya bir okul bakmıştım.

Araştırmacı: Onlardan size gelen yardım oldu mu?

Kuzenlerimden olmadı. Teyzem zaman zaman yemek getirir. Babam maddi yardımda bulunur. Annem zaman zaman çok çok minik yardımlarda bulunur maddiyattan ziyade daha çok kıyafet filan gönderir. Bana değil de, Esra’ya (kardeşi). Kıyafet oyuncak gibi şeyler.

Arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerine bakıldığında yardımlaşma konusunda karşılıklılık durumunun olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Somut yardımlaşma hikâyesi var mı arkadaşlarınızla?

Hepsiyle var. Anneannemin hastalığı durumunda, hem Sema hem İlkay çok yakından ilgilendi. Özellikle Sema daha yakında ilgilendi çünkü daha çok zamanı vardı. İlkay kardeşlerimle ilgili her durumda çok yakından ilgileniyor. Her türlü şeyine çok yardımcı oluyor.

Araştırmacı: Siz arkadaşlarınıza yardım eder misiniz?

Genel olarak elimden gelen her konuda yardımcı oluyorum. Gerek bilgisel gerek fiziksel gerek sorunsal.

Araştırmacı: Komşularınızla somut yardımlaşma hikâyesi var mı?

Ben özellikle ikizlere, Amine, Şakir’e (apartman görevlisi) somut yardımcı olmuşumdur çok.

Araştırmacı: Komşularınız size yardımcı olur mu?

Amine, Şakir (Aparman görevlisi) sık sık yardımcı oluyorlar, zaman zaman kardeşlerimi onlara emanet ettiğim de olmuştur. Fatih genellikle yapabildiği bir şey varsa yardımcı olmaya çalışır.

Bireye sosyal ağlarına duyduğu güven sorulduğunda, özellikle aile ve akrabalık ilişkilerinde daha az güven beslediği görülmektedir.

Araştırmacı: Aile içi ilişkilerine güveniniz nasıldır?

Hiçbiri samimi değil. İnanılmaz bireyseller. O kadar bireyseller ki kendilerine zarar veriyorlar. Hepsi sadece kendini düşünüyor. Babama güveniyorum, o bireysel değil, elinden geleni yapıyor. Ama diğerleri çok bireyseller.

...

Araştırmacı: Bir probleminiz olsa ailenizden destek alacağınıza güvenir misiniz?

Durumum gerçekten ölümcül durumda kötü olursa babam da anneannem de destek olabilir gibi geliyor. Problem daha küçükse anneannem asla yardımcı olmaz. Babam da belki olur belki olmaz.

...

“Arkadaşlarıma çok güveniyorum. Sema 8 senedir filan bana baya bir yardımcı oluyor. İlkay da 2 senedir. Onlara çok güveniyorum.”

Daniel'in kendi sosyal konumuna bakıldığında, maddi gelir açısından birtakım sorunları olsa da sosyal açıdan avantajlı bir konumda olduğu görülmektedir. Ailesinin ve diğer çevresindeki bireylerin sosyal konum açısından avantajlı olduğu görülmektedir. Bunun dışında bireyin sosyal konum açısından dezavantajlı bireylerle de bağlantı içinde olduğu saptanabilmektedir.

“Babam eğitim düzeyi olarak yüksek, hukuk profesörü.”

“Annemin maddi durumu baya iyi. 10 üzerinde gayrimenkulü var Türkiye’de. Anneannemin de öyle.”

“Arkadaşımdan Sema tiyatrocı, İlkay engelli öğretmeni, Esat kameraman, Şenol reklamcı.

Bireyin ağının heterojenliği, sosyal ağ gruplarının hepsiyle bağlantılarının olması, bağlantı kurulan bireylerin sayısı, bireylerin sosyal konumları açılarından bakıldığında heterojen bir ağa sahip olduğu görülmektedir. Fakat bireyin ağ kurma davranışlarına ve ilişkileri sürdürme motivasyonuna bakıldığında seçici ve dikkatli olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan, bağlantı içinde olunan bireylere bakıldığında, bireyin hem zayıf ağlara hem de yoğun ağlara sahip olduğu görülmektedir. Bu durum Daniel'in zayıf ağların ve yoğun ağların sağladığı avantajlardan faydalandığını göstermektedir. Özellikle sosyal ağlardan elde edilen sosyal destek değerlendirildiğinde bu durum kendini daha net bir şekilde göstermektedir.

Daniel'in çevresinden elde ettiği sosyal destek, psikolojik boyutuyla değerlendirildiğinde, bireyin duygusal ve bilişsel dünyasına iyi gelen birtakım faydaları elde ettiği söylenebilir.

Araştırmacı: Bir şey yaptığınızda başardığınızda övgü aldığınız birileri var mı hayatınızda?

Onu en çok babam yapıyor yine. Arkadaşımla yapıyor. Nadiren annem yapıyor. Çok çok nadiren de anneannem yapıyor. Teyzem hakkımda sürekli iyi konuşuyor ama onun konuştuqları bana sempatik gelmiyor, gerçekçi gelmiyor.

...

Araştırmacı: Mutlu bir anınızda ya da mutsuz bir anınızda sarıldığınız gerçekten sizi mutlu eden biri var mı?

Sema (arkadaşı) diyebilirim sadece.

...

Daniel'in sorunlarını paylaştığı, akıl alma, yol gösterme gibi konularda hem aile bireylerinden hem de arkadaş çevresinden destek aldığı görülmektedir.

Araştırmacı: Sorunlarınızı anlattığınız kim var?

Babam var. Arkadaşımla var.

Araştırmacı: Problemlerinizi anlattığınızda size yol göstermesi danıştığınız biri var mı?

Ona sadece babam diyebilirim. Babam çok akıllı biridir, çok bilgili çok ileri çok eğitilmiş.

Araştırmacı: Özel sorunlarınızı kime anlatırsınız?

Babama, Esat’a, Sema’ya anlatırım. Belki İlkay’a anlatırım. Teyzeme anlatırım ama çok faydası dokunmaz. Bir de anneanneme anlatırım.

Araştırmacı: Hedeflediğiniz şeylerde sizi cesaretlendiren var mı?

Babam mesela.

Bireyin sosyal destek mekanizmalarına araçsal boyutuyla bakıldığında, ağlarından aldığı maddi yardım, bilgi, pratik yardım konusunda birtakım faydalar elde ettiği de görülmektedir. Maddi destek açısından birey ailesinden babası dışında hiç maddi yardım alamadığını belirtmiştir. Pratik yardım, bilgi, tavsiye konusunda ise birey özellikle arkadaş çevresinden ciddi destek almaktadır.

Araştırmacı: Maddi durumunuzun yetmediği durumlarda yakınlarınızdan maddi destek aldığınız oldu mu?

Babam en çok. Bu dediğinizi yüzde yüz babam yapıyor. Durumum çok kötü olursa babam ne yapabilirim diye soruyor. Annem. Evet. Eğer dünyanın sonu gelirse, hiçbir ihtimal kalmamışsa ancak yardım eder. Aynı şekilde anneannem de.

...

“Annemin durumu çok iyi, baya iyi. 5-6 trilyonluk mal varlığı var. Ama ona rağmen aylık 100 lira yardım etmek bile istemez bize.”

...

Araştırmacı: Hayatınızla ilgili desteğe ihtiyaç olduğunuz zamanda yardım aldığınız oldu mu, hasta olduğunuzda örneğin?

O tarz şeylerde arkadaşlarım hep yardımcı oluyor

...

Anneannemin hastalığı durumunda, hem Sema hem İlkay çok yakından ilgilendi. Özellikle Sema daha yakında ilgilendi çünkü daha çok zamanı vardı. İlkay kardeşimle ile ilgili her durumda çok yakından ilgileniyor. Her türlü şeyine çok yardımcı oluyor.

...

Araştırmacı: Bir işiniz olduğunda kardeşlerinizi emanet edip gittiğiniz oldu mu hiç?

Bu konuda arkadaşlarıma çok çok güvenebiliyorum. Arkadaşlarıma güvenemesem de teyzeme az olsa da güvenebiliyorum, anneanneme az olsa da güvenebiliyorum.

...

Aslında konusuna göre herkes yardımcı oluyor ama ben kiminle konuşacağımı biliyorum. Mesela geçenlerde rica ettiğim için yapması gerekmediği halde. Biz giriş katında oturuyoruz diye sırf bizim için bütün bahçeyi güzelleştirdi. Bunun için çıkarı yoktu.

Fotoğraf ya da benzer şeylerde Esat her zaman yardımcı oluyor. Kardeşlerim hakkında İlkay her zaman yardımcı oluyor. Sema elinden geleni yapıyor.

Bireyin çevresinden aldığı bilgi desteğine bakıldığında, özellikle arkadaşlarının arasında engelli öğretmeninin olması dolayısıyla kardeşlerinin bakımı konusunda ondan destek aldığı görülmektedir.

Araştırmacı: Kardeşinizin gelişimiyle alakalı ya da kurumsal bilgi açısından, nerede ne var diye örneğin sorduğunuz birileri var mı?

Spesifik olarak bunu drama hocama sormuştum, bir de İlkay'a sormuştum onun meslek alanı zaten bu.

Bireyin sosyal destek potansiyeli değerlendirildiğinde, zihinsel ve ruhsal dünyasına iyi gelen psikolojik boyutuyla sosyal desteği neredeyse tüm çevresinden aldığı görülmektedir. Diğer yandan araçsal boyutuyla sosyal destek değerlendirildiğinde, maddi anlamda desteği tam anlamıyla sosyal ağlarından karşılayamadığı görülmektedir. Bu konuda çevresinin ilgisizliğinden yakınan Daniel, hayatını kolaylaştıran pratik yardımlar konusunda ise, özellikle arkadaş çevresinden ciddi destek aldığı görülmektedir.

4.2.2.1.4. Hayatı güçleştiren probleme yüklenen anlam ve algılanan sosyal destek

Görüşmenin dördüncü bölümünde bireyin hayatını güçleştiren problemin öyküsü, bu probleme yüklediği anlam ve bu sorunlarla mücadele sürecinde sosyal çevresinden deneyimlediği sosyal desteğe dair sorular yöneltilmiştir. Çalışmanın teorik bölümünde, sosyal desteğin tampon etkisi olarak bahsedilen boyutuyla, bireyin zor durumla başa çıkmasında ona yardım eden sosyal destek deneyimine odaklanılmıştır.

Daniel'in hayatını güçleştiren problemin temelini iki engelli kardeşine bakması ve bunun için kuruma başvurmasına neden olan maddi sıkıntılar olduğu görülmektedir. Bu açıdan bireyin sorunu bu iki boyutuyla değerlendirilecektir. Öncelikle bireyin problemini nasıl tanımladığına ve bu konuyla ilgili stres boyutu anlaşılmaya çalışılacaktır. Akabinde ise, sorunun temelini oluşturan kardeşlerinin bakımı ve maddi yoksunluk ile ilgili deneyimlediği sosyal destek daha spesifik olarak değerlendirilecektir.

Kardeşlerinin durumunu üstlenme öyküsüne bakıldığında, ailesinin ilgisizliği ve ailesinin kardeşlerini problem olarak görmesinden dolayı kardeşlerinin bakımını üstlenmek istediği görülmektedir.

“Ben kardeşlerimi hep çok severdim. Çok sevdiğim için de onlara karşı çok sempatiydim. Çocukluğumda da onlarla hep birlikte vakit geçirirdim onlarla oyun oynardım. Onlarla vakit geçirmeye hiçbir zaman üzülmedim, sadece hoşuma giden bir şeydi. Bazen abim, bazen akrabalar onları yük ve problem olarak görse de ben hiçbir zaman öyle görmedim. Zaman geçtikçe fark ettim ki kardeşlerimin mutluluğu ve hayatta kalmaları, hayatta başarılı olmalarını tek sağlayabilecek insan ben olduğumun fark ettim. Kardeşlerimin sonlarının çok çok çok kötü olacağını çok net gördükten sonra, kardeşlerimi de çok sevdiğim için tamamen üstlenmeye karar verdim.”

Bireyin engelli kardeşleri ile yaşaması ve onların bakımını üstlenmesi bireyin iş hayatının olmamasını dolayısıyla maddi yoksunluk doğurmuştur. Bireyin problem olarak tanımladığının tam olarak bu olduğu söylenebilir. Bireyin probleme yüklediği anlama bakıldığında, iki engelli kardeşinin bakımıyla ilgili üstlenmiş olduğu sorumluluğa “problem olarak” bakmamaktadır.

“Kardeşimle ilgilenmek bana problem olarak gelmiyor. Ben kardeşlerimi çok seviyorum, onlar bana ödül gibi geliyor. Onlar bana çok şey öğretiler. Çoğu insanın hiç fark etmediği şeyleri öğrenmeme vesile oldular. İnsanların akıllarının nasıl çalıştığını, artısını eksisini öğrenmeme sebep oldular. Ben kardeşlerimin sayesinde daha da insancıl biri olmayı öğrendim.”

...

Eğer kardeşlerim benim çocuğum olsaydı belki daha başka tepkiler verebilirdim, belki daha üzgün olabilirdim, yük gibi görebilirdim. Ama onlar kardeşlerim olduğu için ben onları yük olarak görmedim. Ben onları arkadaş ya da sevdiğim insanlar olarak gördüm, kardeşim olarak gördüm.

...

Kendimi zorunlu hissetmiyorum asla, zevk alarak yapıyorum. Motive etmek zorunda kalmıyorum kendimi çünkü onları gerçekten sadece çok seviyorum kardeşim olduğu için. Ben kardeşlerimin bana fayda sağladıklarını düşünüyorum. Beni geriye götürdüklerini düşünmüyorum. Günün sonunda bana soracak olsanız sizi ileri mi geri mi götürdü kardeşleriniz diye, ben sadece ileri götürdü derim.

Bireyin problemine yüklediği anlama bakıldığında, kardeşlerinin bakımı ile ilgili üstlenmiş olduğu sorumluluğu problem olarak görmediği, aksine yaşamış olduğu ilgisizliği ve maddi yoksunluğu problem olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Daniel kardeşlerinin eğitim ve iş durumunu olumsuz etkilediğini düşünse de, birçok açıdan da kardeşlerinin ona çok şey kazandırdığını düşündürmektedir.

“Şanssız görüyorum (kendimi), çelişkili bir şekilde şanssız görüyorum. Hayatta çok çok daha iyi bir yerde olabilirdim. Sadece kardeşlerimi değil de, her şeyi üstlenmenin beni biraz geri çektiğinin farkındayım. Ama ondan da öte, geri çekmesinden de farklı, annemin durumunun bu kadar iyi olmasına rağmen, böyle bir hayat yaşıyor olmam.. ben kendimi aslında bu yüzden şanssız hissediyorum. Hepsi birbiriyle ilişkili. Ailemin özellikle bu kadar yabani olmasını benim şanssızlığım olarak nitelendiriyorum, kardeşlerimden ziyade ailemi.”

...

“Kardeşlerim beni maddi olarak ister istemez geri çekiyorlar, çok çekiyorlar. Ama sosyal olarak beni daha ileri getiriyorlar. Ama çok daha zengin, başarılı, eğitilmiş çevrelerde olabilirdim kardeşlerim olmasaydı. Onlar zaman zaman bana yük oldukları için fırsatları kaçırmama sebep oluyorlar. Ama insanlık için de çok çok ileri gitmemi sağladılar diyebilirim.”

...

“Kardeşlerim burada olmasa, ya da onlar var olmasa, ben Türkiye’de yaşamazdım yüzde 99. Amerika’da filan yaşırdım, maddi durumun iyi olma durumu daha yüksek olurdu, ama öte yandan daha az sepatik daha az sıcakkanlı bir insan olabilirdim. Çünkü öyle ya da böyle ben kardeşlerimden de çok şey öğrendim. Zaman zaman onlar engelli olsa da, bana kendi yaptığım yanlışları görmeme sebep oldular, verdikleri tepkilerle.”

Daniel’in kardeşinin günlük rutin bakımı ve maddi yoksunluk konusunda çevresinden gördüğü sosyal destek psikolojik ve araçsal boyutuyla değerlendirildiğinde bireyin maddi yoksunluğunu tam olarak gideremediği anlaşılmaktadır. Birey maddi açıdan yeterli destek görememesini de, ailesinin mal varlığının çevredeki insanlar tarafından bilinmesinden kaynaklı olduğuna inanmaktadır. Çevresinden sadece babasından kısıtlı miktarda maddi yardım görmektedir.

“Aslında benim bir sorunum da dış çevrem ailemin maddi durumunun çok iyi olduğunu bilmelerinden kaynaklı. Çünkü bu dış çevre aile durumunun çok iyi olduğunu biliyorlar, onların düşüncesi ki haklı düşünüyorlar, ailenin yardımcı olması gerektiğini düşünüyorlar. Tabi ailem de buna asla girişmeyince böyle bir çıkmaza girmiş oluyorum. Dış çevre de ailemin aslında bunun sorumluluğu olması gerektiğini düşünüyor. Herkes kendi derdinde olduğu için de bu benim başıma gelmiş bir dert gibi oluyor aslında.”

...

Anneannemin kocası, ünlü bir fabrikatördür. Aslında maddi durumu çok iyidir. Annemin de maddi durumu çok iyidir benim aslında. Ama o kadar ilgisizler ki, maddi durumu çok iyi olmasına rağmen, en ufak yardımda bulunmuyor. Sık sık annemin anneannemin söylediği bir laf vardır, size vereceğime bağışlarım, dağıtırım diyor. Yani son derece ilgisizler.

Araştırmacı: Anneanneniz maddi destekte bulunuyor mu?

Hayır, (gülüyor) hatta anneannem diyor ki, Esra'ya (kardeşi) ben baktım, onun bakım parasının yarısını ben almalıyım diyor.

...

“Geçimimi sağlamada babam yardımcı oluyor, ama gerçekten minimal yardımcı oluyor.”

Daniel'in psikolojik olarak zihinsel ve duygusal açıdan sosyal çevresinden destek gördüğü anlaşılmaktadır. Özellikle kardeşlerinin bakımını üstlenmesi ile çevresinin bu konuda onu cesaretlendirdiği görülmektedir.

Araştırmacı: Önemli bir sorumluluk almışsınız kardeşlerinizin bakımı ile ilgili, bunla ilgili ailenizden sizi cesaretlendiren oluyor mu?

Bu hem büyük derdim hem de en sevdiğim şey. Babam bu konuda bana sonsuz minnettar. Annem de minnettar ama bunu hiç gösteremiyor. Anneannem bunu hiç takdir etmiyor. Kınıyor nerdeyse anlamı yok diyor. Hiç önem vermiyor abim de öyle düşünüyor. Teyzem de çok takdir ediyor ama o kadar. Burada geri kalan herkes çok takdir ediyor. Aile ve akrabaları çıkarırsanız dünyadaki herkes çok takdir ediyor. Ama aile akrabaya gelince biraz karışık.

...

Araştırmacı: Sizi bu süreçte varlığıyla mutlu eden cesaretlendiren, güven veren ilk kim geliyor aklınıza?

Sema ve babam genellikle. Gerçi anneannem, annem de dâhil. Teyzem de dahil. Ben gerçekten çok seviyorum ailemi akrabalarımı, her ne kadar onlar çok iyi olmasa da.

Araştırmacı: Somut olarak düşündüğünüzde?

Somut olarak babam. Ve arkadaşlarım.

Daniel'in özellikle arkadaş çevresinden kardeşlerinin rutin bakımı ile ilgili ciddi destek gördüğü görülmektedir.

“Haftanın dört günü gelir arkadaşım Sema, geldiğinde onlarla oyun oynar, konuşur. Ama şahsen kendisi zevk aldığı için yapıyor. Zevk aldığı için aklına gelen her şeyi yapıyor onları arkadaş gibi görüyor.”

...

Araştırmacı: Bakımı ile ilgili bir gün nasıl geçiyor?

Özel bakımlarıyla ilgili onların ikisi de kız olduğu için ben ilgilenemediğim için işte o yüzden arkadaşlarım var. Bayanlar özellikle arkadaş işte yüzde yüz Sema ve İlkay yapıyor özel bakımlarını. Onları böyle çözüyorum.

Araştırmacı: Tuvalet eğitimleri var mı?

Tuvalet eğitimleri var mesela ama ben periyodik ebedi ilgilenemiyorum, kadınsal sorunları var ben onlarla ilgilenemiyorum. Onun gibi şeyler için ben bir şey yapamıyorum.

Araştırmacı: O zaman kim devreye giriyor?

Her zaman arkadaşlarım devreye giriyor. Her şeyiyle ilgileniyorlar.

...

“Amine, Şakir (apartman görevlisi) de sık sık yardımcı oluyorlar, zaman zaman kardeşlerimi onlara emanet ettiğim de olmuştur. Fatih genellikle yapabildiği bir şey varsa yardımcı olmaya çalışır.”

...

Araştırmacı: Kardeşlerinizin durumu ile ilgili sağlık, gelişimle ilgili danıştığınız biri var mı?

Sağlık sorunlarıyla ilgili babama danışırım her zaman.

Bireyin sorunla ilgili sosyal destek mekanizmalarına bakıldığında, özellikle arkadaşlarının çok büyük öneme sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Sorununuzu biraz daha hafifletmekte hiç unutamayacağınız, sorununuz çözümüne ciddi katkı sağlayan biri oldu mu?

Sorun ne çözmem gereken? (Gülüyor). En çok aklıma gelen bu soruda, Bianca'nın (kardeşi) boynundan sakatlandığında, ameliyat olması gerektiğinde ve o ölümcül durumda Sema inanılmaz derecede yardım etti. Bir insanın yapabileceğinin yüzlerce kattan daha fazlasını yaptı. Her türlü yardımda bulundu. En çok aklıma o geliyor. Hastanede kaldı 3-4 gün. Bu süreç çok uzun bir süreçti evde başladı İngiltere'de başladı, Türkiye'de devam etti hastanede devam etti. Kardeşim gittikçe düştü, en başta her şey yolundaydı sadece boynunu oynatamıyordu. Sonra yavaş yavaş parmağından güç kaybetti. Sonra yavaş yavaş ondan güç kaybetti. Sonra yavaş yavaş yürümeye başladı, sonra iki kolundan kaybetmeye başladı, yavaş yavaş yataktan ayağa dikilememeye tualete gidemeye başladı. Bu süreçte hepsinde Sema vardı Bianca (kardeşi) ile yakından ilgilenen.

Bireyin çevresinden gördüğü sosyal desteğe yüklediği anlama bakıldığında, aile ve akrabalar tarafından elde edilen sosyal desteğe olumsuz anlamlar yüklerken, arkadaş çevresine karşı oldukça olumlu anlamlar yüklediği görülmektedir.

“Hiçbiri samimi değil. İnanılmaz bireyseller. O kadar bireyseller ki kendilerine zarar veriyorlar. Hepsi sadece kendini düşünüyor.”

...

“Babama güveniyorum, o bireysel değil, çok elinden geleni yapıyor. Ama diğerleri çok bireyseller.”

...

“Kardeşlerim hakkında İlkay her zaman yardımcı oluyor. Sema elinden geleni yapıyor.”

4.2.2.1.5. Problemlerle başa çıkmada sosyal sermaye ve sosyal desteğin kullanımı ve kuruma başvurma hikâyesi

Görüşmede beşinci bölümde yöneltilen soruların amacı ise, bireyin hayatını güçleştiren sorun karşısında problemi ile başa çıkma yöntemlerini kavramak, sosyal sermaye, sosyal destek potansiyelini harekete geçirip geçirememeye deneyimlerini anlamak ve yetersiz sosyal destek, sosyal sermaye potansiyeli karşısında sosyal sermaye, sosyal desteğe erişememe deneyimleri ile sosyal hizmet kurumuna başvurma hikâyeleri arasında ilişki kurmaktır.

Daniel için hayatını güçleştiren sorunun başlangıcı olarak, iki engelli kardeşinin sorumluluğunu tek başına üstlenmesi görülmektedir. Bunun akabinde ise bireyin maddi sorunlarının arttığı görülmektedir. Bu süreç birey için, kardeşlerinin bakımıyla ilgili hem psikolojik hem araçsal destek ihtiyacına neden olmuştur.

Bireyin hayatını güçleştiren sorun karşısında problemi ile başa çıkma yöntemlerine bakıldığında bireyin özellikle iki engelli kardeşinin güvenliğini sağlamak ve bakımı konusunda bilinçli bir eylem planı oluşturduğu görülmektedir.

“Ben kardeşlerime hep önem vermişimdir, ben kardeşlerimi çok seviyorum. Ama kardeşlerim hayatıma engel olsun istemedim. Çünkü çok büyük engel olabilecek bir faktör bunun farkındayım. Dolayısıyla bunu engellemek için de kendimce güvenebildiğim bir sosyal çevre yaratmaya çalıştım. Bu konuda arkadaşlarıma çok çok güvenebiliyorum. Arkadaşlarıma güvenemesem de teyzeme az olsa da güvenebiliyorum, anneanneme az olsa da güvenebiliyorum. Yani benim kendimce bu dediğiniz şeyin kafamda 6-7 tane aşaması var. Biri olmazsa biri olmazsa biri olmazsa biri şeklinde diye. Çünkü kardeşlerimin güvenliği benim için çok önemli. Dolayısıyla bunu sağlamak için de çok tedbirli bu tarz planlar yaptım. Yani kardeşlerimin hiçbir zaman aciz olmayacağına emin olduğum baya sistemli bir şey yaptım kafamda.”

Daniel’in iki engelli kardeşinin bakımını üstlenerek, zamanının çoğunu onlarla geçirmek zorunda olması birey üzerinde stres oluşturan bir faktör olması beklenirken, bireyin bu konu üzerine geliştirdiği bilinçli eylem planı stres faktörünü azaltmaktadır. Bireye kardeşinin bakımı konusunda kendisini nasıl motive ettiği sorulduğunda ise, zihinsel ve psikolojik olarak da kendini rahat ve huzurlu hissettirecek bakış açısını geliştirdiği görülmektedir.

“Kendimi zorunlu hissetmiyorum asla, zevk alarak yapıyorum ama kardeşim olduğu için belki kendi çocuğum olsaydı zorunda hissederdim kendimi. Motive etmek zorunda kalmıyorum kendimi çünkü onları gerçekten sadece çok seviyorum kardeşim olduğu için. Ben kardeşlerimin bana fayda sağladıklarını düşünüyorum. Beni geriye götürdüklerini düşünmüyorum. Günün sonunda bana soracak olsanız sizi ileri mi geri mi götürdü kardeşleriniz diye, ben sadece ileri götürdü derim.”

Diğer yandan birey için, kardeşlerinin sorumluluğunu üstlenmesiyle artan maddi sorunlar konusunda da çözüm önerileri geliştirdiği görülmektedir. Bireyin ailesinden maddi destek konusunda yardım istemesinin yanında, resmi olmayan birtakım işlerde çalışarak ek gelir kazanmaya çalıştığı görülmektedir.

“Bir de kendi yaptığım şeyler oluyor, resmi çalışmıyorum ama ekstra şeyler yapıyorum. Benim harcamam çok az, çok tutumluyum o da bana yardımcı oluyor.”

...

Araştırmacı: Siz hiç talepte bulundunuz mu annenizden maddi sıkıntıları var diye?

Taleplerim oldu. Talebim ne kadarsa 50’de biri kadar belki yardım eder. Baban yardım etsin der.

Bireyin yukarıdaki deneyimleri de göz önünde bulundurulduğunda, özellikle engelli kardeşlerinin bakımında sosyal sermayenin hareketlendirilmesini bilinçli eylemleri ile sağladığı görülmektedir. Bireyin çevresine verdiği öneme bakıldığında, kardeşlerinin bakımı ile sosyal çevresi arasında ilişki kurduğu görülmektedir.

“Özellikle arkadaşlara ve çevreye çok fazla önem verdim. Bu çevreye de belli çerçevede güvenmek için elimden geleni yaptım, güvenemiyorsam da güveni oluşturmak için, nerdeyse çıkar-çıkarıcı ilişkisine koyacak şekilde bir şeyler yaratarak böyle bir çevrenin var olmasını sağladım. Bu şekilde kardeşlerimin ne olursa olsun huzurlu olacağına emin oldum. Ama bunun sayesinde çok iyi arkadaşlarım da oldu.”

Bireyin sahip olduğu sosyal ağların taşıdığı sosyal sermaye potansiyellerini de değerlendirdiği görülmektedir. Sorunlarının çözümünde sosyal kaynaklarını kullanma konusunda bilinçli bir eğiliminin olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal ağlarının sağladığı bilgi desteğinin Daniel için önemli ve anlamlı olduğu anlaşılmaktadır.

“Ben kime danışacağımı bildiğim için, sorunumun kaynağını biliyorum dolayısıyla sorunum için kime danışacağımı biliyorum. Mesela bunu annem bilebilir diyorum.”

“Ben aslında herkesin düşüncesine önem veririm. Sadece bazen daha çok birisi bazen birisi daha az ama herkesi dinlerim. Amine ve Şakir’in (apartman görevlisi) bile dediklerini dinlerim. Kardeşim Esra’nın öğretmeninin düşüncesini de dinlerim. Katıldığım kulüplerdeki insanların düşüncelerini de alırım. Bazen daha çok dinlerim bazen daha az. Sempatikliğine göre. Bunu söyleme sebeplerine göre, açıklıklarına göre. Bir çıkarı olup olmadıklarına göre.”

Bireyin kardeşlerinin bakımı ile ilgili pratik yardım alma konusunda, arkadaşlarının taşıdığı sosyal destek fonksiyonun da farkında olduğu ve sorunun çözümüne dahil ettiği görülmektedir.

“Özel bakımlarıyla ilgili onların ikisi de kız olduğu için ben ilgilenemediğim için işte o yüzden arkadaşlarım var. Bayanlar özellikle... Yüzde yüz Sema ve İlkay yapıyor özel bakımlarını. Onları böyle çözüyorum.”

“Benim problemimi şu an ben zaten çok çok hafifletirdim. Zor bir şey ama ben bu olayı aktifleştirerek baya minimize ettim. Şu an kardeşlerimin benim hayatımda genel olarak çok fazla bir engel yok. Dediğim gibi en çok maddi ve eğitimsel engele neden oluyorlar. Maddi olarak çevrem yardımcı olmuyor. Onun kendi sebepleri var. Eğitim için de yapacak bir şey yok. Hani çevre belki yardımcı olabilir, eğer ben daha sorunlu olsaydım belki daha yardımcı olurdu. Ama arkadaşlarım da olduktan sonra yani gerek kalmıyor artık kimseye.”

Bireyin sosyal destek potansiyelini ve sosyal sermaye potansiyelini sorunlarının çözümüne bilinçli olarak dahil ettiği görülmektedir. Maddi açıdan ise çevresinden yeterli destek görememesi sonucu kuruma başvurduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Sorunun hangi aşamasında sosyal hizmet ihtiyacı hissettiniz?

Maddi. Maddi olarak bunu ailemden ve kendim çözmeye çalıştım ama başaramadım.

Araştırmacı: Çevrenizden gördüğünüz ilgisizlikten ötürü mü buraya başvurmak zorunda kaldınız?

Eğer yakın çevremi kastediyorsanız kesinlikle derim.

Bireyin kuruma başvurma bilgisine ulaşana kadar kendi imkânları ile sorunlarının üstesinden geldiği anlaşılmaktadır. Kurumun maddi yardım sağlama bilgisine ise, engelli kardeşinin doktorunun yönlendirmesi ile olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bireyi kuruma başvurmasını güdüleyen başka bir nedenin de olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Sosyal hizmet merkezine başvurmayı ne zaman düşündünüz?

Ben burayı kardeşimin doktoruna gittiğimde öğrendim, para alabildiğimi bile bilmiyordum. Ben de başvurdum geldim aldım.

Bireyin maddi sorunlarını çözmede ailesinin ilgisizliği ve kardeşinin doktorunun Daniel’i yönlendirmesiyle kuruma başvurmaya karar verdiği görülmektedir. Bireyin

sosyal hizmet kurumundan maddi yardım talep etme konusundaki tutumlarına bakıldığında ise bu duruma olumsuz anlam yüklediği görülmektedir.

Araştırmacı: Size buraya başvurmak zor geldi mi?

Yok, çok kolay geldi.

Araştırmacı: Gayet olağan mı görüyorsunuz burayı başvurmayı?

Gayet olağan, gayet kolay, gayet iyi geldi.

Araştırmacı: Buraya başvurmayı sosyal bir hak olarak görüyor musunuz?

Sosyal hak olarak görüyorum evet. Dünyanın çoğu ülkesinde var bu. İngiltere’de de var. Engellilere hükümet belli çerçevede yardım etmek istiyor. Kolaylık sağlamaya çalışıyor. Bu birim Türkiye’nin engellilere en çok yardım etmek isteyen, en çok sıcakkanlı davranan birimi. Tek birimi gördüğüm kadarıyla. Burayı engellilerin kardeşlerimin elinden tutan tek birimi olarak görüyorum.

..

“Özellikle burası, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, buraya bağlı diğer kurumlar bu kadar iyi midir bilmiyorum, belki burası çok iyidir.”

Bireyin sosyal hizmet kurumuna başvurmadan önce başka bir formel kuruma başvurmadığı ve yardım talep etmediği görülmektedir.

Daniel’in iki engelli kardeşinin sorumluluğunu üstlenmesiyle araçsal ve psikolojik sosyal destek ihtiyacı doğmuştur. Bireyin problemi maddi sorunlar ve kardeşlerinin rutin bakımını üstlenmesiyle doğan sorunlar açısından ele alındığında ve bireyin yaşadığı sosyal destek deneyimlerine bakıldığında, sosyal çevresi tarafından gösterilen sosyal destek maddi sorunlar dışında onu tatmin ettiği görülmektedir. Bu durumun bireyin iyilik halini arttırdığı ve stres durumunu azalttığını göstermektedir. Maddi sorunlarının çözümü için ise, profesyonel sosyal desteğe başvurmuştur.

Bireyin sosyal sermaye potansiyeli ile kuruma başvurma arasındaki ilişkiye odaklanıldığında, bireyin sosyal ağ fonksiyonlarının, kardeşlerinin rutin bakımı konusunda doğan psikolojik ve araçsal desteği önemli ölçüde karşıladığı görülmektedir. Maddi sorunlar konusunda ise, güç durumu aşmasında sosyal kaynaklarının avantajlı bir konumda olmalarına rağmen ilgisizlik sonucunda yeterli derecede karşılayamadığı görülmektedir. Sosyal sermaye teorisi üzerinden analize gidildiğinde ise, Daniel için üç duruma odaklanılmasında fayda vardır.

Bireyin sosyokültürel ve sosyoekonomik konumu, maddi sıkıntılarına rağmen, üniversite mezunu olması, Erenköy’de kendi evlerinde ikamet etmesi, ailesinin sosyoekonomik ve sosyokültürel durumu göz önünde bulundurulduğunda avantajlı bir konuma sahiptir. Bireyin sosyal ağ çevresi değerlendirildiğinde, yine çoğunlukla konumsal avantajları yaşayan bireylerden oluştuğu görülmektedir. Daniel’in sosyal ağlarına genel olarak bakıldığında, bireyin ağ kurma davranışlarının etkili olmasıyla, zamanının büyük çoğunluğunu kardeşleriyle geçirmek zorunda olmasına rağmen sosyal ortamlardan kopmaması ve aktif olmasıyla, hem güçlü hem zayıf ağlardan oluşan bir ağ yapısına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum ise bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini arttırmaktadır.

Daniel'in ağ içinde konumuna bakıldığında, zayıf ağlar açısından, Daniel'in kardeşlerinin doktoru, öğretmeni, kendi drama öğretmeni ile bağlantılarının olduğu görülmektedir. Bunun dışında bazı dernek ve kuruluşlara üye olması, uğraştığı ilgi alanları dolayısıyla birçok insanla bağ kurması zayıf ağlar açısından güçlü olduğunu göstermektedir. Özellikle bilgi ve tavsiye konusunda bu bireylerin sosyal sermaye potansiyeli taşıdığı görülmektedir. Aile ve akrabalık ilişkileri konusunda ise, aile ve akrabalarının ilgisizliği sonucu tam anlamıyla karşılıklı dayanışmacı bir yapı sergilemese de, bireyin aile ve akrabalık ilişkilerine anlam yüklediği ve bu ilişkilere güvendiği görülmektedir. Arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri söz konusu olduğunda ise, bireyin görüşme yoğunluğunun en fazla olduğu sosyal bağlantılar bu grup içinde olduğu söylenebilir. Bu açıdan güçlü bağlara sahiptir ve sosyal destek tatminini hem psikolojik boyutuyla hem de araçsal boyutuyla bu bağlarda yaşadığı görülmektedir.

Analiz edilen durumda, bireyin sosyal sermaye potansiyelini ve sosyal destek potansiyelini hareketlendirmede ve kullanmada eylemin ciddi bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bireyin kardeşlerinin bakımını üstlenmesiyle iki katmanlı sorunla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Birey, kardeşinin rutin bakımı konusunda doğan sosyal destek ihtiyacını mevcut aile, akraba çevresinin dışında oluşturduğu arkadaş çevresiyle büyük oranda karşılamakta hatta neredeyse sorumluluğu arkadaşlarıyla paylaşmaktadır. Bireyin bu çevreyi, bilinçli olarak oluşturduğu ve içinde olduğu sorunu hafifletmede bir çıkar yol, bir problem çözme yöntemi, strateji olarak gördüğü görülmektedir.

Sorunun diğer katmanı olan, kardeşlerinin sorumluluğunu üstlenmesiyle doğan maddi sorunlar konusunda ise sosyal çevresinde ve özellikle aile, akrabalarında konum açısından sosyoekonomik açıdan avantajlı bireylerden oluşmasına rağmen çevresinin yeterli ilgi göstermemesinden ötürü karşılayamamaktadır. Bireyin maddi sorunları çözme konusunda, babasının desteğinin yanında anne, anneanneden yardım istemesine rağmen karşılık bulamadığı görülmektedir. Bireyin maddi sorunlarını çözme hususunda, ek birtakım resmi olmayan iş faaliyetlerini sürdürme gibi kendi bireysel çabasının yanında, aile ve akrabalık ilişkilerindeki maddi kaynaklardan faydalanma konusunda eylemde bulunduğu ama yeterli desteği göremediği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, çevresinden maddi destek elde etmek için sosyal sermaye potansiyelini kullanma için çaba sarf ettiği ama yeterli desteği göremediği görülmektedir.

Bireyin kuruma başvurma deneyimine bakıldığında ise, öncelikle çevresindeki sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini kullanma eğilimi taşıdığı ve bunun için problem çözme yöntemleri geliştirerek çabaladığı ama çevresinde gördüğü ilgisizlik ve kardeşinin doktorunun yönlendirmesiyle kuruma başvurduğu görülmektedir. Bireyin kuruma başvurmayla olumsuz bir anlam yüklediği de görülmüştür.

4.2.2.2. Nil'in sosyal sermaye ve sosyal destek durumuna ilişkin bulgular

Nil'in Hikâyesi

43 yaşında. Mimar Sinan Üniversitesi, Konservatuar mezunu. Piyano öğretmeni. Çocukluğu Feneryolu, Kadıköy'de geçmiş. Önce babasını, birkaç yıl önce de annesini kaybetmiş. İki kardeşler, bir erkek kardeşi var. Kanseri hastası ve tedavi görmekte.

Hastalığı ağırlaştığından ötürü şu anda mesleğini icra edememektedir. Resmi nikahı olmadan bir adamla yaşadığı ilişki sonucunda çocuk sahibi olmuştur. Çocuğunun babası ise çocuğunu kabullenmemekte ve soyadını çocuğa vermemektedir. Çocuğu kabullenmesi konusunda birey hukuksal mücadele vermektedir. Fakat bu konuda çocuğunun babasının ailesinden ve çocuğunun babasından sözlü şiddet görmektedir.

4.2.2.2.1. Demografik özellikler

Yaş: 45

Cinsiyet: Kadın

Medeni Durum: Bekâr

Çocuk Sayısı: 1

İş durumu: Çalışmıyor

Eğitim Durumu: Yüksek Lisans

Memleket: İstanbul

Sosyal Güvence: Yok

Gelir Kaynağı: Anne ve babasından yetim aylığı var.

4.2.2.2.2. Bireyin yaşam öyküsü ve sosyal ağların görünümü

Bireyin Yaşam Öyküsü

Araştırmada bireyin yaşam öyküsü, kırlı ve kentli olmanın özelliklerini taşıyan bireyleri seçebilmek için belirleyici bir kriter olarak görülmüştür. Nil'in yaşam öyküsüne bakıldığında, çocukluğunun Bağdat caddesinde, Feneryolu'nda geçtiği, varlıklı bir anne babanın çocuğu olarak dünyaya geldiği görülmektedir. Bireyin annesi Trabzon'dan, babası ise Adana'dan önce Ankara'ya sonra ise İstanbul'a yerleşmişlerdir. Anne, babasının ve Nil'in memleketleri ile bağlarının çok eskiden beri olmadığı anlaşılmaktadır. Bireyin ailesinde göç hikâyesi olsa da, yaşam öyküsünde kırsal simgelere değil aksine kentsel simgelere rastlanılmıştır. Nil için kuruma başvuranlar arasında, ailesinin sosyoekonomik düzeyi, çocukluğunun Feneryolu'nda geçmesi, piyano öğretmeni olması, halen Bağdat caddesinde ikamet etmesi, annesinin Amerikan koleji mezunu olması, babasının Adana Koleji mezunu ve mimar olması gibi birtakım özellikleri nedeniyle sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı olduğu öngörüsünde bulunulmuştur.

Araştırmacı: Nerede doğdunuz?

İstanbul'da.

Araştırmacı: Anne babanız nereden?

Annem Trabzonlu, babam Adanalı. Annem şirkette ithalat müdürü idi. Babam da devlette çalışıyordu. Devlet memuruydu, Tekel genel müdürlüğünde mimardı. Babam vefat ettiğinde sanırım ben 19 yaşında filandım, 44 yaşında vefat etti. Annem 2014 yılında vefat etti. 18 Mayıs'ta.

Araştırmacı: Onların İstanbul'a gelme durumları nasıl olmuş?

Onlar, zannediyorum ki, gençliklerinde 15-16 yaşlarında İstanbul'dalarmış. Annem Amerikan kız

kolejinde okumuş. 12-13 yaşında İstanbul'dalarmış. Daha evvel Ankara'dalarmış, Ankara'dan İstanbul'a geliyorlar. Atana atana.

Araştırmacı: Aslen Trabzonlular mı?

Evet. Ama dedem devlet memuru olduğu için nereye atandıysa oraya gitmiş. İstanbul'a geldikten sonra kendi işimi yapacağım diye memurluktan ayrılmış. Sonra İstanbul'da kalmışlar. Babamın ailesi, baba tarafı Maraşlı, anne tarafı Adanalı. Onlar hangi sebepten ötürü gelmişler bilmiyorum. Ama babam üniversiteyi İstanbul'da okumuş. Ondan öncesini bilmiyorum.

Araştırmacı: Sizin Adana ile Trabzon'la ilişkiniz oluyor muydu?

Yok, hiç olmadı. Çocukken belki bir kere gitmişizdir.

Araştırmacı: Bayramda vs. gitme durumunuz oldu mu?

Yok olmadı.

Bireyin yaşam öyküsüne bakıldığında, ailesinin geçmişinden gelen sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlılık durumunun olduğu anlaşılmaktadır.

Benim annem tamamen İngiliz ve Amerikan kültürü ile büyümüş bir insandı. Babam da mutasavvıf denilecek kadar tasavvufa meyletmış bir insandı. Gelenek görenekleri var mıydı diyecek olursanız, babam geleneklerine çok düşküncü annem de kendi geleneklerine düşküncü. Annemin gelenekten kastı ileri bir medeniyet seviyesinde olmak, hep o çizgiyi yakalamak daha okumak daha ileri gitmek. Dolayısıyla annemin öyle geleneksel bir şeyi yoktu. Fakat aile kavramı konusunda çok muhafazakârdı taşlar hep yerli yerine oturmalı muâşeret kuralları gereği davranılmalı, diye düşünen bir insandı.

Araştırmacı: Annenizin kendi ailesi mi o şekilde yönlendirmiş annenizi?

Annemin annesi eğitim almış ve ailede üniversite eğitimi almış birisi olsun istemiş. Anneannem liseyi bitirmiş, liseden sonra da çalışmak zorunda kalmış kendisi okuyamamış. Çocuğu okusun istemiş. Anneme çok iyi bir eğitim aldırmış, Amerikan kolejine yollamış. Yabancı bir kültür içinde yabancı bir okulda okumasını sağlamış. Daha sonra İngiliz dili edebiyatı filan okuyor daha sonra ladylik okuluna filan gönderiyor. Tam bir İngiliz hanımefendisi olarak yetişmiş.

Bireyin aile geçmişi, sosyoekonomik açıdan iyi şartlarda olduğu görülmektedir. Hastalık öncesi dönemde Mimar Sinan Üniversitesi'nde başarılı bir öğrenci olduğu, parlak bir iş yaşamının olduğu görülmektedir. Hastalığı sonrasında işine ara vermek zorunda kalmıştır.

"Atatürk kültür merkezinde çalışım, Mimar Sinan üniversitesi devlet konservatuarında, Müjdat gezen sanat merkezi, TRT'de, İstanbul devlet senfoni orkestrasında gençlik korosunda, TRT radyosunda, bir sürü okulda ve özel kurslarda piyano öğretmeni olarak çalıştım."

...

"İki bölümde birden okudum. Hocalarım bu kız dahi derdi. Benim yarı yeteneğimde olanlar, bugün profesörler. Ben bir hiçim."

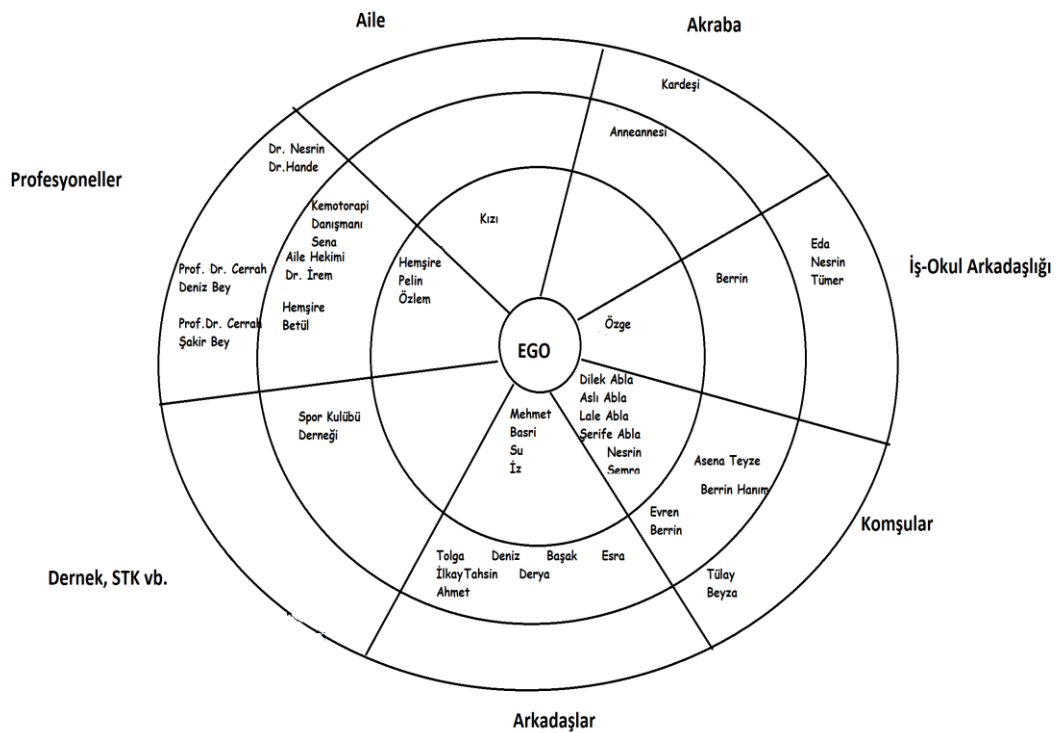
Bireyin yaşam öyküsüne bakıldığında, geçmiş yaşantısında aile hayatının güzel olduğu, iyi şartlarda eğitim aldığı ve yaşamını sürdürdüğü, meslek sahibi olduğu ve başarılı bir hayatının olduğu anlaşılmaktadır.

Bireyin Sosyal Ağlarının Görünümü

Görüşmenin bu kısmında, katılımcıya aşağıdaki şema gösterilerek, kendisine (ego) yakınlığına göre, çevresinde görüştüğü insanları yazması istenmiştir. Araştırma

açısından bu şema araştırmacıya bireyin sosyal ağlarının görünümü hakkında genel bir bakış açısı sağlayacaktır. Şemadaki bireyler tek tek sorularak kurulan ilişkinin niteliği hakkında bilgi toplanmış, bireyin ilişkiye yüklediği anlamlar sorulmuştur. Bu şemada bireyin yazmış olduğu isimlere müstear isimlerin yazılması araştırmacının etik ilkeleri açısından gerekli görülmüştür. Dolayısıyla katılımcının kendi el yazısı ile doldurduğu şema ve şemadaki bireylerin gerçek kimliği araştırmacı tarafından gizli tutulmuştur.

Şekil 19. Nil'in Sosyal Ağ Şeması

Nil'in sosyal ağlarının görünümüne bakıldığında, gayet zengin bir çevreye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bireyin sosyal faaliyetlerde bulunduğu, neredeyse tüm sosyal ağ gruplarıyla temas içinde olması da göz önüne alındığında heterojen bir ağa sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmacının sorduğu sorularla, aile, akrabalık, arkadaşlık, komşuluk ilişkileri ve diğer formel ilişkileri sorularak, Röhrle'nin (1994) belirlemiş olduğu sosyal ağların ilişkisel özelliklerinden, ilişkinin güçlü veya zayıf olması (yoğunluk ve samimiyeti), iletişim sıklığı, ilişkinin süresi (stabilitesi), ilişkinin aktifliği gibi kriterler göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. Bunun dışında, sosyal ağın yapısal özelliklerinde, bireyin sosyal ağın büyüklüğü göz önünde bulundurulmuştur.

Bireyin sosyal ağ şemasında, ailesinde sadece 1,5 yaşındaki kızını kendisine en yakın yere konumlandırmıştır. Bireyin annesi ve babası hayatta değildir. Çocuğunun babası ise

terk ettiği için şemada yoktur. Erkek kardeşini ise, akraba kısmına yazarak kendisinden en uzağa konumlandırmıştır. Kardeşi ile görüşme sıklığına bakıldığında, nadir görüşmektedir. Fakat bunun sebebi, ilişkinin genel yoğunluğu üzerinden değil, ikilinin arasındaki özel bir nedene dayanmaktadır. Diğer akrabaları ile görüşmemektedir.

Araştırmacı: Kardeşinizle ne kadar bir araya geliyorsunuz?

Hiç gelemiyoruz kardeşim kızımın babası vesilesiyle tüm bağlarımızı koparttı. Kızımı aldırmanı istemedi günah olduğu için ama kızımın evlilik dışı dünyaya gelmesinden dolayı bana çok kızgın ve kırgın. Bunu daha sağlıklı olduğum bir zamanda yapmış olsaydı belki daha anlaşılabilir ve algılanabilir olabilirdi.

Araştırmacı: Hiç mi bir araya gelmiyorsunuz?

Nerdeyse hiç. 3-4 ayda bir gelip kızımı görüyor. Onun dışında para yardımı yapıyor.

...

Araştırmacı: Akrabalarla ilişkileriniz nasıl?

Resmi.

Araştırmacı: Bayram ziyaretlerinde görüşür müsünüz?

İstemiyorlar görüşmek ne yapabilirim?

Bireyin arkadaş, komşuluk ilişkilerine bakıldığında ise, gayet aktif ağ ilişkilerinin olduğu görülmektedir. Özellikle komşuluk ilişkilerinde, çocukluktan beri aynı mahallede olması, annesinin hayatta olduğu dönemde ilişkilerinin aktif olması ve bireyin bunu devam ettirmesinin etken olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Komşularınızla bir araya gelmek için bir sebep arar mısınız, ne sıklıkla bir araya gelirsiniz?

Yok, herkes paldır küldür birbirine gider gelir.

...

“Ya herkes burada çalıştı burada oturdu evlendi tekrar burada oturdu filan yani bir şekilde herkes buralıydı. Dışarıdan gelenleri de kendi içinden yapıp, onları da aileden yapan bir mahalle bu.”

...

“Bu söylediklerim annemin yaş grubu. Bir de benim yaş grubum var. Onlar daha beterler.”

Bireyin sağlık durumlarının engel olmadığı müddetçe arkadaşlarıyla da görüşebildiği anlaşılmaktadır...

Araştırmacı: Arkadaşlarınızla ne kadar sıklıkla bir araya gelirsiniz?

Ya benim ne zaman bir araya geleceğim hiç belli olmuyor. Her şey sağlık durumuma bağlı. Bir günüm diğerine uymuyor. Bugün bir şey yapmak istiyorum örneğin öğlen bir fenalaşıyorum 2-3 gün iptal. Hiçbir şey planlayamıyorum. Bugün kemoterapi alıp eve gelecektim. Normalde yatarak olmam gerekiyor ama yatamıyorum. Çünkü kızım evde yalnız bırakamıyorum.

Bireyin diğer sosyal ağ gruplarına bakıldığında, profesyoneller arasında birçok doktorla iletişim içinde olduğu görülmektedir. Bunun dışında büyük takımlardan birinin spor kulübüne üyeliği ve bu üyelik sayesinde kurduğu ilişkilerinin de olduğu görülmektedir.

Bireyin doktorlarla ilişkilerinin oldukça yakın olduğu görülmektedir. Kulübün derneğine ise şu anda hastalığı dolayısıyla gidemediği ama bağlarını koparmadığı görülmektedir.

Araştırmacı: Burada iki profesör dediniz cerrahlarla, onlarla haftada iki defa görüşüyoruz dediniz, Onlarla kurduğunuz ilişki daha resmi ilişki mi yoksa onlarla zaman zaman duygusal paylaşımlarda bulunur musunuz?

Yok canım, benim kimseyle resmi bir ilişkim yok. Ben ilişkilerim gayet ilişkisel, yakın ilişkiler. Uzak ilişkilerim olamıyor. İstesem de öyle yapım yok. Bir gelen bir daha gitmiyor.

..

Araştırmacı: Spor kulübünün derneğine ne kadar sürede bir gidersiniz?

Ben şu an oraya hiç gidemiyorum. İki yıldır nerdeyse hiç gitmiyorum telefonla konuşuyorum ya da onlar geliyor.

Bireyin aile ve akrabalarıya verdiği anlama bakıldığında, aile konusunda, anne babasının vefat etmesinin aileye yüklenen anlam konusunda bir boşluk oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Aileye verdiğiniz anlam nedir?

Annem öldükten sonra ailem kalmadı ki.

Araştırmacı: Anneniz babanız sağken asıldı?

Benim aileden anladığım şey birbirini seven iki insanın çocuklarıyla beraber mutlu mesut yaşaması ve çevresindeki insanlarla beraber sosyal ilişkiler içinde olması. Ama babam çok küçük yaşında ölmesi dolayısıyla annem ben kardeşim ve küçük bir aileydik.

Bireyin akraba ilişkileri konusunda bağlarının zayıf olması, akrabalara yüklediği anlamı da etkilediği görülmektedir.

Akrabalığa verdiğiniz anlam nedir?

(Gülüyor). Valla Allah'ın vermiş olduğu bir kan bağı. O konuda yapacak bir şey yok. (gülüyor)

Bireyin komşuluğa yüklediği anlama bakıldığında, komşularıyla yoğun ilişkilerinin olması, komşuluğa verdiği anlamda kendisini göstermektedir.

Araştırmacı: Komşuluğa verdiğiniz anlam nedir?

Ya biz burada aile gibiyiz. Bu mahallede herkes birbirini tanır, herkes birbirini sever. O yüzden bu mahalleden başka bir yere taşınmak istemiyorum

Araştırmacı: Gençliğinizde de mi buradaydınız?

Evet çok uzun yıllardır buradaydık. Çocukluğumda da Feneryolu'ndaydık. Dolayısıyla Feneryolu Kızıltoprak benim çocukluğumdan beri yaşadığım semtler. Herkes birbirini tanır. Kentsel dönüşüm dolayısıyla başkaları da geldi ama eskiler hep aynı. Gerçekten bir aile gibiyiz. Örneğin yan bina yıkılırsa onlar giderse ne yaparım bilmiyorum. Çok yalnız hissedeceğim kendimi. Bakkalından tutun, kuaföründen tutun herkes birbirini tanır ve çok yardımseverler birbirlerine karşı. Benim evime gelenin bile kim olduğunu bilirler.

Nil'in sosyal ağlarının görünümüne bakıldığında, tüm sosyal ağ gruplarıyla ilişkilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bireyin hastalık durumunun izin verdiği müddetçe sosyal çevresiyle ilişkilerini sürdürmek ve güçlendirmek konusunda motivasyonunun ve isteğinin olduğu görülmektedir.

4.2.2.2.3. Sosyal ağların sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli

Bu başlık altında, ağ içindeki sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli ve bireyin buna yüklediği anlam değerlendirilecektir.

Sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli, sosyal sermaye ve sosyal destek teorilerine dayandırılarak analiz edilmiştir. Sosyal sermaye potansiyeli, bireyin ağ kurma davranışları, ağın içindeki konumu, sosyal ağlarına duyduğu güven, ağdaki diğer bireylerin sosyal konumu, ağın heterojenliği homojenliği ve sosyal sermaye türü değerlendirilmiştir. Lin'in sosyal sermaye teorisi üzerinden analize gidilmiştir. Sosyal destek ise, Leireiter'in (1993) sosyal destek sınıflandırması üzerinden, psikolojik ve araçsal boyutları üzerinden sınıflandırılmıştır. Psikolojik boyutu, bireyin zihinsel ve ruhsal yapısına iyi gelen duygusal ve bilşsel destek boyutunu içermekteyken, araçsal boyutu ise bilgi, tavsiye, pratik yardım, maddi yardım gibi destek boyutunu içermektedir.

Bireyin ağ kurma davranışlarına bakıldığında, ilişki kurmak ve sürdürmek konusunda motivasyonunun olduğu anlaşılmaktadır. Bireyin ayrıca Facebook sayfasından belli sayının üstünde takipçisinin olduğu ve mail, mesaj vasıtasıyla bu bireylerle de görüştüğü anlaşılmaktadır.

“Benim arkadaşlık ilişkilerim çok güçlü. Çünkü ben çok kişiyle arkadaşlık etmem herkesi tanırım. Kul ayırt etmem. Zengin fakirmiş şuymuş buymuş şuralı buralı bunu gözetmem insana insan olduğu için değer veririm. Ama şu kapıdan içeri gelenlerin kim olduğuna çok dikkat ederim. Destur diyerek gelsinler, beni ben olduğum için kabul etsinler. Kimseden bir beklentim de olmamıştır bu anlamda. Kendimi de demek ki insanlara doğru anlatmışım ki çevremde doğru insanlar oldu.”

...

“Benim Facebook hesabımda örneğin şimdi 3500 insan var, en azından 2000’ni sanat camiasından, konservatuar camiasından, müzik okulundan vs. insanlar birbirilerini ekliyorlar. Çok fazla tanışmak isteyen oluyor. Milyonlarca mail mesaj geliyor.”

Bireyin ağ içindeki konumuna bakıldığında, arkadaş ve komşuluk ilişkilerinin çok kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır. Yakınlık ve samimiyete önem veren Nil için, yoğun bağlarının yanında, diğer sosyal ağ gruplarındaki bireylerle de ilişki içinde olmasından ötürü hem zayıf bağlarının hem de yoğun- güçlü ağlarının olduğu söylenebilir. Çevresindeki bireylerle vakit geçirme konusunda hastalık durumunun çok etken olduğu anlaşılmaktadır. Komşularıyla ise, mesafenin yakınlığından da faydalanarak daha sık görüştüğü görülmektedir.

Nil’in ilişkilerinin devamlılığına bakıldığında, hayatında iki sürecin (Babasının vefatı ve hastalık-hamilelik durumu) aile ve akrabalık ilişkilerini olumsuz anlamda etkilediği görülmektedir. Bunun dışında arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinde değişikliğin olmadığı anlaşılmaktadır.

Babam öldükten sonra maddi gücümüz azaldı. Eskisi gibi olmadığımız için akrabalarımız para ister diye korkup çekinip tek başına bıraktılar hiç sormadılar bile.

...

Annem babam yaşarken maddi durumumuz da çok iyiydi. Görseniz herkes etrafımızdaydı. Ama

özellikle anne babam öldükten ben hasta olduğum için bana bakmak zorunda kalacaklar diye korkunç şekilde, gittikçe uzaklaştılar.

Araştırmacı: Babanızın vefatı bir uzaklaşma mı oluşturdu?

Evet, ben de hasta olduğum için annem para ister filan diye görüşmek istemediler. Sonra bizim maddi durumumuz çok iyi olduktan sonra peşimizden ayrılmadılar. Sonra annem öldükten sonra. 2009 yılı ile 2014 yılları arasında maddi durumumuz çok iyiydi. O ara hem ben hem de annem çok iyi para kazanıyorduk. Peşimizden ayrılmıyorlardı. Çünkü annem çok yardımsever olduğu için isteyen herkese her çeşit yardımı yapardı.

...

Araştırmacı: Başınıza gelen bu olaylardan önce kardeşinizle duygusal paylaşımınız var mıydı?

Vardı tabi.

...

“Kızımın evlilik dışı dünyaya gelmesinden dolayı (kardeşim) bana çok kızgın ve kargın.”

Bireyin ilişkilerinde karşılıklılık durumuna bakıldığında, geçmişte bireyin maddi gücünün iyi olduğu dönemde özellikle kardeşi konusunda ciddi yardımlarda bulunduğu görülmektedir. Kardeşinin ise şu anda maddi yardım konusunda bireyi desteklediği görülmektedir.

Araştırmacı: Geçmişte sizin ona nasıl yardımlarınız dokundu?

Tabi. Bütün param ondaydı. Evlenirken düğününü ben yaptım, okuttum. İş kurmak istedi elimdeki bütün paramı verdim. Annemden istemesin diye evleneceği zaman çok ciddi bir mali yardım yaptım. O zaman çok sağlıklıydım çok iyi para kazanıyordum.

Bireyin komşuluk ilişkilerinde karşılıklılık durumuna bakıldığında, bireylerin arasında maddi konular söz konusu olduğunda karşılıklılık durumuna bir anlam yüklemedikleri görülmektedir.

“En son Leyla teyzeye 100 lira verdim. (Gülüyor). Kocasını kıyameti koparmış çok alışveriş yaptın diye. Kocasını duymadan parayı koyduk yerine. Sen en son kimden yardım aldın diyecek olursan (gülüyor) Lale teyze ile Şerife teyze, benim mutfak eşyası hastalığım var da, kardeşim bütün evi boşattığı için eşyalar doğal olarak az ve ben normalde de ben bilmem kaç fincan çay takımı, yok her gördüğümde bir tane ıspatula alayım tahta kaşık alayım şeklindeydim. Beraber alışverişe gittik iyi ki gittik. Zaten param yok alacak. (Gülüyor). Bu ne kadar güzelmiş diyorum, sonra baktım torba torba alışveriş yapmışlar. Bunlar ne dedim. Biz kendimize bir şey alamadık hepsini sana aldık dedi (Gülüyor). Biz böyleyiz. Aramızda para lafı pek olmuyor”.

Bireye sosyal ağlarına duyduğu güven sorulduğunda, hayatındaki güven olgusunu yaşadığı şeylerle ilişkilendirmekte ve bu durum onu güven konusunda daha tedbirli yapmaktadır.

Hiçbir şekilde unutmuyorum. Karnımda çocukla tek başıma bırakıldım. Ben karnımda çocukla ölüme terk edildiğim için. Onu yaşadığım için.

Araştırmacı: Yaşadığınız şeylerden ötürü biraz pay mı bırakıyorsunuz?

Bırakmak gerektiğini düşünüyorum. Belki Allah bana benden başka güveneceğin kimse yok bunu öğretmek istedi. Bilmiyorum.

...

Araştırmacı: Peki, güvenir misiniz kardeşinize?

Güveniyorum tabi. Şu an kızgın olduğu için böyle.

Araştırmacı: Güvenir misiniz komşularınıza, bir şekilde başınıza bir şey gelse yardım ederler mi?

Ben Allahtan başka kimseye güvenmemek gerektiğini öğrendim. Sadece Allah'a güvenirim. Bir şey istiyorsan Allah'tan isterim. Mahalleye sorsanız en çok kime güvenirsiniz deseniz sayılacak ilk beş insandan biri benimdir. Çok severler, çok koştururlar her zaman yardım ederler. Allah razı olsun hepsinden. Bana yaptıkları kadar Allah onlara yapsın diye dua ederim hep hayırlarına. Ama ben Allah'tan başkasına güvenmem.

Bireyin ağındaki bireylerin sosyal konumuna bakıldığında, ilişki kurduğu neredeyse tüm bireylerin sosyal konum açısından oldukça avantajlı bir konumda oldukları görülmektedir. Kardeşinin konumuna bakıldığında, Marmara üniversitesi mezunu ve şu an büyük takımlardan birinde antrenörlük yapmaktadır.

“Amcam eski milletvekili, bir amcam kendi işini yapar ticaretle uğraşır, öbür amcam mimardır, yengem öğretmendir.”

...

Araştırmacı: Kimler peki arkadaşınız ne işle meşguller?

Evren mimar, Dilek genel müdür, Aslı eczacı, Mehmet müdür, Basri kendi işini yapıyor organizatör, Su satın almacı iyi bir firmada.”

...

“Dilek ablanın çok iyi biliyorum ki ben mesela eşi gayet maddi durumu yerinde.”

...

“Bu mahallede çok zengin insan var.”

Bireyin, aile, akraba, arkadaşlık ilişkilerinin dışında, tedavi için gittiği büyük ve maddi masraflarının karşılanması konusunda her bireyin gidemediği³¹ özel ve büyük bir hastanenin doktorları ile yakın iletişim içinde olduğu anlaşılmaktadır. Bunun dışında bir spor kulübünün dernek üyeleri ve yöneticileri ile de iletişim içindedir.

Bireyin sosyal ağlarının heterojenliğine bakıldığında, neredeyse tüm sosyal ağ gruplarından bireylerle iletişim içinde olması, bu ilişkilerinde yoğun ve zayıf ağlarının bulunması bireyin farklı bireylerden oluşan büyük bir ağa sahip olduğunu göstermektedir. Bireyin sosyal ağları göz önünde bulundurulduğunda, hem zayıf hem yoğun bağlarının olması onu hem dayanışmacı hem de köprü kurucu sosyal sermayeden faydalanmak konusunda şanslı kılmaktadır. Sosyal sermaye getirileri, sosyal destek getirileri üzerinden incelendiğinde bu durum kendini daha net olarak gösterecektir.

Bireyin sosyal çevresinden elde ettiği genel sosyal destek düzeyi psikolojik ve araçsal boyutuyla değerlendirildiğinde, aile geçmişinin varlıklı olması, mutlu bir aile ve çevreye sahip olması gibi nedenler bireyin hayatını güçleştiren sorun öncesindeki sosyal destek ihtiyacını minimize etmiştir. Bireyin şu anda yaşadığı evde, bakıcısı, kızı ile birlikte yaşamaktadır. Bireyin bakıcısı ile iyi ilişkilerinin olduğu ve duygusal anlamda desteğini hissettiği anlaşılmaktadır. Kızı ile ilişkisi, bireyi psikolojik olarak çok rahatlattığı

³¹ Bireylerin etik ilkeler gereği kimliklerinin belli olmaması konusunda, kurum ismi verilmemiş, önemi betimleme ile belirtilmiştir.

görülmektedir. Bunun dışında arkadaş ve komşularından duygusal anlamda destek gördüğü görülmektedir.

Araştırmacı: Anne olarak bakıcıyla ilişkiniz var, onla aranız nasıl?

Kardeş gibiyiz. Abla der başka bir şey demez. 6 aydır beraberiz.

..

Araştırmacı: Kızınızdan başka?

Yok, inşallah ileride olur. Allah'tan başka kimsem yokmuş gibi geliyor. Ama bakıcım gerçekten kardeş gibi.

Araştırmacı: Günlük bir şeyler konuşur musunuz?

Evet evet konuşuruz her şeyi dertleşiriz.

...

Araştırmacı: Gerçekten güvendiğiniz insanlar var mı hayatınızda?

Evet. Arkadaşlarım, komşularım var.

Araştırmacı: Bir şey başardığınızda ya da sizi tebrik eden cesaretlendiren birileri var mı?

Var.

Araştırmacı: Sıkıntılı anınızda sizi rahatlatan?

Arkadaşlarım var. Komşularım var.

Araştırmacı: Mutlu ya mutsuz anınızda kime sarılmak istersiniz

Kızım.

Araştırmacı: Sonra?

Kızım.

Araştırmacı: Problemlerinizi size yol göstermesi için anlattığınız biri var mı?

Dilek abla çok şey yapar.

Araştırmacı: Hangi konularda?

Her konuda. Dilek ablaya, Evren'e, Ahmet'e, her şeyi anlatırım. Danışmadığım tek şey kızımın babası. Ne başıma geldiyse ondan geldi zaten. Onlara danışmadım sonra söyledim.

Aynı şekilde araçsal yardımlar açısından da, komşularının ve arkadaşlarının maddi ve pratik yardımda bulunduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Çocuk bakımı ya da çok hastalandığınızda kim geliyor?

Komşularım ya da arkadaşlarım gelip bizi alıyorlar, herkesin kendi hayatı var bizi topluca götürüyorlar.

Araştırmacı: Ağırlaştığınızda ev işlerine yardım eden oluyor mu?

Oluyor komşularım geliyor.

..

“Annem babamdan yetim maaşı alıyorum, onun dışında düzenli bir gelirim yok ama çok yardım eden insan var. Erkek kardeşim, anneannem, Dilek abla, Aslı abla, Mehmet abi. Annemin çok yakın aile dostları var onlar çok yardım ediyorlar.”

Bireyin sosyal destek potansiyeli değerlendirildiğinde, bireyin günlük sosyal destek ihtiyacını karşılamada sosyal çevresindeki bireylerin ciddi yardımını gördüğü görülmektedir. Hem psikolojik anlamda hem de araşsal yardımlar açısından bireyin günlük karşılaştığı sorunları aşmada önemli bir sosyal destek potansiyeline sahiptir.

4.2.2.2.4. Hayatı güçleştiren probleme yüklenen anlam ve algılanan sosyal destek

Görüşmenin dördüncü bölümünde bireyin hayatını güçleştiren problemin öyküsü, bu probleme yüklediği anlam ve bu sorunlarla mücadele sürecinde sosyal çevresinden deneyimlediği sosyal desteğe dair sorular yöneltiştir. Çalışmanın teorik bölümünde, sosyal desteğin tampon etkisi olarak bahsedilen boyutuyla, bireyin zor durumla başa çıkmasında ona yardım eden sosyal destek deneyimine odaklanılmıştır.

Nil'in hayatını güçleştiren problemin temelini kanser hastası olması ve bu hastalıktan ötürü çeşitli sosyal fonksiyonlarının kısıtlanması, çalışamama durumundan ötürü maddi yoksunluk olduğu söylenebilir. Bireyin ikinci boyut sorunlarını ise, evlilik dışı ilişki yaşaması sonucunda çocuk sahibi olması ve çocuğunun babası tarafından çocuğun kabul edilmemesi, soyadının verilmemesi, nafakanın verilmesi gibi ve bireyin çocuğunun babasından sözlü şiddet ve muameleye maruz kalması oluşturmaktadır. Bu açıdan bireyin sorunu bu iki boyutuyla değerlendirilecektir. Öncelikle bireyin problemini nasıl tanımladığına ve bu konuyla ilgili stres boyutu anlaşılmaya çalışılacaktır. Akabinde ise, sorunun temelini oluşturan kardeşlerinin bakımı ve maddi yoksunluk ile ilgili deneyimlediği sosyal destek daha spesifik olarak değerlendirilecektir.

Nil'in problemine yüklediği anlama bakıldığında, aslında yoğun stres altında olduğu görülmektedir.

“Problemlerimle ilgili de düşündüğünüz zaman çok ciddi problemlerim var, maddi problemlerim var, tıbbi problemlerim var, sağlığımla ilgili, duygusal anlamda sevdiğim adamdan resmen cinsel partner olarak kullanmışım, 1,5 yıl tecavüze uğramışım gibi hissediyorum kendimi. Çok ciddi sıkıntılarım var. Bunun dışında kızım ile ilgili sorunlarım var, babasının onu kabul etmemesi ve evlilik dışı olması, kariyerimin tamamen bitmiş olması. Bütün bunları düşünürsem aklıma kaçırmam lazım. Ama Allah var gam yok diyorum. Mutlaka hayrına bir şey var diyorum bundan.”

Nil'in hastalıkla ilgili sorunlarına bakıldığında, sosyal fonksiyonlarının ciddi anlamda etkilendiği ve buna bağlı olarak maddi sorunlarının olduğu görülmektedir.

“Hastalık daha evvel vardı. 16 yaşından beri vardı. Ama durmuştu. Kızımın doğumuyla ve annemin ölümünden sonra tekrar çok kötüye gitti.”

...

“Şimdi ben kemoterapi aldığım için, şuraya (kalbinin üstüne) bir alet taktılar, bunun ucunda bir demir var, o kalbe giden damarlardan bir tanesinde. Bundan sebep benim kolumu kaldırmamam lazım, çok sert herekeler yapmamam lazım, çok ağır kaldırmamam lazım, mesela kızımı bu kolumla kaldırmamam lazım. Çocuğu bu tarafla da alsam eli burada. Onu almamam lazım, darbe almamam lazım. Karnımda tümörlerim var. Bir de karnın arka tarafında, şu kısma çok ağrı yapıyor.”

...

“Uzun süre kucağımda taşıyamıyorum. Eğildiğim zaman çok kolay kalkamıyorum başım dönüyor. Ayaktayken çok eğilemiyorum artık kemoterapiden sebep bağışıklık sistemim çok düşük. Haftada bir gün bana yardım edecek birisi lazım ki bakıcı izne gitsin. İkinci bir kadın tuttuğumda günlük para ödemek durumundaydım en az 100 lira bakıcı günlük para vermek zorundayım.”

Çocuğunun babası ile başlayan sorunlu döneme bakıldığında, aldatılmışlık içinde olduğu, iftiralara maruz kaldığı birey tarafından ifade edilmektedir.

“Ben durumumu çok açık anlattım (çocuğunun babasına). Ben ammemden ve babamdan yetim maaşı alıyorum. Bunu almak durumundayım. Çünkü hastayım sağlık giderlerimi başka türlü karşılayabilmem mümkün değil. Dolayısıyla dedim, seninle evlenebilmem ya da başka bir erkekle mümkün değil. İlişkinimiz düzenli olursa imam nikâhı kıyar mısın dedim? Kıyarız dedi. Ne istiyorsan yaparız hayatım dedi. O kadar düzgün bir insandı ki zaten, bana bunları yapabileceğini ben asla düşünmedim. Ama resmi olarak evlenebilmem de mümkün değildi. Çünkü adamın bana bakabilecek parası yoktu. E ilişkinin nereye gideceği de belli değil. Yani kadını pat diye ortaya bırakıyorlar. Mesleki anlamda da bir güvencem yok. Resmi nikâh kıymamıştım. Çocuğumun olacağını bilmediğim için de hamile kaldım. Adamın yazdığı şeylere baksanız zaten bir... Bir sürü kadın anlatmış orada hangisi ben? Ben dedim acaba hangisiyim, seç beğen al böyle. (Gülüyor) o kadar komik ki.”

...

“Mahkememiz 20 Haziran’da bitecek inşallah. Babalık davası açtım. Sokak kadını olmadığım kaldı. Neler olduğuma ben bile şaşırdım. Dava dosyasını verip size okusam bir dilekçenin bir sayfasında benimle evlenmek için beni tuzağa düşürdü diyor, bunu savunmak zorundasın. Sonra bir sürü adamla birlikte olan çok eşli bir kadın olduğumu söylüyor. Takıntılı psikolojik sorunları olan, çocuğu istismar eden bir kadındır çocuk ondan alınmalıdır diyor.”

Bireyin maddi sorunlarının başlangıcı ise, sağlık sorunlarının ilerlemesi ile olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Çalışmaya ne zaman ara verdiniz?

Doktorlar yasakladığı zaman, hamile kaldığım zaman, düşük tehlikem ve ölüm tehlikem olduğunu söylediler. Ben de çalıştığım okula söyledim, haftada bir gün gelsem nasıl bir şey yapabiliriz diye.

Araştırmacı: Ne zamana tekabül ediyor bu?

2016’nın Ocak ayı itibarıyla çalışmaya ara vermek zorunda kaldım

Bireyin hayatını güçleştiren sorun sonrasında çevresinden algıladığı sosyal desteğe bakıldığında, neredeyse tüm sosyal ağ gruplarından psikolojik ve araçsal destek aldığı anlaşılmaktadır. Maddi destek alma konusunda birey, başlangıç itibarıyla kardeşinin ve akrabalarının ilgisizliğinden yakınsa da sonradan dahil olarak ciddi yardımlar yaptığı görülmektedir.

Araştırmacı: Maddi destek kimden aldınız?

Dilek abladan, Aslı abladan (komşuları), arkadaşlarımdan, erkek kardeşimden, doktorlarımda sayılırsa onlardan da alıyorum.

Araştırmacı: Düzenli aldığınız destek var mı?

Hepsi düzenli.

Bireyin maddi destek konusunda hem zayıf ağlarının hem de yoğun, güçlü ağlarının aktif olduğu görülmektedir.

“Ben hastanede ameliyat olurken, doktorlar artık hani ölüme doğru gidiyor, aklı dengesini de yemek üzere bu kadar ameliyatlardan sonra çok ıstırap halinde, annesinin yokluğunu takıntı yapış durumunda, çevreyi değiştirin demiş. Kardeşim de demiş ki, sürekli hastaneye gidip geliyoruz, benim elimin üstünde olacağı bir yer olması lazım, evi eşyaları her şeyi değiştirin demiş psikiyatrist. Ben hastanede yatarken kardeşim taşınması gerekiyor demiş. Annemin aile dostlarından biri kardeşime 10.000 lira para vermiş. Oğlum evdeki her şeyi at, ablana yeni eşyalar al, onu hastaneden çıktığında yeni eve çıkartmış olalım. Ben hastaneden çıktım geldim bu eve, orada 1200 lira kira öderken oldu kira 2400 lira. Bir yıl sonra da gerçi o ev de kentsel dönüşüme girdi. Çocuk bulamamış başka yer. Mecburen 1200 liradan çıktım 2400 lira yerleştirmiş beni. Bu evde her şey yeni, eski bir şey yok. İşte babamın yaptığı tablolar var. İki üç tane bir şey var onları lütfetmiş atmamış nasıl yapmış bilmiyorum sıfırdan hayata başlayayım diye. Evde tabak çanak bile yok onları bile atmış. Tabi bu yaşam standardımı ikiye katlamış oldu maddi olarak masraf olarak. Ondan sonra çalışmak durumundaydım.”

...

“Kıramın yarısını biri ödüyor, öbürünü beriki ödüyor. Hep söylüyorum Allah razı olsun, Allah Teâlâ'ya öyle dua ettim ki cebimde 126 lira ile ben 6 ay yaşadım. Bir kurş borcum olmadan. Nasıl oldu diye soracak olursanız her gelen, Allah'ım bezim yok diyordum, elinde biri geliyordu bezle beraber. Evde yiyecek bir şey yok, biri geliyor elinde bir şeyle. Bir arkadaşım geliyor bakıcının maaşı ile geliyor. Bir arkadaşım geliyor sen faturaları ödememişindir diyor elinde zarfla para bırakıyor. Aynen bu şekilde yaşadım.”

...

“Dilek ablanın (komşu) çok iyi biliyorum ki ben mesela eşi gayet maddi durumu yerinde, ben Dilek ablanın bütün maaşını bu eve bıraktığını biliyorum. Yani öyle günler geçirdim ben. Ama diyeceksiniz ki, ailen, benim ailemden bir Allah'ın kulu, iki ay, üç ay evveline kadar, artık çevremdeki insanlar ayıptır oğlum dedi diye lütfedip geldi. Yürek kabul ediyor mu etmiyor.”

Bireyin zayıf ağlarından doktorlarla kurduğu ilişkiden de ciddi yardımlar aldığı görülmektedir.

“Mesela Nesrin Hanım, Türkiye'nin en meşhur onkologlarından biri. Kadından randevu almak için 4-5ay sonrasına randevu alıyorsun. Bugün mesela benim randevum yoktu, bir dolu işi varmış hastalarını bırakmış beni görmeye gelmiş. Karnımı muayene etti, baktı sarıldı öptü. Öpmeyin gribim dedim. Olsun olsun öpeyim zaten bulaşma zamanı geçmiş bir hafta olsun sadece sen biraz sefil olacaksın dedi. Sarıldı öptü kızımı sordu, paran var mı diye sordu. (gülüyor)... Doktora gidiyorum paran var mı diye soruyor. Harçlık alıp eve döndüğüm zamanları biliyorum. Bir bakıyorum çantamın içine para bırakıyorlar. Çok komikler (gülüyor).”

...

Araştırmacı: Peki hastalığa mesela döndüğünüzde, (.....)³²Hastanesinden bana ücretsiz imkân verdiler dediniz, ilk nerede tedavi oldunuz, buna kim vesile oldu?

Maddi gücümün olmadığını bildikleri için doktorlar aracı oldular.

Bireyin pratik destek anlamında özellikle komşularının çok yardımcı olduğu görülmektedir.

“Amcalarım uzaktan tanımadığım bir sürü akrabam var. Adım başı akrabam var. Bana düşünsenize şuradan 70 yaşında Asena teyze geliyor, onun torunları geliyor. Karşıdan Berrin Hanım geliyor, komşulardan arkadaşlardan bir sürü insan geliyor. Ben insanlardan yardım

³² Bu hastane bireyin iletişimde olduğu doktorların adını saklı tutmak için etik değerler gereği gizli tutulmuştur. Bu hastane özel bir hastane olmasının yanında, ancak üst sosyoekonomik seviyede bireylerin gidebildiği büyük bir hastanedir.

istemeye utanan bir insanım, edebimle yaşamaya çalışan bir insanım neden yalnız bakıyorsun niye söylemiyorsun gelelim diyorlar. ”

Birey, hayatını güçleştiren sorun sonrasında kardeşinin ve akrabalarının ilgisizliğini deneyimlediğini belirtmektedir. Bu ilgisizliğin nedenini evlilik dışı ilişki yaşamasından ötürü olduğunu düşünmektedir.

“Anneannem mesela, hiç anlatmamışlar bile dayımlar, neler yaşadığımı. Doktorlar bu kadın ölmek üzere ve karnında bir çocuk var diyor. Ben kardeşime, dayıma, amcalarıma, kuzenlerime, bütün sülaleme anlattım. Neymiş evlilik dışıymış. Ben ne yapayım, adam beni terk ettiyse benim ne kabahatim var. “

Bireyin çevresinden aldığı psikolojik desteğe bakıldığında, özellikle kardeşi ve akraba bağları açısından düşünüldüğünde psikolojik destek görme konusunda bireyler arasında özel sorunların yaşandığı anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Şimdi kardeşinizle ne kadar bir araya geliyorsunuz?

Hiç gelemiyoruz kardeşim kızımın babası vesilesiyle tüm bağlarımızı koparttı. Kızımı aldırmanın istemedi günah olduğu için ama kızımın evlilik dışı dünyaya gelmesinden dolayı bana çok kızgın ve kırgın. Bunu daha sağlıklı olduğum bir zamanda yapmış olsaydı belki daha anlaşılabilir ve algılanabilir olabilirdi.

Araştırmacı: Hiç mi bir araya gelmiyorsunuz?

Nerdeyse hiç. 3-4 ayda gelip kızımı görüyor. Onun dışında para yardımı yapıyor.

Araştırmacı: Yani para yardımı yapıyor?

Evet, onun kardeşlikten anladığı o. Ama bir çocuğun paradan daha çok önemli şeylere ihtiyacı var.

Araştırmacı: Duygusal paylaşımınız var mı?

Kızım doğduğundan beri iki defa yemeğe götürdü.

Araştırmacı: Hayatınızla ilişkin konuşur musunuz kardeşinizle?

Hayır, konuşmak istemiyor, bilmek istemiyor.

Araştırmacı: Başınıza gelen bu olaylardan olmadan önce kardeşinizle duygusal paylaşımınız var mıydı?

Vardı tabi.

Bireyin yaşadığı sorunlar sonrasında psikolojik anlamda desteği komşularından ve arkadaşlarından aldığı görülmektedir.

“Aramızda para lafı pek olmuyor. Yeter ki yüzüm gülsün diye. sonra akşam olunca benim yüzüm gözümlü şifince enfeksiyon olunca, hiçbir yere gidemezsin otur oturduğun yerde diyorlar. ”

...

Araştırmacı: Arkadaşlarınızla hayatınıza ilişkin konuşur musunuz?

Tabi.

Araştırmacı: Probleminiz olduğunda onlar size destek verdi mi?

Verdiler Allah razı olsun onların sayesinde ayakta durdum.

4.2.2.2.5. Problemlerle başa çıkmada sosyal sermaye ve sosyal desteğin kullanımı ve kuruma başvurma hikâyesi

Görüşmede beşinci bölümde yöneltilen soruların amacı ise, bireyin hayatını güçleştiren sorun karşısında problemi ile başa çıkma yöntemlerini kavramak, sosyal sermaye, sosyal destek potansiyelini harekete geçirip geçirememeye deneyimlerini anlamak ve yetersiz sosyal destek, sosyal sermaye potansiyeli karşısında sosyal sermaye, sosyal desteğe erişememe deneyimleri ile sosyal hizmet kurumuna başvurma hikâyeleri arasında ilişki kurmaktır.

Bireyin hayatını güçleştiren problemleri iki boyutta ele alındığında, birinci boyutu hastalık durumu ve sosyal fonksiyonlarının zayıflaması, maddi sorunların baş göstermesiyken, ikinci boyutuyla ise evlilik dışı ilişki yaşamıyla çocuğunun olması ve çocuğunun babası tarafından reddedilmesi bunun dışında bireyin sözlü şiddete, iftiraya maruz kalması gösterilebilir. Bu iki katmanlı sorun çerçevesi bireyin hayatını güçleştirmiştir. Bireyin problem çözme yöntemleri bu iki katman üzerinden düşünüldüğünde, bireyin problemleri ile ilgili kendisini psikolojik anlamda rahatlatma konusunda dini boyutta kendi kendine manevi destek, maneviyata tutunma yöntemi geliştirdiği görülmektedir.

Etrafınızdakilere söylemek, hastalıkla ilgili insanların söylediği hiçbir şey bir şey ifade etmiyor. Tamamen kul ile Allah arasında. Benim ölümünden korktuğum yok, gidecek yerim Allah'ın yanı. Ama kızım olduktan sonra yaşamak zorundayım. Babasının bakmayacağını göz önüne alırsak.

Araştırmacı: Siz çözüm geliştirileceğini değil de, Allah bir yol açacak ve ben o yoldan gideceğim mi diyorsunuz?

Hep öyle dedim. Ve hep öyle geldim. Gerçekten ve hep açtı o yolları.

...

“Ne maddi ne manevi anlamda ben insanlara güveniyorum, Allah'a güveniyorum diyorum. Allah resulüne güveniyorum, yol büyüklerine güveniyorum ve bu şekilde yola çıkıyorum. Ben uykumda Allah resulünü göreyim, Bekir'den, Ömer'e, Osman'dan Ali'ye korusunlar bizi gündüz gece diye dua ediyorum kızım ile beraber.”

Araştırmacı: Sonra problemin diğer tarafı çocuğunuzun babası değil mi? Peki nasıl çözüm önerileri geliştirdiniz en başta nasıl davrandınız?

Allah'a dua etmek. ne gelecekse O'ndan gelecek. Başka hiçbir şey yapmadım. Üzüldüm Allah'a dua ettim.

Bireyin problemini anlatma konusunda, çevresindeki bireylere zorda kalma durumunda anlattığı görülmektedir.

Araştırmacı: İlk sıkıntıları yaşadığınızda çevrenizle paylaştınız mı?

Paylaşmadım.

Araştırmacı: Komşularınıza da mı?

Konuşmadım.

Araştırmacı: Ne zaman konuştunuz?

Artık çok ciddi bir ölüm riski oldu. Kızımın babası terk etti, tek başıma kaldığım için mecburen yardım istemek zorunda kaldım. 2-3 ay bahsetmedim.

Araştırmacı: Hani koltukta oturdum, kriz geçirdim dediniz ya, o zaman bahsetmediniz mi?

O sürenin başında bahsetmedim. Sonra bir gariplik olduğunu anladılar. Hala yeni öğrenenler var, neden söylemedin diye kızanlar var.

Bireyin problemlerini çevresini anlatma ve yardım talebinde bulunmayı bir problem çözme yöntemi olarak görmediği anlaşılmaktadır. Bu açıdan bireyin yardım talebinde bulunmaya olumsuz anlam yüklediği söylenebilir.

“Ben söyleyemem. İnsan eti çünkü ağırdır, bir kere söylersin gelir, ikinci kez söylersin surat eder kalbin kırılır başka zaman söyleyemezsin. Dolayısıyla yardım alıyor musun evet alıyorum. Ama ben yardım ettikleri için alıyorum.”

Bireyin kuruma başvurma hikâyesine bakıldığında, hastalık sonrası, maddi sıkıntılarının başlaması nedeniyle başvurmadığı, aksine kurumun böyle bir yardımı verdiğinden haberi bile olmadığı, başvurma nedeninin çocuğunun babası yüzünden yaşadığı olumsuz deneyimlere bağlı olarak geliştiği görülmektedir.

“Sosyal hizmetlere gittiğimde mesela ben para yardımı da istemedim. Para yardımı olduğunu da bilmiyordum. Ben sadece kızımı, ölümüm halinde devlete bırakmak istedikleri için gitmiştim. Allah razı olsun maaş bağladılar, onunla mesela evin parası çıkıyor. Bakıcı haftada 4 defa izne gidiyor. 4 defa ikinci kadın parası 400 lira o çıkmış oluyor.”

...

“Pazar günlerinin bakıcı parası çıktı dedim, süper, çok sevindim. Çok küçük bir şey olabilir ama bazen o küçük bir şey çok büyük bir açığı kapatabiliyor. Küçük bir şey olabilir ama o küçücük şey benim için çok önemli. Çünkü ben 24 saat yalnız başıma bakamıyorum kızıma”

...

Araştırmacı: Kendi çevrenizden gördüğünüz destek sizi tatmin etti mi?

Allah hiç beklenmedik yerden, hiç beklenmedik insanları hayatıma soktu. Bugün mesela hastanede çok kötüydüm destek tedaviden sonra gözümü açtım. Hastaneye sürüne sürüne gittim hatta baygın yattım kolumun üstüne düştüm. Hiç beklenmedik yerden beklenmedik insanlar yardım ediyor.

...

Araştırmacı: Probleminizi çözmekte sosyal hizmet kurumunu sorumlu olarak görüyor musunuz?

Bilmiyordum bile. Allah karşıma çıkardı.

Bireyin kuruma başvurma nedeninin maddi ya da psikolojik sorunlarını çözmek maksatlı olmadığı aksine çocuğunun velayeti ve geleceği hakkında yasal süreçlerden ötürü olduğu görülmektedir. Çünkü çocuğunun babası, bireyin ölümünden sonra ve şimdi çocuğu kabul etmediği gibi, çocuğun sosyal hizmet kurumunda kalması konusunda yasal süreçlerle baskı yaptığı birey tarafından belirtilmiştir. Bireyin bu nedenlerden ötürü sosyal hizmet kurumuna başvurduğu görülmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının bireyin ihtiyacını fark etmesi ve maddi destek konusunda bireyi yönlendirmesiyle, Nil'in bu destekten faydalanmak için kuruma başvurduğu görülmektedir. Bireyin kuruma başvurma hikâyesi ile çevresinden algıladığı sosyal destek arasında ilişki kurulduğunda, birey etrafındaki insanların çok yardımcı olduğu ve gördüğü desteğin onu tatmin ettiğini belirtmesi ve kuruma başvurma nedeninin maddi sorunları olmadığını söylemesi kuruma başvurma hikâyesi ile algıladığı sosyal destek

konusunda anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Nil'in durumuna bakıldığında, hastalığının ilerlemesi, sosyal fonksiyonlarının azalması, maddi sorunlarının başlaması ile bireyin çok boyutlu desteğe ihtiyacı doğmuştur. Bunun yanında yaptığı evlilik dışı ilişki sonucu çocuğunun babasının velayetini kabul etmemesi, çocuğu annesinden alarak kurum himayesine geçirmek istemesi, hukuksal süreçleri kullanarak bireye karşı sözlü şiddette ve iftirada bulunması gibi sorunlar düşünüldüğünde bireyin çok katmanlı sorunlardan oluşan bir dönem içinde olduğu görülmektedir. Bu durum birey için çok boyutlu destek ihtiyacı doğurmuştur.

Bireyin sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı bir konumda olduğu söylenebilir. Piyano öğretmeni olması, iyi bir eğitim alması, sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı bir aileden gelmesi, Bağdat caddesinde küçüklüğünün geçmesi ve halen orada oturması gibi birtakım özellikler buna örnek olarak gösterilebilir. Bireyin sosyal ağ çevresi değerlendirildiğinde, kendisi gibi sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı bireylerin sosyal ağlarını oluşturduğu görülmektedir.

Bireyin ağ içindeki konumuna bakıldığında, neredeyse tüm sosyal ağ grupları ile ilişki içinde olması, hem yoğun bağlarının hem de zayıf ağlarının aktif olması onu birçok kaynakla buluşturma konusunda da avantajlı bir konuma oturtmuştur. Bu durum ise, sorunlarıyla mücadele etmede sosyal destek ve sosyal sermaye potansiyelinin birey için önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir. Bireyin için sosyal sermaye potansiyeli ile eylem arasındaki ilişkiye bakıldığında, bireyin ilişkilerin devamlılığını sürdürme konusunda motivasyonun olduğu ve bireyin gayet sosyal bir kişiliğe sahip olduğu görülmektedir. Bunu kendisinin bir özelliği olarak tanımlayan birey, aile geçmişinin ona sağladığı çevre başka bir deyişle ailesinden tevarüs eden çevre dışında, tedavi boyunca onunla ilgilenen doktorlar, hemşireler, aile hekimi gibi profesyonellerle de bağlantı içinde olduğu hatta onlardan çeşitli maddi destekler gördüğünü belirtmiştir.

Bireyin sorunlarını bu iki boyutuyla ele aldığımızda, hastalık sürecinde ilgi, bakım, pratik destek gibi birtakım sosyal destek ihtiyacının yanında, işi bırakmak zorunda kalması ile maddi destek ihtiyacı da artmıştır. Bireyin sosyal ağlarına, sahip olduğu sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli açısından bakıldığında, sosyal destek ihtiyacını karşılamada birey için çevresinin önemli bir kaynak olduğu söylenebilir. Bireyin ağındaki bireylerin sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan görece avantajlılık durumunun kaynak yeterliliği konusunda tatmin ediciliği göz önünde bulundurulduğunda, bireyin neredeyse tüm ihtiyaçlarını çevresi üzerinden halledebildiği söylenebilir. Düzenli gelire sahip olma, hastalandığında yanında birilerinin mutlaka yardıma gelmesi, ev ile ilgili işlerine yardım, sevme sevilme, değerli olduğunu hissetme, problemini anlatma, rahatlama gibi birçok psikolojik ve araçsal sosyal destek ihtiyacını birey çevresinden karşılamaktadır. Bu anlamda birey, çevresinden aldığı yardımların kendisini tatmin ettiğini de belirtmiştir.

Bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli ile kuruma başvurma hikâyesi arasında ilişkiye odaklanıldığında ise, bireyin çevresinden psikolojik ve araçsal sosyal destek deneyimini ve tatminini yaşadığı, nitekim herhangi araçsal ya da psikolojik

sosyal destek elde etmek maksatlı kuruma başvurmadığı, kızıyla ilgili hukuksal süreçlerin onu zorlaması sonucunda kuruma başvurduğu görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının ekonomik yardım ihtiyacını fark etmesi ve bireyi ekonomik yardıma da başvurabileceği konusunda yönlendirmesiyle ekonomik destek elde etmek için başvuruda bulunmuştur.

4.2.2.3. Gül'ün sosyal sermaye ve sosyal destek durumuna ilişkin bulgular

Gül'ün Hikâyesi

40 yaşında, hiç evlenmemiş. Acıbadem'de, babasının daha önceden birikimi ile satın aldığı güzel bir sitede 30 senedir anne ve babasıyla yaşıyor. Annesi ağır alzheimer hastası ve yatalak. Babası da yaşlı ve bakım gerektiriyor. Birey önce babasına, annesi ile beraber uzun süre bakmış, daha sonra annesinin hastalanması ile annesinin bakımının sorumluluğunu tamamen üstüne almış. Bu yüzden iş yaşamına son vermek zorunda kalmış, anne babasını yalnız bırakamadığı için evlilik ile ilgili bir plan da yapamamış. Bireyin bir erkek kardeşi var.

4.2.2.3.1. Demografik özellikler

Yaş: 40

Cinsiyet: Kadın

Medeni Durum: Bekâr

Çocuk Sayısı: -

İş durumu: Çalışmıyor

Eğitim Durumu: Lise mezunu

Memleket: İstanbul

Sosyal Güvence: Babasından dolayı sağlık sigortası.

Gelir Kaynağı: Babasının emekli maaşı.

4.2.2.3.2. Bireyin yaşam öyküsü ve sosyal ağların görünümü

Bireyin Yaşam Öyküsü

Araştırmada bireyin yaşam öyküsü, kırlı ve kentli olmanın özelliklerini taşıyan bireyleri seçebilmek için belirleyici bir kriter olarak görülmüştür. Araştırmada kırsal ve kentsel simgeleri taşıyan bireylere ulaşmak amaç olarak belirlendiğinden göç hikâyesi, bireyin özellikle kırsal bölgenin özelliklerini taşıyıp taşıymaması açısından araştırma kriterlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Diğer yandan bireyin annesinin İstanbul- Ortaköy doğumlu olması, babasının ünlü bir gazeteden emekli olması, Gül'ün İstanbul doğumlu olması, Acıbadem'de büyük bir sitede ikamet etmeleri gibi birtakım özelliklere odaklanıldığında, bireyin sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı bir konumda olduğuna dair kanıya varılmıştır.

Yaşam öyküsü, bireyin hayatını güçleştiren sorunla karşılaşmadığı döneme dair ipuçları taşıması bakımından çalışma açısından önemlidir.

Gül'e sorulduğunda, İstanbul'a geliş hikâyesini şöyle anlatmaktadır;

Araştırmacı: Anneniz babanız İstanbul doğumlu mu?

Evet, babam ilkokul 2 'de gelmiş.

Araştırmacı: Buraya gelme hikâyeleri nasıl?

Çalışmak için gelmişler. Amcam, dedem ve babam üçü birlikte burada gazetede çalışmışlar.

Araştırmacı: Anneniz?

İstanbul, Ortaköy doğumlu.

Araştırmacı: Nerede yaşıyordunuz mahalle olarak?

Acıbadem mahallesi, (...) sitesi.

Araştırmacı: Kaç senedir ordasınız?

30 senedir.

Araştırmacı: Genel olarak yaşadığınız çevreyi nasıl değerlendiriyorsunuz, yorumluyorsunuz?

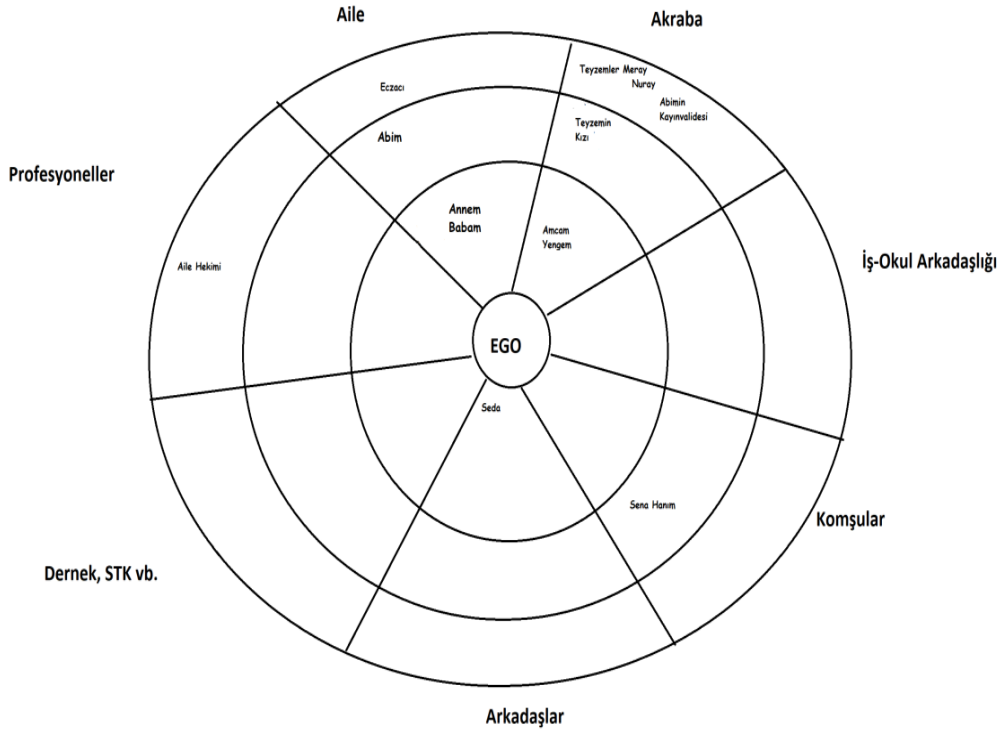
Orası elit bir yer, güzel bir yer memnunuz.

Bireyin yaşam öyküsüne bakıldığında, bir göç hikâyesinin bulunmadığı, zengin bir muhitte 30 senedir aynı ortamda ailesi ile birlikte yaşamaktadır.

Bireyin Sosyal Ağlarının Görünümü

Görüşmenin bu kısmında, katılımcıya aşağıdaki şema gösterilerek, kendisine (ego) yakınlığına göre, çevresinde görüştüğü insanları yazması istenmiştir. Araştırma açısından bu şema araştırmacıya bireyin sosyal ağlarının görünümü hakkında genel bir bakış açısı sağlayacaktır. Şemadaki bireyler tek tek sorularak kurulan ilişkinin niteliği hakkında bilgi toplanmış, bireyin ilişkiye yüklediği anlamlar sorulmuştur. Bu şemada bireyin yazmış olduğu isimlere müstear isimlerin yazılması araştırmanın etik ilkeleri açısından gerekli görülmüştür. Dolayısıyla katılımcının kendi el yazısı ile doldurduğu şema ve şemadaki bireylerin gerçek kimliği araştırmacı tarafından gizli tutulmuştur.

Şekil 20. Gül'ün Sosyal Ağ Şeması

Bireyin sosyal ağ şemasına bakıldığında, sosyal ağlarının kısıtlı bir sosyal çevreden oluştuğu görülmektedir. Çoğunluğu aile büyüklerinden oluşan listede bireyin sadece bir arkadaşı, teyzesinin kızı ve eczacısı vardır. Kendisine en yakın konumlandığı kişi ise sadece bir arkadaşı ve eczacısıdır.

Araştırmacının sorduğu sorularla, aile, akrabalık, arkadaşlık, komşuluk ilişkileri ve diğer formel ilişkileri sorularak, Röhrle'nin (1994) belirlemiş olduğu sosyal ağların ilişkisel özelliklerinden, ilişkinin güçlü veya zayıf olması (yoğunluk ve samimiyeti), iletişim sıklığı, ilişkinin süresi (stabilitesi), ilişkinin aktifliği gibi kriterler göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. Bunun dışında, sosyal ağın yapısal özelliklerinde, bireyin sosyal ağın büyüklüğü göz önünde bulundurulmuştur.

Bireye, yazmış olduğu isimlerle ilişki niteliği hakkında bilgiler sorulduğunda, sadece bir arkadaşı ve eczası hakkında daha yakın ifadelerle rastlanırken, diğer ilişkilerinde bireyin daha mesafeli tutumu dikkat çekmiştir. Bireyin aile ilişkilerinde neredeyse tek yönlü bir iletişim hâkimdir. Burada tek yönlülük, günlük paylaşımlarındaki tek yönlülüktür.

Araştırmacı: Aile ilişkileriniz nasıl?

Bireysel hareket ederdik. Çünkü aile içi ilişkilerimiz de kopuk.

Araştırmacı: Hastalıktan öncesi nasıldı?

Kopuktu.

Araştırmacı: Bu anlamda aile içinde en verici kim?

Abi evlendikten gittikten sonra mecburen ben oldum. Bütün yük bende.

...

Araştırmacı: Abinizle ne kadar sürede bir görüşüyorsunuz?

O da çalışıyor 15 günde bir geliyor.

...

Araştırmacı: Sizin için hastalıktan önce ve hastalıktan sonraki dönem var. Bu iki dönemi karşılaştırdığınızda nasıl?

Aileyle tabi şu an daha farklı. Onlarla şu an daha iyiyim. Onlar şu an benim çocuğum gibi oldu artık ben öyle kabullendim. İki tane çocuğum var benim.

Araştırmacı: Bütün gün birlikte misiniz?

Evet.

Araştırmacı: Sizden başka yardım eden var mı?

Yok, hayır tekim.

Bireyin akrabalık ve komşuluk ilişkileri sorulduğunda da, mesafeli tavrı dikkat çekmektedir.

Araştırmacı: Akrabalık ilişkilerinizi nasıl tanımlarsınız?

Hep kopuğuz.

...

Akrabalarımızdan, amcam var yakında duran, o bize destek. Amcamın eşi yengem var bir de.

Teyzelerim var ama onlar çok nadir. İki teyzem var. Ama çok nadir.

...

Araştırmacı: Etrafınızdaki komşuları biliyor musunuz?

Ben tanıyorum.

Araştırmacı: Bir araya geliyor musunuz?

Yok.

Araştırmacı: Bir arada yaşamaktan ötürü apartman toplantılara katılıyor musunuz?

Ona da babam giderdi, ben hiç gitmedim.

Araştırmacı: İlişkileriniz yok düzeyde mi?

Evet.

Bireye arkadaşlık ilişkisi sorulduğunda, duygu yoğunluğunun arkadaşlık ilişkisinde ön plana çıktığı görülmektedir.

Araştırmacı: Sizce iyi arkadaş kötü arkadaş kimdir, kim sizin dostunu olmalı?

Bana değer veren, söylediğim bir şeyi paylaştığımda onu saklayan gizleyen.

Araştırmacı: Seda Hanımla ilişkileriniz nasıl?

O çok uzakta Ömerli'ye gitti evlenince. Onunla da kopmak zorunda kaldık. Bizim sitemizde

müdüdü. O vasıta ile tanıştık onunla konuşuyorduk sadece sonra biraz koptuk. Sadece telefonla konuşuyoruz. Haftada bir mutlaka konuşuruz.

Araştırmacı: Hayatınızdaki gelişmelerden haberi var mı?

Evet.

Bireyin üye olduğu dernek, STK bulunmamaktadır. Profesyonellerle ilişkisine bakıldığında ise, mahalledeki eczacı ile iletişimi kısmen yakın bir iletişimi ve annesinin sağlığını takip eden aile hekimi ile resmi ilişkilerinin olduğu görülmektedir.

Bireyin aile, akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık ağlarına verdiği anlama bakıldığında, bireyin ailesine verdiği anlam fedakârlık boyutu ile kendisini göstermektedir. Komşuluk ve akrabalık ilişkileri konusunda ise mesafeli ilişkilerin varlığı verilen anlam konusunda da kendisini göstermektedir. Bireyin sadece arkadaşlığa yüklediği anlam duygu yoğunluğunu göstermektedir.

Araştırmacı: Aileye verdiğiniz anlam nedir?

Büyük (gülüyor) kendim feda edecek kadar büyük. Hiç evlenmedim onlara adadım kendimi. Yani.

Araştırmacı: Akrabalığa verdiğiniz anlam nedir?

Orada varlar (gülüyor).

Araştırmacı: Komşuluğa verdiğiniz anlam nedir?

Değer veririm.

Araştırmacı: Sizden haberdarlar mı, evde hasta baktığınızdan falan?

Hepsi biliyor, ara ara gelirler.

...

Araştırmacı: Arkadaşlığa verdiğiniz anlam nedir?

Bir tek Seda var zaten, kardeş gibi.

Bireyin evde anne, babası ile birlikte yaşaması ve ikisinin de bakımını üstlenmesi aile ilişkilerinde fedakârlık boyutunda ilişkilerin sürdüğünü göstermektedir. Komşuluk ve akrabalık konusunda bireyin daha nadir iletişime girdiği görülmektedir. Arkadaşlık için ise bireyin bir arkadaşının olduğu ve ona da “kardeş” anlamı yüklediği görülmektedir.

4.2.2.3.3. Sosyal Ağların Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Potansiyeli

Bu başlık altında, ağ içindeki sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli ve bireyin buna yüklediği anlam değerlendirilecektir.

Sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli, sosyal sermaye ve sosyal destek teorilerine dayandırılarak analiz edilmiştir. Sosyal sermaye potansiyeli, bireyin ağ kurma davranışları, ağın içindeki konumu, sosyal ağlarına duyduğu güven, ağdaki diğer bireylerin sosyal konumu, ağın heterojenliği homojenliği ve sosyal sermaye türü değerlendirilmiştir. Lin’in sosyal sermaye teorisi üzerinden analize gidilmiştir. Sosyal destek ise, Leireiter’in (1993) sosyal destek sınıflandırması üzerinden, psikolojik ve araçsal boyutları üzerinden sınıflandırılmıştır. Psikolojik boyutu, bireyin zihinsel ve ruhsal yapısına iyi gelen duygusal ve bilişsel destek boyutunu içermekteyken, araçsal

boyutu ise bilgi, tavsiye, pratik yardım, maddi yardım gibi destek boyutunu içermektedir.

Gül'ün sosyal ağları ağ büyüklüğü açısından değerlendirildiğinde, kısıtlı ağlara sahip olduğu görülmektedir. Bireyin, aile, akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık ilişki grupları içerisinde ilişki yoğunluğu açısından ise sadece aile ve arkadaşlık ilişkilerinin olduğu görülmüştür.

Gül'ün ağ kurma davranışlarına bakıldığında, aile, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık veya diğer sosyal ortamlara dahil olma konusunda net bir tutuma sahiptir. Bu durum sosyal sermaye potansiyelinin oluşmasında bireyin bilinçli tercihinin etkisi olarak değerlendirilebilir. Bireyin yeni ilişkileri hayatına katma ve var olan ilişkileri sürdürme hususunda motivasyonunun olmadığı söylenebilir.

“Açıkçası, bende sorun var dediğim gibi, bir tek sosyalliğim iştii, o da gitti.”

Araştırmacı: Anne babanızın hastalığından ötürü çevrenizden kopmak zorunda kaldınız mı?

Hep böyleydin ben. 20 senedir çalışma hayatım var ama işte problem bende. Ben problemliyim ilişki kurma konusunda kabul ediyorum (Güliyor).”

“O konu biraz benden kaynaklı. Paylaşmama ve istememe benden kaynaklı.”

Bireyin ağ içindeki konumuna bakıldığında, aile ilişkilerinde ve arkadaş ilişkisinde yoğun ilişki yapısına sahip olduğu görülmektedir. Aile ilişkilerinde, anne-babanın çok yaşlı olması ve sürekli bakım ihtiyaçlarında olması, sosyal etkileşim ve paylaşım konusunda bireyi şanssız kılmaktadır. Diğer yandan bireyin de paylaşım konusunda isteksiz olduğu görülmektedir. Bu açıdan ağ içinde karşılıklı bir dayanışmadan bahsedilemez.

Araştırmacı: Hastalıktan önce aile içindeki iletişim nasıldı? Birlikte yemek yer miydiniz, vakit geçirir miydiniz?

Tabi yapardık her şeyimiz birlikteydi.

Araştırmacı: Ailenizle hayatınızla ilişkin konuşur musunuz?

Yok konuşmam

Araştırmacı: Daha önce konuşur muydunuz?

Yok, paylaşmam o biraz benimle ilgili biraz içime kapanığım. Konuşmam.

Bireyin akrabalık ilişkilerine bakıldığında, kopuk ilişkiler dikkat çekmektedir. Fakat geleneksel olarak, bayram ziyaretleri, hasta ziyaretleri konusunda akraba bireylerinin aktifliği söz konusudur.

Araştırmacı: Akrabalık ilişkilerinizi nasıl tanımlarsınız?

Hep kopuğuz.

Araştırmacı: Bayramlarda akrabalarınızla bir araya gelir misiniz?

Bayramlarda bir araya geliriz mutlaka.

Araştırmacı: Herhangi bir gündem olmadan bir araya gelir misiniz?

Onlar gelirler, annemin hastalığından dolayı.

Bireyin komşuluk ilişkilerinde görüşme sıklığına bakıldığında, mesafeli ilişkilerin

olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Komşularınızla ilişkileriniz nasıl?

Konuşuruz ama resmiyet var, samimiyet yok.

...

Araştırmacı: Bir arada yaşamaktan ötürü, apartman toplantılarına katılır mısınız?

Ona da babam giderdi, ben hiç gitmedim.

...

Araştırmacı: Sizden haberdarlar mı komşularınız evde hastanızın olduğunu biliyorlar mı?

Hepsi biliyor, ara ara gelirler.

Bireyin arkadaşlık ilişkilerine bakıldığında, Gül'ün hayatı ile ilgili paylaşımlarda bulunduğu tek arkadaşı vardır. Bunun dışında abla olarak nitelendirdiği eczacı ile bilgi, tavsiye gibi ihtiyaçlarında paylaşımda bulunduğu görülmektedir.

Seda çok uzakta Ömerli'ye gitti evlenince. Onunla da kopmak zorunda kaldık. Bizim sitemizde müdürdü. O vasıta ile tanıştık onunla konuşuyorduk sonra biraz koptuk. Sadece telefonla konuşuyoruz. Haftada bir mutlaka konuşuruz.

Araştırmacı: Hayatınızdaki gelişmelerden haberi var mı?

Evet.

Onunla paylaşır mısınız mutluluğunu üzüntünüzü?

Evet, paylaşırım, o her şeyi bilir.

...

Araştırmacı: Peki, bunun dışında ev hayatı dışında görüştüğünüz biri ya da kendinizi rahatlatmak için bir fırsatınız oluyor mu?

Çok nadir, eski çalıştığım eczaneye gidiyorum, evin yakınında oraya gidiyorum konuşuyoruz.

Bireyin ilişkilerinin devamlılığına bakıldığında, akrabalarıyla özellikle annesinin durumundan dolayı aramaların sıklaştığı görülmektedir. Komşuluk ilişkilerinde ise, görüşmelerde paylaşımların azaldığı anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Akrabalarınızla ilişkileriniz ne zamandır böyle?

Hastalık öncesi veya hastalık sonrası aynıyız. Aramalar sıklaştı, haftada bir ararlar.

...

Araştırmacı: Eskiye hatırladığınızda komşuluk ilişkileri nasıl?

Ben çalıştığım için bir şey yoktu da, annem açısından daha iyiydi gelip gitmeler. O zaman günler vardı, her hafta birinde toplanıp gün yaparlardı.

Araştırmacı: Şimdi onlar var mı hala yoksa değişti mi?

Yok, var da, hep kopuk kopuk herkes kendi haline düştü.

Sosyal ağlarına duyduğu güven sorulduğunda tüm ağlarına güvendiği görülmektedir.

Araştırmacı: Ailenize güven düzeyiniz nasıldı?

Yok güvenirim.

Araştırmacı: Bir probleminiz olduğunda onlardan destek alacağınıza güvenir misiniz?

Güvenirim ama nedense paylaşmamayı tercih ediyorum.

...

Araştırmacı: Akrabalık ilişkilerinizde bir probleminiz olduğunda onlardan destek alacağınıza inanır mısınız?

Evet, inanırım yardımcı olurlar.

...

Araştırmacı: Bir yardım isteyecek olsanız komşularınızdan?

Yok, yapar, kesinlikle koşar yapar ondan eminim.

...

Araştırmacı: Arkadaşınız Seda hanıma güvenir misiniz?

Güvenirim.

Araştırmacı: Probleminiz olduğunda ondan destek alacağınıza güvenir misiniz?

Eder, ama şartlar maalesef.

Bireyin ağ içinde ilişki kurduğu bireylerin sosyal konumlarına bakıldığında, aile ve akrabalarının büyük kısmının yaşlarının ilerlemesinden dolayı emeklilik durumunda oldukları görülmektedir. Bireyin teyzesinin kızının sosyal konum açısından durumunun avantajlı olduğu görülmektedir. Fakat bireyin teyzesinin kızı ile de paylaşımlarının çok kısıtlı olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Abiniz kaç senedir evli?

15 senedir.

Araştırmacı: Abinizin eğitim düzeyi?

Lise.

...

Araştırmacı: Birinci dereceden akrabalarınız kimler, ne ile meşguller?

Amcam ve yengemle yan yana oturuyoruz aynı bloklarda. Amcam da işte babam gibi gazeteden emekli. Yengem de ev hanımı. Teyzelerimiz Küçükçekmece'de, çok uzaktalar, anca telefonla konuşuyoruz yaşlılar zaten.

...

Araştırmacı: Akrabalarınızda sosyal konum açısından daha yüksek biri var mı?

Teyzemin büyük kızı Refika. O Beylikdüzü'nde.

Araştırmacı: İlişkileriniz nasıl?

Onla da kopuktur. Ama hastalıktan sonra daha sık aramaya başladı.

Araştırmacı: Ne işle meşgul?

İktisat mezunu çalışmıyor, ama eşinden dolayı geliri baya yüksek.

Araştırmacı: O kişiye değer verir misiniz görüşür müsünüz?

Hiç görüşemeyiz, çünkü çok uzağız.

İlişkide karşılıklılık durumuna bakıldığında, aile ilişkilerinde bireyin geçmişte de paylaşımında bulunmadığı görülmektedir. Akrabalık ilişkilerinde ise, annesinin bakımı

konusunda teyzesinin Gül'e yardımı olduğu ama Gül'ün yardımının olmadığı görülmektedir. Arkadaşı ile ilişkisinde ise, karşılıklı paylaşımların olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Ailenizle yardımlaşma hikâyeleriniz var mıydı? Belki abiniz evlenmeden önce ya da hastalıktan önce? Bir şey ister miydiniz ailenizden?

Araştırmacı: Yok. Öyle isteğim de yoktu. Çünkü o küçüklükten gelme bir şey var sanırım. Ya annem hep çünkü hastaydı, migren hastasıydı, sinirliydi. Bir şey istediğimizde hep kızardı. O kızmasın diye biz de bir şey istemezdik. Ben hep tek başıma büyüdüm.

...

Araştırmacı: En son bir konu hakkında yardım ettikleri oldu mu akrabalarınızın?

En son teyzem sağlık için bir şeye başvurduğumuzda yanıma geldi destek oldu çünkü benim koşturmam gerekiyordu, o anneme sahip çıktı ben koşturdum.

Araştırmacı: Sizin onlara yardımınız oldu mu hiç?

Yok olmadı.

...

Araştırmacı: Peki, arkadaşınız Seda'nın size yardımı oldu mu?

Babamın döneminde lösemi olduğu zaman kan ihtiyacımız vardı, o zaman çok büyük desteği oldu bana.

Araştırmacı: Sizin ona geçmişte yardımınız oldu mu?

Oldu tabi, karşılıklı.

Bireyin mevcut sosyal ağlarının sosyal sermaye ve türüne bakıldığında, bireyin ilişkilerini daha mesafeli yaşamayı tercih etmesinden ötürü arkadaşlık dışında neredeyse hiç karşılıklı paylaşımda bulunmadığı görülmektedir. Bu durum bireyin sosyal sermaye potansiyelini etkilemektedir. Fakat akrabalık ve komşuluk ilişkilerine bakıldığında, bireyin bu tercihiğe rağmen ilişkinin aktif olduğu görülmektedir. Akrabalarının annesinin hastalık durumundan dolayı haftada bir aramaları her şeye rağmen dayanışmacı ilişkilerin olduğunu göstermektedir. Amca ve yengesi ile aynı sitede oturması görüşme sıklığını arttıran bir nokta olarak görülebilir.

Sosyal desteğe psikolojik ve araçsal destek açısından bakıldığında, Gül'ün duygusal anlamda paylaşımda bulunduğu sadece arkadaşı Seda'nın olduğu görülmektedir. Birey onun dışında, hayatı ile ilgili konuşma konusunda isteğinin olmadığı, duygusal paylaşımda bulunmadığı görülmektedir. Bu durum bireyin psikolojik destek potansiyelini kullanmayı kısıtlamaktadır.

Araştırmacı: Gerçekten güvendiğiniz insanlar var mı yanınızda?

İşte ailem var. Bir de Seda.

Araştırmacı: Geçmişle alakalı da düşünebilirsiniz, bir şey başardığınızda, övgü aldığınız cesaretlendiren oluyor muydu?

Gene ailem.

Bireyin daha önce çalıştığı eczanede, eczane sahibi ile de yakın ilişkilerinin olduğu, özellikle akıl alma, yol gösterme, bilgi tavsiye konusunda ona danıştığı görülmektedir. Gül, cesaretlendirme gibi konularda da arkadaşının desteğini aldığı görülmektedir.

Araştırmacı: Seda hanımla ilişkinizi düşündüğümüzde, sizi rahatlatır mı cesaretlendirir mi?

Evet destek olur bana.

Araştırmacı: Mutlu olduğunuz ya da üzüldüğünüz zaman sarılıp rahatlayacağınız biri var mı?

Eczacı var Bengü abla, Seda var.

Araştırmacı: Eczacı aynı zamanda arkadaşınız gibi mi?

Evet, ablam gibi, yol gösterir bana.

Araştırmacı: Problemleriniz anlattığınızda size yol göstermesi için danıştığınız biri var mı?

Eczacı yine.

Araştırmacı: Hangi konularda?

Her şeyi bildiği için yardımı oluyor her şeyde.

Araştırmacı: Çevrenizdeki insanlar gelip size danışır mı?

Yok, neyi danışacaklar. İlaçlarla ilgili bazen sorarlar.

Araştırmacı: Peki, etrafınızdaki insanlardan aldığınız bir bilgi ya da yardımla çözdüğünüz bir problem oldu mu örneğin babanız annenizle ilgili?

Bengü abla aracılığıyla oldu tabi.

Bireyin araçsal anlamda sosyal çevresinden deneyimlediği sosyal desteğe bakıldığında, maddi yardım anlamında teyzesinin kızının destek olduğu, pratik anlamda ise zaman zaman çevresinden kısıtlı da olsa destek gördüğü görülmektedir.

Araştırmacı: Maddi durumunuz yetmediği zamanlarda yakınlarınızdan maddi destek aldığınız oldu mu hiç?

Şu ana kadar öyle bir şey olmadı hiç Allah'a şükür. Ama arada sırada teyzekızı yardım eder.

Araştırmacı: Siz hiç istemeden kendi mi yardım ediyor?

Evet öyle.

...

Araştırmacı: Örneğin hasta olduğunuzda, yardım aldığınız oldu mu hiç, çünkü anne babanıza bakıyorsunuz, kalkamayacak şekilde grip vs. olma durumunda?

Çok şükür Allah'a hiç hasta olmadım. Allah biliyor. Çünkü hasta olsam onlar apaçık ortada kalacaklar

Araştırmacı: Bir işiniz olduğunuzda hastanınızı emanet edip gidecek birisi var mı?

Babam var.

Araştırmacı: Babanız dışında?

Yok. Yengemi çağırabilirim ama o da bypasslı. O da gelemmez. Bir de anne bize çok bağlı ya beni ya babamı görmezse biraz huzursuzluk çıkartıyor.

Araştırmacı: Ev işlerinde filan böyle size gelip yardım eden olur mu?

Hayır, hepsi bende.

Gül'ün sosyal ağlarının kısıtlılığı ve bireyin çevresindekilerle karşılıklı paylaşımda bulunma hususundaki sıkıntısı sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini etkilemektedir. Bireyin yeni ilişkiler kurma ve ilişkileri sürdürme konusunda motivasyonunun olmadığı görülmektedir. Bu durum bireyin genel iyilik haline etki eden sosyal destek potansiyelini önemli ölçüde kısıtlamaktadır.

4.2.2.3.4. Hayatı güçleştiren probleme yüklenen anlam ve algılanan sosyal destek

Görüşmenin dördüncü bölümünde bireyin hayatını güçleştiren problemin öyküsü, bu probleme yüklediği anlam ve bu sorunlarla mücadele sürecinde sosyal çevresinden deneyimlediği sosyal desteğe dair sorular yöneltilmiştir. Çalışmanın teorik bölümünde, sosyal desteğin tampon etkisi olarak bahsedilen boyutuyla, bireyin zor durumla başa çıkmasında ona yardım eden sosyal destek deneyimine odaklanılmıştır.

Bireyin hayatını güçleştiren probleme bakıldığında, annesinin ağır Alzheimer hastası olmasından ötürü bakımını üstlenmesi ile başladığı söylenebilir. Bireyin hem annesinin hem babasının yaşlı olması ve bakım gerektirmesi, bireyin yaşlı bakımı ile ilgili ve zamanının tümünü anne, babasıyla geçirmesinden ötürü birey için sosyal fonksiyonlarını kısıtlayan bir durum doğurmuştur. Bu durum ise bireyin hem bakımla ilgili sosyal destek ihtiyacı hem de sosyal fonksiyonlarının kısıtlanmasından ötürü maddi destek ve psikolojik destek ihtiyacı doğurmuştur.

Bireyin anne, babasının hastalık durumuna bakıldığında özellikle annesinin durumunun ağır olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Anneniz babanız konuşabiliyor mu?

Anne konuşamıyor artık. Alzheimer hastası. Hiçbir şey dile getiremiyor. Baba çok şükür daha iyi, nakil oldu işte.

Araştırmacı: Sürekli yatalak haldeler mi?

Baba dolanabiliyor, onun ameliyat olması lazım, kalçada erime var. Anne sürekli yatıyor arada kalkabiliyor ama doktor yatalak durumuna gelmiş dedi.

Araştırmacı: Lavaboya gidebiliyor mu?

Biz götürüyoruz ama altı bezli zaten bezliyoruz.

Bireyin problemine yüklediği anlama bakıldığında, mecburi olarak bakma sorumluluğunu üstlendiği görülmektedir. Annesinin sorumluluğunu tamamen üstlenmesiyle çalıştığı işi bırakıp bütün hayatını evde geçirdiği görülmektedir. Bu durumun maddi açıdan sorunlarının başlamasına da neden olduğu söylenebilir.

Araştırmacı: Anne babanıza kaç senedir bakıyorsunuz?

Yoğun olarak anneme bakıyorum, 2-2,5 senedir. Daha öncesinde 12 senedir babam lösemi, ama ağırlık annemdeydi, ben ikinci safhada kalıyordum, çalışıyordum. Ama anne de böyle olunca 2,5 senedir ben işi de bıraktım full evdeyim.

Araştırmacı: Bunun başlangıç aşamasına gelirsek, siz mi üstlendiniz?

Başka kimse olmadığı için mecburi olarak.

Bireyin bakımla ilgili sorunlarının dışında, sosyal fonksiyonlarının tamamen

kısıtlanmasından ötürü psikolojik açıdan sıkıntılarının olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Aile içinde en verici kim?

Evet maalesef. Abi evlendikten gittikten sonra mecburen ben oldum. Bütün yük bende.

...

“Onlar şu an benim çocuğum gibi oldu artık ben öyle kabullendim. İki tane çocuğum var benim.”

“Kendimi feda edecek kadar büyük (anne, babasına verdiği anlam). Hiç evlenmedim onlara adadım kendimi.”

Araştırmacı: Hayatınızda nasıl değişiklikler oldu bu süreçten sonra? Mesela sosyal hayatınızda?

Bir tek sosyalliğim işti o da gitti. Eczane kalfasıydım.

...

Araştırmacı: Hayatınızda bu hastalıktan dolayı ertelediğiniz bir şey oluyor mu?

Ee, kendim.

Bireyin sorunlarına bakıldığında, maddi ve bakımla ilgili sorunlarının yanında bireyin özellikle psikolojik açıdan sosyal destek ihtiyacı olduğu görülmektedir. Bireyin hayatını güçleştiren bu sorunla ilgili çevresinden aldığı psikolojik desteğin çok zayıf olduğu görülmektedir. Çevresinin soruna kısıtlı ilgisinin de sadece hastalıkla ilgili olduğu, bireyi duygusal anlamda rahatlatan bir desteğin olmadığı görülmektedir.

Araştırmacı: Peki, moralinizin düştüğü, kaldıramadığınız zamanlar oluyor mu?

Oluyor, dibe vurduğum oluyor. Anne kötü olduğunda o zaman ben de çok kötü oluyorum. Geçen düştü mesela yüzü falan mosmor.

...

Araştırmacı: Peki, çevrenizde siz böyle sorumluluk altında olduğunuz için sizi bu anlamda cesaretlerinden moral veren biri oluyor mu?

Yok.

Araştırmacı: Bu sanki sizin göreviniz gibi mi görülüyor? Çevreniz tarafından?

Yeri geliyor öyle söyleniyor bile, "Bu senin annen bakacasın tabi" diyor teyzemler.

Araştırmacı: Peki, yaşadığınız durumdan ötürü teyzenize falan söylendiğiniz oluyor mu yapamıyorum zorlanıyorum gibi. Onların size tutumu nasıl oluyor?

Hasta oldukları için biri gelemiyor, diğer teyzem de torun bakıyor. O da değiştiremeyeceğim bir hayat var diyor.

...

Araştırmacı: Daha uzak çevrenizdekilerin bu probleme ilgisi nedir komşularınız örneğin?

Onlar der, bir sorun olduğunda gelip kapımızı çal diyorlar.

...

Araştırmacı: Böyle bir sorunla karşılaştıktan sonra yakınlarınızla ilişkileriniz nasıl değişti?

Değişen hiçbir şey olmadı. Sadece daha sık arıyorlar, onda da anneyi soruyorlar.

Araştırmacı: Bu sizin hoşunuza gidiyor mu arayıp sormaları?

Tabi ki tabi ki gitmez mi?

Araçsal sosyal destek açısından bakıldığında ise, sadece teyzesinin kızının maddi yardımında bulunduğu görülmektedir. Bunun dışında, bireyin bakımla ilgili abisinin kayınvalidesinin bir konuda yardımının dokunduğu görülmektedir.

“Ama arada sırada teyzekızı (maddi) yardım eder. “

...

Araştırmacı: Sizi böyle rahatlatacak, soruna ciddi katkı sağlayan bir yardım hiç aklınıza geliyor mu? Maddi olabilir, manevi olabilir, varlığıyla yanınızda olması?

Maddi olarak buradan sosyal yardım alıyorum kurumdan o rahatlattı.

...

Araştırmacı: Fikir danıştığınız yardım istediğiniz kimse oldu mu bu sürecin başında?

Gerek eczacım gerek abimin kayınvalidesi. O da hemşire emeklisi. Bu dönemde o annemin hastaneye yatırma döneminde baya destek oldu.

Bireyin hayatını güçleştiren problemle ilgili çevresinden deneyimlediği sosyal desteğin oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Ne araçsal yardımlar konusunda, ne de psikolojik yardımlar konusunda birey tatmin edici bir sosyal desteğe sahiptir.

4.2.2.3.5. Problemle başa çıkmada sosyal sermaye ve sosyal desteğin kullanımı ve kuruma başvurma hikâyesi

Görüşmede beşinci bölümde yöneltilen soruların amacı ise, bireyin hayatını güçleştiren sorun karşısında problemi ile başa çıkma yöntemlerini kavramak, sosyal sermaye, sosyal destek potansiyelini harekete geçirip geçirememeye deneyimlerini anlamak ve yetersiz sosyal destek, sosyal sermaye potansiyeli karşısında sosyal sermaye, sosyal desteğe erişememe deneyimleri ile sosyal hizmet kurumuna başvurma hikâyeleri arasında ilişki kurmaktır.

Bireyin hayatını güçleştiren sorunlara bakıldığında, annesi ile ilgili bakım konusunda çevresinden çok kısıtlı sosyal destek deneyimlediği görülmektedir. Diğer yandan bakımın hepsini kendi başına üstlenmesi, sosyal fonksiyonlarının tamamen kısıtlanması durumunu doğurmuştur. Bireyin işi bırakması aynı zamanda maddi sorunlarının artmasına da neden olmuştur. Tüm bunlar bireyde özellikle psikolojik açıdan sosyal destek ihtiyacı doğurmuştur.

Bireyin hayatını güçleştiren problemlerle ilgili problem çözme yöntemlerine bakıldığında, bireyin psikolojik anlamda problem çözme yöntemlerine bakıldığında, bu sorunla kendi başına başa çıkmaya çalıştığı görülmektedir.

Araştırmacı: Üstlendiğiniz bu sorumlulukta, kaldıramadığınız ya da çok dolduğunuz zamanlarda ilk kimi ararsınız?

Genelde o zamanlarda kimseyi aramam, çünkü kırıcı olabiliyorum. Kendi kendime sakinleşmeye çalışıyorum biraz hâkim olamıyorum bağırıyorum (gülüyor).

...

Araştırmacı: Çünkü bir taraftan yaptığınız iş de stresli, sürekli sabır isteyen bir şey.

Dur diyorsun durmuyor, sus diyorsun susmuyor kopuk çünkü.

Araştırmacı: Kendinizi rahatlattığınız kimse olmuyor mu?

Yok, hayır hiç yok. Ara ara çıkıp şöyle bir Kadıköy'ü Üsküdar'ı dolaşıyorum. Perşembeleri pazara gidiyorum o kadar.

Bireyin zaman zaman bakım konusunda yardım talebinde bulunduğu ama çevresinin bu konuda ilgisizliği ile karşılaştığı da görülmektedir.

Araştırmacı: Peki, yaşadığınız durumdan ötürü teyzenize falan söylendiğiniz oluyor mu yapamıyorum zorlanıyorum gibi. Onların size tutumu nasıl oluyor?

Hasta oldukları için biri gelemiyor, diğer teyzem de torun bakıyor. O da değiştiremeyeceğim bir hayat var diyor.

Araştırmacı: O zaman çevrenizdekilerin sizin bu durumunuza ilgisi nasıl?

Zayıf.

Bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini harekete geçirme husundaki tutumuna bakıldığında, bireyin ilişkilerindeki mesafeli tavrının potansiyeli harekete geçirme hususunda etkisinin olduğu görülmektedir. Birey uzakta yaşayan eski bir arkadaşı dışında karşılıklı duygusal paylaşımda bulunduğu neredeyse kimse yoktur.

Yok, paylaşmam o biraz benimle ilgili biraz içime kapanığım. Konuşmam.

...

Araştırmacı: Akrabalarınızla hayatınıza ilişkin konuşur musunuz?

Yok. Ben biraz problemliyim (gülüyor).

...

Araştırmacı: Hastalıktan ötürü biraz çevrenizden kopmak zorunda kaldınız mı?

Hep böyleydim. 20 senedir çalışma hayatım var ama işte problem bende. Ben problemliyim kabul ediyorum (gülüyor).

Problemini anlatma hususunda bireyin çekinceli tavrı çevresindeki sosyal destek ve sosyal sermayeyi harekete geçirme anlamında etkili olduğu söylenebilir. Bunun dışında birey, çevresinin ilgisizliğinin de bunda etkisinin olduğunu dile getirmiştir.

Araştırmacı: Yakın çevrenizden gördüğünüz destek sizi tatmin ediyor mu?

Yakın çevre yok ki (ağlamaklı)hep yalnızım.

...

Araştırmacı: Nasıl bir destek umuyorsunuz, bu problemle karşılaştığınızdan beri? Etrafınızda şunlar şunlar bana sağlansaydı benim hayatım daha kolaylaşırdı diyor musunuz?

E tabi bir destek olsaydı. Bunu mesela hep söyledim, sadece burada değil. Bir ablam olsun çok isterdim (ağlıyor).

Bireyin sosyal hizmet kurumuna başvurma hikâyesine bakıldığında, annesinin ağırlaşan hastalığı karşısında işi bırakması ve artan maddi sorunları sonrasında bakım aylığı almak maksatlı kuruma başvurduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Sosyal hizmet merkezine ne zaman başvurduunuz?

İşten ayrıldım, biraz idare etmeye çalıştık, baktık olmadı, dönmüyor, başvurmak zorunda kaldık.

Bireyin maddi sorunları dışında, annesin kurum bakımına verme konusunda net bir tutuma sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Çocuklarının anne babalarını kurum bakımına vermelerini nasıl buluyorsunuz?

Yok, bırakmam onları.

Bireyin psikolojik sosyal destek açısından da kurum desteğine başvurma eğilimi taşıdığı görülmektedir. Aynı zamanda annesinin hastalığının ilerleme safhasında tamamen yatalak durumda olmasına karşı yüksek düzeyde stres taşıdığı ve bununla ilgili de formel yardımcı destek talep etme eğiliminde olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Bu hizmet size yeterli geldi mi?

Şu an için maddiyat yeterli. Ama daha yatalak olduğunda biri yardımcı olabilir mi ya da bir psikolojik destek olabilir mi benim için?

Araştırmacı: Gelecek için ne düşünüyorsunuz?

Boşluk sadece.

Araştırmacı: Anne için?

İşte o problem, birini tutsak 2000 liradan bahsediyorlar, onu karşılayamam.

Araştırmacı: Kendinizde tükenmişlik düzeyini nasıl görüyorsunuz?

Baya ileri safhada.

Araştırmacı: Psikolojik desteği istemenizin sebebi bunla mı ilgili?

Ya evet.

Bireyin resmi kuruma başvurma zamanına bakıldığında, dayanamama sonrasında başvurduğunu dile getirmiştir.

Araştırmacı: En başta kendim çevirmeye çalıştım dediniz ya, o zaman onu nasıl yapmaya çalıştınız?

İşten dolayı bir birikimim vardı.

Araştırmacı: Onun hepsini mi tükettiniz?

Yok, hepsini tüketmedim. Sonra ben ne olacağım?

Bireyi kurumdan maddi yardım alma konusunda çevresindeki bireylerin sağladığı bilgi ile kuruma başvurduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, sosyal ağların bilgi sağlama boyutunun bireyin problemlerle başa çıkma sürecindeki önemini göstermektedir.

Araştırmacı: Buraya başvurma ve destek alma bilgisine nereden ulaştınız?

Komşulardan. Komşular söyledi.

Araştırmacı: Kim söyledi?

Normal rutin apartman komşularım söyledi. Yengem söyledi.

Bireyin kuruma başvurma konusuna olumsuz bir anlam yüklediği anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Buraya başvurmak size zor geldi mi yoksa gayet olağan mı karşıladınız?

Yok, hayır zor geldi (ağlamaklı).

Bireyin kuruma başvurma sebeplerine bakıldığında, ilk olarak “dayanamama” sebebini öne sürmesinin yanında, çevrenin ilgisizliğinin kuruma başvurma hususunda etkili olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: O zaman probleminizi öncelikle kendi çabamla veya sosyal çevremden aldığım destekle çözmeye çalıştım diyebilir misiniz?

Hayır, ben her şeyi kendim yapmaya çalışıyorum.

Araştırmacı: Sosyal hizmete başvurma nedeniniz sizce çevreniz tarafından gösterilen ilgisizlik sonucunda mı oldu?

Eğer çevremden bir destek gelseydi başvurmazdım.

Bireyin kuruma başvurmadan önce başka resmi bir kuruma başvurmadığı görülmektedir. Diğer yandan bireyin formel sosyal yardımları ise yasal bir hak olarak görmediği söylenebilir.

Araştırmacı: Bu kuruma gelmeden önce başvurduğunuz başka bir yer oldu mu?

Yok, hayır sadece burası.

Araştırmacı: Size destek sağlamakta sosyal hizmetleri sorumlu olarak görüyor musunuz?

Yani, sunmalı değil de, sunduğu için teşekkür ederim. Allah razı olsun iyi ki var.

Bireyin hayatını güçleştiren sorun sonrasında kuruma başvurma hikâyesine bakıldığında, bireyin yaşadığı sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimi ile kuruma başvurma hikâyesinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bireyin annesinin bakımını üstlenmesi, işinden ayrılması öncelikle maddi kaynaklı sorunları doğururken, anne baba bakımının tamamını tek başına üstlenmesi, bakımın takibi ile ilgili bazı yardım ihtiyaçlarına da neden olmuştur. Diğer yandan bireyin bütün zamanını anne ve babasıyla evde geçirmesi sosyal fonksiyonlarının azalması konusunda bireyi psikolojik olarak ciddi bir stres altına soktuğu görülmüştür.

Maddi sorunları çözmek ve hafifletmek maksatlı, sosyal hizmet kurumuna başvuran bireyin maddiyattan kaynaklı sorunlarını kendi çevresinde çözemediği görülmüştür. Bireyin öncelikle kendi birikimini harcama yönünde tercihte bulunduğu, daha sonrasında ise çevresinin de yönlendirmesiyle kurum yardımına başvurduğu görülmüştür. Burada çevrenin yönlendirmesinin, bireyin kuruma başvurma hususunda önemli bir etken olduğu görülmektedir.

Kuruma başvurma hususunda önemli bir etkenin sosyal çevrenin ilgisizliği olduğu görülmektedir. Nitekim bireyin kuruma başvurmaya yüklediği anlama bakıldığında, bu duruma olumlu anlam yüklenmediği, eğer çevresinden gereken yardım sağlansaydı kuruma başvurmama eğiliminin olduğu görülmektedir.

Birey, kuruma başvurarak maddi yardıma ulaşma sonrasında, maddi sorunlarını kısmen çözdüğü söylenebilir. Fakat psikolojik ihtiyaçları ve bakım konusunda yardım alma ihtiyacı bireyde yine kuruma başvurma hususunda bir eğilim oluşturmıştır.

Gül’ün kuruma başvurma hikâyesine bakıldığında, en fazla dikkat çeken nokta, maddi yardımların dışında bakım konusunda ve psikolojik sıkıntıları nedeniyle de kurum desteğini talep etme konusunda eğiliminin olmasıdır. Birey için bakım konusundaki

destek, anne babasını kuruma verme değil, ona yardımcı olabilecek, destek olacak bir insan ihtiyacıdır. Nitekim bunu kendisinin özel olarak karşılamayacağı, maddi durumunun yetmediğini belirtmiştir. Diğer yandan tükenmişlik düzeyinin hat safhada olması, onda psikolojik destek ihtiyacı doğurmuştur.

Bireyin kuruma başvurma hikâyesi ile sosyal sermaye sosyal destek potansiyeli arasındaki ilişkiye odaklanıldığında, bireyin sürekli yalnızlıktan dem vurduğu, bütün yükün kendisinde olduğunu belirten ifadelerinin olduğu görülmektedir. Nitekim bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeline bakıldığında, bireyin ilişkide olduğu sosyal ağların çok kısıtlı olduğu görülmektedir. Birey, hayatında bakım konusunda ona pratik yardımda bulunacak ve psikolojik anlamda onu güçlendirecek sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelinden de yoksundur. Bu bakımdan birey bakım konusunda ve psikolojik destek konusunda ona yardım sağlayacak formel yardımlar konusunda ihtiyaç içinde olduğunu belirtmiştir.

Bireyin sosyal sermaye potansiyeli ile kuruma başvurma arasındaki ilişkiye odaklanıldığında, bireyin sosyal ağ fonksiyonlarının güç durumu aşmasında da yetersiz olduğu görülmektedir. Sosyal sermaye teorisi üzerinden analize gidildiğinde Gül için üç duruma odaklanılmasında fayda vardır. Yapısal nedenlere odaklanıldığında, bireyin sosyal konum açısından avantajlılığı söz konusudur. Güzel ve elit bir yerde ikamet etmesi, geçmişte büyük bir eczanede kalfalık yapması, lise mezunu olması, etrafında görece avantajlılık durumu yaşayan bireylerin olması gibi sosyal konum açısından onu avantajlı kılan özelliklere sahiptir. İkinci noktada bireyin sosyal ağ konumuna bakıldığında, kendisine en yakın olarak konumlanan sadece anne, babası ve arkadaşı vardır. Bu ağlar dayanışmacı bir yapı sergilese de, anne, babasının çok yaşlı olması, arkadaşının uzakta olması ve sadece telefonla iletişim kurabilmeleri bireyin araçsal ve psikolojik getirilere ulaşma konusunda onu engellemektedir. Bireyin akraba ve komşularıyla ise kısıtlı paylaşımının olduğu, akrabalarından kuzeninin maddi durumunun iyi olduğu, zaman zaman maddi destekte bulunduğu ve bunun yanında annesinin sağlık durumuyla ilgili akrabalarının mutlaka her hafta aradıkları görülmektedir. Bu durum ilişkinin aktifliğini gösterse de tam anlamıyla dayanışmacı bir yapı sergilediği anlamına gelmemektedir. Diğer yandan bireyin kurduğu ilişkilerde zayıf bağların da kısıtlı olduğu görülmektedir. Bireyin bu açıdan, ağı içindeki konumunun sosyal sermaye ve sosyal desteğe ulaşma hususunda ona bir avantaj sağlamadığı görülmektedir. Bu durumu destekleyen üçüncü nokta ise, bireyin ağlara katılma, sosyal sermaye ve sosyal desteği hareketlendirme konusunda motivasyon taşınamamasıdır. Bireyin ifadelerinde kendisini ilişkilerde paylaşım konusunda “sorunlu” olarak nitelemesi bu durumu desteklemektedir.

Gül için, bireyin kuruma başvurmaya olumsuz anlamlar yüklemesine rağmen, psikolojik sorunları için psikolojik destek, annesinden bakımından kaynaklanan sorunlar için pratik yardım ihtiyacı ve maddi sorunlar için maddi yardım konusunda formel yardımı incelemesi ile yetersiz sosyal destek ve sosyal sermaye potansiyeli arasında anlamlı bir ilişki vardır. Nitekim birey çevresinden yardım sağlansaydı kuruma başvurmayacağını dile getirmiştir.

4.2.2.4. Berna'nın sosyal sermaye ve sosyal destek durumuna ilişkin bulgular

Berna'nın Hikâyesi

42 yaşında. Lise mezunu. Evli, iki çocuğu var. Çocukluğu Kadıköy/Göztepe'de geçmiş. Engelli oğlunun bakımını üstlenmesinden dolayı çalışmıyor. Eşiyle, oğlunun engelli olarak dünyaya gelmesinden dolayı problemleri artmış. Engelli oğlunun her şeyiyle doğrudan ilgileniyor. Hayatını onun gelişimine endekslemiş durumda.

4.2.2.4.1. Demografik Özellikler

Yaş: 42

Cinsiyet: Kadın

Medeni Durum: Evli

Çocuk Sayısı: 2

İş durumu: Çalışmıyor

Eğitim Durumu: Lise Mezunu

Memleket: İstanbul

Sosyal Güvence: Yok

Gelir Kaynağı: Engelli bakım aylığı ve ailesinden gelen yardım.

4.2.2.4.2. Bireyin Yaşam Öyküsü ve Sosyal Ağların Görünümü

Bireyin Yaşam Öyküsü

Araştırmada bireyin yaşam öyküsü, kırlı ve kentli olmanın özelliklerini taşıyan bireyleri seçebilmek için belirleyici bir kriter olarak görülmüştür. Bireyin yaşam öyküsüne bakıldığında, çocukluğunun ve gençliğinin İstanbul Kadıköy'de geçtiği, annesinin de İstanbul doğumlu olduğu görülmektedir. Berna'nın evlenene kadar İstanbul'da ikamet ettiği, daha sonrasında uzun süre Balıkesir'de yaşadığı, oğlunun sağlık durumunu takip etmek amaçlı evini tekrar İstanbul'a taşıdığı görülmektedir.

Berna için kuruma başvuranlar arasında, ailesinin sosyoekonomik düzeyi, çocukluğunun Kadıköy'de geçmesi, eşinin ailesinin varlıklı olması, evde besledikleri bir köpeklerinin olması gibi birtakım özellikleri nedeniyle kentsel simgeleri barındırdığı ve sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı olduğu öngörüsünde bulunulmuştur.

Araştırmacı: Nerede doğdunuz?

İstanbul'da.

Araştırmacı: Anne babanız nereden?

Baba tarafı Balıkesirli, anne tarafı Karadenizli. Annem burada doğmuş İstanbul'da.

Bireyin yaşam öyküsüne bakıldığında, ailesinin geçmişinden gelen sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlılık durumunun olduğu anlaşılmaktadır.

“Babam ve annem kültürlü insanlar. Annem ve babam boşandılar. Annem başka biriyle evlendi bir kızı var, babam da başka biriyle evlendi onun da bir oğlu var. Maddi durumları her ikisinin de gayet iyi. Zaten bana bu süreçte en çok maddi desteği sağlayan babamdır.”

Bireyin aile geçmişi, sosyoekonomik açıdan iyi şartlarda olduğu görülmektedir. Bireyin yaşam öyküsüne bakıldığında, geçmiş yaşantısında aile hayatının güzel olduğu, lise eğitimine kadar iyi bir eğitim aldığı görülmektedir. Lise eğitiminden hemen sonra evlenip İstanbul’dan ayrılınca iş hayatı olmadığı, ev hanımlığı yaptığı anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: Nerelisiniz?

Ben doğma büyüme İstanbulluyum. Evlenmeden önce burada yaşıyordum burada okudum evlendikten sonra küçük bir ile ilçeye gelin gittim.

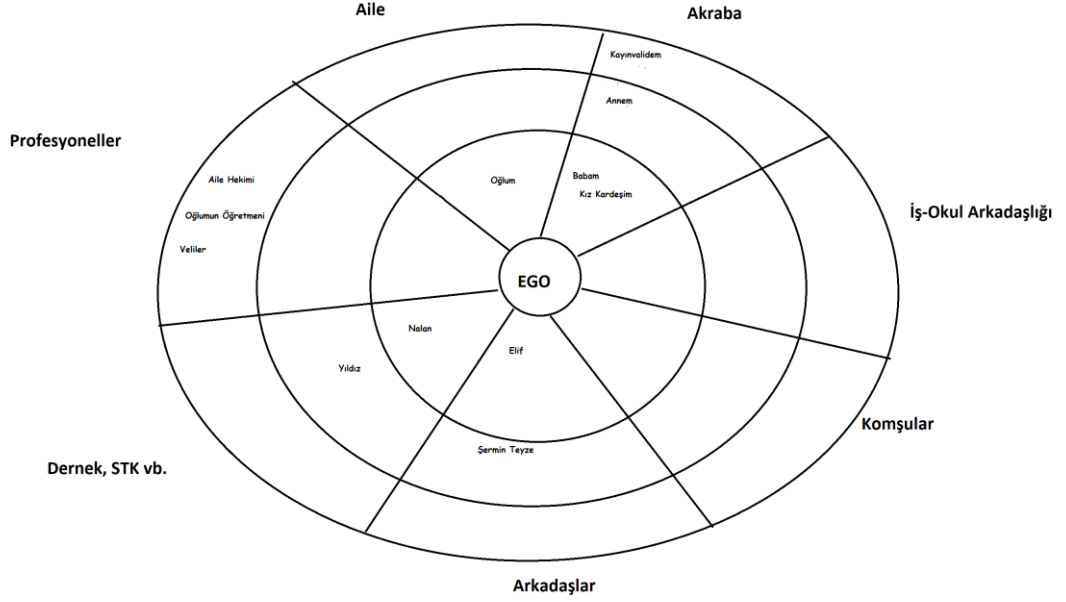
Araştırmacı: İstanbul’a geri gelme hikâyeniz nasıl?

Oğlumun okul çağı geldi, okul çağı gelene kadar orda idare ediyordum. Rehabilitasyona götürüyordum durumum da iyiydi. Eve fizyoterapistler alıyordum ama yaşadığımız yer belde, ilçe bile değil. Orda bu tip çocuklara el uzatabilecek yardım yapabilecek hiçbir yer, kurum yok. İstanbullu olduğum için ve ailem de burada İstanbul’da yaşadığım için bu işin yerinin İstanbul olduğunu düşündüm ve ailemin de durumu var diye mecburen 3 yıldır buradayım.

Bireyin Sosyal Ağlarının Görünümü

Görüşmenin bu kısmında, katılımcıya aşağıdaki şema gösterilerek, kendisine (ego) yakınlığına göre, çevresinde görüştüğü insanları yazması istenmiştir. Araştırma açısından bu şema araştırmacıya bireyin sosyal ağlarının görünümü hakkında genel bir bakış açısı sağlayacaktır. Şemadaki bireyler tek tek sorularak kurulan ilişkinin niteliği hakkında bilgi toplanmış, bireyin ilişkiye yüklediği anlamlar sorulmuştur. Bu şemada bireyin yazmış olduğu isimlere müstear isimlerin yazılması araştırmanın etik ilkeleri açısından gerekli görülmüştür. Dolayısıyla katılımcının kendi el yazısı ile doldurduğu şema ve şemadaki bireylerin gerçek kimliği araştırmacı tarafından gizli tutulmuştur.

Şekil 21. Berna'nın Sosyal Ağ Şeması

Berna'nın sosyal ağlarının görünümüne bakıldığında, aile, akraba, arkadaşlık ve komşuluk ağ gruplarıyla bireyin etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Bireyin Balıkesir'den İstanbul'a taşınması, sosyal çevresindeki görüştüğü insanların kısıtlanmasına neden olmuştur. Bireyin bir dernek veya STK'ya üyeliği bulunmamakta fakat profesyonellerden oğlunu rehabilitasyona götürdüğü hocalarla arasının iyi olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan bakıldığında, bireyin kısıtlı bir çevreye sahip olmadığı ve heterojen bir ağa sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmacının sorduğu sorularla, aile, akrabalık, arkadaşlık, komşuluk ilişkileri ve diğer formel ilişkileri sorularak, Röhrle'nin (1994) belirlemiş olduğu sosyal ağların ilişkisel özelliklerinden, ilişkinin güçlü veya zayıf olması (yoğunluk ve samimiyeti), iletişim sıklığı, ilişkinin süresi (stabilitesi), ilişkinin aktifliği gibi kriterler göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. Bunun dışında, sosyal ağın yapısal özelliklerinde, bireyin sosyal ağın büyüklüğü göz önünde bulundurulmuştur.

Bireyin sosyal ağ şemasında, ailesinde kız kardeşini, babasını, bir arkadaşını ve bir komşusunu kendisine en yakın yere konumlandırmıştır. Birey eşini ise, evlilikte yaşadığı sorunlardan ve engelli oğlunu en başta kabullenmemesinden ötürü kendine uzak görmektedir. Kız kardeşi ile görüşme sıklığına bakıldığında, çok sık görüşmektedir. Bunun sebebi, ilişkinin genel yoğunluğu evlerin yakın olması ve kız kardeşinin ona gerçekten yardımcı olduğunu hissetmesine dayanmaktadır. Diğer akrabaları ile görüşme sıklığı çok nadirdir.

"Annem yakın bana. Kız kardeşimle birlikte yaşıyor, annem babam ayrı. Babam da İstanbul'da

yaşıyor o da yakın. Ama kız kardeşim benim burada her şeyim, arkadaşım, dostum o gelince biraz olsun rahatlıyorum sohbet edebiliyorum oğlumu da çok seviyor. Oğlum da ona çok düşkün o gelince nefes alabiliyorum. Erkek kardeşim var. Benim erkek kardeşim biz ordayız diye Balıkesir'e tayin istedi o orda yaşıyor. Kız kardeşim var o okuyor burada Yeditepe'de."

...

Araştırmacı: Akrabalarla ilişkileriniz nasıl?

Resmi. Annem var, babam var, dayımlar, halalarım var herkes burada ama İstanbul'da çok zor haftada bir bile değil. Çok nadir özel bir şey olacak da bir araya gelinecek.

Bireyin komşularıyla ilişkilerine bakıldığında, sıcak ve samimi ilişkiler kurduğu görülmektedir.

"Şimdi yeni taşındım bu evime. 5-6 ay oluyor bu evimde de çok sıcaklar çok samimiler."

"Karşı komsum iyi, üstte teyzemiz var çok seviyorlar beni, görüşüyoruz onlar iyi geldi bana."

Bireyin arkadaşlarıyla ilişkilerine bakıldığında, arkadaşlık ilişkilerinin gayet yoğun olduğu görülmektedir.

Benim arkadaşlıklarım çok eski. Burada yeniyim ama benim en yeni arkadaşlığım 15 yıllık devam ediyor ilişkilerim.

Araştırmacı: Onlarla şimdi telefonla mı görüşüyorsunuz?

Evet.

Araştırmacı: Gidip geliyorlar mı?

Geliyorlar ben gidiyorum zaten. Okullar kapandıktan sonra 3 ay kadar Balıkesir'e gidiyorum orda yaşıyorum, okullar açılınca dönüyoruz.

Berna'nın aileye verdiği anlam sorulduğunda, ailenin toparlayıcı rolüne ve bir arada olma durumuna vurgu yapmıştır.

"Bilmiyorum, bana zor bir soru. Benim rolüm hep toparlayıcı. Ailemi bir arada tutmak zorundayım öyle görüyorum kendimi, ailemi."

Berna'nın akrabalığa verdiği anlam sorulduğunda, imalı bir mimikle aradığını bulamadığını belirtmiştir.

"Benim için çok şey ifade ediyor da...(Gülüyor)."

Berna'nın komşuluğa verdiği anlam sorulduğunda, komşularla yakın ilişkiler kurma konusunda beklentilerinin olduğu ve komşuluğa derin anlamlar yüklediği görülmektedir.

"Seviyorum komşuluğu. 3 yıl oldu buraya geleli. Ondan öncesi komsularım hayatım bambaşkaydı şimdi bambaşka bir hayat yaşıyorum. İstanbul'a gelir gelmez anneme çok yakın bir ev tuttum dip dibe. Çünkü eşim gidip geliyor çocuklarımla yalnız kalıyorum diye. Böyle bekledim birileri gelecek, hoş geldin diyecek. Hani ben biraz unutmuşum İstanbul'daki bu sistemi bu düzeni. Asansörde alt kat komşumla beraber bindik kadın resmen kafasını cevirdi yemin ediyorum size. Tebessüm edecek sandım yok. Karşı komsum çöp aldığımız saatlerde görüşüyorduk, o da tek yasayan bir beydi. O yüzden hiç komşum olmadı şimdi yeni taşındım bu evime. 5-6 ay oluyor bu evimde de çok sıcaklar çok samimiler."

Berna'nın arkadaşlığa verdiği anlam sorulduğunda, arkadaşlığın birey için çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Arkadaşlık sizin için ne anlam ifade ediyor iyi arkadaş kimdir kötü arkadaş kimdir

size göre?

Onlar benim tercih ettiğim insanlar, dostlarım.

Araştırmacı: Sizin için iyi arkadaş kimdir?

Ben anlatmadan beni anlayabilen hissedebilen insandır, benim arkadaşlıklarım çok eski. Burada yeniyim ama benim en yeni arkadaşlığım 15 yıllık devam ediyor ilişkilerim.

Bireyin sosyal ağlarında, muhtarı tanımadığı, dernek, STK üyeliğinin bulunmadığı, fakat oğlunun öğretmenleri ile sık sık görüştüğü ve aile hekimini tanıdığını belirtmiştir.

Araştırmacı: Çocuğunuz öğretmeniyle kurduğunuz ilişkileriniz nasıl?

Gayet iyi. Zaten okul çok başarılı veliyi hiç bırakmıyorlar. Sürekli biz aradayız aile hekimimi tanıyorum.

Araştırmacı: Çocuğunuzla gelişimiyle ilgili öğretmeni bilgi veriyor mu?

Sürekli bilgi veriyor herhalde sistemleri öyle. Metin Sabancı'nın kurduğu okul. Okula gitmediği zaman telefon açıyorlar, bir şey mi oldu ateşi mi çıktı falan. Ev ziyaretleri var kaynaştırma programları var desteğini sürekli hissediyorum.

Bireyin sosyal ağlarına bakıldığında, neredeyse her ağ grubundan bireyle iletişim içinde olduğu görülmektedir. Bireyin ağında farklı özellikte ve farklı konumda bireylerle etkileşim içinde olduğu görülmektedir.

4.2.2.4.3. Sosyal Ağların Sosyal Sermaye ve Sosyal Destek Potansiyeli

Bu başlık altında, ağ içindeki sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli ve bireyin buna yüklediği anlam değerlendirilecektir.

Sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli, sosyal sermaye ve sosyal destek teorilerine dayandırılarak analiz edilmiştir. Sosyal sermaye potansiyeli, bireyin ağ kurma davranışları, ağın içindeki konumu, sosyal ağlarına duyduğu güven, ağdaki diğer bireylerin sosyal konumu, ağın heterojenliği homojenliği ve sosyal sermaye türü değerlendirilmiştir. Lin'in sosyal sermaye teorisi üzerinden analize gidilmiştir. Sosyal destek ise, Leireiter'in (1993) sosyal destek sınıflandırması üzerinden, psikolojik ve araçsal boyutları üzerinden sınıflandırılmıştır. Psikolojik boyutu, bireyin zihinsel ve ruhsal yapısına iyi gelen duygusal ve bilişsel destek boyutunu içermekteyken, araçsal boyutu ise bilgi, tavsiye, pratik yardım, maddi yardım gibi destek boyutunu içermektedir.

Berna'nın sosyal ağlara katılım konusunda motivasyonunun olduğu görülmektedir. Bireyin aktif olarak iletişimde olduğu bireylere bakıldığında, neredeyse her ağ grubunda etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Bireyin engelli çocuğunun bakımıyla birlikte, zaman zaman yalnız kalmak eğilimi taşıdığı görülmektedir. Yeni sosyal ağlara katılım konusunda ise İstanbul'da zorluk yaşadığı görülmektedir.

Araştırmacı: Okulda diğer velililerle arkadaşlık kuruyor musunuz?

Yani yeni yeni kaynaştık. Ben öyle problemlerini anlatan bir bayan değilim. 20 yıl sonra geldi. Çok değişmiş geldi bana İstanbul. Balıkesir'de küçük şehirde yaşadıktan sonra. Altınoluklu benim eşim, orası merkez bile değil bir ucundan bir ucuna 20 dakika. Hep geliyordum İstanbul'a ailem burada ama 3 gün 5 gün. Temelli gelme fikrinden bu yana 3 sene geçti. İlk geldim Kadıköy'e indim Allah'ım insanlar üstüme üstüme geliyor, o kadar korktum ki gerçekten köyden

indim şehre şaşırdım birdenbire. Birisi bana bir şey yapacak mı diye veya birine yaklaşıyorum bir şey soracağım insanlar tedirgin ben de tedirginim.

...

“Ben İstanbul’dan ayrılalı 20 yıl olmuş. 21 yıllık evliyim eşim dostum arkadaşım zaten yok ve bütün hayatım oğluma endeksli, sabah onu okula götürüyorum sonra eve geliyorum evde sorumluluklarım var. Büyük oğlum var, evi toparlıyorum sonra tekrar çocuğu okuldan al, özel dersi varsa oraya götür rehabilitasyonu varsa oraya. Hayatım ona endeksli çevreden de kimseyi tanımıyorum etmiyorum, bir oğlumun okul velileri onlar da benim gibi aileler. Burada çok asosyal yaşıyorum aslında okul- ev, ev -okul.”

“Aslında benim gibi ailelerin en çok ihtiyacı olan şey biraz yalnız kalmak.”

“En büyük ihtiyaç biraz tek başına kalabilmek çünkü sürekli bir aradasınız size muhtaç bir çocuk var ortada onunla yatıyorum onunla kalkıyorum.”

Bireyin sosyal ağlarına bakıldığında, aile, arkadaşlık konusunda bağlarının çok kuvvetli olduğu görülmektedir. Bireyin, kendi ailesinden anne, baba, kardeşi ile ve kayınvalidesi ile görüşme sıklıklarının ve paylaşımlarının yoğun olduğu görülmektedir. Bireyin bunun dışında arkadaşlığa ve komşuluğa da önem verdiği ve onlara zaman ayırdığı da görülmektedir.

“Annem bana geliyor, iki günde bir gelir.”

“Evet, annem yakın bana kız kardeşimle birlikte yaşıyor annem babam ayrı. Babam da İstanbul’da yaşıyor o da yakın.”

“Anneme çok yakın bir ev tuttum dip dibe çünkü eşim gidip geliyor çocuklarımla yalnız kalıyorum diye.”

“Kız kardeşim geldiği zaman nefes alabiliyorum. Oğluma çok düşkün. O da oğluma düşkün, Gözcübaba’da oturuyor zaten dip dibe oturuyoruz. Kız kardeşim benim İstanbul’daki en büyük arkadaşım, dostum emeği çok.”

...

Araştırmacı: Ailenizle ne kadar vakit geçiriyorsunuz? Mesela akşam yemeklerini beraber yer misiniz?

7/24 beraberiz. Aslında ben benim gibi ailelerin en çok ihtiyacı olan şey biraz yalnız kalmak.

Bireyin komşularıyla görüşme sıklığına bakıldığında, komşularıyla da gün aşırı görüştüğü görülmektedir.

“Yani karşı komşumla sen bana kahveye gel, ben sana kahveye geleyim o şekilde sık sık görüşüyoruz.”

...

Yakın ilişki kuruyor musunuz komsularınıza?

Evet.

Araştırmacı: Mesela sıkıntınızın olduğunda anlatır mısınız?

Evet.

Araştırmacı: Peki, bir araya gelme vesileniz neler oluyor?

Onlar bana gelirler genelde.

Bireyin arkadaşlarıyla görüşme sıklığına bakıldığında, arkadaşlarıyla yoğun

paylaşımlarının olduğu görülmektedir.

Ben 3 ay orda olduğum zaman sık sık görüşüyoruz. Kışın sadece tatillerde 15 tatilde mutlaka gidiyorum.

Araştırmacı: Bir araya geldiğinizle arkadaşlarınızla dışarıya çıkıp bir şeyler yapma imkânı bulabiliyor musunuz?

Evet bulabiliyorum.

Berna'nın ilişkilerindeki sürekliliğe bakıldığında, bireyin üç sene önce İstanbul'a taşınması, İstanbul'da bir evden başka bir eve taşınması komşuluk ilişkileri açısından anlamlı sonuç vermemektedir. Fakat aile ilişkileri, akraba ilişkileri açısından ele alındığında, bireyin hayatını güçleştiren problemi sonrasında ilişkilerinde devamlılık açısından farklılıklar olduğu görülmüştür.

Araştırmacı: Ailenizle ilişkiniz hep böyle miydi? Bunun öncesinde çocuğunuz 10 yaşındaydı. 10 sene öncesıyla 10 sene sonrasını karşılaştırdığınızda ilişkilerinde yoğunluğunuz arttı mı? Mesela daha fazla desteğini hissettiniz mi?

Yok, daha fazla desteklerini hissetmedim. Sadece şu dönem desteklerini maddi olarak hissediyorum, onun dışında manevi olarak çok fazla desteklerini hissetmiyorum.

...

Araştırmacı: Peki, akrabalarınızla ilişkileriniz ne zamandır böyle? Çocuğunuzdan daha öncesinde farklı mıydı ilişkileriniz?

Onu çocuğuma bağlamamak lazım. Onu ekonomik durumuma bağlamak lazım. Ben öyle düşünüyorum.

...

"Aslında benim için her şey hayal kırıklığı akraba bölümüyle ilgili. Çocuğumun durumuyla ilgili olduğunu düşünüyorum. Bunun ekonomik durumumdan kaynaklı bir şey olduğunu düşünüyorum. Durum iyiye, statünüz, konumuz, sıfatınız, size verilen değer insanların size yaklaşımı bambaşka.. Ne zaman normal standartlarda oldu, değişti."

"Arayan soran kişiler birden aramaz sormaz oldu, somut olarak bunu gördüm. Hiç kimse oğluma yardım etmek o taşın altına elini sokmak istemiyor."

...

Araştırmacı: Babanızla paylaşımlarınız daha mı arttı?

Yo hep özel hissettirdi bana.

İlişkilerdeki karşılıklılık durumlarına yardımlaşma açısından bakıldığında, bireyin ailesi dışında arkadaşlık ilişkilerinde karşılıklı yardımlaşmalarının olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Somut yardımlaşma hikâyeleriniz var mı en son akrabalarınızdan biri maddi manevi destekte bulundu mu?

Yok hayır.

Araştırmacı: Sizden akrabalarınıza destek var mıydı?

Evet, herkese elim değmiştir.

...

Araştırmacı: Komşularınızla somut bir yardımlaşma hikâyeniz var mı onlardan size sizden onlara?

Yok.

...

Araştırmacı: En son ne zaman onlardan destek aldınız ya da yardım ettiniz arkadaşlarınızla?

Her zaman. Maddi olarak manevi olarak sürekli yanımda olduklarını hissedirim ya da onlar bana danışır bir sıkıntı vs. olduğunda.

Bireye sosyal ağlarına duyduğu güven sorulduğunda, özellikle arkadaşlık ilişkilerinde güven düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Gerçekten güvendiğiniz insanlar var mı yanınızda? Yanında kendinizi güvende hissettiğiniz?

Babam ve kız kardeşim.

Araştırmacı: Eşinize de aynı şekilde güvenir misiniz mesela?

Hayır.

...

Araştırmacı: Probleminiz olduğunda akrabalarınızdan destek alacağınıza inanıyor musunuz?

Yok, hayır.

...

Araştırmacı: Komşularınızdan destek alacağınıza inanıyor musunuz? Bu desteği sadece maddi olarak düşünmeyin. Mesela kendinize bir saat vakit ayırmak gibi bir durum olduğunda ya da kendinizi psikolojik olarak kötü hissettiğinizde çocuğunuzu bir saat bırakır mısınız komşularınıza öyle bir isteğiniz olur mu ya da onlar nasıl bakarlar?

Emanet etmem. Çok uysal çocuğum var kendine zarar falan vermez ama onun dilinden şu an babası, abisi ve ben anlayabilirim. Komşular henüz onun dilinden anlayamaz.

Araştırmacı: Peki, bir gün böyle bir durum olursa onlardan size nasıl bir tepki gelir?

Seve seve yardım etmek isterler, ondan hiç şüphem yok.

...

Araştırmacı: Arkadaşlarınıza güveniyor musunuz?

Evet güveniyorum.

Araştırmacı: Sıraya koyduğunuzda aileniz, akrabalarınız, komşularınız, arkadaşlarınız kime daha çok güveniyorsunuz?

Hepsinden daha çok arkadaşlarıma.

Bireyin ağlarındaki bireylerin sosyal konumuna bakıldığında, anne babasının sosyoekonomik düzeyinin iyi olmasının yanında, akrabalarının arasında, arkadaşlarının arasında bireyin sosyal konum açısından avantajlı bireylerin olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Akrabalarınızda sosyal durumu iyi daha eğitilmiş, geliri yüksek biri var mı?

Var.

Araştırmacı: Onunla ilişkileriniz nasıl?

Yok görüşmüyoruz.

Araştırmacı: Kim peki?

Kuzenlerim.

...

Araştırmacı: Arkadaş gurubunuzda diğer arkadaşlarınızdan daha farklı biri var mı sosyal konum açısından?

Sosyal konum açısından bir tane var. Onunla da gayet iyi ilişkilerim.

Bireyin sosyal ağının heterojenliğine bakıldığında, neredeyse her ağ gurubu ile ilişki içinde olduğu ve sosyal ağının sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan farklı özellikteki bireyleri barındırdığı görülmektedir. Bireyin sosyal ağlarında özellikle aile, arkadaşlık ilişkilerinde dayanışmacı ilişkilerin baskın olduğu görülürken, bireyin komşularıyla ilişkilerini sürdürmesi ya da okulda oğlunun öğretmenleriyle, aile hekimi ile ilişkilerinin olması aynı zamanda zayıf bağlarıyla da ilişkilerinin olduğu ve aracı sosyal sermayenin de aktif olduğunu göstermektedir. Bireyin sosyal sermaye türü ve sosyal sermaye getirileri, çalışmada odaklanılan sosyal destek boyutlarının değerlendirilmesiyle daha görünür hale gelecektir.

Berna'nın çevresinden elde ettiği sosyal destek, psikolojik boyutuyla değerlendirildiğinde, bireyin duygusal ve bilişsel dünyasına iyi gelen birtakım faydaları elde ettiği söylenebilir.

Araştırmacı: Yaptığınız işlerde, ya da hayatınızda bir şeyler başardığınızda sizi öven motive eden birileri var mı?

Var tabi arkadaşlarım, çevrem böyle insanlar. Ama ben hep toparlayıcı anaç olduğum için kendimde öyle bir hak görmüyorum. Birinin beni övmesini falan beklemiyorum. Benim motivasyonum zaten yüksek olmak durumunda. Arada bir kötü oluyorum, onda da deşarj olmak için yalnız kalmak istiyorum. Ertesi gün tekrar dindik duruşuma devam etmek zorundayım.

Araştırmacı: Mutlu ya da mutsuz anınızda içinizden gelerek sarıldığınız biri var mı?

Büyük oğlum.

...

“Şimdi şöyle eşim küçük oğlanı kabullenmedi. Aslında eşim İstanbul’a geldiğimizde kabul etti küçük oğlumuzu. Ben hep yalnız mücadele ettim, doktora yalnız gittim, permutasyona yalnız götürdüm. İzmir yakın bize, İzmir’e doktora yalnız gittim. Hep reddetti ta ki işler bozuldu, ben buraya gelmeye karar verdim. Babamın çok desteği oldu. Babam olmasaydı zaten burada olamazdık. 3 yıldır eşim oğlumu çok kabullenmiş durumda ve çocuğun gelişiminde de çok büyük etkisi olduğunu düşünüyorum.”

Berna'nın sorunlarını paylaştığı, akıl alma, yol gösterme gibi konularda hem aile bireylerinden hem de arkadaş çevresinden destek aldığı görülmektedir.

Araştırmacı: Sorunlarınız dinleyen birleri var mı?

Var, bir kız kardeşim, bir de arkadaşlarım.

Araştırmacı: Hedeflediğiniz şeylere sizi inandıran biri var mı?

Babam var, babam olmasaydı ben İstanbul’a gelemezdim, bu işi bu kadar başaramazdım.

Araştırmacı: Problemlerinizi konuşur musunuz, paylaşıyor musunuz?

Tabi bir arkadaşım var ona sorarım nasıl yapayım, planlayayım diye. Bazen çünkü duruyorum

çözüm üretemiyorum, destek oluyor konuşuruz paylaşıyoruz

Bireyin sosyal destek mekanizmalarına araçsal boyutuyla bakıldığında, ağlarından aldığı maddi yardım, bilgi, pratik yardım konusunda birtakım faydalar elde ettiği de görülmektedir. Maddi destek açısından birey ailesinden babası ve kayınvalidesi dışında hiç maddi yardım alamadığını belirtmiştir. Pratik yardım konusunda ise birey annesinden, oğlundan, kardeşinden, eşinden destek almaktadır.

Araştırmacı: Maddi durumunuz yetmediği yerde yakınlarınızdan destek gördünüz mü?

Kayınvalidem, babam.

Araştırmacı: Hayatınızda desteğe ihtiyaç duyduğunuz anda çocuğunuz bakımıyla ilgili kimden destek aldınız?

Babam ve kayınvalidem.

Araştırmacı: Çocuğunuz birine bırakıp bir yere gidebilir misiniz?

Abisine, babasına, teyzesine, anneme bırakıp gidebilirim. Onun haricinde zaten kimse o mesuliyete girmek istemez.

Araştırmacı: Kendinize boş zaman ayırabiliyor musunuz?

Kız kardeşim geldiği zaman nefes alabiliyorum oğlum ona çok düşkün. O da oğluma düşkün, Gözcübabam'da oturuyor zaten, dip dibe oturuyoruz. Kız kardeşim benim İstanbul'daki en büyük arkadaşım, dostum emeği çok.

Bireyin sosyal destek potansiyeli değerlendirildiğinde, zihinsel ve ruhsal dünyasına iyi gelen psikolojik boyutuyla sosyal desteğe ailesinden, arkadaşlarından ulaştığı görülmektedir. Diğer yandan araçsal boyutla sosyal destek değerlendirildiğinde, hem maddi destek boyutuyla hem de pratik yardım boyutuyla çevresinden sosyal desteği deneyimlediği görülmektedir.

4.2.2.4.4. Hayatı Güçleştiren Probleme Yüklenen Anlam ve Algılanan Sosyal Destek

Görüşmenin dördüncü bölümünde bireyin hayatını güçleştiren problemin öyküsü, bu probleme yüklediği anlam ve bu sorunlarla mücadele sürecinde sosyal çevresinden deneyimlediği sosyal desteğe dair sorular yöneltilmiştir. Çalışmanın teorik bölümünde, sosyal desteğin tampon etkisi olarak bahsedilen boyutuyla, bireyin zor durumla başa çıkmasında ona yardım eden sosyal destek deneyimine odaklanılmıştır.

Berna'nın hayatını güçleştiren problemin temeli, bireyin doğum sürecine kadar beklenmedik şekilde çocuğunun engelli kalmasıdır. Bireyin çocuğunun engelli olmasıyla, bebekliğinden itibaren bakımının yanında, tedavisi anlamında da büyük sorumluluk üstlendiği görülmektedir. Bireyin zamanının tümünü çocuğuna ayırmasıyla, sosyal fonksiyonlarının tamamen azaldığı görülmüş ve maddi, psikolojik sorunlarla birlikte, eşi ile olan ilişkisini de ciddi anlamda zedelenmiştir. Bu anlamda bireyin çocuğunun bakımını üstlenmesi birinci boyuttaki sorununu oluştururken, bu duruma bağlı olarak maddi sorunları, psikolojik sorunları ve evlilik hayatındaki sıkıntıları ikinci boyuttaki sorunları oluşturmakta ve bireyin hayatının eskisine göre çok daha fazla güçleştiği görülmektedir.

Bireyin probleminin öyküsüne bakıldığında, bireyin hayatının yaptığı doğum sonrası çok hızlı bir şekilde değiştiği görülmektedir.

“Ben doğum yapar yapmaz oğlumun problemi olduğunu biliyorduk. Doğumdan saatler sonra oksijensiz kaldı, küçük bir beldede yasyorduk. Orda doğum yaptım sonra İzmir’e götürdük. Çocuğumuz 8 kere falan boğulma morarma geçirdi. Durumu kötüye gidiyordu. Doğuma kadar normal bir doğum geçirdim. Normal bir doğum yaptığımı ya da yapacağımı düşünüyordum sonrasında bir terslik olduğunu aksilik olduğunu anladım, beklediğim bir şeydi. O aslında benim istediğim bir çocuk değildi. Ben tek çocuğumuz olsun istiyordum. Sonra bu düşünceden dolayı çok vicdan azabı çektim 1 yıl kadar. Acaba bu yüzden mi böyle oldu diye. Neyse işte öyle.. (Duygulandı, sesi titredi).”

Araştırmacı: Tedavi sürecine ne zaman başladınız?

Hemen başladık. 2 aylıktı gelişim geriliği tanısı yeni koyulmuştu. Her şeyinin olacağını ama yavaş yavaş olacağını biliyorduk. Sonra büyüyünce o zaman dilimi genişledi. Şimdi çok şükür.

Bireyin oğlunun engelli olduğu anlaşılmasıyla, sosyal fonksiyonlarının ve sosyal hayatının eskiye göre ciddi anlamda değiştiği görülmektedir. Bireyin oğlunun bakımı için ayırdığı zamanın yanında, özellikle çevreden gelen tepkiler yüzünden sosyal hayatının kısıtlandığı görülmektedir.

Araştırmacı: Oğlunuz hayatınızın ne kadar zamanını kapsıyor?

Benim hayatımın %90'nını kapsıyor. Hayatım ona endeksli.

Araştırmacı: Mesela sosyal hayatınız nasıl etkilendi?

Oğlum doğdu, küçük şehirde yaşıyorsunuz, vakti zamanı geldi, aile içinde başladı; Bu çocuk yürümüyor mu, konuşmuyor mu? Aslında en büyük zararı aile içinde görüyorsunuz çünkü durumu daha siz kabullenmemişsiniz. Ne oluyor o zaman? Kendinizi soyutluyorsunuz, kapanıyorsunuz içinize. Çünkü ne olacak siz de bilmiyorsunuz. Yürüyecek mi, konuşacak mı, otistik mi olacak, spastik mi olacak bunları düşünüyorsunuz. Aile içinde o kadar çok şey var ki... Bir dönem sadece yakın arkadaşlarım ve annem haricinde hiç kimseyle görüşmedim. 1-2 yıl asosyal oldum. Çok sosyal bir insanken. Hatta bir ara eşim dedi ki, sen kafayı yiyeceksin sürekli çocuk çocuk... Sonra o dönem geçiyor siz de kabulleniyorsunuz. Ama inan ki birinci derece akrabalarından çok zarar görüyorsunuz..

Araştırmacı: Neyle alakalı bu zararları?

Bakışlarından, sorularından yani ne bileyim...

Bireyin maddi sorunlarının artması ile çocuğunun tedavi sürecinin aynı zamana denk geldiği fakat çocuğun engel durumundan dolayı değil, bireyin eşinin iş durumunun bozulmasından ötürü maddi sorunlarının arttığı görülmektedir.

Araştırmacı: Maddi durumunuz bundan nasıl etkilendi?

Yani gerçekten bundan 5-6 yıl öncesine kadar ekonomik durumumuz çok çok iyiydi. Eşimin ailesi orda çok tanınmış. Maddi olarak hiç sıkıntı yaşamadık. Ama iste bu dönem masraflar... Aile şirketi vardı, ailelere bölündü darma duman oldu. Ama çocuğumu pek fazla etkilemedi.

Bireyin çocuğunun bakımıyla ilgilenmesiyle birlikte, öncelikle çocuğunun bakımı ile ilgili maddi desteğe, pratik yardıma ihtiyacı olduğu görülmektedir. Birey sosyal çevresinden zaman zaman destek görse de, algıladığı sosyal destek onu tatmin etmemektedir.

“Abisine, babasına, teyzesine, anneme bırakıp gidebilirim onun haricinde zaten kimse o mesuliyete girmek istemez.”

...

“Kız kardeşim geldiği zaman nefes alabiliyorum. Oğluma çok düşkün. Oğlum da ona çok düşkün, Gözcübaba’da oturuyor zaten, dip dibe oturuyoruz. Kız kardeşim benim İstanbul’daki en büyük arkadaşım, dostum. Emeği çok.”

...

“Arayan soran kişiler birden aramaz sormaz oldu. Somut olarak bunu gördüm. Hiç kimse oğluma yardım etmek, o taşın altına elini sokmak istemiyor. Çocuğumun bakımıyla ilgili daha fazla sorumluluk almalarını isterdim. Mesela benim 10 yaşında oğlum, kayınvalidemin yarım saat ya da 1 saat baktığını bilmiyorum markete ya da bir yere gitmiş değilim.”

Araştırmacı: Şu an kendi anneniz de mi o şekilde?

Annem de öyle, annem biraz kendini sever.

Araştırmacı: Yani yükünüzü kimler alıyor o zaman? Yakın ya da uzak çevrenizden gördüğünüz destek sizi tatmin ediyor mu?

Uzak çevremden gördüğüm destek samimiyet beni tatmin ediyor. Ama ailemden, akrabalarımından değil.

Araştırmacı: Ne istiyorsunuz tam olarak, size boş zaman oluşturmalarını mı istiyorsunuz?

Beklentiniz çok olunca, hayal kırıklığınız da çok oluyor, ama artık öğrendim. Bu işi en başında da söyledim. Biraz çocuktan uzaklaşmak o kadar ki iyi geliyor ki. Hani kız kardeşimin geldiği zaman dilimleri benim nefes aldığım zaman dilimleri. Annem evet bana geliyor iki günde bir gelir. Ama isterim oğlumla otursun, yere arabalarıyla oynasın, ben de o arada oturayım, mutfağında kahvemi içeyim. Yani anlatabiliyor muyum, yalnız kalayım. İster ki annem hep ben ona hizmet edeyim, yedireyim. içireyim. Mesela kayınvalidem gelir. yemek yapıyorsan yardım edeyim bir şey yapayım der... Ama annem işte yani...

Bireyin özellikle çocuğunun eğitimi ile ilgili maddi desteğe ihtiyacı olduğu, çevresinde bu konuda babasının ve kayınvalidesinin maddi destekte bulunduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Bu sürecin başında unutamayacağınız bir maddi yardım oldu mu?

Oğlum Sabancı’nın okuluna gidiyor, özel okul. Babam yeter ki İstanbul’a gel yarın bir gün bu işin vebali var. Neden bana baktırmadınız, sizin ekonomik durumunuz iyiydi, neden bakmadınız olmasın dedi. İstersen kocandan ayrıl, buraya geleceksin dedi. Ben ondan destek alarak geldim. Zaten ben İstanbul’a gideceğim, çocuğumun eğitimi orda olacak dedim. Belki hayat yine bir şekilde buraya atacaktı. Büyük oğlum liseye gidiyor ama üniversiteye gidecekti falan bilmiyorum. Ama babam destek verdi, oğlumun eğitim masrafını tamamıyla üstlendi. Zaten kayınvalidem ile babam karşılıyor. Çünkü normal okul ücretinden çok yüksek. Babam ve kayınvalidem dışında destek yok.

Bireyin sosyal çevresinden deneyimlediği sosyal desteğe bakıldığında, babasının tedavi sürecinin başlangıcından beri en önemli desteği sağlayan kişi olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Peki sizi bu problemle ilgili somut olarak yönlendiren kim oldu?

Babam.

Araştırmacı: Size bu süreçte maddi manevi destek veren kim oldu tam anlamıyla?

Babam.

...

Araştırmacı: Hedeflediğiniz şeylere sizi inandıran biri var mı?

Babam var, babam olmasaydı ben İstanbul'a gelemezdim. Bu işi bu kadar başaramazdım.

Bireyin hayatını güçleştiren sorun sonrasında algıladığı sosyal desteğe bakıldığında, maddi açıdan bireyi tatmin eden bir desteğin olduğu görülmektedir. Fakat pratik yardımlar konusunda ve psikolojik destek anlamında bireyin çevresinden tam anlamıyla sosyal desteği deneyimleyemediği görülmektedir.

“Şu dönem (ailemin) desteklerini maddi olarak hissediyorum, onun dışında manevi olarak çok fazla desteklerini hissetmiyorum.”

4.2.2.4.5. Problemlerle Başa Çıkma Sosyale Sermaye ve Sosyal Desteğin Kullanımı ve Kuruma Başvurma Hikâyesi

Görüşmede beşinci bölümde yöneltilen soruların amacı ise, bireyin hayatını güçleştiren sorun karşısında problemi ile başa çıkma yöntemlerini kavramak, sosyal sermaye, sosyal destek potansiyelini harekete geçirip geçirememeye deneyimlerini anlamak ve yetersiz sosyal destek, sosyal sermaye potansiyeli karşısında sosyal sermaye, sosyal desteğe erişememe deneyimleri ile sosyal hizmet kurumuna başvurma hikâyeleri arasında ilişki kurmaktır.

Bireyin çocuğun tedavisi ile ilgili problem çözme yöntemleri geliştirerek, Balıkesir'den İstanbul'a taşındığı görülmektedir.

Araştırmacı: Peki nasıl çözüm önerileri geliştirdiniz en başından beri bakımı üstlendiğinizden beri?

Oğlum doğduğunda elimden geleni yapacağım dedim. Allah böyle bir çocuk nasip etti bana. Ev hanımıym ya o dilde söyleyeyim; bir pasta ya da yemek yapacağım, en iyisini yapacağım dedim. Ne kadar iyi olabilirse. Şu anki haliyle de kalabilir ama çok şükür.. Allah da yardım etti herhalde mesela şu an bağımsız yemek yiyebiliyor gerçekten mucize.

Araştırmacı: Peki İstanbul'a gelme kararınız kendi kararınız mıydı?

Evet kendi kararımıydı ama babam olmasa İstanbul maceram gerçekleşmezdi. Beyimin ailesi çok iç içe yaşayan bir aile. O arada işten dolayı problemler vardı. Çocuğu okul zamanı gönderebileceğim okul yok orda.

Birey kendini psikolojik olarak rahatlatmak için gün içinde yöntemler geliştirdiği görülmektedir. Bireyin genel olarak, kendi kendisini motive etme konusunda çözüm önerileri geliştirdiği görülmektedir.

“Dipnot olarak söylüyorum; benim en büyük lüksüm mesela oğlumun okula gidiyor olması. Oğlumu okula götürüp eve geldiğim o an bana her şeyimi, bedenimi, ruhumu dinlendirdiğim an gibi geliyor. Hiçbir şey yapmıyorum, eve girer girmez oturuyorum camın önünde iki nescafe içiyorum da, o arada kitap okuyorum. Kitap okumayı çok seviyorum. 1 saat. Ondan sonra o tempoya başlıyorum. En büyük ihtiyaç biraz tek başına kalabilmek.”

...

Araştırmacı: Psikolojik destek aldınız mı?

Kendime hiç fırsatım kalmadı. Kendi kendimi tedavi ediyorum dedim ya.

Bireyin çocuğun tedavi ve eğitimi ile ilgili maddi kaynağı her zaman çevresinden karşıladığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, birey kuruma gelene kadar maddi

sorunları çözmek için ayrıca çaba sarf ettiği görülmemektedir. Nitekim birey, sosyal hizmet kurumuna gelene kadar, 10 sene boyunca maddi ihtiyaçlarını çevresinden sosyal ağlarından karşıladığı görülmektedir. Çocuğunun özel okulda okuması, diğer rehabilitasyonla ilgili yüklü masrafları aldığı yardımlarla birey çevresinden karşılamıştır. Bu açıdan bakıldığında, bireyin sosyal çevresini maddi sorunun çözümüne dahil ettiği görülmektedir. Fakat bireyin eşiyle arasının bozulmasıyla maddi olarak geçimini sağlama konusunda kaygı taşımasıyla birlikte maddi yardım konusunda ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Sosyal hizmet merkezine başvurmayı ne zaman düşündünüz?

Geçen yıl.

Araştırmacı: Maddi sorunlardan ötürü mü başvurdunuz?

Evet, İstanbul'da yaşam çok zor, evim kira çok pahalı. Küçük bir yerde yaşamak ile İstanbul'da yaşamak o kadar farklı ki. Bir de böyle bir çocuğa sahip olunca bu işin sınırı yok. Konuşma terapisi, hidroterapi tamamıyla her şey paraya bakıyor. İstanbul'da bir seansa gidiyorsunuz 200 liradan aşağı seans yok yetecek gibi değil, on yıldır sürekli bez kullanıyorum, yani her şey veriliyor, ediliyor ama bir noktaya kadar ondan sonrasını söylemiyorsunuz. Benim çocuğumuzda böyle bir hakkı varsa başvurduğum tabi ki. Onu da şöyle okuldan bir veli söyledi bana. Niçin dedi. Ben çok reddetmişim en başta engelli maaşı var, özürllü maaşı var, bakım parası var.. Ben hep benim buna ihtiyacım yok, ihtiyacı olan çocuklar alsın diyordum. Bez yardımı falan hiç başvurmadım. 10 yıldır hiçbir destek de almadım devletten. Ama geçen yıl çok sıkıştım. Bu bir yıl değil, iki yıl değil. Oğlumun bir konuşma terapisinin seansı 200 lira. Hani istedim oğlumun bir şeyine katkısı olsun. Mesela şimdi aldırıyorum konuşma terapisini. İşin sınırı da yok, sömürüye o kadar açık ki sektör. Böyle bir çocuğa sahipseniz yandınız yani. Nereye gitseniz herkes farklı bir şey söylüyor, kimisi ayakkabısını değiştirin diyor, biri diyor yurtdışından getirdim bundan al. Yani sınır yok para dayanacak gibi değil.

Bireyin kuruma başvurmaya olumsuz anlam yüklediği, kuruma başvururken çok zorlandığı görülmektedir.

Araştırmacı: Peki merkeze başvurmak size zor geldi mi?

Çok zor geldi, çok düşündüm. Aslında geçen sene eşimle çok zor dönem geçirdik. Ayrılma durumu vs. duygu yoğunluğu falan oldu ondan sonra başvurdum.

Araştırmacı: Olağan olarak bu benim hakkım başvurayım gibi düşündünüz mü?

Yok olmadı, buraya geldiğimde boşanma arifesindeydim. Eşim benden maddi desteğini çekeceğini söylemişti.

Araştırmacı: Buradan destek almak size doğal geldi mi zaten çocuğumun hakkı diye düşündünüz mü?

Açıkçası ben müracaat ederken çok da inanmadım, ama sonra onaylandığı için çok sevindim. Çok doğru bir zamanda oldu, beni rahatlatı.

Bireyin kuruma “dayanamama”, “zor durumda kalma” gibi sebeplerden ötürü başvurduğu görülmektedir.

Araştırmacı: Geçen seneye kadar hep kendi yağınızda kavrulmaya mı çalıştınız?

Evet.

Araştırmacı: Sorunun hangi aşamasında ihtiyaç duyduunuz özel hayatınızdaki durumdan dolayı mı?

Evet, çok zor geçim. Bir yıl değil, iki yıl değil. Artık kitleniyorsunuz diyemiyorsunuz çocuğun bezi bitti, bilmem nesi alınacak diye. İstanbul'a iyi ki gelmişim, çocuğum için iyi oldu vs. ama orali olmuşum. Dostlarım orda. Kendimi ait hissetmiyorum ne buraya aitim ne oraya öyle bir boşluktayım ki.

Araştırmacı: Yakınlarım benim sorunlarımla biraz daha yakından ilgilenseydi, destek olsaydı bu kuruma başvurmazdım diyor musunuz?

Yani bilemiyorum çok ince bir çizgi o. Çok ağır bir şey yani anne babanın eline bakmak. 42 yasındayım bugün çocuğumu bırakabileceğim bir yer olsa hiç utanmadan sıkılmadan çalışırım isterim yani...

..

Araştırmacı: Buradan destek almak çevrenizden destek almaktan daha kolay geliyor mu size?

Ben buradan sadece oğlumun maaşını alıyorum. Onun dışında bir destek almıyorum evet ilk başvurduğumda çok üzgündüm ama çok ihtiyacım vardı. Gerçekten kaygılarım, endişelerim eşimden ayrılırsam ne yapacağım, çocuğum var. Ailem bir yere kadar. Allah kimseyi muhtaç etmesin hepsi zor.

Bireyin kuruma başvurma bilgisini okul ortamındaki velilerden öğrendiği, kendisi gibi engelli çocukları olan velilerin Berna'yı kurum için yönlendirdiği görülmektedir.

Araştırmacı: Sosyal hizmet kurumundan destek alabilme durumunu kimden öğrendiniz?

Ben bir veliden öğrendim. Bir abla vardı, o da benim gibi dışarıdan gelmiş. Neden başvurmuyorsun dedi, başvurduğum kabul olunca çok mutlu oldum.

Bireyin sosyal hizmet kurumundan başka diğer hiçbir kuruma başvurmadığı da görülmektedir.

Araştırmacı: Bu kuruma gelmeden önce başvurduğumuz başka resmi kurum oldu mu?

Yok olmadı.

Bireyin kurumsal psikolojik bir tedavi almadığı ama kurumsal bir danışmanlık hizmetinin devlet tarafından sağlanmasını istediğini belirtmiştir.

"Yok, beklentimi çok yüksek tutmadım zaten gördüğümüz muameleden sonra öyle bir ülkede yaşıyoruz ama bir danışmanın olmasını isterdim."

Bireyin kuruma başvurma hikâyesine bakıldığında, engelli çocuğunun bakımını 10 sene boyunca maddi olarak kendilerinin üstlendiği, ailedeki maddi durumun bozulması durumunda ise çevresinden gelen yardımlarla çocuğun tedavisini karşılamaya çalıştığı görülmektedir. Bireyin sosyal hizmet kurumuna gelmeden önce hiçbir kuruma başvurmadığı, enformel kaynaklarını sorunun çözümüne dahil ederek, maddi sorunlarının üstesinden gelmeye çalıştığı görülmektedir. Bireyin kuruma başvurma sebebi ise, zor durumda kalma, dayanamama gibi sebeplerden ve okul ortamındaki velilerin yönlendirmesiyle olduğu görülmektedir. Bireyin kuruma başvurma durumuna olumsuz anlamlar yüklediği, sosyal bir hak olarak direkt olarak kuruma başvurarak maddi yardımı alma yerine, eğer çocuğunu bırakabileceği bir yer olsa çalışmayı tercih edeceğini de söylemiştir.

Bireyin kuruma başvurma hikâyesi ile sosyal sermaye, sosyal destek potansiyelini kullanma deneyimlerine bakıldığında, bireyin kuruma gelene kadar kendi enformel kaynaklarını ve sosyal sermaye potansiyelini sorunun çözümüne dahil ettiği

görülmektedir. Bireyin, özellikle maddi yardım konusunda çevresinden yardım görmesinin yanında, pratik yardım, psikolojik destek gibi konularda da destek aldığı görülmektedir. Fakat bireyin özellikle pratik yardım konusunda daha fazla desteğe ihtiyacı olduğu, bakım konusunda sorumluluğu paylaşma hususunda daha çok desteğe ihtiyacı olduğu görülmektedir.

Bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli, sosyal ağının fonksiyonları açısından değerlendirildiğinde, bireyin öncelikle sosyoekonomik ve sosyokültürel olarak avantajlı olduğu görülmektedir. Bireyin İstanbul'da doğup büyümesi, annesinin İstanbul doğumlu olması, ailesinin sosyoekonomik konumu avantajlılık durumunu göstermektedir. Bireyin ağ içindeki konumuna bakıldığında, özellikle aile, arkadaşlık ilişkileri içinde dayanışmacı ağların olduğu, fakat bireyin yakın ilişkilerinin dışında zayıf ağlarla da etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Bu durum bireyin heterojen bir ağa sahip olduğu ve dahil olduğu ağlardaki sosyal kaynakların yeterliliği de anlaşılmaktadır. Bireyin özellikle kendi ailesinin ve eşinin ailesinin maddi açıdan konumunun gayet iyi olduğu görülmektedir. Bu durum bireyin yakın ilişkide olduğu bireylerin de, sosyal konumlarının iyi olduğu ve bireyin kaynaklara ulaşma hususunda da avantajlara sahip olduğu görülmektedir. Nitekim birey sahip olduğu kaynaklarla belli süreye kadar idare etmiş, kuruma başvurma durumunu 10 sene kadar ertelemiştir. Bu açıdan bakıldığında, birey bilinçli eylemleri ile kaynakları kullanma konusunda sorunun çözümüne kaynaklarını dahil ettiği görülmüştür.

4.2.3. Sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı ve avantajlı bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimi durumlarının karşılaştırılması

Bu araştırmada profesyonel sosyal hizmet desteğine başvuran ve destek talebi kabul edilen bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimi durumlarının değerlendirilmesine yer verilmiştir. Araştırmada iki aykırı durum altında çoklu durumlara yer verilmiştir. Bu aykırı durumlardan biri, sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek durumu iken, diğeri ise sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek durumudur. Bu iki aykırı durum altında dört farklı duruma yer verilmiştir. Bu başlık altında ise bulguları ortaya konan ve yorumlanan durumların ortaklık ve farklılıkların ortaya konulması ve analitik bir analiz yapılması amaçlanmaktadır.

Sosyal ağlara odaklanılan bu çalışmanın öngörüsü, bireylerin sosyoekonomik ve sosyokültürel konumunun, sahip olduğu, erişebildiği sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini etkileyeceğidir. Bu durum yapısal konumların birey üzerindeki etkilerini gösterirken, yapıdan kaynaklı dezavantajlılık durumun ya da yapıdan kaynaklı avantajlılık durumunun sosyal sermaye ve sosyal desteğe erişim, kullanım konusunda tek etken olmadığı, aksine mevcut kaynakların kullanılması ve hareketlendirilmesi hususunda bilinçli eylemlerin etkisinin de önemli bir faktör olduğu çalışmada kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, yapısal konumların sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli üzerindeki etkisinin yanında, sosyal destek potansiyelinin hareketlendirilmesi ve kullanımı konusunda eylemin etkisi de kabul edilmektedir.

Nitekim bulguların yorumlanmasında yapı eylem etkileşimi analizin odaklarından birini oluşturmuştur.

- Sosyoekonomik ve sosyokültürel durum farklılığı, öncelikle bireylerin sosyal ağ özelliklerini ve fonksiyonlarını etkilemektedir. Sosyal ağ görünümü açısından iki aykırı duruma bakıldığında, sosyoekonomik ve sosyokültürel durumu dezavantajlı bireylerde, mevcut ağ büyüklüğünün kısıtlı olduğu görülürken, diğer bireylerde daha büyük sosyal ağlarla karşılaşmıştır.
- Özellikle avantajlılık durumunun arttığı, Nil ve Daniel'in sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli durumlarında görüldüğü gibi, bireylerin geniş bir sosyal çevreye sahip oldukları görülmektedir. Sosyal ağ gruplarının neredeyse hepsiyle (aile, akraba, arkadaşlık, komşuluk, dernek, STK, profesyoneller) bireylerin etkileşim içerisinde olması, ağ içindeki bireylerin çeşitliliğini ve ağın heterojenliğini arttırmaktadır.
- Bireylerin sosyal ağ şemalarında, kendilerine yakın olarak konumlandığı bireylere bakıldığında ise, aile ve arkadaşlığın her iki gruptaki bireyler için de derin anlamlara sahip olduğu görülmektedir. Bunun dışında, akraba, komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesi konusunda, bireylerin iletişim kurma ve sürdürme motivasyonu ve diğer özel sebeplerden (arada husumetlerin olması gibi) etkilendiği görülmektedir.
- Birbirine aykırı iki durumda, bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli değerlendirildiğinde, sosyal konum farklılığı sosyal sermayeye ve sosyal desteğe erişim ve kullanım konusunda önemli bir hususu oluşturmaktadır. Ağların homojen- heterojen yapısı, ağlardaki bireylerin sosyal konumunun da bireye benzer konumda olması, bireylerin ulaşabileceği kaynakların çeşitliliğini, sosyal sermaye ve sosyal destek getirilerini etkilemektedir.
- Bu husus iki farklı durumda incelendiğinde, dezavantajlı konumda olan bireylerin sosyal ağ özelliklerine ve fonksiyonlarına bakıldığında, daha yoğun bağların yaygın olduğu ve özellikle aile içinde dayanışmacı yapının önemli ölçüde etken olduğu görülmektedir.
- Bireylerin sosyoekonomik açıdan kısıtlılığı olsa da, psikolojik, bilişsel, pratik ve somut yardım destekleri dışında, maddi destek konusunda da imkânları dahilinde dayanışmacı yapının aile içinde baskın olduğu görülmektedir.
- Aysen'in boşandıktan sonra, ailesinin yanına giderek babasının ona oturabileceği bir daire vermesi, Ahmet'in oğlunun hapisten çıkması için diğer oğullarının maddi desteği bu durumu kanıtlarken, diğer iki durumda ise, Özlem ve Melek bu konuda ailelerindeki kaynak yetersizliğini öne sürmüştür. Özetle bireyler, araçsal desteğe ulaşma hususunda, ağlarındaki bireylerin imkânları ile bu durum sınırlı olsa da, sosyal sermaye ve sosyal desteğe ulaştıkları ya da ulaşmaya dair inanç taşıdıkları görülmüştür.
- Özellikle maddi imkânlar konusunda, ya da bir iş bulma, fırsat elde etme hususunda, ağlardaki bireylerin de dezavantajlı konumda olması erişilebilen fırsatlar konusunda, bireyi etkileşimde olunan bireylerin imkânları ile

sınırlamaktadır. Bu durum sosyal konumun, bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini etkilemesi açısından önemli bir hususu oluşturmaktadır.

- Dezavantajlı konumda olan bireylerin fırsatlara erişme konusunda zayıf ağlarla kurdukları bağlantılar dolayısıyla fırsatlar elde ettiği görülmüştür. Bu durum, konum açısından dezavantajlılık yaşasalar da, zayıf bağlar vasıtasıyla fırsatlara erişebilmektedirler. Örneğin, Özlem muhtarla kurduğu yakın ilişki sonucu yardımlara ulaşmış, Melek AFAD'taki yetkililerle ve muhtarla kurduğu yoğun ve gayri resmi ilişkiler sonucunda maddi yardıma ve eşinin uyuşturucudan kurtulabilmesi için yönlendirme, cesaretlendirme gibi psikolojik desteğe de ulaştığı görülmüştür.
- Diğer yandan, eylem odaklı konuya yaklaşıldığında, bireylerin ağ kurma davranışlarının ve ilişkileri sürdürme konusundaki motivasyonlarının mevcut kaynaklarını kullanma ve yeni kaynaklara ulaşma hususunda önemli bir etken olduğu da görülmüştür. Aysen'in durumuna bakıldığında, sosyal ağlarından sadece ailesi ile etkileşime girmesi, hatta ailesi ile bile paylaşım hususunda kendisini geri çekmesi, ailesinin sosyal sermaye potansiyelinin kullanımını bilinçli eylemleri ile sınırlandırdığı görülmektedir. Birey diğer ağlara karşı ise tamamen kapalıdır. Buna karşın, Melek'in durumunda, sosyal ağlar konusunda sadece aile ve arkadaşlık ilişkileri aktif olan Melek'in, zayıf bağlarla kurduğu köprü ile yeni kaynaklara ulaşma hususunda çaba sarf ettiği görülmektedir. Bireyin muhtarla, kaymakamla ve eşinin tedavisi dolayısıyla AFAD'ta tanıştığı kurum çalışanları ile bağ kurarak arada ziyaretlerine gitmesi bilinçli eylemin etkisini göstermektedir. Nitekim birey bu ilişkileri sayesinde, muhtar vasıtasıyla ulaştığı bir bayandan maddi yardıma, AFAD'taki merkezde kurum çalışanlarından ise, eşinin tedavisi hakkında tavsiye ve yönlendirme desteğine ulaştığı görülmektedir. Bu bağlamda, bireyin amaçlı eylemleri ile kurduğu zayıf bağlantıların yeni kaynaklara ulaşma aracılık ettiği görülmektedir.
- Sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlılık durumunun bireyin sosyal sermaye ve sosyal desteğe erişim konusundaki etkisine bakıldığında, bireylerin dezavantajlı bireylere göre daha büyük sosyal ağlara sahip olduğu söylenebilir. Bu durumun kaynak yeterliliğini etkilediği söylenebilir. Fakat burada avantajlılık durumunun daha önde olduğu, piyano öğretmeni olan Nil ve Oxford mezunu olan Daniel için, sosyal ağ büyüklüğü daha görünür durumdadır. Gül'ün ve Berna'nın durumuna bakıldığında ise, Gül'ün ilişki kurma ve sürdürme konusunda isteksiz durumunun bunda en önemli etken olduğu, Berna'da ise, bireyin tüm zamanını engelli çocuğu ile geçirmek durumunda olması ve bireyin geri kalan zamanda yalnız kalmayı tercih etmesi bunda etken olduğu düşünülmektedir. Bu durum, ağ büyüklüğü konusunda sadece sosyal konumun avantajlılık oluşturmadığı, amaçlı eylemlerin de etkisinin olduğunu göstermektedir.
- Bireylerin ağlarında heterojen bir yapının hâkim olması, iletişimde bulunulan bireylerin kendileri ile aynı konumda ya da daha avantajlı bir konumda olmaları, bireylerin ağlarındaki kaynak yeterliliğini etkilemektedir. Örneğin, Nil'in durumuna bakıldığında, bireyin ağ kurma ve sürdürme konusundaki

motivasyonun ve ağındaki bireylerin sosyal konum açısından ciddi ölçüde avantajlı olması, bireyin çevresinden sağlanan maddi yardımlarla uzun süre hayatını kısıtlamadan ve standartlarını bozmadan idame ettirmesine olanak vermektedir. Bu durum bireyin iletişimde olduğu bireylerin sosyal konumunun yardımlara ulaşma konusunda yaşattığı avantajı göstermektedir. Bu açıdan birey sosyal konum avantajını yaşayarak, kaynak yeterliliğini deneyimlemektedir. Özlem'in durumunda ise, muhtarla ve bir parti teşkilatında çalışan komşusunun kızı ile kurduğu bağlantılar, ona birtakım fırsatlara ulaşmasında aracılık etmiştir. Burada bireyin sosyal konum açısından dezavantajlı olmasına ve kaynak yetersizliliği yaşamasına rağmen amaçlı eylemleri ile kaynak sınırlılığını aşmaya çalıştığı görülmüştür. Bu iki durumun karşılaştırması, kaynak yeterliliği ile sosyal konum arasındaki ilişkiyi gösterirken aynı zamanda kaynak yetersizliği ile amaçlı eylem arasındaki ilişkiyi de göstermektedir.

- Sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini değerlendirmede, dezavantajlı bireylerde, kişilerin “kaynak yetersizliği”ni öne sürmelerine karşın, sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı bireylerde “ilgisizlik” temasının daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Örneğin Daniel'in aileden gelen güçlü sosyoekonomik durumuna rağmen, bu avantajlılığı ekonomik kaynaklara erişim hususunda kullanamadığı görülmektedir. Bunun nedeni ise, ailesinin servetine rağmen anne ve anneannesinin yardım etme konusundaki ilgisiz tavrıdır. Nitekim heterojen ağ yapısının daha aktif olduğu, Nil ve Daniel'in durumuna bakıldığında, bireylerin aile ilişkilerinden daha çok arkadaşlık ilişkileri içinde sosyal desteği deneyimlediği görülmektedir. Sosyal desteğin karşılıklı bir etkileşim süreci olduğu düşünüldüğünde bireyin çevresindekilerin duruma ilgisi de büyük önem taşımaktadır.
- Eylem açısından sosyal sermaye potansiyeli ve sosyal destek potansiyeli değerlendirildiğinde, sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı konumda olan bireylerin, ağda olan bireylerinin de sosyal konumlarının avantajlı durumda olması, kaynak yeterliliği açısından avantajlı bireyler için fırsatları çoğaltmaktadır. Bu durum avantajlı bireylerin bilinçli eylemlerle kaynakların hareketlendirilmesi ve kullanımını gerektirmektedir. Analizi yapılan durumlar açısından eylemin etkisi incelendiğinde, ağ kurma davranışları açısından Gül'ün ağ kurma, ilişkileri sürdürme konusundaki isteksiz tavrına bakıldığında, bireyin etrafında sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı bireylerin olmasına rağmen kaynakların kullanımı ve hareketlendirilmesi konusunda eylemin etkisizliği söz konusudur. Nitekim birey, sadece araçsal destek konusunda değil, psikolojik destek konusunda da yoksunluk yaşadığını belirtmiş ve hatta psikolojik destek konusunda da kuruma başvurma eğiliminin ve talebinin olduğunu belirtmiştir. Bireyin sosyal olarak kendisini sosyal çevresinden geri çekmesi, sosyal konumunun oluşturduğu avantajlılığa rağmen, mevcut kaynaklara ulaşma hususunda bireyin kendi kendisini sınırlamasına neden olmaktadır.
- Bireylerin problemlerine yüklediği anlam ve hayatlarını güçleştiren problemle ilgili algıladıkları sosyal destek deneyimlerine bakıldığında, probleme yüklenen

anlamın güçlük durumunu aşmada motivasyonu önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Diğer yandan bireyin çevresinden algıladığı sosyal desteğe göre, probleme yüklenen anlamın değiştiği ve dolayısıyla sorunun bireyin hayatını güçleştirme derecesini etkilediği düşünülmektedir. Örneğin, iki engelli kardeşine bakan Daniel'in, kardeşlerine bakma durumunu hayatında bir problem olarak görmediği, sadece ailesinin maddi yardımıyla bulunmamasından kaynaklı ekonomik sorunlarını hayatında problem olarak anlamlandırdığı görülmektedir. Bireyin kardeşlerinin bakımı konusunda arkadaş çevresinden deneyimlediği sosyal desteğin bireyi tatmin etmesi, bireyin kardeşlerini hayatında bir engel, güçleştiren bir durum olarak görmemesini sağlamıştır. Dolayısıyla probleme yüklenen anlamı, sadece ekonomik nedenlerle sınırlamıştır, birey psikolojik açıdan hiçbir desteğe ihtiyacının olmadığını da belirtmiştir. Diğer yandan engelli ve yaşlı anne, babasına bakan Gül'ün durumunda ise, ailesine bakma durumunun bireyin hayatını güçleştiren en önemli sorun olduğu, bireyin üstlendiği bu sorumluluk altında ezildiği ve psikolojik olarak güçlük durumunun önemli ölçüde olduğu görülmektedir. Bireyin çevresinden bakım, psikolojik destek konusunda sosyal desteği deneyimleyememesi, hem probleme yüklediği anlamı hem de problemin hayatını güçleştirme durumunu etkilediği görülmektedir. Aynı durum Özlem için de geçerlidir. Özlem'in de sosyal ağlarından deneyimlediği sosyal desteğin, annesine bakım ve psikolojik destek konusunda tatmin edici düzeyde olması, bireyin sorununa yüklediği anlamı, bakım konusunda değil, ekonomik nedenler üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur.

- Bireylerin kuruma başvurma eğilimleri ile algıladıkları sosyal destek deneyimlerine odaklanıldığında ise, her iki aykırı durumda da bireylerin psikolojik destek konusunda tatmin edici sosyal desteği deneyimledikleri görülmüştür. Sadece Gül'ün, ilişkileri sürdürme konusunda motivasyonunun olmaması, kendisini sosyal çevresinden soyutlaması psikolojik destek konusunda da kuruma başvurma eğilimi taşıdığını göstermiştir. Berna ise, formel olarak danışmanlık hizmetine ihtiyaç duyduğu belirtmiştir.
- Bireylerin kuruma başvurma eğilimlerine algıladıkları araçsal destek konusunda, özellikle maddi konular açısından ele alındığında, bireyleri kuruma getiren sebeplerin iki konuda olduğu görülmektedir. Bu durum dezavantajlı konumda olan bireyler için ağlarındaki “kaynak yetersizliği” konusunda ön plana çıkarken, avantajlı konumda olan bireylerin ise ağlarındaki bireylerin “ilgisizliği” konusunda ön plana çıkmaktadır.
- Bireylerin kuruma başvurmaya yükledikleri anlama bakıldığında, genel olarak olumsuz anlam yükledikleri ve çaresizlik sonucunda kuruma başvurdıkları görülmüştür. Bu durum her iki konumdaki bireyler için problem çözme yöntemleri geliştirilerek, sosyal destek ve sosyal sermayeyi deneyimleyerek kuruma başvurdıklarını göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, bireylerin sosyal hizmet kurumuna başvurmadan önce yaşadıkları sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimlerini ele almaktadır. Bu anlamda, bireyin kuruma başvurmadan önce sınırlı ve güncel bir durum içinde yaşadıkları sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimleri ile kuruma başvurma hikâyeleri aralarındaki ilişkinin anlaşılması amaçlanmıştır. Çalışma, araştırmada belirtilen kırsal simgeleri barındıran bireylere ulaşma açısından Sultanbeyli Sosyal Hizmet Merkezi'ne başvuran ve başvuru talepleri kabul edilen bireyleri ve kentsel simgeleri barındıran bireylere ulaşma açısından Kadıköy bölgesinin bağlı olduğu Üsküdar Sosyal Hizmet Merkezi'ne başvuran ve talepleri kabul edilen bireylerin deneyimlerini, eğilimlerini ele almıştır. Bu açıdan çalışma, kırsal simgeleri taşıyan bireylerin kuruma başvurmadan önce yaşadıkları sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimlerini ve kentsel simgeleri taşıyan bireylerin kuruma başvurmadan önce yaşadıkları sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimlerini konu alan, güncel ve sınırlı durum içinde, iki aykırı durumu ele alan bir durum araştırmasıdır.

Sosyal kaynakların etkinliği ya da başka bir deyişle, sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelinin etkinliği, hayatını güçleştiren sorunla karşılaşan birey için ayrı bir önem taşımaktadır. Bu çalışma, sosyal hizmet kurumuna başvurmadan önce, bireylerin yaşadıkları sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimlerine odaklanarak, bireylerin hayatlarını güçleştiren sorunla mücadele etmede, sosyal kaynaklarının etkinliğini kullanıp kullanamama durumlarını ve bunun arkasında yatan sebepleri ortaya koyarak, kuruma başvurma hikâyeleri ile sosyal sermaye, sosyal destek potansiyelleri arasındaki ilişkiyi anlamayı amaçlamıştır. Bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelinin sorunun çözüm sürecine dahil olması durumu, kendi içinde bazı engelleri ve fırsatları barındırmaktadır. Bahsedilen engeller ve fırsatlar birey, sorun, çevre ekseninde yapısal ve eylemsel değişkenler üzerinden bu çalışmada analiz edilmiştir.

Bireylerin, hayatlarını güçleştiren sorunları aşamamaları ve kuruma başvurmaya yönelmeleri ile sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelleri arasında ilişki kurabilmek için araştırmada öncelikle bireyin sosyal ağlarına odaklanılmıştır. Sosyal sermaye ve sosyal destek sosyal ilişkiler içerisinde elde edilmektedir. Sosyal kaynaklara sahip olma durumu bu bağlamda öncelikle bireyin sosyal ağ fonksiyonlarına ve sosyal ağ özelliklerine bağlıdır. Çalışmanın teorik ve kuramsal bölümünde de belirtildiği gibi, sosyal ağ özelliklerinin ve fonksiyonlarının, sosyoekonomik ve sosyokültürel konumdan etkilenmesi durumu, çalışmada sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı ve avantajlı bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli durumlarının kategorize edilmesi konusunda araştırmayı yönlendirmiştir.

Araştırmanın, iki aykırı durum içinde, sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek durumunu ve sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek durumunu ele alması, iki farklı durumunun özelliklerini taşıyan bireylerin yaşadıkları sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimlerinin de farklı olacağı öngörüsünden dolayıdır. Nitekim yapılan araştırmada, sosyal konum farklılığının erişilen sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli açısından farklılıklar oluşturduğu görülmüştür. Bireylerin ağlarının

büyüklüğü, bireylerin her sosyal ağ gurubuyla etkileşim içinde olması, ağdaki bireylerin çeşitliliği, ağdaki bireylerin sosyal konumlarının da avantajlı olması gibi faktörler bireylerin sosyal kaynaklara erişim fırsatlarını arttırdığını göstermiştir. Diğer yandan dezavantajlı konumda olan bireylerin, ağlarının homojen yapısı, ilişkide olunan bireylerin de sosyal konumlarının dezavantajlı olması, bireylerin erişebildiği sosyal kaynakları da etkileşimde oldukları bireylerin imkânları ile sınırlamaktadır. Sosyal konum bu anlamda, kişilerin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini etkileyen bir unsur olarak çalışmada karşımıza çıkmıştır.

Buna karşın, sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini etkileyen tek unsur olarak sosyal konumunun ele alınamayacağı ve eylemin önemi çalışmada net bir biçimde görülmüştür. Bireylerin sosyal konum açısından avantajlılık durumunu yaşamalarının yanında, ağ kurma davranışları ve iletişimi sürdürme motivasyonu, problem çözme stratejisi olarak sosyal sermaye potansiyellerini sorunun çözümüne dahil etmeleri durumu, aynı zamanda eylemin önemini de ön plana çıkarmaktadır. Avantajlılık durumunu yaşayan bireylerin erişebildikleri sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeline rağmen, bunu bilinçli eylemlerle hareketlendirememesinin de muhtemel olduğu görülmüştür. Diğer yandan ise, bireyin dezavantajlılık durumunu yaşamasına rağmen, kurduğu zayıf bağlarla, sosyal kaynaklara ulaşma hususunda bilinçli eylemlerde bulunduğu da görülmüştür. Bu açıdan yapının sunduğu olanakların yanında, eylemin sunduğu olanakların da var olduğu tespit edilmiştir.

Bireylerin kuruma başvurma eğilimleri ile sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimleri arasındaki ilişkiye odaklanıldığında, bireylerin kuruma başvurma eğilimi taşımadan önce öncelikle enformel kaynaklarını kullanma eğiliminde oldukları görülmüştür. Bu durum her iki konumda da olan bireyler için geçerlidir. Bireylerin “dayanamama”, “zorlanma” gibi sebeplerden ötürü sosyal hizmet kurumuna başvurdıkları, katılımcıların genellikle kuruma başvurma durumuna olumsuz anlam yükledikleri görülmüştür.

Kuruma başvurma durumuna kaynak yeterliliği açısından bakıldığında, sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan avantajlı bireylerin, sosyal ilişkide bulundukları bireylerin de sosyal konumlarının avantajlı olması, bireyleri kaynaklara erişim hususunda da avantajlı bir konuma oturtmuştur. Özellikle maddi açıdan konuya yaklaşıldığında bu durum net bir biçimde görülmüştür. Bu anlamda bireyleri kuruma getiren sebepler arasında, “kaynak yetersizliği”nin olmadığı, aksine “ilgisizlik” durumunun yaygın olduğu görülmüştür. Psikolojik destek konusunda ise, bireylerden sadece biri yeterince destek alamadığını ve kurumdan psikolojik destek alma konusunda da eğiliminin olduğu görülmüştür.

Dezavantajlı konumda olan bireylere bakıldığında ise, kurdukları dayanışmacı ağlarının etkisiyle, maddi açıdan yetersiz olma durumlarına rağmen aralarında güçleri yettikçe yardımlaşmış oldukları görülmüştür. Fakat bireylerin, ilişkide oldukları bireylerin de dezavantajlı konumda olmaları, özellikle maddi konular hususunda sorunların üstesinden gelememelerine neden olmuştur. Bu anlamda bireyleri, kuruma getiren en büyük nedenin “kaynak yetersizliği” olduğu anlaşılmıştır.

“Kaynak yeterliliği” ya da “kaynak yetersizliği” durumunun her iki konumdaki bireyler için sadece sosyal konuma bağılı olmadığı görülmüştür. Bu durum, sosyal konumun sosyal kaynaklara ulaşma noktasında fırsat oluştururken, amaçlı eylemlerle hareketlendirilemediği zaman birey için bir fırsat oluşturamadığını göstermiştir. Nitekim bireyin dezavantajlı konumundan dolayı kaynak yetersizliğini yaşarken ve sosyal konumu sosyal kaynaklara ulaşma hususunda engel oluştururken, bireyin amaçlı eylemleri ile yeni kaynaklara ulaşma hususunda çaba sarf etmesiyle güçlülük durumunu aşmada başarı sağladığı görülmüştür. Özellikle kurulan zayıf ağların bunda etkisinin büyük olduğu görülmüştür. Bu durum var olan sosyal sermaye stokunu kullanma konusunda ya da sosyal sermaye stokunu artırma konusunda amaçlı eylemin önemini göstermiştir.

Bireylerin sosyal kaynaklara ulaşma konusunda sosyal çevrelerinden edindikleri bilgilerin de çok önemli olduğu görülmüştür. Özellikle dezavantajlı bireylerin yardımlara ulaşma konusunda komşu, akraba gibi yakın çevrelerinden bilgilere ulaştıkları görülmüştür. Yardıma ulaşma bilgisinin, avantajlı bireylere göre daha kolay ve çabuk edindikleri ve hatta aile, akraba, komşuluk sosyal ağlarında yardımı elde etme konusunda birbirlerini cesaretlendirdikleri görülmüştür. Avantajlı bireylerde ise, formel yardımlara ulaşma hususunda bilgileri genellikle bir profesyonelden aldıkları görülmüştür. Formel yardım kaynaklarına ulaşma noktasında dezavantajlı bireylere göre daha başarısız oldukları görülmüştür.

Dezavantajlı bireyler için, formel yardım kaynaklarının başında muhtarlık, kaymakamlık, belediye gibi kurumlar yer almaktadır. Bireylerin sosyal hizmet kurumuna başvurmadan önce mutlaka bu kapıları çaldıkları görülmüştür. Bu bağlamda sosyal hizmet merkezleri ile yerel yönetim mekanizmalarının işbirliğinin önemi kendini göstermektedir.

Ele alınan durumlara bakıldığında, bireylerin öncelikle sorunla başa çıkma stratejilerini geliştirdikleri görülmüştür. Bireylerin dayanamama, zorlanma gibi sebepler sonrası kuruma başvurdıkları görülmüştür. Nitekim sosyal hizmet kurumuna başvurma durumuna olumsuz anlam yükledikleri görülmüştür. Fakat bunun yanında, çevreden istenen yardımların da kendilerinde rahatsızlık oluşturduğu belirtilmiştir.

Sosyal sermaye ve sosyal desteğin karşılaşılan güçlük durumunu aşmada ya da sorunun hafiflemesinde büyük etkisinin olduğu saptanmıştır. Bunun etkilerini psikolojik açıdan ele aldığımızda, bireyin sorunla mücadelesini kolaylaştıran, bireye yol gösteren, bireye cesaret veren, yalnız olmadığını hissettiren etkilerinin olduğu görülmüştür. Bireyin sorunla mücadele süresince sosyal çevresinden deneyimlediği psikolojik desteğin bu anlamda etkisi büyüktür. Bireyin sorunla mücadele sürecinde, soruna yüklediği anlamı değiştiren bir etmen olarak da sosyal çevre bireyi güçlendirmektedir.

Diğer yandan araçsal destek açısından bakıldığında, bireylerin sosyal ağlarındaki dayanışma kültürünün etkisiyle, sosyal çevrenin imkanları ile sınırlı olsa da, sosyal ağlarının imkanları el verdikçe bireye yardım ettikleri görülmüştür. Özellikle araştırmada incelenen durumlarda görülmüştür ki, çocuğun yaşlı anne babaya bakması, annenin engeli çocuğunun sorumluluğunu tam anlamıyla üstlenmesi, abinin

kardeşlerinin bakımını üstlenmesi, anne babanın kızının boşanması ve eşinden şiddet görmesi sonucunda onu sahiplenerek yanlarında torunlarıyla himaye etmesi, dedenin torunlarının velayetini üstlenmesi gibi geleneksel ilişki yapılarının ülkemizde hala var olduğu görülmüştür. Aynı zamanda incelenen durumlarda, bireylerin sosyal hizmet kurumuna başvurana kadar, öncelikle karşılaşmış oldukları güç durumu aşmada mücadele etmeye çalıştıkları ve belli bir süreden sonra kuruma başvurdıkları görülmüştür.

Bu çalışmanın öngörülerinden biri, ülkemizde bireylerin kuruma başvurmadan önce öncelikle enformel sosyal kaynaklarını kullanma konusunda eğilimleri olduğu idi. Nitekim Türkiye’de sosyal ağların özellikle aile içinde dayanışmacı fonksiyonlarının devam etmesi ve yardımlaşma kültürünün ülkemizde hala aktif olduğuna dair literatürde de yaygın bir kanı hâkimdir. Çalışmanın teorik bölümünde, sosyal destek mekanizmalarının ele alındığı bölümde yer verilen araştırmalarda bu net bir biçimde gözükmekteydi. Nitekim, sosyal destek mekanizmalarının, bireylerin hayatlarını güçleştiren durumla karşı karşıya kalma durumlarında aktif hale gelebileceği ve bireyin öncelikle enformel kaynakları kullanma eğiliminde olacağı bu çalışmada da öngörülmüştü. Fakat kuruma başvurma durumu ise, sadece bireyin eğilimleri dahilinde ve tek boyutlu nicel verilerle ele alınabilecek bir durum değildir. Bunun arkasında yatan sebeplerin irdelenmesiyle, yani bireyin yaşam öykülerinin, deneyimlerinin, kuruma başvurmaya yüklediği anlamların, enformel kaynakları kullanmaya yüklediği anlamların anlaşılmasıyla mümkün olabilir. Sosyal ağ fonksiyonlarının yeterliliği- yetersizliği, bireylerin sosyal kaynaklarının yeterlilik durumu, bireyin ağlarıyla iletişimini sürdürme konusunda motivasyon taşıyıp taşıyamaları, ya da bireyin sorununu çevresine açamamasından ötürü enformel sosyal kaynaklarını kullanmama eğilimi taşıdığı vb. gibi nedenlerin güncel ve sınırlı bir durum içinde ele alınması gerektiği konusunda nitel çalışmanın önceliğinin olduğu öngörülmüş, nitekim nitel analizle araştırma sonuçlarında da doğrulanmıştır.

Durum araştırmasının perspektifi ile seçilen vakalar hakkında ayrıntılı veriye ulaşılmıştır. Sosyal çalışmada, bireylerin kuruma başvurana kadarki sürecin kapalı, belirsiz, güncel, sınırlı ve özgül olması nedeniyle durum araştırmasının perspektifi ile bütünlüklü olarak bu sınırlı ve güncel duruma dair çoklu verilere ulaşılmıştır. Bireylerin kuruma başvurana kadar yaşadıkları deneyimler ve kuruma başvurma eğilimleri hakkında sosyal çalışma uygulamalarına yöntem oluşturabilecek verilere ulaşılmıştır.

Çalışmanın teorik arka planı, sosyal sermaye, sosyal ağ, sosyal destek teorileri ve yaklaşımlarına dayanmaktadır. Sosyal ağların fonksiyonlarını odak alan bu yaklaşımlarla, enformel kaynaklara ulaşma ve kullanma konusunda, sosyal konum, ağ konumu ve eylemin etkisinin etkileşimleri ele alınmıştır. Sosyal hizmet kurumuna başvurmadan önce, sorunun çözümünde sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini kullanabilme durumu bu teorik çerçevenin perspektifi ile irdelenmiştir.

Çalışmanın sosyal çalışma literatürüne katkısına bakıldığında ise, öncelikle disiplinlerarası alanların perspektiflerini sunan bu çalışma, sosyal çalışma için, bireylerin sosyal kaynaklarının niceliğini ve niteliğini anlamaya katkı sağlamaktadır. Bireylerin

güçlü yanlarını ortaya koymak ve sosyal çevresi içinde bireyi değerlendirmenin sosyal çalışmanın odaklarından olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu bağlamda bireyin sosyal ağlarını odak olan teori ve yaklaşımların sosyal çalışma literatürüne katkısının önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışma teorik olarak, sosyal çalışma alanında «sosyal çevre içinde birey» anlayışına sosyal sermaye perspektifini kazandırmayı amaçlamıştır.

Nitekim çalışmanın teorik kısmının son bölümünde, sosyal sermaye- sosyal destek- sosyal çalışma etkileşimi ele alınarak, sosyal refah hizmetlerine ve sosyal çalışmaya entegre edilen sosyal sermaye yaklaşımının bir perspektif ve yöntem olarak sosyal çalışmaya katkısına yer verilmiştir. Bireylerin sosyal ağlarını bireyin güçlü yanı olarak ortaya koymak ve bireyin sosyal kaynaklarını sosyal çalışmaya entegre etme durumunun yanında, belki sosyal çalışma için daha önemli olan, özellikle dezavantajlılık durumunun daha fazla olduğu bireylerde, eksik sosyal kaynakların dönüşümü ve bireyin sosyal kaynaklarını zenginleştirme, bireyin sosyal çevresini odak olan sosyal çalışma için ağ odaklı sosyal çalışmanın önemi vurgulanmaktadır.

Sosyal sermaye yaklaşımlarının odak noktasının bireye sağladığı avantajlar olduğu düşünüldüğünde, sosyal kaynaklara erişimi olan bireylerin bu konuda avantajlılık durumunun artacağı, dezavantajlı bireyler için ise dezavantajlılık durumunun daha da pekişeceği konusunda literatürde yaygın kanı vardır. Özellikle, sosyal politikaları ekonomik eksenli ele alan yaklaşımlarda, sosyal sermaye potansiyeli hayırseverlik kültürü ile birlikte değerlendirilmektedir. Hayırseverlik kültürü, dayanışma kültürü yoksulluğu pekiştirerek, enformel kaynakları önceleyerek, dezavantajlıları zenginlerin adaletine bırakmak gibi bir anlayışa hizmet ettiği belirtilmektedir. Bu anlayış, bireylerin hayatlarını sürdürmede ekonomik yetkinliğin birinci derecede önemli olmasından kaynaklansa da dayanışma kültürünün sadece ekonomik kaynaklar açısından değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bireyin geleneksel ve dayanışma kültüründen giderdiği psikolojik, manevi ihtiyaçların bu anlamda göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Özellikle geleneksel kültürün ve dayanışma kültürünün kaybolduğu ülkelerde, yaşlı bireylerin evde yalnız başına ölmeleri, sahip çıkılmayan çocukların sayıca çokluğu, intihar ve psikolojik bozukluk vakaların çokluğu gibi sonuçların yaygınlık kazanmaya başladığı görülmektedir.

Çalışmanın teorik arka planında sosyal destek ve sosyal sermaye ele alınırken, iki tür getirileri olduğundan bahsedilmiştir. Bunlardan biri bireye sunduğu araçsal-somut yardımlarken, diğeri bireyin ruhsal ve zihinsel dünyasına iyi gelen, iyilik halini arttıran psikolojik destektir. Bireylerin diğerkâmlığı, dayanışma kültürünün aktifliği bu bağlamda, sadece maddi konular üzerinde değerlendirildiğinde, bireylerin çevresinde sağladıkları psikolojik desteğin önemini hiç görmemeye neden olmaktadır. Oysa bireylerin sorunun çözümünde, ya da sorunun hayatını kriz hale sokmasında diğer önemli nokta bireyin problem çözme yöntemlerini geliştirmesi için iyilik halini arttıran, cesaretlendiren, sevildiğini değer gördüğünü gösteren psikolojik destektir. Nitekim bireyin soruna yüklediği anlamı, eksik sosyal deneyimi önemli ölçüde etkilemektedir. Psikolojik destek, bireyin sorunuyla mücadele etmede ve bireyin iyilik halini arttırmada ikinci önemli faktördür.

Bu çalışmada, son olarak vurgulamak gerekir ki, sorunların önlenmesinde ve zlmesinde enformel kaynakların öncelenmesi ve sosyal refah hizmetlerinden yararlanmanın ikinci plana atılması gibi bir görüş hâkim değildir. Fakat araştırmada analizi yapılan durumlarda görülmüştür ki, bireylerin çevrelerinden araçsal ve psikolojik sosyal desteği deneyimleyememesi sonucunda, kurumsal yardımlara başvurmayı ncelemişlerdir. Bu durum bireylerin sahip oldukları sosyal destek mekanizmalarının, hayatlarını güçleştiren sorunla karşılaştıklarında sorun ile birey arasında bir tampon görevi görerek, sorunun şiddetinin hafiflemesinde ya da sorunun üzümünde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, bu çalışmada hak temelli sosyal devlet anlayışının önemi vurgulanmakla birlikte, Türkiye gibi dayanışma kültürünün ve geleneksel değerlerin varlığını koruduğu ülkeler için sosyal sermaye potansiyelinin ülkenin sahip olduğu bir g olarak yeniden değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Ülkemizde sosyal hizmet ve sosyal refah politikalarının, yasal ve kurumsal ağın tüm ihtiyaçları karşılayamayacağı açıktır. Son on yılda ülkemizde artan boşanmalar, intihar vakaları, çok kültürlü nüfus hareketleri, göçmen, mülteci sorunları gibi sorunların artması bu alanlarda nitel ve nicel olarak kapsayıcı sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır. Sosyal harcamalar arttırılsa bile devletin bireylerin sosyal destek ihtiyaçlarını psikolojik ve araçsal olarak karşılayabilmesi tam anlamıyla mümkün olamayacaktır. Bu anlamda ülkede var olan sosyal sermaye potansiyelinin değerlendirilmemesi ve sadece sosyal refah sisteminin çabalarına bırakılması sorunla mücadelede etkin bir yol olarak gözükmemektedir. İhtiyaçların tespiti, giderilmesi bireysel, ailesel, çevresel, toplumsal, kurumsal desteklerin yerinde ve zamanında organize edilmesi ile gerçekleşeceği ve böylece toplumsal iyilik halinin artacağı düşünülmektedir.

ÖNERİLER

Bireylerin ulaşabildikleri formel ve enformel sosyal ağlar, bireylerin hayatlarını güçleştiren sorunları aşabilmelerinde ve iyilik halini arttırmada sosyal çalışma açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bireylerin formel bir yardıma başvurmada önce enformel sosyal ağları ile yaşadıkları deneyimler ve sosyal ağlarının taşıdığı sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli sosyal çalışmanın ilgi alanına girmektedir. Buna göre, çalışmada geliştirilen önerilen şunlardır:

- Sosyal çalışmanın bireyin sosyal çevresini odak alan yaklaşımlarına bakıldığında, sosyal çevrenin birey için önemini sosyal sermaye ve sosyal destek perspektifi açısından yeniden düşünmek ve değerlendirmek gerekmektedir.
- Bunun önemini sosyal çalışma açısından iki hususta değerlendirmek mümkündür. Öncelikle araştırmanın sonuçlarında da ortaya konduğu gibi, bireylerin sahip oldukları sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelleri ile sorun çözme kapasiteleri arasında anlamlı bir bağın olduğu açıktır. Bireyin sorun çözme aşamasında kaynaklarından biri de sahip oldukları sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelidir. Bu bağlamda, bireyin sahip olduğu güç olarak, bireyin *ekonomik- materyal kaynaklarının, kişisel yetenek becerilerine işaret eden bireysel kaynaklarının yanında, sosyal kaynaklarının* da değerlendirilmesi, - özetle kaynak analizi yapılarak, bireyin tüm kaynaklarının belirlenmesi- bireyin sorunlarla mücadele aşamasında kaynaklarının ya da başka bir ifade ile bireyin güçlü yanlarının bir bütün olarak görünür hale gelmesine olanak sağlar. Sosyal çalışmanın odaklarından birinin “bireyin güçlü yanlarını ortaya çıkarmak” olduğu düşünüldüğünde, sosyal sermaye ve sosyal destek bireyin sahip olduğu güç olarak yeniden düşünülmeli ve değerlendirilmelidir.
- Bu durumu daha somut olarak düşünecek olursak, sosyal hizmet merkezlerine müracaat edenlerin öncelikle kaynak analizinin yapılması gerekir. Bu kaynak analizi birkaç aşamadan oluşur. Örneğin öncelikle bireyin yaşamını sürdürülebilmesi açısından maddi imkânlarının ortaya konması gerekir. Maddi imkânlar bireyin konut durumu, beslenme gibi hayati ihtiyaçlarını karşılayabilme gücünü gösterir. İkincisi bireyin sorunlarla mücadele etme kapasitesini etkileyen bireysel yetenek ve becerileridir. Üçüncü olarak ise, bireyin sorunla mücadele etmesinde ya da iyilik halini arttırmada etkisi olan sosyal kaynaklarıdır, başka bir ifade ile sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelidir. Etkin bir kaynak analizinde bu üç aşama ayrıntılı olarak ortaya konmalıdır. Bu vesile ile bireyin güçlü yanlarının daha görünür hale gelmesi mümkün olacaktır. Sosyal inceleme raporunda, bireyin kaynak analizi daha sistemli bir şekilde yapılarak, bireyin güçlü yanları tam olarak konmalıdır.
- Diğer yandan, “sosyal çevreye uyum”, “sosyal etkileşim”, “sosyal işlevselliği arttırmak” sosyal çalışmanın amaçlarından ve odaklarından bazıları olduğu düşünüldüğünde, sosyal çalışmanın bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini arttırması açısından sosyal sermaye perspektifi ile birlikte düşünülmelidir. Sosyal sermaye zenginliğinin ya da aktif sosyal destek mekanizmalarının bireyin iyilik haline katkısı göz önünde bulundurulduğunda,

bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyellerinin artırılmasında, örneğin yeni ilişki kalıplarının oluşturulmasında, var olan sosyal kaynakların güçlendirilmesinde, sosyal çalışma, uygulamalarıyla birey için bir imkân olarak değerlendirilmelidir. Bu aşamada bahsedilen, gerçekleştirilen sosyal kaynak analizi sonucunda, bireylerin ilişkilerinin iyileştirilmesi ya da sosyal kaynaklarının güçlendirilmesi konusunda sosyal çalışma müdahale planlarının oluşturulması gerektirir. Özellikle dezavantajlı kesimler açısından düşünüldüğünde, toplumdan izole yaşayan kişi ya da grupların toplumun bütünüyle kaynaşmasını sağlayacak projeler geliştirmelidir.

- Dezavantajlı bireyler için sosyal sermaye potansiyelini artırma yönünde, sosyal sermayenin ortaya çıkarılarak güçlendirilmesi, bireylerin birtakım kaynaklara ulaşmalarında aracılık edecektir. Eğer sosyal sermaye perspektifinin temeli bireyin ulaşabilecekleri faydalara işaret ediyorsa, sosyal sermaye potansiyelini artırma ya da var olan sosyal kaynaklarını değerlendirme hususunda bireylerin profesyonel yardıma ihtiyaçlarının olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlayış, bireyin kaderinin enformel sosyal destek mekanizmalarına bırakıldığı görüşünü değil, aksine bireyin var olan kaynaklarını ortaya çıkarma ya da sosyal kaynaklarını güçlendirme bağlamında sosyal çalışma anlayışına hizmet etmektedir.
- Bu bağlamda, sosyal ağ çalışmasının ve sosyal sermayenin sosyal çalışma uygulamalarına entegre edilmesiyle, sosyal kaynak, sosyal ağ kısıtlılığı yaşayan dezavantajlı bireylerin sosyal kaynaklarını artırma, zenginleştirme konusunda sosyal çalışmanın daha sistemli bir şekilde misyon yüklenmesi gerekir. Bu durum onları kendi yoksunluklarına bırakmak ve kamusal sosyal refah hizmetlerinin ikinci plana atılarak, bireyi kendi çevresinin kaderine bırakma anlayışı değildir. Aksine bireylerin güçlü yanı olarak sosyal kaynaklarının zenginliğini ortaya konulmasına ve eksik sosyal kaynakların dönüşümü hususunda profesyonel sosyal çalışmanın etkisine vurgu yapılmaktadır. Çünkü sosyal kaynak yetersizliğinin sadece aileden ve geçmişten tevarüs eden bir kaynak olmadığı, eylemlerle etkinleştirilebileceği öngörülmektedir.
- Nitekim araştırmanın, yapı-eylem etkileşimli odağı, sosyal konumun oluşturduğu avantajlılık durumunun yanında eylemin önemini de ortaya koymuştur. Bu bağlamda, dezavantajlı bireylerin sosyal alanlarının genişletilmesi ve böylece birey için yeni sosyal ağlar oluşturarak onların birtakım kaynaklara ulaşmada sosyal çalışmanın sistemli bir uygulama geliştirmesi gerekmektedir.
- Sosyal sermaye ve sosyal destek konseptinin sosyal çalışmaya entegrasi konusunda en büyük kısıtlardan biri, hak temelli sosyal refah uygulamalarının ikinci planda kalacağına dair kaygılar nedeniyle, bireylerin sosyal kaynaklarının değerlendirilmesi konusunda sistemli bir uygulamanın sosyal çalışmaya dahil edilememesidir. Bireylerin özellikle sorunla karşılaştıkları ve hayatlarının güçleştikleri dönemde çalışmada da görüldüğü gibi, araçsal sosyal desteğin yanında, duygusal, psikolojik desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Sosyal sermaye ve sosyal destek perspektifinin katkısı sadece bireyin çevresinden maddi destek sağlama imkânı açısından değerlendirildiğinde, sosyal desteğin psikolojik ve

duygusal boyutu ikinci plana atılmakta ya da hiç hesaba katılmamaktadır. Günümüzde geleneksel ilişkilerin ve aile yapılarının erozyona uğradığı ülkelerde, sosyal desteğin psikolojik ve duygusal boyutunun bireyin iyilik hali üzerindeki etkisi daha görünür hale gelmiştir. Özellikle bireylerin hayatlarını güçleştiren sorunlarla mücadele etme aşamalarında eksik sosyal destek deneyimi bireylerin iyilik hallerini etkilemenin yanında, sorun çözme becerilerini kısıtlamaktadır. Hatta kurum desteğini önceleme gibi bir eğilimin oluşmasına da neden olabileceği görülmektedir. Bu bağlamda, bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli, sosyal politik kaygılar ön planda tutularak, sadece maddi boyutuyla değil, sosyal kaynaklar bir bütün olarak değerlendirilmeli ve analiz edilmelidir. Bunun için ise, bireylerin sosyal kaynaklarını analiz etme konusunda sistemli bir çalışmanın sosyal çalışmaya entegre edilmesi gerekmektedir.

- Bu çalışma, mikro boyutuyla bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyellerini ele alarak, bireylerin kuruma başvurmadan önce yaşadıkları sosyal sermaye ve sosyal destek deneyimlerine yer vermiştir. Bireylerin deneyimleri analiz edildiğinde, en dikkat çeken nokta özellikle aile içindeki dayanışma ağlarının varlığını korumasıdır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye gibi, geleneksel dayanışmacı aile yapılarının etkisinin sürdüğü ülkelerde, bireylerin hayatlarını güçleştiren sorunlarla mücadele aşamasında, sosyal ilişkilerin birey için anlamı daha iyi okunmalı ve analiz edilmelidir. Geleneksel ağ yapıları, aile, akrabalık, komşuluk ilişkileri bireyin birincil ağlarını oluştururken, bireyi sosyal, psikolojik açıdan güçlendiren etkiye sahiptir. Bu açıdan bu ağları güçlendirecek politikaların oluşturulması gerekmektedir.
- Diğer yandan sosyal sermaye perspektifinin, sosyal çalışma uygulamalarına analiz edilmesiyle, ülkemizde dayanışmacı sosyal ağ yapılarının özellikleri ve fonksiyonlarının yanında bireylerin zayıf ağlarla ilişki kurabilme imkânlarına dair sistemli bir bilgiye sosyal çalışmacılar tarafından ulaşılabileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda hem geleneksel ağ yapılarının fonksiyonları hem de zayıf ağların sunduğu fonksiyonların mikro- mezzo boyutuyla ortaya konması ve politika yapıcılara bu raporların sunulması gerekir.
- Bireyin sosyal çevresi, sosyal sermaye ve sosyal ağ perspektiflerinin sunduğu gibi zayıf ve güçlü ağlar şeklinde sistemli bir şekilde ele alındığında, sosyal çalışmanın “bireyin sosyal işlevselliğini artırma”, “yeni kaynaklarla buluşturma”, “sosyal çevre içinde birey” anlayışlarına hizmet edecek ve etkili bir uygulama planı oluşturacaktır. Sosyal çalışmaya entegre edilen sosyal ağ çalışması bu anlamda sosyal inceleme raporlarına daha sistemli bir bilgi sunacaktır.
- Bireylerin sosyal konumlarının dezavantajlılık durumundan ötürü sosyal kaynaklara ulaşamama durumu ya da ağ kısıtlılığı durumu, sosyal çalışmacıların mikro eylem planlarının yanında, makro boyutuyla da planlanması gerekir. Örneğin gençler için yeni sosyal alanların oluşturulması, engelli- yaşlı bireyler için boş zaman faaliyeti mekânlarının oluşturulması ya da okul-öğrenci- aile ekseninde ilişkilerin iyileştirilmesi konusunda okul sosyal hizmetinin aktifleştirilerek imkânların oluşturulması ancak makro boyutta sosyal

politikaların oluşturulması ile mümkün olacaktır. Bu baēlamda, bireylerin sosyal sermaye potansiyellerin arttırılmasında hem yapının hem eylemin sunduēu olanakların genişletebilmesi sosyal politika ve sosyal çalışmanın etkileşimli çalışmasıyla mümkün olabilir.

- Bireyin sosyal çevresinin genişlemesi ve sosyal sermaye zenginliēi küçük yaşlardan başlayan bir süreç olarak deēerlendirilmelidir. Okul sosyal hizmeti bu anlamda, sosyal çevrenin genişlemesi anlamında etkin bir rol üstlenebilir. Bireylerin sosyal faaliyette bulunmaları, sosyal ortamlara girme konusunda cesaretlendirilmesi okul sosyal hizmetinin nclē ile anlamlı sonuçlar doēurabilir. Okul sosyal hizmeti, mezuniyet sonrasına yönelik de planlar geliştirerek, bireylere yeni fırsatlar saēlayacak aēlarla buluşturma konusunda misyon yüklenmelidir. Böylece özellikle dezavantajlı bireylerin iş bulma, kişisel yetenek ve becerilerini geliştirme anlamında önleyici bir sosyal hizmet anlayışı geliştirilebilir.
- Bireylere sosyal hizmet merkezleri tarafından verilen eēitim ve danışmanlık hizmetlerinde sivil toplum yeliēi, boş zaman faaliyetlerinin önemi gibi hususlar üzerinde durularak sosyal aē odaklı yaklaşımlar yetişkin bireyler için de sosyal çalışma uygulamalarına entegre edilmelidir.
- ASDEP projesi aile ilişkilerine sosyal aē odaklı yaklaşım anlamında büyük fırsat sunacaktır. Bu projeye dahil olan çalışanlara bakanlık bünyesinde sosyal aē odaklı eēitimlerin verilmesi ile hem aile içi iletişimi güçlendirici tedbirlerin alınması hem de bireylerin sosyal sermaye potansiyellerinin arttırılması konusunda sosyal hizmet uygulamalarının etkinleştirilmesi saēlanabilir.

KAYNAKÇA

Abay, A. R. (2004). *Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri*. Eskişehir: 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Kitabı.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, KHK/633, Resmî Gazete Tarihi: 08.06.2011, Resmi Gazete Sayısı: 27958 Mükerrer. (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-1..pdf> Erişim Tarihi: 15.09.2018)

Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü. 2018. (<https://ailetoplum.aile.gov.tr/sosyal-hizmet-merkezleri>, Erişim Tarihi: 15.09.2018)

Aksan, G. (2015). *Yoksulluk Ve Dayanışma Ağları*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Aktan, C. C. ve Özkıvrak Ö. (2008), *Sosyal Refah Devleti*. İstanbul: Okutan Yayınları.

Akyıldız, F. (2009). *Küreselleşme Karşısında “Kamu Yararı ve “Sosyal Hizmet” Kavramlarını Yeniden Düşünmek*”. (49-61). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yay.

Altay, A. (2007). Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*. 7(1). (337–362).

Altun, N. ve Hira İ. (2011). Suçu Önlemede Sosyal Sermaye Olarak Sosyal Kontrolden Yararlanmak. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 6(1) 111-124

Altunbaş, F. (2005). *Astım Hastalarında, Hastalığa Uyum ile Algılanan Sosyal Destek, Stresle Başa Çıkma Tarzı, İyimserlik ve Açıklama Biçimi Arasındaki İlişkiler*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alver, K. (2013). Komşu Kimdir? *Sosyoloji Divanı Dergisi*. 1(2). (23-36).

Andersen, G. (2011). Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri. Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, (Ed.). *Sosyal Politika Yazıları*: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu. İstanbul: İletişim Yay.

Angermeyer, M. Ve C., Klusmann Dietrich (1989). *Soziales Netzwerk: Ein neues Konzept für die Psychiatrie*, Springer Verlag.

Artan T. (2012). *Yerel Yönetimde Sosyal Hizmetler*. Ankara. SABEV Yay.

Aydemir, M. (2011). *Sosyal Sermaye, Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması*. Konya: Çizgi Yay.

Aydemir, M. (2013). Komşuluk ve Sosyal Sermaye. *Sosyoloji Divanı Dergisi*. 1(2). (79-94).

Aydemir, M. ve Tecim E. (2012). Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi S.B.E. Dergisi*. 28(12). (79-94).

Babacan, M. (2012). *Toplumsal Paylaşım Ağlarında Sosyal Sermaye*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.

Badura, B. (1981). *Sozialpolitik und Selbsthilfe aus traditioneller und aus sozialepidemiologischer Sicht*. : Badura, B. & Ferber, C.V. In. *Selbsthilfe und Selbstorganisation. Die Bedeutung nichtprofessioneller Sozialsysteme für Krankheitsbewältigung*. München.

Barth, S. (1998). *Soziale Netzwerke und Soziale Unterstützung*. <http://www.stephan-barth.de/Homepage-Aufsaeetze/Soziale%20Unterstuetzung.pdf>. Erişim Tarihi: 20.04.2015.

Barth, S. (2015). *Soziale Unterstützung* In: *Theorie und Praxis der Sozialen Arbeit*, Heft 4S. (1-33).

Baştürk, Ş. (2011). *Türk Toplumunda Sosyal Sermaye, Toplumsal Ağlar ve Sosyal Hareketlilik*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.

Bek, H. (2006). *Otistik ve Normal Çocuklu Ailelerin Sosyal Destek Algısı, Denetim Odağı ve Psikolojik Belirti Düzeylerinin Karşılaştırılması*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bora, A. ve Üstün İ. (2005). *Sıcak Aile Ortamı Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler*. İstanbul: Tesev Yayınları.

Bottomore T. B. (2015) *Toplumbilim, Sorunlarına ve Yazınına İlişkin Bir Kılavuz* (Çev.) Oskay Ü. İnkilap Yayınevi. İstanbul.

- Bourdieu P. (1973). *Cultural reproduction and social reproduction*. R. Brown In: Knowledge, Education and Cultural Change (71-112). London: Tavistock.
- Bourdieu (1983). *Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, Soziales Kapital*. In R. Kreckel, Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt Sonderband2) (183-198), Göttingen
- Bourdieu, P. (2010). Sermaye Biçimleri. *Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri*. Mehmet Murat Şahin, Ahmet Zeki Ünal (Der.). Sakarya: Değişim Yay.
- Bourdieu P. ve Wacquant, P. (2001). *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. (Çev.: Nazlı Ökten). İstanbul: İletişim Yay.
- Bruns, W. (2012). *Gesundheitsförderung durch soziale Netzwerke Möglichkeiten und Restriktionen*, Springer Verlag, Deutschland.
- Bullinger, H. ve Nowak, J. (1998). Soziale Netzwerkarbeit Eine Einführung für soziale Berufe. Freiburg: Lambertus.
- Burt, R. (2000). The Network Structure Of Social Capital Research in *Organizational Behaviour*. 22(1). (345-423).
- Burt, Ronald S. (1992). Structural Holes: The Social). Structure of Competition. *Harvard University Press*, Cambridge. M.A.
- Can, M. (2013). *Günümüzde Refah Politikaları Bağlamında Sosyal Hizmetlerin Farklı Modelleri*. Ankara: Nobel Yay.
- Cassel, J. (1976). *The Contribution of Social Enviroment to Host Resistance*, The Johns Hopkins University School of Hygiene and Public Health, 104(1). USA.
- Çelik, A. (2007). "Refah Devletinde Kriz ve Yeniden Yapılanma". *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 50(1). (301-320).
- Çelik, C. (2013). Din ve Komşuluk. *Sosyoloji Divanı Dergisi*. 1(2). (69-78).
- Çelik, Ç. (2014). Sosyal Sermaye, Ebeveyn Ağları ve Okul Başarısı. *Pierre Bourdieu. Cogito Dergisi* 76(1). (265-290). İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Çetin, M. (2006). Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği. *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*. 21(1). (1-25)

Cobb, S. (1976). Social Support as a Moderator of Life Stress. *Psychosomatic Medicine*. 38(5).

Coleman J. S (1988) Social capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 94, Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure, (95-120)

Coleman J.S (1990) Social Capital. In *Foundations of Social Theory* (300-321) Cambridge MA

Coleman, J. S. (2010). Beşeri Sermayenin Yaratımında Sosyal Sermaye. *Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri*. Mehmet Murat Şahin, Ahmet Zeki Ünal (Der.). Sakarya: Değişim Yay.

Creswell, W. (2013). Nitel Araştırma Yöntemleri. *Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (Çev.: Edit., Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Coşkun, H. Y. (2010). *Özürlü Birey ve Ailesinin Sosyal İletişim Sürecinde Karşılaştığı ve Yaşadığı Durumlar Hakkında Teorik ve Ampirik Bir Çalışma*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Dağ, A. (2016). *Huzurevlerinde ve Aileleri Yanında Kalan Yaşlıların Sosyal Destek Ağları: Konya Örneği*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dehmel, S. Ve Ortmann, K. (2006). *Soziale Unterstützung (Social Support) – ein Verstehens- und Handlungskonzept für die gesundheitsbezogene Sozialarbeit*, Staatlich anerkannte Fachhochschule für Sozialwesen Catholic University of Applied Sciences. Berlin und Leipzig.

Demez, G. (2012). Toplumsal Etkileşim ve Dayanışma Biçimi Olarak Akrabalık ve Yakın İlişkiler. Nurşen Adak (Ed.). *Değişen Toplumda Değişen Aile içinde* (93-114). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Diewald M. ve Sattler S. (2010). Soziale Unterstützungsnetzwerke Stegbauer C. ve Haeussling R.(Hrsg.) In: Handbuch Netzwerkforschung 689-699.

Diyanet, 2017, <http://www.yenisafak.com/hayat/cuma-hutbesi-sila-i-rahim-2741608>).
Erişim Tarihi: 10.02.2018

Domínguez, S. Ve Watkins, C. (2003). Creating Networks For Survival And Mobility. *Social Capital Among African- American And Latin-American Low-Income Mothers Social Problems*. (1). (111–135).

Duben, A. (2002). *Kent, Aile, Tarih*. İstanbul: İletişim Yay.

Duyan V., Sayar Ö. Ve Özbulut, M. (2008). *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak*. Ankara: Öncü Basımevi.

Eisemberger, D. (2010). *Einfluss sozial- und baustruktureller Faktoren auf nachbarschaftliche Beziehungendargestellt am Beispiel der Großstadt Wien*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Viyana Üniversitesi. Viyana.

Ekşi Uğuz, H. (2010). *Kişisel ve Kurumsal Gelişmeye Farklı Yaklaşım Sosyal Sermaye*. İstanbul: Orion Kitapevi.

Ekşi, Uğuz, H. (2009). *Sosyal Sermaye –Önemi, Üretimi, Ölçümü- Üzerine Alan Araştırması*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Erlemeier, N. (1995). *Soziale Unterstützung bei der Auseinandersetzung älterer Menschen mit Belastungen*. In A. Kruse & H. Schmitz-Scherzer (Hrsg.). *Psychologie der Lebensalter* (253-161). Darmstadt.

Erselcan, F. (2009). Disiplinlerarası Ortak Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Sermaye. *C.Ü S. B. Dergisi*. 35(2). (248-256).

Esgin, A. (2008). *Anthony Giddens Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yay.

Field, J. (2008). *Sosyal Sermaye*. (Çev.: Bahar Bilgen, Bayram Şen). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.

Fine, B. (2010). Sosyal Sermaye. Mehmet Murat Şahin, Ahmet Zeki Ünal (Der.) içinde. *Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri*. Sakarya: Değişim Yay.(307-327).

Friedrich, S. (2012). *Ressourcenorientierte Netzwerkmoderation, Ein Empowermentwerkzeug in der Sozialen Arbeit*, VS Verlag für Sozialwissenschaften | Springer Fachmedien | Wiesbaden.

Fuhse, J. (2016). *Soziale Netzwerke: Konzepte Und Forschungsmethoden*. UTB. Deutschland.

Fukuyama, F. (2005). *Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, (Çev.: Ahmet Buğdaycı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.

Fukuyama, F. (2010). Sosyal Sermaye Ve Sivil Toplum. *Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri*. Mehmet Murat Şahin, Ahmet Zeki Ünal (Der.). Sakarya: Değişim Yay.

Franzen A. ve Freitag M. (2007). *Aktuelle Themen und Diskussion der Sozialkapitalforschung*. In Franzen A, Freitag M. (Hrsg). Sozialkapital. Grundlagen und Anwendungen (7-22). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Furstenberg F. ve Kaplan S. (2014). Sosyal Sermaye Ve Aile. (Çev.: Gamze Aksan). Aydın Mustafa içinde. Aile Sosyolojisi Yazıları. İstanbul: Açılım Kitap.

Gerhardter, G. (2001). *Netzwerkorientierung in der Sozialarbeit Eine überblicksartige Zusammenstellung zu " Soziale Netzwerke" und "Organisationsnetzwerke"*. http://www.pantucek.com/diagnose/netzwerkkarte/gerhardter_netzwerk.pdf. Erişim Tarihi: 20.04.2016.

Gerni, M. (2013). *İlişkilerin Maddi Yönü Sosyal Sermaye ve Örgütsel Boyutu*. İstanbul: Beta Yay.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. Cemal Güzel (der). İstanbul: Kırmızı Yay.

Glesne, C. (2013). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (Çev.: Pelin Yalçınoglu, Ali Ersoy). Ankara: Anı Yay.

Görgün, Baran, A. (2008). Yaşlılıkta Sosyalizasyon ve Yaşam Kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*. 2(2). (86-97).

Granovetter, M. (1973). *The Strength Of Weak Ties*. *American Journal of Sociology*. 78(6). (1360-1380).

Gümüş, A. (2010). *Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü*. İstanbul: Oniki Levha Yay.

Güngör, F. (2016). *Aile ve Çocuk*, Aile Sosyolojisi içinde 7. bölüm, (Ed. N. Avcı ve E. Aksoy), Lisans Yayıncılık, İstanbul, Eylül 2016, s.90-121.

Günther J., Nestmann F., Werner J. (2011): *Netzwerkforschung mit Kindern. Eine empirische Studie zu Unterstützungsbezügen in Familie, Pflegefamilie und Heim*. G. Oelerich Hans-Uwe Otto (Hrsg.). In: *Empirische Forschung und Soziale Arbeit*. 2011.

Gürsakal, N. (2009). *Sosyal Ağ Analizi*. Bursa: Dora Yay.

Haldun, İ. (1406). *Mukaddime*. (Çev.: Halil Kandir) Birinci Cilt. Ankara: Yeni Şafak Yay.

Haldun, İ. (1406). *Mukaddime*. (Çev.: Halil Kandir) İkinci Cilt. Ankara: Yeni Şafak Yay.

Hanifan, L. J. (1916). The Rural School Community Center, The Annals of the American Academy of Political and Social Science. *New Possibilities in Education*. 67(1). (130-138).

Hawkins, R. ve Maurer, K. (2012). Unravelling Social Capital. Disentangling a Concept for Social Work, *British Journal of Social Work*. 42(1). (353–370).

Healy, K. ve Hampshire, A. (2002). Social capital. A Useful Concept For Social Work. *Australian Social Work*. 55(3). (227-238).

Holy, L. (2016). *Antropolojinin Akrabalık Yaklaşımları*. (Çev.: Çağlar Enneli). Ankara: Heretik Yay.

Holzhöfer, J. (2008). *Unterstützung- und Belastungsnetzwerke von Menschen mit intellektueller Behinderung in Wien*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Viyana Üniversitesi. Viyana.

Horrman, O. (2013). *Das Soziale Netz der Familie*. Springer Verlag. Deutschland.

<http://faculty.chicagogsb.edu/ronald.burt/research/SHNC.pdf> .Erişim tarihi: 04.02.2013.

House B. (1981). *Work Stress and Social Support*. Reading, MA: Addison- Wesley

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yay.

Kağıtbaşı, Ç. (2017). *Benlik, Aile Ve İnsan Gelişimi Kültürde Psikolojide Kuram Ve Uygulamalar*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.

Kağıtçıbaşı Ç. (1991): Türkiye'de Aile Kültürü. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0 (1), 49-57

Kaehler, Harro Dietrich: Ressourcen aus dem sozialen Netzwerk zur Bewältigung von schwierigen Alltagssituationen, Ergebnisse aus einer Erkundungsstudie. In: *Neue Praxis* 13 (1983), 3, pp. 262-272

Kara, U. (2013). *Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü*. Adana: Karahan Yay.

Karagül M. ve Masca M. (2005). Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (Bahar). (1-52).

Karagül, M. ve S. Dünder. (2006). Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*. 12(1). (61-70).

Karen H. ve Anne, H. (2002). Social capital. *A Useful Concept For Australian Social Work*. 55(3) (227-238).

Kaufmann, F. (1988). Netzwerkbeziehungen von Familien. *Materialien zur Bevölkerungswissenschaft. Sonderheft* 17(1). Wiesbaden.

Kaya, A. (2007). Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı. Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (Der.) içinde. *Ocak Ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yay.

Kaya, Kılıç, A. (2017). Bakım Merkezinde ve Ailesi Yanında Yaşayan Ağır Ruhsal Hastalığı Olan Bireylerin Sosyal Destek Algısı ile Yaşam Kalitesinin İncelenmesi. (Yayımlanmış Doktora Tezi). *Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*.

Kesgin, B. (2012). Kentsel Yoksulluğa Yönelik Yerinden ve Yerel Müdahale: Sosyal Belediyecilik. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 26(1). (169-180).

Keupp, H. (1987). Soziale Netzwerke. Eine Metapher des gesellschaftlichen Umbruchs. In: Keupp, Heiner/ Röhrle, Bernd (Hrsg.): Soziale Netzwerke. Campus Verlag. Frankfurt am Main (u.a.). (11-13).

Klausmann D. (1989). Methoden zur Untersuchung sozialer Unterstützung und persönlicher Netzwerke In: Angermeyer MC ve Klausmann D. Soziales Netzwerk. Ein neues Konzept für die Pssychiatrie. Berlin, (17-63).

Kniel, A. ve Windisch, M. (1987). Soziale Netzwerke behinderter Menschen. Forschungsstand. und Überlegungen. In: Soziale Arbeit. 6(1). (190-200).

Kongar, E. (1970). Türkiye’de Aile, Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri. *Amme İdaresi Dergisi*. 3(2). (58-83).

Kongar, E. (1972). *Sosyal Çalışmaya Giriş*, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yay.

Koyuncu, A. (2009). Küresel Kentte Komşuluk. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 22(1). (23-42).

Kuş, E. (2007). Nicel Nitel Araştırma Teknikleri. Ankara: Anı Yay.

Kurtkan, Bilgeseven, A. (1986). *Genel Sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Küçükdağ, Y. (2011). “Cumhuriyetten Önce Dezavantajlı Gruplarla İlgili Uygulamalara Dair Bazı Tespitler”, Manevi Sosyal Hizmetler, İstanbul.

Laireiter, A. (1993). Begriffe und Methoden der Netzwerk- und Unterstützungsforschung. In A. Laireiter (Hrsg.), *Soziales Netzwerk und soziale Unterstützung. Konzepte, Methoden, Befunde*. (15-44). Bern.

Laireiter, A.ve Lettner, K. (1993). Belastende Aspekte Sozialer Netzwerke und Sozialer Unterstützung. Ein Überblick über den Phänomenbereich und die Methodik. In: Laireiter, Anton-Rupert (Hrsg.): *Soziales Netzwerk und soziale Unterstützung. Konzepte, Methoden und Befunde*. Huber, Bern (u.a.). (101-114).

Landhäußer S., Ziegler H. (2011). *Zur Empirie sozialräumlich orientierter Sozialer Arbeit – Soziales Kapital messen*. G. Oelerich Hans-Uwe Otto İçinde. Empirische Forschung und Soziale Arbeit.

Liben-Nowell, D. (2005). An Algorithmic Approach to Social Networks. *Massachusetts Institute of Technology*.

Lin N. (1982). *Social Ressources and Instrumental Action*. In P.V. Marsden ve Lin. N. Social Structure and Network Analysis (131-145).

Lin N (1983). *Social Ressources and Social Actions: A progress report*. *Connetions*, 6(2), 10-16

Lin N. (1986). Conceptualizng Social Support. In N. Lin ve Dean A, Ensel M. Social Support, Life Events, and Depression (17-30). Newyork: Acedemic Press

Lin, N. (2001a). *Building a Network Theory of Social Capital* In Lin N , Cook K ve Burt R.S. Social Capital Theory and Research(3-29) Newyork: Adline de Gruyter.

Lin, N. (2001b). *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge University Press.

Lin, N. (2010). Sosyal Sermaye Network Kuramının İnşası. *Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri*. Mehmet Murat Şahin, Ahmet Zeki Ünal (Der.). Sakarya: Değişim Yay.

Lin, N. Cook, K. Ve Burt, R. S. (2001). *Preface içinde: Lin, N., Cook, K., Burt, R. S. (Eds.) Social Capital: Theory and Research*. New York: de Gruyter. (7-12).

Lin N. ve Dean A. (1984). *Social Support and Depression*. A Panell Study. *Social Psychiary*, 19. (83-91).

Lofti, S. (2017). *Meme Kanseri Hastası Yoksul Kadın Olmak: Başetme ve Sosyal Destek Süreçlerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Matthias C. A., Dietrich K. (2013). *Soziales Netzwerk: Ein neues Konzept für die Psychiatrie* ,Springer-Verlag.

Mavili, A. (2015). *Ben Ve Ailem*. Konya: Atlas Akademi.

Merriam, Sharan B. (2015). *Nitel Araştırma, Desen ve Uygulama için Bir Rehber*, (Çeviri: Turan, Selahattin). Ankara. Nobel Yay.

Meriç Ü. (1989) İslam'da Aile. İlmi Neşriyat İç ve Dış Ticaret A.Ş Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi 9. (171-202).

Mitchell, J. C. (1969). The concept and use of social networks. In Mitchell, J. C. (Ed.). *Social networks in urban situations* (1-50). Manchester: Manchester University Press.

Martin Diewald und Sebastian Sattler (2010): *Soziale Unterstützungsnetzwerke Handbuch Netzwerkforschung*. Stegbauer C. ve Haeussling R.(Hrsg.) In: Handbuch Netzwerkforschung 689-699.

Möbius, T. (2010). *Ressourcenorientierung in der Sozialen Arbeit*, Möbius T und Friedrich S. İçinde. *Ressourcenorientiert Arbeiten Anleitung zu einem gelingenden Praxistransfer im Sozialbereich*. (13-30).

Murat S. (2007): *Kadıköy'ün Nüfus ve Eğitim Yapısı, Sosyal Siyaset Konferansları*, 52. Kitap, İ.Ü Yayın No. 4669

Jourdain, S. ve Naulin, A (2011). Pierre Bourdieu'nün Kuramı Ve Sosyolojik Kullanımları. (Çev.: Öykü Elitez). İstanbul: İletişim Yay.

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımları*. (Çev.: Sedef Özge). (Cilt I-II). İstanbul: Yayın Odası.

Nestmann F. (1989) *Förderung sozialer Netzwerke- eine Perspektive pädagogischer Handlungskompetenz*. In: Neue Praxis 2, (107-123)

Nestmann F (1991): *Beratung, Soziale Netzwerke und Soziale Unterstützung*. İçinde: Beck, Manfred, Brückner, Gerhard, Thiel, Heinz- Ulrich (Hrsg): *Psychosoziale Beratung. Klientinnen- Helferinnen- Institutionen*. Tübingen, 45-69.

Niepel, G. ve Nestmann, F. (1994). *Das soziale Netzwerk der Einelternfamilie. Kinder als interne Unterstützungsressourcen*. In: Archiv für Wissenschaft und Praxis der sozialen Arbeit 3(1). (231-253).

Olbermann, E. (2003). *Soziale Netzwerke. Alter und Migration:Theoretische und empirische Explorationen zur sozialen Unterstützung älterer Migranten*, Universität Dortmund. Dissertation.

Özbay, F. (2014): Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri. ASPB Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Türk Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler, Araştırma ve Sosyal Politika Serisi '07 içinde*. İstanbul: İletişim Yay.

Özbesler, C. (2001). *Çocukluk Çağı Lösemilerinin ve Sosyal Destek Sistemlerinin Aile İşlevlerine Etkisi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, A. (2007): *Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerinde Yapılan Bir Alan Araştırması*, (Yayımlanmış Doktora Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Özdemir, H. (1991). Türkiye’de Komşuluk ve Komşuluk İlişkileri. Türk Aile Ansiklopedisi Ankara: Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Özdemir, S. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul: İTO Yay.

Özdemir, S. (2004). “Sosyal Refahın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış: "Refah karması" ve Sosyal Refah Sağlayıcı Kurumlar”. İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları. 48(1). (98-127).

Özdemir, S. (2009). “Küreselleşme ve Refah Devletleri Üzerindeki Etkileri”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. 57(1). (55-86).

Özden, Attepe, S. (2015). *Şizofreni Tanısı Almış Bireylerin Ailelerinin Bakımverme Deneyimleri ve Sosyal Destek İlişkilerinin Psikiyatrik Sosyal Hizmet Temelinde İncelenmesi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özen, S. (1987). Sosyal Hareketlilikte Aile ve Eğitim İlişkileri. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi* 1(1). (123-138).

Özen, Ş., Zuhall, A. (2006). İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Açısından Türk Toplumunun Sosyal Sermaye Potansiyeli: Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi (OSTİM) Örneği. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 12(1). (130-161).

Özkan, Y. (2011). *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı*. Ankara: Maya Yay.

Özmete, E. (2010). Sosyal Kapitali Yapılandırmak: Sosyal İletişim Ağı ve Yardımseverlik- Gönüllülük. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*. 6(22). (84-100).

Öztaş, N. (2007). Sosyal Sermayenin Ağbağ Kuram(lar)ı: Dayanımcı ve Aracı Soysal Sermaye. *Amme İdare Dergisi*, 40(3). (79-98).

Paulinger, G. (2012). *Soziale Unterstützung als Sozialkapital, Entwurf eines Frageninstruments für soziale Ressourcen*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Viyana Üniversitesi. Viyana

Paulus, P. (1993). Soziale Netzwerke, soziale Unterstützung und Gesundheit. İçinde: Hornfeldt. Günther und Bettina Hünersdorf (Hrsg.): Soziale Arbeit und Gesundheit. Neuwied (175- 203).

Pfingstmann, G. B. (1987). Untersuchungsverfahren zum sozialen netzwerk und zur Sozialen Unterstützung. İçinde. *Zeitschirfft für Diffenrentielle und Diagnostische Psychologie*. 8(1). (75-98).

Polat, G. (2012). *Madde Bağımlısı Ergenlerin Tedavi Sonrası Toplumla Yeniden Bütünleşme Deneyimleri ve Sosyal Sermaye Yaklaşımı Temelinde Sosyal Hizmet Müdahalesi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Portes A. (2000) The Two Meanings of Social Capital. *Sociological Forum* 15 (1), 1-12

Putnam (1995). Bowling Alone: America's decling Social Capital. *Journal of Democracy*, 6(1). (65-78)

Putnam, R. (2010). Tek Başına Bowling: Amerika'nın Azalan Sosyal Sermayesi. *Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri*. Mehmet Murat Şahin, Ahmet Zeki Ünal (Der.). Sakarya: Değişim Yay.

Reitmayer, K. (2008). Soziale Unterstützung – ein Erfolgsfaktor für den beruflichen Wiedereinstieg nach einer beruflichen Rehabilitation.(Yayımlanmış Doktora Tezi). Köln Üniversitesi. Köln.

Renate Pelzer Z.(2004) Netzwerkarbeit als systemische Intervention in Sozialer Arbeit.
<https://www.dgsf.org/service/wissensportal/Netzwerkarbeit%20als%20systemische%20Intervention%20in%20Sozialer%20Arbeit%20-2004.pdf> Erişim Tarihi:20.04.2016

Röhrle, B (1994) Soziale Netzwerke und Soziale Unterstützung. Weinheim.

Sahlins, M. (2013). *Akrabalık Nedir, Ne Değildir?*. (Çev.: Asena Pala). Ankara: Dipnot Yay.

Sallan S. G. ve Kahraman, F. (2011). “Yoksulluk Sorununda Sınıftan Kaçarken Sosyal Sermaye’ye Sığınmak”. Bugüne Bakmak/1980 Sonrasında Türkiye’de Yaşanan Toplumsal Dönüşüm Süreçleri içinde. (der.) M. Öziş, Erkin Başer ve Nihat Koçyiğit. Ankara: Dipnot Yay.

Sallan, G. (2006). *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa*. Ankara: Ebabil Yay.

Schlittmaier, A. (1999). Konzepte der Sozialen Unterstützung. In: Pauls, H., Schlittmaier, A., Priller, J. (Hrsg.): Beiträge zur Klinischen Sozialarbeit. Schriftenreihe zur psychosozialen Gesundheit. IPSG: Weitrandsdorf, Weidach. S. (30-45).

Schröder, A. ve Schmitt, B. (1998). *Soziale Unterstützung*. In L. Brüderl (Hrsg.). *Theorien und Methoden der Bewältigungsforschung* (149-159).

Seyyar, A. ve Genç, Y. (2010). *Sosyal Hizmet Terimleri (Ansiklopedik “Sosyal Pedagogik Çalışma” Sözlüğü)*. Sakarya: Sakarya Yay.

Sommer, G. Ve Fydrich, Th. (1989). *Soziale Unterstützung. Diagnostik Konzepte*. Tübingen.

Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliğı, Resmi Gazete Tarihi: 9 Şubat 2013, Resmi Gazete Sayısı: 28554 (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130209-3.htm>, Erişim Tarihi, 15.09.2018)

Stegbauer, C. ve Häußling, R. (Hrsg.). (2010). *Handbuch Netzwerkforschung*. VS Verlag, Deutschland.

Şan, M.K (2007). *Sosyoloji Yazıları I*, İstanbul: Kızılelma Yay.

Şan, M. K. Ve Şimşek, R. (2011): *Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Ve Sosyolojik Arka Planı. Akademik İncelemeler Dergisi*. 1(1). (88-110).

Tekin, F. (2013). *Ailede Akrabalık ve Soy. Mustafa Aydın. (Ed.). Sistematik Aile Sosyolojisi içinde*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Toksöz F., Özgür A..E., Uluçay Ö., Koç L., Atar V., Akalin N.2009. Yerel Yönetim Sistemleri Türkiye ve Fransa, İspanya, Polanya, Çek Cumhuriyeti. İstanbul. TESEV Yayınları

Topçuoğlu A. (2010) *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü* . Ankara

Tuncay, T. (2009). Genç Kanser Hastalarının Hastalık Deneyimlerinin Güçlendirme Yaklaşımı Temelinde Analizi: Bir Model Önerisi Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. (Doktora tezi).

Türkmen S. (2016) *İslam’da Komşuluk*, Çıra Yayınları.

Türk Medeni Kanunu (2011), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>. Erişim tarihi: 17.04.2015.

Uğuz, Ekşi, H., Örselli, E. Ve Sipahi, E. B. (2011). Sosyal Sermayenin Ölçümü, Türkiye Deneyimi. *Akademik İncelemeler Dergisi* 6(1). (1-10).

Unger, D.G. ve Powell, D.R. (1980). Supporting families under stress: The role of social networks. *Family Relations* 29(1). (566-574).

Vergin, N. (1987). *Toplumsal Değişme ve Türkiye’de Aile. İlim ve Sanat Dergisi*. 14(1). (17-25).

Waller, H. (2006). *Gesundheitswissenschaft: eine Einführung in Grundlagen und Praxis*. 4. Überarbeitete und erweiterte Auflage. Verlag W. Kohlhammer. Deutschland.

Waller, H. (2006). *Gesundheitswissenschaft: eine Einführung in Grundlagen und Praxis*, 4. Überarbeitete und erweiterte Auflage, Verlag W. Kohlhammer. Deutschland. (eksik)

Werdenigg, A. (2010). Soziale Unterstützungsnetzwerke von besachwalteten Menschen mit kognitiver Behinderung Gestaltungsprozesse im Spannungsfeld von Selbst- und Fremdbestimmung, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). *Viyana Üniversitesi*

Woolcock, M. ve Narayan, D. (2010). Sosyal Sermaye: Kalkınma Teorisi, Araştırması Ve Politikası İçin Öneriler. Mehmet Murat Şahin, Ahmet Zeki Ünal (Der.) içinde. *Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri*. Sakarya: Değişim Yay. (265-306).

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yay.

Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yay.

Yıldız, M. ve Gündüz, M. (2015). Komşuluk Kültürü. Ankara: Nobel Akademik Yay.

Yılmazöz, Ü. (2010). *Kentsel Dönüşüm Sonrası Komşuluk İlişkileri*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Yüzbaşı Vural, D. (2018). *Zihin Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Psikolojik İyi Oluşlarının Başa Çıkma Tarzları, Aile Gereksinimleri ve Sosyal Destek Değişkenleriyle Modellenmesi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Windzio M. ve Zentarra A. (2014). *Die kleine Welt der starken und schwachen Bindungen. Der Beitrag der Sozialkapital - und Netzwerktheorie zur Integrationsforschung*. E.Bicer et al In: Soziale Netzwerke, Sozialkapital und ethnische Grenzziehungen im Schulkontext, Springer Fachmedien Wiesbaden.

Zastrow C. (2013) Sosyal Hizmete Giriş, *Nika Yayınevi*

Zwicker-Pelzer, R. (2004). Netzwerkarbeit als systemische Intervention in Sozialer Arbeit,

<https://www.dgsf.org/service/wissensportal/Netzwerkarbeit%20als%20systemische%20Intervention%20in%20Sozialer%20Arbeit%20-2004.pdf> Erişim tarihi: 17.04.2015.

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME YÖNERGESİ

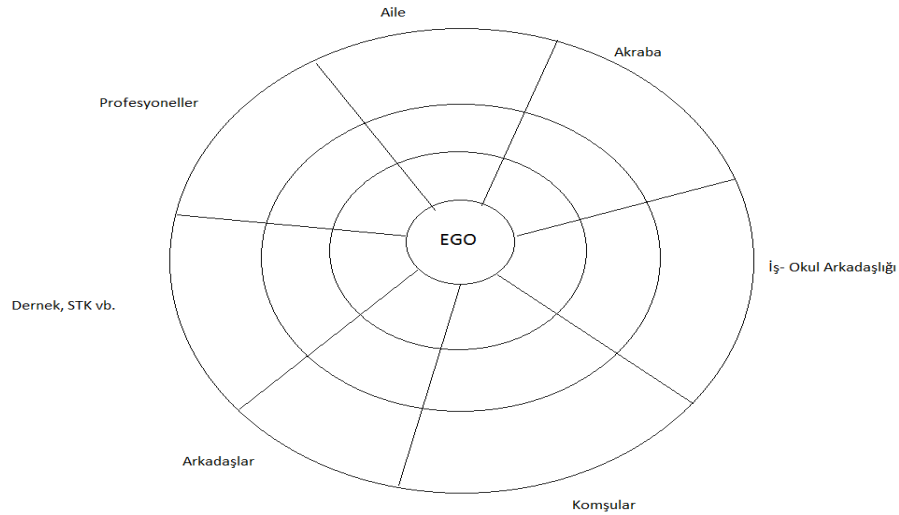
1. GİRİŞ

Sosyodemografik durum

- Yaş
- Cinsiyet
- Medeni durum
- Çocuk sayısı
- Eğitim durumu
- İkamet yeri
- Çalışma durumu
- Gelir kaynakları
- Sosyal güvence
- Memleket

2. YAŞAM ÖYKÜSÜ ve SOSYAL AĞLAR-Bireyin sosyal sermaye bileşenlerinin belirlenmesi

- **Doğum**
Nerede doğduğu,
doğduğu çevreye ve ilişkilere yorumu,
doğduğu yer ile şu an yaşadığı çevreye ilişkin yorumları
- **Ağ Kartları**
Bireyin sosyal ağlarının bireye yakınlık- uzaklık derecesine göre katılımcının yönlendirilmesi ile doldurulması

• **Aile**

Aile büyüklüğü ve hali hazırda yaşanan hanede kimler bulunmaktadır?

Aile üyeleri kimlerdir ve ne işle meşguldürler?

Aileye verdiğiniz anlam nedir?

Aile içi ilişkilere genel değerlendirme (bireysel ya da bir arada hareket etme motivasyonu)

Aile üyeleri ile etkileşim içeren zaman geçirme ve süresi (birlikte yemek yeme, tatil günleri boş zamanları birlikte geçirme, akşamları sohbet etme vb.)

Aile ilişkilerine güven (genel güven düzeyi- daha dikkatli ilişkiler- yardımseverlik temelli güven)

Ailenizle hayatınızla ilişkin konuşur musunuz? Mutluluğunuzu paylaşıyor mısınız? Bir şey danışır mısınız?

Bir probleminiz olduğunda onlardan bir destek alacağınıza inanır mısınız, güvenir misiniz?

Ailenizle ilişkileriniz ne zamandır böyle anlattığınız gibi?

Aile arasındaki yardımlaşma ya ilişkin genel tanımlama

Aile içi somut yardımlaşma hikâyeleri, en son ne zaman aile üyenizden birine yardım ettiniz ya da yardım aldınız?

Ailede sosyal konumu (daha eğitilmiş, daha geliri yüksek) açısından diğer üyelerden daha farklı biri var mı? Eğer varsa bu kişiyle ilişkileriniz nasıl? Bu kişinin sizin hayatınızdaki yeri nedir? Bu kişiye neden değer verirsiniz?

- **Akraba**

Akrabalığa verdiğiniz anlam nedir?

Birinci dereceden akrabalarınız kimlerdir, ne işle meşguller ve nerede yaşamaktadırlar?

Akrabalarla ilişkilere tanımlama (yakın ilişkiler, daha resmi ilişkiler)

Akrabalarla ile etkileşim içeren zaman geçirme (sadece bayram ziyaretleri, önemli bir gündem olmadan ziyaret etme, bir problemleri olduğunda ziyaret etme)

Akrabalara güven (genel güven düzeyi- daha dikkatli ilişkiler- yardımseverlik temelli güven)

Akrabalarınızla hayatınızla ilişkin konuşur musunuz? Mutluluğunuzu paylaşıyor mısınız? Bir şey danışır mısınız?

Bir probleminiz olduğunda onlardan bir destek alacağınıza inanır mısınız, güvenir misiniz?

Akrabalarınızla ilişkileriniz ne zamandır böyle anlattığınız gibi?

Akrabalar ile somut yardımlaşma hikâyeleri, en son ne zaman yardım aldınız, en son ne zaman yardım ettiniz?

Akraba üyelerinde sosyal konumu (daha eğitilmiş, daha geliri yüksek) açısından diğer üyelerden daha farklı biri var mı? Eğer varsa bu kişiyle ilişkileriniz nasıl? Bu kişinin sizin hayatınızdaki yeri nedir? Bu kişiye neden değer verirsiniz?

- **Komşuluk**

Yaşanılan yer, (Mahalle, site, apartman, aile apartmanı)

Komşuluğa verdiğiniz anlam nedir?

Etrafınızdaki komşuları tanıyor musunuz?

Komşularla bir araya geliyor musunuz?

Komşularla bir araya gelme vesileleri nelerdir? (Sadece bir arada yaşamaktan ötürü doğan sebeplerden ya da bunun dışındaki sebeplerden)

Komşularla ilişkilere ilişkin tanımlama (yakın ilişkiler, resmi ilişkiler)

Güven (genel güven düzeyi- daha dikkatli ilişkiler- yardımseverlik temelli güven)

Komşularınızla hayatınızla ilişkin konuşur musunuz? Mutluluğunuzu paylaşıyor mısınız? Bir şey danışır mısınız?

Bir probleminiz olduğunda onlardan bir destek alacağınıza inanır mısınız, güvenir misiniz?

Komşularınızla ilişkileriniz ne zamandır böyle anlattığınız gibi?

Komşularınızla somut yardımlaşma hikâyesi, en son ne zaman yardım ettiniz, en son ne zaman yardım aldınız?

Komşularınızda sosyal konumu (daha eğitilmiş, daha geliri yüksek) açısından diğer üyelere daha farklı biri var mı? Eğer varsa bu kişiyle ilişkileriniz nasıl? Bu kişinin sizin hayatınızdaki yeri nedir? Bu kişiye neden değer verirsiniz?

- **Arkadaşlık**

Arkadaşlığa verdiğiniz anlam nedir? Arkadaş sizin için kimdir?

Arkadaş seçiminde rol oynayan etmenler? “iyi arkadaş” ve “kötü arkadaş” kimdir?

Arkadaşlarınız kimlerdir ve ne işle meşguller?

Arkadaşlarınızla bir araya ne kadar sıklıkla gelir misiniz?

Arkadaşlarınızla bir araya hangi vesilelerle gelirsiniz?

Arkadaşlarınızla yaptığınız aktiviteler?

Arkadaşlara güven (genel güven düzeyi- daha dikkatli ilişkiler- yardımseverlik temelli güven)

Arkadaşlarınızla hayatınıza ilişkin konuşur musunuz? Mutluluğunuzu paylaşıyor mısınız? Bir şey danışır mısınız?

Bir probleminiz olduğunda onlardan bir destek alacağınıza inanır mısınız, güvenir misiniz?

Arkadaşlarınızla ile somut yardımlaşma hikâyeleri, en son ne zaman yardım aldınız, en son ne zaman yardım ettiniz?

Arkadaşlarınızda sosyal konumu (daha eğitilmiş, daha geliri yüksek) açısından diğer üyelere daha farklı biri var mı? Eğer varsa bu kişiyle ilişkileriniz nasıl? Bu kişinin sizin hayatınızdaki yeri nedir? Bu kişiye neden değer verirsiniz?

- **Resmî ilişkiler (görüşme sıklığı, yakınlık derecesi)**

Mahalle muhtarı

Aile hekimi

İş ortamında patron- üst ilişkiler

Ebeveyn olarak çocuğu vasıtasıyla kurduğu ilişkiler- Öğretmen

- **Sosyal çevre (aktif katılım, burada edinilen ilişkilerin içeriği- yoğunluğu)**

Okuldaki ilişkiler

İş

Mahalle

Ev hanımları için muhtemel ortamlar (velilik)

Çalışmayanlar için muhtemel ortamlar (kahvehane

- **Sosyal Katılım (aktif katılım, katılım nedeni, katılım sıklığı, yüklenen anlam)**

Sosyal faaliyetler (bir derneğe üyelik, hemşerilik derneği, siyasi parti)

Sosyal hizmet kuruluşları

Eğitim kurumları

Sağlık kuruluşları

3. GENEL SOSYAL DESTEK BEKLENTİSİ VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK

- **Maddi Sosyal Destek, problem çözmede materyal ve pratik sosyal destek**

Maddi durumunuzun yetmediği durumlarda yakınlarınızdan maddi destek aldığınız oldu mu? Kimden maddi sosyal destek aldınız?

Hayatınızla ilgili desteğe ihtiyacınız olduğunuz bir anda (çocuk bakımı, hastalık durumu vb.) yardım aldığınız oldu mu? Kimden destek gördünüz?

Bir işiniz olduğunuzda çocuğunuzu emanet edip gittiğiniz biri var mı?

Kendinize boş zaman oluşturabilmeniz için çocuğunuzla ilgilenen biri var mı?

Hastalandığınızda sizinle ilgilenen, ev işlerine yardım eden biri var mı?

- **Duygusal/ Psikolojik Sosyal Destek**

Gerçekten güvendiğiniz insanlar var mı yanınızda? Onlar kimlerdir?

Bir şey başardığınızda ya da iyi bir şey yaptığınızda övgü aldığınız tebrik aldığınız birileri var mı hayatınızda?

Sorunlarınızı gerçekten dinleyen biri var mı? Diğer insanlara anlatamadığınız özel birtakım konuları paylaştığınız biri var mı?

Gerçekten sıkıntılı bir anınızda sizi rahatlatan birisi var mı?

Hedeflediğiniz şeylerde sizi cesaretlendiren biri var mı?

Mutlu bir anınızda ya da mutsuz bir anınızda içinizden gelerek sarıldığınız biri var mı?

- **Bilgisel Sosyal destek**

Problemlerinizi konuştuğunuz biri var mı?

Problemlerinizi anlattığınızda size yol göstermesi için danıştığınız biri var mı?

Hangi konularda çevrenize danışırsınız?

Çevrenizdeki insanlar size danışırlar mı?

Kimlerin düşüncesine özellikle değer verirsiniz?

Şu ana kadar etrafınızdaki kişilerden, yakınlarınızdan aldığınız bir bilgi ile ya da size gösterdiği yol ile çözdüğünüz büyük bir probleminiz oldu mu? Kimin vasıtasıyla?

4. PROBLEMİN ÖYKÜSÜ VE SOSYAL DESTEK

Şu an hayatınızdaki en büyük probleminizi anlatır mısınız? (başlangıç, gelişme ve şimdiki durum)

Bahsettiğiniz problem hayatınızda ne kadar süredir var? Bu durumla karşılaştıktan sonra hayatınızda nasıl değişiklikler oldu? Sosyal hayatınız, maddi durumunuz nasıl etkilendi?

Bu durumla mücadele ederken nasıl çözüm önerileri geliştirdiniz? Etkili çözüm önerileri geliştirdiğinize inanıyor musunuz? Bir maddi kaynak bulmak için uğraştınız mı? Ya da çocuğunuza daha şevkle ve istekle bakabilmek için kendinizi nasıl motive ettiniz?

Bu problemle karşılaştığınızda ilk ihtiyacınız olan şey neydi? Nasıl bir destek umdunuz? Ailenizin ya da yakınlarınızın sizi bu konuda şevklendiren bir tutumu oldu mu? Onların her anlamda yanınızda olduğunuzu hissettiniz mi?

Bu süreç içinde bu olaydan etkilenerken hayatınızda oluşan Problemlerinizi çevrenizle paylaştınız mı? Probleminizi çevrenize açtığınızda onların ilgileri nasıldı? Probleminizle ilgili size herhangi bir destek veren oldu mu?

Daha uzak çevrenizden destek gördünüz mü?

Yakın çevrenizden gördüğünüz destek sizi tatmin etti mi?

Probleminizi anlattığınız, fikir aldığınız, danıştığınız, yardım istediğiniz ilk kim oldu? Size somut olarak “böyle yap” diyen biri oldu mu? O kişiden aldığınız bilgi işinize yaradı mı?

Bu süreçte zorlanırken sizi varlığıyla mutlu eden ve güven veren kimdi?

Çevrenizdeki insanların, yakınlarınızın probleminize çözüm bulmada ne kadar etkili olduğunu düşünüyorsunuz?

Probleminiz çevrenizdeki insanlar tarafından çözülebilecek ya da hafifletilebilecek bir problem olduğuna inanıyor musunuz? “Bana çevrem tarafından şu destek sağlansaydı bu problemin üstesinden daha rahat gelebilirdim” dediğiniz oldu mu?

Sorununuzu çözmede unutamayacağınız ve sorunun çözümüne ciddi katkı sağlayan bir yardım oldu mu? Kimden geldi bu yardım?

Böyle bir problemle hayatınızda karşılaştıktan sonra yakınlarınızla ilişkilerinizde nasıl bir değişim oldu? Daha yaklaştınız ya da uzaklaştınız?

5. PROFESYONEL DESTEĞE BAŞVURMA GEREKSİMİ

Sosyal hizmet merkezine başvurmayı ne zaman düşündünüz? Başvurma konusunda çekinceleriniz oldu mu hiç?

Sosyal hizmet merkezine başvurmak size zor geldi mi? Yoksa bunu gayet olağan mı görüyorsunuz?

Profesyonel desteğe başvurma ve destek alabilme bilgisine nereden ve nasıl ulaştınız?

Sorunun hangi aşamasında profesyonel bir sosyal hizmet desteğine ihtiyaç duydunuz?

“Problemimi öncelikle sosyal çevremden aldığım yardımla çözmeye çalıştım” diyebilir misiniz?

Sosyal hizmet kurumuna başvurma kararı çevrenizde gördüğünüz ilgisizlik sonucunda alınmış bir karar mıdır?

Sosyal hizmet kurumuna gelmeden önce başvurduğunuz başka resmi bir kurum oldu mu? Örneğin psikolojik destek aldınız mı?

Size destek sağlamada sosyal hizmetleri sorumlu olarak görüyor musunuz?

Bu hizmet size yeterli geldi mi? Daha farklı konularda sosyal hizmetten destek görmek ister misiniz?

EK-2

Kurumdan İstenen Bilgi Desteği Hakkında Ayrıntılar

- o Merkezlerdeki başvuru birimi ve sistemi hakkında genel bilgi,
- o Merkeze gelen başvuruların konu dağılımları ve tasnifleri hakkında bilgi,
- o Gelen sosyal sorunların çeşitliliği ve istatistiksel bilgiler,
- o Gelen başvurulara nasıl bir müdahale planı uygulandığı,
- o Sosyal ve ekonomik destek programların neler olduğu,
- o Sorunlara müdahalede hangi sorunlar için ne tür müdahalelerin uygulandığı,
- o Uygulama birimine aktarılan sorunlarda nasıl bir sürecin izlendiği,
- o Bireysel düzeyde görüşmelerde, sorunları belirlemede hangi ilkelerle hareket edildiği,
- o Bireysel düzeyde görüşmelerde, özellikle başvuru tespit- izleme birimi ve uygulama biriminde, müracaatçı ve sosyal hizmet uzmanları arasındaki karşılıklı etkileşim,
- o Bireysel düzeyde görüşmelerde, özellikle başvuru tespit- izleme birimi ve uygulama birimindeki sosyal çalışmacının(sosyal hizmet uzmanının) gelen müracaatçı profilleri hakkındaki gözlemleri,
- o Gelen müracaatçılarla yapılan görüşmelerde müdahale planının uygulanması için sosyal çalışmacının müracaatçının sosyal çevresi ile ilgili hangi bilgileri analiz ettikleri ve bunu nasıl mesleki süreçten geçirdikleri,
- o Sosyal hizmet uzmanlarının bireylerle görüşmede bireyin enformel destek kaynakları hakkındaki gözlemleri ve bu gözlemi nasıl değerlendirdikleri,
- o Sosyal hizmet uzmanlarının bireylerle yapılan görüşmede, bireylerin sorunları ile baş etmede aile, arkadaş, akraba gibi enformel destek kaynaklarını kullanma eğilimleri hakkında sistematik bilgi analizine nasıl ulaştıkları ve gözlemleri,
- o Merkezde görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının formel ve enformel sosyal destek hakkında mesleki bilgi ve tecrübeleri.

T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 68421348-500-E.54496

17/05/2017

Konu : Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı
Araştırma Talebi

İSTANBUL VALİLİĞİNE
(Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü)

İlgi : 11.05.2017 tarihli ve 73595336-605.01/52283 sayılı yazı

İlgide kayıtlı 11.05.2017 tarih ve 52283 sayılı yazı ile Genel Müdürlüğümüze iletilen ve Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim dalında doktora çalışmalarını yürüten Arş. Gör. Sümeyye Beyza ABAY tarafından İstanbul ASPB İl Müdürlüğü'ne bağlı Sultanbeyli ve Üsküdar Sosyal Hizmet Merkezleri ve Yalova ASPB İl Müdürlüğü'ne bağlı Yalova Sosyal Hizmet Merkezi'nde yapılması planlanan "Sosyal Sorunlar, Sosyal Ağlar ve Sosyal Destek-Algılanan Sosyal Destek Üzerine Nitel Bir Araştırma" konulu çalışmaya ilişkin talep tarafımızca değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda, söz konusu Sosyal Hizmet Merkezlerimizde yapılması planlanan ve eklerde daha ayrıntılı olarak açıklanan çalışmanın gerçekleştirilebilmesi konusunda gerekli kolaylığın sağlanmasında fayda olacağı düşünülmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Dr. Muhammet ÖRNEK
Bakan a.
Genel Müdür

EKLER :

*Bu belge elektronik imzalıdır. İnzalı suretinin aslını görmek için <https://bys.aile.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (PrMNKY-9/wI0w-PfUJcG-Az2483-FZ9euvky) kodunu yazınız.

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177 sokak No:10/a Çankaya / Ankara
Telefon No: (312)705 55 00 Faks: (312)705 55 99
e-Posta: arham@bile.gov.tr İnternet Adresi: <http://ailetoplum.aile.gov.tr/iletisim>

Bilgi için: Maryem GÖKYAR
Aile ve Sosyal Politikalar Uzman Yardımcısı

- 1- Eğitim Yayın Daire Başkanlığı'na Gönderilmiş 1 Tk. Evrak
- 2- Araştırmacının İmzalı Taahhütlü Dilekçesi ve Ekleri

DAĞITIM :

İSTANBUL VALİLİĞİNE (Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü)
YALOVA VALİLİĞİNE (Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü)
Sayın Sümeyye Beyza ABAY
(Yalova Üniversitesi İletişim Sanatları Bölümü)

*Bu belge elektronik imzalıdır. İmzalı suretinin aslını görmek için <https://bys.aile.gov.tr/EvrakDogrulama> adresine girerek (PrMnKY-9/wI0w-PfUJcG-Az2483-FZ9euvky) kodunu yazınız.

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177.sokak No:10/a Çankaya / Ankara
Telefon No: (312)705 55 00 Faks: (312)705 55 99
e-Posta: adism@aile.gov.tr İnternet Adresi: <http://ailetoplum.aile.gov.tr/iletisim>

Bilgi için: Meryem GÖKYAR
Aile ve Sosyal Politikalar Uzman Yardımcısı

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
Etik Kurul Başkanlığı

Sayı : 93772138- **61**
Konu : Etik Kurul Raporu

11/10/2017

Sayın Araş.Gör. Sümeyye Beyza ABAY,

İlgi: Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurul Başkanı Prof. Dr. Elif Yüksel OKTAY'ın,
25.07.2017 tarihli yazısı.

Yürütücülüğünü yaptığınız "Sosyal Sorunlar, Sosyal Ağlar, Sosyal Destek-Algılanan Sosyal Destek Üzerine Nitel Çalışma" başlıklı proje, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurulu tarafından değerlendirilmiştir. Etik Kurul Raporu ektedir.

Prof. Dr. Eşref AVCI
Etik Kurul Başkanı

Ekler:

- 1- İlgi Yazı (1 sayfa)
- 2- Etik Kurul Raporu (1 sayfa)
- 3- Başvuru Dilekçesi (1 sayfa)
- 4- Başvuru Formu ve Ekleri (11 sayfa)

NOT: Bu Rapor İlginin İsteği Üzerine Verilmiştir.

Yalova Üniversitesi Merkez Yerleşkesi Çınarcık Yolu Üzeri 2. Km. B-Blok 77200 Yalova
Tel: 0 226 815 56 95 Fax: 0 226 815 57 04 e-posta: fbe@yalova.edu.tr

25.07.2017

T.C. YALOVA ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURUL BAŞKANLIĞI'NA

T.C. Yalova Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışan Sayın Sümeyye Beyza ABAY'ın yürütücülüğünü yaptığı "Sosyal Sorunlar, Sosyal Ağlar, Sosyal destek- Algılanan Sosyal Destek Üzerine Nitel Araştırma" başlıklı çalışması ve bu çalışma kapsamında ekte yer alan mülakat soruları Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurul tarafından incelenerek değerlendirilmiştir. Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurul Başkanı

Ekler:

- 1-Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurul Raporu (1 sayfa)
- 2-Başvuru Formu (4 sayfa)
- 3-Mülakat Soruları (7 sayfa)

YALOVA ÜNİVERSİTESİ Etik Kurul Başkanlığı
SAYI : 37
TARİH : 25.07.2017
HAVALE:

Gereği 25.07.2017
10.14.

T.C. YALOVA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMA ETİK KURUL RAPORU

T.C. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Sosyal Hizmet Doktora Programı Öğrencilerinden Sayın Sümeyye Beyza ABAY'ın "Sosyal Sorunlar, Sosyal Ağlar ve Sosyal Destek-Algılanan Sosyal Destek Üzerine Nitel bir Araştırma" başlıklı Projesi ve bu Proje kapsamında ekte yer alan mülakat soruları Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurulu tarafından değerlendirilmiştir. Yukarıda yer alan sorulara verilen cevaplar göz önüne alınarak Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Etik Kurul'u tarafından:

(X) Çalışma etik açıdan uygun bulunmuştur.

() Çalışma etik açıdan geliştirilmesi gerekmektedir.

() Çalışma etik açıdan uygun bulunmamıştır.

Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
(Başkan)

Doç. Dr. Recep MAKAS
Üye

Doç. Dr. Süleyman Berk
Üye

Doç. Dr. Senay YÜRÜR
Üye

Doç. Dr. Hacı Yunus TAŞ
Üye

Doç. Dr. Yıldırım TORUN
Üye

Doç. Dr. Kaya BAYRAKTAR
Üye

Yrd. Doç. Dr. Salim SANCAKLI
Üye

Yrd. Doç. Dr. İlyas AKYÜZOĞLU
Üye

ÖZGEÇMİŞ

Sümeyye Beyza Abay ALYÜZ, 1987 yılında İstanbul’da doğdu. Lise eğitimini Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde tamamladı. Lisans eğitimini 2004-2008 yılları arasında Yakın Doğu Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü’nde tamamladı. Yüksek Lisans çalışmasını 2009-2012 yılları arasında Viyana Üniversitesi İletişim Bilimleri Programı’nda, “Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Tarihsel Gelişimi” teziyle bitirdi. 2012 yılında Yalova Üniversitesi’nde Sosyal Hizmet Doktora Programı’na başladığı doktora eğitimini Ağustos 2018’de işbu tez çalışmasıyla tamamladı. Ayrıca Viyana Üniversitesi’nde İletişim Bilimleri Doktora Programı’nda öğrenciliği devam etmektedir. 2014 yılından beri Yalova Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi İletişim Sanatları Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır

